Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/mtulliiciceronis04cice

M. TULLII
CICERONIS
OPERA.

TOMUS QUARTUS,

QUI ORATIONUM PRIMUS.

OXONII,

E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO.

M DCC LXXX III.

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMSLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA.

JAN 23 1932
4094

ORATIONUM
CHRONOLOGIA,

Ad Fr. Fabricii, et And. Schotti rationes exacta.

Anno U. C.	Anno Cicer.	*CONSULES ROM.*	ORATIONES.
672	26	*M. Tullius Decula.* *Cn. Cornelius Dolabella.*	CICERO cauſas agere cœpit publicas, ut in Bruto ait. Privatam pro QUINTIO apud Aquilium Gallum egit, an. agens ſextum et viceſimum.
673	27	*L. Cornelius Sylla Felix, II.* *Q. Cæcilius Metellus Pius.*	SEX. ROSCIUM parricidii reum defendit, anno ætatis XXVII. quo et Demoſthenem Athen. Oratorem dicere cœpiſſe κατὰ Ἀνδροτίωνος obſervat Gellius XV. 28.
674	28	*App. Claudius Pulcher.* *P. Servilius Vatia Iſauricus.*	
675	29	*M. Æmilius Lepidus.* *Q. Lutatius Catulus.*	
676	30	*Mamercus Æmilius Lepidus.* *D. Junius Brutus.*	
677	31	*Cn. Octavius.* *C. Scribonius Curio.*	Pro Q. ROSCIO COMŒDO dixit.
678	32	*L. Octavius.* *C. Aurelius Cotta.*	
679	33	*L. Licinius Lucullus.* *M. Aurelius Cotta.*	
680	34	*M. Terentius Varro Lucullus.* *C. Caſſius Varus.*	
681	35	*L. Gellius Poplicola.* *Cn. Corn. Lentulus Clodianus.*	
682	36	*Cn. Aufidius Oreſtes.* *P. Cornelius Lentulus Sura.*	
683	37	*M. Licinius Craſſus.* *Cn. Pompeius Magnus.*	Ædilis Curulis creatur In Q. CÆC. et in VERREM.

Anno U.C.	Anno Cicer.	*CONSULES ROM.*	ORATIONES.
684	38	*Q. Hortenſius.* *Q. Cæcilius Metellus Creticus.*	Pro M. FONTEIO dixit, et pro A. CÆCINA.
685	39	*Q. Marcius Rex.* *T. Cæcilius Metellus.*	
686	40	*C. Calpurnius Piſo.* *M'. Acilius Glabrio.*	
687	41	*M. Æmilius Lepidus.* *L. Volcatius Tullus.*	Prætor CICERO Legem Maniliam ſuaſit: dixit et pro A. CLUENTIO AVITO.
688	42	*L. Aurelius Cotta.* *L. Manlius Torquatus.*	
689	43	*L. Julius Cæſar.* *C. Marcius Figulus.*	
690	44	M. TULIUS CICERO. *C. Antonius Nepos.*	Agrariæ tres. Pro C. RABIRIO, perduellionis reo. In CATILINAM, quatuor. Pro L. MURENA.
691	45	*D. Junius Silanus.* *L. Licinius Murena.*	Pro P. CORN. Sylla.
692	46	*M. Pupius Piſo.* *M. Valerius Meſſala.*	Pro ARCHIA Poeta.
693	47	*Q. Cæcilius Metellus Celer.* *L. Afranius.*	
694	48	*C. Julius Cæſar.* *M. Calpurnius Bibulus.*	Pro L. FLACCO.
695	49	*A. Gabinius.* *L. Calpurnius Piſo Cæſoninus.*	
696	50	*P. Corn. Lentulus Spinther.* *Q. Cæcilius Metellus Nepos*	De Reditu ſuo, et in Senatu, et ad Quirites. Pro Domo ſua, ad Pontific.
697	51	*Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus.* *L. Marcius Philippus.*	De Haruſpicum Reſponſis. Pro P. SEXTIO. In VATINIUM. Pro L. CORNELIO BALBO. De Provinciis Conſularibus. Pro M. CÆLIO.

Anno U.C.	Anno Cicer.	*CONSULES ROM.*	ORATIONES.
698	52	*Cn. Pompeius Magnus, II.* *M. Licinius Craſſus, II.*	In PISONEM.
699	53	*L. Domitius Ahenobarbus.* *App. Claudius Pulcher.*	Pro Cn. PLANCIO, et pro C. RABIRIO POSTUMO.
700	54	*Cn. Domitius Calvinus.* *M. Valerius Meſſala.*	
701	55	*Cn. Pompeius Magnus, III. ſine Collega.*	Pro MILONE dixit.
702	56	*Serv. Sulpicius Rufus.* *M. Claudius Marcellus.*	Provinciam Ciliciam ſortitus CICERO, eo Proconſul proficiſcitur.
703	57	*L. Æmilius Paulus.* *C. Claudius Marcellus.*	
704	58	*L. Cornelius Lentulus.* *C. Claudius Marcellus.*	
705	59	*C. Julius Cæſar, II.* *P. Servilius Vatia Iſauricus.*	
706	60	*C. Julius Cæſar, Dictator, II.* *M. Antonius, Mag. Equit.*	
707	61	*C. Julius Cæſar, III.* *M. Æmilius Lepidus.*	Habita Oratio pro Q. LIGARIO, et pro MARCELLO.
708	62	*C. Julius Cæſar, III. Dictator.* *M. Æmilius Lepidus, Mag. Equit.* *Eodem Anno C. Julius Cæſar, IV. ſine Collega.*	Dixit pro DEJOTARO Rege ad Cæſarem.
709	63	*C. Julius Cæſar, V.* *M. Antonius.*	Primam Philippicam in Senatu habuit; reliquas XIII ſcripſit, non habuit.
710	64	*C. Vibius Panſa.* *A. Hirtius.*	His Conſulibus interfectus à M. Antonio CICERO.

PA
6278
.A2

A R G U M E N T A
O R A T I O N U M.

Argumentum. *Pro P. Quintio.* p. 25.

CUM olim annos aliquot inter Sex. Navium præconem et C. Quintium de plebe Romana hominem ſocietas rerum, quæ in Gallia comparabantur, fuiſſet, moritur C. Quintius, fratremque Publium teſtamento heredem facit. Diſſoluta hoc modo ſocietate, *judicio* primum de communi dividundo, h. e. ſi quæ de communis prædii diviſione lites inter ſocios ortæ eſſent; dein, ſi quid ab alterutro deberetur, *pro ſocio judicio* vel *arbitrio*, h. e. judicio ſocietatis, ſi quis ſcil. ſocium fraudaſſet, diſceptandum erat. Hoc cum ſumptis intra parietes domeſticos arbitris tranſigi non potuiſſet, reſque aliquandiu in vadimonium fuiſſet, quod permittente prætore alter alterum vadatus erat, h. e. fidejuſſores ſ. vades poſtularat, qui alterum vadimonium obiturum ſuo periculo præſtarent, idque vadimonium ſæpenumero dilatum eſſet; tandem Sex. Nævius, L. Scipione C. Norbano Coſſ. cum P. Quintius in Galliam profectus eſſet, teſtes complures ſumpſit, ſe vadimonium ſtitiſſe, P. Quintium deſeruiſſe. Eam teſtationem cum ad P. Burrienum Prætorem edidiſſet, poſtulavit *ex edicto* Prætoris, ut ſibi Quintii bona, quaſi latitantis debitoris, poſſidere liceret. Prætor, qui deſerti vadimonii tabulas teſtimoniumque audiret, neminem porro, qui abſentem Quintium defenderet, adeſſe videret, ei poſſeſſionem decernit. Ita Nævius dies triginta poſſedit: quibus exactis, eadem bona proſcribit, auctionemque in diem certam conſtituit. Cum ecce tibi Sext. Alphenus Quintii ſe procuratorem eſſe denuntiat, ſtatimque & libellos dejicit, et puerum, quem Nævius abducebat, eripit; ſeque paratum eſſe judicio Quintium defendere, profitetur. Hunc Nævius in jus ad P. Burrienum vocat: petit, ut ſi velit *Pro ſocio judicio* P. Quintium defendere, *judicatum ſolvi ſatisdet*, h. e. ſponſores det locupletes, qui præſtarent, tantum ſolutum iri ſuo periculo, quantum judicio facto ſolvi oporteret, ſi Quintius damnaretur. Alphenus ſatisdare non recuſat, dum idem viciſſim Nævius faciat. Solos enim eos tantum ſatisdare, quorum bona ex edicto poſſeſſa eſſent: hæc autem non fuiſſe ex edicto poſſeſſa, paratum ſe defendere. Prætor, qui poſſeſſionem decreverat, et poſſeſſa fuiſſe bona intelligebat, decernit, ut ſolus Alphenus ſatisdet: qui tum, quaſi injuſtum Prætoris decretum eſſet, tribunos pleb. appellat. L. Brutus e decem unus oſtendit ſe interceſſurum, niſi quid inter eos conveniret. Convenit igitur ut idibus Septemb. id eſt, ſex ſeptemve poſt menſibus P. Quintius judicio ſe ſiſteret. Venit Quintius, rebus ſæpe dilatis, tandem, in jus ad P. Dolabellam Prætorem urbis, M. Tullio, Cn. Dolabella Coſſ. itur. Ibi Nævius, judicium communi dividundo poſtulat, cum eo, ut Quintius ſatisdet, quippe cujus bona ex edicto poſſeſſa ſint. Quintius ſatisdare recuſat, quaſi ſua bona ex edicto poſſeſſa non ſint. Dolabella decernit, ut aut ſatisdet, aut *ſponſionem faciat*, i. e. certam pecuniam

conſtituat, quam perdat, *ſi ſua bona ex edicto poſſeſſa ſint.* Sponſionem facere Quintius maluit. Judicium ergo conſtituitur: daturque hoc negotium C. Aquilio Gallo, tum juris civilis ſcientia inprimis claro: qui tres ſecum in conſilium Juris conſultos adhibuit, M. Marcellum, P. Quintilium, et L. Lucullum, coram quibus ea res acta eſt.

Argum. *Pro Sex. Roſcio Amerino.* p. 54.

L. Sylla II. Q. Metello Coſſ. Erutius Sex. Roſcium municipem Amerinum, Equitem R. parricidii reum apud M. Fannium *Quæſitorem inter Sicarios* i. e. eum prætorem, cui hoc datum erat, ut eo anno, ſi quis tanquam ſicarius deferretur, de ea re quæſtionem haberet ac judicaret, fecit, eumque ita accuſavit, ut diceret cauſam ei maleficii ſuſcipiendi fuiſſe, primum odium patris, qui et ab ſeſe illum amandarat, et in prædia ruſtica relegarat, neque unquam domi ſuæ habuerat: et hoc amplius, exheredare illum in animo habuerat. M. Tullius annum tum agens ætatis ſeptimum et viceſimum, Roſcium hac oratione defendit. In qua hæc fere capita complexus eſt. Primum abhorrere a tanti ſceleris atrocitate vitam Sex. Roſcii honeſtiſſime atque integerrime tranſactam: patri autem cauſam nullam fuiſſe, cur eum odio haberet, atque exheredare vellet. Quod vero eum rei ruſticæ præpoſuerat, id non modo non odii ac malevolentiæ, ſed etiam amoris et benevolentiæ paternæ ſingulare teſtimonium extitiſſe. Incredibile eſſe, hoc crimen in quenquam humana ſpecie ac figura præditum cadere potuiſſe, niſi tanquam ea, quæ oculis cernuntur, expreſſa ſceleris veſtigia extarent: facultatem denique perficiendi maleficii nullam Roſcio fuiſſe, qui neque Romæ tum fuiſſet, quum cædes facta diceretur, neque ullum liberum hominem noſſet, per quem negotium tranſigeret: ſervos vero ipſum etiam in quæſtionem poſtulare, quum, ii ne dentur, adverſarii magnopere recuſent. Secundo loco ita reum purgat, ut etiam in T. Roſcium quendam, cognomento Magnum, crimen conferat, quod et veteres et capitales inimicitias cum Sexti patre exercuerit, et Romæ tum fuerit, cum ille occiſus dicatur: ſervus præterea ſicarius et gladiator ſit, ac ſæpe in cæde verſatus. Deinde L. Chryſogonum L. Syllæ libertum, et apud eundem gratioſiſſimum, interfecti bona quaſi proſcripti coëmiſſe, poſſidere, partem cum T. Roſcio communicaſſe: et quia nunc Sexti hujuſce vitam uterque ſibi ad ea bona fruenda obſtare atque officere intelligat, Erutium, accuſatorem veterem et exercitatum appoſuiſſe, qui crimen callide confingeret, accuſationemque ſuſciperet. Reum autem Roſcium non modo nullum emolumentum ex nece patris, ſed etiam ſummam egeſtatem atque inopiam reportaſſe: iniquum eſſe, ut, cujus injuria patriis fortunis omnibus ſit everſus, atque ad ſummam inopiam redactus, ejus nunc potentia per ſummum dedecus ſummamque injuriam vita privetur. *Cauſa publica* adeoque ipſum *judicium publicum* eſt: h. e. accuſator non privatam alicujus, ſed læſæ totius reip. injuriam perſequitur, quod hujuſmodi crimina ad ipſius reip. perniciem valent. Acta eſt in foro (ut moris erat, publice, et in conſpectu populi circum ſubſellia judicum coronam facientis, hæc capitis judicia fieri) ad M. Fannii prætoris tribunal,

qui quæſtioni inter ſicarios præerat, quum ei in conſilio judices ex ordine ſenatorio, qui tum ſolus lege Cornelia judicabat, aſſiderent. Et acta eſt, ut Gellius teſtatur, L. Sylla iterum, et Q. Metello Coſſ. anno poſt cauſam P. Quintii.

Argum. *Pro Q. Roſcio Comœdo.* p. 97.

Tradidit C. Fannius Chærea Q. Roſcio, communemque cum eo fecit ſervum ſuum Panurgum, ea conditione, ut illum arte hiſtrionica erudiret, deinde quæſtus communis eſſet. Aliquanto poſt Q. Flavius quidam Tarquinienſis Panurgum occidit. Flavium Roſcius judicio perſequi cum vellet, cognitorem in eam rem Fannium dedit. Lite conteſtata, judicio damni injuria a Flavio dati conſtituto, decidit cum Flavio Roſcius, ut ipſe aiebat, pro ſua parte; ut Fannius, pro tota ſocietate; fundum accepit, non pecuniam. Poſt aliquot annos *Roſcium* Fannius *arbitrum adegit*, h. e. a Prætore impetravit, ut arbitrum daret, qui, quantum æquius melius, Roſcium petitori Fannio dare juberet. Arbiter fuit idem, qui in hac cauſa judex eſt, C. Calpurnius Piſo. Is de re ſententiam non tulit, ſed Roſcium rogavit, ut Fannio pro labore, quod cognitor fuiſſet, quod vadimonia obiſſet, H-S ccıɔɔ (decem millia) daret, ita tamen, ut Fannius repromitteret ac reſtipularetur, ſi quid exegiſſet a Flavio, partem ejus dimidiam ſe Roſcio daturum. Spoſpondit ita ſe facturum Fannius. Deinde Flavio litem intendit. Judex fuit C. Cluvius eques Romanus. Ejus ſententia Flavius H-S cccıɔɔɔ (centena millia) Panurgi nomine Fannio diſſolvit. Cujus pecuniæ pars dimidia cum ex reſtipulatione Roſcio deberetur: tamen tantum abeſt, ut ei quicquam Fannius dederit, ut eum etiam in judicium vocaverit, tanquam ſua parte in vetere illa deciſione fraudatus. Æſtimabat enim fundum, quem a Flavio Roſcius acceperat, H-S cccıɔɔɔ: inde petebat H-S ıɔɔɔ (quinquaginta millia): quaſi Roſcius pro ſocietate, non pro ſe tantum decidiſſet. In quo lis tota vertitur. Et hoc maxime argumento ad criminationem Fannii refellendam Cicero utitur, quod is, accepta a Roſcio pecunia, quia cognitor ejus fuerat, repromiſiſſet et reſtipulatus eſſet, ſi quid a Flavio exegiſſet, dimidium ei ſe daturum: quo ſibi nullam a Roſcio ex vetere deciſione deberi pecuniam judicavit.

Argum. *In Q. Cæcilium Divinatio.* p. 113.

Cn. Pompeio primum et M. Craſſo Coſſ. C. Verres perfunctus quæſtura, legatione, et prætura urbana, vivo patre C. Verre, et prætextato filio, ac filia nupta, uxorem habens, cum ſucceſſiſſet in Sicilia C. Sacerdoti prætori, eamque non ſibi ſuccedente Arrio per triennium tenuiſſet, atque in ea fuiſſet libidinoſe, avare, crudeliterque verſatus, ſuccedente tandem in eadem provincia L. Metello, repetundarum reus ab Siculis poſtulatus eſt: qui omnes, præter Syracuſanos et Mamertinos, M. Tullium, illo tempore florentem defenſionibus amicorum, ad accuſandum deſcendere compulerunt, jam pridem illis neceſſitudine copulatum, quod quæſtor in Sicilia fuiſſet prætore Sex Peduceo, et quod, cum decederet, in illa oratione, quam Lilybæi ha-

buit, multa iis benigne promiſiſſet. Acceſſit his, non ignobilis futura de Verre victoria, quia a Metellis, Scipionibus, et multis aliis nobilibus viris, et præcipue ab Hortenſio ipſo defenderetur; facile et principe in ſenatu propter nobilitatem, et in foro ob eloquentiam rege cauſarum, et eodem conſule deſignato cum Q. Metello fratre Metellorum, alterius prætoris Siculi, alterius prætoris urbani. His ita conſtitutis exſtitit Q. Cæcilius Niger, domo Siculus, et quæſtor Verris, et ejuſdem, ut ipſe dicebat, inimicus, qui ſe potius accuſatorem contenderet conſtitui oportere; has afferens cauſas. Unam, quod ab eo læſus, et ob hoc jure illi ſit inimicus, quare prævaricator eſſe non poſſit. Alteram, quod, cum quæſtor ei tum fuerit, etiam ipſe in quæſtione (F. *etiam ſine inquiſitione*) crimina noverit Verris. Tertiam, quod Siculus pro Siculis agat. Hujuſcemodi propoſitionibus Cicero deſignatus ædilis his ſex capitibus reſpondet. Accuſatorem eum eſſe oportere: Qui invitus cogitur religione officii, rogatus ab omnibus Siculis: Qui pro republica agat: Quem volunt, qui accuſant: Quem metuit, qui accuſatur: Qui idoneus eſt facundia et innocentia: Qui hoc facit imitatione majorum. Diviſio principalis una de ſe ipſo, altera de contentione ſui et Cæcilii. Divinatio dicitur hæc oratio, quia non de facto quæritur et conjectura, ſed de futuro, quæ eſt divinatio, (F. *non de facto quæritur*, *ſed de futuro*, *quæ eſt divinatio et conjectura*) uter debeat accuſare. Alii ideo putant divinationem dici, quod injurati judices in hac cauſa ſedeant, ut, quod velint, præſentire de utroque poſſint. Alii, quod res agatur ſine teſtibus, et ſine tabulis, et his remotis argumenta ſola ſequantur judices, et quaſi divinent. Agitur autem cauſa ſenatoriis judiciis in invidia apud populum conſtitutis corruptione multorum, vexatis provinciis omnibus, ac ſociis populi Romani feſſis toto orbe terrarum, *libidine et iniquitate Romanorum magiſtratuum*, accuſatoribus prævaricatione infamibus, flagitante plebe judicia equeſtris ordinis, quæ ferme ante annos X victor Sylla ſuſtulerat, cognoſcente de pecuniis repetundis M. Glabrione prætore, et ampliſſimis quibuſque ſenatorii ordinis judicantibus, ſumma expectatione cunctorum. Genus cauſæ, honeſtum. Status, qualitas negotialis comparativa de conſtituendo accuſatore, qui potiſſimum de duobus, aut qui ſolus accuſet. Dicit enim Cæcilius, aut a ſe accuſandum eſſe Verrem, aut a ſe quoque.

Argum. *In C. Verrem Actio I.* p. 132.

M. Tullio accuſatore conſtituto, atque ex Sicilia, quo inſtituendæ accuſationis cauſa profectus erat, reverſo, C. Verres, cum ſuæ cauſæ magnopere diffideret, neque dubitaret, quin multis et teſtimoniis et tabulis, tum publicis, tum privatis convinceretur, duplicem inire rationem cœpit: primum ut hujus cauſæ actio in annum proximum perduci poſſet, quod ſcilicet in eum annum et Q. Hortenſius ipſius Patronus, et Q. Metellus ejuſdem amiciſſimus, Conſules deſignati eſſent: deinde M. Glabrio, præſentis anni Prætor, brevi Magiſtratu abiret, multique hujus conſilii judices Magiſtratum caperent, quo tempore judicibus illis eſſe non liceret, in quorum locum M. Metellus frater Conſulis Prætor deſignatus, et alii Judices, non tam, ut

ſperabat, ad corrumpendum difficiles, ſuccederent. Tum præterea L. Metellus, illorum frater, Siciliam provinciam ſortitus eſſet, cujus auctoritate Siculos commoveri poſſe confidebat. Id ut efficeret, quoniam quatuor duntaxat menſes ante Kalendas Januarii ſupererant, principio cauſam alterius rei interponere conatus eſt, quæ omne tempus ad agendum idoneum abſumeret. Sed ejus ſpem Ciceronis diligentia longe fefellit. Itaque ea ſpe fruſtratus tentare rationem cœpit. Nam cum ex hoc tempore, Nonis ſcilicet Sextilibus, non multum temporis ad agendum ſupereſſet, ludis prope menſes tres auferentibus, præſertim ſi horis ſuis legitimis, id eſt XX diebus, accuſator uti voluiſſet: conſilium hoc cepit, ut partim dicendo, partim excuſando, rem integram in annum ſequentem produceret. Huic illius conſilio Cicero ita occurrit. Statuit perpetuam orationem in aliud tempus reſervare, & breviter teſtes interrogando accuſationem expedire. Et quoniam ſibi ab uſitata ratione Hortenſii, et corrumpendorum judiciorum conſuetudine timebat, hac tota oratione multis minis interpoſitis, et Hortenſium, et alios ejuſmodi artifices perterrere conatus eſt: oſtendens ſe admiſſum dedecus ſeveriſſime perſequuturum. Deinde cum ſenatoria judicia infamia laborarent, et populus equitum judicia magnopere flagitaret, oſtendit hanc unam eſſe vel maximam aut ea amittendi, ſi ſe corrumpi ſinerent; aut confirmandi facultatem et ordinis invidiam infamiamque judiciorum ſedandi, ſi in hoc judicio, quo ſenatorii ordinis integritas in judicium vocatur, ſeveritatem et religionem tam gravi et delecto conſilio dignam adhibeant.

In C. Verrem Actionis II. Lib. I.

Argum. *De Prætura Urbana.* p. 149.

Deinceps hæc omnia non dicta, ſed ſcripta ſunt contra eum, quod ita factum eſt.

Fingit Cicero, adeſſe in judicio Verrem comperendinatum, et reſpondere citatum, et defendi. In cæteris enim orationibus defenſor futurus, accuſationis officium his libris, qui Verrinorum nomine nuncupantur, compenſare decrevit, et, quoniam accuſare multos indecorum Tullio videbatur, in una cauſa vim hujus artis et eloquentiæ demonſtrare. Nam et bene intelligentes omnem virtutem oratoriam, quæcunque in criminationibus conſtituta eſt, hic expreſſam vident: et contra, ex hoc defenſionum vim in cæteris orationibus, et nervos ejus ex hac virtute cognoſcunt, quæ in opprimendo exprimitur reo. Igitur rerum ſcena ſic facta eſt, ut dicit Tullius, non autem acta res eſt. adest, inquit, Verres, reſpondet, defenditur. Ergo cum prima actione accuſatus ſit, ac defenſus Verres, nunc, velut defenſus iterum, (ſic enim mos erat) in altera actione accuſatur ad ultimum rurſus oratione perpetua. Crimina repetundarum, et alia pleraque ex anteacta vita ſæpe firmantur: ſumitur etiam hinc ſæpe defenſio. omnis enim confirmatio ab attributis perſonæ et negotio ſumi ſolet. Ergo attributa perſonæ maxime in anteacta vita quæri ſolent: negotium, in ipſo crimine. Libros igitur pro qualitate criminum Tullius dividens, anteactis unum dedit, hunc ſcilicet ſolum: crimini ipſi repetundarum quatuor; unum de jure dicendo: alterum

de re frumentaria: tertium de ſignis: quartum de ſuppliciis. Ad hanc enim ſimilitudinem poëta Virgilius, Minoëm, judicem apud inferos, tanquam ſi prætor ſit rerum capitalium, *quæſitorem* appellat: dat ibi ſortitionem, ubi *urnam* nominat: dat electionem judicum, cum dicit, *conſiliumque vocat:* dat cognitionem facinorum, cum dicit, *vitaſque et crimina diſcit.* Ergo hic liber, qui de anteacta vita eſt, ſtatum neceſſe eſt conjecturalem habeat. Capita autem quæ ipſe Tullius fecit, dividendo totam hanc accuſationem, ſunt hæc: primum in quæſturam: deinde in legationem et vicequæſturam: tertio in præturam urbanam: quarto in præturam Sicilienſem. Nam quum omnes ejus actus quæſturæ nomine, legationis, præturæ urbanæ, Sicilienſiſque, quadripartita librorum diviſione cognoſcantur: anteacta ejus omnia hoc libro comprehenſa ſunt ad eorum fidem quæ poſt dicentur. Procemia ſane hujus libri in ſimulatione conſtituta ſunt, quaſi veræ accuſationis in Verrem audentem adeſſe, atque defenſum: in exhortatione judicum ad recte judicandum: tum in minis contra adverſarios: et in exhibenda ratione officii ſui, cur ita maluerit accuſare, ut prima actione tantum teſtibus uteretur. Quæ omnia ejuſmodi ſunt, ut non tam nova dicere, quam dicta libri ſuperioris inſtaurare videatur. Poſt hæc omnia, ipſius Ciceronis per honores Verris cum criminibus junctos diviſio per ordinem temporum currit.

In C. Verrem Act. II. Lib. II.

Argum. *De Juriſdictione Sicilienſi.* p. 202.

Hæc ſine dubio ad accuſationem propoſiti criminis ſpectat oratio. Nam in ſuperiore anteactæ res ſunt expoſitæ: quæ quia magis adjuvant accuſationem, quam ipſæ ſint principales, in unum librum coactæ ſunt judicio Ciceronis curſim enumerantis, quæ Verres quæſtor; quæ proquæſtore; quæ legatus; quæ denique prætor urbanus admiſerit. Ubi ventum eſt ad cauſam ipſam, et Sicilienſia crimina, quatuor libros edidit: unum de juriſdictione; alterum de frumento; tertium de ſignis; quartum de ſuppliciis. In qua diſtributione non ordo temporis, ſed facinorum genera et momenta, ſervata ſunt. Incipit autem a laude Siciliæ, et egreditur ad crimen Dionis, deinde Soſippi et Epicratis. Sed de jure Siculorum everſo fruſtra quidam Ciceronem reprehendunt, quod non inde cœperit: cum ſuperiora crimina non egeant ejuſmodi tractatu, qui ad ſequentia pertinet; et oratoris conſilio a magnis iiſdemque clarioribus ſumendum eſſet exordium. Itaque poſt hoc, duo criminum genera perſequitur ad extremum. Primum de Heraclio; de expreſſis honoribus ab invitis; de Epicrate Bidino; deque rebus capitalibus, ubi de Sopatro, de Sthenio: quæ omnia ſunt de jure dicundo. Alterum de ſenatoribus; de ſacerdotibus; de cenſoribus pretio a Verre factis; de collatione in ſtatuas; de publicanorum cum Verre convenientia in furtis; de tabulis Carpinatii pecunias Verris extraordinarias continentibus. Genus cauſæ in omnibus Verrinarum libris admirabile. Status principaliter conjectura.

In C. Verrem Act. II. Lib. 3.
Argum. *De Frumento.* p. 267.

Continet hic liber furta Verris in omni frumenti genere. Frumenti autem, quod prætor Siculus ab aratoribus exigere poterat et debebat, erat primo *decumanum*, quod aratores pro agris ſibi attributis dabant; alterum erat *emptum*, quod vi legis Rupiliæ tenebantur populi Siciliæ vectigales populo Rom. certo pretio vendere. Id erat vel *decumanum alterum*, cui pretium erat a ſenatu Rom. conſtitutum in modios ſingulos H-S. terni; vel *imperatum*, cui H-S quaterni conſtituti erant. Conſtituebatur autem a ſenatu in annos ſingulos e lege Terentia et Caſſia frumentaria, quanta pecuniæ ſumma in utrumque *empti* genus ex ærario impenderetur: tertium erat *æſtimatum*, ſive *in cellam*, quod ex S. C. et legibus prætori in cellam ad uſus ſuos imperabatur. Dabat Senatus quæſtori prætoris certam ex ærario pecuniam, unde ab aratoribus emeret, et quidem modium tritici H-S. IV. hordei autem HS. II. Illam pecuniam aratoribus adnumerabat, et deinde frumentum vehebatur, quorſum volebat. Licebat autem prætori certam pecuniam, quantam ſcilicet æquum erat, ab aratoribus pro frumento et vectura paciſci. Jam primum a c. 6. ad 70 fraudes et furta Verris in decumano, a c. 70. ad 81 in empto, et deinde in æſtimato oſtendit.

In C. Verrem Act. II. Lib. 4.
Argum. *De Signis.* p. 353.

Furta hic in ſignis et reliquis ornamentis Siciliæ cum publicis et ſacris, tum privatis et profanis, ut, picturis in tabula et textili (h. e. veſtibus ſtragulis) vaſis aureis, argenteis, Corinthiis, Deliacis, gemmis &c. demonſtrat, falſamque eſſe Hortenſii defenſionem, qui ea empta eſſe a Verre, non ablata, dicat. Nam neque per leges licere magiſtratibus in provinciis mercari quicquam, neque talia eſſe pretia, ut non ablata videantur. Inſcribitur *de ſignis*, quod furta in his commiſſa ad religionem pertinent, adeoque præcipua ſunt.

In C. Verrem Act. II. Lib. 5.
Argum. *De Suppliciis.* p. 413.

Hæc oratio *de Suppliciis* inſcribitur: ſed de his ultima tantum, neque præcipua pars agit. Tres partes habet. Prima eſt de bello fugitivorum e belli Spartacici reliquiis nato, a c. 2 ad 16; altera de maritimo bello, quod contta prædones et piratas gerebatur, qui tum Siculum mare infeſtabant, ad c. 52; et tertia demum de injuſtis contra leges Rom. a civibus Romanis ſumptis ſuppliciis.

Argum. *Pro M. Fonteio.* p. 479.

M. Fonteius Prætor Galliam obtinuerat per triennium. Romam reverſus repetundarum reus factus eſt, accuſantibus Gallis inprimiſque Indutiomaro

Trevirorum duce. Accuſator fuit M. Plætorius, ſubſcriptor M. Fabius. Maxima pars orationis, atque pleraque adeo Fonteio objecta crimina interiere. Reſtant tria. Primum, de Gallia ære alieno, ipſius culpa, oppreſſa: alterum, de quæſtu e viarum munitione imperata facto, nempe quod pecuniæ dandæ fuiſſent, ut aut ne cogerere ad muniendum, aut quod munitum erat, id ne improbaretur: tertium de portorio vini inſtituto. Cicero in his, quæ reſtant, id imprimis agit, ut Gallis fidem non habendam doceat, quippe hominibus levibus, perfidis, et in ipſos Deos immortales impiis.

Argum. *Pro A. Cæcina.* p. 493.

M. Fulcinius Tarquinienſis Ceſenniæ uxori moriens uſumfructum bonorum ſuorum legavit, ut frueretur una cum filio herede inſtituto. Filio mortuo et auctione bonorum inſtituta, fundum emere ex iis bonis de amicorum ſententia conſtituit: idque negotium dat Sex. Æbutio, cui fundus Ceſenniæ pecunia emptus fuit addictus. Ceſennia poſt A. Cæcinæ nupſit, et moriens eum heredem fecit. Quo facto Æbutius hunc fundum ſuum eſſe dixit; ſua ſe ſibi pecunia eum emiſſe, quod ex argentarii tabulis demonſtrabat, qui auctioni interfuerat. Adjiciebat præterea, Cæcinam, quod Volaterranis eſſet a Sylla civitas adempta, non poſſe heredem Ceſenniæ eſſe. Sed cum eſſet conſtitutum, qua die in rem præſentem venirent, ut Cæcina *moribus*, *vi*, ſed *civili*, *quotidiana*, de fundo deductus interdictum a Prætore poſtularet; Æbutius Cæcinam fundum ingredi conantem, *vera vi et ſolida*, nempe armatis hominibus per vim aditu prohibuit. Cæcina interdictum a Prætore Dolabella impetravit *de vi*, *armatis hominibus*, ut, unde dejectus eſſet, eo reſtitueretur. Æbutius *reſtituiſſe ſe (vim factam reſtituiſſe)* dixit, h. e. non vi dejeciſſe, neque adeo reſtitutione opus eſſe. In eo ſponſio facta eſt, atque de ea ut cognoſcerent, *Recuperatores* a Prætore dari. Tota igitur Ciceronis oratio in eo verſatur, ut primo vere dejectum Cæcinam oſtendat, etiamſi aditu ipſo prohibitus eſſet, neque ipſum fundum ingreſſus, c. 9-14. quod negabat Æbutius eſſe dejicere; deinde vim Cæcinæ factam eſſe, c. 14. ſqq. quo loco degreditur ad elegantem diſputationem de legibus et edictis e conſilio et ſententia potius quam verbo interpretandis. Ad illam vero de Syllana lege objectionem c. 33. ſqq. reſpondet, e clauſula cum illius tum omnium legum: *Si quid jus non eſſet rogari, ejus ea lege nihilum rogatum.* Multa eſſe quæ jus non ſit rogari: hujuſmodi etiam fuiſſe de civitate Volaterranis adimenda: deinde ita de civitate tuliſſe Syllam, ut *nexa* h. e. emptiones per æs et libram, et hereditates non ſuſtulerit.

Argum. *Pro Lege Manilia.* Tom. V. p. 1.

M. Æmilio, L. Volcatio COSS. cum L. Lucullus, qui proconſulari imperio adminiſtrarat prope ſeptem annos Mithridaticum bellum, a ſenatu revocatus Romam rediſſet, tulit ad populum C. Manilius tribunus plebis, ut ejus belli adminiſtratio Pompeio committeretur, qui tum bellum maritimum gerebat. Eam rogationem Cicero prætor creatus perſuadendam po-

pulo ſuſcepit, quod in Pompeio omnia eſſent, quæ ad perfectum imperatorem pertinerent, ſcientia rei militaris, fortitudo, temperantia, et felicitas, rejectis objectionibus Hortenſii et Catuli, quorum alter non eſſe uni omnia committenda dicebat, alter vero in uno homine ſæpe eſſe periclitandam fortunam negabat, eumque majoribus reipublicæ temporibus ſervari volebat.

Argum. *Pro A. Cluentio Avito.* p. 25.

Sassia quædam, Cluentii mater, improbi mulier ingenii, libidinis effrenatæ, poſt binas nuptias, unas patris Cluentii, alteras A. Aurii Melini, generi ſui, quem cum filia divortium facere coëgit, poſtremo nupſit Statio Albio Oppianico, qui Melinum ejus virum occiderat. Hic cum intelligeret, Cluentium nondum teſtamentum feciſſe, eoque mortuo bona ejus omnia ad matrem eſſe ventura, incenſus avaritia, veneno eum tollere decrevit. Ea re cognita, duobuſque præjudiciis jam probata, primum Scamandri damnatione, cujus in manibus venenum deprehenſum fuerat, deinde C. Fabritii, qui Cleophanti, quo Cluentius medico utebatur, ſervum Diogenem ad venenum dandum ſpe et præmio ſollicitaverat: Oppianicum Cluentius de veneficio accuſavit: qui cum damnatus eſſet, defenſor Oppianici L. Quinctius Tribunus pl. quotidianis concionibus rem in invidiam adduxit, cum diceret, pecuniam in Judicio eſſe verſatam: et cum incertum eſſet, a qua parte eſſet profecta; populus Romanus non credidit, ab Oppianico datam, quia damnatus erat: et errore multorum in falſo crimine Cluentius fuit: cum Oppianicus C. Ælio Staleno DC millia H-S pro numero judicum, qui corrumpendi eſſent, dediſſet, qui eam pecuniam interceperat et judicibus eam ante judicium petentibus, ſe ab Oppianico deſtitutum dixerat, unde ipſi eo cupidius Oppianicum damnabant. Eo poſtea crimine, et Stalenus ipſe, et cum eo Bulbus, Gutta, Popillius, aliique ejuſdem affines culpæ judices damnati ſunt. Annis quinque poſt damnationem, cum Oppianicus in exilio periiſſet, uxor Saſſia moliri cœpit inſidias filio, quod ejus conſilio diceret per M. Aſellium quendam viro ſuo venenum in pane datum, et cum de ſervis quæſtione habita, nihil eſſet repertum: rurſus eadem, triennio poſt, adoleſcenti Oppianico filia collocata, impulit eum ad filium de veneficio accuſandum. Is actore uſus eſt L. Attio Piſaurenſi: contra quem prætor Cicero Cluentium defendit. Acta cauſa eſt ad Q. Voconium Naſonem, qui de veneficiis prætor quæſivit, Lepido et Tullo Coſſ. et quidem a Cicerone ſolo, veteri more vid. c. 70.

Argum. *De Lege Agraria contra Rullum.* p. 98.

P. Rullus Trib. pl. cum Tribunatum iniſſet ante Kal. Jan. legem tulit agrariam. Ejus hæc fere ſententia fuit, ut decemviri a XVII. tribubus creati et lege curiata ſummaque poteſtate ornati, agros omnes, qui extra Italiam L. Sylla et Q. Pompeio Coss. aut poſtea publici facti eſſent, venderent, in Africa tamen exceptis iis, de quibus fœdere cautum eſſet, quos Hiempſal Mauritaniæ Rex a Cn. Pompeio traditos poſſidebat: in Italia vero

et ſilvas et poſſeſſiones omnes publicas, exceptis agris Campano et Stellate, quos non vendi, ſed dividi quinque millibus colonorum lex jubebat; et ut iidem omnibus agris publicis vectigal imponerent, excepto Recentorico Sicilienſi: et ut, qui agri privati eſſent, eos publicare, qui publici, liberare poſſent: quodque ad quemque eorum, qui exercitum habuiſſent, et bella geſſiſſent ex præda, manubiis, auro coronario perveniſſet, perventurumve eſſet, quod neque conſumptum in monumento, neque in ærarium relatum eſſet, id omnes, uno excepto Pompeio, ad Decemviros referrent: quæque ex iis rebus omnibus redacta pecunia eſſet, ea decemviri agros in Italia emerent, qui plebi Rom. dividerentur. Hanc legem in Senatu, inito Conſulatu, ipſis Kalendis Januariis, præſente Rullo, diſſuaſit prima oratione, cujus primæ partes interiere. Sed cum Rullus, quanquam perſpexerat Senatus voluntatem, tamen non abjiceret legis ferendæ conſilium, ad alteram orationem eodem die habendam, comitante Senatu, in concionem populi adſcendit, qua gratiis primum, pro more, actis, ſenſim acceſſit ad ipſam legem oppugnandam, eamque populo, ærario, reipublicæ univerſæ perniciosam minimeque popularem eſſe oſtendit. In quo cum non obſcure videretur populi animos commoviſſe, eique, quod voluerat, perſuaſiſſe; Rullus, coram contendere cum Conſule non auſus, abſentem paulo poſt apud populum criminatus eſt, quaſi gratum facturus Syllanorum agrorum poſſeſſoribus, legem atque adeo commoda plebis oppugnaſſet. Quod cum Cicero audiſſet, advocata concione tertiam orationem habuit, qua, quæ in ipſum conjecta a Rullo erant, diluit, et oſtendit, ſe nemini niſi reipublicæ, Rullum autem ſocero ſuo Valgio conſultum cupere: Rullum vero Syllanos agros non modo nemini adimere, ſed eorum poſſeſſionem potius confirmare. Ita confirmatis populi animis, cum etiam oſtendiſſet L. Cæcilius Trib. plebis ſe interceſſurum, ſi Rullus legem ferre conaretur, conſilium ferendæ legis Rullus abjecit.

Argum. *Pro C. Rabirio.* p. 149.

Cum C. Mario et L. Valerio Coss. ſeditioſus Trib. pl. Saturninus, permiſſa Coss. SCto republica, interfectus eſſet, ſex et triginta annis poſt, Cicerone Conſule C. Rabirius perduellionis reus factus eſt a T. Attio Labieno, qui hominem ſacroſanctum Saturnium a Rabirio interfectum dicebat. Cauſa acta eſt primo ad Duumviros ex antiquo more, ſed forte a prætore datos, non a populo, more et inſtituto Romano creatos. Ii erant Julius Cæſar et Lucius Cæſar. Julius Rabirium cupidiſſime condemnat. Hac acerbitate permotus Rabirius provocat ad populum. Itaque cauſa poſtea acta eſt ad populum in Campo Martio comitiatu maximo. Hic aut potius ante comitia in concione populi defendit Rabirium conſul Cicero, ſed in ſemihoræ curriculum coactus a Tribuno Labieno. Sed nihilominus a populo condemnatus eſſet, niſi Metellus Celer, augur et prætor, cum a multitudine ſe non audiri, et Rabirium cupide condemnari videret, vexillum de Janiculo detraxiſſet, ut jam nihil ſciſcere populo liceret. Comitiis ergo tunc ſolutis, abjecit Labienus actionem, et Rabirius ita eſt liberatus.

Argum. *In Catilinam.* p. 161.

L. Sergius Catilina, patricii generis, cum poſt Præturam et Africam adminiſtratam repetundarum et inter ſicarios, quanquam fruſtra, accuſatus eſſet, bis Conſulatum fruſtra petiit. Idem etiam bis conjuravit contra rempublicam. Et prima quidem conjuratio, qua L. Torquatum et L. Cottam Coss. voluit interficere, caſu dirempta eſt: altera autem occultis conſiliis agitata, in Conſulatum Ciceronis erupit, cui ob hoc ipſum eo cupidius populus Romanus Conſulatum mandavit, quod de ea rumor in vulgus exierat. Hic cum eſſet tota res ad Ciceronem a Q. Curio conjurato per Fulviam delata, et Catilinam nihilominus in ſenatu a. d. VIII. Id. Nov. vel ut aliis placet a. d. VI. Id. Nov. vidiſſet, ita indignitate rei commotus eſt Cicero, ut graviſſime in ipſum oratione inveheretur, qua totam rem ſibi cognitam eſſe oſtenderet, eique ut urbe exiret, ſuaderet. Atque hæc eſt *prima in Senatu habita oratio.* Huic orationi iratiſſimus cum reſpondiſſet Catilina, minatus: ſe incendium ſuum patriæ ruina reſtincturum; e Senatu ſe proripuit, ac nocte proxima cum quibuſdam conſciis ex urbe abiit. Quo mane cognito, Cicero in concionem populi profectus, dum Senatus conveniret, habuit *ſecundam* Orationem, qua de abitu Catilinæ triumphat. Sed quoniam intelligebat, quantum invidiæ ſibi conflaſſet partim ab his, qui nimis crudeliter ejectum a Cicerone Catilinam innocentem jactabant, partim vero ab iis, qui non dimittendum, ſed puniendum fuiſſe putabant: hanc invidiam a ſe ſtudet amoliri, cum conjurationem certo factam eſſe oſtendendo, tum lenitatis ſuæ rationem afferendo. Demonſtrat præterea, quantum periculi reipublicæ immineat cum a Catilina tum inprimis ab reliquis conjuratis, qui in urbe remanſerant, quorum ſex genera facit, et de ſingulis quid ſentiat, dicit. Paulo poſt legatorum Allobrogum a conjuratis ſollicitatorum indicio cum comprehenſi eſſent Lentulus ejuſque ſocii, et, cognita ab Senatu re, in cuſtodiam traditi, Cicero invidia levatus, *iterum*, forte pridie Non. Dec. prodiit in concionem, et quæ a ſe deprehendendæ conjurationis cauſa, quæ ad pontem Mulvium, quæ in ſenatu acta, dicta, decreta ſint, comprehenſis conjuratis, demonſtravit, et ſe populo commendavit, ſimulque ad ſupplicationem ſibi togato primum reip. conſervatæ cauſa decretam celebrandam cohortatus eſt. Proximo die, Nonis Decembribus, in Senatu de pœna conjuratorum agebatur. Hic cum duæ eſſent ſententiæ, altera Silani, Cos. deſignati, qui capitis pœnam decernebat, altera vero Jul. Cæſaris, qui mortis pœnam removebat, ceterorum ſuppliciorum acerbitates omnes, inprimis vincula ſempiterna, decernebat; Cicero Senatum *quarta* oratione ad ſeveritatem cohortatus eſt, et Silani ſententiam ſeveriorem leniori Cæſaris præferendam eſſe docebat. Eum deinde conſecutus Cato plane ſolvit Cæſaris ſententiam. Eſt itaque in Silani et Catonis ſententiam SCtum factum, atque in carcere ſupplicium de conjuratis ſumptum. Quo facto, domum pergentem univerſus ſenatus et populus eſt proſecutus, eumque Conſervatorem non modo et Liberatorem, ſed primum etiam Patrem Patriæ appellavit, cum interea viæ, per quas ibat, lætis ubique ignibus collucerent. Hæc facta ſunt Nonis Decembr. Atque hæ ſunt illæ Nonæ, quarum commemoratione toties, neque immerito, Cicero gloriatur.

Argum. *Pro L. Murena.* p. 208.

Consulibus Cicerone et Antonio, cum Cicerone comitia conſularia habente Decimus Silanus et L. Murena eſſent in futurum annum deſignati, repulſam autem tuliſſet Serv. Sulpicius: ea contumelia commotus Sulpicius, ambitus Murenam accuſavit cum tribus ſubſcriptoribus, M. Catone, Cn. Poſtumio, et Serv. Sulpicio adoleſcente. Tribus ergo actionibus, pro illius temporis more, cauſa eſt perorata. Prima actione defenſus eſt a Q. Hortenſio, altera a M. Craſſo, tertia a Cicerone conſule. In tota igitur oratione hoc agitur, ut cum ceteræ criminationes retundantur, tum inprimis illa de tribubus largitione corruptis. Antequam ipſam cauſam ingreditur, ſatisfacit M. Catoni et Serv. Sulpicio; quorum alter negabat fas eſſe, Ciceronem conſulem, qui de ambitu legem tuliſſet, defendere reum de ambitu; alter autem conqueſtus erat, Murenæ cauſam a ſummo amico ſuo contra ſe ſuſcipi. Deinde ad ſingulas accuſationis partes accedit, quæ omnino tres erant; prima in reprehenſione vitæ, altera in contentione dignitatis, h. e. utrum Sulpicius, an vero Murena dignior conſulatu, tertia in criminibus ambitus verſabatur. Habet autem hæc oratio plurimum ſuavitatis et artis. Nam illa contentio Juriſconſulti cum Imperatore, et reprehenſio juris ſcientiæ ac philoſophiæ Stoicæ longe jucundiſſima eſt, ſed ita comparata, ut non poſſet magnopere aut Sulpicium aut Catonem offendere, quanquam Plutarchus commemorat, Catonem, cum ita diſputaret Cicero, dixiſſe omnibus audientibus, ut erat in iſto genere magna Romæ libertas: *O! dii boni, quam ridiculum Conſulem habemus.* Ceterum juvat de hac Stoicæ philoſophiæ reprehenſione audire, Cicero quid dixerit L. IV. de Fin. B. et M. c. 27. *Omnia peccata paria dicitis. Non ego jam tecum ita loquar, Cato, ut iiſdem his de rebus, cum L. Murenam, te accuſante, defenderem. Apud imperitos tum illa dicta ſunt: aliquid etiam coronæ datum. Nunc agendum ſubtilius.* De artificio autem, quo Sulpicium et Catonem reprehendit, ita Quintilianus L. XI. c. 1: *Multum eſt difficultatis, ubi ipſos, contra quos dicimus, veremur offendere. Duæ ſimul hujuſmodi perſonæ Ciceroni pro Murena dicenti obſtiterunt, M. Catonis et Serv. Sulpicii. Quam decenter tamen Sulpicio, cum omnes conceſſiſſet virtutes, ſcientiam petendi conſulatus ademit! quid enim aliud eſſet, quo ſe homo nobilis et juris antiſtes victum magis ferret? Ut vero rationem ſuæ defenſionis reddidit? Cum ſe ſtuduiſſe petitioni Sulpicii contra honorem Murenæ, non idem debere accuſationi contra caput, diceret: Quam molli autem articulo tractavit Catonem? cujus naturam ſumme admiratus, non ipſius vitio, ſed Stoicæ ſectæ, quibuſdam rebus duriorem videri factam volebat, ut inter eos non forenſem contentionem, ſed ſtudioſam diſputationem crederes incidiſſe.* Itaque nec mirum, ſi Murena abſolutus eſt, quod ex Orat. pro Flacco c. 13. intelligitur: *Nonne ipſo Pompeio auctore, Silano et Murena COSS. decrevimus.*

Argum. *Pro L. Flacco.* p. 245.

Cæsare et Bibulo Coſſ. accuſatus eſt de repetundis L. Flaccus, qui Aſiam triennium pro Prætore obtinuerat, a D. Lælio. Inter ejus defenſores

(nam tum tribus fere actionibus cauſæ perorabantur, uti e Cicerone diſcimus) fuit Cicero; quo Conſule Prætor fuerat Flaccus, Ciceronemque in vindicanda conjuratione juverat. Defenſionis autem hæc eſt ratio, ut partim a ſuperioris vitæ innocentia, a ſummis in rempubl. meritis ducatur, partim a Græcorum teſtium in univerſum omnium, tum horum inprimis, levitate, qui contra Flaccum teſtimonii dicendi cauſa ex Aſia Romam venerant. In quo cum videretur eos offendere aut certe minime conſentientes habere, qui Græcos vehementer admirabantur, ſummo artificio magnam Græcis laudem concedit ingenii, inventarum et perfectarum artium, eloquentiæ, fidem autem negat. Diluuntur deinde etiam alia crimina; tanquam, quod aurum avertiſſe, quod Judæi Hieroſolymam mittere ſolebant quotannis, religionis cauſa, et civibus Rom. quibuſdam injuriam feciſſe dicebatur.

Argum. *Pro P. Sylla.* p. 283.

D. Junio Silano et L. Murena Coſſ. de conjuratione accuſatus eſt a L. Torquato P. Sylla ex eo SCto, quod erat de conquirendis conjuratis factum. Quoniam autem bis conjuratum fuerat, ut ſupra in Argumento Catilinariarum oſtendimus; Hortenſius et Cicero ita inter ſe defenſionem partiti ſunt, ut ille a prima, hic autem ab altera conjuratione P. Syllam abfuiſſe oſtenderet. Præmiſſa ergo reſponſione ad ea, quæ in Ciceronem ipſum accuſator dixerat, cum ejus inconſtantiam, levitatem, et nimiam in judiciis potentiam in invidiam adducere vellet; ſequitur ipſa defenſio, refellens ſingula, quæ L. Torquatus confirmandi criminis cauſa dixerat, et tandem in religioſa Deorum obteſtatione deſinens, nihil ſibi de P. Syllæ cum conjuratis ſocietate compertum eſſe.

Argum. *Pro A. Licinio Archia, Poeta.* p. 315.

A. Licinius Archias fuit Antiochenus, qui cum poëtica floreret laude, et ab omnibus pæne Italiæ populis expeteretur, inprimiſque apud principes quoſdam Romanos eſſet gratioſus, hoc etiam eorum opera conſecutus eſt, ut civitate Romana donaretur. Sed ei controverſiam de civitate poſtea movit Gratius quidam, eumque reum fecit lege Plautia Papiria de civitate, qua cautum erat, ut, qui fœderatis civitatibus adſcripti eſſent, ſi tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuiſſent, et LX. diebus apud Prætorem eſſent profeſſi, ii demum cives haberentur. Hujus igitur cauſa ſuſcepta Cicero, commemorata Archiæ ſecum et ſummis hominibus familiaritate, omnia adverſarii argumenta diluit ac refellit, ſed leviter et non niſi perfunctorie. Itaque, ut juſtæ orationis menſuram impleret, arripuit occaſionem, cum in humanitatis inprimiſque poëticæ facultatis, tum in ipſius Archiæ laudes digrediendi, oſtenditque, digniſſimum civitate Rom. Archiam eſſe.

Argum. *Poſt Reditum ad Quirites.* p. 327.

P. Lentulo et Q. Metello Coſſ. cum, agente Lentulo, deprecante Cn. Pompeio, ab exilio revocatus eſſet Cicero, in quo ſedecim menſes fuerat;

populo in hac oratione gratias egit. Omnis ergo oratio verſatur in demonſtranda beneficii ſibi tributi magnitudine; quod hæc ipſa eſt grati animi ſignificatio, cum, quantum ſit beneficium, intelligere nos oſtendimus, et facilius fidem facimus, gratum nobis beneficium eſſe. Hæc demonſtratio duas partes habet: prima comparat hunc præſentem ſtatum ſuum, quem populo debebat, cum ſuperiori, illumque huic longe præfert, quanquam et illum ampliſſimum fuiſſe fatetur: altera autem reſtitutionem ſuam comparat cum reſtitutione aliorum Conſularium, P. Popilii, Q. Metelli Numidici, et C. Marii, ſeque multo honorificentius eſſe reſtitutum oſtendit; cum illi, deprecantibus propinquis multis, rogantibus tribunis tantum, reſtituti ſint, ipſe autem nemine præter fratrem ſupplicante, SCto et lege, totius Italiæ conſenſione, incredibili bonorum omnium ſtudio, agente Lentulo, deprecante Pompeio, revocatus ſit. In concluſione populo ſuam fidem, pietatem, omniaque pollicetur, quæ ab homine grato in populum et rempublicam proficiſci poſſint.

Argum. *Poſt Reditum, in Senatu.* p. 337.

Cum rediſſet in urbem Cicero, poſtridie hanc orationem in ſenatu recitavit, in qua, commemorata beneficii ſibi tributi magnitudine, cum ſenatui in univerſum omni, tum ſingulis quibuſdam gratias agit. Initium facit a Lentulo et Metello Conſulibus, quorum illius præcipua opera in Cicerone reſtituendo enituerat, hic autem, privatis inimicitiis reipubl. condonatis, non interceſſerat Lentuli actioni. Hic occaſionem arripit ad Conſules ſuperioris anni, quo ejectus erat, Gabinium et Piſonem digrediendi, eoſque omnibus modis vexandi. Pergit deinde ad tribunos plebis, quod eorum poſt Conſules maxima erat in legibus ferendis et abrogandis poteſtas, iiſque omnibus imprimiſque Miloni et P. Sextio nominatim gratias agit. Sequuntur deinde prætores ſeptem, octavus anim Appius Claudius, P. Clodii frater, a reliquis diſſenſerat, qui omnes nominatim, nullus tamen præcipue, laudantur. E reliquis autem Senatoribus nulli niſi Pompeio nominatim gratias agit, qui pro Cicerone municipia et colonias adierat, omnique gratia et ope ad ejus reſtitutionem incubuerat. In concluſione rationem conſilii ſui reddit, quo erat in relinquenda urbe uſus. Erant enim, qui timidum appellarent, quod cum amicorum opes maximas haberet, tamen ceſſiſſet Clodio. Tandem nihil de ſua fortitudine in defendenda ſalute reipublicæ hoc tam gravi caſu deminutum eſſe, confirmat pro Domo ſua.

Argum. *Pro Domo ſua, ad Pontifices.* p. 353.

Restitutus in patriam Cicero, ſtatim habuit hanc orationem ad Pontifices, in qua nervos omnes intendit, ut domum ſuam, eadem lege publicatam et everſam, deinde, ne profana umquam fieri poſſet, Libertati conſecratam, neque publicari, neque conſecrari potuiſſe oſtenderet. Eſt autem omnis hæc in ſeptem partes diſtributa oratio. Prima reſpondet Clodio, qui apud pontifices ea vituperaverat, quæ per eos dies Cicero in ſenatu de republica, id eſt, de Cn. Pompeio rei frumentariæ præficiendo ſenſerat. Se-

cunda de jure publico agit, et in ea oſtenditur, legibus iis, quibus Romana civitas utatur, non poſſe quemquam civem ejici, aut de capite ejus, vel de bonis quidquam detrahi, ſine judicio ſenatus, aut populi, aut eorum, qui de quaque re conſtituti judices ſint. In eadem rationes afferuntur, cur tribunus pl. eſſe Clodius non potuerit: quo modo enim, cum patricius eſſet, ad plebem tranſivit? adoptione? at ea rata eſſe non poteſt: primum quia ſervatum adoptandi jus non eſt. Nam cum adoptare debeat is, qui neque procreare jam liberos poſſit, et, cum potuerit, ſit expertus: adoptavit Clodium ſenatorem annos viginti natus; qui liberos non modo procreare poteſt, cum habeat uxorem, ſed procreavit etiam. Et cum quæri a pontificum collegio ſoleat, quæ cauſa ſit adoptionis, quæ ratio generum ac dignitatis, quæ ſacrorum: nihil horum in illa adoptione quæſitum eſt. Atque hæc de non ſervato adoptionis jure. Quæ omnis notio, cum Pontificum eſſe debuit, apud ipſos Pontifices dicuntur. Ad augures autem, qui aderant, de curiata lege diſputat, qua Clodius eſt adoptatus. Nefas, inquit, eſt, agi cum populo, cum de cælo ſervatur: at quo die lata lex eſt, Bibulus conſul de cælo ſervavit: rata igitur eſſe non poteſt: quodſi rata non eſt, qui potuit Clodius, contra auſpicia adoptatus, tribunus pl. eſſe? Accedit ad infirmandam curiatam legem altera ratio. Quid ſervatur in ferendis legibus? trinundinum, id eſt, ut promulgata lex per tres nundinas, antequam perferatur, populo pateat. Quod ſpatium, tantum abeſt, ut ſervatum ſit, ut eam legem Cæſar conſul vix per tres horas promulgatam pertulerit. Tertia pars, vel ſi tribunus pl. et per auſpicia et per leges Clodius eſſe potuerit, quod utrumque jam negatum eſt, ab eo tamen legem nominatim de capite civis indemnati ferri non potuiſſe, demonſtrat. Id enim privilegium eſt: quod ſacratæ leges et XII tabulæ vetant. Neque vero hoc tantum contra leges, ſed illud etiam, quod de ejus capite fortuniſque omnibus, qui neque adeſſe juſſus erat, neque citatus, neque accuſatus, legem illam Clodius tulit: cum judicia populi ita moderata eſſent a majoribus conſtituta. Primum, ut ne pæna capitis cum pecunia conjungeretur: deinde, ne, niſi prodicta die, quis accuſaretur: tum, ut ante magiſtratus accuſaret, intermiſſa die, quam mulctam irrogaret, aut judicaret: poſtremo, ut eſſet accuſatio trinum nundinum, id eſt, ab eo die, quo quis ad populum accuſari cœptus eſſet, ad diem judicii trinæ nundinæ intercederent, prodicta die, qua die judicium eſſet futurum: eamque diem ſi qua res auſpiciis aut excuſatione ſuſtuliſſet, tota cauſa judiciumque tolleretur. Nec verba legis vitio carent; ſunt enim hæc: *Velitis, jubeatis, ut M. Tullio aqua et igni interdictum ſit.* Cum ferri debuerit, *ut interdicatur*, non, *ut interdictum ſit.* Quomodo enim, quod factum non eſt, id ut ſit factum, ferri ad populum, aut verbis ullis ſanciri, aut ſuffragiis confirmari poteſt? Peccatum eſt igitur in forma legis: quid in ipſa veritate? non minus. Scriptum eſt enim: *Quod M. Tullius falſum S. C. retulerit:* qui ſi falſum retulit, recte ſcripta lex eſt: ſi verum, nulla eſt. Verum autem retuliſſe, nec ipſum pro ſuo imperio, ſed ſenatus juſſu in conjuratos animadvertiſſe, ſenatus ipſe, cum eum reſtituit, indicavit. Sunt igitur hæc in lege vitia, primum quod lata nominatim eſt de capite civis indemnati: alterum, quod imperite, ut interdictum eſſet aqua et igni, cui

nondum interdictum eſſet: tertium, quod ſimul de pluribus rebus: quartum, quod per vim. Id quod Lentulus conſul in lege vidit, quam de Ciceronis reditu tulit: non enim tulit, *ut ei venire Romam liceret*, ſed *ut veniret*. Quarta pars Clodii maledictum, exſulem, &c. Ciceronem appellantis, refellit duabus cauſis, vel quod ex peccato, vel quod ex damnatione ſubeatur exulis nomen. Peccaſſe me, inquit, negant omnes: optime de patria meritum, ſenatus, equeſtris ordinis, ſcribarum, plebis urbanæ, id eſt, paganorum, et montanorum, denique etiam municipiorum, coloniarum, et totius Italiæ de meo reditu decreta declarant. In ferenda vero lege, quæ celebritas unquam major populi Romani, quantus omnis generis hominum, ætatum, ordinumque ſplendor? Quod ad damnationem attinet, exſul non ſum. Indemnatus enim diſceſſi, nemo me ulla unquam lege interrogavit, nemo poſtulavit, nemo diem dixit. Libertatem vero, aut civitatem amittere civis Romanus nemo poteſt, niſi auctor ipſe factus ſit. Infirmatur Clodii maledictum ea quoque ratione, quod in ipſa rogatione nihil tulerat, quo minus Cicero eſſet non modo in civium, ſed etiam in ſenatorum numero; et quod in lege illa ſuffragium tulerant non populus Romanus, ſed multitudo hominum e ſervis conductis, et facinoroſis, et egentibus congregata. Quinta primum eidem Clodio reſpondet, accuſanti Ciceronem, quod de ſe ipſe glorioſius prædicaret: deinde iis, qui objicerent ei diſceſſum e patria. Sexta, de domo recuperanda quantum laboret, quamque improbe Clodius fecerit in ea dedicanda, et quid ſpectarit, oſtendit. Dedicatio improbatur, quod non affuerit collegium Pontificum, ſed unus tantum pontifex, iſque frater uxoris Clodii, adoleſcens imperitus, novus ſacerdos, ſororis precibus, matris minis adductus, mente et lingua titubante. In extrema parte preces ad Jovem, Junonem, Minervam, ad patrios Penates, et familiares, ad Veſtam continentur: ut, ſi nefariam flammam ab eorum templis ac delubris depulerit; ſi ſuum caput pro eorum cærimoniis atque templis perditiſſimorum civium furori ferroque objecerit; ſi nihil unquam magis, quam de reipublicæ ſalute laboraverit; hunc fructum ferat, ut ſibi redire in ſuas ſedes liceat. Iiſdemque precibus, converſus ad pontifices, utitur, ut ab ipſis jam in patriam reſtitutus, nunc, auctore ſenatu, manibus eorum in ſuis ſedibus collocetur.

Argum. *De Haruſpicum Reſponſis.* p. 406.

Exaudito in agro propinquo et ſuburbano, qui Latinienſis vocabatur, ſtrepitu quodam recondito, et horribili armorum fremitu, perterrita tam novo tantoque motu civitate, ſenatus, ut ſolebat in ſimilibus prodigiis atque oſtentis, haruſpices, Etruſca vetere diſciplina inſtructos, et interpretandi peritos, conſulendos cenſuit. Haruſpices hæc reſponderunt, ſcriptaque ſenatui dederunt: Poſtulationes debitas eſſe Jovi, Saturno, Neptuno, diis cæleſtibus:

Ludos minus diligenter factos, pollutoſque:
Loca ſacra et religioſa, profana haberi:
Oratores contra jus faſque interfectos:

Fidem et juſjurandum neglectum:
Sacrificia vetuſta, occultaque minus diligenter facta, pollutaque.

Monere deos immortales, ne per optimatum diſcordiam diſſenſionemque patribus principibuſque cædes periculaque creentur, auxilioque deminuti deficiantur, quare ad unum imperium provinciæ redeant, exercituſque pulſus, deminutioque accedat:

Ne deterioribus, repulſisque honos augeatur.

Octo ſunt hæc haruſpicum reſponſa: quorum ex illo, loca ſacra et religioſa profana haberi, Clodius Ædilis cur. in concione dixit, in ea cauſa domum eſſe Ciceronis; quam a ſe conſecratam, profanam haberi. Inde ſumpta Cicero occaſione ſuæ domus defendendæ, invidiaque liberandæ, hanc orationem habuit in ſenatu, in qua, poſt expiatam ædium ſuarum religionem, ita in ipſum Clodium eſt invectus, ut omnia fere haruſpicum reſponſa ad ipſum pertinere oſtenderit; quodſi quid calamitatis reipublicæ impendeat, ejuſdem ſceleri furorique tribuendum. Nam quod ad primum reſponſum attinet, unde commota ſit ira deorum immortalium, *Ludos minus diligenter factos pollutoſque*; non poſſe Ludos ullos, niſi Megaleſia ſignificari, quæ Clodius Ædilis fecerat, pollueratque ſervorum multitudine in ſcenam immiſſa; cum ad eos ludos liberi tantum homines accedere ſolerent. De locis ſacris religioſis, quod ſecundum reſponſum erat, quod in eum Clodius contulerat, in ipſum retorquet, dicitque, ſuam domum tribus judiciis eſſe liberatam; quam vero domum Clodius, vetere domino Q. Seio interfecto, teneat, in ea ſacellum, aras fuiſſe. In eadem cauſa ponit amicos Clodii, L. Piſonem, qui Dianæ ſacellum in Cæliculo ſuſtulerat, et Sex. Serranum, qui ſacella ſuffoderat, incenderat, inædificarat, oppreſſerat. In tertio reſponſo, *Oratores contra jus faſque interfectos*, notari, ait, ſcelus Clodii et Piſonis; quorum ille Theodoſium Chium, legatum a libera civitate miſſum, ſica percutiendum curaverit, hic Platonem ex Oreſtide, libera Macedoniæ parte, cum ad ſe legatus veniſſet, crudeliſſima nece affecerit. Quarto, *Fidem et juſjurandum neglectum*, deſignari judices illos, qui manifeſto inceſtus crimine Clodium contra fidem et juſjurandum abſolverant. In quinto, *Sacrificia vetuſta occultaque minus diligenter facta, pollutaque*, facile Clodii culpam agnoſci, qui ſacra Bonæ deæ, omnium vetuſtiſſima et occultiſſima, ſtupro nefario polluiſſet. Sextum, ad Clodium ex parte quadam ſpectare, quia diſcordiam optimatium moliretur; ex alia parte ad optimates ipſos inter ſe diffidentes. Septimum, *Ne deterioribus, repulſisque honos augeatur*, diſtribuitur in Vatinium et Clodium. Repulſam enim tulerat Vatinius in petitione ædilitatis: deterrimus autem omnium mortalium Clodius videbatur, qui parentes, deos immortales, patriam læſiſſet.

Argum. *Pro Cn. Plancio.* p. 433.

Cum ædilitatem ſimul petiſſent Cn. Plancius et M. Junius Laterenſis, creatus ædilis eſt Plancius, Laterenſis præteritus. Qua ille ignominia commotus Plancium ex lege Licinia *de Sodalitiis* h. e. coitionibus ad cor-

rumpenda populi ſuffragia factis (nam quorum opera tribus corrumpebantur, ſodales et ſequeſtres dicebantur. v. pro Cælio c. 7.) accuſavit, quod inter ambitus crimina graviſſimum eſt. In hoc periculo confugit Plancius ad Ciceronem, quem olim exſulem quæſtor Macedoniæ complexus erat, omnibuſque modis foverat, ut hoc tantum periculum a ſe depelleret. Itaque Cicero eum hac oratione accurate defendit ad Quæſitorem C. Alfium, quem accuſator pro facultate, quam lex Licinia dabat, ediderat una cum judicibus reliquis; qui inde judices editicii appellantur. Primis et ultimis quatuordecim capitibus diluuntur ea, quæ cum in Ciceronem erant dicta, tum in genere totaque vita Plancii reprehenſa ab accuſatore erant. Reliqua autem oratio c. 15—27. in ipſo accuſationis capite refutando verſatur.

Argum. *Pro P. Sextio.* TOM. VI. p. 1.

P. SEXTIUS tribunus plebis fuit, P. Lentulo Spinthere et Q. Metello Celere conſulibus. Is cum eſſet Ciceronis et optimatium omnium amantiſſimus, totum tribunatum ſuum et ad Ciceronem reſtituendum et ad pernicioſas leges impediendas contulit. Quæ res parum abfuit, quin ei ſummam perniciem afferret. Nam cum primo, ſenatus conſulto de revocando Cicerone facto, Fabricius tribunus pl. IIX Kal. Febr. roſtra conſcendiſſet, ut ad populum de eadem re ferret, operæ Clodianæ impetum in eum fecerunt, ut eum de roſtris dejicerent, et orta utrinque pugna, magna cædes facta eſt: deinde cum Q. Metellus in templo Caſtoris cum populo ageret, et legem aliquam ad populum ferret, Sextiuſque eam pernicioſam exiſtimans, deſcendiſſet, eique obnuntiaviſſet, iterum vis a Clodianis orta eſt, qua ipſe pœne Sextius eſt deletus. Harum rerum culpam cum in Sextium conferre Clodiani cuperent, eum proximo anno *lege Lutatia* reum de vi fecerunt. In quo periculo cum præter alios Hortenſius et Cicero ſubveniſſent, eumque orationibus defendiſſent, abſolutus eſt judicum ſententiis. Defenſionis autem Ciceronianæ hæc eſt ratio, ut, qualis Sextius inde a pueritia, imprimiſque in Tribunatu fuerit, commemoret, et quæcunque vis in foro et in templo Caſtoris verſata ſit, eam a Clodianis ortam eſſe oſtendat. Et quoniam accuſator Sextii quædam etiam in Ciceronem dixerat, imprimiſque, quænam eſſet illa optimatium natio, per ludibrium ex Cicerone quæſierat; hac occaſione arrepta, fuſe et graviter, qui ſint optimates et populares, docet, et ſimul oſtendit, populum Romanum etiam nunc in comitiis, concionibus, ludiſque ſignificare, magis ſibi optimates quam populares placere.

Argum. *In Vatinium.* p. 61.

CUM inter teſtes contra Sextium productus eſſet Vatinius, et defenſor Sextii Cicero ei eſſet inimiciſſimus, opportune oblatam occaſionem arripuit Vatinii ulciſcendi. Itaque cum defenſoris imprimis hoc eſſet, ut teſtes productos apte acuteque interrogando calumniæ convinceret; Cicero Vatinium, qui, quo genere ſit, quomodo in pueritia vixerit, quid in quæſtura totoque tribunatu fecerit, ac tandem etiam de ipſa cauſa, ſed breviter interrogavit,

omnibus vehementer plaudentibus. Itaque hæc non tam oratio quam *interrogatio* eſt, quemadmodum ab ipſo Cicerone cap. ult. appellatur.

Argum. *Pro M. Cælio.* p. 77.

Mar. Cælius eques Romanus Ciceronique familiaris fuit. Is duabus accuſationibus C. Antonii et Atratini inclaruit. Hoc dolore permotus, et a Clodia, muliere libidinoſa, P. Clodii ſorore, impulſus, Atratinus filius Cælium *lege Lutatia de vi* reum fecit, quod a Clodia aurum ex armario mutuum ſumpſiſſet, quo ſervos Lucceii ad cædem Dionis legati Alexandrinorum impelleret; deinde, cum Clodia aurum repetiiſſet, ſervos ejus ad dominam veneno tollendam ſollicitaſſet, deprehenſuſque ab amicis Clodiæ in balneis Licinius eſſet, cum venenum ſervo Clodiæ traderet. In utroque crimine diluendo Cicero verſatur, ita, ut neque principium neque exitum habere oſtendat, h. e. neque cauſas afferri poſſe, quibus Cælius ad hoc facinus inductus ſit, neque res ipſas, quibus crimen contineatur, inter ſe et cum principiis conſentire. Et quoniam multa in vitam Cælii dicta erant ab accuſatore, his quoque Cicero reſpondet, et crimina ea partim refellit, partim excuſat, et optima quæque in poſterum judices a Cælio expectare jubet.

Argum. *De Provinciis Conſularibus.* p. 107.

Cum in formam provinciæ redacta eſſet bello victa regio, mittebatur in eam Conſul aut Prætor, depoſito Magiſtratu urbano, qui eam adminiſtraret, h. e. aut juriſdictionem ſolam exerceret, aut ſimul etiam, ſi quando opus eſſet, bellum adminiſtraret. Quam Conſul adminiſtrabat, *Conſularis*, quam autem Prætor, *Prætoria* appellabatur. In hac ergo Oratione hoc diſputatur, in quas provincias conſules proxime futuris comitiis creandi mitti placeret. Eam habuit Cicero in Senatu, cum de ea re rogatus eſſet a conſule ſententiam *e lege Sempronia*, qua cautum erat, ut ante comitia conſularia Senatus decerneret, in quas Provincias Conſules deſignati poſt conſulatum mitterentur, eique SCto ne intercedi poſſet. Eo autem ſpectat ſententia Ciceronis, ut Piſo et Gabinius ex provinciis, quas nullo Senatus conſulto, ſed lege Clodia, obtinebant, et omnibus modis vexabant et ſpoliabant, revocentur, eiſque ſuccedatur ſic, ut proximo anno ſint prætoriæ et a duobus præſentis anni Prætoribus obtineantur, eo autem exacto, conſulares fiant. Et quoniam qui ante ipſum dixerant ſententias, præter Servilium, cenſuerant, ut alterutra Gallia Cæſari detraheretur, et conſularis fieret, unuſque ex iis mirari ſe oſtenderat, quare Cicero ita ornaret Cæſarem, cui eodem jure inimicus eſſe, quo Gabinio, poſſet, quod Clodium in vexando Cicerone juviſſet; graviter et multis verbis docet, quare Cæſari nulla provinciæ pars detrahenda ſit; injurias autem ſi quas a Cæſare acceperit, eas ſe omnes reipublicæ condonaſſe, neque ſe in ſententia dicenda odio obedire, ſed utilitatem reipublicæ ſequi.

Argum. *Pro L. Cornelio Balbo.* p. 126.

L. Cornelius Balbus Gaditanus fuit. Is, propter operam in re militari præſtitam Romanis, a Pompeio donatus eſt civitate Romana ex lege *Gellia Cornelia*, qua Pompeio poteſtas permiſſa erat, ſingillatim homines de conſilii ſententia civitate donandi, quos vellet. Eo præmio cum eſſet aliquandiu uſus, controverſia ei mota eſt de civitate a Gaditano quodam. Is duobus argumentis erat uſus, primo, quod populus Gaditanus non eſſet *fundus factus legis* Gelliæ Corneliæ, h. e. eam non adſciviſſet et approbaſſet: ſecundo, quod fœdus eſſet cum populo Gaditano ſacroſanctum; quod autem ſacroſanctum eſſet, ejus nulla pars violari aut auferri poſſet, neque adeo liceret civem Gaditanis auferre. Defenſores nactus eſt Balbus Craſſum, Pompeium ipſum, et Ciceronem, a quo cauſa eſt perorata. Oratio ejus in his duobus argumentis diſſolvendis imprimis verſatur. Nam primo oſtendit, fundum fieri poſſe populum fœderatum aut liberum quemcunque, permittente populo Romano, legum tantum civilium, non autem earum, quæ ad imperium populi Romani, bella, victorias, pertineant, qualis Gellia Cornelia ſit. Deinde non modo in rogatione Gellia Cornelia nihil, quod ſacroſanctum eſſet, exceptum eſſe docet, ſed etiam fœdus illud non eſſe ſacroſanctum, quod non a populo aut plebe eſſet ſancitum, neque obteſtatione legis aut conſecratione capitis ſacratum. Itaque et ſummos imperatores hominibus e fœderatis populis civitatemim pertiiſſe, eamque rem ſæpe ſenatus auctoritate ac judicum ſententiis, populi denique ſuffragiis eſſe comprobatam. Exordium magnificas Pompeii laudes continet, et concluſio invidiam familiaritatis deprecatur, quæ Balbo cum Cæſare intercedebat.

Argum. *In L. Calpurnium Piſonem.* p. 151.

Cum in ſententiam a Cicerone in Oratione de Provinciis Conſularibus dictam, factum eſſet ſenatus conſultum, quo Piſo et Gabinius revocabantur, et ille rediſſet e Macedonia; auſus eſt, in Senatu, graviter de Cicerone conqueri, et nonnulla in eum contumelioſe dicere. Hac injuria incenſus Cicero, hanc orationem habuit, qua quicquid doloris conceperat, in eum omne effudit. Præcipua dicendi materia ducta eſt a comparatione ſui cum Piſone. Contendit enim conſulatum cum conſulatu, exitum ex urbe cum exitu, reditum in urbem cum reditu, et vitam urbanam atque aſſiduam cum vita urbana. Præterea crimina provincialia, crudelitatem, avaritiam, intemperantiam ſtrictim, ſed acerbe, perſtringit.

Argum. *Pro T. Annio Milone.* p. 189.

Cum ſummas diu inter ſe inimicitias exercuiſſent T. Annius Milo et Publius Clodius, et ſæpe alter alteri mortem minatus eſſet, accidit, ut, quo anno Milo conſulatum, Clodius præturam petebat, ſibi obviam in via Appia cum magno ſervorum comitatu fierent, Clodio Romam revertente, Milone autem Lanuvium flaminis prodendi cauſa proficiſcente. Hic orta primum

inter ſervos rixa, pervenit tandem ad ipſos dominos pugna, qua P. Clodius interfectus eſt. Delato in urbem Clodiano cadavere, vehementer ſunt Clodiani, cum ſua ſponte, tum concitantibus Fulvia uxore, et Munatio Planco, et Q. Pompeio, Tribb. pl. commoti, et magna Miloni invidia creata eſt. Populus etiam, Sexto Clodio ſcriba duce, corpus mortui intulit curiæ, ibique cremavit; quo igne curia et adjuncta Porcia baſilica combuſta eſt. Ea res cum invidiam conflaſſet Clodianis, rediit in urbem Milo, nihiloque minus atque antea conſulatum petiit. Tandem, cum SCto permiſſa eſſet Cn. Pompeio reſpublica, iſque ex eodem SCto delectus habuiſſet celeriter; duo adoleſcentes, Appii Claudii, duo Valerii et L. Herennius Balbus, qui mortem Clodii perſequi conſtituerant, poſtulaverunt apud eum familiam et Milonis et Fauſtæ uxoris ejus exhibendam. Aderat, Miloni Q. Hortenſius, M. Cicero, M. Marcellus, M. Calidius, M. Cato, Fauſtus Sylla. Q. ergo Hortenſius negabat, ſervos Milonis exhiberi poſſe, quod eſſent manumiſſi, cum caput domini ulti eſſent. Poſtea vero quam Cn. Pompeius conſul erat ex SCto ab interrege Ser. Sulpicio creatus V. Kal. Mart. ſtatim conſulatu inito, legem tulit de vi, qua nominatim cædem in via Appia factam complexus eſt, et hanc judicii habendi rationem præſcripſit, ut primo Quæſitor non eſſet, de more, Prætor, ſed ſuffragiis populi e Conſularibus eligeretur; deinde, tribus diebus teſtes audirentur; deinde uno eodemque die ab accuſatore et reo peroraretur. Cui legi cum obſtitiſſet aliquandiu M. Cælius tribunus pl., quod privilegium in Milonem ferri diceret, perlata tandem eſt. Creatus eſt Quæſitor Cn. Domitius Ahenobarbus. Is cum, Pompeius judices ex omnibus ordinibus claros eoſque trecentos propoſuiſſet, octoginta et unum ex iis ſortitus eſt. Ex his poſtquam accuſator et reus quinos e ſingulis ordinibus rejeciſſent, unus et quinquaginta relicti ſunt, XVIII. ſenatores, XVII. equites, et XVI. tribuni ærarii. Ipſo judicii tempore omnes tota urbe tabernæ clauſæ, et in foro omnibuſque ejus aditibus præſidia diſpoſita erant. Accuſatoribus tribus reſpondit unus Cicero, ſed non ea, qua ſolebat conſtantia, quod, cum inciperet dicere, exceptus eſt acclamatione Clodianorum, quos ne metus quidem circumſtantium militum coërcebat. Oratio ea excepta eſt, ſed ſcripta poſt ab eo accuratius. Defenſionis hac ratione uſus eſt, ut Clodium jure a Milonis ſervis interfectum oſtenderet, quod Clodius Miloni eſſet inſidiatus. Id his argumentis confirmat, quod utilior Clodio Milonis, quam Miloni Clodii mors fuiſſet; quod Clodius improbis moribus fuiſſet, et ſpem impunitatis habuiſſet; quod ipſe Clodius Miloni mortem denuntiaviſſet; et denique Clodius inſidiandi majorem facultatem in iſto itinere habuiſſet, quam Milo. Reliqua oratio in aliis ſceleribus Clodii et integritate Milonis verſatur.

Argum. *Pro C. Rabirio Poſtumo.* p. 226.

A. Gabinius cum in Syria proconſulari imperio eſſet, a Ptolemæo rege Ægypti decem millibus talentum acceptis, auſus eſt eum in regnum reſtituere, non modo ſine ullo aut populi juſſu aut SCto, ſed etiam contra S. C. Itaque cum ex provincia rediſſet Romam, reus factus eſt, lege Julia, de re-

petundis, a C. Memmio, et, quamvis defendente Cicerone, condemnatus eſt. Lis æſtimata eſt totidem talentis, quot acceperat. Quæ ſumma pecuniæ cum ex bonis Gabinii redacta non eſſet, eadem lege Julia accuſatus eſt Rabirius Poſtumus, eques Romanus, quod ad eum pars illius pecuniæ perveniſſet, ut is, quod ſummæ decem millium talentûm deeſſet, ſolveret. Eſt ergo cauſa Rabirii appendicula cauſæ Gabinianæ, eodem accuſatore, eodem defenſore acta. Defenſionis hæc inita eſt ratio a Cicerone, ut oſtenderet primo, lege de repetundis equeſtrem ordinem non teneri, quæ avaritiæ magiſtratuum provincialium coërcendæ cauſa lata ſit: deinde ad Rabirium nullam partem pecuniæ perveniſſe, ſed eum potius tantum pecuniæ Ptolemæo credidiſſe, ut, cum ea pecunia reddita non eſſet, omnibus bonis everſus et foro cedere coactus eſſet, niſi Caii Cæſaris liberalitas eum ſublevaſſet.

Argum. *Pro M. Marcello.* p. 241.

M. Marcellus Pompeianarum partium in bello civili fuerat, neque tamen extrema perſecutus erat, ſed, victo ad Pharſalum Pompeio, Mitylenas ſe contulerat, ibique otioſus in literis vixerat, ſine ullo patriæ deſiderio. Huic ut veniam daret, et reditum in patriam permitteret Cæſar, cum eſſet a fratre ejus et univerſo Senatu ſuppliciter rogatus, dolorem ſuum Senatui condonavit. Quo facto, hac oratione gratias Cæſari ampliſſimas in Senatu egit Cicero. Ea duas partes habet: quarum prima in laude hujus facti verſatur, et eſt magnificentiſſimis verbis ſcripta; altera autem Cæſaris de inſidiis ſuſpiciones inanes eſſe oſtendit.

Argum. *Pro Q. Ligario ad Cæſarem.* p. 251.

Q. Ligarius legatus Conſidii proconſulis in provincia Africa fuit: ex qua cum decederet Conſidius, ei præfecit Ligarium, quod et dignum eo honore putabat, et gratioſum eſſe in provincia videbat. Interim fama de bello civili orto in Africam eſt perlata: qua commoti cives, qui in iſta provincia erant, et reliqui provinciales, quod Pompeii in primis ſtudioſi erant, eum ducem ſibi eſſe voluerunt, quo contra Cæſarem uterentur. Hoc munus cum iſte recuſaret, accidit, ut P. Atius Varus, qui prætorio imperio in Africa fuerat, Uticam veniret, et oblatum ſibi imperium privatus ſuſciperet. Hæc dum geruntur, Q. Tubero ex S. C. in provinciam venit. Sed quod imperium jam ab alio erat occupatum, ex ea repulſus, in caſtra Pompeii ſe contulit, ibique contra Cæſarem arma tulit. Verum Pompeio mortuo, totoque bello compoſito, cum Cæſar inter alios etiam Tuberoni ignoviſſet, filius ejus Ligarium, qui Roma aberat, et Cæſarem iratum habebat, quod et ipſe Pompeinarum partium fuerat, abſentem accuſavit de vi, quod in Africa Cæſarianis partibus inimicus fuiſſet. Eum defendit Cicero, ita, ut concedat quidem, eum Pompeianæ cauſæ faviſſe, ſed nihilo minus Cæſare dignum eſſe oſtendat, huic quoque veniam dare, ut ſibi, et Tuberoni, et multis aliis dederit; ut deprecatio potius iſta oratio, quam defenſio ſit.

Argum. *Pro Rege Dejotaro ad Cæſarem.* p. 263.

Dejotarus tetrarcha Gallo-Græciæ ſive Galatiæ fuit. Is, quod ſumma ejus in Romanos fides conſtabat, a Pompeio regno Armeniæ minoris donatus, et a Senatu Rex eſt appellatus. His beneficiis Senatus Pompeiique permotus cum in bello civili Pompeio auxilia miſiſſet, Cæſaris animum offendit. Itaque bello Alexandrino compoſito, cum Cæſar in Aſiam, Pharnacis Ponti regis bello perſequendi cauſa, veniſſet, eo devicto, Dejotarum etiam regno Armeniæ multavit, nomen autem regium et reliqua ſenatus beneficia conceſſit. Quo tempore cum ad eum devertiſſet Cæſar, liberaliſſime a rege habitus eſt, magnificeque donatus. Graves autem inimicitiæ intercedebant Dejotaro cum Caſtore, ex filia nepote, quæ Saocondario nupſerat. Itaque cum Caſtor omnem avo nocendi occaſionem captaret, ad eam rem abuſus eſt tempore illo, quo Cæſar ad Dejotarum deverſatus erat. Nam, abducto ab avo ſervo medico Phidippo, miſit eum cum legato Romam, accuſandi avi cauſa, quod Cæſari apud ſe deverſanti inſidias feciſſet. Legati Dejotari cauſam ad Ciceronem detulerunt, antiquum Dejotari hoſpitem et amicum. Is cauſa ſuſcepta, coram Cæſare, intra domeſticos parietes Dejotarum defendit, et non modo caput accuſationis diluit, ſed cetera etiam, quæ criminis confirmandi cauſa allata erant, tanquam, de odio Dejotari in Cæſarem, de exercitu contra eum comparato, et alia.

Argum. *In M. Antonium Philippica I.* p. 277.

Interfecto Idibus Mart. C. Cæſare, M. Antonius, collega ejus in conſulatu, ſibi metuens, non ſolum eo die latuit, verum etiam texit aliquandiu conſilia ſua, ſimulatione ad tempus accommodata. Poſtridie Idus actum eſt cum eo de communi concordia per conſulares viros: poſt diem tertium, qui fuit XVI. Kal. Apr. in ædem Telluris convocato ſenatu, Cicero, quantum in ipſo fuit, jecit fundamenta pacis, diſcordiarumque memoriam omnem, vetere Athenienſium exemplo, oblivione ſempiterna delendam cenſuit. Quo die præclare de rep. locutus Antonius, conſequentibus etiam diebus non dubia ſuæ voluntatis argumenta dare viſus eſt, miſſo parvo filio, pacis obſide, in Capitolium, C. Caſſium ipſe, M. Brutum Lepidus, Pontifex max. alii alios ex tyrannoctonis, qui poſt Cæſaris necem, populi et Antonii maxime conſulis metu, in Capitolium ſe contulerant, cænæ adhibuerunt. Sed fictam perſonam ſuſtinere diu nemo poteſt. Cum Cæſarem, quanquam in libera civitate, ſingulari poteſtate uſum, funere tamen efferri placuiſſet: qui fons malorum omnium fuit: (ſic enim tyrannum non fuiſſe judicabatur, nam tyrannorum corpora projiciuntur inhumata:) laudavit eum de more Antonius in foro; commemoratiſque rebus ab eo geſtis, maximiſque erga remp. meritis, explicata demum cruenta veſte, in qua cæſus fuerat, multis pugionum ictibus perfoſſa, convertit orationem ad miſerationem commovendam, populumque, jam dolore incenſum, in eam iracundiam furoremque impulit, ut ſtatim a funere ad domum Bruti et Caſſii cum facibus accurreret:

unde ægre repulſus eſt. Brutus et Caſſius, vitato præſenti periculo, concitatæ multitudinis vim timentes, Antoniique perfidiam jam ſatis experti, Antium et Lanuvium aufugerunt, eo conſilio, ut inde in provincias a ſenatu decretas proficiſcerentur. Decreverat autem ſenatus, poſtridie quam e Capitolio Cæſaris interfectores deſcenderant, Bruto Cretam, Caſſio Africam, Trebonio Aſiam, Cimbro Bithyniam: D. Bruto Galliam citeriorem, datam a Cæſare antea, confirmarat. Idem tamen, quaſi ad ſanitatem revocatus, reliquis diebus in Capitolio præclara S. C. fecit, primum illud e Ser. Sulpicii ſententia, ne qua poſt Idus Mart. immunitatis tabula, neve cujus beneficii figeretur: deinde, ut dictaturæ nomen in perpetuum e rep. tolleretur. Lux quædam oblata videbatur: erecti erant ſpe libertatis et otii bonorum animi: conſtituta reſp. putabatur. Sed cito ille ſimulationem ſuſtulit, ſuique ſimilis viſus eſt. Habito enim Kalendis Jun. ſenatu, non eum, quem antea, de rep. ſenſum, nec ſuperiorum dierum actis conſentientem voluntatem oſtendit. Nihil deinde ad ſenatum referebat: per populum, id eſt, per infimam corruptamque plebem, contempta ampliſſimi ordinis auctoritate, agebat omnia, contra S. C. quod ipſe fieri voluerat, tabulas figebat, civitatem immunitateſque dabat, exſules reducebat: eaque ſe facere omnia dicebat ex legibus Cæſaris, aut ex ejus commentariis. Tum Cicero, deſperata prorſus Antonio conſule libertate, urbem reliquit, in Græciam iturus, ea mente, ut Kalendis Jan. quo die Panſa et Hirtius conſulatum inituri erant, adeſſet. Nec tamen iter illud abſolvit. Nam Leucopetræ adverſa tempeſtate detentus, ab iis, qui ab urbe venerant, et concionem accepit Antonii, quam valde probavit, et ea cognovit, unde revertendi conſilium cepit. Poſt reverſionem, de via languens, in ſenatum, qui Kalendis Sept. ut Phil. V. legitur, in æde Concordiæ habebatur, non venit. Quo graviter commotus Antonius, fabros ſe miſſurum, et domum ejus diſturbaturum, audiente ſenatu, dixit. Poſtridie, id eſt, XIV. Non. Sept. in ſenatum venit, abſente Antonio: et hac oratione prima expoſuit conſilium profectionis et reverſionis ſuæ: deinde queſtus eſt graviter de Antonii heſterna injuria: tum leges illius reprehendit: poſtremo utrumque conſulem, abſentem Antonium, præſentem Dolabellam, quem ſibi, profecturus ad bellum Parthicum, Cæſar ſuffecerat, hortatur, ut veram ſolidamque gloriam ſequantur, diligi a ſuis civibus malint, quam metui, rempublicam omni ratione complectantur.

Argum. *Philippica II.* p. 290.

Habita a Cicerone IV. Non. Sept. oratione prima in Antonium, ille ſe in villam Tiburtinam contulit, ibique ſeptemdecim dies, quod Ciceroni reſponderet, commentatus eſt. XIII. Kal. Octob. habito ſenatu, in abſentem Ciceronem, qui ſe tuto in ſenatum venire non poſſe intelligebat, quæ cogitaverat, evomuit. His omnibus fuſe graviterque reſpondet, ac ſimul omnia Antonii ſcelera et flagitia commemorat hac oratione Cicero; quæ, ut P. Manutius putat, non dicta, ſed ſcripta tantum, et deinde in lucem edita eſt.

Argum. *Philippica III.* p. 330.

Post Cæſaris necem decrevit ſenatus conſulares provincias, Antonio Macedoniam, Dolabellæ Syriam. Sed Antonius, occaſionem quærens reipublicæ perturbandæ, Galliam citeriorem ſibi mandari cupiebat, quod cum a ſenatu non impetraret, qui eam provinciam D. Bruto, jam antea ab ipſo Cæſare datam, poſt ejus interitum confirmaverat, tulit ad populum, et obtinuit, ut citeriorem Galliam regeret: unde ſe cum exercitu ad urbem, Cæſaris exemplo, facile venturum ſperabat. Nam Macedonia, terra marique disjuncta, novis conſiliis parum opportuna videbatur. Hac mente Brunduſium ivit ad VII. Id. Oct. profectus obviam legionibus Macedonicis quatuor, quas ſibi conciliare pecunia cogitabat, eaſque ad urbem adducere, et in cervicibus bonorum collocare. Redeuntem a Brunduſio Antonium legio Martia reliquit. Ille, tribus legionibus Tiburi collocatis, urbem eſt ingreſſus: vocato in Capitolium ſenatu, cum de abalienata legione Quarta, et Octaviani copiis adjuncta, nuntius ei eſſet allatus, propere ſenatum dimiſit, et ad occupandam Galliam citeriorem, quam D. Brutus obtinebat, cum duabus legionibus magna celeritate contendit. Interea cum novi tribuni pl. qui VI. Id. Dec. magiſtratum inierant, XIII. Kalend. Jan. ſenatum convocaſſent, deque præſidio conſulum deſignatorum retuliſſent, ut ſenatum tuto Kalendis Januariis habere poſſent, Cicero, laudata tribunorum mente, totam rempublicam complexus hæc cenſuit: res eas, quas Cæſar adoleſcens privato conſilio geſſiſſet, aut gereret, publica confirmandas auctoritate; legiones, quæ, relicto Antonio, ad rempublicam defendendam ſe contuliſſent, laudandas, eiſque ſpem præmiorum decreto ſenatus oſtendendam; D. Brutum, qui ſe irruenti in Galliam Antonio objeciſſet, ipſamque Galliam, quæ reſiſteret, debita laude ornandam: provincias ab iiſdem, qui eas obtinerent, obtinendas eſſe ex lege Julia, quoad ex S. C. cuique eorum ſucceſſum eſſet; iiſque de rebus ad ſenatum a novis conſulibus primo quoque tempore eſſe referendum. Aſſenſit ſenatus, et in ejus ſententiam S. C. factum eſt.

Argum. *Philippica IV.* p. 345.

Facto in ſententiam Ciceronis SCto, productus a magiſtratu quodam in concione populi, quæ in ſenatu acta et decreta erant, exponit. Cæſarem, D. Brutum, legionem Martiam et Quartam, quæ duce Egnatuleio ab Antonio defecerat, ſummis laudibus ornat, in Antonium invehitur, et cum bene de republica populum ſperare jubet, tum eum ad ſtudium libertatis recuperandæ cohortatur.

Argum. *Philippica V.* p. 351.

Obsidente Mutinam Antonio, non modo ſine ſenatus auctoritate, ſed invito etiam ſenatu, qui Galliam citeriorem D. Bruto, jam antea a Cæſare datam, poſt ejus necem confirmaverat, novi conſules, Panſa et Hirtius, Ka-

lendis Jan. primo conſulatus die, convocato de more ſenatu, non ſolum de Mutinæ obſidione, ſed omnino de tota rep. deque honoribus et præmiis bene de rep. meritorum ac merentium, de quibus XIII. Kal. S. C. factum erat, retulerunt. Quod ad Mutinam attinuit, cenſuit is, qui ſententiam primus rogatus eſt, mittendos ad Antonium legatos, qui agerent cum eo, ut ab ejus urbis obſidione deſiſteret. Cicero autem, ſuo loco rogatus, turpe et indignum dicit eſſe ſenatus ac populi Romani majeſtate, ad eum legatos de pace mittere, de quo ante paucos dies, tanquam de hoſte, graviſſima et ſeveriſſima judicia idem ſenatus fecerit. Decreverat enim XIII. Kal. Jan. quo die habita eſt tertia oratio, ut de honoribus Cæſaris et Bruti, qui remp. privato conſilio defendendam ſuſceperant, deque præmiis Martiæ et Quartæ legionum, quæ, Antonio relicto, ad Cæſarem ſe contulerant, primo quoque tempore novi conſules referrent. Deinde vehementer incubuit Cicero, ut hoſtis judicaretur Antonius, et ea decernerentur de honoribus et præmiis, quæ ſenatus ex novorum conſulum relatione decerni ſibi placere oſtenderat. Senatus eo die nihil decrevit, ſed triduo poſt mittendos omnino cenſuit, qui Antonio nuntiarent, ne conſulem deſignatum oppugnaret, ne Mutinam obſideret, ne provinciam depopularetur, ne delectus haberet, eſſet in ſenatus populique Romani poteſtate.

Argum. *Philippica VI.* p. 370.

Cum habita ſuperiore Oratione Salvius Tribunus pl. interceſſiſſet, ne diſceſſio fieret, quod facile intelligebat, pleroſque in Ciceronis ſententiam eſſe, imprimis de legatis ad Antonium non mittendis, ituros; paucis diebus poſt, cum de eadem re eſſet actum in ſenatu, Senatus conſultum in eam ſententiam factum eſt, quæ legatos ad Antonium Mutinam obſidentem mitti decernebat, qui nuntiarent, ne oppugnaret conſulem deſignatum, ne Mutinam obſideret, ne provinciam Galliam depopularetur, ne delectus haberet; eſſet in Senatus populique Romani poteſtate. Hoc Senatus Conſulto facto venit in concionem Cicero, et productus ab Apuleio tribuno plebis, primo de legatione ad Pompeium decreta exponit; deinde, nihil legatos apud Antonium profecturos auguratur, ac tandem populum ad Reipublicæ et libertatis ſtudium cohortatur.

Argum. *Philippica VII.* p. 377.

Cum Senatus de Appia via et de Moneta a conſule Panſa, de Lupercis autem a trib. pl. conſultus eſſet, Cicero egreſſus relationem, contra eos dicere aggreſſus eſt, qui in omnibus ſermonibus pacem laudabant et bello anteponebant, eo conſilio, ut ſi, quæ ſuſpicio erat, paulo duriora reſponſa referrent ab Antonio legati, mitius acciperentur, eoſque accuſant tanquam minime populares et hoſti patriæ faventes. Negat autem de pace eſſe cogitandum, quia non modo turpis ſit et periculoſa, ſed etiam plane non poſſit eſſe. Denique hortatur conſulem univerſumque ſenatum, ut reipublicæ ſalutem omnibus rebus anteponant, neque Antonium, quem incluſum et pæne conſtrictum teneant, elabi e manibus patiantur, ſed rempubl. in perpetuum metu et periculo liberent.

Argum. *Philippica VIII.* p. 386.

Mortuo Ser. Sulpicio in legatione ad Antonium, L. Piſo et L. Philippus intolerabilia poſtulata ab Antonio ad ſenatum retulerunt. Tum bellum ſenatus indixit Antonio, ſed in SCto tumultum nonnullorum ſuaſu appellare maluit quam bellum. Id reprehendit Cicero, tanquam leniore ſenatu, quam in eum eſſe oporteat, qui ei non pareat, Mutinamque nihilo ſegnius poſt auditam legationem, quam antea, oppugnet. Deinde cum Caleno, adhuc de pace agente, et pacis commoda commemorante, Maſſilienſiumque commoda oppugnante, acerbe conqueritur; et ſimul eos accuſat, qui mittendos iterum ad Antonium legatos cenſuerant. Piſonem et Philippum increpat, qui mandata Antonii, tanquam ejus legati, non tanquam a ſenatu miſſi, retuliſſent. Reprehendit ſenatores Antonio faventes: decernendum cenſet, ut iis, qui cum Antonio ſint, poteſtas detur ad ſanitatem redeundi ante Idus Martias primas: bene merentibus gratiæ referantur: proficiſcendi ad Antonium, excepto ejus legato Q. Vario Cotyla, nemini facultas concedatur.

Argum. *Philippica IX.* p. 397.

Referente Panſa conſule de honore Ser. Sulpicii, qui legatus ad Antonium cum Piſone et Philippo miſſus, prope caſtra quidem pervenerat, ſed antequam ſenatus mandata exponeret, obierat: P. Servilius ſententiam rogatus, decernendum ei publice ſepulcrum cenſuit, ſtatuam non cenſuit: quod ſtatuæ decerni ſolerent iis, qui in ipſa legatione eſſent interfecti, non, quibus mortem caſus attuliſſet. Poſt eum Cicero rogatus, honorem ſepulcri Sulpicio non ademit, ſed eum omnino ſtatua ornandum eſſe cenſuit, ea potiſſimum ratione uſus, quod, cum ad Antonium gravi affectus morbo ſit profectus, non ei caſus, verum ipſa legatio mortem attuliſſe videatur: atque in hanc ſententiam graviter, ornate, copioſe diſputat. S. C. in ejus ſententiam factum eſſe, ex eo perſpicitur, quia Pomponius de origine juris, exſtare pro roſtris Auguſti ſtatuam illam auctor eſt.

Argum. *Philippica X.* p. 404.

Agit gratias Panſæ, quia literis M. Bruti acceptis ſenatum ſtatim vocavit. Queritur cum Caleno, quod utrumque Brutum æque non probare videatur, qui rempublicam defendant; Antonium autem, qui oppugnet, probet idem vel maxime: Commemorat ea, quæ M. Brutus in Græcia geſſerat; et ab eo nihil turbulentum, nihil non utile reipublicæ timendum eſſe confirmat. Suadet, ut, quæ M. Brutus egerit privato conſilio, publica auctoritate, ut idem ei tribuatur, quod D. Bruto et C. Cæſari, comprobentur. Cenſet etiam, Q. Hortenſio, Macedoniæ proconſuli, qui Brutum in comparando exercitu adjuverat, confirmandam eſſe provinciæ adminiſtrationem, quoad ei ex SCto ſucceſſum eſſet.

Argum. *Philippica XI.* p. 414.

Obtinente Aſiam provinciam C. Trebonio, decretam a ſenatu poſt Cæſaris interitum, Dolabella in Syriam, Antonii ſibi lege traditam, proficiſcens, cum Trebonio familiariſſime collocutus, eumque ſummæ benevolentiæ ſimulatione complexus, incautum Smyrnæ oppreſſit atque interfecit, et Aſiam univerſam occupavit. Hoc nuntio Romam perlato, ſenatus hoſtem Dolabellam judicavit, belloque perſequendum cenſuit: ſed cum ejus belli cura, non ſatis conſtaret, cui mandanda videretur, cum alii aliter ſentirent, Cicero, deplorata prius Trebonii morte, imperatorem omnino C. Caſſium, qui Dolabellam terra marique perſequeretur, eſſe deligendum cenſuit. In quam ſententiam ut S. C. eſſe factum exiſtimemus, his Velleii verbis adduci poſſumus: *Bruto Caſſioque provinciæ, quas jam ipſi ſine S. C. occupaverant, decretæ.*

Argum. *Philippica XII.* p. 429.

Cum retuliſſet Panſa conſul, de legatis iterum ad Antonium de pace mittendis, ab iis, qui primi rogati erant ſententiam, legati decreti erant duo conſulares, P. Servilius et Cicero. Ipſe ergo Cicero rogatus ſententiam, legationem non modo ſupervacaneam eſſe, cum ab Antonio pacem ſperare non liceret, ſed inutilem etiam, et turpem pernicioſamque, multis argumentis docuit. Quodſi autem habenda pacis ratio ſit, ſuam tamen perſonam ad iſtam legationem minime fuiſſe deligendam, propterea quod ſemper legatos mittendos negaverit, quod crudeliſſimus ſibi uni hoſtis ſit Antonius, nec ſine vitæ maximo periculo legationem ſuſcipere poſſit, id autem periculum eo magis fugiendum eſſe, ut vita ſua, quoad vel dignitas vel natura patiatur, patriæ reſervetur.

Argum. *Philippica XIII.* p. 441

Sententia de mittendis iterum legatis jam abjecta, pacem laudat, ſed eam cum Antonio negat ullam eſſe poſſe. Recitat et interpretatur Antonii literas ad Hirtium Cæſaremque miſſas. Servilii ſententiam probat de mandatis literiſque M. Lepidi, ad pacem cohortantis. Sext. Pompeium, quod ſuam eorumque, quos ſecum haberet, operam ſenatui populoque Romano pollicitus eſſet, vel eo S. C. quod in Servilii ſententiam de Lepidi literis fieret, vel proprio laudandum eſſe cenſet. Et hæc abſente Panſa conſule, qui ad collegam Hirtium et Cæſarem cum iis copiis, quas ipſe ex delectu compararat, profectus erat.

Argum. *Philippica XIV.* p. 460.

Allatis de prælio ad Mutinam commiſſo, Antonioque victo literis conſulum et Cæſaris, M. Cornutus, prætor urbanus, qui conſulare munus, abſentibus conſulibus, more majorum ſuſtinebat, cum ſenatum vocaſſet,

eaſque literas recitaſſet, ſententias rogavit. Quid alii cenſuerint, qui ante Ciceronem rogati ſunt, obſcurum eſt: unus tamen ex iis, redeundum, ſagis depoſitis, ad togas, idemque fortaſſe, decernendam conſulibus et Cæſari ſupplicationem, cenſuit. Sententia vero Ciceronis hæc fuit: non eſſe mutandum veſtitum, niſi D. Bruto, cujus cauſa ſaga ſumpta eſſent, liberato: Antonium, quique una eſſent, hoſtes judicandos: ſupplicationem quinquaginta dierum communiter tribus ducibus decernendam: milites eos, qui pro republica pugnantes interierint, monumento quam ampliſſimo cohoneſtandos, quæque iis præmia ſenatus promiſerat, ea parentibus, liberis, conjugibus, fratribus eorum perſolvenda.

M. TULLII CICERONIS ORATIONES.

M. TULLII CICERONIS ORATIONES.

PRO PUBLIO QUINTIO.

ORATIO I.

I. QUÆ res in civitate duæ plurimum poſſunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, ſumma gratia, et eloquentia: quarum alteram, C. Aquili, vereor; alteram metuo. Eloquentia Q. Hortenſii ne me in dicendo impediat, nonnihil commoveor: gratia Sex. Nævii ne P. Quintio noceat, id vero non mediocriter pertimeſco. Neque hoc tantopere querendum videretur, hæc ſumma in illis eſſe, ſi in nobis eſſent ſaltem mediocria. Verum ita ſe res habet, ut ego, qui neque uſu ſatis, et ingenio parum poſſum, cum patrono diſertiſſimo comparer; P. Quintius, cui tenues opes, nullæ facultates, exiguæ amicorum copiæ ſunt, cum adverſario gratioſiſſimo contendat.

Illud quoque nobis accedit incommodum, quòd M. Junius, qui hanc cauſam, Aquili, aliquoties apud te egit, homo et in aliis cauſis exercitatus, et in hac multum, et ſæpe verſatus, hoc tempore abeſt, nova legatione impeditus; et ad me ventum

eſt, qui, ut ſumma haberem cætera, temporis quidem certe vix ſatis habui, ut rem tantam, tot controverſiis implicatam, poſſem cognoſcere. Ita, quod mihi conſuevit in cæteris cauſis eſſe adjumento, id quoque in hac cauſa deficit: nam, quo minus ingenio poſſum, ſubſidio mihi diligentiam comparavi; quæ quanta ſit, niſi tempus et ſpatium datum ſit, intelligi non poteſt.

Quæ quo plura ſunt, C. Aquili, eo te, et hos, qui tibi in conſilio adſunt, meliori mente noſtra verba audire oportebit; ut multis incommodis veritas debilitata, tandem æquitate talium virorum recreetur. Quod ſi tu judex nullo præſidio fuiſſe videbere contra vim et gratiam, ſolitudini, atque inopiæ; ſi apud hoc conſilium ex opibus, non ex veritate, cauſa pendetur; profecto nihil eſt jam ſanctum, atque ſincerum in civitate; nihil, quod humilitatem cujuſquam, gravitas et virtus judicis conſoletur. Certe aut apud te, et eos, qui tibi adſunt, veritas valebit; aut, ex hoc loco repulſa vi et gratiâ, locum, ubi conſiſtat, reperire non poterit.

II. Non eo dico, C. Aquili, quo mihi veniat in dubium tua fides, et conſtantia; aut quo non in his, quos tibi advocaſti, viris electiſſimis civitatis, ſpem ſummam habere P. Quintius debeat. Quid ergo eſt? Primùm magnitudo periculi ſummo timore hominem afficit, quòd uno judicio de fortunis omnibus decernit; idque dum cogitat, non minus ſæpe ei venit in mentem poteſtatis, quam æquitatis tuæ; propterea quod omnes, quorum in alterius manu vita poſita eſt, ſæpius illud cogitant, quid poſſit is, cujus in ditione, ac poteſtate ſunt, quam, quid debeat facere.

Deinde habet adverſarium P. Quintius, verbo, Sex. Nævium; re vera, hujusce ætatis homines diſertiſſimos, fortiſſimos, ornatiſſimos noſtræ civitatis, qui communi ſtudio, ſummis opibus Sex. Nævium defendunt; ſi id eſt defendere, cupiditati alterius obtemperare, quo is facilius, quem velit, iniquo judicio opprimere poſſit. Nam quid hoc iniquius, aut indignius C. Aquili, dici, aut commemorari poteſt, quam me, qui caput alterius, famam, fortunaſque defendam, priore loco cauſam dicere:

cum præſertim Q. Hortenſius, qui hoc judicio partes accuſatoris obtinet, contra me ſit dicturus, cui ſummam copiam, facultatemque dicendi natura largita eſt? Ita fit, ut ego, qui tela depellere, et vulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cum etiam telum adverſarius nullum jecerit; illis autem id tempus impugnandi detur, cum et vitandi illorum impetus poteſtas adempta nobis erit: et, ſi qua in re, id quod parati ſunt facere, falſum crimen, quaſi venenatum aliquod telum, jecerint, medicinæ faciendæ locus non erit.

Id accidit Prætoris iniquitate, et injuria: primum, quòd, contra omnium conſuetudinem, judicium prius de probro, quam de re, maluit fieri; deinde, quod ita conſtituit id ipſum judicium, ut reus, antequam verbum accuſatoris audiſſet, cauſam dicere cogeretur; quod eorum gratia et potentia factum eſt, qui quaſi ſua res aut honos agatur, ita diligenter Sex. Nævii ſtudio, et cupiditati morem gerunt; et in ejuſmodi rebus opes ſuas experiuntur, in quibus, quo plus propter virtutem, nobilitatemque poſſunt, eo minus, quantum poſſint, debent oſtendere.

Cum, tot tantiſque difficultatibus affectus atque afflictus, in tuam, C. Aquili, fidem, veritatem, miſericordiam P. Quintius confugerit; cum adhuc ei propter vim adverſariorum non jus par, non agendi poteſtas eadem, non magiſtratus æquus reperiri potuerit; cum ei ſummam per injuriam omnia inimica atque infeſta fuerint, te, C. Aquili, voſque, qui in conſilio adeſtis, orat, atque obſecrat, ut multis injuriis jactatam, atque agitatam æquitatem, in hoc tandem loco conſiſtere, et confirmari patiamini.

III. Id quo facilius facere poſſitis, dabo operam, ut a principio, res quemadmodum geſta et contracta ſit, cognoſcatis. C. Quintius fuit P. Quintii hujus frater; ſane cæterarum rerum paterfamilias et prudens, et attentus, una in re paulo minus conſideratus, qui ſocietatem cum Sex. Nævio fecerit, viro bono, veruntamen non ita inſtituto, ut jura ſocietatis, et officia certi patrisfamilias noſſe poſſet: non quod ei deeſſet ingenium: nam neque parum facetus ſcurra Sex. Nævius, neque inhumanus

præco eſt unquam exiſtimatus. Quid ergo eſt? Cum ei natura nihil melius, quam vocem, dediſſet; pater nihil, præter libertatem, reliquiſſet, vocem in quæſtum contulit; libertate uſus eſt, quo impunius dicax eſſet.

Quare, quod ſocium tibi eum velles adjungere, nihil erat, niſi ut in tua pecunia condiſceret, qui pecuniæ fructus eſſet. Tamen inductus conſuetudine, ac familiaritate Quintius fecit, ut dixi, ſocietatem earum rerum, quæ in Gallia comparabantur. Erat ei pecuaria res ampla, et ruſtica ſane bene culta et fructuoſa. Tollitur ab atriis Liciniis, atque a præconum conſeſſu in Galliam Nævius, et trans Alpes uſque transfertur. Fit magna mutatio loci, non ingenii. Nam, qui ab adoleſcentulo quæſtum ſibi inſtituiſſet ſine impendio, poſteaquam neſcio quid impendet, et in commune contulit, mediocri quæſtu contentus eſſe non poterat. Nec mirum, ſi is, qui vocem venalem habuerat, ea, quæ voce quæſiverat, magno ſibi quæſtui fore putabat. Itaque hercule haud mediocriter de communi, quidquid poterat, ad ſe in privatam domum ſevocabat: qua in re ita diligens erat, quaſi ii, qui magna fide ſocietatem gererent, arbitrium pro ſocio condemnari ſolerent. Verum his de rebus non neceſſe habeo dicere ea, quæ me P. Quintius cupit commemorare: tametſi cauſa poſtulat, tamen, quia poſtulat, non flagitat, præteribo.

IV. Cum annos jam complures ſocietas eſſet, et cum ſæpe ſuſpectus Quintio Nævius fuiſſet, neque ita commode poſſet rationem reddere earum rerum, quas libidine, non ratione, geſſerat; moritur in Gallia Quintius, cum adeſſet Nævius; et moritur repentinò. Heredem teſtamento reliquit hunc P. Quintium; ut, ad quem ſummus mœror morte ſua veniebat, ad eundem ſummus honos quoque perveniret. Quo mortuo, nec ita multo poſt in Galliam proficiſcitur Quintius. Ibi cum iſto Nævio familiariter vivit. Annum fere una ſunt, cum et de ſocietate inter ſe multa communicarent, et de tota illa ratione, atque re Gallicana; neque interea verbum ullum interpoſuit Nævius, aut ſocietatem ſibi quidpiam debere, aut privatim Quintium debuiſſe. Cum æris

alieni aliquantulum eſſet relictum, quibus nominibus pecuniam Romæ curari oportere; auctionem in Gallia P. hic Quintius Narbone ſe facturum eſſe proſcribit, earum rerum, quæ ipſius erant privatæ. Ibi tum vir optimus, Sex. Nævius, hominem multis verbis deterret, ne auctionetur: eum non ita commode poſſe eo tempore, quæ proſcripſiſſet, vendere: Romæ ſibi nummorum facultatem eſſe, quam, ſi ſaperet, communem exiſtimaret, pro fraterna illa neceſſitudine, et pro ipſius affinitate: nam P. Quintii conſobrinam habet in matrimonio Nævius, et ex ea liberos. Quia, quod virum bonum facere oportebat, id loquebatur Nævius; credidit Quintius, eum, qui orationem bonorum imitaretur, facta quoque imitaturum. Auctionem velle facere deſiſtit: Romam proficiſcitur: decedit ex Gallia Romam ſimul Nævius.

Cum pecuniam C. Quintius P. Scapulæ debuiſſet; per te, C. Aquili, decidit P. Quintius, quod liberis ejus diſſolveret. Hoc eò per te agebatur, quòd propter ærariam rationem non ſatis erat in tabulis inſpexiſſe, quantum deberetur, niſi ad Caſtoris quæſiſſet, quantum ſolveretur. Decidis, ſtatuiſque tu propter neceſſitudinem, quæ tibi cum Scapulis eſt, quid iis ad denarium ſolveretur.

V. Hæc omnia Quintius agebat auctore, et conſuaſore Nævio. Nec mirum, ſi ejus utebatur conſilio, cujus auxilium ſibi paratum putabat. Non modo enim pollicitus erat in Gallia, ſed Romæ quotidie, ſimul atque ſibi hic annuiſſet, numeraturum ſe dicebat. Quintius porro iſtum poſſe facere videbat; debere intelligebat; mentiri, quia cauſa, cur mentiretur, non erat, non putabat. Quaſi domi nummos haberet, ita conſtituit Scapulis ſe daturum: Nævium certiorem facit: rogat, ut curet, quod dixiſſet.

Tum iſte vir optimus (vereor, ne ſe derideri putet, quod iterum jam dico, optimus) qui hunc in ſummas anguſtias adductum putaret; ut eum ſuis conditionibus in ipſo articulo temporis aſtringeret, aſſem ſeſe negat daturum, niſi prius de rebus rationibuſque ſocietatis omnibus decidiſſet; et ſciſſet, ſibi cum

Quintio controverſiæ nihil futurum. Poſterius, inquit, iſta videbimus, Quintius: nunc hoc velim cures (ſi tibi videtur) quod dixiſti. Negat ſe alia ratione facturum, quod promiſiſſet; non plus ſuâ referre, quam ſi, cum auctione venderet, domini juſſu quippiam promiſiſſet.

Deſtitutione illa perculſus Quintius, a Scapulis paucos dies aufert; in Galliam mittit, ut ea, quæ proſcripſerat, venirent: deteriore tempore abſens auctionatur: Scapulis difficiliore conditione diſſolvit. Tunc appellat ultro Nævium, ut, quoniam ſuſpicaretur aliqua de re fore controverſiam, videret, ut quam primum, et quam minima cum moleſtia tota res tranſigeretur. Dat iſte amicum M. Trebellium: nos communem neceſſarium, qui iſtius domi erat educatus, et quo utebatur iſte plurimum, propinquum noſtrum, Sex. Alphenum. Res convenire nullo modo poterat; propterea quod hic mediocrem jacturam facere cupiebat; iſte mediocri præda contentus non erat. Itaque ex eo tempore res eſſe in vadimonium cœpit. Cum vadimonia ſæpe dilata eſſent, et cum aliquantum temporis in ea re eſſet conſumptum, neque quidquam perfectum eſſet, venit ad vadimonium Nævius.

VI. Obſecro te, C. Aquili, voſque, qui adeſtis in conſilio, ut diligenter attendatis, ut ſingulare genus fraudis, et novam rationem inſidiarum cognoſcere poſſitis. Ait, ſe auctionatum eſſe in Gallia: quod ſibi videretur, ſe vendidiſſe: curaſſe, ne quid ſibi ſocietas deberet: ſe jam neque vadari amplius, neque vadimonium promittere: ſi quid agere ſecum velit Quintius, non recuſare. Hic, cum rem Gallicanam cuperet reviſere, hominem in præſentia non vadatur. Ita ſine vadimonio diſceditur. Deinde Romæ dies XXX fere Quintius commoratur. Cum cæteris, quæ habebat, vadimonia differt, ut expeditus in Galliam proficiſci poſſet: proficiſcitur.

Roma egreditur ante diem in II Kalend. Februarii, Scipione et Norbano Conſulibus. Quæſo, ut eum diem memoriæ mandetis. L. Albius, Sex. filius, Quirina, vir bonus, et cum primis honeſtus, una profectus eſt. Cum veniſſent ad vada Volaterrana quæ

nominantur, vident perſamiliarem Nævii, qui ex Gallia pueros venales iſti adducebat, L. Publicium; qui, ut Romam venit, narrat Nævio, quo in loco viderit Quintium. Quod niſi ex Publicio narratum Nævio eſſet, non tam cito res in contentionem veniſſet. Tum Nævius pueros circum amicos dimittit; ipſe ſuos neceſſarios ab atriis Liciniis, et a faucibus macelli corrogat, ut ad tabulam Sextiam ſibi adſint horâ ſecundâ poſtridie: Veniunt frequentes: teſtificatur iſte, P. Quintium non ſtetiſſe, et ſe ſtetiſſe: tabulæ maximæ ſignis hominum nobilium conſignantur: diſceditur: poſtulat a Burrieno Prætore Nævius, ut ex edicto bona poſſidere liceat. Juſſit bona proſcribi ejus, quicum familiaritas fuerat, ſocietas erat, affinitas, liberis iſtius vivis, divelli nullo modo poterat. Qua ex re intelligi facile potuit, nullum eſſe officium tam ſanctum, atque ſolenne, quod non avaritia comminuere atque violare ſoleat. Etenim ſi veritate amicitia, fide ſocietas, pietate propinquitas colitur; neceſſe eſt, iſte, qui amicum, ſocium, affinem, fama ac fortunis ſpoliare conatus eſt, vanum ſe, et perfidioſum, et impium eſſe fateatur. Libellos Sex. Alphenus, procurator P. Quintii, familiaris et propinquus Sex. Nævii, dejicit: ſervulum unum, quem iſte prehenderat, abducit: denunciat, ſeſe procuratorem eſſe; iſtum æquum eſſe famæ fortuniſque P. Quintii conſulere, et adventum ejus expectare. Quod ſi facere nolit, atque imbiberit ejuſmodi rationibus illum ad ſuas conditiones perducere, ſeſe nihil precari; et, ſi quid agere velit, judicio defendere. Hæc dum Romæ geruntur, Quintius interea contra jus, conſuetudinem, edicta Prætorum, de ſaltu, agroque communi et ſervis communibus vi detruditur.

VII. Exiſtima, C. Aquili, modo, et ratione omnia Romæ Nævium feciſſe, ſi hoc, quod per literas iſtius in Gallia geſtum eſt, recte atque ordine factum videtur. Expulſus, atque ejectus e prædio Quintius, accepta inſigni injuria, confugit ad C. Flaccum imperatorem, qui tum erat in provincia: quem, ut ipſius dignitas poſcit, honoris gratiâ nomino. Is eam rem quam vehementer vindicandam putarit, ex decretis ejus poteritis cognoſcere.

Alphenus interea Romæ cum iſto gladiatore vetulo quotidie pugnabat. Utebatur populo ſane ſuo, propterea quod iſte caput petere non deſinebat. Iſte poſtulat, ut procurator judicatum ſolvi ſatiſdaret. Negat Alphenus, æquum eſſe procuratorem ſatiſdare, quòd reus ſatiſdare non deberet, ſi ipſe adeſſet. Appellantur tribuni; a quibus cum eſſet certum auxilium petitum, ita tamen diſceditur, ut idibus Septembribus P. Quintium ſiſti Sex. Alphenus promitteret.

VIII. Venit Romam Quintius; vadimonium ſiſtit. Iſte, homo acerrimus, bonorum poſſeſſor, expulſor, ereptor, annum et ſex menſes nihil petit: quieſcit: conditionibus hunc, quoad poteſt, producit: a Cn. Dolabella denique Prætore poſtulat, ut ſibi Quintius judicatum ſolvi ſatiſdet, ex formula, *quod ab eo petat, cujus, ex edicto Prætoris, bona dies* XXX *poſſeſſa ſint.* Non recuſabat Quintius, quin ita ſatiſdare juberet, ſi bona poſſeſſa eſſent ex edicto. Decernit: quam æquum, nihil dico: unum hoc dico, novum: et hoc ipſum tacuiſſe mallem, quoniam utrumque quivis intelligere potuiſſet. Jubet P. Quintium ſponſionem cum Sex. Nævio facere, *ni bona ſua ex edicto P. Burrieni Prætoris dies* XXX *poſſeſſa eſſent.* Recuſabant, qui aderant tum Quintio: demonſtrabant, de re judicium fieri oportere, ut aut uterque inter ſe, aut neuter ſatiſdaret: non neceſſe eſſe famam alterius in judicium venire. Clamabat porro ipſe Quintius, ſeſe idcirco nolle ſatiſdare, ne videretur judicaſſe, bona ſua ex edicto poſſeſſa eſſe. Sponſionem porro ſi iſtiuſmodi faceret, ſe (id quod nunc evenit) de capite ſuo priore loco cauſam eſſe dicturum. Dolabella (quemadmodum ſolent homines nobiles: ſeu recte, ſeu perperam facere cœperunt, ita in utroque excellunt, ut nemo noſtro loco natus aſſequi poſſet) injuriam facere fortiſſime perſeverat; aut ſatiſdare, aut ſponſionem jubet facere; et interea recuſantes noſtros advocatos acerrime ſubmoveri.

IX. Conturbatus ſane diſcedit Quintius; neque mirum, cui hæc optio tam miſera, tamque iniqua daretur, ut aut ipſe ſe capitis damnaret, ſi ſatiſdediſſet; aut cauſam capitis, ſi ſponſionem

feciſſet, priore loco diceret. Cum in altera re cauſæ nihil eſſet, quin ſecus judicaret ipſe de ſe; quod judicium graviſſimum eſt; in altera ſpes eſſet ad talem tamen virum judicem veniendi, unde eo plus opis auferret, quo minus attuliſſet gratiæ; ſponſionem facere maluit: fecit. Te judicem, C. Aquili, ſumpſit: ex ſponſo egit. In hoc ſumma judicii, cauſaque tota conſiſtit.

Judicium eſſe, C. Aquili, non de re pecuniaria, ſed de fama fortuniſque P. Quintii, vides. Cum majores ita conſtituerint, ut, qui pro capite diceret, is poſteriore loco diceret; nos, inaudita criminatione accuſatorum, priore loco cauſam dicere intelligis: eos porro, qui defendere conſuerunt, vides accuſare; et ea ingenia converti ad perniciem, quæ antea verſabantur in ſalute atque auxilio ferendo. Illud etiam reſtiterat, quod heſterno die fecerunt, ut te in jus adducerent, ut nobis tempus, quamdiu diceremus, præſtitueres: quam rem facile a Prætore impetraſſent, niſi tu, quod eſſet tuum jus et officium, parteſque, docuiſſes. Neque nobis adhuc, præter te, quiſquam fuit, ubi noſtrum jus contra illos obtineremus: neque illis unquam ſatis fuit illud obtinere, quod probari omnibus poſſet. Ita ſine injuria potentiam levem atque inopem eſſe arbitrantur.

X. Verum, quoniam tibi inſtat Hortenſius, ut eas in conſilium; a me poſtulat, ne dicendo tempus abſumam; queritur, priore patrono cauſam defendente, nunquam perorari potuiſſe: non patiar, iſtam manere ſuſpicionem, nos rem judicari nolle. Nec illud mihi arrogabo, me poſſe cauſam commodius demonſtrare, quam antea demonſtrata ſit: neque tamen tam multa verba faciam; propterea quod et ab illo, qui ante dixit, informata jam cauſa eſt; et a me, qui neque excogitare, neque pronuntiare multa poſſum, brevitas poſtulatur, quæ mihimet ipſi amiciſſima eſt. Faciam, quod te ſæpe animadverti facere, Hortenſi: totam cauſæ meæ dictionem certas in partes dividam. Tu id ſemper facis, quia ſemper potes; ego in hac cauſa faciam, propterea quod in hac videor poſſe facere. Quod tibi natura dat, ut ſemper poſſis, id mihi cauſa concedit, ut hodie poſſim. Certos mihi fines, terminoſque conſtituam, extra quos egredi non

poſſim, ſi maxime velim; ut et mihi ſit propoſitum de quo dicam, et Hortenſius habeat expoſita, ad quæ reſpondeat, et tu, C. Aquili, jam ante animo proſpicere poſſis, quibus de rebus auditurus ſis.

Negamus, te bona P. Quintii, Sex. Nævi, poſſediſſe ex edicto Prætoris: in eo ſponſio facta eſt. Oſtendam primum, cauſam non fuiſſe, cur a Prætore poſtulares, ut bona P. Quintii poſſideres: deinde, ex edicto te poſſidere non potuiſſe: poſtremo, non poſſediſſe. Quæſo, C. Aquili, voſque, qui eſtis in conſilio, ut, quid pollicitus ſim, diligenter memoriæ mandetis: etenim rem facilius totam accipietis, ſi hæc memineritis; et me facile veſtra exiſtimatione revocabitis, ſi extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipſe circumdedi. Nego fuiſſe cauſam, cur poſtularet: nego ex edicto poſſidere potuiſſe: nego poſſediſſe. Hæc tria cum docuero, perorabo.

XI. Non fuit cauſa, cur poſtulares. Quî hoc intelligi poteſt? quia Sex. Nævio neque ex ſocietatis ratione, neque privatim, quidquam debuit Quintius. Quis huic rei teſtis eſt? idem, qui acerrimus adverſarius. In hac re te, te, inquam, teſtem, Nævi, citabo. Annum, et eo diutius, poſt motem C. Quintii fuit in Gallia tecum ſimul Quintius. Doce, te petiiſſe ab eo iſtam neſcio quam innumerabilem pecuniam: doce, aliquando mentionem feciſſe: dixiſſe deberi. Debuiſſe concedam.

Moritur C. Quintius; qui tibi, ut ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit. Heres ejus P. Quintius in Galliam ad te ipſum venit in agrum communem; eo denique, ubi non modo res erat, ſed ratio quoque omnis, et omnes literæ. Quis tam diſſolutus in re familiari fuiſſet, quis tam negligens, quis tam tui, Sexte, diſſimilis, qui, cum res ab eo, quicum contraxiſſet, receſſiſſet, et ad heredem perveniſſet, non heredem, cum primum vidiſſet, certiorem faceret? appellaret? rationem afferret? ſi quid in controverſiam veniret, aut intra parietes, aut ſummo jure experiretur? Itane? quod viri optimi faciunt, ii qui ſuos propinquos, ac neceſſarios, caros et honeſtos eſſe, atque haberi volunt, id Sex. Nævius non faceret, qui uſque eo

ſervet, ferturque avaritiâ, ut de ſuis commodis aliquam partem nolit amittere, ne quam partem huic propinquo ſuo ullius ornamenti relinquat? Et is pecuniam, ſi qua deberetur, non peteret, qui, quia, quod debitum nunquam eſt, id datum non eſt, non pecuniam modo, verum etiam hominis propinqui ſanguinem vitamque eripere conatur? Huic tu moleſtus eſſe videlicet noluiſti, quem nunc reſpirare libere non ſinis? quem nunc interficere nefarie cupis, eum tum pudenter appellare nolebas? Ita credo. Hominem propinquum, tui obſervantem, virum bonum, pudentem, majorem natu, nolebas, aut non audebas, appellare. Sæpe, ut fit, cum ipſe te confirmaſſes, cum ſtatuiſſes de pecunia mentionem facere, cum paratus meditatuſque veniſſes, homo timidus, virginali verecundia, ſubito ipſe te retinebas; excidebat repente oratio. Cum cuperes appellare, non audebas, ne invitus audiret: id erat profecto.

XII. Credamus hoc, Sex. Nævium, cujus caput oppugnet, ejus auribus pepercisse. Si debuiſſet, Sexte, petiſſes ſtatim; ſi non ſtatim, paulo quidem poſt; ſi non paulo, at aliquanto; ſex quidem illis menſibus profecto; anno vertente ſine controverſia. Anno et ſex menſibus vero, cum tibi quotidie poteſtas hominis fuiſſet admonendi, verbum nullum facis: biennio jam confecto fere, appellas. Quis tam perditus, ac profuſus nepos, non adeſa jam, ſed abundanti etiam pecunia, ſic diſſolutus fuiſſet, ut fuit Sex. Nævius? Cum hominem nomino, ſatis mihi videor dicere.

Debuit tibi C. Quintius: nunquam petiſti. Mortuus eſt ille; res ad heredem venit. Cum eum quotidie videres, poſt biennium denique appellas. Dubitabitur, utrum ſit probabilius, Sex. Nævium ſtatim, ſi quid deberetur, petiturum fuiſſe; an, ne appellaturum quidem biennio? Appellandi tempus non erat? At tecum plus annum vixit. In Gallia agi non potuit? At et in provincia jus dicebatur; et Romæ judicia fiebant. Reſtat, ut aut ſumma negligentia tibi obſtiterit, aut unica liberalitas. Si negligentiam dices, mirabimur; ſi bonitatem, ridebimus: neque, præterea quid poſſis dicere, invenio. Satis eſt argumenti, nihil eſſe debitum Nævio, quòd tamdiu nihil petivit.

XIII. Quid, ſi hoc ipſum, quod nunc facit, oſtendo teſtimonio eſſe, nihil deberi ? Quid enim nunc agit Sex. Nævius ? qua de re controverſia eſt ? quod eſt hoc judicium, in quo jam biennium verſamur ? quid negotii geritur, in quo ille tot, et tales viros defatigat ? Pecuniam petit. Nunc denique ? Veruntamen petit : audiamus. De rationibus et controverſiis ſocietatis vult dijudicari. Sero : verum aliquando tamen : concedamus. Non, inquit, id ago, C. Aquili, neque in eo nunc laboro. Pecunia mea tot annos utitur P. Quintius : utatur ſane : non peto. Quid igitur pugnas ? an, quod ſæpe multis in locis dixiſti, ne in civitate ſit ? ne locum ſuum, quem adhuc honeſtiſſime defendit, obtineat ? ne numeretur inter vivos ? decernat de vita, et ornamentis ſuis omnibus ? apud judicem cauſam priore loco dicat ; et, eam cum orarit, tum denique vocem accuſatoris audiat ? Quid ? hoc quo pertinet ? Ut ocyus ad tuum pervenias ? At, ſi id velles, jampridem actum eſſe poterat. Ut honeſtiore judicio conflictere ? At ſine ſummo ſcelere P. Quintium, propinquum tuum, jugulare non potes. Ut facilius judicium ſit ? At neque C. Aquilius de capite alterius libenter judicat ; et Q. Hortenſius contra caput non didicit dicere. Quid a nobis autem, C. Aquili, refertur ? Pecuniam petit : negamus deberi. Judicium fiat ſtatim : non recuſamus. Num quid præterea ? Si veretur, ut res, judicio facto, parata ſit ; judicatum ſolvi ſatis accipiat. Quibus a me verbis ſatis accipiet, iiſdem ipſe, quod peto, ſatiſdet. Actum jam poteſt eſſe, C. Aquili : jam tu potes diſcedere liberatus moleſtia, prope dicam, non minore, quam Quintius.

Quid agimus, Hortenſi ? quid de hac conditione dicimus ? Poſſumus aliquando, depoſitis armis, ſine periculo fortunarum, de re pecuniaria diſceptare ? Poſſumus ita rem noſtram perſequi, ut hominis propinqui caput incolume eſſe patiamur ? Poſſumus petitoris perſonam capere, accuſatoris deponere ? Immo, inquit, abs te ſatis accipiam ; ego autem tibi non ſatiſdabo.

XIV. Quis tandem nobis iſta jura tam æqua deſcribit ? quis hoc ſtatuit, quod æquum ſit in Quintium, id iniquum eſſe in Nævium ? Quintii bona, inquit, ex edicto Prætoris poſſeſſa ſunt.

Ergo, id ut confitear, poſtulas; ut, quod nunquam factum eſſe judicio defendimus, id, perinde quaſi factum ſit, noſtro judicio confirmemus.

Inveniri ratio, C. Aquili, non poteſt, ut ad ſuum quiſque quam primum ſine cujuſquam dedecore, infamia, pernicieque perveniat? Profecto, ſi quid deberetur, peteret; non omnia judicia fieri mallet, quam unum illud, unde hæc omnia naſcuntur. Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quintium, cum poteſtas eſſet agendi quotidie; qui, quo tempore primum male agere cœpit, in vadimoniis differendis tempus omne conſumpſerit; qui, poſteaquam vadimonium quoque miſſum fecerit, hunc per inſidias vi de agro communi dejecerit; qui, cum de re agendi, nullo recuſante, poteſtas fuiſſet, ſponſionem de probro facere maluerit; qui, cum revocetur ad id judicium, unde hæc nata ſunt omnia, conditionem æquiſſimam repudiet; fateatur, ſe non pecuniam, ſed vitam et ſanguinem, petere; is non hoc palam dicit? Mihi ſi quid deberetur, peterem, atque adeo jampridem abſtuliſſem: nihil hoc tanto negotio, nihil tam invidioſo judicio, nihil tam copioſa advocatione uterer, ſi petendum eſſet: extorquendum eſt invito, atque ingratiis, quod non debet; eripiendum, atque exprimendum eſt: de fortunis omnibus P. Quintius deturbandus eſt: potentes, diſerti, nobiles omnes advocandi ſunt: adhibenda vis eſt veritati: minæ jactentur: pericula intendantur: formidines opponantur, ut iis rebus aliquando victus et perterritus ipſe cedat. Quæ mehercule omnia, cum, qui contra pugnent, video, et cum illum confeſſum conſidero, adeſſe atque impendere videntur, neque vitari ullo modo poſſe. Cum autem ad te, C. Aquili, oculos animumque retuli; quo majore conatu ſtudioque aguntur, eo leviora, infirmioraque exiſtimo.

Nihil igitur debuit, ut tu ipſe prædicas. Quid ſi debuiſſet? continuone cauſa fuiſſet, cur a Prætore poſtulares, ut bona poſſideres? Non opinor id quidem neque jus eſſe, neque cuiquam expedire. Quid igitur demonſtrat? Vadimonium ſibi ait eſſe deſertum.

XV. Antequam doceo, id factum non eſſe, libet mihi, C.

Aquili, ex officii ratione, atque ex omnium conſuetudine, rem ipſam, et factum ſimul Sex. Nævii conſiderare. Ad vadimonium non venerat, ut ais, is, quicum tibi affinitas, ſocietas, omnes denique cauſæ et neceſſitudines veteres intercedebant. Illicone ad Prætorem ire convenit? continuone verum fuit poſtulare, ut ex edicto bona poſſidere liceret? Ad hæc extrema, et inimiciſſima jura tam cupide decurrebas, uti tibi nihil in poſterum, quod gravius, atque crudelius facere poſſes, reſervares?

Nam quid homini poteſt turpius, quid vero miſerius, aut acerbius uſuvenire? quod tantum evenire dedecus, quæ tanta calamitas inveniri poteſt? Pecuniam ſi cuipiam fortuna ademit, aut ſi alicujus eripuit injuria; tamen, dum exiſtimatio eſt integra, facile conſolatur honeſtas egeſtatem. At non nemo aut ignominia affectus, aut judicio turpi convictus, bonis quidem ſuis utitur; alterius opes, id quod miſerrimum eſt, non expectat; hoc tamen in miſeriis adjumento et ſolatio ſublevatur. Cujus vero bona venierunt; cujus non modo illæ ampliſſimæ fortunæ, ſed, etiam victus veſtituſque neceſſarius ſub præcone cum dedecore ſubjectus eſt; is non modo ex numero vivorum exturbatur, ſed, ſi fieri poteſt, infra etiam mortuos amandatur. Etenim mors honeſta ſæpe vitam quoque turpem exornat: vita turpis ne morti quidem honeſtæ locum relinquit.

Ergo hercule, cujus bona ex edicto poſſidentur, hujus omnis fama, et exiſtimatio cum bonis ſimul poſſidetur: de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur, huic ne perire quidem certe, tacite, obſcureque conceditur: cui magiſtri fiunt, et domini conſtituuntur, qui, qua lege, et qua conditione pereat, pronuntient: de quo homine præconis vox prædicat, et pretium conficit, huic acerbiſſimum vivo videntique funus ducitur; ſi funus id habendum ſit, quo non amici conveniunt ad exequias cohoneſtandas, ſed bonorum emptores, ut carnifices, ad reliquias vitæ lacerandas et diſtrahendas.

XVI. Itaque majores noſtri raro id accidere voluerunt; Prætores, ut conſiderate fieret, comparaverunt. Viri boni, cum palam fraudantur, cum experiendi poteſtas non eſt, timide tamen, et

pedetentim iſtuc deſcendunt, vi ac neceſſitate coacti, inviti, multis vadimoniis deſertis, ſæpe illuſi ac deſtituti. Conſiderant enim, quid et quantum ſit, alterius bona proſcribere. Jugulare civem ne jure quidem quiſquam bonus vult. Mavult enim commemorare, ſe, cum poſſet perdere, pepercíſſe, quam, cum parcere potuerit, perdidiſſe. Hæc in homines alieniſſimos, denique inimiciſſimos, viri boni faciunt, et hominum exiſtimationis et communis humanitatis cauſâ; ut, cum ipſi nihil alteri ſcientes incommodarint, nihil ipſis jure incommodi cadere poſſit.

Ad vadimonium non venit: quis? Propinquus. Si res iſta graviſſima ſua ſponte videretur, tamen ejus atrocitas neceſſitudinis nomine levaretur. Ad vadimonium non venit: quis? Socius. Etiam gravius aliquid ei deberes concedere, quicum te aut voluntas congregaſſet, aut fortuna conjunxiſſet. Ad vadimonium non venit: quis? Is, qui tibi præſto ſemper fuit. Ergo in eum, qui ſemel hoc commiſit, ut tibi præſto non eſſet, omnia tela conjeciſti, quæ parata ſunt in eos, qui permulta male agendi cauſa, fraudandique fecerunt?

Si dupondius tuus ageretur, Sex. Nævi, ſi in parvula re captionis aliquid vererere, non ſtatim ad C. Aquilium, aut ad eorum aliquem, qui conſuluntur, concurriſſes? Cum jus amicitiæ, ſocietatis, affinitatis ageretur; cum officii rationem, atque exiſtimationis duci conveniret; eo tempore tu non modo ad C. Aquilium, aut L. Lucullum, ſed ne ipſe quidem ad te retuliſti: ne hæc quidem tecum locutus es; Horæ duæ fuerunt: Quintius ad vadimonium non venit: quid ago? Si mehercule hæc tecum duo verba feciſſes, quid ago? reſpiraſſet cupiditas, atque avaritia paululum: aliquid loci rationi et conſilio dediſſes: tu te collegiſſes: non in eam turpitudinem veniſſes, ut hoc tibi eſſet apud tales viros confitendum, qua tibi hora vadimonium non ſit obitum, eadem te hora conſilium cepiſſe hominis propinqui fortunas funditus evertere.

XVII. Ego pro te nunc hoc conſulo poſt tempus, et in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, conſulere oblitus es. Quæro abs te, C. Aquili, L. Lucule, P. Quintili,

M. Marcelle; vadimonium mihi non obiit quidam ſocius, et affinis meus, quicum mihi neceſſitudo vetus, controverſia de re pecuniaria recens intercedit: poſtulone a Prætore, ut ejus bona mihi poſſidere liceat? an, cum Romæ domus ejus, uxor, liberi ſint, domum potius denuntiem? Quid eſt, quod hac tandem de re vobis poſſit videri? Profecto, ſi recte veſtram bonitatem atque prudentiam cognovi, non multum me fallit, ſi conſulamini, quid ſitis reſponſuri: primum, expectare; deinde, ſi latitare, ac diutius ludificare videatur, amicos convenire; quærere, quis procurator ſit; domum denuntiare. Dici vix poteſt, quam multa ſint, quæ reſpondeas ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam neceſſariam devenire.

Quid ad hæc Nævius? Ridet ſcilicet noſtram amentiam, qui in vita ſua rationem ſummi officii deſideremus, et inſtituta bonorum virorum requiramus. Quid mihi, inquit, cum iſta ſumma ſanctimonia, ac diligentia? viderint, inquit, iſta officia viri boni, de me autem ita conſiderent; non, quid habeam, ſed quibus rebus invenerim, quærant; et quemadmodum natus, et quo pacto educatus ſim, memini. Vetus eſt, *De ſcurra multo facilius divitem, quam patremfamilias, fieri poſſe.* Hæc ille, ſi verbis non audet, re quidem verâ palam loquitur. Etenim ſi vult virorum bonorum inſtituto vivere, multa oportet diſcat, atque dediſcat; quorum illi ætati utrumque difficile eſt.

XVIII. Non dubitavi, inquit, cum vadimonium deſertum eſſet, bona proſcribere. Improbè: verùm, quoniam tu id tibi arrogas, et concedi poſtulas, concedamus. Quid ſi nunquam deſeruit? ſi iſta cauſa abs te tota per ſummam fraudem et malitiam ficta eſt? ſi vadimonium omnino tibi cum P. Quintio nullum fuit? quo te nomine appellemus? Improbum? At, etiam ſi deſertum vadimonium eſſet, tamen in iſta poſtulatione, et proſcriptione bonorum, improbiſſimus reperiebare. Num malitioſum? Negas. Fraudulentum? Jam id quidem arrogas tibi, et præclarum putas. Audacem? cupidum? perfidioſum? Vulgaria, et obſoleta ſunt; res autem nova, atque inaudita.

Quid ergo eſt? vereor mehercule, ne aut gravioribus utar verbis, quam natura fert, aut levioribus, quam cauſa poſtulat. Ais eſſe vadimonium deſertum. Quæſivit a te ſtatim, ut Romam rediit, Quintius, quo die vadimonium iſtuc factum eſſe diceres. Reſpondiſti ſtatim, Nonis Februarii. Diſcedens in memoriam rediit Quintius, quo die Roma in Galliam profectus ſit. Ad ephemeridem revertitur. Invenitur dies profectionis, pridie Kal. Februarii. Nonis Februarii ſi Romæ fuit, cauſæ nihil dicimus, quin tibi vadimonium promiſerit.

Quid? hoc inveniri quî poteſt? Profectus eſt una L. Albius, homo in primis honeſtus: dicet teſtimonium. Proſecuti ſunt familiares et Albium, et Quintium: dicent hi quoque teſtimonium. Literæ P. Quintii, teſtes tot, quibus omnibus cauſa juſtiſſima eſt cur ſcire potuerint, nulla cur mentiantur, cum adſtipulatore tuo comparabuntur. Et in hac ejuſmodi cauſa P. Quintius laborabit? et diutius in tanto metu miſer, periculoque verſabitur? et vehementius eum gratia adverſarii perterrebit, quam fides judicis conſolabitur? Vixit enim ſemper inculte atque horride: natura triſti ac recondita fuit: non ad ſolarium, non in campo, non in conviviis verſatus eſt: id egit, ut amicos obſervantia, rem parſimoniâ, retineret: antiquam officii rationem dilexit, cujus ſplendor omnis his moribus obſolevit. At, ſi in cauſa pari diſcedere inferior videretur, tamen eſſet non mediocriter conquerendum: nunc in cauſa ſuperiore, ne ut par quidem ſit, poſtulat: inferiorem eſſe ſe patitur, duntaxat uſque eo, ne cum bonis, fama, fortuniſque omnibus Sex. Nævii cupiditati crudelitatique dedatur.

XIX. Docui, quod primum pollicitus ſum, C. Aquili, cauſam omnino, cur poſtularet, non fuiſſe; quòd neque pecunia debebatur; et, ſi maxime deberetur, commiſſum nihil eſſe, quare ad iſtam rationem perveniretur. Attende nunc, ex edicto Prætoris bona P. Quintii poſſidere nullo modo potuiſſe. Recita edictum: *Qui fraudationis cauſâ latitaret.* Non eſt is Quintius; niſi ſi latitant, qui ad negotium ſuum, relicto procuratore, proficiſcuntur. *Cui heres non extabit.* Ne is quidem. *Qui exilii cauſa ſolum*

verterit· * * Quo tempore exiſtimas oportuiſſe, Nævi, abſentem Quintium defendi, aut quo modo? Tum, cum poſtulabas, ut bona poſſideres? Nemo affuit. Neque enim quiſquam divinare poterat, te poſtulaturum: neque quemquam attinebat id recuſare, quod Prætor, non fieri, ſed ex edicto ſuo fieri jubebat.

Qui locus igitur abſentis defendendi procuratori primus datus eſt? Cum proſcribebas? Ergo affuit: non paſſus eſt: libellos dejecit Sex. Alphenus: qui primus erat officii gradus, ſervatus eſt a procuratore ſumma cum diligentia. Videamus, quæ deinde ſint conſecuta. Hominem P. Quintii deprehendis in publico: conaris abducere. Non patitur Alphenus: vi tibi adimit; curat, ut domum reducatur ad Quintium. Hic quoque ſumme conſtat procuratoris diligentis officium. Debere tibi dicis Quintium. Procurator negat. Vadari vis: promittit. In jus vocas: ſequitur. Judicium poſtulas: non recuſat. Quid aliud ſit abſentem defendi, ego non intelligo. At quis erat procurator? Credo aliquem ejectum hominem egentem, litigioſum, improbum, qui poſſet ſcurræ divitis quotidianum convicium ſuſtinere. Nihil minus. Eques Romanus locuples, ſui negotii bene gerens: denique is, quem, quoties Nævius in Galliam profectus eſt, procuratorem Romæ reliquit.

XX. Et audes, Sex. Nævi, negare abſentem defenſum eſſe Quintium, cum eum defenderit idem, qui te ſolebat? et, cum is judicium acceperit pro Quintio, cui tu et rem, et famam tuam commendare proficiſcens, et concredere ſolebas; conaris hoc dicere, neminem extitiſſe, qui Quintium judicio defenderet?

Poſtulabam, inquit, ut ſatiſdaret. Injurià poſtulabas. Ita videbare. Recuſabat Alphenus. Ita: verum Prætor decernebat. Tribuni igitur appellabantur. Hic te, inquit, teneo: non eſt iſtud judicium pati, neque judicio defendere, cum auxilium a tribunis petas. Hoc ego, cum attendo qua prudentia ſit Hortenſius, dicturum eſſe eum non arbitror. Cum autem antea dixiſſe audio, et cauſam ipſam conſidero, quid aliud dicere poſſit, non reperio. Fatetur enim libellos Alphenum dejeciſſe; vadimonium promiſiſſe; judicium quin acciperet in ea ipſa verba,

quæ Nævius edebat, non recuſaſſe; ita tamen, more et inſtituto, per eum magiſtratum, qui auxilii cauſa conſtitutus eſt.

Aut hæc facta non ſint, neceſſe eſt; aut C. Aquilius, talis vir, juratus hoc jus in civitate conſtituat; cujus procurator non omnia judicia acceperit, quæ quiſque in verba poſtularit; cujus procurator a Prætore tribunos appellare auſus ſit, eum non defendi; ejus bona recte poſſideri poſſe; ei miſero, abſenti, ignaro fortunarum ſuarum, omnia vitæ ornamenta per ſummum dedecus et ignominiam diripi convenire. Quod ſi probari nemini poteſt; illud certe probari omnibus neceſſe eſt, defenſum eſſe judicio abſentem Quintium. Quod cum ita eſt, ex edicto bona poſſeſſa non ſunt.

At enim tribuni plebis ne audierunt quidem. Fateor, ſi ita eſt, procuratorem decreto Prætoris oportuiſſe parere. Quid ſi M. Brutus interceſſurum ſe dixit palam, niſi quid inter ipſum Alphenum et Nævium conveniret? videturne interceſſiſſe appellatio tribunorum, non moræ, ſed auxilii cauſa?

XXI. Quid deinde fit? Alphenus, ut omnes intelligere poſſent, judicio defendi Quintium, ne qua ſubeſſe poſſet aliena aut ipſius officio, aut hujus exiſtimatione ſuſpicio, viros bonos complures advocat. Teſtatur, iſto audiente, ſe pro communi neceſſitudine id primum petere, ne quid atrocius in P. Quintium abſentem ſine cauſa facere conetur: ſin autem inimiciſſime atque infeſtiſſime contendere preſerveret, ſe paratum eſſe omni recta atque honeſta ratione defendere, quod petat, non deberi: ſe judicium id, quod edat, accipere. Ejus rei, conditioneſque tabellas obſignaverunt viri boni complures. Res in dubium venire non poteſt. Fit, rebus omnibus integris, neque proſcriptis, neque poſſeſſis bonis, ut Alphenus promittat Nævio ſiſti Quintium. Venit ad vadimonium Quintius. Jacet res in controverſiis, iſto calumniante, biennium, uſque dum inveniretur, qua ratione res ab uſitata conſuetudine recederet, et in hoc ſingulare judicium cauſa omnis concluderetur.

Quod officium, C. Aquili, commemorari procuratoris poteſt, quod ab Alpheno præteritum eſſe videatur? Quid affertur, quare

P. Quintius abſens negetur eſſe defenſus? An vero id, quod Hortenſium, quia nuper injecit, et quia Nævius ſemper id clamitat, dicturum arbitror, non fuiſſe Nævio parem certationem cum Alpheno, illo tempore, illis dominantibus? Quod ſi velim confiteri; illud, opinor, concedent, non procuratorem P. Quintii neminem fuiſſe, ſed gratioſum fuiſſe. Mihi autem ad vincendum ſatis eſt, fuiſſe procuratorem, quicum experiri poſſet. Qualis is fuerit, ſi modo abſentem defendebat per jus et magiſtratum, nihil ad rem arbitror pertinere.

Erat, inquit, illarum partium. Quid ni? qui apud te eſſet educatus; quem tu a puero ſic inſtituiſſes, ut nobili ne gladiatori quidem cederet: ſicut tu ſemper ſumme concupiſti; idem volebat Alphenus: ea re tibi cum eo par contentio erat. Bruti, inquit, erat familiaris: itaque is intercedebat. Tu contra Burrieni, qui injuriam decernebat: omnium denique illorum, qui tum et poterant per vim et ſcelus plurimum; et, quod poterant, id audebant. An omnes tu iſtos vincere volebas, qui nunc, tu ut vincas, tantopere laborant? Aude id dicere non palam, ſed his ipſis, quos advocaſti. Tametſi nolo eam rem commemorando renovare, cujus omnino rei memoriam omnem tolli funditus ac deleri arbitror oportere.

XXII. Unum illud dico: ſi propter partium ſtudium potens erat Alphenus; potentiſſimus Nævius. Si fretus gratia poſtulabat aliquid iniquius Alphenus, multo iniquiora Nævius impetrabat. Neque enim inter ſtudium veſtrum quidquam, ut opinor, interfuit. Ingenio, vetuſtate, artificio tu facile viciſti. Ut alia omittam, hoc ſatis eſt: Alphenus cum iis, et propter eos periit, quos diligebat: Tu, poſtquam, qui tibi erant amici, non poterant vincere; ut amici tibi eſſent, qui vincebant, effeciſti.

Quod ſi tum par tibi jus cum Alpheno fuiſſe non putas, quia tamen aliquem contra te advocare poterat; quia magiſtratus aliquis reperiebatur, apud quem Alpheni cauſa conſiſteret; quid hoc tempore Quintio ſtatuendum eſt? cui neque magiſtratus adhuc æquus inventus eſt, neque judicium redditum eſt uſitatum; non conditio, non ſponſio, non denique ulla unquam interceſſit

poſtulatio, mitto æqua, verum ante hoc tempus ne fando quidem audita. De re pecuniaria cupio contendere: non licet. At ea controverſia eſt. Nihil ad me attinet; cauſam capitis dicas, oportet. Accuſa, ubi ita neceſſe eſt. Non, inquit, niſi tu ante, novo modo, priore loco dixeris: dicendum neceſſario eſt: præſtituendæ horæ ad arbitrium noſtrum: judex ipſe arceſſetur.

Quid tum? Tu aliquem patronum invenies, hominem antiqui officii, qui ſplendorem noſtrum et gratiam negligat? Pro me pugnabit L. Philippus, eloquentia, gravitate, honore florentiſſimus civitatis: dicet Hortenſius, excellens ingenio, nobilitate, exiſtimatione: aderunt autem homines nobiliſſimi, ac potentiſſimi, quorum frequentiam et conſeſſum non modo P. Quintius, qui de capite decernit, ſed quivis, qui extra periculum ſit, perhorreſcat. Hæc eſt iniqua certatio, non illa, qua tu contra Alphenum velitabaris; huic, ne ubi conſiſteret quidem contra te, locum reliquiſti. Quare aut doceas oportet, Alphenum negaſſe ſe procuratorem eſſe, non dejeciſſe libellos, judicium accipere noluiſſe; aut, cum hæc ita facta ſint, ex edicto te bona P. Quintii non poſſediſſe concedas.

XXIII. Etenim, ſi ex edicto poſſediſti, quæro, cur bona non venierint? cur cæteri ſponſores et creditores non convenerint? Nemone fuit, cui deberet Quintius? Fuerunt; et complures fuerunt: propterea quod C. frater aliquantum æris alieni reliquerat. Quid ergo eſt? Homines erant ab hoc omnes alieniſſimi; et iis debebatur; neque tamen quiſquam inventus eſt tam inſignite improbus, qui violare P. Quintii exiſtimationem abſentis auderet. Unus fuit, affinis, ſocius, neceſſarius, Sex. Nævius; qui, cum ipſe ultro deberet, quaſi eximio præmio ſceleris expoſito, cupidiſſime contenderet, ut per ſe afflictum atque everſum propinquum ſuum non modo honeſte partis bonis, verum etiam communi luce, privaret. Ubi erant cæteri creditores? denique hoc tempore ubi ſunt? quis eſt, qui fraudationis cauſa latuiſſe dicat? quis, qui abſentem defenſum neget eſſe Quintium? Nemo invenitur. At contrà omnes, quibuſcum ratio huic aut eſt, aut

fuit, adſunt, defendunt; fides hujus, multis locis cognita, ne perfidiâ Sex. Nævii derogetur, laborant. In hujuſmodi ſponſionem teſtes dare oportebat ex eo numero, qui hæc dicerent; Vadimonium mihi deſeruit: me fraudavit: a me nominis ejus, quod infitiatus eſſet, diem petivit: ego experiri non potui: latitavit, procuratorem nullum reliquit. Horum nihil dicitur. Parantur teſtes, qui hæc dicant. Verum, opinor, viderimus, cum dixerint. Unum tamen hoc cogitent, ita ſe graves eſſe, ut, ſi veritatem volent retinere, gravitatem poſſint obtinere; ſin eam negligent, ita leves ſint, ut omnes intelligant, non ad obtinendum mendacium, ſed ad verum probandum, auctoritatem adjuvare.

XXIV. Ego hæc duo quæro: primum, qua ratione Nævius ſuſceptum negotium non tranſegerit; hoc eſt, cur bona, quæ ex edicto poſſidebat, non vendiderit: deinde, cur ex tot creditoribus aliis ad iſtam rationem nemo acceſſerit; ut neceſſario confiteare, neque eorum tam temerarium quemquam fuiſſe, neque te ipſum id, quod turpiſſime ſuſcepiſſes, perſeverare, et tranſigere potuiſſe. Quid ſi tu ipſe, Sex. Nævi, ſtatuiſti, bona P. Quintii ex edicto poſſeſſa non eſſe? Opinor, tuum teſtimonium, quod in aliena re leve eſſet, id in tua, quoniam contra te eſt, graviſſimum debet eſſe. Emiſti bona Sex. Alpheni, L. Sylla Dictatore vendente; Socium tibi in hujus bonis edidiſti Quintium. Plura non dico. Cum eo tu voluntariam ſocietatem coibas, qui te in hæreditaria ſocietate fraudarat? et eum judicio tuo comprobabas, quem ſpoliatum fama fortuniſque omnibus arbitrabare?

Diffidebam mehercule, C. Aquili, ſatis animo certo et confirmato me poſſe in hac cauſa conſiſtere. Sic cogitabam; cum contra dicturus eſſet Hortenſius, et cum eſſet attente auditurus Philippus, fore, uti permultis in rebus timore prolaberer. Dicebam huic Q. Roſcio, cujus ſoror eſt cum P. Quintio, cum a me peteret, et ſumme contenderet, ut ſuum propinquum defenderem, mihi perdifficile eſſe contra tales oratores non modo tantam cauſam perorare, ſed omnino verbum facere, conari.

Cum cupidius inſtaret, homini pro amicitia familiarius dixi, mihi videri ore duriſſimo eſſe, qui, præſente eo, geſtum agere conaretur: qui vero cum ipſo contenderent, eos, etiam ſi quid antea recti, aut venuſti habere viſi ſunt, id amittere: ne quid mihi ejuſmodi accideret, cum contra talem artificem dicturus eſſem, me vereri.

XXV. Tum mihi Roſcius, et alia multa confirmandi mei cauſa dixit: et mehercule, ſi nihil diceret, tacito ipſo officio, et ſtudio, quod habebat erga propinquum ſuum, quemvis commoveret. Etenim, cum artifex ejuſmodi ſit, ut ſolus dignus videatur eſſe, qui in ſcena ſpectetur; tum vir ejuſmodi eſt, ut ſolus dignus videatur, qui eò non accedat. Veruntamen, quid: ſi, inquit, habes ejuſmodi cauſam, ut hoc tibi planum ſit faciendum, neminem eſſe, qui poſſit biduo, aut ſummum triduo, ſeptingenta millia paſſuum ambulare? tamenne vereris, ut poſſis hæc contra Hortenſium contendere? Minime, inquam. Sed quid id ad rem? Nimirum, inquit, in eo cauſa conſiſtit. Quomodo? Docet me ejuſmodi rem, et factum ſimul Sex Nævii, quod, ſi ſolum proferretur, ſatis eſſe deberet. Quod abs te, C. Aquili, et a vobis, qui adeſtis in conſilio, quæſo, ut diligenter attendatis. Profecto intelligetis, illinc ab initio cupiditatem pugnaſſe, et audaciam; hinc veritatem, et pudorem, quoad potuerit, reſtitiſſe. Bona poſtulas, ut ex edicto poſſidere liceat. Quo die? Te ipſum, Nævi, volo audire: volo inauditum facinus, ipſius, qui id commiſit, voce convinci. Dic, Nævi, diem. Ante v. Kalendas intercalares. Bene agis. Quam longe eſt hinc in ſaltum veſtrum Gallicanum? Nævi, te rogo. DCC millia paſſuum. Optime. De ſaltu dejicitur Quintius; quo die? Poſſumus hoc quoque ex te audire? Quid taces? Dic, inquam, diem. Pudet dicere. Intelligo: verum et ſero, et nequidquam pudet. Dejicitur de ſaltu, C. Aquili, pridie Kalendas intercalares. Biduo poſt, aut, ut ſtatim de jure aliquis cucurrerit, non toto triduo DCC millia paſſuum conficiuntur. O rem incredibilem! ô cupiditatem inconſideratam! ô nuntium volucrem! Adminiſtri et ſatellites Sex. Nævii Româ trans Alpes in Sebuſianos biduo veniunt. O

hominem fortunatum, qui ejuſmodi nuntios, ſeu potius Pegaſos, habeat!

XXVI. Hic ego, ſi Craſſi omnes cum Antoniis exiſtant, ſi tu, L. Philippe, qui inter illos florebas, hanc cauſam voles cum Hortenſio dicere, tamen ſuperior ſim neceſſe eſt. Non enim, quemadmodum putatis, omnia ſunt in eloquentia. Eſt quædam tamen ita perſpicua veritas, ut eam infirmare nulla res poſſit.

An, antequam poſtulaſti, ut bona poſſideres, miſiſti, qui curarent, ut dominus de ſuo fundo a ſua familia vi dejiceretur? Utrumlibet elige. Alterum incredibile eſt, alterum nefarium; et ante hoc tempus utrumque inauditum. Septingenta millia paſſuum vis eſſe decurſa biduo? Dic. Negas? Ante igitur miſiſti. Malo. Si enim illud diceres; improbe mentiri viderere. Cum hoc confiteris; id te admiſiſſe concedis, quod ne mendacio quidem tegere poſſis. Hoc conſilium Aquilio, et talibus viris, tam cupidum, tam audax, tam temerarium probabitur?

Quid hæc amentia, quid hæc feſtinatio, quid hæc immaturitas tanta ſignificat? non vim? non ſcelus? non latrocinium? non denique omnia potius, quam jus, quam officium, quam pudorem? Mittis injuſſu Prætoris. Quo conſilio? Juſſurum ſciebas? Quid? cum juſſiſſet, tum mittere nonne poteras? Poſtulaturus eras. Quando? Poſt dies xxx. Nempe ſi te nihil impediret; ſi voluntas eadem maneret; ſi valeres; denique ſi viveres. Prætor juſſiſſet. Opinor, ſi vellet, ſi valeret, ſi jus diceret, ſi nemo recuſaret, qui, ex ipſius decreto, et ſatiſdaret, et judicium accipere vellet. Nam, per Deos immortales, ſi Alphenus, procurator P. Quintii, tibi tum ſatiſdaret, et judicium accipere vellet, denique omnia, quæ poſtulares, facere voluiſſet; quid ageres? Revocares eum, quem in Galliam miſeras? At hic quidem jam de fundo expulſus; jam a ſuis Diis penatibus præceps ejectus; jam (quod indigniſſimum eſt) ſuorum ſervorum manibus, nuntio atque imperio tuo, violatus eſſet. Corrigeres hæc ſcilicet tu poſtea. De cujuſquam vita dicere audes, qui hoc concedas neceſſe eſt, ita te cæcum cupiditate et avaritia fuiſſe, ut, cum, poſtea quid futurum eſſet, ignorares, (accidere autem

multa poſſent) ſpem maleficii præſentis in incerto reliqui temporis eventu collocares? Atque hæc perinde loquor, quaſi ipſo illo tempore, cum te Prætor juſſiſſet ex edicto poſſidere, ſi in poſſeſſionem miſiſſes, debueris, aut potueris P. Quintium de poſſeſſione deturbare.

XXVII. Omnia ſunt, C. Aquili, ejuſmodi, quivis ut perſpicere poſſit, in hac cauſa improbitatem et gratiam cum inopia et veritate contendere. Prætor te quemadmodum poſſidere juſſit? Opinor, ex edicto. Sponſio quæ in verba facta eſt? *Ni ex edicto Prætoris bona P. Quintii poſſeſſa non ſint.* Redeamus ad edictum. Id quemadmodum jubet poſſidere? Num quid eſt cauſæ, C. Aquili, quin ſi longe aliter poſſedit, quam Prætor edixit, iſte ex edicto non poſſederit, ego ſponſione vicerim? Nihil opinor. Cognoſcamus edictum. *Qui ex edicto meo in poſſeſſionem venerint.* De te loquitur, Nævi, quemadmodum tu putas: ais enim te ex edicto veniſſe. Tibi, quid facias, definit; te inſtituit, tibi præcepta dat. *Eos ita videtur in poſſeſſione eſſe oportere.* Quomodo? *Quod ibidem recte cuſtodire poterunt, id ibidem cuſtodiant. Quod non poterunt, id auferre, et abducere licebit.* Quid tum? *Dominum,* inquit, *invitum detrudere non placet.* Eum ipſum, qui fraudandi cauſa latitet; eum ipſum, quem judicio nemo defendat; eum ipſum, qui cum omnibus creditoribus ſuis male agat, invitum de prædio detrudi vetat.

Proficiſcenti tibi in poſſeſſionem Prætor ipſe, Sex. Nævi, palam dicit, Ita poſſideto, ut tecum ſimul poſſideat Quintius; ita poſſideto, ut Quintio vis ne afferatur. Quid? tu id quemadmodum obſervas? Mitto illud dicere, eum, qui non latitarit, cui Romæ domus, uxor, liberi, procurator eſſet; eum, qui tibi vadimonium non deſeruiſſet: hæc omnia mitto; illud dico, dominum expulſum eſſe de prædio; domino a familia ſua manus allatas eſſe ante ſuos Lares familiares. Hoc dico. * * *

XXVIII. Nævium ne appellaſſe quidem Quintium, cum ſimul eſſet, experiri poſſet quotidie: deinde, quod omnia judicia difficillima cum ſumma ſua invidia, maximoque periculo P. Quintii fieri mallet, quam illud pecuniarium judicium, quod uno

die tranſigi poſſet: ex quo uno hæc omnia nata, et profecta eſſe concedit. Quo in loco conditionem tuli, ſi vellet pecuniam petere, P. Quintium judicatum ſolvi ſatiſdaturum, dum ipſe, ſi quid peteret, pari conditione uteretur.

Oſtendi, quam multa ante fieri convenerit, quam hominis propinqui bona poſſideri poſtularentur; præſertim cum Romæ domus ejus, uxor, liberi eſſent, et procurator æque utriuſque neceſſarius. Docui, cum deſertum eſſe dicat vadimonium, omnino vadimonium nullum fuiſſe: quo die hunc ſibi promiſiſſe dicat, eo die ne Romæ quidem eum fuiſſe, id teſtibus me pollicitus ſum planum facturum, qui et ſcire deberent, et cauſam, cur mentirentur, non haberent. Ex edicto autem non potuiſſe bona poſſideri, demonſtravi; quod neque fraudandi cauſâ latitaſſet, neque exilii cauſâ ſolum vertiſſe diceretur.

Reliquum eſt, ut eum nemo judicio defenderit. Quod contrà copioſiſſime defenſum eſſe contendi, non ab homine alieno, neque ab aliquo calumniatore, atque improbo, ſed ab equite Romano propinquo et neceſſario ſuo, quem ipſe Sex. Nævius procuratorem relinquere antea conſueſſet: neque eum, ſi tribunos appellarit, idcirco minus judicium pati paratum fuiſſe; neque potentiâ procuratoris Nævio jus ereptum: contra, iſtum potentiâ ſuâ tum tantummodo ſuperiorem fuiſſe, nunc nobis vix reſpirandi poteſtatem dare.

XXIX. Quæſivi, quæ cauſa fuiſſet, cur bona non veniſſent, cum ex edicto poſſiderentur. Deinde illud quoque requiſivi, qua ratione ex tot creditoribus nemo neque tum idem fecerit, neque nunc contra dicat, omneſque pro P. Quintio pugnent; præſertim cum in tali judicio teſtimonia creditorum exiſtimentur ad rem maxime pertinere. Poſtea ſum uſus adverſarii teſtimonio, qui ſibi eum nuper edidit ſocium, quem, quo modo nunc intendit, ne in vivorum quidem numero tum demonſtrat fuiſſe. Tum illam incredibilem celeritatem, ſeu potius audaciam, protuli: confirmavi, neceſſe eſſe aut biduo DCC millia paſſuum eſſe decurſa, aut Sex. Nævium diebus compluribus ante in poſſeſſionem miſiſſe, quam poſtularet, ut ei liceret bona poſſidere.

Poſtea recitavi edictum, quod aperte dominum de prædio detrudi vetaret: in quo conſtitit, Nævium ex edicto non poſſediſſe, cum confiteretur ex prædio vi detruſum eſſe Quintium. Omnino autem bona poſſeſſa non eſſe conſtitui; quod bonorum poſſeſſio ſpectetur non in aliqua parte, ſed in univerſis, quæ teneri, ac poſſideri poſſint. Dixi, Romæ domum fuiſſe, quò iſte ne aſpirarit quidem; ſervos complures, ex quibus iſte poſſederit neminem, ne attigerit quidem; unum fuiſſe, quem attingere conatus ſit; prohibitum fuiſſe; quieviſſe. In ipſa Gallia cognoſtis in prædia privata Quintii Sex. Nævium non veniſſe. Denique ex ipſo ſaltu, quem, per vim expulſo ſocio, poſſedit, ſervos privatos Quintii non omnes ejectos eſſe. Ex quo, et ex cæteris dictis, factis, cogitatiſque Sex. Nævii, quivis poteſt intelligere, iſtum nihil aliud egiſſe, neque nunc agere, niſi uti per vim, per injuriam, per iniquitatem judicii, totum agrum, qui communis eſt, ſuum facere poſſit.

XXX. Nunc, cauſâ peroratâ, res ipſa, et periculi magnitudo, C. Aquili, cogere videtur, ut te, atque eos, qui tibi in conſilio ſunt, obſecret, obteſteturque P. Quintius per ſenectutem, ac ſolitudinem ſuam, nihil aliud, niſi ut veſtræ naturæ, bonitatique obſequamini; ut, cum veritas cum hoc faciat, plus hujus inopia poſſit ad miſericordiam, quam illius opes ad crudelitatem.

Quo die ad te judicem venimus, eodem die illorum minas, quas ante horrebamus, negligere cœpimus. Si cauſa cum cauſa contenderet, nos noſtram perfacile cuivis probaturos ſtatuebamus. Quod vitæ ratio cum ratione vitæ decerneret, idcirco nobis etiam magis te judice opus eſſe arbitrati ſumus. Ea res enim nunc in diſcrimine verſatur, utrumne poſſit ſe contra luxuriam ac licentiam ruſticana illa atque inculta parſimonia defendere; an deformata, atque ornamentis omnibus ſpoliata, nuda, cupiditati, petulantiæque addicatur.

Non comparat ſe tecum gratiâ P. Quintius, Sex. Nævi; non opibus, non facultate, contendit: omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit. Fatetur, ſe non belle dicere, non ad voluntatem loqui poſſe; non ab afflicta amicitia transfugere,

atque ad florentem aliam devolare; non profuſis ſumptibus vivere; non ornare magnifice, ſplendideque convivium; non habere domum clauſam pudori et ſanctimoniæ, patentem, atque adeo expoſitam cupiditati et voluptatibus: contra, ſibi officium, fidem, diligentiam, vitam omnino ſemper horridam atque aridam cordi fuiſſe: iſta ſuperiora eſſe, ac plurimum poſſe his moribus, ſentit. Quid ergo eſt? Non uſque eo tamen, ut in capite, fortuniſque hominum honeſtiſſimorum dominentur ii, qui, relictâ bonorum virorum diſciplinâ, et quæſtum et ſumptum Gallonii ſequi maluerunt, atque etiam, quod in illo non fuit, cum audacia perfidiaque vixerunt. Si licet vivere eum, quem Sex. Nævius non vult; ſi eſt homini honeſto locus in civitate, invito Nævio; ſi fas eſt reſpirare P. Quintium, contra nutum ditionemque Nævii; ſi, quæ pudore ornamenta ſibi peperit, ea poteſt contra petulantiam, te defendente, obtinere; ſpes eſt, et hunc miſerum atque infelicem aliquando tandem poſſe conſiſtere. Sin et poterit Nævius id, quod libet, et ei libebit, quod non licet; quid agendum eſt? qui Deus appellandus eſt? cujus hominis fides imploranda eſt? qui denique queſtus, qui mœror dignus inveniri in calamitate tanta poteſt?

XXXI. Miſerum eſt exturbari fortunis omnibus; miſerius eſt, injuriâ. Acerbum eſt ab aliquo circumveniri; acerbius, a propinquo. Calamitoſum eſt bonis everti; calamitoſius, cum dedecore. Funeſtum eſt a forti atque honeſto viro jugulari; funeſtius, ab eo, cujus vox in præconio quæſtu proſtitit. Indignum eſt a pari vinci, aut ſuperiore; indignius, ab inferiore atque humiliore. Luctuoſum eſt tradi alteri cum bonis; luctuoſius, inimico. Horribile eſt cauſam capitis dicere; horribilius, priore loco dicere. Omnia circumſpexit Quintius, omnia periclitatus eſt, C. Aquili: non Prætorem modo, a quo jus impetraret, invenire non potuit, atque adeo ne unde arbitratu quidem ſuo poſtularet, ſed ne amicos quidem Sex. Nævii; quorum ſæpe, et diu ad pedes jacuit ſtratus, obſecrans per Deos immortales, ut aut ſecum jure contenderent, aut injuriam ſine ignominia ſibi imponerent. Denique ipſius inimici vultum ſuperbiſſimum ſubiit; ipſius Sex. Nævii

lacrymans manum prehendit, in propinquorum bonis proſcribendis exercitatam; obſecravit per fratris ſui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipſius conjugem et liberos, quibus propior P. Quintio nemo eſt, ut aliquando miſericordiam caperet; aliquam, ſi non propinquitatis, at ætatis ſuæ; ſi non hominis, at humanitatis rationem haberet; ut ſecum aliquid, integrâ ſuâ famâ, qualibet, dummodo tolerabili, conditione tranſigeret.

Ab ipſo repudiatus, ab amicis ejus non ſublevatus, ab omni magiſtratu agitatus, atque perterritus, quem præter te appellet, habet neminem; tibi ſe, tibi ſuas omnes opes, fortunaſque commendat; tibi committit exiſtimationem ac ſpem reliquæ vitæ; multis vexatus contumeliis, plurimis jactatus injuriis, non turpis ad te, ſed miſer, confugit. E fundo ornatiſſimo dejectus, ignominiis omnibus appetitus, cum illum in ſuis paternis bonis dominari videret, ipſe filiæ nubili dotem conficere non poſſet, nihil alienum tamen vita ſuperiore commiſit. Itaque te hoc obſecrat, C. Aquili, ut, quam exiſtimationem, quam honeſtatem in judicium tuum prope acta jam ætate, decurſaque attulit, eam liceat ei ſecum ex hoc loco efferre; ne is, de cujus officio nemo unquam dubitavit, ſexageſimo denique anno, dedecore, macula, turpiſſimaque ignominia notetur; ne ornamentis ejus omnibus Sex. Nævius pro ſpoliis abutatur; ne per te ferat, quo minus, quæ exiſtimatio P. Quintium uſque ad ſenectutem perduxit, eadem uſque ad rogum proſequatur.

PRO

SEX. ROSCIO AMERINO.

ORATIO II.

I. CREDO ego vos, Judices, mirari, quid ſit, quòd, cum tot ſummi oratores, hómineſque nobiliſſimi ſedeant, ego potiſſimum ſurrexerim, qui neque ætate, neque ingenio, neque auctoritate ſim cum iis, qui ſedeant, comparandus. Omnes enim hi, quos videtis adeſſe in hac cauſa, injuriam novo ſcelere conflatam putant oportere defendi; defendere ipſi propter iniquitatem temporum non audent. Ita fit, ut adſint, propterea quòd officium ſequuntur; taceant autem idcirco, quia periculum metuunt. Quid ergo? audaciſſimus ego ex omnibus? Minime. At tanto officioſior, quam cæteri? Ne iſtius quidem laudis ita ſum cupidus, ut aliis eam præreptam velim. Quæ me igitur res præter cæteros impulit, ut cauſam Sex. Roſcii reciperem? Quia, ſi quis iſtorum dixiſſet, quos videtis adeſſe, in quibus ſumma auctoritas eſt, atque amplitudo; ſi verbum de republica feciſſet, id quod in hac cauſa fieri neceſſe eſt, multo plura dixiſſe, quam dixiſſet, putaretur. Ego etiamſi omnia, quæ dicenda ſunt, libere dixero, nequaquam tamen ſimiliter oratio mea exire, atque in vulgus emanare poterit. Deinde, quòd cæterorum neque dictum obſcurum poteſt eſſe, propter nobilitatem et amplitudinem; neque temere dicto concedi, propter ætatem et prudentiam: ego ſi quid libere dixero, vel occultum eſſe propterea quod nondum ad rempublicam acceſſi, vel ignoſci adoleſcentiæ

meæ poterit; tametſi non modo ignoſcendi ratio, verum etiam cognoſcendi conſuetudo jam de civitate ſublata eſt.

Accedit illa quoque cauſa, quod a cæteris forſitan ita petitum ſit, ut dicerent, ut utrumvis ſalvo officio ſe facere poſſe arbitrarentur. A me autem ii contenderunt, qui apud me et amicitia, et beneficiis, et dignitate plurimum poſſunt: quorum ego neque benevolentiam erga me ignorare, nec auctoritatem aſpernari, nec voluntatem negligere debeam.

II. His de cauſis ego huic cauſæ patronus extiti, non electus unus, qui maximo ingenio, ſed relictus ex omnibus, qui minimo periculo poſſem dicere; neque uti ſatis firmo præſidio defenſus Sex. Roſcius, verum uti ne omnino deſertus eſſet. Forſitan quæratis, qui iſte terror ſit, et quæ tanta formido, quæ tot, ac tales viros impediat, quo minus pro capite, et fortunis alterius, quemadmodum conſueverunt, cauſam velint dicere. Quod adhuc vos ignorare non mirum eſt, propterea quod conſulto ab accuſatoribus, ejus rei, quæ conflavit hoc judicium, mentio facta non eſt.

Quæ res ea eſt? bona patris hujuſce Sex. Roſcii, quæ ſunt ſexagies; quæ de viro fortiſſimo, et clariſſimo, L. Sylla, quem honoris cauſa nomino, duobus millibus nummûm ſe dicit emiſſe adoleſcens vel potentiſſimus hoc tempore noſtræ civitatis, L. Cornelius Chryſogonus. Is a vobis, Judices, hoc poſtulat, ut, quoniam in alienam pecuniam tam plenam, atque præclaram, nullo jure invaſerit; quoniamque ei pecuniæ vita Sex. Roſcii obſtare, atque officere videatur; deleatis ex animo ſuo ſuſpicionem omnem, metumque tollatis. Seſe, hoc incolumi, non arbitratur hujus innocentis patrimonium tam amplum et copioſum poſſe obtinere; damnato et ejecto, ſperat ſe poſſe, quod adeptus eſt per ſcelus, id per luxuriam effundere atque conſumere. Hunc ſibi ex animo ſcrupulum, qui ſe dies noctesque ſtimulat ac pungit, ut evellatis, poſtulat; ut ad hanc ſuam prædam, tam nefariam, adjutores vos profiteamini. Si vobis æqua et honeſta poſtulatio videtur, Judices; ego contrà brevem poſtulationem affero, et (quomodo mihi perſuadeo) aliquanto æquiorem.

III. Primum a Chryſogono peto, ut pecunia, fortuniſque noſtris contentus ſit, ſanguinem et vitam ne petat: deinde a vobis, Judices, ut audacium ſceleri reſiſtatis, innocentium calamitatem levetis, et in cauſa Sex. Roſcii, periculum, quod in omnes intenditur, propulſetis.

Quod ſi aut cauſa criminis, aut facti ſuſpicio, aut quælibet denique vel minima res reperietur, quamobrem videantur illi nonnihil tamen in deferendo nomine ſecuti; poſtremo, ſi præter eam prædam, quam dixi, quidquam aliud cauſæ inveneritis; non recuſamus, quin illorum libidini Sex. Roſcii vita dedatur. Sin aliud agitur nihil, niſi, ut iis ne quid deſit, quibus ſatis nihil eſt; ſi hoc ſolum hoc tempore pugnatur, ut ad illam opimam, præclaramque prædam damnatio Sex. Roſcii, velut cumulus, accedat; nonne cum multa indigna, tum vel hoc indigniſſimum eſt, vos idoneos habitos, per quorum ſententias, juſque jurandum id aſſequantur, quod antea ipſi ſcelere et ferro aſſequi conſuerunt? Qui ex civitate in ſenatum propter dignitatem, ex ſenatu in hoc conſilium delecti eſtis propter ſeveritatem, ab his hoc poſtulare homines ſicarios, atque gladiatores, non modo ut ſupplicia vitent, quæ a vobis pro maleficiis ſuis metuere atque horrere debent, verum etiam ut ſpoliis Sex. Roſcii hoc judicio ornati auctique diſcedant?

IV. His de rebus tantis, tamque atrocibus, neque ſatis me commode dicere, neque ſatis graviter conqueri, neque ſatis libere vociferari poſſe intelligo. Nam commoditati ingenium, gravitati ætas, libertati tempora ſunt impedimento. Huc accedit ſummus timor, quem mihi natura, pudorque meus attribuit, et veſtra dignitas, et vis adverſariorum, et Sex. Roſcii pericula. Quapropter vos oro, atque obſecro, Judices, ut attente, bonaque cum venia verba mea audiatis. Fide, ſapientiaque veſtra fretus, plus oneris ſuſtuli, quam ferre me poſſe intelligo. Hoc onus ſi vos aliqua ex parte allevabitis, feram, ut potero, ſtudio, et induſtria, Judices: ſin a vobis (id quod non ſpero) deſerar; tamen animo non deficiam, et id, quod ſuſcepi, quoad potero, perferam. Quod ſi perferre non potero, opprimi me onere officii

malo, quam id, quod mihi cum fide ſemel impoſitum eſt, aut propter perfidiam abjicere, aut propter infirmitatem animi deponere. Te quoque magnopere, M. Fanni, quæſo, ut, qualem te jam antea populo Romano præbuiſti, cum huic idem quæſtioni judex præeſſes, talem te et nobis, et populo Romano hoc tempore impertias.

V. Quanta multitudo hominum convenerit ad hoc judicium vides : quæ ſit omnium mortalium expectatio, quæ cupiditas, ut acria, ac ſevera judicia fiant, intelligis. Longo intervallo judicium inter ſicarios hoc primum committitur, cum interea cædes indigniſſimæ, maximæque factæ ſint. Omnes hanc quæſtionem, te Prætore, de manifeſtis maleficiis, quotidianoque ſanguine haud remiſſius ſperant futuram.

Qua vociferatione in cæteris judiciis accuſatores uti conſueverunt, ea nos hoc tempore utimur, qui cauſam dicimus. Petimus abs te, M. Fanni, a vobiſque, Judices, ut quam acerrime maleficia vindicetis; ut quam fortiſſime hominibus audaciſſimis reſiſtatis; ut hoc cogitetis, niſi in hac cauſa, qui veſter animus ſit, oſtendetis, eo prorumpere hominum cupiditatem, et ſcelus, et audaciam, ut non modo clam, verum etiam hic in foro, ante tribunal tuum, M. Fanni, ante pedes veſtros, Judices, inter ipſa ſubſellia cædes futuræ ſint. Etenim quid aliud hoc judicio tentatur, niſi ut id fieri liceat? Accuſant ii, qui in fortunas hujus invaſerunt : cauſam dicit is, cui, præter calamitatem, nihil reliquerunt. Accuſant ii, quibus occidi patrem Sex. Roſcii, bono fuit : cauſam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, verum etiam egeſtatem. Accuſant ii, qui hunc ipſum jugulare ſumme cupierunt : cauſam dicit is, qui etiam ad hoc ipſum judicium cum præſidio venit, ne hic ibidem ante oculos veſtros trucidetur. Denique accuſant ii, quos populus poſcit : cauſam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria cæde reſtat.

Atque ut facilius intelligere poſſitis, Judices, ea, quæ facta ſunt, indigniora eſſe, quam hæc ſunt, quæ dicimus; ab initio, res quemadmodum geſta ſit, vobis exponemus; quo facilius et

hujus hominis innocentiſſimi miſerias, et illorum audaciam cognoſcere poſſitis, et reipublicæ calamitatem.

VI. Sex. Roſcius, pater hujuſce, municeps Amerinus, fuit cùm genere, et nobilitate, et pecunia, non modo ſui municipii, verum etiam ejus vicinitatis facile primus, tum gratia atque hoſpitiis florens hominum nobiliſſimorum. Nam cum Metellis, Serviliis, Scipionibus erat ei non modo hoſpitium, verum etiam domeſticus uſus et conſuetudo; quas (ut æquum eſt) familias, honeſtatis, amplitudiniſque gratia nomino. Itaque ex ſuis omnibus commodis hoc ſolum filio reliquit. Nam patrimonium domeſtici prædones vi ereptum poſſident; fama et vita innocentis ab hoſpitibus amiciſque paternis defenditur.

Hic cum omni tempore nobilitatis fautor fuiſſet, tum hoc tumultu proximo, cum omnium nobilium dignitas et ſalus in diſcrimen veniret, præter cæteros in ea vicinitate eam partem, cauſamque opera, ſtudio, auctoritate, defendit. Etenim rectum putabat, pro eorum honeſtate ſe pugnare, propter quos ipſe honeſtiſſimus inter ſuos numerabatur. Poſteaquam victoria conſtituta eſt, ab armiſque receſſimus; cum proſcriberentur homines, atque ex omni regione caperentur ii, qui adverſarii fuiſſe putabantur; erat ille Romæ frequens, atque in foro, et in ore omnium quotidie verſabatur; magis ut exultare victoriâ nobilitatis videretur, quam timere, ne quid ex ea calamitatis ſibi accideret.

Erant ei veteres inimicitiæ cum duobus Roſciis Amerinis, quorum alterum ſedere in accuſatorum ſubſelliis video; alterum tria hujuſce prædia poſſidere audio: quas inimicitias ſi tam cavere potuiſſet, quam metuere ſolebat, viveret. Neque enim, Judices, injuria metuebat: nam duo iſti ſunt T. Roſcii (quorum alteri Capitoni cognomen eſt; iſte, qui adeſt, Magnus vocatur) homines ejuſmodi: alter plurimarum palmarum vetus ac nobilis gladiator habetur; hic autem nuper ſe ad eum laniſtam contulit; qui, cum ante hanc pugnam tiro eſſet ſcientia, facile ipſum magiſtrum ſcelere audaciaque ſuperavit.

VII. Nam cum hic Sex. Roſcius eſſet Ameriæ, T. autem iſte Roſcius Romæ; cum hic filius aſſiduus in prædiis eſſet, cumque

ſe voluntate patris rei familiari, vitæque ruſticæ dediſſet; iſte autem frequens Romæ eſſet; occiditur ad balneas Palatinas, rediens a cœna Sex. Roſcius. Spero ex hoc ipſo non eſſe obſcurum, ad quem ſuſpicio maleficii pertineat. Verum id, quod adhuc eſt ſuſpicioſum, niſi perſpicuum res ipſa fecerit, hunc affinem culpæ judicatote.

Occiſo Sex. Roſcio, primus Ameriam nunciat Mallius Glaucia quidam, homo tenuis, libertinus, cliens et familiaris iſtius T. Roſcii; et nunciat domum, non filii, ſed T. Capitonis, inimici: et, cum poſt horam primam noctis occiſus eſſet, primo diluculo nuncius hic Ameriam venit. Decem horis nocturnis ſex et quinquaginta millia paſſuum ciſiis pervolavit; non modo ut exoptatum inimico nuntium primus afferret, ſed etiam cruorem inimici, quam recentiſſimum, telumque paulo ante e corpore extractum oſtenderet.

Quatriduo, quo hæc geſta ſunt, res ad Chryſogonum in caſtra L. Syllæ Volaterras defertur: magnitudo pecuniæ demonſtratur; bonitas prædiorum; nam fundos decem et tres reliquit, qui Tiberim fere omnes tangunt: hujus inopia et ſolitudo commemoratur. Demonſtrant, cum pater hujuſce, Sex. Roſcius, homo tam ſplendidus, et gratioſus, nullo negotio ſit occiſus, perfacile hunc hominem, incautum, et ruſticum, et Romæ ignotum, de medio tolli poſſe. Ad eam rem operam ſuam pollicentur. Ne diutius vos teneam, Judices, ſocietas coitur.

VIII. Cum jam proſcriptionis mentio nulla fieret, et cum, etiam qui antea metuerant, redirent, ac jam defunctos ſeſe periculis arbitrarentur; hominis ſtudioſiſſimi nobilitatis manceps fit Chryſogonus. Tria prædia vel nobiliſſima Capitoni propria traduntur, quæ hodie poſſidet: in reliquas omnes fortunas iſte T. Roſcius nomine Chryſogoni, quemadmodum ipſe dicit, impetum facit. Hæc bona ſexagies H-S emuntur duobus millibus nummûm. Hæc omnia, Judices, imprudente L. Sylla facta eſſe certe ſcio. Neque enim mirum (cum eodem tempore et ea, quæ præterita ſunt, et ea, quæ videntur inſtare, præparet; cum et pacis conſtituendæ rationem, et belli gerendi poteſtatem ſolus

habeat; cum omnes in unum ſpectent, unus omnia gubernet; cum tot tantiſque negotiis diſtentus ſit, ut reſpirare libere non poſſit) ſi aliquid non animadvertat; cum præſertim tam multi occupationem ejus obſervent, tempuſque aucupentur, ut, ſimul atque ille deſpexerit, aliquid hujuſcemodi moliantur. Huc accedit, quòd, quamvis ille felix ſit, ſicut eſt, tamen in tanta felicitate nemo poteſt eſſe in magna familia, qui neminem, neque ſervum, neque libertum improbum habeat.

Interea iſte T. Roſcius, vir optimus, procurator Chryſogoni, Ameriam venit; in prædia hujus invadit; hunc miſerum luctu perditum, qui nondum etiam omnia paterno funeri juſta ſolviſſet, nudum ejicit domo, atque focis patriis, Diiſque penatibus præcipitem, Judices, exturbat: ipſe ampliſſimæ pecuniæ fit dominus. Qui in ſua re fuiſſet egentiſſimus, erat, ut fit, inſolens in aliena. Multa palam domum ſuam auferebat: plura clam de medio removebat: non pauca ſuis adjutoribus large effuſeque donabat; reliqua, conſtitutâ auctione, vendebat.

IX. Quod Amerinis uſque eo viſum eſt indignum, ut urbe tota fletus, gemituſque fieret. Etenim multa ſimul ante oculos verſabantur: mors hominis florentiſſimi, Sex Roſcii, crudeliſſima; filii autem ejus egeſtas indigniſſima, cui de tanto patrimonio prædo iſte nefarius ne iter quidem ad ſepulcrum patrium reliquiſſet; bonorum emptio flagitioſa, flagitioſa poſſeſſio, furta, rapinæ, donationes. Nemo erat, qui non ardere omnia mallet, quam videre in Sex. Roſcii, viri optimi atque honeſtiſſimi, bonis jactantem ſe, ac dominantem T. Roſcium.

Itaque decurionum decretum ſtatim fit, ut decem-primi proficiſcantur ad L. Syllam, doceantque eum, qui vir Sex. Roſcius fuerit; conquerantur de iſtorum ſcelere, et injuriis; orent, ut et illius mortui famam, et filii innocentis fortunas conſervatas velit. Atque ipſum decretum, quæſo, cognoſcite. DECRETUM DECURIONUM. Legati in caſtra veniunt. Intelligitur, Judices, id, quod jam ante dixi, imprudente L. Sylla, ſcelera hæc et flagitia fieri. Nam ſtatim Chryſogonus et ipſe ad eos accedit, et homines nobiles allegat iis, qui peterent, ne ad Syllam adirent,

et omnia Chryſogonum, quæ vellent, eſſe facturum pollicerentur.

Uſque adeo autem ille pertimuerat, ut mori mallet, quam de his rebus Syllam doceri. Homines antiqui, qui ex ſua natura cæteros fingerent, cum ille confirmaret, ſeſe nomen Sex. Roſcii de tabulis exempturum, prædia vacua filio traditurum, cumque id ita futurum T. Roſcius Capito, qui in X. legatus erat, appromitteret, crediderunt; Ameriam re inorata reverterunt. Ac primo rem differre quotidie ac procraſtinare illi cœperunt: deinde aliquanto lentius, nihil agere, atque deludere; poſtremo (id quod facile intellectum eſt) inſidias vitæ hujuſce Sex. Roſcii parare; neque ſeſe arbitrari poſſe diutius alienam pecuniam domino incolumi obtinere.

X. Quod is ſimul atque ſenſit, de amicorum cognatorumque ſententia Romam confugit, et ſeſe ad Cæciliam, Nepotis filiam, quam honoris cauſa nomino, contulit, qua pater uſus erat plurimum: in qua muliere, Judices, etiam nunc, id quod omnes ſemper exiſtimaverunt, quaſi exempli cauſa, veſtigia antiqui officii remanent. Ea Sex. Roſcium inopem, ejectum domo, atque expulſum ex ſuis bonis, fugientem latronum tela, et minas, recepit domum; hoſpitique oppreſſo jam, deſperatoque ab omnibus, opitulata eſt. Ejus virtute, fide, diligentia factum eſt, ut hic potius vivus in reos, quam occiſus in proſcriptos, referretur. Nam poſtquam iſti intellexerunt, ſumma diligentia vitam Sex. Roſcii cuſtodiri, neque ſibi ullam cædis faciendæ poteſtatem dari; conſilium ceperunt plenum ſceleris et audaciæ, ut nomen hujus de parricidio deferrent; ut ad eam rem aliquem accuſatorem veterem compararent, qui de ea re poſſet dicere aliquid, in qua re nulla ſubeſſet ſuſpicio; denique, ut, quoniam crimine non poterant, tempore ipſo pugnarent. Ita loqui homines; *Quòd judicia tam diu facta non eſſent, condemnari eum oportere, qui primus in judicium adductus eſſet*; huic autem patronos propter Chryſogoni gratiam defuturos; de bonorum venditione, et de iſta ſocietate verbum eſſe facturum neminem; ipſo nomine parricidii, et atrocitate criminis, fore, ut hic nullo negotio

tolleretur, cum a nullo defenſus eſſet. Hoc conſilio, atque adeo hac amentia impulſi, quem ipſi, cum cuperent, non potuerunt occidere, eum jugulandum vobis tradiderunt.

XI. Quid primum querar? aut unde potiſſimum, Judices, ordiar? aut quod, aut a quibus auxilium petam? Deorumne immortalium? populine Romani? veſtramne, qui ſummam poteſtatem habetis, hoc tempore fidem implorem?

Pater occiſus nefarie, domus obſeſſa, ab inimicis bona adempta, poſſeſſa, direpta; filii vita infeſta, ſæpe ferro atque inſidiis appetita. Quid ab his tot maleficiis ſceleris abeſſe videtur? Tamen hæc aliis nefariis cumulant, atque adaugent: crimen incredibile confingunt: teſtes in hunc, et accuſatores hujuſce pecunia comparant: hanc conditionem miſero ferunt, ut optet, utrum malit cervices Roſcio dare, an inſutus in culeum per ſummum dedecus vitam amittere. Patronos huic defuturos putaverunt; deſunt. Qui libere dicat, qui cum fide defendat, id quod in hac cauſa eſt ſatis, quoniam quidem ſuſcepi, non deeſt profecto, Judices.

Et forſitan in ſuſcipienda cauſa temere impulſus adoleſcentia fecerim: quoniam quidem ſemel ſuſcepi, licet, hercules, undique omnes in me terrores, periculaque impendeant omnia, ſuccurram, atque ſubibo. Certum eſt, deliberatumque, quæ ad cauſam pertinere arbitror, omnia non modo dicere, verum etiam libenter, audacter, libereque dicere. Nulla res tanta exiſtat, Judices, ut poſſit vim mihi majorem adhibere metus, quam fides. Etenim quis tam diſſoluto animo eſt, qui, hæc cum videat, tacere, ac negligere poſſit? Patrem meum, cum proſcriptus non eſſet, jugulaſtis; occiſum in proſcriptorum numerum retuliſtis; me domo mea per vim expuliſtis; patrimonium meum poſſidetis. Quid vultis amplius? etiamne ad ſubſellia cum ferro atque telis veniſtis, ut hic aut juguletis, aut condemnetis Sex. Roſcium?

XII. Hominem longe audaciſſimum nuper habuimus in civitate C. Fimbriam, et quod inter omnes conſtat, niſi inter eos, qui ipſi quoque inſaniunt, inſaniſſimum. Is, cum curaſſet in funere

C. Marii, ut Q. Scævola vulneraretur, vir ſanctiſſimus, atque ornatiſſimus noſtræ civitatis, (de cujus laude neque hic locus eſt, ut multa dicantur, neque plura tamen dici poſſunt, quam populus Romanus memoriâ retinet) diem Scævolæ dixit, poſteaquam comperit, eum poſſe vivere. Cum ab eo quæreretur, quid tandem accuſaturus eſſet eum, quem pro dignitate ne laudare quidem quiſquam ſatis commode poſſet; aiunt, hominem (ut erat furioſus) reſpondiſſe, *quod non totum telum corpore recepiſſet*. Quo populus Romanus nihil vidit indignius, niſi ejuſdem viri mortem; quæ tantum potuit, ut omnes cives ſuos perdiderit, et afflixerit; quos quia ſervare per compoſitionem volebat, ipſe ab iis interemptus eſt.

Eſtne hoc illi dicto, atque facto Fimbriæ non ſimillimum? Accuſatis Sex. Roſcium: quid ita? Quia de manibus veſtris effugit; quia ſe occidi paſſus non eſt. Illud, quia in Scævola factum eſt, magis indignum videtur; hoc, quia fit a Chryſogono, num eſt ferendum? Nam, per Deos immortales! quid eſt in hac cauſa, quod defenſionis indigeat? Qui locus ingenium patroni requirit, aut oratoris eloquentiam magnopere deſiderat? Totam cauſam, Judices, explicemus, atque ante oculos expoſitam conſideremus. Ita facillime, quæ res totum judicium contineat, et quibus de rebus nos dicere oporteat, et quid vos ſequi conveniat, intelligetis.

XIII. Tres ſunt res, quantum ego exiſtimare poſſum, quæ obſtent hoc tempore Sex. Roſcio, crimen adverſariorum, et audacia, et potentia. Criminis confictionem accuſator Erucius ſuſcepit: audaciæ partes Roſcii ſibi popoſcerunt: Chryſogonus autem is, qui plurimum poteſt, potentiâ pugnat. De hiſce omnibus rebus me dicere oportere intelligo. Quid igitur eſt? non eodem modo de omnibus; ideo quod prima illa res ad meum officium pertinet; duas autem reliquas vobis populus Romanus impoſuit. Ego crimen oportet diluam; vos et audaciæ reſiſtere, et hominum ejuſmodi pernicioſam atque intolerandam potentiam primo quoque tempore extinguere, atque opprimere debetis.

Occidiſſe patrem Sex. Roſcius arguitur. Sceleſtum, Dii immortales! ac nefarium facinus, atque ejuſmodi, quo uno maleficio ſcelera omnia complexa eſſe videantur. Etenim ſi (id quod præclare a ſapientibus dicitur) vultu ſæpe læditur pietas; quod ſupplicium ſatis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipſum, ſi res poſtularet, jura divina atque humana cogebant? In hoc tanto, tam atroci, tam ſingulari maleficio, quod ita raro extitit, ut, ſi quando auditum ſit, portenti ac prodigii ſimile numeretur, quibus tandem te, C. Eruci, argumentis accuſatorem cenſes uti oportere? nonne et audaciam ejus, qui in crimen vocetur, ſingularem oſtendere; et mores feros, immanemque naturam; et vitam vitiis flagitiiſque omnibus deditam; et denique omnia ad perniciem profligata atque perdita? Quorum tu nihil in Sex. Roſcium, ne objiciendi quidem cauſa, contuliſti.

XIV. Patrem occidit Sex. Roſcius. Qui homo? Adoleſcentulus corruptus, et ab hominibus nequam inductus? Annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet ſicarius, homo audax, et ſæpe in cæde verſatus? At hoc ab accuſatore ne dici quidem audiſtis. Luxuries igitur hominem nimirum, et æris alieni magnitudo, et indomitæ animi cupiditates ad hoc ſcelus impulerunt. De luxuria purgavit Erucius, cum dixit, hunc ne in convivio quidem ullo fere interfuiſſe. Nihil autem unquam debuit. Cupiditates porro quæ poſſunt eſſe in eo, qui (ut ipſe accuſator objecit) ruri ſemper habitarit, et in agro colendo vixerit? quæ vita maxime disjuncta a cupiditate, et cum officio conjuncta.

Quæ res igitur tantum iſtum furorem Sex. Roſcio objecit? Patri, inquit, non placebat. Patri non placebat? Quam ob cauſam? Neceſſe eſt enim eam quoque juſtam, et magnam, et perſpicuam fuiſſe. Nam, ut illud incredibile eſt, mortem oblatam eſſe patri a filio ſine plurimis et maximis cauſis; ſic hoc veriſimile non eſt, odio fuiſſe parenti filium ſine cauſis multis, et magnis, et neceſſariis. Rurſus igitur eodem revertamur, et quæramus, quæ tanta vitia fuerint in unico filio, quare is patri diſpliceret. At perſpicuum eſt, nullum fuiſſe. Pater igitur amens, qui odiſſet eum ſine cauſa, quem procrearat. At is quidem fuit omnium

conſtantiſſimus. Ergo illud jam perſpicuum profecto eſt, ſi neque amens pater, neque perditus filius fuerit; neque odii cauſam patri, neque ſceleris filio fuiſſe.

XV. Neſcio, inquit, quæ cauſa odii fuerit: fuiſſe odium intelligo; quia antea, cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus eſt, ſecum omni tempore volebat eſſe; hunc in prædia ruſtica relegarat. Quod Erucio accidebat in mala nugatoriaque accuſatione, idem mihi uſuvenit in cauſa optima. Ille, quomodo crimen commentitium confirmaret, non inveniebat; ego, res tam leves qua ratione infirmem ac diluam, reperire non poſſum.

Quid ais, Eruci? Tot prædia, tam pulchra, tam fructuoſa Sex. Roſcius filio ſuo, relegationis, ac ſupplicii gratia, colenda ac tuenda tradiderat? Quid hoc? Patresfamiliâs, qui liberos habent, præſertim homines illius ordinis, ex municipiis ruſticanis, nonne optatiſſimum ſibi putant eſſe, filios ſuos rei familiari maxime ſervire, et in prædiis colendis operæ plurimum ſtudiique conſumere? An amandarat hunc ſic, ut eſſet in agro, ac tantummodo aleretur ad villam? ut commodis omnibus careret? Quid ſi conſtat, hunc non modo colendis prædiis præfuiſſe, ſed certis fundis, patre vivo, frui ſolitum eſſe? Tamenne hæc attenta vita, et ruſticana, relegatio atque amandatio appellabitur? Vides, Eruci, quantum diſtet argumentatio tua ab re ipſa, atque a veritate. Quod conſuetudine patres faciunt, id, quaſi novum, reprehendis: quod benevolentiâ fit, id odio factum criminaris: quod honoris cauſa pater filio ſuo conceſſit, id eum ſupplicii cauſa feciſſe dicis. Neque hæc tu non intelligis; ſed, uſque eo quid arguas, non habes, ut non modo tibi contra nos dicendum putes, verum etiam contra rerum naturam, contraque conſuetudinem hominum, contraque opiniones omnium.

XVI. At enim, cum duos filios haberet, alterum a ſe non dimittebat, alterum ruri eſſe patiebatur. Quæſo, Eruci, ut hoc in bonam partem accipias. Non enim exprobrandi cauſa, ſed commonendi gratia, dicam. Si tibi fortuna non dedit, ut patre certo naſcerere, ex quo intelligere poſſes, qui animus patrius in liberos eſſet; at natura certe dedit, ut humanitatis non parum haberes.

Eo acceſſit ſtudium doctrinæ, ut ne a literis quidem alienus eſſes. Ecquid tandem tibi videtur (ut ad fabulas veniamus) ſenex ille Cæcilianus minoris facere Eutychum, filium ruſticum, quam illum alterum, Chæreſtratum? (nam, ut opinor, hoc nomine eſt) alterum in urbe ſecum honoris cauſa habere? alterum rus ſupplicii cauſa relegaſſe? Quid ad iſtas ineptias abis? inquies. Quaſi vero mihi difficile ſit, quamvis multos nominatim proferre, ne longius abeam, vel tribules, vel vicinos meos, qui ſuos liberos, quos plurimi faciunt, agricolas aſſiduos eſſe cupiunt. Verum homines notos ſumere odioſum eſt, cum et illud incertum ſit, velintne hi ſeſe nominari; et nemo vobis magis notus futurus ſit, quam eſt hic Eutychus; et certe ad rem nihil interſit, utrum hunc ego comicum adoleſcentem, an aliquem ex agro Veiente nominem. Etenim hæc conficta arbitror a poetis eſſe, ut effictos noſtros mores in alienis perſonis, expreſſamque imaginem noſtræ vitæ quotidianæ videremus. Age nunc, refer animum, ſis, ad veritatem, et conſidera, non modo in Umbria, atque in eâ vicinitate, ſed in his veteribus municipiis, quæ ſtudia a patribusfamilias, maxime laudentur. Jam profecto te intelliges inopiâ criminum ſummam laudem Sex. Roſcio vitio et culpæ dediſſe.

XVII. At non modo hoc patrum voluntate liberi faciunt; ſed permultos et ego novi, et (niſi me fallit animus) unuſquiſque veſtrûm, qui et ipſi incenſi ſunt ſtudio, quod ad agrum colendum attinet; vitamque hanc ruſticam, quam tu probro, et crimini putas eſſe oportere, et honeſtiſſimam, et ſuaviſſimam eſſe arbitrantur. Quid cenſes, hunc ipſum Sex. Roſcium, quo ſtudio, et qua intelligentia eſſe in ruſticis rebus? Ut ex his propinquis ejus, hominibus honeſtiſſimis, audio, non tu in iſto artificio accuſatorio callidior es, quam hic in ſuo. Verum, ut opinor, quoniam ita Chryſogono videtur, qui huic nullum prædium reliquit, et artificium obliviſcatur, et ſtudium deponat, licebit. Quod tametſi miſerum et indignum eſt, feret tamen æquo animo, Judices, ſi per vos vitam et famam poteſt obtinere. Hoc vero eſt, quod ferri non poteſt, ſi et in hanc calamitatem venit

propter prædiorum bonitatem et multitudinem; et, quod ea ſtudioſe coluit, id erit ei maxime fraudi: ut parum miſeriæ ſit, quod aliis coluit, non ſibi, niſi etiam, quod omnino coluit, crimini fuerit.

XVIII. Næ tu, Eruci, accuſator eſſes ridiculus, ſi illis temporibus natus eſſes, cum ab aratro arceſſebantur, qui Conſules fierent. Etenim, qui præeſſe agro colendo flagitium putes, profecto illum Atilium, quem ſua manu ſpargentem ſemen, qui miſſi erant, convenerunt, hominem turpiſſimum atque inhoneſtiſſimum judicares. At hercule majores noſtri longe aliter et de illo, et de cæteris talibus viris exiſtimabant. Itaque ex minima tenuiſſimaque republica maximam, et florentiſſimam nobis reliquerunt. Suos enim agros ſtudioſe colebant; non alienos cupide appetebant: quibus rebus, et agris, et urbibus, et nationibus, rempublicam, atque hoc imperium et populi Romani nomen auxerunt. Neque ego hæc eò profero, quò conferenda ſint cum hiſce, de quibus nunc quærimus; ſed ut illud intelligatur, cum apud majores noſtros ſummi viri, clariſſimique homines, qui omni tempore ad gubernacula reipublicæ ſedere debebant, tamen in agris quoque colendis aliquantum operæ, temporiſque conſumpſerint; ignoſci oportere ei homini, qui ſe fateatur eſſe ruſticum, cum ruri aſſiduus ſemper vixerit: cum præſertim nihil eſſet, quod aut patri gratius, aut ſibi jucundius, aut re vera honeſtius facere poſſet.

Odium igitur acerrimum patris in filium ex hoc, opinor, oſtenditur, Eruci, quod hunc ruri eſſe patiebatur. Numquid eſt aliud? Immo vero, inquit, eſt. Nam iſtum exhæredare in animo habebat. Audio: nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat. Nam illa, opinor, tu quoque concedis levia eſſe, atque inepta. Convivia cum patre non inibat: quippe qui ne in oppidum quidem, niſi perraro, veniret. Domum ſuam iſtum non fere quiſquam vocabat: nec mirum, qui neque in urbe viveret, neque revocaturus eſſet.

XIX. Verum hæc quoque tu intelligis eſſe nugatoria. Illud, quod cœpimus, videamus; quo certius argumentum odii reperiri

nullo modo poteſt. Exhæredare pater filium cogitabat. Mitto quærere, qua de cauſa; quæro, quî ſcias. Tametſi te dicere, atque enumerare cauſas omnes oportebat; et id erat certi accuſatoris officium, qui tanti ſceleris argueret, explicare omnia vitia atque peccata filii, quibus incenſus parens potuerit animum inducere, ut naturam ipſam vinceret; ut amorem illum penitus inſitum ejiceret ex animo; ut denique patrem eſſe ſeſe oblivíſceretur: quæ ſine magnis hujuſce peccatis accidere potuiſſe non arbitror.

Verum concedo tibi, ut ea prætereas, quæ, cum taces, nulla eſſe concedis. Illum quidem voluiſſe exhæredare, certe tu planum facere debes. Quid ergo affers, quare id factum putemus? Vere nihil potes dicere. Finge aliquid ſaltem commode; ut ne plane videaris id facere, quod aperte facis, hujus miſeri fortunis, et horum virorum talium dignitati illudere. Exhæredare filium voluit: quam ob cauſam? Neſcio. Exhæredavitne? Non. Quis prohibuit? Cogitabat. Cogitabat? Cui dixit? Nemini. Quid eſt aliud, judicio, ac legibus, ac majeſtate veſtra abuti ad quæſtum, atque ad libidinem, niſi hoc modo accuſare, atque id objicere, quod planum facere non modo non poſſis, verum ne coneris quidem? Nemo noſtrûm eſt, Eruci, quin ſciat, tibi inimicitias cum Sex. Roſcio nullas eſſe. Vident omnes, qua de cauſa huic inimicus venias. Sciunt hujuſce pecuniâ te adductum eſſe. Quid ergo eſt? Ita tamen quæſtûs te cupidum eſſe oportebat, ut horum exiſtimationem, et legem Remmiam putares aliquid valere oportere.

XX. Accuſatores multos eſſe in civitate utile eſt, ut metu contineatur audacia: veruntamen hoc ita eſt utile, ut ne plane illudamur ab accuſatoribus. Innocens eſt quiſpiam: veruntamen quanquam abeſt a culpa, ſuſpicione tamen non caret. Tametſi miſerum eſt, tamen ei, qui hunc accuſet, poſſim aliquo modo ignoſcere. Cum enim aliquid habeat, quod poſſit criminoſe ac ſuſpicioſe dicere, aperte ludificari et calumniari ſciens non videatur. Quare facile omnes patimur, eſſe quamplurimos accuſatores, quod innocens, ſi accuſatus ſit, abſolvi poteſt; nocens, niſi accuſatus fuerit, condemnari non poteſt. Utilius eſt autem

abſolvi innocentem, quam nocentem cauſam non dicere. Anſeribus cibaria publice locantur, et canes aluntur in Capitolio, ut ſignificent, ſi fures venerint. At fures internoſcere non poſſunt: ſignificant tamen, ſi qui noctu in Capitolium venerint: et, quia id eſt ſuſpicioſum, tametſi beſtiæ ſunt, tamen in eam partem potius peccant, quæ eſt cautior. Quod ſi luce quoque canes latrent, cum Deos ſalutatum aliqui venerint; opinor, iis crura ſuffringantur, quod acres ſint etiam tum, cum ſuſpicio nulla ſit. Simillima eſt accuſatorum ratio. Alii veſtrûm anſeres ſunt, qui tantummodo clamant, nocere non poſſunt; alii canes, qui et latrare et mordere poſſunt. Cibaria vobis præberi videmus: vos autem maxime debetis in eos impetum facere, qui merentur. Hoc populo gratiſſimum eſt. Deinde, ſi voletis, etiam tum, cum veriſimile erit aliquem commiſiſſe, in ſuſpicione latratote. Id quoque concedi poteſt. Sin autem ſic agetis, ut arguatis aliquem patrem occidiſſe, neque dicere poſſitis, aut quare, aut quomodo; ac tantummodo ſine ſuſpicione latrabitis; crura quidem vobis nemo ſuffringet: ſed ſi ego hos bene novi, literam illam, cui vos uſque eo inimici eſtis, ut etiam eas omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, ut poſtea neminem alium, niſi fortunas veſtras, accuſare poſſitis.

XXI. Quid mihi ad defendendum dediſti, bone accuſator? quid hiſce autem ad ſuſpicandum? Ne exhæredaretur, veritus eſt. Audio. Sed, qua de cauſa vereri debuerit, nemo dicit. Habebat pater in animo. Planum fac. Nihil eſt; non, quicum deliberarit, quem certiorem fecerit, unde iſtud vobis ſuſpicari in mentem venerit. Cum hoc modo accuſas, Eruci, nonne hoc palam dicis? Ego, quid acceperim, ſcio; quid dicam, neſcio. Unum illud ſpectavi, quod Chryſogonus aiebat, neminem iſti patronum futurum: de bonorum emptione, deque ea ſocietate neminem eſſe, qui verbum facere hoc tempore auderet. Hæc te opinio falſa in iſtam fraudem impulit. Non mehercule verbum feciſſes, ſi tibi quemquam reſponſurum putaſſes.

Operæ pretium erat, ſi animadvertiſtis, Judices, negligentiam ejus in accuſando conſiderare. Credo, cum vidiſſet, qui

homines in hiſce ſubſelliis ſederent, quæſiſſe, num ille aut ille defenſurus eſſet; de me ne ſuſpicatum quidem, quod antea cauſam publicam nullam dixerim. Poſteaquam invenit neminem eorum, qui poſſunt, et ſolent; ita negligens eſſe cœpit, ut, cum in mentem veniret ei, reſideret; deinde ſpatiaretur; nonnunquam etiam puerum vocaret, credo cui cœnam imperaret; prorſus ut veſtro conſeſſu, et hoc conventu, pro ſumma ſolitudine abuteretur.

XXII. Peroravit aliquando: aſſedit, ſurrexi ego. Reſpirare viſus eſt, quod non alius potius diceret. Cœpi dicere. Uſque eo animadverti, Judices, eum jocari, atque alias res agere, ante quam Chryſogonum nominavi; quem ſimul atque attigi, ſtatim homo ſe erexit. Mirari viſus eſt. Intellexi, quid eum pupugiſſet. Iterum ac tertio nominavi. Poſtea homines curſare ultro et citro non deſtiterunt, credo, qui Chryſogono nuntiarent, eſſe aliquem in civitate, qui contra voluntatem ejus dicere auderet; aliter cauſam agi, atque ille exiſtimaret; aperiri bonorum emptionem; vexari peſſime ſocietatem; gratiam, potentiamque ejus negligi; judices diligenter attendere; populo rem indignam videri. Quæ quoniam te fefellerunt, Eruci, quoniamque vides verſa eſſe omnia; cauſam pro Sex. Roſcio, ſi non commode, at libere dici; quem dedi putabas, defendi intelligis; quos tradituros ſperabas, vides judicare: reſtitue nobis aliquando veterem tuam illam calliditatem atque prudentiam: confitere huc ea ſpe veniſſe, quod putares hic latrocinium, non judicium, futurum.

De parricidio cauſa dicitur: ratio ab accuſatore reddita non eſt, quam ob cauſam filius patrem occiderit. Quod in minimis noxis, et in his levioribus peccatis, quæ magis crebra, et jam prope quotidiana ſunt, maxime et primum quæritur, quæ cauſa maleficii fuerit; id Erucius in parricidio quæri non putat oportere. In quo ſcelere, Judices, etiam cum multæ cauſæ conveniſſe unum in locum, atque inter ſe congruere videntur; tamen non temere creditur, neque levi conjectura res penditur, neque teſtis incertus auditur, neque accuſatoris ingenio res judicatur. Cum multa antea commiſſa maleficia, tum vita hominis perditiſſima,

tum ſingularis audacia oſtendatur neceſſe eſt; neque audacia ſolum, ſed ſummus furor atque amentia. Hæc cum ſint omnia, tamen extent oportet expreſſa ſceleris veſtigia, ubi, qua ratione, per quos, quo tempore maleficium ſit admiſſum. Quæ niſi multa et manifeſta ſunt, profecto res tam ſceleſta, tam atrox, tam nefaria credi non poteſt. Magna eſt enim vis humanitatis: multum valet communio ſanguinis: reclamitat iſtiuſmodi ſuſpicionibus ipſa natura: portentum atque monſtrum certiſſimum eſt, eſſe aliquem humana ſpecie et figura, qui tantum immanitate beſtias vicerit, ut, propter quos hanc ſuaviſſimam lucem aſpexerit, eos indigniſſime luce privarit; cum etiam feras inter ſeſe partus, atque educatio, et natura ipſa conciliet.

XXIII. Non ita multis ante annis aiunt, T. Clœlium quendam Tarracinenſem, hominem non obſcurum, cum cœnatus cubitum in idem conclave cum duobus adoleſcentibus filiis iſſet, inventum eſſe mane jugulatum. Cum neque ſervus quiſquam reperiretur, neque liber, ad quem ea ſuſpicio pertineret; id ætatis autem duo filii propter cubantes ne ſenſiſſe quidem ſe dicerent; nomina filiorum de parricidio delata ſunt. Quid poſtea? Erat ſane ſuſpicioſum. Neutrum ſenſiſſe? Auſum autem eſſe quemquam ſe in id conclave committere, eo potiſſimum tempore, cum ibidem eſſent duo adoleſcentes filii, qui et ſentire et defendere facile poſſent? Erat porro nemo, in quem ea ſuſpicio conveniret. Tamen, cum planum judicibus eſſet factum, aperto oſtio dormientes eos repertos eſſe, judicio abſoluti adoleſcentes, et ſuſpicione omni liberati ſunt. Nemo enim putabat, quemquam eſſe, qui, cum omnia divina atque humana jura ſcelere nefario polluiſſet, ſomnum ſtatim capere potuiſſet; propterea quod, qui tantum facinus commiſerunt, non modo ſine cura quieſcere, ſed ne ſpirare quidem ſine metu, poſſunt.

XXIV. Videtiſne, quos nobis poetæ tradiderunt, patris ulciſcendi cauſa, ſupplicium de matre ſumpſiſſe, cum præſertim Deorum immortalium juſſis atque oraculis id feciſſe dicantur, tamen ut eos agitent furiæ, neque conſiſtere uſquam patiantur, quòd ne pii quidem ſine ſcelere eſſe potuerunt? Sic ſe res habet,

Judices. Magnam vim, magnam neceſſitatem, magnam poſſidet religionem paternus, maternuſque ſanguis: ex quo ſi qua macula concepta eſt, non modo elui non poteſt, verum uſque eo permanat ad animum, ut ſummus furor atque amentia conſequatur. Nolite enim putare, quemadmodum in fabulis ſæpenumero videtis, eos, qui aliquid impie ſcelerateque commiſerint, agitari et perterreri Furiarum tædis ardentibus. Sua quemque fraus et ſuus terror maxime vexat: ſuum quemque ſcelus agitat, amentiaque afficit: ſuæ malæ cogitationes, conſcientiæque animi terrent. Hæ ſunt impiis aſſiduæ domeſticæque Furiæ, quæ dies noctesque parentum pœnas a conſceleratiſſimis filiis repetant.

Hæc magnitudo maleficii facit, ut, niſi pene manifeſtum parricidium proferatur, credibile non ſit: niſi turpis adoleſcentia, niſi omnibus flagitiis vita inquinata, niſi ſumptus effuſi cum probro atque dedecore, niſi prorupta audacia, niſi tanta temeritas, ut non procul abhorreat ab inſania. Accedat huc oportet odium parentis, animadverſionis paternæ metus, amici improbi, ſervi conſcii, tempus idoneum, locus opportune captus ad eam rem: pene dicam, reſperſas manus ſanguine paterno judices videant oportet, ſi tantum facinus, tam immane, tum acerbum, credituri ſint. Quare hoc, quo minus eſt credibile, niſi oſtenditur; eo magis eſt, ſi convincitur, vindicandum.

XXV. Itaque cum multis ex rebus intelligi poteſt, majores noſtros non modo armis plus, quam cæteras nationes, verum etiam conſilio, ſapientiaque potuiſſe; tum ex hac re vel maxime, quod in impios ſingulare ſupplicium invenerunt. Qua in re quantum prudentiâ præſtiterint iis, qui apud cæteros ſapientiſſimi fuiſſe dicuntur, conſiderate. Prudentiſſima civitas Athenienſium, dum ea rerum potita eſt, fuiſſe traditur. Ejus porro civitatis ſapientiſſimum Solonem dicunt fuiſſe, eum, qui leges, quibus hodie quoque utuntur, ſcripſerit. Is cum interrogaretur, cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum, qui parentem necaſſet, reſpondit, ſe id neminem facturum putaſſe. Sapienter feciſſe dicitur, cum de eo nihil ſanxerit, quod antea commiſſum non erat; ne non tam prohibere, quam admonere, videretur. Quanto majores

noſtri ſapientius! Qui cum intelligerent, nihil eſſe tam ſanctum, quod non aliquando violaret audacia, ſupplicium in parricidas ſingulare excogitaverunt; ut, quos natura ipſa retinere in officio non potuiſſet, ii magnitudine pœnæ maleficio ſummoverentur. Inſui voluerunt in culeum vivos, atque ita in flumen dejici.

XXVI. O ſingularem ſapientiam, Judices! nonne videntur hunc hominem ex rerum natura ſuſtuliſſe et eripuiſſe, cui repente cælum, ſolem, aquam, terramque ademerunt, ut, qui eum necaſſet, unde ipſe natus eſſet, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata eſſe dicuntur! Noluerunt feris corpus objicere, ne beſtiis quoque, quæ tantum ſcelus attigiſſent, immanioribus uteremur: non ſic nudos in flumen dejicere, ne, cum delati eſſent in mare, ipſum polluerent, quo cætera, quæ violata ſunt, expiari putantur: denique nihil tam vile, neque tam vulgare eſt, cujus partem ullam eis reliquerint. Etenim quid tam eſt commune, quam ſpiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus ejectis? Ita vivunt, dum poſſunt, ut ducere animam de cælo non queant: ita moriuntur, ut eorum oſſa terra non tangat: ita jactantur fluctius, ut nunquam abluantur: ita poſtremo ejiciuntur, ut ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant.

Tanti maleficii crimen, cui maleficio tam inſigne ſupplicium eſt conſtitutum, probare te, Eruci, cenſes poſſe talibus viris, ſi ne cauſam quidem maleficii protuleris? Si hunc apud bonorum emptores ipſos accuſares, eique judicio Chryſogonus præeſſet; tamen diligentius paratiuſque veniſſes. Utrùm, quid agatur, non vides? an, apud quos agatur? Agitur de parricidio: quod ſine multis cauſis ſuſcipi non poteſt. Apud homines autem prudentiſſimos agitur: qui intelligunt, neminem ne minimum quidem maleficium ſine cauſa admittere.

XXVII. Eſto: cauſam proferre non potes. Tametſi ſtatim viciſſe debeo, tamen de meo jure decedam; et tibi, quod in alia cauſa non concederem, in hac concedam, fretus hujus innocentia. Non quæro abs te, quare patrem Sex. Roſcius occiderit: quæro, quomodo occiderit. Ita quæro abs te, C. Eruci, quomodo; et ſic tecum agam, ut in eo loco vel reſpondendi, vel interpellandi

tibi poteſtatem faciam, vel etiam, ſi quid voles, interrogandi.

Quomodo occidit? ipſe percuſſit, an aliis occidendum dedit? Si ipſum arguis, Romæ non fuit. Si per alios feciſſe dicis; quæro, ſervoſne, an liberos? quos homines? indidemne Ameriâ, an hoſce ex urbe ſicarios? Si Ameriâ; qui ſunt hi? cur non nominantur? Si Româ; unde eos noverat Roſcius, qui Romam multis annis non venit, neque unquam plus triduo fuit? ubi eos convenit? quicum locutus eſt? quomodo perſuaſit? Pretium dedit? cui dedit? per quem dedit? unde, aut quantum dedit? Nonne his veſtigiis ad caput maleficii perveniri ſolet? Et ſimul tibi in mentem veniat, facito, quemadmodum vitam hujuſce depinxeris: hunc hominem ferum atque agreſtem fuiſſe: nunquam cum homine quodam collocutum eſſe, nunquam in oppido conſtitiſſe.

Qua in re prætereo illud, quod mihi maximo argumento ad hujus innocentiam poterat eſſe, in ruſticis moribus, in victu arido, in hac horrida incultaque vita, iſtiuſmodi maleficia gigni non ſolere. Ut non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire poſſis; ſic non omne facinus in omni vita naſcitur. In urbe luxuries creatur: ex luxuria exiſtat avaritia neceſſe eſt: ex avaritia erumpat audacia: inde omnia ſcelera ac maleficia gignuntur. Vita autem hæc ruſtica, quam tu agreſtem vocas, parſimoniæ, diligentiæ, juſtitiæ magiſtra eſt. Verum hæc miſſa facio.

XXVIII. Illud quæro; is homo, qui, ut tute dicis, nunquam inter homines fuerit, per quos homines hoc tantum facinus, tam occultum, abſens præſertim, conficere potuerit? Multa ſunt falſa, Judices, quæ tamen argui ſuſpicioſe poſſunt. In his rebus ſi ſuſpicio reperta erit, culpam ineſſe concedam. Romæ Sex. Roſcius occiditur, cum in agro Amerino eſſet filius. Literas, credo, miſit alicui ſicario, qui Romæ noverat neminem. Arceſſivit aliquem: at quando? Nuntium miſit: quem? aut ad quem? Pretio, gratia, ſpe, promiſſis induxit aliquem? Nihil horum ne confingi quidem poteſt; et tamen cauſa de parricidio dicitur.

Reliquum eſt, ut per ſervos id admiſerit. O Dii immortales! rem miſeram et calamitoſam. Quod in tali crimine innocenti

ſaluti ſolet eſſe, ut ſervos in quæſtionem polliceatur, id Sex. Roſcio facere non licet. Vos, qui hunc accuſatis, omnes ejus ſervos habetis. Unus puer, victûs quotidiani adminiſter, ex tanta familia Sex. Roſcio relictus non eſt. Te nunc appello, P. Scipio, te, Metelle: vobis advocatis, vobis agentibus, aliquoties duos ſervos paternos in quæſtionem ab adverſariis Sex. Roſcius poſtulavit. Meminiſtine te, T. Roſci, recuſare? Quid? ii ſervi ubi ſunt? Chryſogonum, Judices, ſectantur; apud eum ſunt in honore, et in pretio: etiam nunc, ut ex his quæratur, ego poſtulo: hic orat, atque obſecrat. Quid facitis? cur recuſatis?

Dubitate etiam nunc, Judices, ſi poteſtis, a quo ſit Sex. Roſcius occiſus: ab eone, qui propter illius mortem in egeſtate et inſidiis verſatur, cui ne quærendi quidem de morte patris poteſtas permittitur; an ab iis, qui quæſtionem fugitant, bona poſſident, in cæde atque ex cæde vivunt? Omnia, Judices, in hac cauſa ſunt miſera, atque indigna: tamen hôc nihil neque acerbius, neque iniquius proferri poteſt: mortis paternæ de ſervis paternis quæſtionem habere filio non licet: ne tamdiu quidem dominus erit in ſuos, dum ex iis de patris morte quæratur. Veniam, neque ita multo poſt, ad hunc locum: nam hoc totum ad Roſcios pertinet: de quorum audacia tum me dicturum pollicitus ſum, cum Erucii crimina diluiſſem.

XXIX. Nunc, Eruci, ad te venio. Conveniat mihi tecum neceſſe eſt, ſi ad hunc maleficium iſtud pertinet, aut ipſum ſua manu feciſſe, id quod negas; aut per aliquos liberos, aut ſervos. Liberoſne? quos neque ut convenire potuerit, neque qua ratione inducere, neque ubi, neque per quos, neque qua ſpe, aut quo pretio, potes oſtendere. Ego contra oſtendo, non modo nihil eorum feciſſe Sex. Roſcium, ſed ne potuiſſe quidem facere; quod neque Romæ multis annis fuerit, neque de prædiis unquam temere diſceſſerit. Reſtare tibi videbatur ſervorum nomen, quo, quaſi in portum, rejectus a cæteris ſuſpicionibus, confugere poſſes: ubi ſcopulum offendis ejuſmodi, ut non modo ab hoc crimen reſilire videas, verum omnem ſuſpicionem in voſmetipſos recidere intelligas.

Quid eſt ergo, quo tandem accuſator, inopia argumentorum, confugerit? Ejuſmodi tempus erat, inquit, ut homines vulgo impune occiderentur: quare tu hoc, propter multitudinem ſicariorum, nullo negotio facere potuiſti. Interim mihi videris, Eruci, una mercede duas res aſſequi velle; nos judicio perfundere; accuſare autem eos ipſos, a quibus mercedem accepiſti. Quid ais? vulgo occidebantur? per quos? et a quibus? Nonne cogitas, te a ſectoribus huc adductum eſſe? Quid poſtea? Neſcimus, per iſta tempora, eoſdem fere ſectores fuiſſe collorum et bonorum? Ii denique, qui tum armati dies noctesque concurſabant, qui Romæ erant aſſidui, qui omni tempore in præda et ſanguine verſabantur, Sex. Roſcio temporis illius acerbitatem iniquitatemque objicient? et illam ſicariorum multitudinem, in qua ipſi duces, ac principes erant, huic crimini putabunt fore, qui non modo Romæ non fuit, ſed omnino, quid Romæ ageretur, neſciret; propterea quod ruri aſſiduus, quemadmodum tute confiteris, fuit?

Vereor, ne aut moleſtus ſim vobis, Judices, aut ne ingeniis veſtris videar diffidere, ſi de tam perſpicuis rebus diutius diſſeram. Erucii criminatio tota, ut arbitror, diſſoluta eſt: niſi forte expectatis, ut illa diluam, quæ de peculatu, ac de ejuſmodi rebus commentitiis, inaudita nobis ante hoc tempus ac nova, objecit. Quæ mihi iſte viſus eſt ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur: ita neque ad crimen parricidii, neque ad eum, qui cauſam dicit, pertinebant: de quibus quoniam verbo arguit, verbo ſatis eſt negare. Si quid eſt, quod ad teſtes reſervet; ibi nos quoque, ut in ipſa cauſa, paratiores reperiet, quam putabat.

XXX. Venio nunc eo, quo me non cupiditas ducit, ſed fides. Nam, ſi mihi liberet accuſare, accuſarem alios potius, ex quibus poſſem creſcere: quod certum eſt non facere, dum utrumvis licebit. Is enim mihi videtur ampliſſimus, qui ſua virtute in altiorem locum pervenit, non qui aſcendit per alterius incommodum et calamitatem. Deſinamus aliquando ea ſcrutari, quæ ſunt inania: quæramus, ubi maleficium et eſt, et inveniri poteſt. Jam

intelliges, Eruci, certum crimen quam multis ſuſpicionibus coarguatur: tametſi neque omnia dicam, et leviter unumquodque tangam. Neque enim id facerem, niſi neceſſe eſſet: et id erit ſigni, me invitum facere, quòd non proſequar longius, quam ſalus hujus et mea fides poſtulabit.

Cauſam tu nullam reperiebas in Sex. Roſcio. At ego in T. Roſcio reperio. Tecum enim mihi res eſt, T. Roſci, quoniam iſtic ſedes, ac te palam adverſarium eſſe profiteris. De Capitone poſt viderimus, ſi, quemadmodum paratum eſſe audio, teſtis prodierit: tum alias quoque ſuas palmas cognoſcet, de quibus me ne audiſſe quidem ſuſpicatur. L. Caſſius ille, quem populus Romanus veriſſimum et ſapientiſſimum judicem putabat, identidem in cauſis quærere ſolebat, *cui bono fuiſſet*. Sic vita hominum eſt, ut ad maleficium nemo conetur ſine ſpe atque emolumento accedere. Hunc quæſitorem ac judicem fugiebant, atque horrebant ii, quibus periculum creabatur; ideo quod, tametſi veritatis erat amicus, tamen natura non tam propenſus ad miſericordiam, quam implicatus ad ſeveritatem, videbatur. Ego, quanquam præeſt huic quæſtioni vir, et contra audaciam fortiſſimus, et ab innocentia clementiſſimus, tamen facile me paterer, vel illo ipſo acerrimo judice quærente, vel apud Caſſianos judices, quorum etiam nunc ii, quibus cauſa dicenda eſt, nomen ipſum reformidant, pro Sex. Roſcio dicere.

XXXI. In hac enim cauſa cum viderent, illos ampliſſimam pecuniam poſſidere, hunc in ſumma mendicitate eſſe, illud quidem non quærerent, cui bono fuiſſet; ſed eo perſpicuum crimen, et ſuſpicionem potius ad prædam adjungerent, quam ad egeſtatem. Quid ſi accedit eodem, ut tenuis antea fueris? Quid ſi, ut avarus? Quid ſi, ut audax? Quid ſi, ut illius, qui occiſus eſt, inimiciſſimus? Num quærenda cauſa, quæ te ad tantum facinus adduxerit? Quid ergo horum negari poteſt? Tenuitas hominis ejuſmodi eſt, ut diſſimulari non queat; atque eo magis eluceat, quo magis occultatur. Avaritiam præfers, qui ſocietatem coieris de municipis cognatique fortunis cum alieniſſimo. Quam ſis audax (ut alia obliviſcar) hinc omnes intelligere potuerunt,

quod ex tota ſocietate, hoc eſt, ex tot ſicariis, ſolus tu inventus es, qui cum accuſatoribus ſederes, atque os tuum non modo oſtenderes, ſed etiam offerres. Inimicitias tibi fuiſſe cum Sex. Roſcio, et magnas rei familiaris controverſias, concedas neceſſe eſt.

Reſtat, Judices, ut hoc dubitemus, uter potius Sex. Roſcium occiderit; is, ad quem morte ejus divitiæ venerint; an is, ad quem mendicitas: is, qui antea tenuis fuerit; an is, qui poſtea factus ſit egentiſſimus: is, qui ardens avaritiâ feratur infeſtus in ſuos; an is, qui ſemper ita vixerit, ut quæſtum noſſet nullum; fructum autem eum ſolum, quem labore peperiſſet: is, qui omnium ſectorum audaciſſimus ſit; an is, qui, propter fori judiciorumque inſolentiam, non modo ſubſellia, verum etiam urbem ipſam reformidet: poſtremo, Judices, id quod ad rem, meâ ſententiâ maxime pertinet, utrum inimicus potius, an filius.

XXXII. Hæc tu, Eruci, tot, et tanta ſi nactus eſſes in reo, quamdiu diceres? quo te modo jactares? Tempus hercule te citius, quam oratio, deficeret. Etenim in ſingulis rebus ejuſmodi materies eſt, ut dies ſingulos poſſis conſumere. Neque ego non poſſum: non enim mihi tantum derogo, tametſi nihil arrogo, ut te copioſius, quam me, putem poſſe dicere: verum ego forſitan, propter multitudinem patronorum, in grege annumerer. Te pugna Cannenſis accuſatorem ſat bonum fecit. Multos cæſos non ad Thraſimenum lacum, ſed ad Servilium, vidimus. Quis ibi non eſt vulneratus *ferro Phrygio?* Non neceſſe eſt omnes commemorare; Curtios, Marios, denique Mamercos, quos jam ætas a præliis avocabat: poſtremo Priamum ipſum, ſenem Antiſtium, quem non modo ætas, ſed etiam leges pugnare prohibebant. Jam, quos nemo propter ignobilitatem nominat, ſexcenti ſunt, qui inter ſicarios, et de veneficiis accuſabant. Qui omnes (quod ad me attinet) vellem viverent. Nihil enim mali eſt, canes ibi quam plurimos eſſe, ubi permulti obſervandi, multaque ſervanda ſunt.

Verum, ut fit, multa ſæpe, imprudentibus imperatoribus, vis belli ac turba molitur. Dum is in aliis rebus erat occupatus,

qui ſummam rerum adminibrabat; erant interea qui ſuis vulneribus mederentur; qui, tanquam ſi offuſa reipublicæ ſempiterna nox eſſet, ita ruebant in tenebris, omniaque miſcebant. A quibus miror, ne quod judiciorum eſſet veſtigium, non ſubſellia quoque eſſe combuſta: nam et accuſatores et judices ſuſtulerunt. Hoc commodi eſt, quòd ita vixerunt, ut teſtes omnes, ſi cuperent, interficere non poſſent. Nam, dum hominum genus erit, qui accuſet eos, non deerit: dum civitas erit, judicia fient. Verum, ut cœpi dicere, et Erucius, hæc ſi haberet in cauſa, quæ commemoravi, poſſet ea quamvis diu dicere; et ego, Judices, poſſum: ſed in animo eſt, (quemadmodum ante dixi) leviter tranſire, ac tantummodo perſtringere unamquamque rem; ut omnes intelligant, me non ſtudio accuſare, ſed officio defendere.

XXXIII. Video igitur cauſas eſſe permultas, quæ iſtum impellerent. Videamus nunc, ecqua facultas ſuſcipiendi maleficii fuerit. Ubi occiſus eſt Sex. Roſcius? Romæ. Quid? tu, Roſci, ubi tunc eras? Romæ. Verum quid an rem? et alii multi. Quaſi nunc id agatur, quis ex tanta multitudine occiderit; ac non hoc quæratur, eum, qui Romæ ſit occiſus, utrum veriſimilius ſit ab eo eſſe occiſum, qui aſſiduus eo tempore Romæ fuerit; an ab eo, qui multis annis Romam omnino non acceſſerit.

Age, nunc cæteras facultates quoque conſideremus. Erat tum multitudo ſicariorum, id quod commemoravit Erucius; et homines impune occidebantur. Quid? ea multitudo quæ erat? opinor, aut eorum, qui in bonis erant occupati; aut eorum, qui ab iis conducebantur, ut aliquem occiderent. Si eos putas, qui alienum appetebant; tu es in eo numero, qui noſtrâ pecuniâ dives es: ſin eos, quos, qui leviore nomine appellant, percuſſores vocant; quære, in cujus fide ſint, et clientela: mihi crede, aliquem de ſocietate tua reperies. Et, quidquid tu contra dixeris, id cum defenſione noſtra contendito: ita facillime cauſa Sex. Roſcii cum tua conferetur.

Dices, Quid poſtea, ſi Romæ aſſiduus fui? Reſpondebo, At ego omnino non fui. Fateor, me ſectorem eſſe: verum et alii

multi. At ego (ut tute arguis) agricola, et ruſticus. Non continuo, ſi me in gregem ſicariorum contuli, ſum ſicarius. At ego profecto, qui ne novi quidem quemquam ſicarium, longe abſum ab ejuſmodi crimine. Permulta ſunt, quæ dici poſſunt, quare intelligatur, ſummam tibi facultatem fuiſſe maleficii ſuſcipiendi: quæ non modo idcirco prætereo, quod teipſum non libenter accuſo; verum eo magis etiam, quod, ſi de illis cædibus velim commemorare, quæ tum factæ ſunt iſtâ eâdem ratione, qua Sex. Roſcius occiſus eſt, vereor, ne ad plures oratio mea pertinere videatur.

XXXIV. Videamus nunc ſtrictim, ſicut cætera, quæ poſt mortem Sex. Roſcii abs te, T. Roſci, facta ſunt; quæ ita aperta et manifeſta ſunt, et medius fidius, Judices, invitus ea dicam. Vereor enim, cuicuimodi es, T. Roſci, ne ita hunc videar voluiſſe ſervare, ut tibi omnino non pepercerim. Cum hoc vereor, et cupio tibi aliqua ex parte (quod ſalva fide poſſim) parcere, rurſus immuto voluntatem meam: venit enim mihi in mentem oris tui. Tene, cum cæteri ſocii tui fugerent, ac ſe occultarent, ut hoc judicium non de illorum præda, ſed de hujus maleficio fieri videretur, potiſſimum tibi partes iſtas depopoſciſſe, ut in judicio verſarere, et ſederes cum accuſatore? Qua in re nihil aliud aſſequeris, niſi ut ab omnibus mortalibus audacia tua cognoſcatur, et impudentia.

Occiſo Sex. Roſcio, qui primus Ameriam nuntiat? Mallius Glaucia, quem jam antea nominavi, tuus cliens et familiaris. Quid attinuit eum potiſſimum nuntiare, quod, ſi nullum jam ante conſilium de morte ac de bonis ejus inieras, nullamque ſocietatem, neque ſceleris, neque præmii, cum homine ullo coieras, ad te minime omnium pertinebat? Sua ſponte Mallius nuntiat. Quid, quæſo, ejus intererat? an, cum Ameriam non hujuſce rei cauſâ veniſſet, caſu accidit, ut id, quod Romæ audierat, primus nuntiaret? Cujus rei cauſâ venerat Ameriam? Non poſſum, inquit, divinare. Eo rem jam adducam, ut nihil divinatione opus ſit. Qua ratione Roſcio Capitoni primum nuntiavit? Cum Ameriæ Sex. Roſcii domus, uxor, liberique eſſent;

cum tot propinqui, cognatique optime convenientes; qua ratione factum eſt, ut iſte tuus cliens, ſceleris tui nuntius, T. Roſcio Capitoni potiſſimum nuntiaret?

Occiſus eſt a cœna rediens: nondum lucebat, cum Ameriæ ſcitum eſt. Quid hic incredibilis curſus? quid hæc tanta celeritas, feſtinatioque ſignificat? Non quæro quis percuſſerit. Nihil eſt, Glaucia, quod metuas. Non excutio te, ſi quid forte ferri habuiſti; non ſcrutor; nihil ad me arbitror pertinere. Quoniam, cujus conſilio occiſus ſit, invenio; cujus manu ſit percuſſus, non laboro. Unum hoc ſumo, quod mihi apertum tuum ſcelus, reſque manifeſta dat. Ubi, aut unde audivit Glaucia, qui tam cito ſcivit? Fac audiſſe ſtatim. Quæ res eum nocte una tantum itineris contendere coegit? quæ neceſſitas eum tanta premebat, ut, ſi ſua ſponte iter Ameriam faceret, id temporis Româ proficiſceretur, nullam partem noctis requieſceret? Etiamne in tam perſpicuis rebus argumentatio quærenda, aut conjectura capienda ſit?

XXXV. Nonne vobis hæc, quæ audiſtis, cernere oculis videmini, Judices? non illum miſerum, ignarum caſûs ſui, redeuntem a cœna videtis? non poſitas inſidias? non impetum repentinum? non verſatur ante oculos vobis in cæde Glaucia? non adeſt iſte T. Roſcius? non ſuis manibus in curru collocat Automedontem illum, ſui ſceleris acerbiſſimi, nefariæque victoriæ nuntium? non orat, ut eam noctem pervigilet? ut honoris ſui cauſâ laboret? ut Capitoni quam primum nuntiet?

Quid erat, quòd Capitonem primum ſcire voluerit? Neſcio; niſi hoc video, Capitonem in his bonis eſſe ſocium. De tribus et decem fundis tres nobiliſſimos fundos eum video poſſidere. Audio præterea, non hanc ſuſpicionem nunc primùm in Capitonem conferri; multas eſſe infames palmas; hanc primam eſſe tamen lemniſcatam, quæ Romæ deferatur; nullum modum eſſe hominis occidendi, quo ille non aliquot occiderit; multos ferro, multos veneno. Habeo etiam dicere, quem, contra morem majorum, minorem annis LX, de ponte in Tiberim dejecerit. Quæ, ſi prodierit, atque adeo cum prodierit, (ſcio enim proditurum

eſſe) audiet. Veniat modo; explicet ſuum volumen illud, quod ei planum facere poſſum Erucium conſcripſiſſe; quod aiunt illum Sex. Roſcio intentaſſe; et minitatum eſſe, ſe omnia illa pro teſtimonio eſſe dicturum. O præclarum teſtem, Judices! ô gravitatem dignam expectatione! ô vitam honeſtam, atque ejuſmodi, ut libentibus animis ad ejus teſtimonium veſtrum jusjurandum accommodetis! Profecto non tam perſpicue iſtorum maleficia videremus, niſi ipſos cæcos redderet cupiditas, et avaritia, et audacia.

XXXVI. Alter ex ipſa cæde volucrem nuntium Ameriam ad ſocium, atque ad magiſtratum ſuum miſit: ut, ſi diſſimulare omnes cuperent ſe ſcire, ad quem maleficium pertineret, tamen ipſe apertum ſuum ſcelus ante omnium oculos poneret. Alter (ſi Diis immortalibus placet) teſtimonium etiam in Sex. Roſcium dicturus eſt. Quaſi vero id nunc agatur, utrùm is quod dixerit, credendum; an, quod fecerit, vindicandum ſit.

Itaque more majorum comparatum eſt, ut in minimis rebus homines ampliſſimi teſtimonium de ſua re non dicerent. Africanus, qui ſuo cognomine declarat, tertiam partem orbis terrarum ſe ſubegiſſe, tamen, ſi ſua res ageretur, teſtimonium non diceret. Nam illud in talem virum non audeo dicere; ſi diceret, non crederetur. Videte nunc, quam verſa et mutata in pejorem partem ſint omnia. Cum de bonis, et de cæde agatur, teſtimonium dicturus eſt is, qui et ſector eſt, et ſicarius; hoc eſt, qui et illorum ipſorum bonorum, de quibus agitur, emptor atque poſſeſſor eſt; et eum hominem occidendum curavit, de cujus morte quæritur.

Quid tu, vir optime? ecquid habes, quid dicas? mihi auſculta: vide, ne tibi deſis. Tua quoque res permagna agitur. Multa ſcelerate, multa audaciter, multa improbe feciſti; unum ſtultiſſime, profecto tua ſponte, non de Erucii ſententia: nihil opus fuit te iſtic ſedere. Neque enim accuſatore muto, neque teſte quiſquam utitur eo, qui de accuſatoris ſubſellio ſurgit. Huc accedit, quod paulo occultior atque tectior veſtra iſta cupiditas eſſet. Nunc quid eſt, quòd quiſquam ex vobis audire

deſideret, cum, quæ facitis, ejuſmodi ſint, ut ea deditâ operâ a nobis contra voſmetipſos facere videamini? Age nunc, illa videamus, Judices, quæ ſtatim conſecuta ſunt.

XXXVII. Ad Volaterras in caſtra L. Syllæ mors Sex. Roſcii, quatriduo, quo is occiſus eſt, Chryſogono nuntiatur. Quæritur etiam nunc, quis eum nuntium miſerit? Nonne perſpicuum eſt, eundem, qui Ameriam? Curat Chryſogonus, ut ejus bona veneant ſtatim; qui non norat hominem, aut rem. At quî ei venit in mentem prædia concupiſcere hominis ignoti, quem omnino nunquam viderat? Soletis, cum aliquid hujuſcemodi auditis, Judices, continuo dicere, Neceſſe eſt, aliquem dixiſſe municipem, aut vicinum: ii plerumque indicant; per eos plerique produntur. Hic nihil eſt, quod ſuſpicionem hanc putetis. Non enim ego ita diſputabo; Veriſimile eſt, Roſcios iſtam rem ad Chryſogonum detuliſſe: erat enim eis cum Chryſogono jam antea amicitia. Nam, cum multos veteres a majoribus Roſcii patronos hoſpiteſque haberent, omnes eos colere atque obſervare deſtiterunt, ac ſe in Chryſogoni fidem et clientelam contulerunt. Hæc poſſum omnia vere dicere: ſed in hac cauſa conjectura nihil opus eſt. Ipſos certo ſcio non negare, ad hæc bona Chryſogonum acceſſiſſe impulſu ſuo. Si eum, qui indicii partem acceperit, oculis cernetis; poteritiſne dubitare, Judices, qui indicarit? Qui ſunt igitur in iſtis bonis, quibus partem Chryſogonus dederit? duo Roſcii. Num quiſnam præterea? Nemo eſt, Judices. Num ergo dubium eſt, quin ii obtulerint hanc prædam Chryſogono, qui ab eo partem prædæ tulerunt?

Age, nunc ex ipſius Chryſogoni judicio Roſciorum factum conſideremus. Si nihil in iſta pugna, Roſcii, quod operæ pretium eſſet, fecerant, quam ob cauſam a Chryſogono tantis præmiis donabantur? Si nihil aliud fecerunt, niſi rem detulerunt, nonne ſatis fuit, his gratias agi? denique, ut perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? Cur tria prædia tantæ pecuniæ ſtatim Capitoni dantur? cur, quæ reliqua ſunt, iſte Roſcius omnia cum Chryſogono communiter poſſidet? Nonne perſpicuum eſt, Judices, has manubias Roſciis Chryſogonum, re cognita, conceſſiſſe?

XXXVIII. Venit in decem-primis legatus in caſtra Capito. Totam vitam, naturam, moreſque hominis ex ipſa legatione cognoſcite. Niſi intellexeritis, Judices, nullum eſſe officium, nullum jus tam ſanctum atque integrum, quod non ejus ſcelus atque perfidia violarit, et imminuerit, virum optimum eſſe eum judicatote.

Impedimento eſt, quo minus de his rebus Sylla doceatur: cæterorum legatorum conſilia et voluntatem Chryſogono enuntiat: monet, ut provideat, ne palam res agatur: oſtendit, ſi ſublata ſit venditio bonorum, illum pecuniam grandem amiſſurum, ſeſe capitis periculum aditurum. Illum acuere; hos, qui ſimul erant miſſi, fallere: illum identidem monere, ut caveret; hiſce inſidioſe ſpem falſam oſtendere: cum illo contra hos inire conſilia; horum conſilia illi enuntiare: cum illo partem ſuam depaciſci; hiſce aliqua fretus hora ſemper omnes aditus ad Syllam intercludere. Poſtremo, iſto hortatore, auctore, interceſſore, ad Syllam legati non adierunt: iſtius fide, ac potius perfidia decepti, (id quod ex ipſis cognoſcere poteritis, ſi accuſator voluerit teſtimonium eis denuntiare) pro re certa ſpem falſam domum retulerunt.

In privatis rebus ſi qui rem mandatam non modo malitioſius geſſiſſet, ſui quæſtûs, aut commodi cauſâ, verum etiam negligentius; eum majores ſummum admiſiſſe dedecus exiſtimabant. Itaque mandati conſtitutum eſt judicium, non minus turpe, quam furti. Credo propterea, quod, quibus in rebus ipſi intereſſe non poſſumus, in his operæ noſtræ vicaria fides amicorum ſupponitur; quam qui lædit, oppugnat omnium commune præſidium, et, quantum in ipſo eſt, diſturbat vitæ ſocietatem. Non enim poſſumus omnia per nos agere. Alius in alia eſt re magis utilis. Idcirco amicitiæ comparantur, ut commune commodum mutuis officiis gubernetur. Quid recipis mandatum, ſi aut neglecturus, aut ad tuum commodum converſurus es? cur mihi te offers, ac meis commodis, officio ſimulato, officis et obſtas? recede de medio; per alium tranſigam. Suſcipis onus officii, quod te putas ſuſtinere poſſe; quod minime videtur grave iis, qui minime ipſi leves ſunt.

XXXIX. Ergo idcirco turpis hæc culpa eſt, quod duas res ſanctiſſimas violat, amicitiam, et fidem. Nam neque mandat quiſquam fere, niſi amico; neque credit, niſi ei, quem fidelem putat. Perditiſſimi eſt igitur hominis, ſimul et amicitiam diſſolvere, et fallere eum, qui læſus non eſſet, niſi credidiſſet.

Itane eſt? in minimis rebus, qui mandatum neglexerit, turpiſſimo judicio condemnetur, neceſſe eſt: in re tanta, cum is, cui fama mortui, fortunæ vivi commendatæ ſunt, atque concreditæ, * * ignominia mortuum affecerit; is inter honeſtos homines, atque adeo inter vivos, numerabitur? In minimis, privatiſque rebus etiam negligentia in crimen mandati, judiciique infamiam revocatur, propterea quod, ſi recte fiat, illum negligere oporteat, qui mandarit, non illum, qui mandatum receperit: in re tanta, quæ publice geſta atque commiſſa ſit, qui non negligentiâ privatum aliquod commodum læſerit, ſed perfidiâ legationis ipſius cæremoniam polluerit, maculaque affecerit; qua is tandem pœna afficietur? aut quo judicio damnabitur?

Si hanc ei rem privatim Sex. Roſcius mandaviſſet, ut cum Chryſogono tranſigeret, atque decideret, inque eam rem fidem ſuam, ſi quid opus eſſe putaret, interponeret; ille, qui ſeſe facturum recepiſſet, nonne, ſi ex eo negotio tantulum in rem ſuam convertiſſet, damnatus per arbitrum, et rem reſtitueret, et honeſtatem omnem amitteret? Nunc non hanc ei rem Sex. Roſcius mandavit, ſed, id quod multo gravius eſt, ipſe Sex. Roſcius cum fama, vita, boniſque omnibus a decurionibus publice Roſcio mandatus eſt; et ex eo T. Roſcius non paulum neſcio quid in rem ſuam convertit, ſed hunc funditus evertit bonis: ipſe tria prædia ſibi depactus eſt; voluntatem decurionum, ac municipum omnium tantidem, quanti fidem ſuam, fecit.

XL. Videte jam porro cætera, Judices, ut intelligatis fingi maleficium nullum poſſe, quo iſte ſeſe non contaminarit. In rebus minoribus ſocium fallere, turpiſſimum eſt, æqueque turpe, atque illud, de quo ante dixi. Neque injuria; propterea quod auxilium ſibi ſe putat adjunxiſſe, qui cum altero rem communicavit. Ad cujus igitur fidem confugiet, cum per ejus fidem

læditur, cui ſe commiſerit? Atqui ea ſunt animadvertenda peccata maxime, quæ difficillime præcaventur. Tecti eſſe ad alienos poſſumus: intimi multa apertiora videant, neceſſe eſt: ſocium vero cavere quî poſſumus? quem etiam ſi metuimus, jus officii lædimus. Recte igitur majores eum, qui ſocium fefelliſſet, in virorum bonorum numero non putarunt haberi oportere.

At vero T. Roſcius non unum rei pecuniariæ ſocium fefellit, (quod, tametſi grave eſt, tamen aliquo modo poſſe ferri videtur) verum novem homines honeſtiſſimos, ejuſdem muneris, legationis, officii, mandatorumque ſocios, induxit, decepit, deſtituit, adverſariis tradidit, omni fraude et perfidia fefellit: qui de ejus ſcelere ſuſpicari nihil potuerunt, ſocium officii metuere non debuerunt; ejus malitiam non viderunt; orationi vanæ crediderunt. Itaque nunc illi homines honeſtiſſimi propter iſtius inſidias parum putantur cauti providique fuiſſe. Iſte, qui initio proditor fuit, deinde perfuga: qui primo ſociorum conſilia adverſariis enuntiavit, deinde ſocietatem cum ipſis adverſariis coiit; terret etiam nos, ac minatur, tribus prædiis, hoc eſt, præmiis ſceleris, ornatus. In ejuſmodi vita, Judices, in his tot tantiſque flagitiis, hoc quoque maleficium, de quo judicium eſt, reperietis. Etenim quærere ita debetis: ubi multa avare, multa audacter, multa improbe, multa perfidioſe facta videtis, ibi ſcelus quoque latere inter illa tot flagitia putatote. Tametſi hoc quidem minime latet, quod ita promptum et propoſitum eſt, ut non ex illis maleficiis, quæ in illo conſtat eſſe, hoc intelligatur; verum ex hoc etiam, ſi quod illorum forte dubitabitur, convincatur. Quid tandem, quæſo, Judices? num aut ille laniſta omnino jam a gladiis receſſiſſe videtur; aut iſte diſcipulus magiſtro tantulum de arte concedere? Par eſt avaritia, ſimilis improbitas, eadem impudentia, gemina audacia.

XLI. Etenim, quoniam fidem magiſtri cognoſtis, cognoſcite nunc diſcipuli æquitatem. Dixi jam antea, ſæpenumero poſtulatos eſſe ab iſtis duos ſervos in quæſtionem. Tu ſemper, T. Roſci, recuſaſti. Quæro abs te, iine, qui poſtulabant, indigni erant, qui impetrarent? an iſte non commovebat, pro quo poſtulabant? an

res ipſa tibi iniqua videbatur? Poſtulabant homines nobiliſſimi atque integerrimi noſtræ civitatis, quos jam antea nominavi; qui ita vixerunt, taleſque a populo Romano putantur, ut, quidquid dicerent, nemo eſſet, qui non æquum putaret. Poſtulabant autem pro homine miſerrimo atque infeliciſſimo, qui vel ipſe ſeſe in cruciatum dari cuperet, dum de patris morte quæreretur. Res porro abs te ejuſmodi poſtulabatur, ut nihil intereſſet, utrum eam rem recuſares, an de maleficio confiterere.

Quæ cum ita ſint, quæro abs te, quam ob cauſam recuſaris. Cum occiditur Sex. Roſcius, ibidem fuerunt. Servos ipſos, quod ad me attinet, neque arguo, neque purgo. Quòd a vobis hoc pugnari video, ne in quæſtionem dentur, ſuſpicioſum eſt. Quod vero apud vos ipſos in honore tanto ſunt, profecto neceſſe eſt, ſciant aliquid, quod ſi dixerint, pernicioſum vobis futurum ſit. In dominos quæri de ſervis iniquum eſt. Anne quæritur? Sex. enim Roſcius reus eſt. Neque enim, cum de hoc quæritur, vos dominos eſſe dicitis. Cum Chryſogono ſunt. Ita credo: literis eorum et urbanitate Chryſogonus ducitur, ut inter ſuos omnium deliciarum, atque omnium artium puerulos, ex tot elegantiſſimis familiis lectos, velit hos verſari, homines pene operarios, ex Amerina diſciplina patrisfamiliæ ruſticani. Non eſt ita profecto, Judices; non eſt veriſimile, ut Chryſogonus horum literas adamarit, aut humanitatem; non, ut rei familiaris negotio diligentiam cognorit eorum, et fidem. Eſt quiddam, quod occultatur. Quod quo ſtudioſius ab ipſis opprimitur et abſconditur, eo magis eminet et apparet.

XLII. Quid igitur? Chryſogonus ſui maleficii occultandi cauſa quæſtionem de his haberi non vult? Minime, Judices. Non in omnes arbitror omnia convenire. Ego in Chryſogono, quod ad me attinet, nihil ejuſmodi ſuſpicor; neque hoc mihi nunc primum in mentem venit dicere. Meminiſtis, me ita diſtribuiſſe initio cauſam; in crimen, cujus tota argumentatio permiſſa Erucio eſt; et in audaciam, cujus partes Roſciis impoſitæ ſunt. Quidquid maleficii, ſceleris, cædis erit, proprium id Roſciorum eſſe debebit. Nimiam gratiam, potentiamque Chryſogoni

dicimus et nobis obſtare, et perferri nullo modo poſſe; et a vobis, quoniam poteſtas data eſt, non modo infirmari, verum etiam vindicari oportere.

Ego ſic exiſtimo; qui quæri velit ex iis, quos conſtat, cum cædes facta ſit, affuiſſe, eum cupere verum invenire; qui recuſet, eum profecto, tametſi verbo non audeat, tamen re ipſa de maleficio ſuo confiteri. Dixi initio, Judices, nolle me plura de iſtorum ſcelere dicere, quam cauſa poſtularet, ac neceſſitas ipſa cogeret. Nam et multæ res afferri poſſunt, et unaquæque earum multis cum argumentis dici poteſt. Verum ego, quòd invitus ac neceſſario facio, neque diu, neque diligenter facere poſſum. Quæ præteriri nullo modo poterant, ea leviter, Judices, attigi: quæ poſita ſunt in ſuſpicionibus, de quibus ſi cœpero dicere, pluribus verbis ſit diſſerendum, ea veſtris ingeniis conjecturæque committo.

XLIII. Venio nunc ad illud nomen aureum Chryſogoni, ſub quo nomine tota ſocietas ſtatuitur: de quo, Judices, neque quomodo dicam, neque quomodo taceam, reperire poſſum. Si enim taceo; vel maximam partem relinquo: ſin autem dico; vereor, ne non ille ſolus (id quod ad me nihil attinet) ſed alii quoque plures læſos ſe eſſe putent. Tametſi ita ſe res habet, ut mihi in communem cauſam ſectorum dicendum nihil magnopere videatur. Hæc enim cauſa nova profecto, et ſingularis eſt.

Bonorum Sex. Roſcii emptor eſt Chryſogonus. Primùm hoc videamus, ejus hominis bona qua ratione venierunt, aut quomodo venire potuerunt? Atque hoc non ita quæram, Judices, ut id dicam eſſe indignum, hominis innocentis bona veniſſe. Si enim hæc audientur, ac libere dicentur; non fuit tantus homo Sex. Roſcius in civitate, ut de eo potiſſimum conqueramur. Verum hoc ego quæro, quî potuerunt iſtâ ipſâ lege, quæ de proſcriptione eſt, ſive Valeria eſt, ſive Cornelia, (non enim novi, nec ſcio) verum iſtâ ipſâ lege, bona Sex. Roſcii venire quî potuerunt? Scriptum enim ita dicunt eſſe, *Ut eorum bona veneant, qui proſcripti ſunt*; quo in numero Sex. Roſcius non eſt: *aut eorum, qui in adverſariorum præſidiis occiſi ſunt.* Dum

præſidia ulla fuerunt, in Syllæ præſidiis fuit. Poſteaquam ab armis receſſerunt, in ſummo otio, rediens a cœna, Romæ occiſus eſt. Si lege; bona quoque lege veniſſe fateor: ſin autem conſtat contra omnes non modo veteres leges, verum etiam novas, occiſum eſſe; bona quo jure, aut quomodo, aut qua lege venierint, quæro.

XLIV. In quem hoc dicam, quæris, Eruci? Non in eum, quem vis, et putas. Nam Syllam et oratio mea ab initio, et ipſius eximia virtus omni tempore purgavit. Ego hæc omnia Chryſogonum feciſſe dico, ut ementiretur, ut malum civem Roſcium fuiſſe fingeret, ut eum apud adverſarios occiſum eſſe diceret, ut hiſce de rebus a legatis Amerinorum doceri L. Syllam paſſus non ſit. Denique etiam illud ſuſpicor, omnino hæc bona non veniſſe: id quod poſtea, ſi per vos, Judices, licitum erit, aperietur.

Opinor enim eſſe in lege, quam ad diem proſcriptiones venditioneſque fiant; nimirum ad Kalend. Junias. Aliquot poſt menſes et homo occiſus eſt, et bona veniſſe dicuntur. Profecto aut hæc bona in tabulas publicas nulla redierunt, noſque ab iſto nebulone facetius eludimur, quam putamus; aut, ſi redierunt, tabulæ publicæ corruptæ aliqua ratione ſunt: nam lege quidem bona venire non potuiſſe conſtat. Intelligo, me ante tempus, Judices, hæc ſcrutari, et propemodum errare, qui, cum capiti Sex. Roſcii mederi debeam, rediviam curem. Non enim laborat de pecunia; non ullius rationem ſui commodi ducit; facile egeſtatem ſuam ſe laturum putat, ſi hac indigna ſuſpicione et ficto crimine liberatus ſit.

Verum quæſo a vobis, Judices, ut hæc pauca, quæ reſtant, ita audiatis, ut partim me dicere pro me ipſo putetis, partim pro Sex. Roſcio. Quæ enim mihi ipſi indigna et intolerabilia videntur, quæque ad omnes, niſi providemus, arbitror pertinere; ea pro me ipſo, ex animi mei ſenſu ac dolore, pronuntio. Quæ ad hujus vitæ caſum, cauſamque pertineant, et quid hic pro ſe dici velit, et qua conditione contentus ſit, jam in extrema oratione noſtra, Judices, audietis. Ego hæc a Chryſogono, mea ſponte, remoto Sex. Roſcio, quæro.

XLV. Primùm, quare civis optimi bona venierint: deinde, quare hominis ejus, qui neque proſcriptus, neque apud adverſarios occiſus eſt, bona venierint, cum in eos ſolos lex ſcripta ſit: deinde, quare aliquanto poſt eam diem venierint, quæ dies in lege præfinita eſt: deinde, cur tantulo venierint. Quæ omnia ſi, quemadmodum ſolent liberti nequam et improbi facere, in patronum ſuum voluerit conferre, nihil egerit. Nemo eſt enim, qui neſciat, propter magnitudinem rerum multa multos, partim connivente, partim imprudente L. Sylla, commiſiſſe.

Placet igitur in his rebus aliquid imprudentiâ præteriri? Non placet, Judices, ſed neceſſe eſt. Etenim ſi Jupiter Optimus Maximus, cujus nutu et arbitrio cælum, terra, mariaque reguntur, ſæpe ventis vehementioribus, aut immoderatis tempeſtatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit, urbes delevit, fruges perdidit; (quorum nihil pernicii cauſa, divino conſilio, ſed vi ipſa, et magnitudine rerum, factum putamus; at contra, commoda, quibus utimur, lucemque, qua fruimur, ſpiritumque, quem ducimus, ab eo nobis dari atque impertiri videmus) quid miramur, L. Syllam, cum ſolus rempublicam regeret, orbemque terrarum gubernaret, imperiique majeſtatem, quam armis receperat, legibus confirmaret, aliqua animadvertere non potuiſſe; niſi hoc mirum eſt, quod vis divina aſſequi non poſſit, ſi id mens humana adepta non ſit.

Verum, ut hæc miſſa faciam, quæ jam facta ſunt; ex iis, quæ nunc maxime fiunt, nonne quivis poteſt intelligere, omnium architectum et machinatorem unum eſſe Chryſogonum, qui Sex. Roſcii nomen deferendum curavit? Hoc judicium, cujus honoris cauſâ accuſare ſe dixit Erucius.

* * * aptam et ratione diſpoſitam ſe habere exiſtimant, qui in Salentinis, aut in Brutiis habent, unde vix ter in anno audire nuntium poſſunt.

Alter tibi deſcendit de palatio, et ædibus ſuis: habet animi relaxandi cauſâ rus amœnum et ſuburbanum, plura præterea prædia, neque tamen ullum, niſi præclarum et propinquum:

* * * *Deſunt non pauca.*

domus referta vaſis Corinthiis, et Deliacis, in quibus eſt authepſa illa, quam tanto pretio nuper mercatus eſt, ut, qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum venire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? quid ſtragulæ veſtis? quid pictarum tabularum? quid ſignorum? quid marmoris apud illum putatis eſſe? Tantum ſcilicet, quantum e multis, ſplendidiſque familiis in turba et rapinis coacervari una in domo potuit.

Familiam vero quantam, et quam variis cum artificiis habeat, quid ego dicam? Mitto haſce artes vulgares, coquos, piſtores, lecticarios. Animi et aurium cauſâ tot homines habet, ut quotidiano cantu vocum, et nervorum, et tibiarum, nocturniſque conviviis tota vicinitas perſonet. In hac vita, Judices, quos ſumptus quotidianos, quas effuſiones fieri putatis? Quæ vero convivia? honeſta, credo, in ejuſmodi domo; ſi domus hæc habenda eſt potius, quam officina nequitiæ, et diverſorium flagitiorum omnium.

Ipſe vero quemadmodum compoſito et delibuto capillo paſſim per forum volitet cum magna caterva togatorum, videtis, Judices; ut omnes deſpiciat, ut hominem præ ſe neminem putet; ut ſe ſolum beatum, ſolum potentem, putet. Quæ vero efficiat, et quæ conetur, ſi velim commemorare, vereor, Judices, ne quis imperitior exiſtimet, me cauſam nobilitatis, victoriamque voluiſſe lædere; tametſi meo jure poſſum, ſi quid in hac parte mihi non placeat, vituperare. Non enim vereor, ne quis alienum me animum habuiſſe a cauſa nobilitatis exiſtimet.

XLVII. Sciunt ii, qui me norunt, me pro illa tenui, infirmaque parte, (poſteaquam id, quod maxime volui, fieri non potuit, ut componeretur) id maxime defendiſſe, ut ii vincerent, qui vicerunt. Quis enim erat, qui non videret, humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere? quo in certamine perditi civis erat, non ſe ad eos jungere, quibus incolumibus, et domi dignitas, et foris auctoritas, retineretur. Quæ perfecta eſſe, et ſuum cuique honorem, et gradum redditum, gaudeo, Judices, vehementerque lætor; eaque omnia Deorum voluntate, ſtudio populi Romani, conſilio, et imperio, et felicitate L. Syllæ, geſta eſſe intelligo.

Quòd animadverſum eſt in eos, qui contra omni ratione pugnarunt, non debeo reprehendere: quòd viris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis extitit, honos habitus eſt, laudo: quæ ut fierent, idcirco pugnatum eſſe arbitror, meque in eo ſtudio partium fuiſſe confiteor. Sin autem id actum eſt, et idcirco arma ſumpta ſunt, ut homines poſtremi pecuniis alienis locupletarentur, et in fortunas uniuſcujuſque impetum facerent, et id non modo re prohibere non licet, ſed ne verbis quidem vituperare; tum vero in iſto bello non recreatus, neque reſtitutus, ſed ſubactus oppreſſuſque populus Romanus eſt. Verum longe aliter eſt: nihil horum eſt, Judices: non modo non lædetur cauſa nobilitatis, ſi iſtis hominibus reſiſtetis, verum etiam ornabitur.

XLVIII. Etenim, qui hæc vituperare volunt, Chryſogonum tantum poſſe queruntur; qui laudare volunt, conceſſum ei non eſſe commemorant. Ac jam nihil eſt, quod quiſquam aut tam ſtultus, aut tam improbus ſit, qui dicat, *Vellem quidem liceret; hoc dixiſſem.* Dicas licet. *Hoc feciſſem.* Facias licet; nemo prohibet. *Hoc decreviſſem.* Decerne, modo recte; omnes approbabunt. *Hoc judicaſſem.* Laudabunt omnes, ſi recte et ordine judicaris.

Dum neceſſe erat, reſque ipſa cogebat, unus omnia poterat: qui poſteaquam magiſtratus creavit, legeſque conſtituit, ſua cuique procuratio auctoritaſque eſt reſtituta: quam ſi retinere volunt ii, qui recuperarunt, in perpetuum poterunt obtinere. Sin has cædes, et rapinas, et hos tantos tamque profuſos ſumptus aut facient, aut approbabunt; nolo in eos gravius quidquam, ne ominis quidem cauſâ dicere. Unum hoc dico; noſtri iſti nobiles, niſi vigilantes, et boni, et fortes, et miſericordes erunt, iis hominibus, in quibus hæc erunt, ornamenta ſua concedant neceſſe eſt.

Quapropter deſinant aliquando dicere, male aliquem locutum eſſe, ſi quis vere, ac libere locutus ſit; deſinant ſuam cauſam cum Chryſogono communicare; deſinant, ſi ille læſus ſit, de ſe aliquid detractum arbitrari; videant, ne turpe miſerumque ſit, eos, qui equeſtrem ſplendorem pati non potuerunt, ſervi nequiſſimi dominationem ferre poſſe. Quæ quidem dominatio, Judices, in aliis rebus antea verſabatur; nunc vero quam viam munitet,

quod iter affectet, videtis: ad fidem, ad jusjurandum, ad judicia veſtra, ad id, quod ſolum prope in civitate ſincerum, ſanctumque reſtat. Hicne etiam ſeſe putat aliquid poſſe Chryſogonus? hic etiam potens eſſe vult? O rem miſeram, atque acerbam! Neque mehercules hoc indigne fero, quòd verear, ne quid poſſit; verum, quòd auſus eſt, quòd ſperavit ſeſe apud tales viros aliquid ad perniciem poſſe innocentis, id ipſum queror.

XLIX. Idcircone experrecta nobilitas armis atque ferro rempublicam recuperavit, ut ad libidinem ſuam liberti, ſervulique nobilium, bona, fortunas veſtras, noſtraſque vexare poſſent? Si id actum eſt, fateor me erraſſe, qui hoc maluerim: fateor inſaniſſe, qui cum illis ſenſerim: tametſi inermis, Judices, ſenſi. Sin autem victoria nobilium ornamento, atque emolumento reipublicæ, populoque Romano debet eſſe; tum vero optimo et nobiliſſimo cuique meam orationem gratiſſimam eſſe oportet. Quod ſi quis eſt, qui et ſe, et cauſam lædi putet, cum Chryſogonus vituperetur; is cauſam ignorat, ſeipſum prope non novit. Cauſa enim ſplendidior fiet, ſi nequiſſimo cuique reſiſtetur: ille improbiſſimus Chryſogoni fautor, qui ſibi cum illo rationem communicatam putat, læditur, cum ab hoc ſplendore cauſæ ſeparatur.

Verum hæc omnis oratio, ut jam ante dixi, mea eſt; quâ me uti reſpublica, et dolor meus, et iſtorum injuria coegit. Sed Roſcius horum nihil indignum putat: neminem accuſat: nihil de ſuo patrimonio queritur: putat homo imperitus morum, agricola et ruſticus, iſta omnia, quæ vos per Syllam geſta eſſe dicitis, more, lege, jure gentium facta: culpa liberatus, et crimine nefario ſolutus cupit a vobis diſcedere. Si hac indigna ſuſpicione careat, animo æquo ſe carere ſuis omnibus commodis dicit. Rogat, oratque te, Chryſogone, ſi nihil de patris fortunis ampliſſimis in ſuam rem convertit; ſi nulla in re te fraudavit; ſi tibi optima fide ſua omnia conceſſit, adnumeravit, appendit; ſi veſtitum, quo ipſe tectus erat, annulumque de digito ſuum tibi tradidit; ſi ex omnibus rebus ſe ipſum nudum, neque præterea quidquam excepit; ut ſibi per te liceat innocenti amicorum opibus vitam in egeſtate degere.

L. Prædia mea tu poſſides: ego alienâ miſericordiâ vivo: concedo; et quod animus æquus eſt, et quia neceſſe eſt. Mea domus tibi patet, mihi clauſa eſt: fero. Familiâ meâ maximâ uteris, ego ſervum habeo nullum: patior, et ferendum puto. Quid vis amplius? quid inſequeris? quid oppugnas? qua in re tuam voluntatem lædi a me putas? ubi tuis commodis officio? quid tibi obſto? Si ſpoliorum cauſâ vis hominem occidere, ſpoliaſti: quid quæris amplius? Si inimicitiarum; quæ ſunt tibi inimicitiæ cum eo, cujus ante prædia poſſediſti, quam ipſum cognoſti? Sin metuis; ab eone aliquid metuis, quem vides ipſum ab ſeſe tam atrocem injuriam propulſare non poſſe? Sin, quod bona, quæ Roſcii fuerunt, tua facta ſunt, idcirco hunc illius filium ſtudes perdere; nonne oſtendis, id te vereri, quod præter cæteros tu metuere non debeas, ne quando liberis proſcriptorum bona patria reddantur? Facis injuriam, Chryſogone, ſi majorem ſpem emptionis tuæ in hujus exitio ponis, quam in his rebus, quas L. Sylla geſſit.

Quod ſi tibi cauſa nulla eſt, cur hunc miſerum tanta calamitate affici velis; ſi tibi omnia ſua, præter animam, tradidit, nec ſibi quidquam paternum, ne monumenti quidem cauſâ, reſervavit; per Deos immortales, quæ iſta tanta crudelitas eſt? quæ tam fera immaniſque natura? Quis unquam prædo fuit tam nefarius? quis pirata tam barbarus, ut, cum integram prædam ſine ſanguine habere poſſet, cruenta ſpolia detrahere mallet? Scis hunc nihil habere, nihil audere, nihil poſſe, nihil unquam contra rem tuam cogitaſſe; et tamen oppugnas eum, quem neque metuere potes, neque odiſſe debes, nec quidquam habere jam reliqui vides, quod ei detrahere poſſis; niſi hoc indignum putas, quòd veſtitum ſedere in judicio vides, quem tu e patrimonio, tanquam e naufragio, nudum expuliſti. Quaſi vero neſcias, hunc et ali, et veſtiri a Cæcilia, Balearici filia, Nepotis ſorore, ſpectatiſſima fœmina: quæ cum patrem clariſſimum, ampliſſimos patruos, ornatiſſimum fratrem haberet, tamen, cum eſſet mulier, virtute perfecit, ut, quanto honore ipſa ex illorum dignitate afficeretur, non minora illis ornamenta ex ſua laude redderet.

LI. An, quòd diligenter defenditur, id tibi indignum facinus videtur? Mihi crede, ſi, pro patris ejus hoſpitiis et gratia, vellent omnes hujus hoſpites adeſſe, et auderent libere defendere; ſatis copioſe defenderetur. Sin autem pro magnitudine injuriæ, proque eo, quòd ſumma reſpublica in hujus periculo tentatur, hæc omnes vindicarent; conſiſtere mehercule vobis iſto in loco non liceret. Nunc ita defenditur, non ſane ut moleſte ferre adverſarii debeant, neque ut ſe potentiâ ſuperari putent.

Quæ domi gerenda ſunt, ea per Cæciliam tranſiguntur. Fori judiciique rationem Meſſalla, ut videtis, Judices, ſuſcepit. Qui, ſi jam ſatis ætatis atque roboris haberet, ipſe pro Sex. Roſcio diceret. Quoniam ad dicendum impedimento eſt ætas, et pudor, qui ornat ætatem, cauſam mihi tradidit, quem ſuâ cauſâ cupere, ac debere intelligebat. Ipſe aſſiduitate, conſilio, auctoritate, diligentia, perfecit, ut Sex. Roſcii vita, erepta de manibus ſectorum, ſententiis judicum permitteretur. Nimirum, Judices, pro hac nobilitate pars maxima civitatis in armis fuit: hæc acta res eſt, uti nobiles reſtituerentur in civitatem, qui hoc facerent, quod facere Meſſallam videtis: qui caput innocentis defenderent; qui injuriæ reſiſterent; qui, quantum poſſent, in ſalute alterius, quam in exitio, mallent oſtendere. Quod ſi omnes, qui eodem loco nati ſunt, facerent; et reſpublica ex illis, et ipſi ex invidia minus laborarent.

LII. Verum ſi a Chryſogono, Judices, non impetramus, ut pecuniâ noſtrâ contentus ſit, vitam ne petat; ſi ille adduci non poteſt, ut, cum ademerit nobis omnia, quæ noſtra erant propria, ne lucem quoque hanc, quæ communis eſt, eripere cupiat; ſi non ſatis habet avaritiam ſuam pecuniâ explere, niſi etiam crudelitate ſanguinis perlitus ſit; unum perfugium, Judices, una ſpes reliqua eſt Sex. Roſcio, eadem, quæ reipublicæ, veſtra priſtina bonitas, et miſericordia: quæ ſi manet, ſalvi etiam nunc eſſe poſſumus. Sin ea crudelitas, quæ hoc tempore in republica verſata eſt, veſtros quoque animos (id quod fieri profecto non poteſt) duriores acerbioreſque reddidit; actum eſt, Judices: inter feras ſatius eſt ætatem degere, quam in hac tanta immanitate verſari.

Ad eamne rem vos reſervati eſtis? ad eamne rem delecti, ut eos condemnaretis, quos ſectores ac ſicarii jugulare non potuiſſent? Solent hoc boni imperatores facere, cum prælium committunt, ut in eo loco, quo fugam hoſtium fore arbitrentur, milites collocent; in quos, ſi qui ex acie fugerint, de improviſo incidant. Nimirum ſimiliter arbitrantur iſti bonorum emptores, vos hic, tales viros, ſedere, qui excipiatis eos, qui de ſuis manibus effugerint. Dii prohibeant, Judices, ut hoc, quod majores conſilium publicum vocari voluerunt, præſidium ſectorum exiſtimetur.

An vero, Judices, vos non intelligitis, nihil aliud agi, niſi ut proſcriptorum liberi quavis ratione tollantur, et ejus rei initium in veſtro jurejurando, atque in Sex. Roſcii periculo quæri? Dubium eſt, ad quem maleficium pertineat, cum videatis in altera parte ſectorem, inimicum, ſicarium, eundemque accuſatorem hoc tempore; ex altera parte egentem, probatum ſuis filium, in quo non modo culpa nulla, ſed ne ſuſpicio quidem, potuit conſiſtere? Nunquid hic aliud videtis obſtare Roſcio, niſi quod patris bona venierunt?

LIII. Quod ſi id vos ſuſcipitis, et eadem in re operam veſtram profitemini; ſi idcirco ſedetis, ut ad vos adducantur eorum liberi, quorum bona venierunt; cavete, per Deos immortales, Judices, ne nova, et multo crudelior per vos proſcripto inſtaurata eſſe videatur. Illam priorem, quæ facta eſt in eos, qui arma capere potuerunt, tamen ſenatus ſuſcipere noluit, ne quid acrius, quam more majorum comparatum eſt, publico conſilio factum videretur. Hanc vero, quæ ad eorum liberos, atque infantium puerorum incunabula pertinet, niſi hoc judicio a vobis rejicitis, et aſpernamini, videte, per Deos immortales, quem in locum rempublicam perventuram putetis.

Homines ſapientes, et iſta auctoritate, et poteſtate præditos, qua vos eſtis, ex quibus rebus maxime reſpublica laborat, iis maxime mederi convenit. Veſtrûm Nemo eſt, quin intelligat, populum Romanum, qui quondam in hoſtes leniſſimus exiſtimabatur, hoc tempore domeſtica crudelitate laborare. Hanc tollite

ex civitate, Judices, hanc pati nolite diutius in hac republica verſari; quæ non modo id habet in ſe mali, quòd tot cives atrociſſime ſuſtulit, verum etiam hominibus leniſſimis ademit miſericordiam conſuetudine incommodorum. Nam cum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus, aut audimus; etiam qui naturâ mitiſſimi ſumus, aſſiduitate moleſtiarum ſenſum omnem humanitatis ex animis amittimus.

PRO

Q. ROSCIO COMOEDO.

ORATIO III.

I. * * * malitiam naturæ, crederetur. Is ſcilicet vir optimus, et ſingulari fide præditus, in ſuo judicio, tabulis ſuis, teſtibus uti conatur. Solent fere dicere, qui per tabulas homines citi pecuniam expenſam tulerunt; Egone talem virum corrumpere potui, ut mea cauſa falſum in codicem referret? Expecto, quam mox Chærea hac oratione utatur; Egone hanc manum, plenam perfidiæ, et hos digitos meos impellere potui, ut falſum perſcriberent nomen? Quod ſi ille ſuas proferet tabulas; proferet ſuas quoque Roſcius. Erit in illius tabulis hoc nomen: at in hujus non erit. Cur potius illius, quam hujus, credetur? Scripſiſſet ille, ſi non juſſu hujus expenſum tuliſſet? non ſcripſiſſet hic, quod ſibi expenſum ferri juſſiſſet? Nam, quemadmodum turpe eſt ſcribere, quod non debeatur; ſic improbum eſt, non referre, quod debeas. Æque enim tabulæ condemnantur ejus, qui verum non retulit; et ejus, qui falſum præſcripſit.

Sed ego, copia et facultate cauſæ confiſus, vide quo progrediar.

* * * *Multa, quæ deſunt, quærenda.*

Si tabulas C. Fannius accepti et expenſi profert ſuas, in ſuam rem, ſuo arbitratu ſcriptas; quo minus ſecundùm illum judicetis, non recuſo. Quis hoc frater fratri, quis parens filio tribuit, ut, quodcunque retuliſſet, id ratum haberet? Ratum habebit Roſcius. Profer. Quod tibi fuerit perſuaſum, huic erit perſuaſum: quod tibi fuerit probatum, huic erit probatum. Paulo ante a M. Perpenna P. Saturii tabulas poſcebamus: nunc tuas, C. Fanni Chærea, ſolius flagitamus, et, quo minus ſecundum eas lis detur, non recuſamus.

Quid ita non profers? Non conficit tabulas? Immo diligentiſſime. Non refert parva nomina in codices? Immo omnes ſummas. Leve, et tenue hoc nomen? H-S CCCIↃↃↃ ſunt. Quomodo tibi tanta pecunia extraordinaria jacet? quomodo H-S CCCIↃↃↃ in codice accepti et expenſi non ſunt? Pro Dii immortales! eſſene quemquam tanta audacia præditum, qui, quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat? quod in codicem injuratus referre noluit, id jurare in litem non dubitet? quod ſibi probare non poſſit, id perſuadere alteri conetur?

II. Nimium cito ait me indignari de tabulis: non habere ſe hoc nomen in codice accepti et expenſi relatum confitetur, ſed in adverſariis patere contendit. Uſque eone te diligis, et magnifice circumſpicis, ut pecuniam non ex tuis tabulis, ſed ex adverſariis, petas? Suum codicem teſtis loco recitare, arrogantiæ eſt. Suarum perſcriptionum et liturarum adverſaria proferre, non amentia eſt?

Quod ſi eandem vim, diligentiam, auctoritatemque habent adverſaria, quam tabulæ; quid attinet codicem inſtituere? conſcribere? ordinem conſervare? memoriæ tradere literarum vetuſtatem? Sed ſi, quòd adverſariis nihil credimus, idcirco codicem ſcribere inſtituimus; quod etiam apud omnes leve et infirmum eſt; id apud judicem grave et ſanctum eſſe ducetur? Quid eſt, quod negligenter ſcribamus adverſaria? quid eſt, quod diligenter conficiamus tabulas? qua de cauſa? quia hæc ſunt menſtrua, illæ ſunt æternæ: hæc delentur ſtatim, illæ ſervantur ſanctæ: hæc parvi temporis memoriam, illæ perpetuæ exiſtimationis fidem

et religionem amplectuntur: hæc ſunt dejecta, illæ in ordinem confectæ. Itaque adverſaria in judicium protulit nemo: codicem protulit; tabulas recitavit.

III. Tu, C. Piſo, tali fide, virtute, gravitate, auctoritate ornatus, ex adverſariis pecuniam petere non auderes. Ego, quæ clara ſunt conſuetudine, diutius dicere non debeo: illud vero, quod ad rem vehementer pertinet, quæro: quam pridem hoc nomen, Fanni, in adverſaria retuliſti? Erubeſcit: quid reſpondeat, neſcit: quid fingat extemplo, non habet. Sunt duo menſes jam, dices. Tamen in codicem acceptum et expenſum referri debuit. Amplius ſunt ſex menſes. Cur tamdiu jacet hoc nomen in adverſariis? Quid ſi tandem amplius triennium eſt? quomodo, cum omnes, qui tabulas conficiunt, menſtruas pene rationes in tabulas transferant, tu hoc nomen triennium amplius in adverſariis jacere pateris?

Utrum cætera nomina in codicem accepti et expenſi digeſta habes, an non? Si non; quomodo tabulas conficis? ſi etiam; quamobrem, cum cætera nomina in ordinem referebas, hoc nomen triennio amplius, quod erat in primis magnum, in adverſariis relinquebas? Nolebas ſciri, debere Roſcium. Cur ſcribebas? Rogatus eras, ne referres. Cur in adverſariis ſcriptum habebas? Sed hæc quanquam firma eſſe video, tamen ipſe mihi ſatisfacere non poſſum, niſi a C. Fannio ipſo teſtimonium ſumo, hanc pecuniam ei non deberi. Magnum eſt, quod conor: difficile eſt, quod polliceor. Niſi eundem et adverſarium, et teſtem habuerit Roſcius, nolo vincat.

IV. Pecunia tibi debebatur certa, quæ nunc petitur per judicem; in qua legitimæ partis ſponſio facta eſt. Hic tu ſi amplius H-S nummo petiſti, quam tibi debitum eſt, cauſam perdidiſti; propterea quod aliud eſt judicium, aliud arbitrium. Judicium eſt pecuniæ certæ, arbitrium incertæ. Ad judicium hoc modo venimus, ut totam litem aut obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo adimus, ut neque nihil, neque tantum, quantum poſtulavimus, conſequamur.

Ejus rei ipſa verba formulæ teſtimonio ſunt. Quid eſt in

judicio ? directum, aſperum, ſimplex. *Si paret H-S* ıↃↃↃ *dari oportere.* Hic, niſi planum facit, H-S ıↃↃↃ ad libellam ſibi deberi, cauſam perdit. Quid eſt in arbitrio ? mite, moderatum, *Quantum æquius, et melius, id dari.* Ille tamen confitetur plus ſe petere, quam debeatur; ſed ſatis ſuperque habere dicit, quod ſibi ab arbitro tribuatur. Itaque alter cauſæ confidit; alter diffidit.

Quæ cum ita ſint, quæro abs te, quid ita de hac pecunia, de his ipſis H-S ıↃↃↃ, de tuarum tabularum fide compromiſſum feceris, arbitrum ſumpſeris, quantum æquius et melius ſit dari, repromittive, ſi pareret ? Quis in hanc rem fuit arbiter ? Utinam is quidem Romæ eſſet ! Romæ eſt. Jam utinam adeſſet in judicio ! Adeſt. Utinam ſederet in conſilio C. Piſonis ! Ipſe C. Piſo eſt. Eundemne tu arbitrum, et judicem ſumebas ? eidem et infinitam largitionem remittebas, et eundem in anguſtiſſimam formulam ſponſionis concludebas ? Quis unquam ad arbitrum, quantum petiit, tantum abſtulit ? Nemo. Quantum enim æquius eſſet ſibi dari, petiit. De quo nomine ad arbitrum adiſti, de eo ad judicem veniſti. Cæteri, cum ad judicem cauſam labefactari animadvertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad judicem venire eſt auſus. Qui, cum de hac pecunia, de tabularum fide arbitrum ſumpſit, judicavit ſibi pecuniam non deberi.

Jam duæ partes cauſæ ſunt confectæ : adnumeraſſe ſeſe negat : expenſum tuliſſe non dicit, cum tabulas non recitat. Reliquum eſt, ut ſtipulatum ſe eſſe dicat. Præterea enim, quemadmodum certam pecuniam petere poſſit, non reperio. Stipulatus es ? ubi ? quo die ? quo tempore ? quo præſente ? quis ſpopondiſſe me dicit ? Nemo.

V. Hic ego ſi finem faciam dicendi, ſatis fidei et diligentiæ meæ, ſatis cauſæ et controverſiæ, ſatis formulæ et ſponſioni, ſatis etiam judici feciſſe videar, cur ſecundùm Roſcium judicari debeat. Pecunia petita eſt certa : cum tertia parte ſponſio facta eſt. Hæc pecunia neceſſe eſt aut data, aut expenſa lata, aut ſtipulata ſit. Datam non eſſe, Fannius confitetur. Expenſam latam non eſſe, codices Fannii confirmant. Stipulatam non eſſe, taciturnitas teſtium concedit.

Quid ergo eſt? Quod et reus is eſt, cui et pecunia leviſſima, et exiſtimatio ſanctiſſima fuit ſemper; et judex eſt is, quem nos non minus bene de nobis exiſtimare, quam ſecundum nos judicare velimus; et advocatio ea eſt, quam propter eximium ſplendorem, ut judicem unum vereri debeamus: perinde ac ſi in hanc formulam omnia judicia legitima, omnia arbitria honoraria, omnia officia domeſtica concluſa et comprehenſa ſint, perinde dicemus. Illa ſuperior fuit oratio neceſſaria, hæc erit voluntaria: illa ad judicem, hæc ad C. Piſonem: illa pro reo, hæc pro Roſcio: illa victoriæ, hæc bonæ exiſtimationis, cauſâ comparata.

VI. Pecuniam petis, Fanni, a Roſcio; quam? dic audacter, et aperte. Utrum quæ tibi ex ſocietate debeatur? an, quæ ex liberalitate hujus promiſſa ſit, et oſtentata? quorum alterum eſt gravius et odioſius; alterum, levius et facilius. Quæ ex ſocietate debeatur? Quid ais? Hoc jam neque leviter ferendum eſt, neque negligenter defendendum. Si qua enim ſunt privata judicia ſummæ exiſtimationis, et pene dicam capitis, tria hæc ſunt, fiduciæ, tutelæ, ſocietatis. Æque enim perfidioſum et nefarium eſt, fidem frangere, quæ continet vitam; et pupillum fraudare, qui in tutelam pervenit; et ſocium fallere, qui ſe in negotio conjunxit.

Quæ cum ita ſint, qui ſit, qui ſocium fraudarit et fefellerit, conſideremus. Dabit enim nobis jam tacite vita acta in alterutram partem firmum et grave teſtimonium. Q. Roſcius? Quid ais? Nonne, ut ignis in aquam conjectus continuo reſtinguitur, et refrigeratur; ſic refervens falſum crimen in puriſſimam et caſtiſſimam vitam collatum, ſtatim concidit et extinguitur? Roſcius ſocium fraudavit? Poteſt hoc homini huic hærere peccatum? qui medius fidius (audacter dico) plus fidei, quam artis, plus veritatis, quam diſciplinæ poſſidet in ſe: quem populus Romanus meliorem virum, quam hiſtrionem, eſſe arbitratur: qui ita digniſſimus eſt ſcenâ propter artificium, ut digniſſimus ſit curiâ propter abſtinentiam.

Sed quid ego ineptus de Roſcio apud Piſonem dico? Ignotum

hominem ſcilicet pluribus verbis commendo. Eſtne quiſquam omnium mortalium, de quo melius exiſtimes tu? Eſtne quiſquam, qui tibi purior, pudentior, humanior, officioſior, liberalior videatur? Quid? tu, Saturi, qui contra hunc venis, exiſtimas aliter? Nonne, quotieſcunque in cauſa in nomen hujus incidiſti, toties hunc et virum bonum eſſe dixiſti, et honoris cauſa appellaſti? quod nemo niſi aut honeſtiſſimo, aut amiciſſimo facere conſuevit. Qua in re mihi ridicule es viſus eſſe inconſtans, qui eundem et læderes, et laudares; et virum optimum, et hominem improbiſſimum eſſe diceres. Eundem tu et honoris cauſa appellabas, et virum primarium eſſe dicebas, et ſocium fraudaſſe arguebas. Sed, ut opinor, laudem veritati tribuebas, crimen gratiæ concedebas: de hoc, ut exiſtimabas, prædicabas; Chæreæ arbitratu cauſam agebas.

VII. Fraudavit Roſcius. Eſt hoc quidem auribus, animiſque abſurdum. Quid ſi tandem aliquem timidum, dementem, divitem, inertem nactus eſſet, qui experiri non poſſet? tamen incredibile eſſet. Veruntamen, quem fraudarit, videamus. C. Fannium Chæream Roſcius fraudavit. Oro, atque obſecro vos, qui noſtis, vitam inter ſe utriuſque conferte; qui non noſtis, faciem utriuſque conſiderate. Nonne ipſum caput, et ſupercilia illa penitus abraſa, olere malitiam, et clamitare calliditatem videntur? Nonne ab imis unguibus uſque ad verticem ſummum (ſi quam conjecturam affert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, fallaciis, mendaciis conſtare totus videtur? qui idcirco capite et ſuperciliis ſemper eſt raſis, ne ullum pilum viri boni habere dicatur: cujus perſonam præclare Roſcius in ſcena tractare conſuevit; neque tamen pro beneficio ei par gratia refertur. Nam Ballionem illum improbiſſimum et perjuriſſimum lenonem cum agit, agit Chæream. Perſona illa lutulenta, impura, inviſa, in hujus moribus, natura, vitaque eſt expreſſa. Qui quamobrem Roſcium ſimilem ſui in fraude et malitia exiſtimarit, nihil videtur; niſi forte, quod præclare hunc imitari ſe in perſona lenonis animadvertit.

Quamobrem etiam atque etiam conſidera, C. Piſo, quis quem fraudaſſe dicatur. Roſcius Fannium. Quid eſt hoc? probus

improbum, pudens impudentem, perjurum caſtus, callidum imperitus, liberalis avidum. Incredibile eſt. Quemadmodum, ſi Fannius Roſcium fraudaſſe diceretur, utrumque ex utriuſque perſona veriſimile videretur, et Fannium per malitiam feciſſe, et Roſcium per imprudentiam deceptum eſſe; ſic, cum Roſcius Fannium fraudaſſe arguatur, utrumque incredibile eſt, et Roſcium quidquam per avaritiam appetiſſe, et Fannium quidquam per ſe bonitate amiſiſſe.

VIII. Principia ſunt hujuſmodi: ſpectemus reliqua. H-S ɪɔɔɔ Q. Roſcius fraudavit Fannium. Qua de cauſa? Subridet Saturius, veterator, ut ſibi videtur. Ait propter ipſa H-S ɪɔɔɔ. Video: ſed tamen, cur ipſa H-S ɪɔɔɔ tam vehementer concupierit, quæro. Nam tibi, M. Perpenna, C. Piſo, certe tanti non fuiſſent, ut ſocium fraudaretis. Roſcio cur tanti fuerint, cauſam requiro. Egebat? Immo locuples erat. Debebat? Immo in ſuis nummis verſabatur. Avarus erat? Immo etiam, antequam locuples, ſemper liberaliſſimus, munificentiſſimuſque fuit.

Pro Deum hominumque fidem! qui H-S cccɪɔɔɔ cccɪɔɔɔ cccɪɔɔɔ quæſtus facere noluit (nam certe H-S cccɪɔɔɔ cccɪɔɔɔ cccɪɔɔɔ merere et potuit, et debuit, ſi poteſt Dionyſia H-S cccɪɔɔɔ cccɪɔɔɔ merere) is per ſummam fraudem, et malitiam, et perfidiam H-S ɪɔɔɔ appetiit? Et illa fuit pecunia immanis, hæc parvula: illa honeſta, hæc ſordida: illa jucunda, hæc acerba: illa propria, hæc in cauſa et in judicio collocata. Decem his annis proximis H-S ſexagies honeſtiſſime conſequi potuit; noluit. Laborem quæſtus recepit; quæſtum laboris rejecit. Populo Romano adhuc ſervire non deſtitit; ſibi ſervire jampridem deſtitit. Hoc tu unquam, Fanni, faceres? et ſi hos quæſtus recipere poſſes, non eodem tempore et geſtum, et animam ageres? Dic nunc te ab Roſcio H-S ɪɔɔɔ circumſcriptum eſſe, qui tantas, et tam infinitas pecunias non propter inertiam laboris, ſed propter magnificentiam liberalitatis, repudiarit. Quid ego nunc illa dicam, quæ vobis in mentem venire certo ſcio? Fraudabat te in ſocietate Roſcius. Sunt jura, ſunt formulæ de omnibus rebus conſtitutæ, ne quis aut in genere injuriæ, aut ratione

actionis errare poſſit : expreſſæ ſunt enim ex uniuſcujuſque damno, dolore, incommodo, calamitate, injuria, publicæ a Prætore formulæ, ad quas privata lis accommodatur.

IX. Quæ cum ita ſint, cur non arbitrum pro ſocio adegeris Q. Roſcium, quæro. Formulam non noras? Notiſſima erat. Judicio gravi experiri nolebas? Quid ita? Propter familiaritatem veterem? cur ergo lædis? Propter integritatem hominis? cur igitur inſimulas? Propter magnitudinem criminis? Itane vero? quem per arbitrum circumvenire non poſſes, cujus de ea re proprium erat judicium, hunc per judicem condemnabis, cujus de ea re nullum eſt arbitrium? Quin tu hoc crimen aut objice, ubi licet agere; aut jacere noli, ubi non oportet: tametſi jam hoc tuo teſtimonio crimen ſublatum eſt. Nam, quo tu tempore illa formula uti noluiſti, nihil hunc in ſocietatem fraudis feciſſe oſtendiſti. Fecit pactionem. Num tabulas habet, an non? Si non habet, quemadmodum pactio eſt? ſi habet, cur non nominas?

Dic nunc Roſcium abs te petiſſe, ut familiarem ſuum ſumeres arbitrum: non petiit. Dic pactionem feciſſe, ut abſolveretur: non pepigit: Quære, quare ſit abſolutus: quòd erat ſumma innocentia, et integritate. Quid enim factum eſt? Veniſti domum ultro Roſcii; ſatisfeciſti; quod temere commiſiſſes, in judicium ut denuntiaret, rogaſti, ut ignoſceret: te affuturum negaſti; debere tibi ex ſocietate nihil, clamitaſti. Judici hic denuntiavit; abſolutus eſt. Tamen fraudis ac furti mentionem facere audes? Perſtat in impudentia. Pactionem enim, inquit, mecum fecerat. Idcirco videlicet ne condemnaretur. Quid erat cauſæ, cur metueret, ne condemnaretur? Res erat manifeſta: furtum erat apertum.

X. Cujus rei furtum factum erat? Exorditur magna cum expectatione veteris hiſtrionis exponere ſocietatem. Panurgus, inquit, fuit Fannii. Is fuit ei cum Roſcio communis. Hic primum queſtus eſt non leviter Saturius communem factum eſſe gratis cum Roſcio, qui pretio proprius fuiſſet Fannii. Largitus eſt ſcilicet homo liberalis, et diſſolutus, et bonitate affluens Fannius Roſcio? Sic puto.

Quoniam ille hic conſtitit pauliſper, mihi quoque neceſſe eſt paulum commorari. Panurgum tu, Saturi, proprium Fannii dicis fuiſſe. At ego totum Roſcii fuiſſe contendo. Quid erat enim Fannii? corpus. Quid Roſcii? diſciplina. Facies non erat, ars erat pretioſa. Ex qua parte erat Fannii, non erat H-S ıɔɔɔ. Ex qua parte erat Roſcii, amplius erat H-S cccıɔɔɔ. Nemo enim illum ex trunco corporis ſpectabat, ſed ex artificio comico æſtimabat. Nam illa membra merere per ſe non amplius poterant duodecim æris: diſciplina, quæ erat ab hoc tradita, locabat ſe non minus H-S cccıɔɔɔ.

O ſocietatem captioſam et indignam! ubi alter H-S ıɔɔɔ, alter cccıɔɔɔ quod ſit, in ſocietatem affert: niſi idcirco moleſte pateris, quod H-S ıɔɔɔ tu ex arca proferebas; H-S cccıɔɔɔ ex diſciplina et artificio Roſcius promebat. Quam enim rem et expectationem, quod ſtudium, et quem favorem ſecum in ſcenam attulit Panurgus? Quòd Roſcii fuit diſcipulus. Qui diligebant hunc, illi favebant: qui admirabantur hunc, illum probabant: qui denique hujus nomen audierant, illum eruditum et perfectum exiſtimabant. Sic eſt vulgus; ex veritate pauca, ex opinione multa, æſtimat. Quid ſciret ille, perpauci animadvertebant. Ubi didiciſſet, omnes quærebant. Nihil ab hoc pravum et perverſum produci poſſe arbitrabantur. Si veniret ab Statilio; tametſi artificio Roſcium ſuperaret, aſpicere nemo poſſet. Nemo enim, ſicut ex improbo patre probum filium naſci, ſic ex peſſimo hiſtrione bonum comœdum fieri poſſe exiſtimaret. Quia veniebat a Roſcio, plus etiam ſcire, quam ſciebat, videbatur.

XI. Quod item nuper in Erote comœdo uſuvenit; qui, poſteaquam e ſcena non modo ſibilis, ſed etiam convicio explodebatur, ſicut in aram, confugit in hujus domum, diſciplinam, patrocinium, nomen. Itaque perbrevi tempore, qui ne in noviſſimis quidem erat hiſtrionibus, ad primos pervenit comœdos. Quæ res extulit eum? Una commendatio hujus; qui tamen Panurgum illum, non ſolum ut Roſcii diſcipulus fuiſſe diceretur, domum recepit; ſed etiam ſummo cum labore, ſtomacho, miſeriaque erudiit. Nam, quo quiſque eſt ſolertior et ingenioſior, hòc docet

iracundius, et laborioſius. Quod enim ipſe celeriter arripuit, id cum tarde percipi videt, diſcruciatur. Paulo longius oratio mea provecta eſt hac de cauſa, ut conditionem ſocietatis diligenter cognoſceretis.

Quæ deinde conſecuta? Panurgum, inquit, hunc, ſervum communem Q. Flavius Tarquinienſis quidam interfecit. In hanc rem, inquit, me cognitorem dediſti: lite conteſtata, judicio damni injuriâ conſtituto, tu ſine me cum Flavio decidiſti. Utrum pro dimidia parte, an pro tota ſocietate? Planius dicam, utrum pro me, an pro me et pro te? Pro me? potui; exemplo multorum licitum eſt: jure fecerunt multi: nihil in ea re tibi injuriæ feci. Pete tu tuum, exige, et aufer, quod debetur. Suam quiſque partem juris poſſideat, et perſequatur.

At enim tu tuum negotium geſſiſti bene. Gere et tu tuum bene. Magno tuam dimidiam partem decidiſti. Magno et tu tuam partem decide. H-S CCCIƆƆƆ tu abſtuliſti. Si ſit hoc vero; H-S CCCIƆƆƆ tu quoque aufer.

XII. Sed hanc deciſionem Roſcii oratione, et opinione augere licet; re, et veritate mediocrem et tenuem eſſe invenietis. Accepit enim agrum temporibus iis, cum jacerent pretia prædiorum: qui ager neque villam habuit, neque ex ulla parte fuit cultus; qui nunc multo pluris eſt, quam tunc fuit. Neque id eſt mirum. Tum enim propter reipublicæ calamitates, omnium poſſeſſiones erant incertæ; nunc Deûm immortalium benignitate, omnium fortunæ ſunt certæ. Tum ager incultus ſine tecto; nunc eſt cultiſſimus cum optima villa.

Veruntamen, quoniam natura tam malevolus es, nunquam iſta te moleſtia et cura liberabo. Præclare ſuum negotium geſſit Roſcius; fundum fructuoſiſſimum abſtulit: quid ad te? tuam partem dimidiam, quemadmodum vis, decide. Vertit hic rationem; et id, quod probare non poteſt, fingere conatur. De tota re, inquit, decidiſti. Ergo huc univerſa cauſa deducitur, utrum Roſcius cum Flavio de ſua parte, an de tota ſocietate fecerit pactionem. Nam ego Roſcium, ſi quid communi nomine tetigit, confiteor præſtare debere ſocietati. Societatis, non ſuas lites

redemit, cum fundum a Flavio accepit. Quid ita? ſatis non dedit, amplius a ſe neminem petiturum. Qui de ſua parte decidit, reliquis integram relinquit actionem. Qui pro ſociis tranſigit, ſatiſdat, neminem eorum poſtea petiturum. Quid ita Flavio ſibi cavere non venit in mentem? neſciebat videlicet Panurgum fuiſſe in ſocietate? Sciebat. Neſciebat, Fannium Roſcio eſſe ſocium? Præclare. Nam iſte cum eo litem conteſtatam habebat. Cur igitur decidit, et non reſtipulatur, neminem amplius petiturum? cur de fundo decidit, et judicio non abſolvitur? cur tam imperite facit, ut nec Roſcium ſtipulatione alliget, neque a Fannio judicio ſe abſolvat? Eſt hoc primum, et ex conditione juris, et ex conſuetudine cautionis, graviſſimum et firmiſſimum argumentum: quod ego pluribus verbis amplecterer, ſi non alia certiora et clariora teſtimonia in cauſa haberem.

XIII. Et, ne forte me hoc fruſtra pollicitum eſſe prædices: te, te, inquam, Fanni, ab tuis ſubſelliis contra te teſtem ſuſcitabo. Criminatio tua quæ eſt? Roſcium cum Flavio pro ſocietate decidiſſe. Quo tempore? Abhinc annis IV. Defenſio mea quæ eſt? Roſcium pro ſua parte cum Flavio tranſegiſſe. Repromittis tu abhinc triennium Roſcio. Quid? recita iſtam reſtipulationem clarius. Attende, quæſo, Piſo. Fannium invitum, et huc atque illuc tergiverſantem, teſtimonium contra ſe dicere cogo. Quid enim reſtipulatio clamat? *Quod a Flavio abſtulero, partem dimidiam inde Roſcio me ſoluturum ſpondeo.* Tua vox eſt, Fanni.

Quid tu auferre potes a Flavio, ſi Flavius nihil debet? quid hic porro nunc reſtipulatur, quod jampridem ipſe exegit? quid vero Flavius tibi daturus eſt, qui Roſcio omne quod debuit, diſſolvit? cur in re tam veteri, in negotio tam confecto, in ſocietate diſſoluta, nova hæc reſtipulatio interponitur? Quis eſt hujus reſtipulationis ſcriptor? teſtis? arbiter? Quis? tu Piſo. Tu enim Q. Roſcium pro opera, pro labore, quod cognitor fuiſſet, quod vadimonia obiſſet, rogaſti, ut Fannio daret H-S CCCIↃↃↃ, hac conditione, ut, ſi quid ille exegiſſet a Flavio, partem ejus dimidiam Roſcio diſſolveret. Satiſne iſta reſtipulatio dicere tibi videtur aperte, Roſcium pro ſe decidiſſe?

At enim forſitan hoc tibi veniat in mentem, repromiſiſſe Fannium Roſcio, ſi quid a Flavio exegiſſet, ejus partem dimidiam; ſed omnino exegiſſe nihil. Quid? tu non exitum exactionis, ſed initium repromiſſionis, ſpectare debes? neque, ſi ille perſequi noluit, non, quod in ſe fuit, judicavit, Roſcium ſuas, non ſocietatis lites, redemiſſe? Quid ſi tandem planum facio, poſt deciſionem veterem Roſcii, poſt repromiſſionem recentem hanc Fannii, H-S cccıɔɔɔ Fannium a Q. Flavio, Panurgi nomine abſtuliſſe? tamen diutius illudere viri optimi exiſtimationi, Q. Roſcii, audebit?

XIV. Paulo ante quærebam, id quod vehementer ad rem pertinebat, qua de cauſa Flavius, cum de tota lite faceret pactionem, neque ſatis acciperet a Roſcio, neque judicio abſolveretur a Fannio. Nunc vero (id quod mirum et incredibile eſt) requiro, quamobrem, cum de tota re decidiſſet cum Roſcio, H-S cccıɔɔɔ ſeparatim Fannio diſſolvit? Hoc loco, Saturi, quid pares reſpondere, ſcire cupio. Utrum, omnino Fannium a Flavio H-S cccıɔɔɔ non abſtuliſſe? an alio nomine, et alia de cauſa abſtuliſſe? Si alia de cauſa; quæ ratio tibi cum eo interceſſerat? Nulla. Addictus erat tibi? Non. Fruſtra tempus contero. Omnino, inquit, H-S cccıɔɔɔ a Flavio non abſtulit, neque Panurgi nomine, neque cujuſquam. Si planum facio, poſt hanc recentem ſtipulationem Roſcii, H-S cccıɔɔɔ a Flavio te abſtuliſſe; numquid cauſæ eſt, quin ab judicio abeas turpiſſime victus?

Quo teſte igitur hoc planum faciam? Venerat, ut opinor, hæc res in judicium. Certe. Quis erat petitor? Fannius. Quis reus? Flavius. Quis judex? Cluvius. Ex his unus mihi teſtis eſt producendus, qui pecuniam datam dicat. Quis eſt ex his graviſſimus? Sine controverſia, qui omnium judicio comprobatus eſt judex. Quem igitur ex his tribus a me teſtem expectabis? petitorem? Fannius eſt. Contra ſe nunquam teſtimonium dicet. Reum? Flavius eſt. Is jampridem eſt mortuus. Si viveret, verba ejus audiretis. Judicem? Cluvius eſt. Quid is dicit? H-S cccıɔɔɔ Panurgi nomine Flavium Fannio diſſolviſſe. Quem tu ſi ex cenſu ſpectas; eques Romanus eſt. Si ex vita; homo clariſſimus eſt.

Si ex te; judicem ſumpſiſti. Si ex veritate; id, quod ſcire potuit et debuit, dixit.

Nega, nega nunc, equiti Romano, homini honeſto, judici tuo, credi oportere. Circumſpicit, æſtuat, negat nos Cluvii teſtimonium recitaturos. Recitabimus. Erras: inani, et tenui ſpe te conſolaris. Recita teſtimonium T. Manilii, et C. Luſcii Ocreæ, duorum ſenatorum, hominum ornatiſſimorum, qui ex Cluvio audierunt. Testimonium T. Manilii, et C. Luscii Ocreæ. Utrum dicis, Luſcio, et Manilio, an et Cluvio non eſſe credendum? Planius, atque apertius dicam.

XV. Utrum Luſcius et Manilius nihil de H-S cccıↄↄↄ ex Cluvio audierunt? an Cluvius falſum Luſcio, et Manilio dixit? Hoc ego loco, ſoluto et quieto ſum animo; et, quorſum recidat reſponſum tuum, non magnopere laboro. Firmiſſimis enim et ſanctiſſimis teſtimoniis virorum optimorum cauſa Roſcii communita eſt. Si jam tibi deliberatum eſt, quibus abroges fidem jurisjurandi, reſponde. Manilio et Luſcio negas eſſe credendum? dic, aude. Eſt tuæ contumaciæ, arrogantiæ, vitæque univerſæ vox. Quid? expectas, quam mox ego Luſcium et Manilium dicam, ordine, eſſe ſenatores; ætate, grandes natu; natura, ſanctos et religioſos; copiis rei familiaris, locupletes et pecunioſos? Non faciam: nihil mihi detraham, cum illis exactæ ætatis ſeveriſſime fructum, quem meruerunt, retribuam. Magis mea adoleſcentia indiget illorum bona exiſtimatione, quam illorum ſeveriſſima ſenectus deſiderat meam laudem. Tibi vero, Piſo, diu deliberandum et concoquendum eſt, utrum potius Chæreæ injurato in ſua lite, an Manilio et Luſcio juratis in alieno judicio credas.

Reliquum eſt, ut Cluvium falſum dixiſſe Luſcio et Manilio contendat. Quod ſi facit, qua impudentia eſt, eumne teſtem improbabit, quem judicem probarit? ei negabit credi oportere, cui ipſe crediderit? ejus teſtis ad judicem fidem infirmabit, cujus propter fidem et religionem judicis, teſtes comparabat? quem ego ſi ferrem judicem, refugere non deberet; cum teſtem producam, reprehendere audebit?

XVI. Dixit enim, inquit, injuratus Luſcio et Manilio. Si diceret juratus, crederes? At quid intereſt inter perjurum et mendacem? Qui mentiri ſolet, pejerare conſuevit. Quem ego, ut mentiatur, inducere poſſum; ut pejeret, exorare facile potero. Nam, qui ſemel a veritate deflexit, hic non majore religione ad perjuriam, quam ad mendacium, perduci conſuevit. Quis enim deprecatione Deorum, non conſcientiæ fide, commovetur? Propterea, quæ pœna ab Diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci, conſtituta eſt. Non enim ex pactione verborum, quibus jusjurandum comprehenditur, ſed ex perfidia et malitia, per quam inſidiæ tenduntur alicui, Dii immortales hominibus iraſci et ſuccenſere conſuerunt.

At ego hoc ex contrario contendo. Levior eſſet auctoritas Cluvii, ſi diceret juratus, quam nunc eſt, cum dicit injuratus. Tum enim forſitan improbis nimis cupidus videretur, qui, qua de re judex fuiſſet, teſtis eſſet: nunc omnibus inimicis neceſſe eſt caſtiſſimus et conſtantiſſimus eſſe videatur, qui id, quod ſcit, familiaribus ſuis dicit. Dic nunc, ſi potes, ſi res, ſi cauſa patitur, Cluvium eſſe mentitum. Mentitus eſt Cluvius? Ipſa mihi veritas manum injecit, et paulisper conſiſtere et commorari cogit. Unde hoc totum ductum et conflatum mendacium eſt? Roſcius eſt videlicet homo callidus et verſutus. Hoc initio cogitare cœpit: quoniam Fannius a me petit H-S ɪↄↄↄ, petam a C. Cluvio, equite Romano, ornatiſſimo homine, ut mea cauſa mentiatur; dicat, deciſionem factam eſſe, quæ facta non eſt; H-S cccɪↄↄↄ a Flavio data eſſe Fannio, quæ data non ſunt. Eſt hoc principium improbi animi, miſeri ingenii, nullius conſilii.

Quid deinde? poſteaquam ſe præclare confirmavit, venit ad Cluvium: quem hominem? levem? immo graviſſimum: mobilem? immo conſtantiſſimum: familiarem? immo alieniſſimum. Hunc poſteaquam ſalutavit, rogare cœpit, blande et concinne ſcilicet, Mentire mea cauſa, viris optimis, tuis familiaribus præſentibus; dic Flavium cum Fannio de Panurgo decidiſſe, qui nihil tranſegit; dic H-S cccɪↄↄↄ dediſſe, qui aſſem nullum dedit. Quid ille reſpondit? Ego vero cupide et libenter mentiar

tua cauſa: et, ſi quando me vis pejerare, ut paululum tu compendii facias, paratum fore ſcito. Non fuit cauſa, cur tantum laborem caperes, et ad me venires: per nuntium hoc, quod erat tam leve, tranſigere potuiſti.

XVII. Pro Deûm hominumque fidem! hoc aut Roſcius unquam a Cluvio petiiſſet, ſi H-S millies in judicium haberet? aut Cluvius Roſcio petenti conceſſiſſet, ſi univerſæ prædæ particeps eſſet? Vix medius fidius, tu, Fanni, a Ballione, aut aliquo ejus ſimili hoc expoſtulare auderes, et impetrare poſſes, quod cum eſt veritate falſum, tum ratione quoque eſt incredibile. Obliviſcor enim, Roſcium et Cluvium viros eſſe primarios; improbos temporis cauſa eſſe fingo.

Falſum ſubornavit teſtem Roſcius Cluvium. Cur tam ſero? cur, cum altera penſio ſolvenda eſſet, non tum, cum prima? nam jam antea H-S ıↄↄↄ diſſolverat. Deinde, ſi jam perſuaſum erat Cluvio, aut mentiretur; cur potius H-S cccıↄↄↄ, quam cccıↄↄↄ, cccıↄↄↄ, cccıↄↄↄ data dixit Fannio a Flavio, cum ex reſtipulatione pars ejus dimidia Roſcii eſſet?

Jam intelligis, C. Piſo, ſibi ſoli, ſocietati nihil Roſcium petiſſe. Hoc cum ſentit Saturius eſſe apertum, reſiſtere et repugnare contra veritatem non audet: aliud fraudis, et inſidiarum in eodem veſtigio diverticulum reperit.

Petiſſe, inquit, ſuam partem Roſcium a Flavio confiteor: vacuam et integram reliquiſſe Fanni concedo: ſed, quod ſibi exegit, id commune ſocietatis factum eſſe contendo. Quo nihil captioſius, neque indignius poteſt dici. Quæro enim, potueritne Roſcius ex ſocietate ſuam partem petere, necne? Si non potuit; quemadmodum abſtulit? ſi potuit; quemadmodum non ſibi exegit? Nam quod ſibi petitur, certe alteri non exigitur. An ita eſt? ſi, quod univerſæ ſocietatis fuiſſet, petiſſet; quod tum redactum eſſet, æqualiter omnes partirentur: nunc, cum petierit, quod ſuæ partis eſſet; non, quod abſtulit, ſoli ſibi exegit?

XVIII. Quid intereſt inter eum, qui per ſe litigat, et qui cognitor eſt datus? Qui per ſe litem conteſtatur, ſibi ſoli petit. Alteri nemo poteſt, niſi qui cognitor eſt factus. Itane vero? cognitor ſi

fuiſſet tuus, quod viciſſet judicio, ferres tuum. Suo nomine petiit: quod abſtulit, ſibi, non tibi, exegit. Quod ſi quiſquam petere poteſt alteri, qui cognitor non eſt factus; quæro, quid ita, cum Panurgus eſſet interfectus, et lis conteſtata cum Flavio damni injuria eſſet, tu in eam litem cognitor Roſcii ſis factus? cum præſertim ex tua oratione, quodcunque tibi peteres, huic peteres; quodcunque tibi exigeres, id in ſocietatem recideret. Quod ſi ad Roſcium nihil perveniret, quod tu a Flavio abſtuliſſes, niſi te in ſuam litem dediſſet cognitorem; ad te pervenire nihil debet, quod Roſcius pro ſua parte exegit; quoniam tuus cognitor non eſt factus.

Quid enim huic rei reſpondere poteris, Fanni? cum de ſua parte Roſcius tranſegit cum Flavio, actionem tibi tuam reliquit, an non? Si non reliquit, quemadmodum H-S CCCIƆƆƆ ab eo poſtea exegiſti? Si reliquit, quid ab hoc petis, quod per te perſequi et petere debes? Simillima enim, et maxime gemina ſocietas hæreditatis eſt. Quemadmodum ſocius in ſocietate habet partem; ſic heres in hæreditate habet partem. Ut heres ſibi ſoli, non coheredibus petit; ſic ſocius ſibi ſoli, non ſociis, petit. Et quemadmodum uterque pro ſua parte petit, ſic pro ſua parte diſſolvit; heres ex ſua parte, qua hæreditatem adiit; ſocius ex ea, qua ſocietatem coiit.

Quemadmodum ſuam partem Roſcius ſuo nomine condonare potuit Flavio, ut eam tu non peteres; ſic, cum exegit ſuam partem, et tibi integram petitionem reliquit, tecum partiri non debet; niſi forte tu, perverſo more, quod hujus eſt, ab alio extorquere non potes, huic eripere potes. Perſtat in ſententia Saturius; quodcunque ſibi petat ſocius, id ſocietatis fieri. Quod ſi ita eſt, qua (malùm) ſtultitia fuit Roſcius, qui ex juriſperitorum conſilio et auctoritate reſtipularetur a Fannio diligenter, ut, quod is exegiſſet a Flavio, dimidiam partem ſibi diſſolveret; ſi quidem ſine cautione et repromiſſione, nihilominus id Fannius ſocietati, hoc eſt Roſcio, debebat?

Deſiderantur non pauca.

IN

Q. CÆCILIUM

ORATIO,

DE ACCUSATORE IN C. VERREM CONSTITUENDO:

QUÆ DIVINATIO DICITUR.

ORATIO IV.

I. SI quis veſtrûm, Judices, aut eorum qui adſunt, forte miratur, me, qui tot annos in cauſis, judiciiſque publicis ita ſim verſatus, ut defenderim multos, læſerim neminem, ſubito nunc mutata voluntate ad accuſandum deſcendere; is, ſi mei conſilii cauſam, rationemque cognoverit, una et id, quod facio, probabit, et in hac cauſa profecto neminem præponendum eſſe mihi actorem putabit.

Cum Quæſtor in Sicilia fuiſſem, Judices, itaque ex ea provincia deceſſiſſem, ut Siculis omnibus jucundam, diuturnamque memoriam quæſturæ, nominiſque mei relinquerem; factum eſt, uti cum ſummum in veteribus patronis multis, tum nonnullum etiam in me præſidium ſuis fortunis conſtitutum eſſe arbitrarentur: qui nunc populati, atque vexati, cuncti ad me publice ſæpe venerunt, ut ſuarum fortunarum omnium cauſam, defenſionemque ſuſciperem: me ſæpe eſſe pollicitum, ſæpe oſtendiſſe dicebant, ſi quod tempus accidiſſet, quo tempore aliquid a me requirerent, commodis eorum me non defuturum. Veniſſe tempus aiebant, non jam ut commoda ſua, ſed ut vitam ſalutemque totius provinciæ defenderem: ſeſe jam ne Deos quidem in ſuis urbibus, ad quos confugerent, habere; quod eorum ſimulacra

ſanctiſſima C. Verres ex delubris religioſiſſimis ſuſtuliſſet. Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in ſuppliciis, avaritia in rapinis, ſuperbia in contumeliis efficere potuiſſet, eas omnes ſeſe hoc uno Prætore per triennium pertuliſſe: rogare, et orare, ne illos ſupplices aſpernarer, quos, me incolumi, nemini ſupplices eſſe oporteret.

II. Tuli graviter et acerbe, Judices, in eum me locum adductum, ut aut eos homines ſpes falleret, qui opem a me, atque auxilium petiſſent; aut ego, qui me ad defendendos homines ab ineunte adoleſcentia dediſſem, tempore atque officio coactus ad accuſandum traducerer. Dicebam, habere eos actorem Q. Cæcilium, qui præſertim Quæſtor in eadem provincia poſt me Quæſtorem fuiſſet. Quo ego adjumento ſperabam hanc a me moleſtiam poſſe dimoveri, id mihi erat adverſarium maxime: nam illi multo mihi hoc facilius remiſiſſent, ſi iſtum non noſſent, aut ſi iſte apud eos Quæſtor non fuiſſet.

Adductus ſum, Judices, officio, fide, miſericordia, multorum bonorum exemplo, veteri conſuetudine, inſtitutoque majorum, ut onus hoc laboris atque officii, non ex meo, ſed ex meorum neceſſariorum tempore, mihi ſuſcipiendum putarem. Quo in negotio tamen illa me res, Judices, conſolatur, quod hæc, quæ videtur eſſe accuſatio mea, non potius accuſatio, quam defenſio, eſt exiſtimanda: defendo enim multos mortales, multas civitates, provinciam Siciliam totam. Quamobrem, ſi mihi unus eſt accuſandus, propemodum manere in inſtituto meo videor, et non omnino a defendendis hominibus, ſublevandiſque diſcedere.

Quod ſi hanc cauſam tam idoneam, tam illuſtrem, tam gravem non haberem; ſi aut hoc a me Siculi non petiſſent, aut mihi cum Siculis cauſa tantæ neceſſitudinis non intercederet; et hoc, quod facio, me reipublicæ cauſa facere profiterer, ut homo ſingulari cupiditate, audacia, ſcelere præditus, cujus furta atque flagitia non in Sicilia ſolum, ſed in Achaia, Aſia, Cilicia, Pamphylia, Romæ denique ante oculos omnium maxima, turpiſſimaque noſſemus, me agente in judicium vocaretur; quis

tandem eſſet, qui meum factum aut conſilium poſſet reprehendere?

III. Quid eſt, pro Deûm, hominumque fidem! in quo ego reipublicæ plus hoc tempore prodeſſe poſſim? Quid eſt, quod aut populo Romano gratius eſſe debeat, aut ſociis, exteriſque nationibus optatius eſſe poſſit, aut ſaluti, fortuniſque omnium magis accommodatum ſit? Populatæ, vexatæ, funditus everſæ provinciæ: ſocii, ſtipendiariique populi Romani afflicti, miſeri, jam non ſalutis ſpem, ſed exitii ſolatium, quærunt. Qui judicia manere apud ordinem ſenatorium volunt, queruntur accuſatores ſe idoneos non habere: qui accuſare poſſunt, judiciorum ſeveritatem deſiderant. Populus Romanus interea, tametſi multis incommodis difficultatibuſque affectus eſt, tamen nihil æque in republica, atque illam veterem judiciorum vim gravitatemque requirit. Judiciorum deſiderio tribunitia poteſtas efflagitata eſt: judiciorum levitate ordo quoque alius ad res judicandas poſtulatur: judicum culpa atque dedecore etiam cenſorium nomen, quod aſperius antea populo videri ſolebat, id nunc poſcitur, id jam populare atque plauſibile factum eſt.

In hac libidine hominum nocentiſſimorum, in populi Romani quotidiana querimonia, judiciorum infamia, totius ordinis offenſione, cum hoc unum his tot incommodis remedium eſſe arbitrarer, ut homines idonei atque integri cauſam reipublicæ legumque ſuſciperent; fateor, me, ſalutis omnium cauſa, ad eam partem acceſſiſſe reipublicæ ſublevandæ, quæ maxime laboraret.

Nunc, quoniam, quibus rebus adductus ad cauſam acceſſerim, demonſtravi, dicendum neceſſario eſt de contentione noſtra, ut in conſtituendo accuſatore, quid ſequi poſſitis, habeatis. Ego ſic intelligo, Judices: cum de pecuniis repetundis nomen cujuſpiam deferatur, ſi certamen inter aliquos ſit, cui potiſſimum delatio detur, hæc duo in primis ſpectari oportere; quem maxime velint actorem eſſe ii, quibus factæ eſſe dicantur injuriæ; et quem minime velit is, qui eas injurias feciſſe arguatur.

IV. In hac cauſa, Judices, tametſi utrumque eſſe arbitror perſpicuum, tamen de utroque dicam, et de eo prius, quod apud

P 2

vos plurimum debet valere, hoc eſt, de voluntate eorum, quibus injuriæ factæ ſunt; quorum cauſa judicium de pecuniis repetundis eſt conſtitutum. Siciliam provinciam C. Verres per triennium depopulatus eſſe, Siculorum civitates vaſtaſſe, domos exinaniſſe, fana ſpoliaſſe, dicitur. Adſunt, queruntur Siculi univerſi: ad meam fidem, quam habent ſpectatam jam et diu cognitam, confugiunt: auxilium ſibi per me a vobis, atque a populi Romani legibus petunt: me defenſorem calamitatem ſuarum, me ultorem injuriarum, me cognitorem juris ſui, me actorem cauſæ totius eſſe voluerunt.

Utrum, Q. Cæcili, hoc dices, me non Siculorum rogatu ad cauſam accedere; an optimorum fideliſſimorumque ſociorum voluntatem apud hos gravem eſſe non oportere? Si id audebis dicere, quod C. Verres, cui te inimicum eſſe ſimulas, maxime exiſtimari vult, Siculos hoc a me non petiſſe; primùm cauſam inimici tui ſublevabis, de quo non præjudicium, ſed plane judicium jam factum putatur, quod ita percrebuit, Siculos omnes actorem ſuæ cauſæ contra illius injurias quæſiſſe. Hoc ſi tu, inimicus ejus, factum negabis, quod ipſe, cui maxime hæc res obſtat, negare non audet; videto, ne nimium familiariter inimicitias exercere videare. Deinde ſunt teſtes viri clariſſimi noſtræ civitatis, quos omnes a me nominari non eſt neceſſe: eos, qui adſunt, appellabo: quos, ſi mentirer, teſtes eſſe impudentiæ meæ minime vellem. Scit is, qui eſt in conſilio, C. Marcellus: ſcit is, quem adeſſe video, Cn. Lentulus Marcellinus: quorum fide atque præſidio Siculi maxime nituntur, quod omnino Marcellorum nomini tota illa provincia adjuncta eſt. Hi ſciunt, hoc non modo a me petitum eſſe, ſed ita ſæpe, et ita vehementer eſſe petitum, ut aut cauſa mihi ſuſcipienda fuerit, aut officium neceſſitudinis repudiandum. Sed quid ego his teſtibus utor, quaſi res dubia, aut obſcura ſit? Adſunt homines ex tota provincia nobiliſſimi, qui præſentes vos orant, atque obſecrant, Judices, ut in actore cauſæ ſuæ deligendo veſtrum judicium ab ſuo judicio ne diſcrepet. Omnium civitatum totius Siciliæ legationes adſunt, præter duas civitates; quarum duarum, ſi adeſſent, duo

crimina vel maxima minuerentur, quæ cum his civitatibus C. Verri communicata ſunt.

At enim cur a me potiſſimùm hoc præſidium petiverunt? Si eſſet dubium, petiſſent a me præſidium, necne; dicerem, cur petiſſent. Nunc vero, cum id ita perſpicuum ſit, ut oculis judicare poſſitis; neſcio cur hoc mihi detrimento eſſe debeat, ſi id mihi objiciatur, me potiſſimùm eſſe delectum. Verum id mihi non ſumo, Judices, et hoc non modo in oratione mea non pono, ſed ne in opinione quidem cujuſquam relinquo, me omnibus patronis eſſe præpoſitum. Non ita eſt; ſed uniuſcujuſque temporis, valetudinis, facultatis ad agendum, ducta ratio eſt. Mea fuit ſemper hæc in hac re voluntas et ſententia, quemvis ut hoc mallem de iis, qui eſſent idonei, ſuſcipere, quam me; me ut mallem, quam neminem.

V. Reliquum eſt jam, ut illud quæramus, (cum hoc conſtet, Siculos a me petiſſe) ecquid hanc rem apud vos, animoſque veſtros valere oporteat; ecquid auctoritatis apud vos in ſuo jure repetundo ſocii populi Romani, ſupplices veſtri, habere debeant. De quo quid ego plura commemorem? quaſi vero dubium ſit, quin tota lex de pecuniis repetundis ſociorum cauſâ conſtituta ſit. Nam civibus cum ſunt ereptæ pecuniæ, civili fere actione, et privato jure repetuntur. Hæc lex ſocialis eſt: hoc jus nationùm exterarum eſt: hanc habent arcem minus aliquanto nunc quidem munitam, quam antea: veruntamen, ſi qua reliqua ſpes eſt, quæ ſociorum animos conſolari poſſit, ea tota in hac lege poſita eſt; cujus legis non modo a populo Romano, ſed etiam ab ultimis nationibus, jampridem ſeveri cuſtodes requiruntur.

Quis igitur eſt, qui neget oportere eorum arbitratu lege agi, quorum cauſa lex ſit conſtituta? Sicilia tota, ſi una voce loqueretur, hoc diceret; Quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis urbibus, ſedibus, delubris fuit; quod in unaquaque re beneficio ſenatûs, populique Romani juris habui, id mihi tu, C. Verres, eripuiſti, atque abſtuliſti: quo nomine abs te ſeſtertiûm millies ex lege repeto. Si univerſa, ut dixi, provincia loqui poſſet, hac voce uteretur. Quoniam id non poterat, harum rerum

actorem, quem idoneum eſſe arbitrata eſt, ipſa delegit. In hujuſmodi re quiſquam tam impudens reperietur, qui ad alienam cauſam, invitis iis, quorum negotium eſt, accedere, aut aſpirare audeat?

VI. Si tibi, Q. Cæcili, hoc Siculi dicerent; Te non novimus; neſcimus qui ſis; nunquam te antea vidimus; ſine nos per eum noſtras fortuna defendere, cujus fides eſt nobis cognita; nonne id dicerent, quod cuivis probare deberent? Nunc hoc dicunt; utrumque ſe noſſe; alterum ſe cupere defenſorem eſſe fortunarum ſuarum; alterum plane nolle. Cur nolint, etiamſi taceant, ſatis dicunt. Verum non tacent. Tamen his invitiſſimis te offeres? tamen in aliena cauſa loquêre? tamen eos defendes, qui ſe ab omnibus deſertos potius, quam abs te defenſos eſſe, malunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui te neque velle ſua cauſa, nec, ſi cupias, poſſe arbitrantur? Cur eorum ſpem exiguam reliquarum fortunarum, quam habent in legis et judicii ſeveritate poſitam, vi extorquere conaris? cur te interponis, invitiſſimis his, quibus maxime lex conſultum eſſe vult? cur de quibus in provincia non optime es meritus, eos nunc plane fortunis omnibus conaris evertere? cur his non modo perſequendi juris ſui, ſed etiam deplorandæ calamitatis, adimis poteſtatem? Nam, te actore, quem eorum affuturum putas, quos intelligis, non ut per te alium, ſed ut per aliquem teipſum ulciſcantur, laborare?

VII. At enim ſolum id eſt, ut me Siculi maxime velint; alterum illud, credo, obſcurum eſt, a quo Verres minime ſe accuſari velit. Ecquis unquam tam palam de honore, tam vehementer de ſalute ſua contendit, quam ille, atque illius amici, ut ne hæc mihi delatio detur? Sunt multa, quæ Verres in me eſſe arbitratur, quæ ſcit in te, Q. Cæcili, non eſſe: quæ cujuſmodi in utroque noſtrûm ſint, paulo poſt commemorabo. Nunc tantum id dicam, quod tacitus tu mihi aſſentiare; nullam rem in me eſſe, quam ille contemnat; nullam in te, quam pertimeſcat. Itaque magnus ille defenſor, et amicus ejus tibi Hortenſius ſuffragatur, me oppugnat: aperte ab judicibus petit, ut tu mihi anteponare; et ait, hoc ſe honeſte, ſine ulla invidia, ac ſine ulla

offenſione contendere. Non enim, inquit, illud peto, quod ſoleo, cum vehementius contendi, impetrare; reus ut abſolvatur, non peto: ſed ut ab hoc potius, quam ab illo accuſetur, id peto. Da mihi hoc: concede, quod facile eſt, quod honeſtum, quod non invidioſum: quod cum dederis, ſine ullo tuo periculo, ſine infamia illud dederis, ut is abſolvatur, cujus ego cauſa laboro.

Et ait idem, ut aliquis metus adjunctus ſit ad gratiam, certos eſſe in conſilio, quibus oſtendi tabellas velit. Id eſſe perfacile; non enim ſingulos ferre ſententias, ſed univerſos conſtituere: ceratam unicuique tabellam dari cerâ legitimâ, non illa infami ac nefariâ. Atque is non tam propter Verrem laborat, quam quod eum minime res tota delectat. Videt enim, ſi a pueris nobilibus, quos adhuc eluſit; ſi a quadruplatoribus, quos non ſine cauſa contempſit ſemper, ac pro nihilo putavit, accuſandi voluntas ad viros fortes, ſpectatoſque homines tranſlata ſit, ſe in judiciis dominari non poſſe.

VIII. Huic ego homini jam ante denuntio, ſi a me cauſam hanc vos agi volueritis, rationem illi defendendi totam eſſe mutandam, et ita tamen mutandam, ut meliore et honeſtiore conditione ſit, quam qua ipſe eſſe vult; ut imitetur homines eos, quos ipſe vidit ampliſſimos, L. Craſſum, et M. Antonium; qui nihil ſe arbitrantur ad judicia, cauſaſque amicorum, præter fidem et ingenium, afferre oportere. Nihil erit, quòd, me agente, arbitretur judicium ſine magno multorum periculo poſſe corrumpi.

Ego in hoc judicio mihi Siculorum cauſam receptam, populi Romani ſuſceptam eſſe arbitror: ut mihi non unus homo improbus opprimendus ſit, id quod Siculi petiverunt; ſed omnino omnis improbitas, id quod populus Romanus jam diu flagitat, extinguenda atque delenda ſit. In quo ego quid eniti, aut quid efficere poſſim, malo in aliorum ſpe relinquere, quam in oratione mea ponere.

Tu vero, Cæcili, quid potes? quo tempore, aut qua in re non modo ſpecimen cæteris aliquod dediſti, ſed tute tui periculum feciſti? In mentem tibi non venit, quid negotii ſit cauſam publicam ſuſtinere? vitam alterius totam explicare, atque eam

non modo in animis judicum, ſed etiam in oculis conſpectuque omnium exponere? ſociorum ſalutem, commoda provinciarum, vim legum, gravitatem judiciorum defendere?

IX. Cognoſce ex me, quoniam hoc primum tempus diſcendi nactus es, quam multa eſſe oporteat in eo, qui alterum accuſet; ex quibus ſi unum aliquod in te cognoveris, ego jam tibi ipſe iſthuc, quod expetis, mea voluntate concedam. Primum, integritatem, atque innocentiam ſingularem: nihil eſt enim, quod minus ferendum ſit, quam rationem ab altero vitæ repoſcere eum, qui non poſſit ſuæ reddere. Hic ego de te plura non dicam: unum illud credo omnes animadvertere, te adhuc ab nullis, niſi a Siculis, potuiſſe cognoſci: Siculos hoc dicere, cum eidem ſint irati, cui tu te inimicum eſſe dicis, ſeſe tamen, te actore, ad judicium non affuturos. Quare negent, ex me non audies: hos patere id ſuſpicari, quod neceſſe eſt. Illi quidem (ut eſt hominum genus nimis acutum et ſuſpicioſum) non te ex Sicilia literas in Verrem deportare velle arbitrantur; ſed, cum iiſdem literis illius prætura et tua quæſtura conſignata ſit, aſportare te velle ex Sicilia literas ſuſpicantur.

Deinde, accuſatorem firmum, verumque eſſe oportet. Eum ego ſi te putem cupere eſſe, facile intelligo eſſe non poſſe. Nec ea dico, quæ, ſi dicam, tamen infirmare non poſſis; te, antequam de Sicilia deceſſeris, in gratiam rediſſe cum Verre: Potamonem, ſcribam et familiarem tuum, retentum eſſe a Verre in provincia, cum tu decederes: M. Cæcilium, fratrem tuum lectiſſimum atque ornatiſſimum adoleſcentem, non modo non adeſſe, neque tecum tuas injurias perſequi, ſed eſſe cum Verre; cum illo familiariſſime atque amiciſſime vivere. Sunt hæc, et alia in te falſi accuſatoris ſigna permulta; quibus ego nunc non utor: hoc dico, te, ſi maxime cupias, tamen verum accuſatorem eſſe non poſſe. Video enim permulta eſſe crimina, quorum tibi ſocietas cum Verre ejuſmodi eſt, ut ea in accuſando attingere non audeas.

X. Queritur Sicilia tota, C. Verrem ab aratoribus, cum frumentum ſibi in cellam imperaviſſet, et cum eſſet tritici modius

H-S II, pro frumento, in modios ſingulos, duodenos ſeſtertios exegiſſe. Magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, injuria non ferenda. Ego hoc uno crimine illum condemnem neceſſe eſt. Tu, Cæcili, quid facies? utrùm hoc tantum crimen prætermittes, an objicies? Si objicies, idne alteri crimini dabis, quod eodem tempore, in eadem provincia, tu ipſe feciſti? audebis ita accuſare alterum, ut, quo minus tute condemnere, recuſare non poſſis? Sin prætermittes; qualis erit iſta tua accuſatio, quæ, domeſtici periculi metu, certiſſimi et maximi criminis non modo ſuſpicionem, verum etiam mentionem ipſam, pertimeſcat?

Emptum eſt ex S. C. frumentum ab Siculis, Prætore Verre, pro quo frumento pecunia omnis ſoluta non eſt. Grave eſt hoc crimen in Verrem; grave, me agente; te accuſante, nullum. Eras enim tu Quæſtor: pecuniam publicam tu tractabas; ex qua, etiam ſi cuperet Prætor, tamen ne qua deductio fieret, magna ex parte tua poteſtas erat. Hujus quoque igitur criminis, te accuſante, mentio nulla fiet. Silebitur toto judicio de maximis et notiſſimis illius furtis et injuriis. Mihi crede, Cæcili, non poteſt in accuſando, ſocios vere defendere is, qui cum reo criminum ſocietate conjunctus eſt.

Mancipes a civitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. Quid? hoc, Verre Prætore, factum eſt ſolum? non; ſed etiam Quæſtore Cæcilio. Quid igitur? daturus es huic crimini, quod et potuiſti prohibere, ne fieret, et debuiſti? an totum id relinques? Ergo id omnino Verres in judicio ſuo non audiet, quod cum faciebat, quemadmodum defenſurus eſſet, non reperiebat.

XI. Atque ego hæc, quæ in medio poſita ſunt, commemoro. Sunt alia magis occulta furta; quæ ille, ut iſtius, credo, animos atque impetus retardaret, cum Quæſtore ſuo benigniſſime communicavit. Hæc tu ſcis ad me eſſe delata; quæ ſi velim proferre, facile omnes intelligent, vobis inter vos non modo voluntatem fuiſſe conjunctam, ſed ne prædam quidem adhuc eſſe diviſam. Quapropter ſi tibi indicium poſtulas dari, quòd tecum una fecerit, concedo, ſi id lege permittitur: ſin autem de

accuſatione dicimus, concedas oportet iis, qui nullo ſuo peccato impediuntur, quo minus alterius peccata demonſtrare poſſint.

Ac vide, quantum interfuturum ſit inter meam, atque tuam accuſationem. Ego, etiam quæ tu ſine Verre commiſiſti, Verri crimini daturus ſum, quòd te non prohibuerit, cum ſummam ipſe haberet poteſtatem; tu contra, ne quæ ille quidem fecit, objicies, ne qua ex parte conjunctus cum eo reperiare.

Quid illa, Cæcili? contemnendane tibi videntur eſſe, ſine quibus cauſa ſuſtineri, præſertim tanta, nullo modo poteſt? aliqua facultas agendi? aliqua dicendi conſuetudo? aliqua in foro, judiciis, legibus, aut ratio, aut exercitatio?

Intelligo, quam ſcopuloſo difficilique in loco verſer. Nam, cum omnis arrogantia odioſa eſt, tum illa ingenii, atque eloquentiæ multo moleſtiſſima. Quamobrem nihil dico de meo ingenio; neque eſt quod poſſim dicere; neque, ſi eſſet, dicerem: aut enim id mihi ſatis eſt, quod eſt de me opinionis, quidquid eſt; aut, ſi id parum eſt, ego majus id commemorando facere non poſſum.

XII. De te, Cæcili, jam mehercule hoc extra hanc contentionem certamenque noſtrum familiariter tecum loquar. Tu ipſe quemadmodum exiſtimes, vide etiam atque etiam; et tu te collige; et, qui ſis, et quid facere poſſis, conſidera. Putaſne, te poſſe de maximis, acerbiſſimiſque rebus, cum cauſam ſociorum, fortunaſque provinciæ, jus populi Romani, gravitatem judicii, legumque ſuſceperis, tot res, tam graves, tam varias, voce, memoria, conſilio, ingenio, ſuſtinere? Putaſne, te poſſe, quæ C. Verres in quæſtura, quæ in legatione, quæ in prætura, quæ Romæ, quæ in Italia, quæ in Achaia, Aſia, Pamphyliaque patrarit, ea, quemadmodum locis temporibuſque diviſa ſint, ſic criminibus et oratione diſtinguere? Putaſne poſſe, id quod in ejuſmodi reo maxime neceſſarium eſt, facere, ut, quæ ille libidinoſe, quæ nefarie, quæ crudeliter fecerit, ea æque acerba et indigna videantur eſſe iis, qui audient, atque illis viſa ſunt, qui ſenſerunt?

Magna ſunt ea, quæ dico, mihi crede: noli hæc contemnere.

Dicenda, demonſtranda, explicanda ſunt omnia: cauſa non ſolum exponenda, ſed etiam graviter copioſeque agenda eſt. Perficiendum eſt, ſi quid agere aut proficere vis, ut homines te non ſolum audiant, verum etiam libenter ſtudioſeque audiant. In quo ſi te multum natura adjuvaret; ſi optimis a pueritia diſciplinis atque artibus ſtuduiſſes, et in his elaboraſſes; ſi literas Græcas Athenis, non Lilybæi; Latinas Romæ, non in Sicilia, didiciſſes; tamen eſſet magnum, tantam cauſam, tam expectatam, et diligentiâ conſequi, et memoriâ complecti, et oratione exponere, et voce et viribus ſuſtinere.

Fortaſſe dices; Quid? ergo hæc in te ſunt omnia? Utinam quidem eſſent! veruntamen, ut eſſe poſſent, magno ſtudio mihi a pueritia eſt elaboratum. Quod ſi ego hæc, propter magnitudinem rerum ac difficultatem, aſſequi non potui, qui in omni vita nihil aliud egi; quam longe tu te ab his rebus abeſſe arbitrare, quas non modo antea nunquam cogitaſti, ſed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quæ et quantæ ſint, ſuſpicari potes?

XIII. Ego, qui, ſicut omnes ſciunt, in foro, judiciiſque ita verſer, ut ejuſdem ætatis aut nemo, aut pauci plures cauſas defenderint, et qui omne tempus, quod mihi ab amicorum negotiis datur, in his ſtudiis, laboribuſque conſumam, quo paratior ad uſum forenſem, promptiorque eſſe poſſim; tamen ita Deos mihi velim propitios, ut, cum illius diei mihi venit in mentem, quo die, citato reo, mihi dicendum ſit, non ſolum commoveor animo, ſed etiam toto corpore perhorreſco.

Jam nunc mente et cogitatione proſpicio, quæ tum ſtudia hominum, qui concurſus futuri ſint; quantam expectationem magnitudo judicii ſit allatura; quantam auditorum multitudinem C. Verris infamia concitatura; quantam denique audientiam orationi meæ improbitas illius factura ſit. Quæ cum cogito, jam nunc timeo, quidnam pro offenſione hominum, qui illi inimici infenſique ſunt, et expectatione omnium, et magnitudine rerum, dignum eloqui poſſim.

Tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras: et ſi quid ex vetere aliqua oratione, *Jovem ego Optimum Maximum*; aut,

Vellem, ſi fieri potuiſſet, Judices; aut aliquid ejuſmodi ediſcere potueris, præclare te paratum in judicium venturum arbitraris. Ac, ſi tibi nemo reſponſurus eſſet, tamen ipſam cauſam, ut ego arbitror, demonſtrare non poſſes. Nunc ne illud quidem cogitas, tibi cum homine diſertiſſimo, et ad dicendum paratiſſimo, futurum eſſe certamen; quicum modo diſſerendum, modo omni ratione pugnandum, certandumque ſit? Cujus ego ingenium ita laudo, ut non pertimeſcam; ita probo, ut me ab eo delectari facilius, quam decipi, putem poſſe.

XIV. Nunquam ille me opprimet conſilio; nunquam ullo artificio pervertet; nunquam ingenio me ſuo labefactare atque infirmare conabitur. Novi omnes hominis petitiones, rationeſque dicendi: ſæpe in iiſdem, ſæpe in contrariis cauſis verſati ſumus. Ita contra me ille dicet, quamvis ſit ingenioſus, ut nonnullum etiam de ſuo ingenio judicium fieri arbitretur. Te vero, Cæcili, quemadmodum ſit eluſurus, quam omni ratione jactaturus, videre jam videor: quoties ille tibi poteſtatem optionemque facturus ſit, ut eligas utrum velis, factum eſſe, necne; verum eſſe, an falſum: utrum dixeris, id contra te futurum. Qui tibi æſtus, qui error, quæ tenebræ, Dii immortales, erunt, homini minime malo? Quid? cum accuſationis tuæ membra dividere cœperit, et in digitis ſuis ſingulas partes cauſæ conſtituere? Quid, cum unumquodque tranſigere, expedire, abſolvere? Ipſe profecto metuere incipies, ne innocenti periculum faceſſeris. Quid, cum commiſerari, conqueri, et ex illius invidia deonerare aliquid, et in te trajicere cœperit? commemorare Quæſtoris cum Prætore neceſſitudinem conſtitutam? morem majorum? ſortis religionem? Poteriſne ejus orationis ſubire invidiam? Vide modo; etiam atque etiam conſidera. Mihi enim videtur periculum fore, ne ille non modo verbis te obruat, ſed geſtu ipſo, ac motu corporis præſtringat aciem ingenii tui, teque ab inſtitutis tuis, cogitationibuſque abducat.

Atque hujuſce rei judicium jam continuo video futurum. Si enim mihi hodie reſpondere ad hæc, quæ dico, potueris; ſi ab iſto libro, quem tibi magiſter ludi, neſcio qui, ex alienis orationibus

compoſitum dedit, verbo uno diſceſſeris; poſſe te et illi quoque judicio non deeſſe, et cauſæ atque officio tuo ſatisfacere arbitrabor. Sin mecum in hac proluſione nihil fueris; quem te in ipſa pugna cum accerimo adverſario fore putemus?

XV. Eſto: ipſe nihil eſt, nihil poteſt: at venit paratus cum ſubſcriptoribus exercitatis et diſertis. Eſt tamen hoc aliquid; tametſi non eſt ſatis: omnibus enim rebus is, qui princeps in agendo eſt, ornatiſſimus et paratiſſimus eſſe debet. Veruntamen L. Apuleium eſſe video proximum ſubſcriptorem, hominem non ætate, ſed uſu forenſi atque exercitatione tironem. Deinde, ut opinor, habet Allienum, hunc tamen a ſubſelliis; qui, quid in dicendo poſſet, nunquam ſatis attendi: in clamando quidem video eum eſſe bene robuſtum, atque exercitatum. In hoc ſpes tuæ ſunt omnes. Hic, ſi tu eris actor conſtitutus, totum judicium ſuſtinebit. Ac ne is quidem tantum contendet in dicendo, quantum poteſt; ſed conſulet laudi et exiſtimationi tuæ; et ex eo, quod ipſe poteſt in dicendo, aliquantum remittet, ut tu tamen aliquid eſſe videare. Ut in actoribus Græcis fieri videmus; ſæpe illum, qui eſt ſecundarum, aut tertiarum partium, cum poſſit aliquanto clarius dicere, quam ipſe primarum, multùm ſummittere, ut ille princeps quam maxime excellat; ſic faciet Allienus: tibi ſerviet, tibi lenocinabitur: minus aliquanto contendet, quam poteſt.

Jam hoc conſiderate, cujuſmodi accuſatores in tanto judicio ſimus habituri, cum et ipſe Allienus ex ea facultate, ſi quam habet, aliquantum detracturus ſit; et Cæcilius tum denique ſe aliquid futurum putet, ſi Allienus minus vehemens fuerit, et ſibi primas in dicendo partes conceſſerit. Quartum quem ſit habiturus, non video, niſi quem forte ex illo grege moratorum, qui ſubſcriptionem ſibi poſtularunt, cuicunque vos delationem dediſſetis. Ex quibus alieniſſimis hominibus ita paratus venis, ut tibi hoſpes aliquis ſit recipiendus. Quibus ego non ſum tantum honorem habiturus, ut ad ea, quæ dixerint, certo loco, aut ſingulatim unicuique reſpondeam. Sic breviter, quoniam non conſulto, ſed caſu, in eorum mentionem incidi, quaſi præteriens ſatisfaciam univerſis.

XVI. Tantâne vobis inopiâ videor eſſe amicorum, ut mihi non ex his, quos mecum adduxerim, ſed de populo ſubſcriptor addatur? vobis autem tanta inopia reorum eſt, ut mihi cauſam præripere conemini potius, quam aliquos a columna Menia veſtri ordinis reos reperiatis? Cuſtodem, inquit, Tullio me apponite. Quid? mihi quam multis cuſtodibus opus erit, ſi te ſemel ad meas capſas admiſero? qui non ſolum, ne quid enunties, ſed etiam ne quid auferas, cuſtodiendus ſis. Sed de iſto cuſtode toto ſic vobis breviſſime reſpondebo; non eſſe hos tales viros commiſſuros, ut ad cauſam tantam, a me ſuſceptam, mihi creditam, quiſquam ſubſcriptor, me invito, aſpirare poſſit. Etenim fides mea cuſtodem repudiat, diligentia ſpeculatorem reformidat.

Verum, ut ad te, Cæcili, redeam, quam multa te deficiant, vides: quam multa ſint in te, quæ reus nocens in accuſatore ſuo cupiat eſſe, profecto jam intelligis. Quid ad hæc dici poteſt? Non enim quæro, quid tu dicturus ſis. Video mihi non te, ſed hunc librum eſſe reſponſurum, quem monitor tuus hic tenet; qui, ſi te recte monere volet, ſuadebit tibi, ut hinc diſcedas, neque mihi verbum ullum reſpondeas. Quid enim dices? an id, quod dictitas, injuriam tibi feciſſe Verrem? Arbitror: neque enim eſſet veriſimile, cum omnibus Siculis faceret injurias, te illi unum eximium, cui conſuleret, fuiſſe. Sed cæteri Siculi ultorem ſuarum injuriarum invenerunt; tu, dum tuas injurias per te, id quod non potes, perſequi conaris, id agis, ut cæterorum quoque injuriæ ſint impunitæ atque inultæ: et hoc te præterit, non id ſolum ſpectari ſolere, qui debeat, ſed etiam illud, qui poſſit ulciſci. In quo utrumque ſit, eum ſuperiorem eſſe; in quo alterum, in eo non, quid is velit, ſed quid facere poſſit, quæri ſolere.

Quod ſi ei potiſſimum cenſes permitti oportere accuſandi poteſtatem, cui maximam C. Verres injuriam fecerit; utrùm tandem cenſes hos judices gravius ferre oportere, te ab illo eſſe læſum, an provinciam Siciliam eſſe vexatam ac perditam? Opinor, concedis, multo hoc eſſe gravius, et ab omnibus ferri gravius oportere. Concede igitur, ut tibi anteponatur in accuſando

provincia: nam provincia accuſat, cum is agit cauſam, quem ſibi illa defenſorem ſui juris, ultorem injuriarum, actorem cauſæ totius adoptavit.

XVII. At eam tibi C. Verres fecit injuriam, quæ cæterorum quoque animos poſſet alieno incommodo commovere. Minime: nam id quoque ad rem pertinere arbitror, qualis injuria dicatur, quæ cauſa inimicitiarum proferatur. Cognoſcite ex me: nam iſte eam profecto, niſi plane nihil ſapit, nunquam proferet. Agonis eſt quædam, Lilybætana, liberta Veneris Erycinæ; quæ mulier ante hunc Quæſtorem copioſa plane et locuples fuit. Ab hac præfectus Antonii quidam ſymphoniacos ſervos abducebat per injuriam, quibus ſe in claſſe uti velle dicebat. Tum illa, ut mos in Sicilia eſt omnium Venereorum, et eorum, qui a Venere ſe liberaverunt, ut præfecto illi religionem Veneris, nomenque objiceret, dixit et ſe, et omnia ſua, Veneris eſſe.

Ubi hoc Quæſtori Cæcilio, viro optimo, et homini æquiſſimo, nuntiatum eſt, vocari ad ſe Agonidem jubet; judicium dat ſtatim, ſi pareret, eam, ſe et ſua Veneris eſſe, dixiſſe. Judicant recuperatores id, quod neceſſe erat: neque enim erat cuiquam dubium, quin illa dixiſſet. Iſte in poſſeſſionem bonorum mulieris mittit: ipſam Veneri in ſervitutem adjudicat: deinde bona vendit: pecuniam redigit. Ita, dum pauca mancipia, Veneris nomine, Agonis, ac religione retinere vult, fortunas omnes, libertatemque ſuam iſtius injuriâ perdidit. Lilybæum Verres venit poſtea: rem cognoſcit: factum improbat: cogit Quæſtorem ſuum pecuniam, quam ex Agonidis bonis redegiſſet, eam mulieri omnem annumerare, et reddere.

Eſt adhuc, id quod vos omnes admirari video, non Verres, ſed Q. Mucius. Quid enim facere potuit elegantius ad hominum exiſtimationem? æquius ad levandam mulieris calamitatem? vehementius ad Quæſtoris libidinem coercendam? Summe hæc omnia mihi videntur eſſe laudanda. Sed repente e veſtigio, ex homine, tanquam aliquo Circæo poculo, factus eſt Verres: redit ad ſe, atque ad mores ſuos: nam ex illa pecunia magnam partem ad ſe vertit; mulieri reddidit quantulum viſum eſt.

XVIII. Hic tu ſi læſum te a Verre eſſe dices, patiar, et concedam: ſi injuriam tibi factam quereris, defendam, et negabo. Deinde de injuria, quæ tibi facta ſit, neminem noſtrûm graviorem vindicem eſſe oportet, quam te ipſum, cui facta dicitur. Si tu cum illo poſtea in gratiam rediſti; ſi domi illius aliquoties, ſi ille apud te poſtea cœnavit; utrùm te perfidioſum, an prævaricatorem, exiſtimari mavis? Video eſſe neceſſe alterutrum: ſed ego tecum in eo non pugnabo, quo minus, utrum velis, eligas.

Quid, ſi ne injuriæ quidem, quæ tibi ab illo facta ſit, cauſa remanet; quid habes, quod poſſis dicere, quam ob rem non modo mihi, ſed cuiquam anteponare? niſi forte illud, quod dicturum te eſſe audio, Quæſtorem illius fuiſſe: quæ cauſa gravis eſſet, ſi certares mecum, uter noſtrûm illi amicior eſſe deberet. In contentione ſuſcipiendarum inimicitiarum, ridiculum eſt putare, cauſam neceſſitudinis ad inferendum periculum juſtam videri oportere. Etenim, ſi plurimas a tuo Prætore injurias accepiſſes, tamen eas ferendo, majorem laudem, quam ulciſcendo, mererere. Cum vero nullum illius in vita rectius factum ſit, quam id, quod tu injuriam appellas; hi ſtatuent, hanc cauſam, quam ne in alio quidem probarent, in te juſtam ad neceſſitudinem violandam videri? Qui, ſi ſummam injuriam ab illo accepiſti, tamen quoniam Quæſtor ejus fuiſti, non potes eum ſine ulla vituperatione accuſare: ſi vero nulla tibi facta eſt injuria, ſine ſcelere eum accuſare non potes. Quare, cum incertum ſit de injuria, quemquam eſſe horum putas, qui non malit, te ſine vituperatione, quam cum ſcelere, diſcedere?

XIX. At vide, quid differat inter meam opinionem, ac tuam. Tu, cum omnibus rebus inferior ſis, hac una in re te mihi anteferri putas oportere, quod Quæſtor illius fueris: ego, ſi ſuperior cæteris rebus eſſes, hanc unam ob cauſam te accuſatorem repudiari putarem oportere. Sic enim a majoribus noſtris accepimus, Prætorem Quæſtori ſuo parentis loco eſſe oportere; nullam neque juſtiorem, neque graviorem cauſam neceſſitudinis poſſe reperiri, quam conjunctionem ſortis, quam provinciæ, quam officii, quam publicam muneris ſocietatem. Quamobrem ſi jure eum

poſſis accuſare, tamen, cum is tibi parentis numero fuiſſet, id pie facere non poſſes. Cum vero neque injuriam acceperis, et Prætori tuo periculum crees; fatearis neceſſe eſt, te illi injuſtum, impiumque bellum inferre conari. Etenim iſta quæſtura ad eam rem valet, ut elaborandum tibi in ratione reddenda ſit, quamobrem, qui Quæſtor ejus fueris, accuſes; non, ut ob eam ipſam cauſam poſtulandum ſit, ut tibi potiſſimum accuſatio detur. Neque fere unquam venit in contentionem de accuſando, qui Quæſtor fuiſſet, quin repudiaretur. Itaque neque L. Philoni in C. Servilium nominis deferendi poteſtas eſt data, neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum, neque Cn. Pompeio in T. Albucium; quorum nemo propter indignitatem repudiatus eſt; ſed ne libido violandæ neceſſitudinis auctoritate judicum comprobaretur. Atque ille Cn. Pompeius ita cum C. Julio contendit, ut tu mecum: Quæſtor enim Albucii fuerat, ut tu Verris. Julius hoc ſecum auctoritatis ad accuſandum afferebat, quod, ut hoc tempore nos ab Siculis, ſic tum ille ab Sardis rogatus, ad cauſam acceſſerat. Semper hæc cauſa plurimum valuit: ſemper hæc ratio accuſandi fuit honeſtiſſima, pro ſociis, pro ſalute provinciæ, pro exterarum nationum commodis inimicitias ſuſcipere, ad periculum accedere, operam, ſtudium, laborem interponere.

XX. Etenim ſi probabilis eſt eorum cauſa, qui injurias ſuas perſequi volunt; qua in re dolori ſuo, non reipublicæ commodis, ſerviunt; quanto illa cauſa honeſtior, quæ non ſolum probabilis videri, ſed etiam grata eſſe debet, nulla privatim accepta injuria, ſociorum, atque amicorum populi Romani dolore atque injuriis commoveri? Nuper cum in P. Gabinium vir fortiſſimus et innocentiſſimus L. Piſo delationem nominis poſtularet, et contra Q. Cæcilius peteret, iſque ſe veteres inimicitias jam diu ſuſceptas perſequi diceret: cum auctoritas et dignitas Piſonis valebat plurimum, tum illa erat cauſa juſtiſſima, quod eum ſibi Achæi patronum adoptarant. Etenim, cum lex ipſa de pecuniis repetundis ſociorum atque amicorum populi Romani cauſâ parata ſit, iniquum eſt, non eum legis judiciique actorem idoneum maxime putari, quem actorem cauſæ ſuæ ſocii, defenſoremque fortunarum

ſuarum potiſſimum eſſe voluerunt. An, quod ad commemorandum eſt honeſtius, id ad probandum non multo videri debet æquius? utra igitur eſt ſplendidior, utra illuſtrior commemoratio? accuſavi eum, cui Quæſtor fueram, quicum me ſors, conſuetudoque majorum, quicum me Deorum hominumque judicium conjunxerat; an, accuſavi rogatu ſociorum, atque amicorum? delectus ſum ab univerſa provincia, qui ejus jura fortunaſque defenderem? Dubitare quiſquam poteſt, quin honeſtius ſit, eorum cauſâ, apud quos Quæſtor fueris, quam eum, cujus Quæſtor fueris, accuſare?

Clariſſimi viri noſtræ civitatis, temporibus optimis, hoc ſibi ampliſſimum pulcherrimumque ducebant, ab hoſpitibus clientibuſque ſuis, ab exteris nationibus, quæ in amicitiam populi Romani ditionemque eſſent, injurias propulſare, eorumque fortunas defendere. M. Catonem illum Sapientem, clariſſimum virum, et prudentiſſimum, cum multis graves inimicitias geſſiſſe accepimus, propter Hiſpanorum, apud quos Conſul fuerat, injurias. Nuper Cn. Domitium ſcimus M. Silano diem dixiſſe propter unius hominis Egritomari, paterni amici atque hoſpitis, injurias.

XXI. Neque enim magis animos hominum nocentium res unquam ulla commovit, quam hæc majorum conſuetudo, longo intervallo repetita ac relata: ſociorum querimoniæ delatæ ad hominem non inertiſſimum; ſuſceptæ ab eo, qui videbatur eorum fortunas fide, diligentiaque ſua poſſe defendere. Hoc timent homines: hoc laborant: hoc inſtitui, atque adeo inſtitutum referri ac renovari moleſte ferunt. Putant fore, uti, ſi paulatim hæc conſuetudo ſerpere ac prodire cœperit, per homines honeſtiſſimos, viroſque fortiſſimos, non imperitos adoleſcentulos, aut illiuſmodi quadruplatores, leges, judiciaque adminiſtrentur. Cujus conſuetudinis atque inſtituti patres, majoreſque noſtros non pœnitebat tum, cum P. Lentulus, is, qui princeps ſenatûs fuit, accuſabat M'. Aquilium, ſubſcriptore C. Rutilio Rufo; aut cum P. Africanus, homo virtute, fortuna, gloria, rebus geſtis ampliſſimus, poſtea quam bis Conſul, et Cenſor fuerat, L. Cottam

in judicium vocabat. Jure tum florebat populi Romani nomen: jure auctoritas hujus imperii, civitatiſque majeſtas, gravis habebatur. Nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc, homine parvis opibus ac facultatibus prædito, ſimulant ſeſe mirari, cum moleſte ferant.

Quid ſibi iſte vult? accuſatoremne ſe exiſtimari, qui antea defendere conſueverat, nunc præſertim, ea jam ætate, cum ædilitatem petat? Ego vero ætatis non modo meæ, ſed multo etiam ſuperioris, et honoris ampliſſimi puto eſſe, et accuſare improbos, et miſeros, calamitoſoſque defendere. Et profecto aut hoc remedium eſt ægrotæ, ac prope deſperatæ reipublicæ, judiciiſque corruptis, ac contaminatis paucorum vitio ac turpitudine, homines ad legum defenſionem, judiciorumque auctoritatem, quam honeſtiſſimos, et integerrimos, diligentiſſimoſque accedere: aut, ſi ne hoc quidem prodeſſe poterit, profecto nulla unquam medicina his tot incommodis reperietur. Nulla ſalus reipublicæ major eſt, quam eos, qui alterum accuſant, non minus de laude, de honore, de fama ſua, quam illos, qui accuſantur, de capite, ac fortunis ſuis pertimeſcere. Itaque ſemper ii diligentiſſime laborioſiſſimeque accuſarunt, qui ſeipſos in diſcrimen exiſtimationis venire arbitrati ſunt.

XXII. Quamobrem hoc ſtatuere, Judices, debetis, Q. Cæcilium, de quo nulla unquam opinio fuerit, nullaque in hoc ipſo judicio expectatio futura ſit, qui neque, ut ante collectam famam conſervet, neque uti reliqui temporis ſpem confirmet, laborat, non nimis hanc cauſam ſevere, non nimis accurate, non nimis diligenter acturum. Habet enim nihil, quod in offenſione deperdat. Ut turpiſſime flagitioſiſſimeque diſcedat, nihil de ſuis veteribus ornamentis requiret.

A nobis multos obſides habet populus Romanus, quos ut incolumes conſervare, tueri, confirmare, ac recuperare poſſimus, omni ratione erit dimicandum. Habet honorem, quem petimus: habet ſpem, quam propoſitam nobis habemus: habet exiſtimationem, multo ſudore, labore, vigiliiſque collectam: ut, ſi in hac cauſa noſtrum officium ac diligentiam probaverimus,

hæc, quæ dixi, retinere per populum Romanum incolumia, ac ſalva poſſimus; ſi tantulum offenſum, titubatumque ſit, ut ea, quæ ſingulatim ac diu collecta ſunt, uno tempore univerſa perdamus.

Quapropter, Judices, veſtrum eſt deligere, quem exiſtimetis facillime poſſe magnitudinem cauſæ ac judicii ſuſtinere fide, diligentia, conſilio, auctoritate. Vos ſi mihi Q. Cæcilium antepoſueritis, ego me dignitate ſuperatum non arbitrabor; populus Romanus ne tam honeſtam, tam ſeveram, diligentemque accuſationem, neque vobis placuiſſe, neque ordini veſtro placere arbitretur, providete.

PROOEMIUM

PRIMÆ ACTIONIS

IN C. VERREM.

ORATIO V.

I. QUOD erat optandum maxime, Judices, et, quod unum ad invidiam veſtri ordinis, infamiamque judiciorum ſedandam maxime pertinebat, id non humano conſilio, ſed prope divinitus datum atque oblatum vobis ſummo reipublicæ tempore videtur. Inveteravit enim jam opinio perniciosa reipublicæ, vobiſque periculoſa; quæ non modo Romæ, ſed et apud exteras nationes, omnium ſermone percrebuit, his judiciis, quæ nunc ſint, pecunioſum hominem, quamvis ſit nocens, neminem poſſe damnari. Nunc, in ipſo diſcrimine ordinis, judiciorumque

veſtrorum, cum ſint parati, qui concionibus et legibus hanc invidiam ſenatûs inflammare conentur, reus in judicium adductus eſt C. Verres, homo vita atque factis, omnium jam opinione, damnatus; pecuniæ magnitudine, ſua ſpe, ac prædicatione, abſolutus. Huic ego cauſæ, Judices, cum ſumma voluntate et expectatione populi Romani actor acceſſi, non ut augerem invidiam ordinis, ſed ut infamiæ communi ſuccurrerem. Adduxi enim hominem, in quo reconciliare exiſtimationem judiciorum amiſſam, redire in gratiam cum populo Romano, ſatisfacere exteris nationibus poſſetis; depeculatorem ærarii, vexatorem Aſiæ atque Pamphyliæ, prædonem juris urbani, labem atque perniciem provinciæ Siciliæ. De quo ſi vos ſevere religioſeque judicaveritis, auctoritas ea, quæ in vobis remanere debet, hærebit: ſin iſtius ingentes divitiæ judiciorum religionem, veritatemque perfregerint; ego hoc tamen aſſequar, ut judicium potius reipublicæ, quam aut reus judicibus, aut accuſator reo, defuiſſe videatur.

II. Equidem, ut de me confitear, Judices, cum multæ mihi a C. Verre inſidiæ terra marique factæ ſint, quas partim mea diligentia devitarim, partim amicorum ſtudio officioque repulerim; nunquam tamen neque tantum periculum mihi adire viſus ſum, neque tantopere pertimui, ut nunc in ipſo judicio. Neque tantum me expectatio accuſationis meæ, concurſuſque tantæ multitudinis, quibus ego rebus vehementiſſime perturbor, commovet, quantum iſtius inſidiæ nefariæ, quas uno tempore mihi, vobis, M'. Glabrioni Prætori, ſociis, exteris nationibus, ordini, nomini denique ſenatorio facere conatur. Qui ita dictitat, iis eſſe metuendum, qui, quod ipſis ſolis ſatis eſſet, ſurripuiſſent; ſe tantum rapuiſſe, ut id multis ſatis eſſe poſſit; nihil eſſe tam ſanctum, quod non violari; nihil tam munitum, quod non expugnari pecuniâ poſſit.

Quod ſi, quam audax eſt ad conandum, tam eſſet obſcurus in agendo, fortaſſe aliqua in re nos aliquando fefelliſſet. Verum hoc adhuc percommode cadit, quod cum incredibili ejus audaciâ ſingularis ſtultitia conjuncta eſt. Nam, ut apertus in corripiendis

pecuniis fuit, ſic in ſpe corrumpendi judicii perſpicua ſua conſilia, conatuſque omnibus fecit. Semel ait ſe in vita pertimuiſſe; tum, cum primum reus a me factus ſit. Quod, cum e provincia recens eſſet, invidiaque et infamia non recenti, ſed vetere ac diuturna, flagraret, tum ad judicium corrumpendum tempus alienum offenderet. Itaque, cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam poſtulaviſſem, invenit iſte, qui ſibi in Achaiam biduo breviorem diem poſtularet: non ut idem conficeret diligentia et induſtria ſua, quod ego meo labore et vigiliis conſecutus ſum. Etenim ille Achaicus inquiſitor, ne Brunduſium quidem pervenit: ego Siciliam totam quinquaginta diebus ſic obii, ut omnium populorum, privatorumque literas, injuriaſque cognoſcerem; ut perſpicuum cuivis eſſe poſſet, hominem ab iſto quæſitum eſſe, non qui reum ſuum adduceret, ſed qui meum tempus obſideret.

III. Nunc homo audaciſſimus atque amentiſſimus hoc cogitat: intelligit, me ita paratum atque inſtructum in judicium venire, ut non modo in auribus veſtris, ſed in oculis omnium, ſua furta atque flagitia defixurus ſim. Videt, ſenatores multos eſſe teſtes audaciæ ſuæ: videt multos equites Romanos, frequentes præterea cives atque ſocios, quibus ipſe inſignes injurias fecerit. Videt etiam tot graves ab amiciſſimis civitatibus legationes cum publicis auctoritatibus ac teſtimoniis conveniſſe. Quæ cum ita ſint, uſque eo de omnibus bonis male exiſtimat; uſque eo ſenatoria judicia perdita, profligataque eſſe arbitratur, ut hoc palam dictitet, non ſine cauſa ſe cupidum pecuniæ fuiſſe, quoniam tantum in pecunia præſidium experiatur eſſe; ſeſe (id quod difficilimum fuerit) tempus ipſum emiſſe judicii ſui, quo cætera facilius emere poſſet; ut, quoniam criminum vim ſubterfugere nullo modo poterat, procellam temporis devitaret.

Quod ſi non modo in cauſa, verum in aliquo honeſto præſidio, aut in alicujus eloquentia, aut gratia ſpem aliquam collocaſſet, profecto non hæc omnia colligeret, atque aucuparetur; non uſque eo deſpiceret, contemneretque ordinem ſenatorium, ut arbitratu ejus deligeretur ex ſenatu, qui reus fieret; qui, dum

hic, quæ opus eſſent, compararet, cauſam interea ante eum diceret. Quibus ego rebus, quid iſte ſperet, et quo animum intendat, facile perſpicio: quamobrem vero ſe confidat aliquid perficere poſſe, hoc Glabrione Prætore, et hoc conſilio, intelligere non poſſum. Unum illud intelligo, quod populus Romanus in rejectione judicum judicavit, ea ſpe iſtum fuiſſe præditum, ut omnem rationem ſalutis in pecunia poneret; hoc erepto præſidio, ut nullam ſibi rem adjumento fore arbitraretur.

IV. Etenim quod eſt ingenium tantum? quæ tanta facultas dicendi et copia, quæ iſtius vitam, tot vitiis flagitiiſque convictam, jampridem omnium voluntate judicioque damnatam, aliqua ex parte poſſit defendere? Cujus ut adoleſcentiæ maculas ignominiaſque prætercam; quæſtura, primus gradus honoris, quid aliud habet in ſe, niſi Cn. Carbonem ſpoliatum a Quæſtore ſuo pecuniâ publicâ? nudatum et proditum Conſulem? deſertum exercitum? relictam provinciam? ſortis neceſſitudinem, religionemque violatam? Cujus legatio exitium fuit Aſiæ totius, et Pamphyliæ: quibus in provinciis multas domos, plurimas urbes, omnia fana depeculatus eſt, cum in Cn. Dolabellam ſcelus ſuum illud priſtinum renovavit, et inſtauravit quæſtorium; cum eum, cui legatus, et pro Quæſtore fuiſſet, et in invidiam ſuis maleficiis adduxit, et in ipſis periculis non ſolum deſeruit, ſed etiam oppugnavit, ac prodidit. Cujus prætura urbana ædium ſacrarum fuit, publicorumque operum depopulatio; ſimul in jure dicendo, bonorum poſſeſſionumque, contra omnium inſtituta, addictio, et condonatio. Jam vero omnium vitiorum ſuorum plurima et maxima conſtituit monumenta et indicia in provincia Sicilia, quam iſte per triennium ita vexavit ac perdidit, ut ea reſtitui in antiquum ſtatum nullo modo poſſit; vix autem per multos annos, innocenteſque Prætores aliqua ex parte recreari aliquando poſſe videatur. Hoc Prætore Siculi, neque ſuas leges, neque noſtra ſenatus-conſulta, neque communia jura tenuerunt: tantum quiſque habet in Sicilia, quantum hominis avariſſimi et libidinoſiſſimi aut imprudentiam ſubterfugit, aut ſatietati ſuperfuit.

V. Nulla res per triennium, niſi ad nutum iſtius, judicata eſt: nulla res tam patria cujuſquam, atque avita fuit, quæ non ab eo, imperio iſtius, abjudicaretur. Innumerabiles pecuniæ ex aratorum bonis, novo, nefarioque inſtituto coactæ: ſocii fideliſſimi in hoſtium numero exiſtimati: cives Romani ſervilem in modum cruciati, et necati: homines nocentiſſimi propter pecunias judicio liberati: honeſtiſſimi atque integerrimi, abſentes rei facti, indicta cauſa damnati et ejecti: portus munitiſſimi, maximæ tutiſſimæque urbes, piratis, prædonibuſque patefactæ: nautæ militeſque Siculorum, ſocii noſtri atque amici, fame necati: claſſes optimæ atque opportuniſſimæ, cum magna ignominia populi Romani amiſſæ et perditæ. Idem iſte Prætor monumenta antiquiſſima partim regum locupletiſſimorum, quæ illi ornamento urbibus eſſe voluerunt, partim etiam noſtrorum imperatorum, quæ victores civitatibus Siculis, aut dederunt, aut reddiderunt, ſpoliavit, nudavitque omnia. Neque hoc ſolum in ſtatuis ornamentiſque publicis fecit, ſed etiam delubra omnia, ſanctiſſimis religionibus conſecrata, depeculatus eſt; Deum denique nullum Siculis, qui ei paulo magis affabre, atque antiquo artificio factus videretur, reliquit. In ſtupris vero et flagitiis, nefarias ejus libidines commemorare pudore deterreor: ſimul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos conjugeſque ſuas integras ab iſtius petulantia conſervare non licitum eſt.

At enim hæc ita commiſſa ſunt ab iſto, ut non cognita ſint ab omnibus. Hominem eſſe arbitror neminem, qui nomen iſtius audierit, quin facta quoque ejus nefaria commemorare poſſit; ut mihi magis timendum ſit, ne multa crimina prætermittere, quam ne qua in iſtum fingere, exiſtimer. Neque enim mihi videtur hæc multitudo, quæ ad audiendum convenit, cognoſcere ex me cauſam voluiſſe, ſed ea, quæ ſcit, mecum recognoſcere.

VI. Quæ cum ita ſint, iſte homo amens ac perditus alia mecum ratione pugnat. Non id agit, ut alicujus eloquentiam mihi opponat; non gratia, non auctoritate cujuſquam, non potentia nititur: ſimulat his ſe rebus confidere; ſed video, quid agat:

(neque enim agit occultiſſime) proponit inania mihi nobilitatis, hoc eſt, hominum arrogantium, nomina; qui non tam me impediunt, quod nobiles ſunt, quam adjuvant, quod noti ſunt: ſimulat ſe eorum præſidio confidere, cum interea aliud quiddam jam diu machinetur.

Quam ſpem nunc habeat in manibus, et quid moliatur, breviter jam, Judices, exponam: ſed prius, ut ab initio res ab eo conſtituta ſit, quæſo, cognoſcite. Ut primum e provincia rediit, redemptio eſt hujus judicii facta grandi pecunia: ea manſit in conditione, atque pacto uſque ad eum finem, dum judices rejecti ſunt. Poſteaquam rejectio judicum facta eſt; quod et in ſortitione iſtius ſpem fortuna populi Romani, et in rejiciendis judicibus mea diligentia iſtorum impudentiam vicerat; renuntiata eſt tota conditio. Præclare ſe res habebat. Libelli nominum veſtrorum, conſiliique hujus, in manibus erant omnium: nulla nota, nullus color, nullæ ſordes videbantur his ſententiis allini poſſe; cum iſte repente ex alacri atque læto, ſic erat humilis atque demiſſus, ut non modo populo Romano, ſed etiam ſibi ipſe condemnatus videretur. Ecce autem repente, his diebus paucis, comitiis conſularibus factis, eadem illa vetera conſilia pecunia majore repetuntur, eædemque veſtræ famæ fortuniſque omnium inſidiæ per eoſdem homines comparantur. Quæ res primo, Judices, pertenui nobis argumento indicioque patefacta eſt; poſt, aperto ſuſpicionis introitu, ad omnia intima iſtorum conſilia ſine ullo errore pervenimus.

VII Nam ut Hortenſius, Conſul deſignatus, domum reducebatur e campo, cum maxima frequentia, a multitudine; fit obviam caſu ei multitudini C. Curio; quem ego hominem honoris potius, quam contumeliæ cauſa, nominatum volo. Etenim ea dicam, quæ ille, ſi commemorari noluiſſet, non tanto in conventu, tam aperte, palamque dixiſſet: quæ tamen a me pedetentim cauteque dicentur; ut et amicitiæ noſtræ, et dignitatis illius habita ratio eſſe intelligatur.

Videt ad ipſum fornicem Fabianum in turba Verrem: appellat hominem, et ei voce maxima gratulatur: ipſi Hortenſio,

qui Conſul erat factus, propinquis, neceſſariiſque ejus, qui tum aderant, verbum nullum facit: cum hoc conſiſtit, hunc amplexatur, hunc jubet ſine cura eſſe. *Renuntio*, inquit, *tibi te hodiernis comitiis eſſe abſolutum.* Quod cum tam multi homines honeſtiſſimi audiſſent, ſtatim ad me defertur; immo vero, ut quiſque me viderat, narrabat. Aliis illud indignum, aliis ridiculum, videbatur. Ridiculum iis, qui iſtius cauſam in teſtium fide, in criminum ratione, in judicum poteſtate, non in comitiis conſularibus, poſitam arbitrabantur; indignum iis, qui altius perſpiciebant, et hanc gratulationem ad judicium corrumpendum ſpectare arbitrabantur. Etenim ſic ratiocinabantur, ſic honeſtiſſimi homines inter ſe, et mecum loquebantur; aperte jam, ac perſpicue nulla eſſe judicia. Qui reus pridie jam ipſe ſe condemnatum putabat, is, poſteaquam defenſor ejus Conſul eſt factus, abſolvitur. Quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicæ privatæque literæ Romæ ſunt, nihilne id valebit? Nihil, invito Conſule deſignato. Quid? judices non crimina, non teſtes, non exiſtimationem populi Romani ſequentur? Non: omnia unius poteſtate ac moderatione vertentur.

VIII. Vere loquar, Judices: vehementer me hæc res commovebat. Optimus enim quiſque ita loquebatur, Iſte quidem tibi eripietur; ſed nos non tenebimus judicia diutius. Etenim quis poterit, Verre abſoluto, de transferendis judiciis recuſare? Erat omnibus moleſtum: neque eos tam iſtius hominis perditi ſubita lætitia, quam hominis ampliſſimi nova gratulatio, commovebat. Cupiebam diſſimulare me id moleſte ferre. Cupiebam animi dolorem vultu tegere, et taciturnitate celare. Ecce autem illis ipſis diebus, cum Prætores deſignati ſortirentur, et M. Metello obtigiſſet, ut is de pecuniis repetundis quæreret, nuntiatur mihi, tantam iſti gratulationem eſſe factam, ut is quoque domum pueros mitteret, qui uxori ſuæ nuntiarent. Sane ne hæc quidem res mihi placebat; neque tamen, quid tantopere in hac ſorte metuendum mihi eſſet, intelligebam. Unum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiebam; fiſcos complures cum pecunia Sicilienſi, a quodam ſenatore ad equitem

Romanum eſſe tranſlatos: ex his quaſi decem fiſcos ad ſenatorem illum relictos eſſe, comitiorum meorum nomine: diviſores omnium tribuum noctu ad iſtum vocatos: ex quibus quidam, qui ſe omnia meâ cauſâ facere debere arbitrabatur, eadem illa nocte ad me venit. Demonſtrat, qua iſte oratione uſus eſſet; commemoraſſe iſtum, quam liberaliter eos tractaſſet etiam antea, cum ipſe præturam petiſſet, et proximis conſularibus, prætoriiſque comitiis; deinde continuo eſſe pollicitum quantam vellent pecuniam, ſi me ædilitate dejeciſſent. Hic alios negaſſe audere; alios reſpondiſſe, non putare id perfici poſſe: inventum tamen eſſe fortem amicum, ex eadem familia, Q. Verrem, Romiliâ, ex optima diviſorum diſciplina, patris iſtius diſcipulum atque amicum, qui H-S quingentis millibus depoſitis, id ſe perfecturum polliceretur; et fuiſſe tamen nonnullos, qui ſe una facturos eſſe dicerent. Quæ cum ita eſſent, ſane benevolo animo me, ut magnopere caverem, præmonebat.

IX. Sollicitabar rebus maximis uno, atque eo perexiguo tempore. Urgebant comitia; et in his ipſis oppugnabar grandi pecunia. Inſtabat judicium; ei quoquo negotio fiſci Sicilienſes minabantur. Agere, quæ ad judicium pertinebant, libere, comitiorum metu deterrebar: petitioni toto animo ſervire, propter judicium, non licebat. Minari denique diviſoribus ratio non erat, propterea quod eos intelligere videbam, me hoc judicio diſtrictum atque obligatum futurum.

Atque hoc ipſo tempore Siculis denuntiatum eſſe audio, primum ab Hortenſio, domum ad illum ut venirent: Siculos ſane in eo liberos fuiſſe, qui, quamobrem arceſſerentur, cum intelligerent, non veniſſe. Interea comitia noſtra, quorum iſte ſe, ut cæterorum hoc anno comitiorum, dominum eſſe arbitrabatur, haberi cœpta ſunt. Curſare iſte homo potens, cum filio blando et gratioſo, circum tribus: paternos amicos, hoc eſt, diviſores, appellare omnes, et convenire. Quod cum eſſet intellectum et animadverſum; fecit animo libentiſſimo populus Romanus, ut, cujus divitiæ me de fide deducere non potuiſſent, ne ejuſdem pecuniis de honore dejicerer.

Poſteaquam illa petitionis magna cura liberatus ſum, animo cœpi multo magis vacuo ac ſoluto nihil aliud, niſi de judicio, agere et cogitare. Reperio, Judices, hæc ab iſtis conſilia inita et conſtituta, ut, quacunque opus eſſet ratione, res ita duceretur, ut apud M. Metellum Prætorem cauſa diceretur: in eo eſſe hæc commoda; primum, M. Metellum amiciſſimum; deinde Hortenſium Conſulem non ſolum, ſed etiam Q. Metellum; qui quam iſti ſit amicus, attendite. Dedit enim prærogativam ſuæ voluntatis ejuſmodi, ut iſti pro prærogativis eam reddidiſſe videatur.

An me taciturum tantis de rebus exiſtimaviſtis? et in tanto reipublicæ, exiſtimationiſque meæ periculo, cuiquam conſulturum potius, quam officio et dignitati meæ? Arceſſit alter Conſul deſignatus Siculos: veniunt nonnulli, propterea quod L. Metellus eſſet Prætor in Sicilia. Cum iis ita loquitur; Se Conſulem eſſe; fratrem ſuum alterum Siciliam provinciam obtinere, alterum eſſe quæſiturum de pecuniis repetundis: Verri ne noceri poſſit, multis rationibus eſſe proviſum.

X. Quid eſt, quæſo, Metelle, judicium corrumpere, ſi hoc non eſt? Teſtes, præſertim Siculos, timidos homines et afflictos, non ſolum auctoritate deterrere, ſed etiam conſulari metu, et duorum Prætorum poteſtate? Quid faceres pro homine innocente et propinquo, cum propter hominem perditiſſimum atque alieniſſimum de officio ac dignitate decedis; et committis, ut, quod ille dictitat, alicui, qui te ignorat, verum eſſe videatur? Nam hoc Verrem dicere aiebant, te non fato, ut cæteros ex veſtra familia, ſed opera ſua, Conſulem factum. Duo igitur Conſules et quæſitor erunt ex illius voluntate. Non ſolum effugiemus, inquit, hominem in quærendo nimium diligentem, nimium ſervientem populi exiſtimationi, M'. Glabrionem: accedet nobis etiam illud; judex eſt M. Cæſonius, collega noſtri accuſatoris, homo in rebus judicandis ſpectatus et cognitus; quem minime expediat eſſe in eo conſilio, quod conemur aliqua ratione corrumpere; propterea quod jam antea, cum judex in Juniano conſilio fuiſſet, turpiſſimum illud facinus non ſolum

graviter tulit, ſed etiam in medium protulit. Hunc judicem ex Kal. Januar. non habebimus. Q. Manlium, et Q. Cornificium, duos ſeveriſſimos atque integerrimos judices, quod tribuni plebis tum erunt, judices non habebimus. P. Sulpicius, judex triſtis et integer, magiſtratum ineat neceſſe eſt Nonis Decembr. M. Crepereius ex acerrima illa equeſtri familia et diſciplina: L. Caſſius ex familia tum ad cæteras res, tum ad judicandum ſeveriſſima: Cn. Tremellius, homo ſumma religione et diligentia: tres hi, homines veteres, tribuni militares ſunt deſignati. Ex Kal. Januar. non judicabunt. Subſortiemur etiam in M. Metelli locum, quoniam is huic ipſi quæſtioni præfuturus eſt. Ita ſecundum Kalend. Januar. et Prætore, et prope toto conſilio commutato, magnas accuſatoris minas, magnamque judicii expectationem ad noſtrum arbitrium libidinemque eludemus.

Nonæ ſunt hodie Sextiles: horâ nonâ convenire cœpiſtis; hunc diem jam ne numerant quidem. Decem dies ſunt ante ludos votivos, quos Cn. Pompeius facturus eſt. Hi ludi dies quindecim auferent: deinde continuo Romani conſequentur. Ita prope XL diebus interpoſitis, tum denique ſe ad ea, quæ a nobis dicta erunt, reſponſuros eſſe arbitrantur: deinde ſe ducturos, et dicendo, et excuſando, facile ad ludos Victoriæ. Cum his plebeios eſſe conjunctos; ſecundum quos aut nulli, aut pauci dies ad agendum futuri ſunt. Ita, defeſſa ac refrigerata accuſatione, rem integram ad M. Metellum Prætorem eſſe venturam: quem ego hominem, ſi ejus fidei diffiſus eſſem, judicem non retinuiſſem. Nunc tamen eo animo ſum, ut eo judice, quam Prætore, hanc rem tranſigi malim; et jurato ſuam, quam injurato aliorum tabellas committere.

XI. Nunc ego, Judices, jam vos conſulo, quid mihi faciendum putetis. Id enim conſilii mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi neceſſario capiendum intelligo. Si utar ad dicendum meo legitimo tempore, mei laboris, induſtriæ, diligentiæque capiam fructum; et ex accuſatione perficiam, ut nemo unquam poſt hominum memoriam paratior, vigilantior, compoſitior ad judicium veniſſe videatur. Sed in hac laude induſtriæ meæ,

reus ne elabatur, ſummum periculum eſt. Quid eſt igitur, quod fieri poſſit? non obſcurum, opinor, neque abſconditum. Fructum iſtum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reſervemus; nunc hominem tabulis, teſtibus, privatis publiciſque literis, auctoritatibuſque accuſemus. Res omnis mihi tecum erit, Hortenſi. Dicam aperte. Si te mecum dicendo, ac diluendis criminibus in hac cauſa contendere putarem; ego quoque in accuſando, atque in explicandis criminibus, operam conſumerem. Nunc, quoniam pugnare contra me inſtituiſti, non tam ex tua natura, quam ex iſtius tempore et cauſa, malitioſe; neceſſe eſt iſtiuſmodi rationi aliquo conſilio obſiſtere. Tua ratio eſt, ut ſecundum binos ludos mihi reſpondere incipias; mea, ut ante primos ludos comperendinem. Ita fiet, ut tua iſta ratio exiſtimetur aſtuta; meum hoc conſilium, neceſſarium.

XII. Verum illud, quod inſtitueram dicere, mihi rem tecum eſſe, hujuſmodi eſt; Ego, cum hanc cauſam Siculorum rogatu recepiſſem, idque mihi amplum et præclarum exiſtimaſſem, eos velle meæ fidei diligentiæque periculum facere, qui innocentiæ abſtinentiæque feciſſent; tum, ſuſcepto negotio, majus mihi quiddam propoſui, in quo meam in rempublicam voluntatem populus Romanus perſpicere poſſet. Nam illud mihi nequaquam dignum induſtria, conatuque meo videbatur, iſtum a me in judicium, jam omnium judicio condemnatum, vocari, niſi iſta tua intolerabilis potentia, et ea cupiditas, qua per hoſce annos in quibuſdam judiciis uſus es, etiam in iſtius hominis deſperati cauſa interponeretur. Nunc vero, quoniam hæc te omnis dominatio, regnumque judiciorum tantopere delectat; et ſunt homines, quos libidinis infamiæque ſuæ neque pudeat, neque tædeat; qui, quaſi de induſtria, in odium offenſionemque populi Romani irruere videantur; hoc me profiteor ſuſcepiſſe, magnum fortaſſe onus, et mihi periculoſum, veruntamen dignum, in quo omnes nervos ætatis, induſtriæque mæ contenderem.

Quoniam totus ordo paucorum improbitate et audacia premitur, et urgetur infamia judiciorum; profiteor huic generi

hominum me inimicum, accuſatorem odioſum, aſſiduum, acerbum adverſarium. Hoc mihi ſumo, hoc mihi depoſco, quod agam in magiſtratu, quod agam ex eo loco, ex quo me populus Romanus ex Kal. Januar. ſecum agere de republica, ac de hominibus improbis voluit: hoc munus ædilitatis meæ populo Romano ampliſſimum pulcherrimumque polliceor. Moneo, prædico, ante denuntio: qui aut deponere, aut recipere, aut accipere, aut polliceri, aut ſequeſtres, aut interpretes corrumpendi judicii ſolent eſſe, quique ad hanc rem aut potentiam, aut impudentiam ſuam profeſſi ſunt, abſtineant in hoc judicio manus animoſque ab hoc ſcelere nefario.

XIII. Erit tum Conſul Hortenſius cum ſummo imperio et poteſtate; ego autem ædilis, hoc eſt, paulo amplius quam privatus. Tamen hæc hujuſmodi res eſt, quam me acturum eſſe polliceor, ita populo Romano grata atque jucunda, ut ipſe Conſul in hac cauſa præ me minus etiam, ſi fieri poſſit, quam privatus, eſſe videatur. Omnia non modo commemorabuntur, ſed etiam, expoſitis certis rebus, agentur, quæ inter decem annos, poſteaquam judicia ad ſenatum tranſlata ſunt, in rebus judicandis nefarie flagitioſeque facta ſunt. Cognoſcet ex me populus Romanus, quid ſit, quamobrem, cum equeſter ordo judicaret, annos prope quinquaginta continuos, nullo judice equite Romano judicante, ne tenuiſſima quidem ſuſpicio acceptæ pecuniæ ob rem judicandam conſtituta ſit; quid ſit, quòd, judiciis ad ſenatorium ordinem tranſlatis, ſublataque populi Romani in unumquemque noſtrum poteſtate, Q. Calidius damnatus dixerit, minoris H-S tricies prætorium hominem honeſte non poſſe damnari; quid ſit, quòd, P. Septimio ſenatore damnato, Q. Hortenſio Prætore de pecuniis repetundis, lis æſtimata ſit eo nomine, quòd ille ob rem judicandam pecuniam accepiſſet; quòd in C. Herennio, quòd in C. Popilio, ſenatoribus, qui ambo peculatûs damnati ſunt; quòd in M. Attilio, qui de majeſtate damnatus eſt, hoc planum factum eſt, eos pecuniam ob rem judicandam accepiſſe; quòd inventi ſunt ſenatores, qui, C. Verre Prætore urbano ſortiente, exirent in eum reum, quem incognita

cauſa condemnarent; quòd inventus eſt ſenator, qui, cum judex eſſet, in eodem judicio, et ab reo pecuniam acciperet, quam judicibus divideret, et ab accuſatore, ut reum damnaret.

Jam vero quomodo illam labem, ignominiam, calamitatemque totius ordinis conquerar? hoc factum eſſe in hac civitate, cum ſenatorius ordo judicaret, ut diſcoloribus ſignis juratorum hominum ſententiæ notarentur? Hæc omnia me diligenter, ſevereque acturum eſſe polliceor.

XIV. Quo me tandem animo fore putetis, ſi quid in hoc ipſo judicio intellexero ſimili aliqua ratione eſſe violatum, atque commiſſum? cum præſertim planum facere multis teſtibus poſſim, C. Verrem in Sicilia, multis audientibus, ſæpe dixiſſe, *Se habere hominem potentem, cujus fiducia provinciam ſpoliaret; neque ſibi ſoli pecuniam quærere, ſed ita triennium illud præturæ Sicilienſis diſtributum habere, ut ſecum præclare agi diceret, ſi unius anni quæſtum in rem ſuam converteret; alterum patronis et defenſoribus ſuis traderet; tertium illum uberrimum quæſtuoſiſſimumque annum totum judicibus reſervaret.* Ex quo mihi venit in mentem illud dicere, quod apud M'. Glabrionem nuper, cum in rejiciendis judicibus commemoraſſem, intellexi vehementer populum Romanum commoveri; me arbitrari, fore, uti nationes exteræ legatos ad populum Romanum mitterent, ut lex de pecuniis repetundis judiciumque tolleretur. Si enim judicia nulla ſint, tantum unumquemque ablaturum putant, quantum ſibi ac liberis ſuis ſatis eſſe arbitrarentur. Nunc, quòd ejuſmodi judicia ſint, tantum unumquemque auferre, quantum ſibi, patronis, advocatis, Prætoribus, judicibus ſatis futurum ſit, hoc profecto infinitum eſſe; ſe avariſſimi hominis cupiditati ſatisfacere poſſe, nocentiſſimæ victoriæ non poſſe.

O commemoranda judicia, præclaramque exiſtimationem noſtri ordinis! cum ſocii populi Romani judicia de pecuniis repetundis fieri nolunt, quæ a majoribus noſtris ſociorum cauſâ comparata ſunt. An iſte unquam de ſe bonam ſpem habuiſſet, niſi de vobis malam opinionem animo imbibiſſet? Quo majore etiam, ſi fieri poteſt, apud vos odio eſſe debet, quam eſt apud

populum Romanum, cum in avaritia, ſcelere, perjurio vos ſui ſimiles eſſe arbitretur.

XV. Cui loco, per Deos immortales, Judices, conſulite, ac providete. Moneo, prædicoque id, quod intelligo, tempus opportuniſſimum vobis hoc divinitus datum eſſe, ut odio, invidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis. Nulla in judiciis ſeveritas, nulla religio, nulla denique jam exiſtimantur eſſe judicia: itaque a populo Romano contemnimur, deſpicimur; gravi, diuturnaque jam flagramus infamia. Neque enim ullam aliam ob cauſam populus Romanus tribunitiam poteſtatem tanto ſtudio requiſivit; quam cum poſcebat, verbo illam poſcere videbatur, re verâ judicia poſcebat. Neque hoc Q. Catulum, hominem ſapientiſſimum atque ampliſſimum fugit, qui, Cn. Pompeio, viro fortiſſimo et clariſſimo, de tribunitia poteſtate referente, cum eſſet ſententiam rogatus, hoc initio eſt ſumma cum auctoritate uſus; *Patres conſcriptos judicia male et flagitioſe tueri: quod ſi in rebus judicandis populi Romani exiſtimationi ſatisfacere voluiſſent, non tantopere homines fuiſſe tribunitiam poteſtatem deſideraturos.* Ipſe denique Cn. Pompeius, cum primùm concionem ad urbem Conſul deſignatus habuit, ubi (id quod maxime expectari videbatur) oſtendit, ſe tribunitiam poteſtatem reſtituturum, factus eſt in eo ſtrepitus, et grata concionis admurmuratio. Idem in eadem concione cum dixiſſet, *Populatas vexataſque eſſe provincias; judicia autem turpia et flagitioſa fieri; ei rei ſe providere, ac conſulere velle;* tum vero non ſtrepitu, ſed maximo clamore, ſuam populus Romanus ſignificavit voluntatem.

XVI. Nunc autem homines in ſpeculis ſunt; obſervant, quemadmodum ſeſe unuſquiſque veſtrûm gerat in retinenda religione, conſervandiſque legibus. Vident, adhuc poſt legem tribunitiam unum ſenatorem vel tenuiſſimum eſſe damnatum: quod tametſi non reprehendunt, tamen magnopere quod laudent, non habent. Nulla eſt enim laus, ibi eſſe integrum, ubi nemo eſt, qui aut poſſit, aut conetur corrumpere. Hoc eſt judicium, in quo vos de reo, populus Romanus de vobis judicabit. In hoc homine ſtatuetur, poſſitne, ſenatoribus judicantibus, homo nocentiſſimus,

pecunioſiſſimuſque damnari. Deinde eſt hujuſmodi reus, in quo homine nihil ſit, præter ſumma peccata, maximamque pecuniam; ut, ſi liberatus ſit, nulla alia ſuſpicio, niſi ea, quæ turpiſſima eſt, reſidere poſſit. Non gratia, non cognatione, non aliis recte factis, non denique aliquo mediocri vitio tot tantaque ejus vitia ſublevata eſſe exiſtimabuntur.

Poſtremo ego cauſam ſic agam, Judices; ejuſmodi res, ita notas, ita teſtatas, ita magnas, ita manifeſtas proferam, ut nemo a vobis, ut iſtum abſolvatis, per gratiam conetur contendere. Habeo autem certam viam atque rationem, qua omnes illorum conatus inveſtigare et conſequi poſſim. Ita res a me agetur, ut in eorum conſiliis omnibus non modo aures hominum, ſed etiam oculi populi Romani, intereſſe videantur.

Vos aliquot jam per annos conceptam huic ordini turpitudinem atque infamiam delere ac tollere poteſtis. Conſtat inter omnes, poſt hæc conſtituta judicia, quibus nunc utimur, nullum hoc ſplendore, atque hac dignitate conſilium fuiſſe. Hic ſi quid erit offenſum, omnes homines non jam ex eodem ordine alios magis idoneos, (quod fieri non poteſt) ſed alium omnino ordinem ad res judicandas quærendum arbitrabuntur.

XVII. Quapropter primum ab Diis immortalibus, quod ſperare mihi videor, hoc idem, Judices, peto, ut in hoc judicio nemo improbus, præter eum, qui jampridem inventus eſt, reperiatur: deinde, ſi plures improbi fuerint, hoc vobis, hoc populo Romano, Judices, confirmo, vitam mehercule mihi prius, quam vim perſeverantiamque ad illorum improbitatem perſequendam, defuturam.

Verum quod ego laboribus, periculis, inimicitiiſque meis tum, cum admiſſum erit, dedecus ſevere me perſecuturum eſſe polliceor, id ne accidat, tu tua ſapientia, auctoritate, diligentia, M'. Glabrio, potes providere. Suſcipe cauſam judiciorum; ſuſcipe cauſam ſeveritatis, integritatis, fidei, religionis; ſuſcipe cauſam ſenatûs, ut is, hoc judicio probatus, cum populo Romano et in laude, et in gratia eſſe poſſit. Cogita, qui ſis, quo loco ſis, quid dare populo Romano, quid reddere majoribus

tuis debeas; fac tibi paternæ legis Aciliæ veniat in mentem, qua lege populus Romanus de pecuniis repetundis, optimis judiciis, ſeveriſſimiſque judicibus uſus eſt. Circumſtant te ſummæ auctoritates, quæ te oblivifci laudis domeſticæ non ſinant; quæ te dies noctesque commoneant, fortiſſimum tibi patrem, ſapientiſſimum avum, graviſſimum ſocerum fuiſſe. Quare ſi Glabrionis patris vim et acrimoniam ceperis id reſiſtendum hominibus audaciſſimis; ſi avi Scævolæ prudentiam ad proſpiciendas inſidias, quæ tuæ atque horum famæ comparantur; ſi ſoceri Scauri conſtantiam, ut ne quis te de vera et certa poſſit ſententia demovere; intelliget populus Romanus, integerrimo atque honeſtiſſimo Prætore, delectoque conſilio, nocenti reo magnitudinem pecuniæ plus habuiſſe momenti ad ſuſpicionem criminis, quam ad rationem ſalutis.

XVIII. Mihi certum eſt non committere, ut in hac cauſa Prætor nobis, conſiliumque mutetur. Non patiar rem in id tempus adduci, ut Siculi, quos adhuc ſervi deſignatorum Conſulum non moverunt, cum eos novo exemplo univerſos arceſſerent, eos tum lictores Conſulum vocent; ut homines miſeri, antea ſocii atque amici populi Romani, nunc ſervi ac ſupplices, non modo jus ſuum fortunaſque omnes eorum imperio amittant, verum etiam deplorandi juris ſui poteſtatem non habeant. Non ſinam profecto, cauſa a me perorata, quadraginta diebus interpoſitis, tum nobis denique reſpondeant, cum accuſatio noſtra in oblivionem diuturnitate adducta ſit: non committam, ut tum res judicetur, cum hæc frequentia totius Italiæ Româ diſceſſerit; quæ convenit uno tempore undique, comitiorum, judiciorum, cenſendique cauſâ. Hujus judicii, et laudis fructum, et offenſionis periculum, veſtrum; laborem, ſollicitudinemque, noſtram; ſcientiam quid agatur, memoriamque quid a quoque dictum ſit, omnium puto eſſe oportere.

Faciam hoc non novum, ſed ab iis, qui nunc principes noſtræ civitatis ſunt, ante factum, ut teſtibus utar ſtatim. Illud a me novum, Judices, cognoſcetis, quod ita teſtes conſtituam, ut crimen totum explicem: ubi id interrogando, argumentis, atque

oratione firmavero, tum teſtes ad crimen accommodem, ut nihil inter illam uſitatam accuſationem, atque hanc novam interſit, niſi quod in illa tunc, cum omnia dicta ſunt, teſtes dantur; hic in ſingulas res dabuntur, ut illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi, dicendique ſit. Si quis erit, qui perpetuam orationem accuſationemque deſideret, altera actione audiet: nunc id, quod facimus, (ea ratione facimus, ut malitiæ illorum conſilio noſtro occurramus) neceſſario fieri intelligat.

Hæc primæ actionis erit accuſatio. Dicimus, C. Verrem, cum multa libidinoſe, multa crudeliter in cives Romanos, atque in ſocios, multa in Deos hominesque nefarie fecerit, tum præterea quadringenties ſeſtertiûm ex Sicilia contra leges abſtuliſſe. Hoc teſtibus, hoc tabulis, privatis publiciſque auctoritatibus, ita vobis planum faciemus, ut hoc ſtatuatis, etiam ſi ſpatium ad dicendum noſtro commodo, vacuoſque dies habuiſſemus, tamen oratione longa nihil opus fuiſſe. Dixi.

ACTIONIS SECUNDÆ

IN C. VERREM

LIBER PRIMUS.

DE PRÆTURA URBANA.

ORATIO VI.

I. NEMINEM veſtrûm ignorare arbitror, Judices, hunc per hoſce dies ſermonem vulgi, atque hanc opinionem populi Romani fuiſſe, C. Verrem altera actione reſponſurum non eſſe, neque ad judicium affuturum. Quæ fama non idcirco ſolum emanarat, quod iſte certe ſtatuerat, ac deliberaverat non adeſſe; verum etiam, quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui, tam nefariis criminibus, tam multis teſtibus evictus, ora judicum aſpicere, aut os ſuum populo Romano oſtendere auderet.

Eſt idem Verres, qui fuit ſemper; ut ad audendum projectus, ſic paratus ad audiendum. Præſto eſt; reſpondet; defenditur: ne hoc quidem ſibi reliqui facit, ut in rebus turpiſſimis, cum manifeſto teneatur, ſi reticeat, et abſit, tamen impudentiæ ſuæ pudentem exitum quæſiſſe videatur. Patior, Judices, et non moleſte fero, me laboris mei, vos virtutis veſtræ fructum eſſe laturos. Nam ſi iſte id feciſſet, quod primo ſtatuerat, ut non adeſſet; minus aliquanto, quam mihi opus eſſet, cognoſceretur, quid ego in

hac accuſatione comparanda conſtituendaque elaboraſſem; veſtra vero laus, tenuis plane, atque obſcura, Judices, eſſet. Neque enim hoc a vobis populus Romanus expectat, neque eo poteſt eſſe contentus, ſi condemnatus ſit is, qui adeſſe noluerit; et ſi fortes fueritis in eo, quem nemo ſit auſus defendere. Immo vero adſit, reſpondeat; ſummis opibus, ſummo ſtudio potentiſſimorum hominum defendatur: certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate; veſtra integritas cum iſtius pecunia; teſtium conſtantia cum illius patronorum minis, atque potentia. Tum demum illa victa videbuntur, cum in contentionem, certamenque venerint. Abſens ſi iſte eſſet damnatus, non tam ipſe ſibi conſuluiſſe, quam invidiſſe veſtræ laudi, videretur.

II. Neque enim ſalus ulla reipublicæ major hoc tempore reperiri poteſt, quam populum Romanum intelligere, diligenter rejectis ab accuſatore judicibus, ſocios, leges, rempublicam ſenatorio conſilio maxime poſſe defendi. Neque tanta fortunis omnium pernicies poteſt accedere, quam opinione populi Romani rationem veritatis, integritatis, fidei, religionis, ab hoc ordine abjudicari. Itaque mihi videor magnam, et maxime ægram, et prope depoſitam reipublicæ partem ſuſcepiſſe; neque in eo magis meæ, quam veſtræ laudi, exiſtimationique ſerviſſe. Acceſſi enim ad invidiam judiciorum levandam, vituperationemque tollendam; ut, cum hæc res pro voluntate populi Romani eſſet judicata, aliqua ex parte meâ diligentiâ conſtituta auctoritas judiciorum videretur: poſtremo, ut eſſet hoc judicatum, ut finis aliquando judiciariæ controverſiæ conſtitueretur. Etenim ſine dubio, Judices, in hac cauſa ea res in diſcrimen adducitur. Reus eſt enim nocentiſſimus: qui ſi condemnatur, deſinent omnes dicere, his judiciis pecuniam plurimum poſſe: ſin abſolvitur, deſinemus nos de judiciis transferendis recuſare: tametſi de abſolutione iſtius neque ipſe jam ſperat, nec populus Romanus metuit. De impudentia ſingulari, quod adeſt, quod reſpondet, ſunt qui mirentur; mihi pro cætera ejus audacia, atque amentia, ne hoc quidem mirandum videtur. Multa enim et in Deos, et in homines impie nefarieque commiſit:

quorum ſcelerum pœnis agitatur, et a mente conſilioque deducitur.

III. Agunt eum præcipitem pœnæ civium Romanorum, quos partim ſecuri percuſſit, partim in vinculis necavit, partim implorantes jura libertatis et civitatis in crucem ſuſtulit. Rapiunt eum ad ſupplicium Dii patrii; quod iſte inventus eſt, qui e complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, et parentes pretium pro ſepultura liberûm poſceret. Religiones vero, cæremoniæque omnium ſacrorum fanorumque violatæ, ſimulacraque Deorum, quæ non modo ex ſuis templis ablata ſunt, ſed etiam jacent in tenebris, ab iſto retruſa atque abdita, conſiſtere ejus animum ſine furore atque amentia non ſinunt.

Neque iſte mihi videtur ſe ad damnationem offerre ſolum, neque hoc avaritiæ ſupplicio communi, qui ſe tot ſceleribus obſtrinxerit, contentus eſſe: ſingularem quandam pœnam iſtius immanis atque importuna natura deſiderat. Non id ſolum quæritur, ut, iſto damnato, bona reſtituantur iis, quibus erepta ſunt; ſed et religiones Deorum immortalium expiandæ, et civium Romanorum cruciatus, multorumque innocentium ſanguis, iſtius ſupplicio luendus eſt. Non enim furem, ſed ereptorem; non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ; non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum, religionumque; non ſicarium, ſed crudeliſſimum carnificem civium, ſociorumque, in veſtrum judicium adduximus: ut ego hunc unum ejuſmodi reum poſt hominum memoriam fuiſſe arbitrer, cui damnari expediret.

IV. Nam quis hoc non intelligit, iſtum abſolutum, Diis hominibuſque invitis, tamen ex manibus populi Romani eripi nullo modo poſſe? Quis hoc non perſpicit, præclare nobiſcum actum iri, ſi populus Romanus iſtius unius ſupplicio contentus erit; ac non ſic ſtatuerit, non iſtum majus in ſeſe ſcelus concepiſſe, cum fana ſpoliarit, cum tot homines innocentes necarit, cum cives Romanos morte, cruciatu, cruce affecerit, cum prædonum duces, accepta pecunia, dimiſerit; quam eos, ſi qui iſtum tot, tantis, tam nefariis ſceleribus coopertum, jurati ſententiâ ſuâ liberarint?

Non eſt, non eſt in hoc homine cuiquam peccandi locus, Judices: non is eſt reus, non id tempus, non id conſilium, (metuo ne quid arrogantius apud tales viros videar dicere) ne actor quidem eſt is, cui reus tam nocens, tam perditus, tam victus, aut occulte ſurripi, aut impune eripi poſſit. His ego judicibus non probabo, C. Verrem contra leges pecunias cepiſſe? Suſtinebunt tales viri, ſe tot ſenatoribus, tot equitibus Romanis, tot civitatibus, tot hominibus honeſtiſſimis ex tam illuſtri provincia, tot populorum, privatorumque literis non credidiſſe? tantæ populi Romani voluntati reſtitiſſe? Suſtineant. Reperiemus, ſi iſtum vivum ad aliud judicium perducere poterimus, quibus probemus, iſtum in quæſtura pecuniam publicam, Cn. Carboni Conſuli datam, avertiſſe: quibus perſuadeamus, iſtum alieno nomine a Quæſtoribus urbanis, quod priore actione didiciſtis, pecuniam abſtuliſſe. Erunt, qui et in eo quoque audaciam ejus reprehendant, quod aliquot nominibus de capite, quantum commodum fuerit, frumenti decumani detraxerit. Erunt etiam fortaſſe, Judices, qui illum ejus peculatum vel acerrime vindicandum putent, quod iſte M. Marcelli, et P. Africani monumenta, quæ nomine, illorum, re vera, populi Romani, et erant, et habebantur, ex fanis religioſiſſimis, ex urbibus ſociorum atque amicorum non dubitaverit auferre.

V. Emerſerit ex peculatus etiam judicio: meditetur de ducibus hoſtium, quos accepta pecunia liberavit: videat, quid de illis reſpondeat, quos in eorum locum ſubditos domi ſuæ reſervavit. Quærat non ſolum, quemadmodum noſtro crimini, verum etiam quo pacto ſuæ confeſſioni, poſſit mederi. Meminerit, ſe priore actione, clamore populi Romani infeſto atque inimico excitatum, confeſſum eſſe, duces a ſe prædonum ſecuri non eſſe percuſſos; ſe jam tum eſſe veritum, ne ſibi crimini daretur, eos ab ſe pecuniâ liberatos. Fateatur, id, quod negari non poteſt, ſe, privatum hominem, prædonum duces vivos atque incolumes domi ſuæ, poſteaquam Romam redierit, uſque dum per me licuerit, tenuiſſe. Hoc, in illo majeſtatis judicio ſi licuiſſe ſibi oſtenderit, ego oportuiſſe concedam. Ex hoc quoque

evaſerit: proficiſcar eo, quo me jampridem vocat populus Romanus.

De jure enim libertatis et civitatis ſuum putat eſſe judicium; et recte putat. Confringat iſte ſane vi ſuâ conſilia ſenatoria; quæſtiones omnium perrumpat; evolet ex veſtra ſeveritate. Mihi credite, arctioribus apud populum Romanum laqueis tenebitur. Credet iis equitibus Romanis populus Romanus, qui ad vos antea producti teſtes, ipſis inſpectantibus ab iſto civem Romanum, qui cognitores homines honeſtos daret, ſublatum eſſe in crucem dixerunt. Credent omnes v et xxx tribus homini graviſſimo, atque ornatiſſimo M. Annio, qui, ſe præſente, civem Romanum ſecuri percuſſum eſſe dixit. Audietur a populo Romano vir primarius, eques Romanus L. Flavius, qui ſuum familiarem Herennium, negotiatorem ex Africa, cum eum Syracuſis amplius centum cives Romani cognoſcerent, lacrymanteſque defenderent, pro teſtimonio dixit ſecuri eſſe percuſſum. Probabit fidem, et auctoritatem, et religionem ſuam L. Suetius, homo omnibus ornamentis præditus, qui juratus apud vos dixit, multos cives Romanos in lautumiis iſtius imperio crudeliſſime per vim morte eſſe multatos. Hanc ego cauſam cum agam beneficio populi Romani, de loco ſuperiore, non vereor, ne aut iſtum vis ulla ex populi Romani ſuffragiis eripere, aut a me ullum munus ædilitatis amplius, aut gratius populo Romano eſſe poſſit.

VI. Quapropter omnes in hoc judicio conentur omnia: nihil eſt jam, quod in hac cauſa peccare quiſquam, Judices, niſi veſtro periculo, poſſit. Mea quidem ratio, cum in præteritis rebus eſt cognita, tum in reliquis explorata, atque proviſa eſt. Ego meum ſtudium in rempublicam jam illo tempore oſtendi, cum longo intervallo veterem conſuetudinem retuli, et rogatu ſociorum atque amicorum populi Romani, meorum autem neceſſariorum, nomen hominis audaciſſimi detuli. Quod meum factum lectiſſimi viri, atque ornatiſſimi, (quo in numero e vobis complures fuere) ita probarunt, ut ei, qui iſtius Quæſtor fuiſſet, et ab iſto læſus inimicitias juſtas perſequeretur, non modo

deferendi nominis, ſed ne ſubſcribendi quidem, cum id poſtularet, facerent poteſtatem.

In Siciliam ſum inquirendi cauſa profectus: quo in negotio induſtriam meam celeritas reditionis, diligentiam multitudo literarum et teſtium, declaravit; pudorem vero, ac religionem, quod, cum veniſſem ſenator ad ſocios populi Romani, qui in ea provincia Quæſtor fuiſſem, ad hoſpites meos, ac neceſſarios cauſæ communis defenſor deverti potius, quam ad eos, qui a me auxilium petiviſſent. Nemini meus adventus labori, aut ſumptui, neque publice, neque privatim fuit. Vim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat, non quantam habere poteram iſtorum ſtudio, quos iſte vexarat.

Romam ut ex Sicilia redii, cum iſte, atque iſtius amici, homines lauti, et urbani, ſermones hujuſcemodi diſſipaſſent, quo animos teſtium retardarent, me magnâ pecuniâ a vera accuſatione eſſe deductum, tametſi probabatur nemini, quod et ex Sicilia teſtes erant ii, qui Quæſtorem me in provincia cognoverant, et hinc homines maxime illuſtres, qui, ut ipſi noti ſunt, ſic noſtrûm unumquemque optime norunt; tamen uſque eo timui, ne quis de mea fide atque integritate dubitaret, donec ad rejiciendos judices venimus.

VII. Sciebam in rejiciendis judicibus nonnullos memoriâ noſtrâ pactionis ſuſpicionem non vitaſſe, cum ipſa in accuſatione, eorum induſtria ac diligentia probaretur. Ita rejeci judices, ut hoc conſtet, poſt hunc ſtatum reipublicæ, quo nunc utimur, ſimili ſplendore et dignitate conſilium nullum fuiſſe: quam iſte laudem communem ait ſibi eſſe mecum: qui, cum P. Galbam judicem rejeciſſet, M. Lucretium retinuit; et, cum ejus patronus ex eo quæreret, cur ſuos familiariſſimos, Sex. Pæduceum, Q. Conſidium, Q. Junium rejici paſſus eſſet, reſpondit, quod eos in judicando nimium ſui juris ſententiæque cognoſceret.

Itaque judicibus rejectis, ſperabam jam onus meum vobiſcum eſſe commune. Putabam non ſolum notis, ſed etiam ignotis, probatam meam fidem eſſe, et diligentiam: quod me non fefellit. Nam comitiis meis, cum iſte infinita largitione contra

me uteretur, populus Romanus judicavit, iſtius pecuniam, quæ apud me contra fidem meam nihil potuiſſet, apud ſe contra honorem meum nihil poſſe debere. Quo quidem die primum judices citati in hunc reum conſediſtis, quis tam inimicus huic ordini fuit, quis tam novarum rerum, judiciorum, judicumque cupidus, qui non conſpectu conſeſſuque veſtro commoveretur? Cum in eo veſtra mihi dignitas fructum diligentiæ referret, id ſum aſſecutus, ut unâ horâ, qua cœpi dicere, reo audaci, pecunioſo, profuſo, perdito, ſpem judicii corrumpendi præciderem; ut primo die teſtium tanto numero citato, populus Romanus judicaret, ipſo abſoluto rempublicam ſtare non poſſe; ut alter dies amicis iſtius ac defenſoribus non modo ſpem victoriæ, ſed etiam voluntatem defenſionis, auferret; ut tertius dies ſic hominem proſterneret, ut, morbo ſimulato, non, quid reſponderet, ſed, quemadmodum non reſponderet, deliberaret: deinde reliquis diebus, his criminibus, his teſtibus, et urbanis, et provincialibus ſic obrutus atque oppreſſus eſt, ut, his ludorum diebus interpoſitis, nemo iſtum comperendinatum, ſed condemnatum, judicaret.

VIII. Quapropter ego, quod ad me attinet, Judices, vici: non enim ſpolia C. Verris, ſed exiſtimationem populi Romani, concupivi. Meum fuit cum cauſa accedere ad accuſandum: quæ cauſa fuit juſtior, quàm a tam illuſtri provincia defenſorem conſtitui, et deligi? Reipublicæ conſulere: quid jam reipublicæ honeſtius, quam in tanta invidia judiciorum adducere hominem, cujus damnatione totus ordo cum populo Romano et in laude, et in gratia poſſit eſſe? Oſtendere, ac perſuadere, hominem nocentem adductum eſſe: quis eſt in populo Romano, qui hoc non ex priore actione abſtulerit, omnium ante damnatorum ſcelera, furta, flagitia, ſi in unum locum conferantur, vix cum hujus parva parte æquari, conferrique poſſe?

Vos, quod ad veſtram famam, exiſtimationem, ſalutemque communem pertinet, Judices, proſpicite, atque conſulite. Splendor veſter facit, ut peccare ſine ſummo reipublicæ detrimento

ac periculo non poſſitis. Non enim poteſt ſperare populus Romanus eſſe alios in ſenatu, qui recte poſſint judicare, vos ſi non potueritis. Neceſſe eſt, cum de toto ordine deſperarit, aliud genus hominum, atque aliam rationem judiciorum requirat. Hoc ſi vobis ideo levius videtur, quòd putatis onus eſſe grave et incommodum, judicare; intelligere debetis, primum intereſſe, utrùm id onus voſmetipſi rejeceritis; an, quod probare populo Romano fidem veſtram et religionem non potueritis, eo vobis judicandi poteſtas erepta ſit. Deinde etiam illud cogitate, quanto periculo venturi ſimus ad eos judices, quos propter odium veſtri populus Romanus de vobis voluerit judicare.

Verùm vobis dicam id, quod intellexi, Judices. Homines ſcitote eſſe quoſdam, quos tantum odium veſtri ordinis teneat, ut hoc palam jam dictitent, ſe iſtum, quem ſciant eſſe hominem improbiſſimum, hoc uno nomine abſolvi velle, ut ab ſenatu judicia per ignominiam, turpitudinemque auferantur. Hæc me, Judices, pluribus verbis vobiſcum agere coegit non timor meus de veſtra fide, ſed ſpes illorum nova, quæ cum Verrem a porta ſubito ad judicium retraxiſſet, nonnulli ſuſpicati ſunt non ſine cauſa illius conſilium tam repente eſſe mutatum.

IX. Nunc, ne novo querimoniæ genere uti poſſit Hortenſius, et ea dicere, opprimi reum, de quo nihil dicat accuſator; nihil eſſe tam periculoſum fortunis innocentium, quam tacere adverſarios; et ne aliter, quam ego velim, meum laudet ingenium, cum dicat, me, ſi multa dixiſſem, ſublevaturum fuiſſe eum, quem contra dicerem; quia non dixerim, perdidiſſe; morem illi geram: utar oratione perpetua; non quoniam hoc ſit neceſſe, verum ut experiar, utrum ille ferat moleſtius, me tunc tacuiſſe, an nunc dicere.

Hic tu fortaſſe eris diligens, ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam: niſi omni tempore, quod mihi lege conceſſum eſt, abuſus ero, querêre; Deûm atque hominum fidem implorabis; circumveniri C. Verrem, quod accuſator nolit tamdiu, quamdiu liceat, dicere. Quod mihi lex meâ cauſâ det, eo

mihi non uti non licebit? Nam accuſandi mihi tempus meâ cauſâ datum eſt, ut poſſem oratione meâ crimina cauſamque explicare. Hoc ſi non utor, non tibi injuriam facio, ſed de meo jure aliquid, et commodo detraho.

Cauſam enim, inquit, cognoſci oportet. Ea re quidem, quod aliter condemnari reus, quamvis ſit nocens, non poteſt. Id igitur tu moleſte tuliſti, a me aliquid factum eſſe, quo minus iſte condemnari poſſet? Nam, cauſa cognita, multi poſſunt abſolvi, incognita quidem, condemnari nemo poteſt.

Adimo enim comperendinatum; quod habet lex in ſe moleſtiſſimum, bis ut cauſa dicatur: quod aut mea cauſa potius eſt conſtitutum, quam tua; aut nihilo tua potius, quam mea. Nam ſi bis dicere eſt commodum, certe utriuſque commune eſt. Si eum, qui poſterius dixit, opus eſt redargui; accuſatoris cauſa, ut bis ageretur, conſtitutum eſt. Verum, ut opinor, Glaucia primus tulit, ut comperendinaretur reus: antea vel judicari primo poterat, vel amplius pronuntiari. Utram igitur putas legem molliorem? Opinor illam veterem, qua vel cito abſolvi, vel tarde condemnari, licebat. Ego tibi illam Aciliam legem reſtituo, qua lege multi ſemel accuſati, ſemel dicta cauſa, ſemel auditis teſtibus, condemnati ſunt, nequaquam tam manifeſtis, neque tantis criminibus, quantis tu convinceris. Puta te non hac tam atroci, ſed illa lege mitiſſima cauſam dicere. Accuſabo: reſpondebis. Teſtibus editis, ita mittam in conſilium, ut, etiamſi lex ampliandi faciat poteſtatem, tamen iſti turpe ſibi exiſtiment, non primo judicare.

X. Verum, ſi cauſam cognoſci opus eſt, parumne cognita eſt? Diſſimulamus, Hortenſi, quod ſæpe experti in dicendo ſumus. Quis nos magnopere attendit unquam, in hoc quidem genere cauſarum, ubi aliquid ereptum, aut ablatum a quopiam dicitur? nonne aut in tabulis, aut in teſtibus omnis expectatio judicum eſt? Dixi prima actione, me planum eſſe facturum, C. Verrem H-S quadringenties contra legem abſtuliſſe. Quid? hoc planius egiſſem, ſi ita narraſſem? Dio quidam fuit Haleſinus; qui cum ejus filio, Prætore Sacerdote, hæreditas a propinquo permagna

veniſſet, nihil habuit neque negotii, neque controverſiæ. Verres, ſimul ac tetigit provinciam, ſtatim Meſſanam literas dedit, Dionem evocavit, calumniatores ex ſinu ſuo appoſuit, qui illam hæreditatem Veneri Erycinæ commiſſam eſſe dicerent. Hac de re oſtendit ſeipſum cogniturum.

Poſſum deinceps totam rem explicare; deinde ad extremum id, quod accidit, dicere; Dionem H-S decies centena millia numeraſſe, ut cauſam certiſſimam obtineret; præterea greges equarum ejus iſtum abigendos curaſſe; argenti, veſtiſque ſtragulæ quod fuerit, curaſſe auferendum. Hæc neque cum ego dicerem, neque cum tu negares, magni momenti noſtra eſſet oratio. Quo tempore igitur aures judex erigeret, animumque attenderet? cum Dio ipſe prodiret, cum cæteri, qui tum in Sicilia negotiis Dionis interfuiſſent; cum per eos ipſos dies, per quos cauſam Dio diceret, reperiretur pecunias ſumpſiſſe mutuas, nomina ſua exegiſſe, prædia vendidiſſe; cum tabulæ virorum bonorum proferrentur; cum, qui pecuniam Dioni dederunt, dicerent ſe jam tum audiſſe, eò nummos ſumi, ut Verri darentur; cum amici, hoſpites, patroni Dionis, homines honeſtiſſimi, hæc eadem ſe audiſſe dicerent. Opinor, cum hæc fierent, tum vos audiretis, ſicut audiſtis; tum cauſa agi videretur. Sic a me ſunt acta omnia priore actione, ut in criminibus omnibus nullum eſſet, in quo quiſquam veſtrûm perpetuam accuſationem requireret. Nego ego eſſe quidquam a teſtibus dictum, quod aut veſtrûm cuipiam eſſet obſcurum, aut cujuſquam oratoris eloquentiam quæreret.

XI. Etenim ſic me ipſum egiſſe memoria tenetis, ut in teſtibus interrogandis omnia crimina proponerem, et explicarem; ut, cum rem totam in medio propoſuiſſem, tum deniqne teſtem interrogarem. Itaque non modo vos, quibus eſt judicandum, noſtra crimina tenetis; ſed etiam populus Romanus totam accuſationem, cauſamque cognovit. Tametſi ita de meo facto loquor, quaſi ego illud mea voluntate potius, quam veſtra injuria adductus fecerim.

Interpoſuiſtis accuſatorem, qui, cum ego mihi c et x dies

ſolos in Siciliam poſtulaſſem, c et viii ſibi in Achaiam poſtularet. Menſes mihi tres cum eripuiſſetis ad agendum maxime appoſitos, reliquum omne tempus hujus anni me vobis remiſſurum putaſtis; ut, cum horis noſtris nos eſſemus uſi, tu, binis ludis interpoſitis, quadrageſimo poſt die reſponderes: deinde ita tempus duceretur, ut a M'. Glabrione Prætore, et a magna parte horum judicum, ad Prætorem alium, judiceſque alios veniremus.

Hæc ſi ego non vidiſſem; ſi me non omnes noti, ignotique monuiſſent, id agi, id cogitari, in eo laborari, ut res in illud tempus rejiceretur, credo, ſi meis horis in accuſando uti voluiſſem, vererer, ne mihi crimina non ſuppeterent; ne oratio deeſſet; ne vox vireſque deficerent; ne, quem nemo prima actione defendere auſus eſſet, eum ego bis accuſare non poſſem. Ego meum conſilium tum judicibus, tum populo Romano, probavi. Nemo eſt, qui alia ratione iſtorum injuriæ, atque impudentiæ potuiſſe obſiſti arbitretur. Etenim qua ſtultitia fuiſſem, ſi, quam diem, qui iſtum eripiendum redemerunt, in cautione viderunt, cum ita caverent, *Si poſt Kalend. Januar. in conſilium iretur*; in eam diem ego, cum potuiſſem vitare, incidiſſem? Nunc mihi temporis ejus, quod mihi ad dicendum datur, (quoniam in animo eſt cauſam omnem exponere) habenda ratio eſt diligenter.

XII. Itaque primum illum actum iſtius vitæ turpiſſimum et flagitioſiſſimum prætermittam. Nihil a me de pueritiæ ſuæ flagitiis, peccatiſque audiet; nihil ex illa impura adoleſcentia ſua; quæ qualis fuerit, aut meminiſtis, aut ex eo, quem ſui ſimillimum produxit, recognoſcere poteſtis. Omnia præteribo, quæ mihi turpia dictu videbuntur; neque ſolum, quid iſtum audire, verum etiam, quid me deceat dicere, conſiderabo. Vos, quæſo, date hoc, et concedite pudori meo, ut aliquam partem de iſtius impudentia reticere poſſim. Omne illud tempus, quod fuit antequam iſte ad magiſtratus remque publicam acceſſit, habeat per me ſolutum ac liberum. Sileatur de nocturnis ejus bacchationibus ac vigiliis: lenonum, aleatorum, perductorum

nulla mentio fiat: damna, dedecora, quæ res patris ejus, ætas ipſius pertulit, prætereantur: lucretur indicia veteris infamiæ: patiatur ejus vita reliqua me hanc tantam jacturam criminum facere.

Quæſtor Cn. Papirio Conſuli fuiſti abhinc annos quatuordecim. Ex ea die ad hanc diem quæ feciſti, in judicium voco. Hora nulla vacua a furto, ſcelere, crudelitate, flagitio reperietur. Hi ſunt anni conſumpti in quæſtura, et legatione Aſiatica, et prætura urbana, et prætura Sicilienſi. Quare hæc eadem erit quadripartita diſtributio totius accuſationis meæ.

XIII. Quæſtor ex ſenatus-conſulto provinciam ſortitus es. Obtigit tibi conſularis, ut cum Conſule Cn. Carbone eſſes, eamque provinciam obtineres. Erat tum diſſenſio civium; de qua nihil ſum dicturus quid ſentire debueris: unum hoc dico, in ejuſmodi tempore, ac ſorte, ſtatuere te debuiſſe, utrum malles ſentire, atque defendere. Carbo graviter ferebat, ſibi Quæſtorem obtigiſſe, hominem ſingulari luxuria, atque inertia: veruntamen ornabat eum beneficiis, officiiſque omnibus. Ne diutius teneam, pecunia attributa numerata eſt. Profectus eſt Quæſtor in provinciam. Venit in Galliam expectatus ad exercitum conſularem cum pecunia. Simul ac primum ei occaſio viſa eſt, (cognoſcite hominis principium magiſtratuum gerendorum, et reipublicæ adminiſtrandæ) averſâ pecuniâ publicâ, Quæſtor Conſulem, exercitum, ſortem, provinciamque deſeruit.

Video quid egerim: erigit ſe; ſperat, ſibi auram poſſe aliquam afflari, in hoc crimine, voluntatis, aſſenſioniſque eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio ſit; quibus illam relictionem, proditionemque Conſulis ſui gratam ſperat fore: quaſi vero id cupiditate defendendæ nobilitatis, aut ſtudio partium fecerit, ac non apertiſſime Conſulem, exercitum, provinciamque compilarit, et propter impudentiſſimum furtum aufugerit. Eſt enim obſcurum, et ejuſmodi factum ejus, ut poſſit aliquis ſuſpicari, C. Verrem, quod ferre novos homines non potuerit, ad nobilitatem, hoc eſt, ad ſuos tranſiſſe; nihil feciſſe propter pecuniam. Videamus, rationes quemadmodum retulerit. Jam

ipſe oſtendet, quamobrem Cn. Carbonem reliquerit; jam ſe ipſe indicabit.

XIV. Primum brevitatem cognoſcite. *Accepi*, inquit, *vicies ducenta, triginta quinque millia, quadringentos* XVII *nummos. Dedi ſtipendio, frumento, legatis, proquæſtoribus, cohorti prætoriæ, H-S mille ſexcenta, triginta quinque millia, quadringentos* XVII *nummos. Reliqui Arimini H-S ſexcenta millia.* Hoc eſt rationes referre? hoc modo aut ego, aut tu, Hortenſi, aut quiſquam hominum retulit? quod hoc eſt? quæ impudentia? quæ audacia? quod exemplum ex tot hominum rationibus relatis hujuſmodi eſt? Illa tamen H-S ſexcenta millia, quæ ne falſo quidem potuit, quibus data eſſent, deſcribere, quæ ſe Arimini ſcribit reliquiſſe, quæ ipſa H-S ſexcenta millia reliqua facta ſunt, neque Carbo attigit, neque Sylla vidit, neque in ærarium relata ſunt. Oppidum ſibi elegit Ariminum, quod tum, cum iſte rationes referebat, oppreſſum, direptumque erat. Non ſuſpicabatur id, quod nunc ſentiet, ſatis multos ex illa calamitate Ariminenſium teſtes nobis in hanc rem reliquos eſſe. Recita denuo. *P. Lentulo, L. Triario Quæſtoribus urbanis, res rationum relatarum.* Recita. Ex ſenatus-conſulto. Ut hoc pacto rationem referre liceret, eo Syllanus repente factus eſt, non ut honos et dignitas nobilitati reſtitueretur. Quod ſi illinc inanis profugiſſes, tamen iſta tua fuga, nefaria; proditio Conſulis tui, ſcelerata judicaretur. Malus civis, improbus Conſul, ſeditioſus homo, Cn. Carbo fuit. Fuerit aliis: tibi quando eſſe cœpit? poſteaquam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnes ſuas, exercitumque commiſit. Nam, ſi tibi antea diſplicuiſſet, idem feciſſes, quod anno poſt M. Piſo. Quæſtor, cum L. Scipioni Conſuli obtigiſſet; non attigit pecuniam; non ad exercitum profectus eſt. Quod de republica ſenſit, ita ſenſit, ut nec fidem ſuam, nec morem majorum, nec neceſſitudinem ſortis læderet.

XV. Etenim ſi hæc perturbare omnia, et permiſcere volumus, totam vitam periculoſam, invidioſam, infeſtamque reddemus, ſi nullam religionem ſors habebit, nullam ſocietatem conjunctio ſecundæ dubiæque fortunæ, nullam auctoritatem mores

atque inſtituta majorum. Omnium eſt communis inimicus, qui fuit hoſtis ſuorum. Nemo unquam ſapiens proditori credendum putavit. Ipſe Sylla, cui adventus iſtius gratiſſimus eſſe debuit, ab ſe hominem, atque ab exercitu ſuo removit; Beneventi eſſe juſſit apud eos, quos ſuis partibus amiciſſimos eſſe intelligebat, ubi iſte ſummæ rei cauſæque nocere nihil poſſet. Ei poſtea præmia tamen liberaliter tribuit: bona quædam proſcriptorum in agro Beneventano diripienda conceſſit: habuit honorem, ut proditori, non ut amico, fidem. Nunc, quamvis ſint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint; tamen hi debent, non, quid illi accidere voluerint, ſed quid ipſis in tali re metuendum ſit, cogitare. Commune eſt hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullæ ſunt occultiores inſidiæ, quam eæ, quæ latent in ſimulatione officii, aut in aliquo neceſſitudinis nomine: nam eum, qui palam eſt adverſarius, facile cavendo vitare poſſis. Hoc vero occultum, inteſtinum, ac domeſticum malum, non modo non exiſtit, verum etiam opprimit, antequam proſpicere, atque explorare potueris.

Itane vero? tu, cum Quæſtor ad exercitum miſſus ſis, cuſtos non ſolum pecuniæ, ſed etiam Conſulis particeps omnium rerum conſiliorumque fueris; habitus ſis in liberûm loco, ſicut mos majorum ferebat; repente relinquas? deſeras? ad adverſarios tranſeas? O ſcelus! ô portentum in ultimas terras exportandum! Non enim poteſt ea natura, quæ tantum facinus commiſerit, hoc uno ſcelere eſſe contenta. Neceſſe eſt, ſemper aliquid ejuſmodi moliatur; neceſſe eſt in ſimili audacia, perfidiaque verſetur. Itaque idem iſte, quem Cn. Dolabella poſtea C. Malleolo occiſo, pro Quæſtore habuit, (haud ſcio, an major etiam hæc neceſſitudo fuerit, quam illa Carbonis; ac plus judicium voluntatis valere, quam ſortis, debeat) idem in Cn. Dolabellam, qui in Cn. Carbonem fuit. Nam quæ in ipſum valebant crimina, contulit in illum, cauſamque illius omnem ad inimicos accuſatoreſque detulit: ipſe in eum, cui legatus, cui pro Quæſtore fuerat, inimiciſſimum atque improbiſſimum teſtimonium dixit. Ille miſer cum eſſet; tum proditione iſtius

nefaria, tum improbo et falſo ejuſdem teſtimonio, tum multo etiam ex maxima parte, iſtius furtorum, ac flagitiorum invidiâ conflagravit.

XVI. Quid hoc homine faciatis? aut ad quam ſpem tam perfidioſum, tam importunum animal reſervetis? qui in Cn. Carbonem ſortem, in Cn. Dolabellam voluntatem neglexerit, ac violarit, eoſque ambos non ſolum deſeruerit, ſed etiam prodiderit, atque oppugnarit. Nolite, quæſo, Judices, brevitate orationis meæ potius, quam rerum ipſarum magnitudine, crimina ponderare. Mihi enim properandum neceſſario eſt, ut omnia vobis, quæ mihi conſtituta ſunt, poſſim exponere. Quamobrem, quæſturâ iſtius demonſtratâ, primique magiſtratus et furto, et ſcelere perſpecto, reliqua attendite: in quibus illud tempus Syllanarum proſcriptionum ac rapinarum prætermittam: neque ego iſtum ſibi ex communi calamitate defenſionem ullam ſinam ſumere: ſuis eum certis, propriiſque criminibus accuſabo. Quamobrem, hoc omni tempore Syllano ex accuſatione circumſcripto, legationem ejus præclaram cognoſcite.

Poſteaquam Cn. Dolabellæ provincia Silicia conſtituta eſt, ô Dii immortales! quanta iſte cupiditate, quibus allegationibus illam ſibi legationem expugnavit? id quod Cn. Dolabellæ principium maximæ calamitatis fuit. Nam ut iſte profectus eſt, quacunque iter fecit, ejuſmodi fuit, non ut legatus populi Romani, ſed ut quædam calamitas pervadere videretur.

XVII. In Achaia (prætermittam minora omnia, quorum ſimile forſitan alius quoque aliquid aliquando fecerit; nihil dicam, niſi ſingulare, niſi quod, ſi in alium reum diceretur, incredibile videretur) magiſtratum Sicyonium nummos popoſcit. Ne ſit hoc crimen in Verrem; fecerunt alii. Cum ille non daret, animadvertit. Improbum, ſed non inauditum. Genus animadverſionis videte. Quæretis, ex quo genere hominem iſtum judicetis. Ignem ex lignis viridibus atque humidis in loco anguſto fieri juſſit: ibi hominem ingenuum, domi nobilem, populi Romani ſocium atque amicum, fumo excruciatum, ſemivivum reliquit. Jam, quæ iſte ſigna, quas tabulas pictas, ex Achaia ſuſtulerit,

non dicam hoc loco: eſt alius mihi locus ad hanc iſtius cupiditatem demonſtrandam ſervatus. Athenis audiſtis, ex æde Minervæ grande auri pondus ablatum: dictum hoc eſt in Cn. Dolabellæ judicio. Dictum? etiam æſtimatum. Hujus conſilii non modo participem C. Verrem, ſed principem, fuiſſe reperietis. Delum venit: ibi ex fano Apollinis religioſiſſimo noctu clam ſuſtulit ſigna pulcherrima, atque antiquiſſima; eaque in onerariam navem ſuam conjicienda curavit. Poſtridie cum fanum ſpoliatum viderent ii, qui Delum incolebant, graviter ferebant. Eſt enim tanta apud eos ejus fani religio, atque antiquitas, ut in eo loco ipſum Apollinem natum eſſe arbitrentur. Verbum tamen facere non audebant, ne forte ea res ad Dolabellam ipſum pertineret.

XVIII. Tum ſubito tempeſtates coortæ ſunt maximæ, Judices, ut non modo proficiſci, cum cuperet, Dolabella non poſſet, ſed vix in oppido conſiſteret; ita magni fluctus ejiciebantur. Hic navis illa prædonis iſtius, onuſta ſignis religioſis, expulſa atque ejecta fluctu, frangitur. In litore ſigna illa Apollinis reperiuntur: juſſu Dolabellæ reponuntur: tempeſtas ſedatur: Dolabella Delo proficiſcitur.

Non dubito, quin, tametſi nullus in te ſenſus humanitatis, nulla ratio unquam fuit religionis, nunc tamen, in metu periculoque tuo, tuorum tibi ſcelerum veniat in mentem. Poteſtne tibi ulla ſpes ſalutis commoda oſtendi, cum recordaris, in Deos immortales quam impius, quam ſceleratus, quam nefarius fueris? Appollinemne tu Delium ſpoliare auſus es? Illine tu templo, tam antiquo, tam ſancto, tam religioſo, manus impias ac ſacrilegas afferre conatus es? Si in pueritia non his artibus et diſciplinis inſtitutus eras, ut ea, quæ literis mandata ſunt, diſceres atque cognoſceres; ne poſtea quidem, cum in ea ipſa loca veniſti, potuiſti accipere id, quod eſt proditum memoriæ ac literis, Latonam ex longo errore, et fuga, gravidam, et jam ad pariendum vicinam, temporibus exactis, confugiſſe Delum, atque ibi Apollinem, Dianamque peperiſſe? Qua ex opinione hominum, illa inſula eorum Deorum ſacra

putatur; tantaque ejus auctoritas religionis et eſt, et ſemper fuit, ut ne Perſæ quidem, cum bellum toti Græciæ, Diis hominibuſque indixiſſent, et mille numero navium claſſem ad Delum appuliſſent, quidquam conarentur aut violare, aut attingere. Hoc tu fanum depopulari, homo improbiſſime, atque amentiſſime, audebas? fuit ulla cupiditas tanta, quæ tantam extingueret religionem? et, ſi tum hæc non cogitabas, ne nunc quidem recordaris, nullum eſſe tantum malum, quod non tibi pro ſceleribus tuis jamdiu debeatur?

XIX. In Aſiam vero poſtquam venit, quid ego adventus iſtius prandia, cœnas, equos, muneraque commemorem? nihil cum Verre de quotidianis criminibus acturus ſum. Chio per vim ſigna pulcherrima dico abſtuliſſe; item Erythris et Halicarnaſſo. Tenedo (prætereo pecuniam, quam eripuit) Tenem ipſum, qui apud Tenedios ſanctiſſimus Deus habetur, qui urbem illam dicitur condidiſſe, cujus ex nomine Tenedus nominatur, hunc ipſum, inquam, Tenem, pulcherrime factum, quem quondam in comitio vidiſtis, abſtulit magno cum gemitu civitatis.

Illa vero expugnatio fani antiquiſſimi et nobiliſſimi Junonis Samiæ, quam luctuoſa Samiis fuit? quam acerba toti Aſiæ? quam clara apud omnes? quam nemini veſtrûm inaudita? de qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in Aſiam Samo veniſſent, reſponſum tulerunt, ejuſmodi querimonias, quæ ad legatum populi Romani pertinerent, non ad Prætorem, ſed Romam deferri oportere. Quas iſte tabulas illinc, quæ ſigna ſuſtulit? quæ cognovi egomet apud iſtum in ædibus nuper, cum obſignandi gratia veniſſem. Quæ ſigna nunc, Verres, ubi ſunt? illa quæro, quæ apud te nuper ad omnes columnas, omnibus etiam intercolumniis, in ſilva denique diſpoſita ſub dio vidimus. Cur ea, quamdiu alium Prætorem cum iis judicibus, quos in horum locum ſubſortitus eras, de te in conſilium iturum putaſti, tamdiu domi fuerunt? poſteaquam noſtris teſtibus nos, quam horis tuis, uti malle vidiſti, nullum ſignum domi reliquiſti, præter duo, quæ in mediis ædibus ſunt; quæ ipſa Samo ſublata ſunt? Non putaſti me tuis familiariſſimis in hanc rem

teſtimonia denuntiaturum, qui tuæ domi ſæpe fuiſſent; ex quibus quærerem ſigna ſciretne fuiſſe, quæ non eſſent?

XX. Quid tum hos de te judicaturos arbitratus es, cum viderent, te jam non contra accuſatorem tuum, ſed contra Quæſtorem, ſectoremque pugnare? Qua de re Charidemum Chium teſtimonium priore actione dicere audiſtis; ſeſe, cum eſſet Trierarchus, et Verrem ex Aſia decedentem proſequeretur, juſſu Dolabellæ fuiſſe una cum iſto Sami; ſeſeque tum ſcire ſpoliatum eſſe fanum Junonis, et oppidum Samum; poſteaque ſe cauſam apud Chios, cives ſuos, Samiis accuſantibus, publice dixiſſe; eoque ſe eſſe abſolutum, quod planum feciſſet, ea, quæ legati Samiorum dicerent, ad Verrem, non ad ſe, pertinere.

Aſpendum, vetus oppidum, et nobile in Pamphylia ſcitis eſſe, pleniſſimum ſignorum optimorum. Non dicam illinc hoc ſignum ablatum eſſe, et illud: hoc dico, nullum te Aſpendi ſignum, Verres, reliquiſſe: omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, ſpectantibus omnibus, plauſtris evecta, aſportataque eſſe. Atque etiam illum Aſpendium cithariſtam: de quo ſæpe audiſtis id, quod eſt Græcis hominibus in proverbio, quem omnia intus canere dicebant, ſuſtulit, et in intimis ſuis ædibus poſuit; ut etiam illum ipſum artificio ſuo ſuperaſſe videatur.

Pergæ fanum antiquiſſimum et ſanctiſſimum Dianæ ſcimus eſſe. Id quoque a te nudatum ac ſpoliatum eſſe; ex ipſa Diana, quod habebat auri, detractum atque ablatum eſſe dico. Quæ, malum, eſt iſta tanta audacia atque amentia? quas enim ſociorum, atque amicorum urbes adiſti, legationis jure et nomine, ſi in eas vi cum exercitu imperioque invaſiſſes, tamen, opinor, quæ ſigna, atque ornamenta ex his urbibus ſuſtuliſſes, hæc non in tuam domum, neque in ſuburbana amicorum, ſed Romam in publicum deportaſſes.

XXI. Quid ego de M. Marcello loquar, qui Syracuſas, urbem ornatiſſimam, cepit? quid de L. Scipione, qui bellum in Aſia geſſit, Antiochumque, regem potentiſſimum, vicit? quid de Flaminino, qui regem Philippum, et Macedoniam ſubegit? quid de L. Paulo, qui regem Perſen vi ac virtute ſuperavit? quid de

L. Mummio, qui urbem pulcherrimam atque ornatiſſimam, Corinthum, pleniſſimam rerum omnium, ſuſtulit, urbeſque Achaiæ Bœotiæque multas ſub imperium populi Romani ditionemque ſubjunxit? quorum domus, cum honore et virtute florerent, ſignis, et tabulis pictis erant vacuæ. At vero urbem totam, templa Deorum, omneſque Italiæ partes, illorum donis ac monumentis exornatas videmus.

Vereor, ne hæc forte cuiquam nimis antiqua, et jam obſoleta videantur. Ita enim tum æquabiliter omnes erant hujuſmodi, ut hæc laus eximiæ virtutis et innocentiæ, non ſolum hominum, verum etiam temporum illorum, eſſe videatur. P. Servilius, vir clariſſimus, maximis rebus geſtis, adeſt; de te ſententiam laturus eſt: Olympum vi, copiis, conſilio, virtute cepit, urbem antiquam, et omnibus rebus auctam, et ornatam. Recens exemplum fortiſſimi viri profero. Nam poſtea Servilius imperator populi Romani Olympum, urbem hoſtium, cepit, quam tu in iiſdem illis locis legatus quæſtorius oppida pacata ſociorum, atque amicorum, diripienda ac vexanda curaſti.

Tu, quæ ex fanis religioſiſſimis per ſcelus et latrocinium abſtuliſti, ea nos videre, niſi in tuis, amicorumque tuorum tectis, non poſſumus: P. Servilius, quæ ſigna atque ornamenta ex urbe hoſtium, vi et virtute capta, belli lege, atque imperatorio jure ſuſtulit, ea populo Romano apportavit, per triumphum vexit, in tabulas publicas ad ærarium præſcribenda curavit. Cognoſcite ex literis publicis hominis ampliſſimi diligentiam. Recita. RATIONES RELATÆ P. SERVILII. Non ſolum numerum ſignorum, ſed etiam uniuſcujuſque magnitudinem, figuram, ſtatum, literis definiri vides. Certe major eſt virtutis, victoriæque jucunditas, quam iſta voluptas, quæ percipitur ex libidine et cupiditate. Multo diligentius habere dico Servilium prædam populi Romani, quam te tua furta notata atque deſcripta.

XXII. Dices tua quoque ſigna et tabulas pictas, ornamento urbi foroque populi Romani fuiſſe. Memini: vidi ſimul cum populo Romano forum, comitiumque adornatum ad ſpeciem magnifico ornatu; ad ſenſum, cogitationemque acerbo et lugubri.

Vidi collucere omnia furtis tuis, prædâ provinciarum, ſpoliis ſociorum, atque amicorum. Quo quidem tempore, Judices, iſte ſpem maximam reliquorum quoque peccatorum nactus eſt. Vidit enim eos, qui judiciorum dominos ſe dici volebant, harum cupiditatum eſſe ſervos. Socii vero, nationeſque exteræ ſpem omnium tum primum abjecere rerum, ac fortunarum ſuarum; propterea quod caſu legati ex Aſia, atque Achaia plurimi Romæ tunc fuerunt, qui Deorum ſimulacra, ex ſuis fanis ſublata, in foro venerabantur; itemque cætera ſigna et ornamenta cum cognoſcerent, alia alio in loco lacrymantes intuebantur. Quorum omnium hunc ſermonem tum eſſe audiebamus; *Nihil eſſe, quod quiſquam dubitaret de exitio ſociorum, atque amicorum, cum quidem viderent in foro populi Romani, quo in loco antea, qui ſociis injurias fecerant, accuſari et condemnari ſolebant, ibi eſſe palam poſita eá, quæ ab ſociis per ſcelus ablata, ereptaque eſſent.*

Hic ego non arbitror illum negaturum, ſigna ſeſe plurima, tabulas pictas innumerabiles habere: ſed, ut opinor, ſolet hæc, quæ rapuit et furatus eſt, nonnunquam dicere ſe emiſſe; quoniam quidem in Achaiam, Aſiam, Pamphyliam, ſumptu publico, et legationis nomine, mercator ſignorum tabularumque pictarum miſſus eſt.

XXIII. Habeo et iſtius, et patris ejus accepti tabulas omnes, quas diligentiſſime legi, atque digeſſi; patris, quoad vixit; tuas, quoad ais te confeciſſe: nam in iſto, Judices, hoc novum reperietis. Audimus, aliquem tabulas nunquam confeciſſe; quæ eſt opinio hominum de Antonio falſa: nam fecit diligentiſſime: verum ſit hoc genus aliquod, minime probandum. Audimus, alium non ab initio feciſſe, ſed ex tempore aliquo confeciſſe? Eſt aliqua etiam hujuſce rei ratio. Hoc vero novum et ridiculum eſt, quod hic nobis reſpondit, cum ab eo tabulas poſtularemus; uſque ad M. Terentium, et C. Caſſium Conſules, confeciſſe; poſtea deſtitiſſe. Alio loco, hoc cujuſmodi ſit, conſiderabimus. Nunc nihil ad me attinet: horum enim temporum, in quibus nunc verſor, habeo tabulas et tuas, et patris. Plurima ſigna pulcherrima, plurimas tabulas optimas deportaſſe te, negare non

potes: atque utinam neges! Unum oſtende in tabulis aut tuis, aut patris tui, emptum eſſe; viciſti. Ne hæc quidem duo ſigna pulcherrima, quæ nunc ad impluvium tuum ſtant, quæ multos annos ad valvas Junonis Samiæ ſteterunt, habes quomodo emeris; hæc, inquam, duo, quæ in ædibus tuis ſola jam ſunt, quæ ſectorem expectant, relicta ac deſtituta a cæteris ſignis.

XXIV. At, credo, in hiſce ſolis rebus indomitas cupiditates atque effrænatas habebat: cæteræ libidines ejus ratione aliqua, aut modo continebantur. Quam multis iſtum ingenuis, quam multis matribus familiâs, in illa tetra atque impura legatione vim attuliſſe exiſtimatis? ecquo in oppido pedem poſuit, ubi non plura ſtuprorum flagitiorumque ſuorum, quam adventus ſui, veſtigia reliquerit? Sed ego omnia, quæ negari potuerunt, prætermittam; etiam hæc, quæ certiſſima ſunt et clariſſima, relinquam: unum aliquod de nefariis iſtius factis eligam, quo facilius ad Siciliam poſſim aliquando, quæ mihi hoc oneris negotiique impoſuit, pervenire.

Oppidum eſt in Helleſponto Lampſacum, Judices, in primis Aſiæ provinciæ clarum et nobile: homines autem ipſi Lampſaceni tum ſumme in omnes cives Romanos officioſi, tum præterea maxime ſedati et quieti, prope præter cæteros ad ſummum Græcorum otium potius, quam ad ullam vim aut tumultum accommodati. Accidit, cum iſte a Cn. Dolabella efflagitaſſet, ut ſe ad regem Nicomedem, regemque Sadalam mitteret, cumque iter hoc ſibi magis ad quæſtum ſuum, quam ad reipublicæ tempus accommodatum depopoſciſſet; ut illo itinere veniret Lampſacum, cum magna calamitate, et prope pernicie civitatis. Deducitur iſte ad Janitorem quendam hoſpitem; comiteſque ejus item apud cæteros hoſpites collocantur. Ut mos erat iſtius, atque ut eum ſuæ libidines flagitioſæ facere admonuerant, ſtatim negotium dat illis ſuis comitibus, nequiſſimis turpiſſimiſque hominibus, uti videant et inveſtigent, ecqua virgo ſit, aut mulier digna, quamobrem iſte Lampſaci diutius commoraretur.

XXV. Erat comes ejus Rubrius quidam, homo factus ad iſtius libidines; qui miro artificio, quocumque venerat, hæc inveſtigare omnia ſolebat. Is ad eum rem iſtam defert; Philodamum eſſe quendam genere, honore, copiis, exiſtimatione facile principem Lampſacenorum; ejus eſſe filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quod virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine, ſed eam ſumma integritate, pudicitiaque exiſtimari. Homo, ut hæc audivit, ſic exarſit ad id, quod non modo ipſe nunquam viderat, ſed ne audierat quidem ab eo, qui ipſe vidiſſet, ut ſtatim ad Philodamum migrare ſe diceret velle. Hoſpes Janitor, qui nihil ſuſpicaretur, veritus, ne quid in ipſo ſe offenderit, hominem ſumma vi retinere cœpit. Iſte, qui hoſpitis relinquendi cauſam reperire non poſſet, alia ſibi ratione viam munire ad ſtuprum cœpit; Rubrium, delicias ſuas, in omnibus ejuſmodi rebus adjutorem ſuum, et conſcium, parum laute diverſari dicit; ad Philodamum deduci jubet. Quod ubi eſt Philodamo nuntiatum, tametſi erat ignarus, quantum ſibi ac liberis ſuis jam tum mali conſtitueretur, tamen ad iſtum venit; oſtendit, munus illud ſuum non eſſe: ſe, cum ſuæ partes eſſent hoſpitum recipiendorum, tum ipſos tamen Prætores, et Conſules, non legatorum aſſeclas, recipere ſolere. Iſte, qui una cupiditate raperetur, totum illius poſtulatum cauſamque neglexit; per vim ad eum, qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperavit.

XXVI. Hic Philodamus, poſteaquam jus ſuum obtinere non potuit; ut humanitatem, conſuetudinemque ſuam retineret, laborabat. Homo, qui ſemper hoſpitaliſſimus, amiciſſimuſque noſtrorum hominum exiſtimatus eſſet, noluit videri ipſum illum Rubrium invitus in domum ſuam recepiſſe; magnifice, et ornate, ut erat in primis inter ſuos copioſus, convivium comparat; rogat Rubrium, ut, quos ei commodum ſit, invitet; locum ſibi ſoli, ſi videatur, relinquat: etiam filium ſuum, lectiſſimum adoleſcentem, foras ad propinquum ſuum quendam mittit ad cœnam. Rubrius iſtius comites invitat: eos omnes Verres certiores facit, quid opus eſſet. Mature veniunt: diſcumbitur. Fit ſermo inter

eos, et invitatio, ut Græco more biberetur. Hortatur hoſpes: poſcunt majoribus poculis: celebratur omnium ſermone lætitiaque convivium. Poſteaquam ſatis calere res Rubrio viſa eſt; Quæſo, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari jubes? Homo, qui et ſumma gravitate, et jam id ætatis, et parens eſſet, obſtupuit hominis improbi dicto. Inſtare Rubrius. Tum ille, ut aliquid reſponderet, negavit moris eſſe Græcorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte, Enimvero ferendum hoc non eſt: vocetur mulier: et ſimul ſervis ſuis Rubrius, ut januam clauderent, et ipſi ad fores aſſiſterent, imperat.

Quod ubi ille intellexit id agi, atque id parari, ut filiæ ſuæ vis afferretur, ſervos ſuos ad ſe vocat; his imperat, ut ſeipſum negligant, filiam defendant: excurrat aliquis, qui hoc tantum domeſtici mali filio ſuo nuntiet. Clamor interea fit tota domo; pugna inter ſervos Rubrii, atque hoſpitis. Jactatur domi ſuæ vir primus, et homo honeſtiſſimus. Pro ſe quiſque manus affert: aqua denique ferventi a Rubrio ipſo Philodamus perfunditur. Hæc ubi filio nuntiata ſunt, ſtatim exanimatus ad ædes contendit, ut et vitæ patris, et pudicitiæ ſororis ſuccurreret. Omnes eodem animo Lampſaceni, ſimul ut hoc audiverunt, quod eos tum Philodami dignitas, tum injuriæ magnitudo movebat, ad ædes noctu convenerunt. Hìc lictor iſtius Cornelius, qui cum ejus ſervis erat a Rubrio, quaſi in præſidio, ad auferendam mulierem collocatus, occiditur; ſervi nonnulli vulnerantur; ipſe Rubrius in turba ſauciatur. Iſte, qui ſua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliquà evolare, ſi poſſet.

XXVII. Poſtridie mane homines in concionem veniunt: quærunt, quid optimum factu ſit. Pro ſe quiſque, ut in quoque erat auctoritatis plurimum, ad populum loquebatur. Inventus eſt nemo, cujus non hæc et ſententia eſſet, et oratio; *Non eſſe metuendum, ſi iſtius nefarium ſcelus Lamſaceni ulti vi manuque eſſent, ne ſenatus populuſque Romanus in eam civitatem animadvertendum putaret. Quod ſi hoc jure legati populi Romani in ſocios, nationeſque*

exteras uterentur, ut pudicitiam liberorum ſervare ab eorum libidine tutam non liceret; quidvis eſſe perpeti ſatius, quam in tanta vi atque acerbitate verſari. Hæc cum omnes ſentirent, et cum in eam rationem pro ſuo quiſque ſenſu ac dolore loqueretur; omnes ad eam domum, in qua iſte diverſabatur, profecti ſunt: cædere januam ſaxis, inſtare ferro, ligna et ſarmenta circumdare, ignemque ſubjicere cœperunt. Tum cives Romani, qui Lampſaci negotiabantur, concurrunt; orant Lampſacenos, ut gravius apud eos nomen legationis, quam injuria legati, putaretur; ſeſe intelligere hominem illum eſſe impurum ac nefarium: ſed, quoniam nec perfeciſſet, quod conatus eſſet, neque futurus eſſet Lampſaci poſtea; levius eorum peccatum fore, ſi homini ſcelerato peperciſſent, quam ſi legato non peperciſſent.

Sic iſte, multo ſceleratior et nequior, quam ille Adrianus, aliquanto etiam felicior fuit. Ille, quod ejus avaritiam cives Romani ferre non potuerant, Uticæ domi ſuæ vivus exuſtus eſt; idque ita illi merito accidiſſe exiſtimatum eſt, ut lætarentur omnes, neque ulla animadverſio conſtitueretur: hic, ſociorum ambuſtus incendio, tamen ex illa flamma periculoque evolavit: neque adhuc cauſam ullam excogitare potuit, quamobrem commiſerit, aut quid evenerit, ut in tantum periculum veniret. Non enim poteſt dicere, Cum ſeditionem ſedare vellem, cum frumentum imperarem, cum ſtipendium cogerem, cum aliquid denique reipublicæ cauſa gererem; quòd acrius imperavi, quòd animadverti, quòd minatus ſum. Quæ ſi diceret, tamen ignoſci non oporteret, ſi, nimis atrociter imperando ſociis, in tantum adductus periculum videretur.

XXVIII. Nunc cum ipſe cauſam illius tumultus neque veram dicere, neque falſam confingere audeat; homo autem ordinis ſui frugaliſſimus, qui tum accenſus C. Neroni fuit, P. Tettius, hæc eadem ſe Lampſaci cognoſſe dixerit: vir omnibus rebus ornatiſſimus C. Varro, qui tum in Aſia tribunus militum fuit, hæc eadem ipſa ſe ex Philodamo audiſſe dicat; poteſtis dubitare, quin iſtum fortuna non tam ex illo periculo eripere voluerit, quam ad veſtrum judicium reſervare? Niſi vero illud dicet,

quod et in teſtimonio Tettii priore actione interpellavit Hortenſius; quo tempore quidem ſigni ſatis dedit, ſi quid eſſet, quod poſſet dicere, ſe tacere non poſſe; ut, quamdiu in cæteris rebus tacuerit, ſcire omnes poſſemus, nihil habuiſſe quod diceret. Hoc tum dixit, Philodamum, et ejus filium, a C. Nerone eſſe damnatos. De quo ne multa diſſeram, tantum dico, ſecutum id eſſe Neronem, et ejus conſilium, quòd Cornelium lictorem occiſum eſſe conſtaret; putaſſe non oportere eſſe cuiquam, ne in ulciſcenda quidem injuria, hominis occidendi poteſtatem. In quo video, Neronis judicio non te abſolutum eſſe improbitatis; ſed illos damnatos eſſe cædis. Verum iſta damnatio tamen cujuſmodi fuit? Audite, quæſo, Judices, et aliquando miſeremini ſociorum, et oſtendite, aliquid his in veſtra fide præſidii eſſe oportere.

XXIX. Quod toti Aſiæ jure occiſus videbatur iſtius ille verbo lictor, re verâ miniſter improbiſſimæ cupiditatis, pertimuit iſte, ne Philodamus Neronis judicio liberaretur. Rogat et orat Dolabellam, ut de ſua provincia decedat; ad Neronem proficiſcatur: ſe demonſtrat incolumem eſſe non poſſe, ſi Philodamo vivere, atque aliquando Romam venire, licuiſſet. Commotus eſt Dolabella. Fecit id, quod multi reprehenderunt, ut exercitum, provinciam, bellum relinqueret, et in Aſiam, hominis nequiſſimi cauſâ, in alienam provinciam proficiſceretur. Poſteaquam ad Neronem venit; contendit ab eo, ut Philodami cauſam cognoſceret. Venerat ipſe, qui eſſet in conſilio, et primus ſententiam diceret. Adduxerat etiam præfectos, et tribunos militares ſuos, quos Nero omnes in conſilium vocavit. Erat in conſilio etiam æquiſſimus judex ipſe Verres. Erant nonnulli togati creditores Græcorum, quibus ad exigendas pecunias improbiſſimi cujuſque legati plurimum prodeſt gratia. Ille miſer defenſorem reperire neminem poterat. Quis enim eſſet aut togatus, qui Dolabellæ gratia; aut Græcus, qui ejuſdem vi et imperio non moveretur? Accuſator autem apponitur civis Romanus de creditoribus Lampſacenorum; qui, ſi dixiſſet quod iſte juſſiſſet, per ejuſdem iſtius

lictores a populo pecuniam poſſet exigere. Cum hæc omnia tantâ contentione, tantis copiis agerentur; cum illum miſerum multi accuſarent, nemo defenderet; cumque Dolabella cum ſuis præfectis pugnaret in conſilio, Verres fortunas agi ſuas diceret; idem teſtimonium diceret, idem eſſet in conſilio, idem accuſatorem paraſſet: hæc cum omnia fierent, et cum hominem conſtaret occiſum; tamen tanta vis iſtius injuriæ, tanta in iſto improbitas putabatur, ut de Philodamo AMPLIUS pronuntiaretur.

XXX. Quid ego nunc in alteram actionem Cn. Dolabellæ ſpiritus, quid hujus lacrymas, et concurſiones proferam? quid C. Neronis, viri optimi atque innocentiſſimi, nonnullis in rebus, animum nimis timidum atque demiſſum? qui in illa re quid facere potuerit, non habebat, niſi forte, id quod omnes tum deſiderabant, ut ageret eam rem ſine Verre et Dolabella. Quidquid eſſet ſine his actum, omnes probarent. Tum vero quod pronuntiatum eſt, non per Neronem judicatum, ſed per Dolabellam ereptum exiſtimabatur. Condemnatur enim perpaucis ſententiis Philodamus, et ejus filius. Adeſt, inſtat, urget Dolabella, ut quam primum ſecuri feriantur, quo quam minime multi ex illis de iſtius nefario ſcelere audire poſſent. Conſtituitur in foro Laodiceæ ſpectaculum acerbum, et miſerum, et grave toti Aſiæ provinciæ; grandis natu parens, adductus ad ſupplicium; ex altera parte filius: ille, quod pudicitiam liberorum; hic, quod vitam patris, famamque ſororis defenderat. Flebat uterque, non de ſuo ſupplicio, ſed pater de filii morte, de patris filius. Quid lachrymarum ipſum Neronem putatis profudiſſe? quem fletum totius Aſiæ fuiſſe? quem luctum et gemitum Lampſacenorum? ſecuri eſſe percuſſos homines innocentes, nobiles, ſocios populi Romani, atque amicos, propter hominis flagitioſiſſimi ſingularem nequitiam, atque improbiſſimam cupiditatem?

Jam jam, Dolabella, neque me tui, neque tuorum liberûm, quos tu miſeros in egeſtate, atque in ſolitudine reliquiſti, miſereri poteſt. Verreſne tibi tanti fuit, ut ejus libidinem, hominum

innocentium ſanguine lui velles? Idcircone exercitum, atque hoſtem relinquebas, ut tua vi et crudelitate, iſtius hominis improbiſſimi pericula ſublevares? Quod enim eum tibi Quæſtoris in locum conſtitueras, idcirco tibi amicum in perpetuum fore putaſti? Neſciebas, ab eo Cn. Carbonem Conſulem, cujus re vera Quæſtor fuit, non modo relictum, ſed etiam ſpoliatum auxiliis, pecunia nefarie oppugnatum et proditum? Expertus igitur es iſtius perfidiam tum, cum ſe ad inimicos tuos contulit; cum in te homo ipſe nocens acerrimum teſtimonium dixit; cum rationes ad ærarium, niſi damnato te, referre noluit.

XXXI. Tantæne tuæ, Verres, libidines erunt, ut eas capere ac ſuſtinere non provinciæ populi Romani, non nationes exteræ poſſint? Tune, quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, niſi id ad nutum tuum præſto fuerit, niſi libidini tuæ, cupiditatique paruerit, immittentur homines? expugnabuntur domus? civitates non modo pacatæ, verum etiam ſociorum atque amicorum, ad vim, atque ad arma confugient, ut ab ſe, atque ab liberis ſuis legati populi Romani ſcelus ac libidinem propulſare poſſint? Nam quæro abs te, circumſeſſuſne ſis Lampſaci; cœperitne domum, in qua diverſabare, illa multitudo incendere; voluerintne legatum populi Romani comburere vivum Lampſaceni? Negare non potes. Habeo enim teſtimonium tuum, quod apud Neronem dixiſti: habeo quas ad eundem literas miſiſti. Recita hunc ipſum locum de teſtimonio. TESTIMONIUM C. VERRIS IN ARTEMIDORUM. Recita ex Verris literis ad Neronem. EX LITERIS C. VERRIS AD C. NERONEM. *Non multo poſt in domum.* Bellumne populo Romano Lampſaceni cives facere conabantur? deficere ab imperio, ac nomine noſtro volebant? Video enim, et ex iis, quæ legi et audivi, intelligo; in qua civitate non modo legatus populi Romani circumſeſſus, non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, ſed aliqua ex parte violatus ſit, niſi publice ſatisfactum ſit, ei civitati bellum indici, atque inferri ſolere.

Quæ fuit igitur cauſa, cur cuncta civitas Lampſacenorum de

concione, quemadmodum tute ſcribis, domum tuam concurreret? Tu enim neque in literis, quas Neroni mittis, neque in teſtimonio, cauſam tanti tumultus oſtendis ullam: obſeſſum te dicis: ignem allatum, ſarmenta circumdata, lictorem tuum occiſum eſſe dicis: prodeundi tibi in publicum poteſtatem factam negas: cauſam hujus tanti terroris occultas. Nam ſi quam Rubrius injuriam ſuo nomine, ac non impulſu tuo, et tua cupiditate feciſſet; de tui comitis injuria queſtum ad te potius, quam te oppugnatum venirent. Cum igitur, quæ cauſa illius tumultus fuerit, teſtes a nobis producti dixerint, ipſe celarit; nonne cauſam hanc, quam nos propoſuimus, tum illorum teſtimonia, tum iſtius taciturnitas perpetua confirmat?

XXXII. Huic homini parcetis igitur, Judices, cujus tanta peccata ſunt, ut ii, quibus injurias fecerit, neque legitimum tempus expectare ad ulciſcendum, neque vim tantam doloris in poſterum differre potuerint? Circumſeſſus es. A quibus? A Lampſacenis, barbaris hominibus, credo, aut iis, qui populi Romani nomen contemnerent. Immo vero ab hominibus et naturâ, et conſuetudine, et diſciplinâ leniſſimis; porro autem populi Romani conditione ſociis, fortunâ ſervis, voluntate ſupplicibus: ut perſpicuum ſit omnibus, niſi tanta acerbitas injuriæ, tanta vis ſceleris fuiſſet, ut Lampſaceni moriendum ſibi potius, quam perpetiendum putarent; nunquam illos in eum locum progreſſuros fuiſſe, ut vehementius odio libidinis tuæ, quam metu legationis, moverentur.

Nolite, per Deos immortales, cogere ſocios, atque exteras nationes hoc uti perfugio; quo, niſi vos vindicatis, utentur neceſſario. Lampſacenos in iſtum nunquam ulla res mitigaſſet, niſi eum pœnas Romæ daturum crediddiſſent. Et ſi talem acceperant injuriam, quam nulla lege ſatis digne perſequi poterant, tamen incommoda ſua veſtris committere legibus et judiciis, quam dolori ſuo permittere, maluerunt. Tu mihi, cum circumſeſſus a tam illuſtri civitate ſis, propter tuum ſcelus atque flagitium; cum coegeris homines miſeros et calamitoſos, quaſi deſperatis noſtris

legibus et judiciis, ad vim, ad manus, ad arma confugere; cum te in oppidis et civitatibus amicorum non legatum populi Romani, ſed tyrannum libidinoſum crudelemque præbueris; cum apud exteras nationes imperii, nominiſque noſtri famam, tuis probris flagitiiſque violaris; cum te ex ferro amicorum populi Romani eripueris, atque e flamma ſociorum evolaris, hic tibi perfugium ſperas futurum? Erras. Ut huc incideres, non ut hic conquieſceres, illi te vivum exire paſſi ſunt.

XXXIII. Et ais, judicium eſſe factum, te injuria circumſeſſum eſſe Lampſaci, quod Philodamus cum filio condemnatus ſit. Quid, ſi doceo, ſi planum facio, teſte homine nequam, verum ad hanc rem tamen idoneo (te ipſo, inquam, teſte docebo) te hujus circumſeſſionis tuæ cauſam et culpam in alios tranſtuliſſe, neque in eos, quos tu inſimularas, eſſe animadverſum? jam nihil te judicium Neronis adjuvat. Recita quas ad Neronem literas miſit. EPISTOLA C. VERRIS AD NERONEM. *Themiſtagoras et Theſſalus* . . . Themiſtagoram et Theſſalum ſcribis populum concitaſſe. Quem populum? qui te circumſedit; qui te vivum comburere conatus eſt. Ubi hos perſequeris? ubi accuſas? ubi defendis jus nomenque legati?

In Philodami judicio dices id actum. Cedò mihi ipſius Verris teſtimonium. Videamus, quid idem iſte juratus dixerit. Recita. *Ab accuſatore rogatus reſpondit, in hoc judicio non perſequi: ſibi in animo eſſe alio tempore perſequi.* Quid igitur te juvat Neronis judicium? quid Philodami damnatio? Legatus cum eſſes circumſeſſus, cumque, quemadmodum tute ad Neronem ſcripſiſti, populo Romano, communique cauſæ legatorum facta eſſet injuria inſignis, non es perſecutus; dicis tibi in animo eſſe alio tempore perſequi. Quod fuit id tempus? quando es perſecutus? cur imminuiſti jus legationis? cur cauſam populi Romani deſeruiſti, ac prodidiſti? cur injurias tuas, conjunctas cum publicis, reliquiſti? Non te ad ſenatum cauſam deferre; non de tam atrocibus injuriis conqueri; non eos homines, qui populum concitarant, Conſulum literis evocandos çurare oportuit?

Nuper, M. Aurelio Scauro poſtulante, quòd is Epheſi ſe Quæſtorem vi prohibitum eſſe dicebat, quo minus e fano Dianæ ſervum ſuum, qui in illud aſylum confugiſſet, abduceret, Pericles Epheſius, homo nobiliſſimus, Romam evocatus eſt, quod auctor injuriæ illius fuiſſe argueretur. Tu ſi, te legatum ita Lampſaci tractatum eſſe, ſenatum docuiſſes, ut tui comites vulnerarentur, lictor occideretur, ipſe circumſeſſus pene incenderere; ejus autem rei duces, et auctores, et principes fuiſſe, quos ſcribis, Themiſtagoram et Theſſalum; quis non commoveretur? quis non ex injuria, quæ tibi eſſet facta, ſibi provideret? quis non in ea re cauſam tuam, periculum commune agi arbitraretur? Etenim nomen legati ejuſmodi eſſe debet, quod non modo inter ſociorum jura, ſed etiam inter hoſtium tela, incolume verſetur.

XXXIV. Magnum hoc Lampſacenum crimen eſt libidinis, atque improbiſſimæ cupiditatis: accipite nunc avaritiæ propemodum in ſuo genere non levius. Mileſios navem popoſcit, quæ eum præſidii cauſâ Myndum proſequeretur. Illi ſtatim myoparonem egregium de ſua claſſe, ornatum atque armatum, dederunt. Hoc præſidio Myndum profectus eſt. Nam, quid Mileſiis lanæ publicæ abſtulerit, item de ſumptu in adventum, de contumeliis et injuriis in magiſtratum Mileſium, tametſi dici tum vere, tum graviter, et vehementer poteſt, tamen dicere prætermittam; eaque omnia teſtibus integra reſervabo. Illud, quod neque taceri ullo modo, neque dici pro dignitate poteſt, cognoſcite.

Milites, remigeſque Miletum Myndo pedibus reverti jubet: ipſe myoparonem pulcherrimum, de decem Mileſiorum navibus electum, L. Magio, et L. Rabio, qui Myndi habitabant, vendidit. Hi ſunt homines, quos nuper ſenatus in hoſtium numero habendos cenſuit. Hoc illi navigio ad omnes populi Romani hoſtes, uſque ab Dianio, quod in Hiſpania eſt, ad Sinopen, quæ in Ponto eſt, navigaverunt. O Dii immortales! incredibilem avaritiam, ſingularemque audaciam! Navem tu de claſſe populi Romani, quam tibi Mileſia civitas, ut te proſequeretur, dediſſet, auſus es vendere? Si te magnitudo maleficii, ſi te

hominum exiſtimatio non movebat; ne illud quidem cogitabas, hujus improbiſſimi furti, ſive adeo nefariæ prædæ, tam illuſtrem, ac tam nobilem civitatem teſtem futuram? An, quia tum Cn. Dolabella in eum, qui ei myoparoni præfuerat, Mileſiiſque rem geſtam renuntiarat, animadvertere tuo rogatu conatus eſt, renuntiationemque ejus, quæ erat in publicas literas relata illorum legibus, tolli juſſerat; idcirco te ex hoc crimine elapſum eſſe arbitrabere?

XXXV. Multum te iſta fefellit opinio, et quidem multis in locis. Semper enim exiſtimaſti, et maxime in Sicilia, ſatis cautum tibi ad defenſionem fore, ſi aut referri aliquid in literas publicas vetuiſſes; aut, quod relatum eſſet, tolli coegiſſes. Hoc quam nihil ſit, tametſi ex multis Siciliæ civitatibus priore actione didiciſti, tamen etiam in hac ipſa civitate cognoſce. Sunt illi quidem dicto audientes, quamdiu adſunt ii, qui imperant: ſimul ac diſceſſerunt, non ſolum illud perſcribunt, quod tum prohibiti ſunt, ſed etiam cauſam adſcribunt, cur non tum in literas relatum ſit. Manent iſtæ literæ Mileti; manent, et, dum erit illa civitas, manebunt. Decem enim naves, juſſu L. Murenæ, populus Mileſius ex pecunia vectigali populi Romani fecerat, ſicut pro ſua quæque parte Aſiæ cæteræ civitates. Quamobrem unam ex decem, non prædonum repentino adventu, ſed legati latrocinio, non vi tempeſtatis, ſed hac horribili tempeſtate ſociorum, amiſſam, in literas publicas retulerunt. Sunt Romæ legati Mileſii, homines nobiliſſimi, ac principes civitatis: qui, tametſi menſem Februarium, et Conſulum deſignatorum nomen expectant, tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, ſed ne producti quidem reticere poterunt: dicent, inquam, et religione adducti, et domeſticarum legum metu, quid illo myoparone factum ſit. Oſtendent, C. Verrem in ea claſſe, quæ contra piratas ædificata ſit, piratam ipſum conſceleratum fuiſſe.

XXXVI. C. Malleolo Quæſtore Cn. Dolabellæ occiſo, duas ſibi hæreditates veniſſe arbitratus eſt; unam quæſtoriæ procurationis, (nam a Dolabella ſtatim pro Quæſtore juſſus eſt eſſe) alteram

tutelæ; nam, cum pupilli Malleoli tutor eſſet, in bona ejus impetum fecit. Nam Malleolus in provinciam ſic copioſe profectus erat, ut domi prorſus nihil relinqueret. Præterea pecunias occuparat apud populos, et ſyngraphas fecerat: argenti optimi cælati grande pondus ſecum tulerat: (nam ille quoque, ſodalis iſtius, erat in hoc morbo, et cupiditate) grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formoſos homines reliquit. Iſte, quod argenti placuit, invaſit: quæ mancipia voluit, abduxit: vina, cæteraque quæ in Aſia facillime comparantur, quæ ille reliquerat, aſportavit: reliqua vendidit, pecuniam exegit.

Cum eum ad H-S vicies quinquies redegiſſe conſtaret; ut Romam rediit, nullam literam pupillo, nullam matri ejus, nullam tutoribus reddidit: ſervos artifices pupilli cum haberet domi, circum pedes autem homines formoſos et literatos, ſuos eſſe dicebat; ſe emiſſe. Cum ſæpius mater, et avia pueri poſtularent, uti, ſi non redderet pecuniam, nec rationem daret, diceret ſaltem quantum pecuniæ Malleoli deportaſſet; multis efflagitatus aliquando dixit H-S decies, deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitioſa litura fecit: expenſa Chryſogono ſervo H-S ſexcenta millia, accepta pupillo Malleolo retulit. Quo modo ex decies H-S ſexcenta ſint facta: quo modo DC eodem modo quadrarint, ut illa, de Cn. Carbonis pecunia, reliqua H-S ſexcenta ſunt facta; quo modo Chryſogono expenſa lata ſint; cur id nomen infimum, in lituraque ſit, vos exiſtimabitis. Tamen H-S ſexcenta millia cum accepta retuliſſet, H-S quinque millia ſoluta non ſunt. Homines, poſteaquam reus factus eſt, alii redditi, alii etiam nunc retinentur; peculia omnium, vicariique retinentur.

XXXVII. Hæc eſt iſtius præclara tutela. En, cui tuos liberos committas: en memoria mortui ſodalis: en metus vivorum exiſtimationis. Cum tibi ſe tota Aſia ſpoliandam ac vexandam tradidiſſet; cum tibi expoſita eſſet omnis ad prædandum Pamphylia; contentus his tam opimis rebus non fuiſti? manus a tutela, manus a pupillo, manus a ſodalis filio abſtinere non potuiſti? Jam

te non Siculi, non aratores (ut dictitas) circumveniunt; non hi, qui decretis edictiſque tuis in te concitati, infeſtique ſunt; Malleolus a me productus eſt, et mater ejus, atque avia, quæ miſeræ, flentes, everſum a te puerum patriis bonis eſſe dixerunt. Quid expectas? an dum ab inferis ille Malleolus exiſtat, atque abs te officia tutelæ, ſodalitatis, familiaritatiſque flagitet? ipſum putato adeſſe. Homo avariſſime et ſpurciſſime, redde bona ſodalis filio; ſi non quæ abſtuliſti, at quæ confeſſus es. Cur cogis ſodalis filium hanc primam in foro vocem cum dolore et querimonia emittere? cur ſodalis uxorem, ſodalis ſocrum, domum denique totam ſodalis mortui, contra te teſtimonium dicere? cur pudentiſſimas lectiſſimaſque fœminas, in tantum virorum conventum inſolitas invitaſque prodire cogis? Recita omnium teſtimonia. Testimonium matris et aviæ.

XXXVIII. Pro Quæſtore vero quomodo iſte commune Milyadum vexarit, quomodo Lyciam, Pamphyliam, Piſidiam, Phrygiamque totam frumento imperando, æſtimando, hac ſua, quam tum primum excogitavit, Sicilienſi æſtimatione afflixerit, non eſt neceſſe demonſtrare verbis. Hoc ſcitote; his nominibus, (quæ res per eum geſtæ ſunt, cum iſte civitatibus frumentum, coria, cilicia, ſaccos imperaret, neque ea ſumeret; pro his rebus pecuniam exigeret) his nominibus ſolis, Cn. Dolabellæ H-S ad tricies litem eſſe æſtimatam. Quæ omnia, etiam ſi voluntate Dolabellæ fiebant, per iſtum tamen omnia gerebantur. Conſiſtam in uno nomine: multa enim ſunt ex eodem genere. Recita. De litibus æstimatis Cn. Dolabellæ Præt. P. R. pecuniæ redactæ, quod a communi Milyadum. Te hæc coegiſſe, te æſtimaſſe, tibi pecuniam numeratam eſſe dico; eademque vi et injuria, cum pecunias maximas cogeres, per omnes partes provinciæ te, tanquam aliquam calamitoſam tempeſtatem, peſtemque, pervaſiſſe demonſtro.

Itaque M. Scaurus, qui Cn. Dolabellam accuſavit, iſtum in ſua poteſtate ac ditione tenuit. Homo adoleſcens, cum iſtius in inquirendo multa furta ac flagitia cognoſceret, fecit perite et callide. Volumen ejus rerum geſtarum maximum iſti oſtendit:

ab homine quæ voluit, in Dolabellam abſtulit: iſtum teſtem produxit: dixit iſte, quæ velle accuſatorem putavit. Quo ex genere mihi teſtium, qui cum iſto furati ſunt, ſi uti voluiſſem, magna copia fuiſſet; qui, ut ſe periculo litium, conjunctione criminum liberarent, quo ego vellem, deſcenſuros pollicebantur. Eorum ego voluntatem omnium repudiavi. Non modo proditori, ſed ne perfugæ quidem locus in meis caſtris cuiquam fuit. Forſitan meliores illi accuſatores habendi ſunt, qui hæc omnia fecerunt: ſed ego defenſorem in mea perſona, non accuſatorem, maxime laudari volo. Rationes ad ærarium, antequam Dolabella condemnatus eſt, non audet referre. Impetrat a ſenatu, ut dies ſibi prorogaretur, quod tabulas ſuas ab accuſatoribus Dolabellæ obſignatas diceret: perinde quaſi exſcribendi poteſtatem non haberet. Solus eſt hic, qui nunquam rationes ad ærarium referat.

XXXIX. Audiſtis quæſtoriam rationem tribus verſiculis relatam: legationis non, niſi condemnato et ejecto eo, qui poſſet reprehendere: nunc denique præturæ, quam ex ſenatus-conſulto ſtatim referre debuit, uſque ad hoc tempus non retulit. Quæſtorem ſe in ſenatu expectare dixit: perinde quaſi non, ut Quæſtor ſine Prætore poſſet rationem referre, (ut tu, Hortenſi, ut omnes) eodem modo, ſine Quæſtore Prætor. Dixit, idem Dolabellam impetraſſe. Omen magis patribus conſcriptis, quam cauſa, placuit: probaverunt. Verum Quæſtores quoque jampridem venerunt. Cur non retuliſti? Illarum rationum ex ea fæce legationis, quæſtoriæque tuæ procurationis illa ſunt nomina, quæ Dolabellæ neceſſario ſunt æſtimata. EX LITIBUS ÆSTIMATIS DOLABELLÆ PRÆT. P. R. PECUNIÆ REDACTÆ.

Quod minus Dolabella Verri acceptum retulit, quam Verres illi expenſum tulerit, H-S quingenta trigenta quinque millia: et quod plus fecit Dolabella Verrem accepiſſe, quam iſte in ſuis tabulis habuit, H-S ducenta trigenta duo millia: et quod plus frumenti fecit accepiſſe, quam tu homo caſtiſſimus in tabulis habebas, H-S decies et octingenta millia. Hinc illæ extraordinariæ pecuniæ, quas nullo duce, tamen aliqua ex particula

inveſtigamus, redundarunt: hinc ratio cum Q. et Cn. Poſtumiis, Curtiis, multis nominibus, quorum in tabulis iſte habet nullum: hinc H-S quaterdecies P. Tadio numerata Athenis, teſtibus planum faciam: hinc empta apertiſſime prætura; niſi forte id etiam dubium eſt, quomodo iſte Prætor factus ſit. Homo ſcilicet aut induſtria, aut opera probata, aut frugalitatis exiſtimatione præclara, aut denique, id quod leviſſimum eſt, aſſiduitate: qui ante quæſturam cum meretricibus, lenonibuſque vixiſſet: quæſturam ita geſſiſſet, quemadmodum cognoviſtis: Romæ poſt quæſturam illam nefariam vix triduum conſtitiſſet: abſens non in oblivione jacuiſſet, ſed in aſſidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuiſſet: is repente, ut Romam venit, gratis Prætor factus eſt. Alia porro pecunia, ne accuſaretur, data. Cui ſit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror; datam quidem eſſe tum inter omnes recenti negotio facile conſtabat.

Homo ſtultiſſime et amentiſſime, tabulas cum conficeres, et cum extraordinariæ pecuniæ crimen ſubterfugere velles; ſatis te elapſurum omni ſuſpicione arbitrabare, ſi, quibus pecuniam credebas, iis expenſum non ferres, neque in tuas tabulas ullum nomen referres, cum tot tibi nominibus acceptum Curtii referrent? Quid proderat tibi, te expenſum illis non tuliſſe? An tuis ſolis tabulis te cauſam dicturum exiſtimaſti?

XL. Verum ad illam jam veniamus præclaram præturam, criminaque ea, quæ notiora ſunt his, qui adſunt, quam nobis qui meditati ad dicendum, paratique venimus: in quibus non dubito, quin offenſionem negligentiæ vitare atque effugere non poſſim. Multi enim ita dicent; *De illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam injuriam non attigit, quæ mihi, aut quæ amico meo facta eſt; quibus ego in rebus interfui.* His omnibus, qui iſtius injurias norunt, hoc eſt, populo Romano univerſo, me vehementer excuſatum volo, non negligentiâ meâ fore, ut multa prætercam: ſed quod alia teſtibus integra reſervari velim; multa autem propter rationem brevitatis ac temporis prætermittenda exiſtimem. Fatebor etiam illud invitus, me prorſus, cum

iſte punctum temporis nullum vacuum peccato præterire paſſus ſit, omnia, quæ ab iſto commiſſa ſunt, non potuiſſe cognoſcere. Quapropter ita me de præturæ criminibus auditote, ut ex utroque genere et juris dicendi, et ſartorum tectorum exigendorum, ea poſtuletis, quæ maxime digna ſunt eo reo, cui parvum ac mediocre objici nihil oporteat. Nam ut Prætor factus eſt, qui auſpicatò a Chelidone ſurrexiſſet, ſortem nactus eſt urbanæ provinciæ, magis ex ſua, et Chelidonis, quam ex populi Romani voluntate. Qui principiò, qualis in edicto conſtituendo fuerit, cognoſcite.

XLI. P. Annius Aſellus mortuus eſt, C. Sacerdote Prætore. Is cum haberet unicam filiam, neque cenſus eſſet, quod eum natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, ut filiam bonis ſuis heredem inſtitueret. Heres erat filia: faciebant omnia cum pupilla, legis æquitas, voluntas patris, edicta Prætorum, conſuetudo juris ejus, quod erat tum, cum Aſellus eſt mortuus.

Iſte, Prætor deſignatus (utrum admonitus, an tentatus, an, qua eſt iſte ſagacitate in his rebus, ſine duce ullo, ſine indice pervenerit ad hanc improbitatem, neſcio; vos tantùm hominis audaciam, amentiamque cognoſcite) appellat heredem L. Annium, qui erat inſtitutus ſecundum filiam, (non enim mihi perſuadetur, iſtum ab illo prius appellatum) dicit ſe poſſe ei condonare edicto hæreditatem: docet hominem, quid poſſet fieri. Illi bona res, huic vendibilis, videbatur. Iſte, tametſi ſingulari eſt audacia, tamen ad pupillæ matrem ſummittebat. Malebat pecuniam accipere, ne quid novi ediceret, quam ut hoc edictum tam improbum, et inhumanum interponeret.

Tutores, pecuniam Prætori ſi pupillæ nomine dediſſent, grandem præſertim, quemadmodum in rationem inducerent, quemadmodum ſine periculo ſuo dare poſſent, non videbant; ſimul et iſtum fore tam improbum non arbitrabantur. Sæpe appellati, pernegaverunt. Iſte ad arbitrium ejus, cui condonarat hæreditatem ereptam liberis, quam æquum edictum ſcripſerit, quæſo, cognoſcite. *Cum intelligam, legem Voconiam* . . . Quis unquam crederet, Verrem mulierum adverſarium futurum? an

ideo aliquid contra mulieres fecit, ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium ſcriptum videretur? Cupiditati hominum ait ſe obviam ire. Quid potius, non modo his temporibus, ſed etiam apud majores noſtros? quis tam remotus fuit a cupiditate? Dic, quæſo, cætera. Delectat enim me hominis gravitas, ſcientia juris, auctoritas. *Qui ab A. Poſtumio, Q. Fulvio Cenſoribus, poſtve ea fecit, fecerit.* Fecit, fecerit? Quis unquam edixit iſto modo? quis unquam ejus rei fraudem, aut periculum propoſuit edicto, quæ neque poſt edictum, neque ante edictum provideri potuit?

XLII. Jure, legibus, auctoritate omnium, qui conſulebantur, teſtamentum P. Annius fecerat, non improbum, non inofficioſum, non inhumanum. Quod ſi ita feciſſet, tamen poſt illius mortem nihil de teſtamento illius novi juris conſtitui oporteret. Voconia lex te videlicet delectabat. Imitatus eſſes ipſum illum C. Voconium, qui lege ſua hæreditatem ademit nulli, neque virgini, neque mulieri: ſanxit in poſterum, qui poſt eos Cenſores cenſus eſſet, ne quis heredem virginem, neve mulierem faceret.

In lege Voconia non eſt, *Fecit, fecerit*; neque in ulla præteritum tempus reprehenditur, niſi ejus rei, quæ ſua ſponte ſcelerata ac nefaria eſt, ut, etiam ſi lex non eſſet, magnopere vitanda fuerit. Atque in his rebus multa videmus ita ſancta eſſe legibus, ut ante facta in judicium non vocentur. Cornelia teſtamentaria, nummaria, cæteræ complures: in quibus non jus aliquod novum populo conſtituitur, ſed ſancitur, ut, quod ſemper malum facinus fuerit, ejus quæſtio ad populum pertineat, ex certo tempore. De jure vero civili ſi quis novi quid inſtituit, is omnia, quæ ante acta ſunt, rata eſſe non patitur? Cedo mihi leges Atinias, Furias, ipſam, ut dixi, Voconiam, omnes præterea de jure civili; hoc reperies in omnibus ſtatui jus, quo poſt eam legem populus utatur. Qui plurimum tribuunt edicto, Prætoris edictum legem annuam dicunt eſſe. Tu edicto plus complecteris, quam lege. Si finem edicto Prætoris afferunt Kalendæ Januarii, cur non initium quoque edicti naſcitur a Kalendis

Januarii? an in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo Prætor alius futurus eſt; in illum, quo alius Prætor fuit, regredietur? Ac ſi hoc juris, non unius cauſâ hominis edixiſſes, cautius compoſuiſſes.

XLIII. Scribis, *Si quis heredem fecit, fecerit.* Quid ſi plus legarit, quam ad heredem, heredeſve perveniat, quod per legem Voconiam ei, qui cenſus non ſit, licet; cur hoc, cum in eodem genere ſit, non caves? quia non generis, ſed hominis cauſam verbis amplecteris; ut facile appareat, te pretio eſſe commotum. Atque hoc ſi in poſterum edixiſſes, minus eſſet nefarium; tamen eſſet improbum: ſed tum vituperari poſſet; in dubium venire non poſſet: nemo enim committeret. Nunc eſt ejuſmodi edictum, ut quivis intelligat, non populo eſſe ſcriptum, ſed P. Annii ſecundis heredibus.

Itaque cum a te caput illud tam multis verbis mercenario procœmio eſſet ornatum; ecquis eſt inventus poſtea Prætor, qui illud idem ediceret? Non modo nemo edixit, ſed ne metuit quidem quiſquam, ne quis ediceret. Nam poſt te Prætorem multi teſtamenta eodem modo fecerunt; in his nuper Annia. Ea, de multorum propinquorum ſententia, pecunioſa mulier, quòd cenſa non erat, teſtamento fecit heredem filiam. Itaque hoc magnum judicium hominum de iſtius ſingulari improbitate, quod Verres ſua ſponte inſtituiſſet, id neminem metuiſſe, ne quis reperiretur, qui iſtius inſtitutum ſequi vellet. Solus enim tu inventus es, cui non ſatis fuerit corrigere voluntates vivorum, niſi etiam reſcinderes mortuorum. Tu ipſe ex Sicilienſi edicto hoc ſuſtuliſti. Voluiſti, ex improviſo ſi quæ res natæ eſſent, ex urbano edicto decernere: quam poſtea tu tibi defenſionem relinquebas, in ea maxime offendiſti, cum tuam auctoritatem tute ipſe edicto provinciali repudiabas.

XLIV. Atque ego non dubito, quin, ut mihi, cui filia maxime cordi eſt, res hæc acerba videatur, atque indigna; ſic unicuique veſtrûm, qui ſimili ſenſu, atque indulgentia filiarum commovemini. Quid enim natura nobis jucundius, quid carius eſſe voluit? quid eſt dignius, in quo omnis noſtra diligentia, indulgentiaque

conſumatur ? Homo importuniſſime, cur tantam injuriam P. Annio mortuo feciſti? cur hunc dolorem cineri ejus atque oſſibus inuſſiſti, ut liberis ejus bona patria, voluntate patris, jure, legibus tradita, eriperes, et, cui tibi eſſet commodum, condonares? Quibuſcum vivi bona noſtra partimur, iis Prætor adimere, nobis mortuis, bona fortunaſque poterit ? *Nec petitionem,* inquit, *nec poſſeſſionem dabo.* Eripies igitur pupillæ togam prætextam ? detrahes ornamenta non ſolum fortunæ, ſed etiam ingenuitatis ? Miramur, ad arma contra iſtum hominem Lampſacenos iſſe ? miramur, iſtum de provincia decedentem clam Syracuſis profugiſſe ? Nos ſi alienam vicem pro noſtra injuria doleremus, veſtigium iſtius in foro non eſſet relictum.

Pater dat filiæ ; prohibes. Leges ſinunt ; tamen te interponis. De ſuis bonis ita dat, ut ab jure non abeat. Quid habes, quod reprehendas ? Nihil, opinor. At ego concedo : prohibe, ſi potes ; ſi habes qui te audiat ; ſi poteſt tibi dicto audiens eſſe quiſquam. Eripias tu voluntatem mortuis, bona vivis, jus omnibus ? Hoc populus Romanus non manu vindicaſſet, niſi te huic tempori, atque huic judicio reſervaſſet ? Poſteaquam jus prætorium conſtitutum eſt, ſemper hoc jure uſi ſumus ; ſi tabulæ teſtamenti non proferrentur, tum, uti proximum quemque potiſſimum heredem eſſe oporteret, ita ſecundùm eum poſſeſſio daretur. Quare hoc ſit æquiſſimum, facile eſt docere ; ſed in re tam uſitata ſatis eſt oſtendere, omnes antea jus ita dixiſſe, et hoc, vetus edictum, tranſlatitiumque eſſe.

XLV. Cognoſcite aliud hominis in re vetere edictum novum ; et ſimul, dum eſt unde jus civile diſcatur, adoleſcentes ei in diſciplinam tradite. Mirum eſt hominis ingenium, mira prudentia. Minucius quidam mortuus eſt ante iſtum Prætorem : ejus teſtamentum erat nullum. Lege hæreditas ad gentem Minuciam veniebat. Si habuiſſet iſte edictum, quod ante iſtum, et poſtea omnes habuerunt, poſſeſſio Minuciæ genti eſſet data. Si quis teſtamento ſe heredem eſſe arbitraretur, quod tum non extaret, lege ageret in hæreditatem ; aut, pro præde litis vindiciarum cum

ſatis accepiſſet, ſponſionem faceret: ita de hæreditate certaret. Hoc, opinor, jure et majores noſtri, et nos ſemper uſi ſumus. Videte, ut hoc iſte correxerit.

Componit edictum iis verbis, ut quivis intelligere poſſit, unius hominis cauſa conſcriptum eſſe. Tantum quòd hominem non nominat, cauſam quidem totam perſcribit: jus, conſuetudinem, æquitatem, edicta omnium negligit. Ex EDICTO URBANO. *Si de hæreditate ambigitur, ſi poſſeſſor, ſponſionem non faciet.* Jam quid id ad Prætorem, uter poſſeſſor ſit? nonne id quæri oportet, utrum poſſeſſorem eſſe oporteat? Ergo quia poſſeſſor eſt, non moves poſſeſſione: ſi poſſeſſor non eſſet, non dares. Nuſquam enim ſcribis, neque tu aliud quicquam edicto amplecteris, niſi eam cauſam, pro qua pecuniam acceperas.

Jam hoc ridiculum eſt. *Si de hæreditate ambigetur, et tabulæ teſtamenti obſignatæ non minus multis ſignis, quam e lege oporteat, ad me proferentur; ſecundum tabulas teſtamenti potiſſimum hæreditatem dabo.* Hoc tranſlatitium eſt: ſequi illud oportet, *Si tabulæ teſtamenti non proferentur.* Quid ait? ſe ei daturum, qui ſe dicat heredem eſſe. Quid ergo intereſt, proferantur, necne? Si protulerit; uno ſigno ut ſit minus, quam ex lege oportet, non des poſſeſſionem. Si omnino tabulas non proferet, dabis. Quid nunc dicam? neminem unquam poſtea alium edixiſſe? valde ſit mirum, neminem fuiſſe, qui iſtius ſe ſimilem dici vellet. Ipſe in Sicilienſi edicto hoc non habet: exegerat enim jam mercedem. Item ut illo edicto, de quo ante dixi, in Sicilia de hæreditatum poſſeſſionibus dandis, edixit idem, quod omnes Romæ, præter iſtum. Ex EDICTO SICILIENSI. *Si de hæreditate ambigitur.*

XLVI. At, per Deos immortales, quid eſt, quod de hoc dici poſſit? Iterum enim jam quæro abs te, ſicut modò in illo capite Anniano de mulierum hæreditatibus, nunc in hoc de hæreditatum poſſeſſionibus; cur ea capita in edictum provinciale tranſferre nolueris? Utrum digniores homines exiſtimaſti eos, qui habitabant in provincia, quam nos, qui æquo jure uteremur? An aliud Romæ æquum eſt, aliud in Sicilia? Non enim hoc

poteſt hoc loco dici, multa eſſe in provinciis aliter edicenda: non de hæreditatum quidem poſſeſſionibus, non de mulierum hæreditatibus. Nam utroque genere video non modo cæteros, ſed teipſum totidem verbis edixiſſe, quot verbis edici Romæ ſolet. Quæ Romæ magna cum infamia, pretio accepto, edixeras, ea ſola te, ne gratis in provincia male audires, ex edicto Sicilienſi ſuſtuliſſe video.

Et, cum edictum totum eorum arbitratu, quamdiu fuit deſignatus, componeret, qui ab iſto jus ad utilitatem ſuam nundinarentur; tum vero in magiſtratu contra illud edictum ſuum ſine ulla religione decernebat. Itaque L. Piſo multos codices implevit earum rerum, in quibus ita interceſſit, quod iſte aliter, atque ut edixerat, decreviſſet. Quod vos oblitos eſſe non arbitror, quæ multitudo, qui ordo ad Piſonis ſellam iſto Prætore ſolitus ſit convenire: quem iſte collegam niſi habuiſſet, lapidibus coopertus eſſet in foro. Sed eo leviores iſtius injuriæ videbantur, quod erat in æquitate prudentiaque Piſonis paratiſſimum perfugium; quo ſine labore, ſine moleſtia, ſine impenſa, etiam ſine patrono homines uterentur.

Nam, quæſo, redite in memoriam, Judices, quæ libido iſtius in jure dicendo fuerit, quæ varietas decretorum, quæ nundinatio, quam inanes domus eorum omnium, qui de jure civili conſuli ſolent; quam plena, atque referta Chelidonis: a qua muliere cum erat ad eum ventum, et in aurem ejus inſuſurratum, aliàs revocabat eos, inter quos jam decreverat, decretumque mutabat; aliàs inter alios contrarium ſine ulla religione decernebat, ac proximis paulo ante decreverat.

Hinc illi homines erant, qui etiam ridiculi inveniebantur ex dolore: quorum alii, ut audiſtis, negabant mirandum eſſe, jus tam nequam eſſe Verrinum. Alii etiam frigidiores erant; ſed, quia ſtomachabantur, ridiculi videbantur eſſe, cum Sacerdotem execrabantur, qui Verrem tam nequam reliquiſſet. Quæ ego non commemorarem, (neque enim perfacete dicta, neque porro hac ſeveritate digna ſunt) niſi vos illud vellem recordari, iſtius

nequitiam et iniquitatem, tum in ore vulgi, atque in communibus proverbiis eſſe verſatam.

XLVII. In plebem vero Romanam utrum ſuperbiam prius memorem, an crudelitatem? Sine dubio crudelitas gravior eſt, atque atrocior. Oblitoſne igitur hos putatis eſſe, quemadmodum ſit iſte ſolitus virgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam tribunus plebis in concione egit, cum eum, quem virgis iſte ceciderat, in proſpectum populi Romani produxit: cujus rei cognoſcendæ faciam vobis ſuo tempore poteſtatem.

Superbia vero qua fuerit, quis ignorat? quemadmodum is tenuiſſimum quemque contempſerit, deſpexerit, liberum eſſe nunquam duxerit? P. Trebonius viros bonos, et honeſtos complures fecit heredes: in his fecit ſuum libertum. Is A. Trebonium fratrem habuerat proſcriptum. Ei cum cautum vellet, ſcripſit, ut heredes jurarent, ſe curaturos, ut ex ſua cujuſque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium fratrem illum proſcriptum perveniret. Libertus jurat: cæteri heredes adeunt ad Verrem: docent, non oportere ſe jurare, facturos eſſe, quod contra legem Corneliam eſſet, quæ proſcriptum juvari vetat. Impetrant, ut ne jurent. Dat his poſſeſſionem. Id ego non reprehendo: etenim erat iniquum, homini proſcripto, egenti, de fraternis bonis quidquam dari. At ille libertus, niſi ex teſtamento patroni juraſſet, ſcelus ſe facturum arbitrabatur: itaque ei Verres poſſeſſionem hæreditatis negat ſe daturum, ne poſſet patronum ſuum proſcriptum juvare: ſimul ut eſſet pœna, quod alterius patroni teſtamento obtemperaſſet. Das poſſeſſionem ei, qui non juravit. Concedo: prætorium eſt. Adimas tu ei, qui juravit? quo exemplo? Proſcriptum juvat. Lex eſt: pœna eſt. Quid ad eum, qui jus dicit? Utrùm reprehendis, quòd patronum juvabat eum, qui tum in miſeriis erat; an quòd alterius patroni mortui voluntatem conſervabat, a quo ſummum beneficium acceperat? utrum horum reprehendis? Et hoc tum de ſella vir optimus dixit, Equiti Romano, tam locupleti, libertinus ſit homo heres? O modeſtum ordinem, quod illinc vivus ſurrexit! Poſſum ſexcenta decreta proferre, in quibus,

ut ego pecuniam non dicam interceſſiſſe, ipſa decretorum novitas, iniquitaſque declarat. Verum, ut ex uno de cæteris conjecturam facere poſſitis, id quod priore actione cognoſtis, audite.

XLVIII. C. Sulpicius Olympus fuit. Is mortuus eſt C. Sacerdote Prætore, neſcio an ante, quam Verres præturam petere cœperit. Fecit heredem M. Octavium Ligurem. Ligur hæreditatem adiit; poſſedit, Sacerdote Prætore, ſine ulla controverſia. Poſteaquam Verres magiſtratum iniit; ex edicto iſtius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Sulpicii patroni filia ſextam partem hæreditatis ab Ligure petere cœpit. Ligur non aderat. L. frater ejus cauſam agebat: aderant amici, propinqui. Dicebat iſte, niſi cum muliere decideretur, in poſſeſſionem ſe ire juſſurum. L. Gellius cauſam Liguris defendebat: docebat, edictum ejus non oportere ad hæreditates valere, quæ ante eum Prætorem veniſſent. Si hoc tum fuiſſet edictum, fortaſſe Ligurem hæreditatem aditurum non fuiſſe. Æqua poſtulatio, ſumma hominum auctoritas pretio ſuperabatur.

Venit Romam Ligur: non dubitabat, quin, ſi ipſe Verrem conveniſſet, æquitate cauſæ, et auctoritate ſua commovere hominem poſſet. Domum ad eum venit; rem demonſtrat; quam pridem ſibi hæreditas veniſſet, docet. Quod facile in cauſa æquiſſima homini ingenioſo fuit; multa, quæ quemvis movere poſſent, dixit. Ad extremum petere cœpit, ne uſque eo ſuam auctoritatem deſpiceret, gratiamque contemneret, ut ſe tanta injuria afficeret. Homo Ligurem accuſare cœpit, qui in re adventitia atque hæreditaria, tam diligens, tam attentus eſſet: debere eum aiebat ſuam quoque rationem ducere; multa ſibi opus eſſe, multa canibus ſuis, quos circa ſe haberet. Non poſſum illa planius commemorare, quam ipſum Ligurem pro teſtimonio dicere audiſtis.

Quid enim, Verres? utrum ne his quidem teſtibus credetur? an hæc ad rem non pertinent? non M. Octavio? non L. Liguri? quis nobis credet? cui nos? quid eſt, Verres, quod planum fieri teſtibus poſſit, ſi hoc non fit? An id, quod dicunt, leve eſt? Nihil levius, quam Prætorem urbis hoc juris in ſuo magiſtratu conſtituere, omnibus iis, quibus hæreditas venerit, coheredem

Prætorem eſſe oportere. An vero dubitamus, quo ore iſte cæteros homines inferiore loco, auctoritate, ordine; quo ore homines ruſticanos ex municipiis; quo denique ore, quos nunquam liberos putavit, libertinos homines, ſolitus ſit appellare, qui ob jus dicendum M. Octavium Ligurem, hominem ornatiſſimum loco, ordine, nomine, virtute, ingenio, copiis, poſcere pecuniam non dubitarit?

XLIX. In ſartis tectis vero quemadmodum ſeſe geſſerit, quid ego dicam? Dixerunt, qui ſenſerunt. Sunt alii, qui dicant: notæ res, ac manifeſtæ prolatæ ſunt, et proferuntur. Dixit C. Fannius, eques Romanus, frater germanus Q. Titinii judicis tui, tibi ſe pecuniam dediſſe. Recita teſtimonium C. Fannii. Fannii testimonium. Nolite C. Fannio dicenti credere: noli, inquam, tu, Q. Titini, C. Fannio, fratri tuo, credere. Dicit enim rem incredibilem: C. Verrem inſimulat avaritiæ, et audaciæ: quæ vitia videntur in quemvis potius, quam in iſtum, convenire. Dixit Q. Tadius, homo familiariſſimus patris iſtius, non alienus a matris ejus genere et nomine: tabulas protulit, quibus pecuniam ſe dediſſe oſtendit. Recita nomina Q. Tadii. Nomina Q. Tadii. Recita teſtimonium Q. Tadii. Testimonium Q. Tadii. Ne tabulis quidem Q. Tadii, nec teſtimonio credetur? Quid igitur in judiciis ſequemur? quid eſt aliud, omnibus omnia peccata et maleficia concedere, niſi hoc, hominum honeſtiſſimorum teſtimoniis, et virorum bonorum tabulis non credere?

Nam quid ego de quotidiano ſermone, querimoniaque populi Romani loquar? de iſtius impudentiſſimo furto, ſeu potius novo ac ſingulari latrocinio? auſum eſſe in æde Caſtoris, celeberrimo, clariſſimoque monumento, quod templum in oculis, quotidianoque aſpectu populi Romani eſt poſitum; quò ſæpenumero ſenatus convocatur; quò maximarum rerum frequentiſſimæ quotidie advocationes fiunt; in eo loco, in ſermone hominum, audaciæ ſuæ monumentum æternum relinquere?

L. Ædem Caſtoris, Judices, P. Junius habuit tuendam, L. Sylla, Q. Metello Conſulibus. Is mortuus eſt. Reliquit pupillum parvum filium. Cum L. Octavius, C. Aurelius Conſules, ædes

ſacras locaviſſent, neque potuiſſent omnia ſarta tecta exigere, neque ii Prætores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos, et M. Cæſius; factum eſt ſenatus-conſultum, quibus de ſartis tectis cognitum et judicatum non eſſet, uti C. Verres, P. Cælius, Prætores cognoſcerent, et judicarent. Qua poteſtate iſte permiſſa, (ut ex Fannio, et ex Q. Tadio cognoviſtis) tum vero, cum eſſet omnibus in rebus apertiſſime impudentiſſimeque prædatus, hoc voluit clariſſimum relinquere indicium latrociniorum ſuorum; de quo non audire aliquando, ſed videre quotidie poſſemus.

Quæſivit, quis ædem Caſtoris ſartam tectam deberet tradere. Junium ipſum mortuum eſſe ſciebat: ſcire volebat, ad quem illa res pertineret: audit pupillum eſſe filium. Homo, qui ſemper ita palam dictitaſſet, pupillos, et pupillas, certiſſimam prædam eſſe Prætoribus, optatum negotium ſibi in ſinum delatum eſſe dicebat. Monumentum illa amplitudine, illo opere, quamvis ſartum tectum, integrumque eſſet, tamen aliquid ſe inventurum, in quo moliri prædarique poſſet, arbitrabatur. L. Rabonio ædem Caſtoris tradi oportebat. Is caſu pupilli Junii tutor erat, teſtamento patris: cum eo ſine ullo intertrimento convenerat jam, quemadmodum traderetur. Iſte ad ſe Rabonium vocat: quærit, ecquid ſit, quod a pupillo traditum non ſit, quod exigi debeat. Cum ille, id quod erat, diceret, facilem pupillo traditionem eſſe, ſigna et dona comparere omnia; ipſum templum omni opere eſſe integrum; indignum iſti videri cœpit, ex tanta æde, tantoque opere ſe non opimum prædâ, præſertim a pupillo, diſcedere.

LI. Venit ipſe in ædem Caſtoris: conſiderat templum: videt undique tectum pulcherrime laqueatum; præterea cætera nova, atque integra: verſat ſe; quærit, quid agat. Dicit ei quidam ex illis canibus, quos iſte Liguri dixerat eſſe circa ſe multos; Tu, Verres, hic quod moliare, nihil habes, niſi forte vis ad perpendiculum columnas exigere. Homo omnium rerum imperitus quærit, quid ſit, ad perpendiculum. Dicunt ei, fere nullam eſſe columnam, quæ ad perpendiculum eſſe poſſit. Nam mehercule,

inquit, ſic agamus: columnæ ad perpendiculum exigantur. Rabonius, qui legem noſſet, (qua in lege numerus tantùm columnarum traditur, perpendiculi mentio fit nulla) et qui non putaret ſibi expedire, ita accipere, ne eodem modo reddendum eſſet, negat, id ſibi deberi; negat oportere exigi. Iſte Rabonium quieſcere jubet; et ſimul ei nonnullam ſpem ſocietatis oſtendit. Hominem modeſtum, et minime pertinacem facile coercet; columnas ita ſe exacturum eſſe confirmat.

Nova res, atque improviſa pupilli calamitas nuntiatur ſtatim C. Muſtio, vitrico pupilli, qui nuper eſt mortuus; M. Junio, patruo; P. Potitio, tutori, homini frugaliſſimo. Hi rem ad virum primarium, ſummo officio ac virtute præditum, M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. Venit ad Verrem M. Marcellus: petit ab eo pro ſua fide ac diligentia, pluribus verbis, ne per ſummam injuriam pupillum Junium fortunis patriis conetur evertere. Iſte, qui jam ſpe et opinione prædam illam devoraſſet, neque ulla æquitate orationis, neque auctoritate M. Marcelli commotus eſt. Itaque, quemadmodum oſtendiſſet, ſe id exacturum eſſe, reſpondit.

Cum ſibi omnes ad iſtum allegationes difficiles, omnes aditus arduos, ac potius intercluſos viderent, apud quem non jus, non æquitas, non miſericordia, non propinqui oratio, non amici voluntas, non cujuſquam auctoritas pro pretio, non gratia valeret; ſtatuunt, id ſibi optimum eſſe factu, quod cuivis veniſſet in mentem, petere auxilium a Chelidone; quæ iſto Prætore non modo in jure civili, privatorumque omnium controverſiis populo Romano præfuit, verum etiam in his ſartis tectis dominata eſt.

LII. Venit ad Chelidonem C. Muſtius, eques Romanus, publicanus, homo cum primis honeſtus: venit M. Junius, patruus pueri, frugaliſſimus homo, et caſtiſſimus: venit homo ſummo honore, et pudore, et ſummo officio ſpectatiſſimus ordinis ſui, P. Potitius tutor. O multis acerbam, ô miſeram atque indignam præturam tuam! Ut mittam cætera, quo tandem pudore tales viros, quo dolore, meretricis domum veniſſe arbitramini? qui

nulla conditione iſtam turpitudinem ſubiſſent, niſi officii neceſſitudiniſque ratio coegiſſet. Veniunt, ut dico, ad Chelidonem. Domus erat plena: nova jura, nova decreta, nova judicia petebantur. *Mihi det poſſeſſionem; mihi ne adimat: in me judicium ne det: mihi bona addicat:* alii nummos numerabant: alii tabulas obſignabant. Domus erat non meretricio conventu, ſed prætoriâ turbâ, referta. Simul ac poteſtas primum data eſt, adeunt hi, quos dixi. Loquitur Muſtius: rem demonſtrat: petit auxilium: pecuniam pollicetur. Reſpondit illa, ut meretrix, non inhumane: libenter ait ſe eſſe facturam, et ſe cum iſto diligenter ſermocinaturam: reverti jubet. Tum diſcedunt. Poſtridie revertuntur. Negat illa poſſe hominem exorari; permagnam eum dicere ex illa re pecuniam confici poſſe.

LIII. Vereor, ne quis forte de populo, qui priori actione non affuit, hæc, quia propter inſignem turpitudinem ſunt incredibilia, fingi a me arbitretur. Ea vos antea, Judices, cognoviſtis. Dixit juratus P. Potitius, tutor pupilli Junii: dixit M. Junius, tutor et patruus: Muſtius dixiſſet, ſi viveret: ſed pro Muſtio, recenti re, de Muſtio auditum dixit L. Domitius: qui cum ſciret, me ex Muſtio vivo audiſſe, quod eo ſum uſus plurimum, (etenim id judicium, quod prope omnium fortunarum ſuarum C. Muſtius habuit, me uno defendente vicit) cum hoc, ut dico, ſciret L. Domitius me ſcire, ad eum res omnes Muſtium ſolitum eſſe deferre; tamen de Chelidone reticuit, quoad potuit: aliò reſponſionem ſuam derivavit. Tantus in adoleſcente clariſſimo, ac principe juventutis, pudor fuit, ut aliquandiu, cum a me premeretur, omnia potius reſponderet, quam Chelidonem nominaret. Primo neceſſarios iſtius ad eum allegatos eſſe dicebat: deinde aliquando coactus Chelidonem nominavit. Non te pudet, Verres, ejus mulieris arbitratu geſſiſſe præturam, quam L. Domitius ab ſe nominari vix ſibi honeſtum eſſe arbitrabatur?

LIV. Rejecti a Chelidone capiunt conſilium neceſſarium, ut ſuſcipiant ipſi negotium: cum Rabonio tutore, quod erat vix H-S quadraginta millium, tranſigunt H-S ducentis millibus. Refert ad iſtum rem Rabonius; ut ſibi videbatur, ſatis grandem

pecuniam, et ſatis impudentem eſſe: iſte, qui aliquanto plus cogitaſſet, male accipit verbis Rabonium; negat eum ſibi illa deciſione ſatisfacere poſſe. Ne multa, locaturum ſe eſſe confirmat.

Tutores hæc neſciunt: quod actum erat cum Rabonio, putant id eſſe certiſſimum; nullam majorem pupillo metuunt calamitatem. Iſte vero non procraſtinat: locare incipit, non proſcripta, neque edicta die, alieniſſimo tempore, ludis ipſis Romanis, foro ornato. Itaque renuntiat Rabonius illam deciſionem tutoribus. Accurrunt tamen ad tempus tutores: digitum tollit Junius patruus. Iſti color immutatus eſt; vultus, oratio, mens denique excidit. Quid ageret, cœpit cogitare. Si opus pupillo redimeretur, ſi res abiret ab eo mancipe, quem ipſe appoſuiſſet, ſibi nullam prædam eſſe. Itaque excogitat. Quid? Nihil ingenioſe; nihil, quod quiſquam poſſit dicere, *Improbe, verum callide:* nihil ab iſto tectum, nihil veteratorium expectaveritis: omnia aperta, omnia perſpicua reperientur, impudentia, amentia, audacia.

Si pupillo opus redimitur, mihi præda de manibus eripitur. Quod eſt igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. Ubi illa conſuetudo in bonis, prædibus, prædiiſque vendendis, omnium Conſulum, Cenſorum, Prætorum, Quæſtorum denique, ut optima conditione ſit is, cuja res ſit, cujum periculum? Excludit eum ſolum, cui prope dicam ſoli poteſtatem factam eſſe oportebat. Quid enim quiſquam ad meam pecuniam, me invito, aſpirat? quid accedit? Locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur; ego me refecturum eſſe dico: probatio futura eſt tua, qui locas: prædibus et prædiis populo cautum eſt: et, ſi non putas cautum, ſcilicet tu Prætor in mea bona, quos voles, immittes? me ad meas fortunas defendendas accedere non ſines?

LV. Operæ pretium eſt ipſam legem cognoſcere. Dicetis, eundem conſcripſiſſe, qui illud edictum de hæreditate; *Ex opere faciundo quæ pupilli Junii.* Dic, dic, quæſo, clarius. *C. Verres Pr. urbis addidit.* Corriguntur leges cenſoriæ. Quid enim? Video in multis veteribus legibus, *Cn. Domitius, L. Metellus, L. Caſſius*

Cn. Servilius Cenſores addiderunt: vult aliquid ejuſmodi C. Verres. Dic; quid addidit? *Qui de L. Marcio, M. Pepenna Cenſoribus redemerit, eum ſocium ne admittito: neve ei partem dato, neve ei redimito:* quid ita? ne vitioſum opus fieret? At erat probatio tua. Ne parum locuples eſſet? At erat, et eſſet amplius, ſi velles, populo cautum prædibus et prædiis.

Hic te ſi res ipſa, ſi indignitas injuriæ tuæ non commovebat; ſi pupilli calamitas; propinquorum lacrymæ; D. Bruti, cujus prædia ſubierunt periculum, M. Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis nihil habebat; ne illud quidem animadvertebas, ejuſmodi fore hoc peccatum tuum, quod tu neque negare poſſes, (in tabulas enim retuliſti) nec cum defenſione aliqua confiteri? Addicitur id opus H-S IↃLX millibus; cum tutores H-S LXXX millibus id opus ad illius hominis iniquiſſimi arbitrium ſe effecturos eſſe clamarent. Etenim quid erat operis? Id, quod vos vidiſtis. Omnes illæ columnæ, quas dealbatas videtis, machinâ appoſitâ, nullâ impenſâ dejectæ, eiſdemque lapidibus repoſitæ ſunt. Hoc tu H-S IↃLX millibus locaviſti. Atqui in illis columnis dico eſſe, quæ a tuo redemptore commotæ non ſint: dico eſſe, ex qua tantùm tectorium vetus delitum ſit, et novum inductum. Quod ſi tanta pecunia columnas dealbari putaſſem, certe nunquam ædilitatem petiviſſem. At, ut videatur tamen res agi, et non eripi pupillo; *Si quid operis cauſâ reſcideris, reficito.*

LVI. Quid erat, quod reſcinderet, cum ſuo quemque loco lapidem reponeret? *Qui redemerit, ſatisdet damni infecti, ei, qui a vetere redemptore acceperit.* Deridet, cum ſibi ipſum jubet ſatiſdare Rabonium. *Pecunia præſens ſolvatur.* Quibus de bonis? ejus, qui, quod tu H-S IↃLX millibus locaſti, H-S LXXX millibus effecturum ſe eſſe clamavit. Quibus de bonis? pupilli. Cujus ætatem et ſolitudinem, etiamſi tutores non eſſent, defendere Prætor debuit. Tutoribus defendentibus, non modo patrias ejus fortunas, ſed etiam bona tutorum ademiſti. *Hoc opus bonum ſuo cuique facito.* Lapis aliquis cædendus, et apportandus fuit machinâ ſuâ: nam illò non ſaxum, non materies advecta eſt: tantum

operis in iſta locatione fuit, quantum paucæ operæ fabrorum mercedis tulerunt, et manus pretium machinæ. Utrum exiſtimatis minus operis eſſe, unam columnam efficere ab integro novam nullo lapide redivivo, an quatuor illas reponere? Nemo dubitat, quin multo majus ſit novam facere. Oſtendam, in ædibus privatis, longa difficilique vectura columnas ſingulas ad impluvium, H-S quadragenis millibus, non minus magnas, locatas.

Sed ineptum eſt de tam perſpicua iſtius impudentia pluribus verbis diſputare, præſertim cum iſte aperte tota lege omnium ſermonem, atque exiſtimationem contempſerit, qui etiam ad extremum aſcripſerit, *Rediviva ſibi habeto.* Quaſi quidquam redivivi ex opere illo tolleretur, ac non totum opus ex redivivis conſtitueretur. At enim ſi pupillo redimi non licebat, non neceſſe erat rem ad ipſum pervenire: poterat aliquis ad id negotium de populo accedere. Omnes excluſi ſunt non minus aperte, quam pupillus. Diem præſtituit operi faciendo, Kalendas Decembres: locat circiter Idus Septembres: anguſtiis temporis excluduntur omnes.

LVII. Quid ergo? Rabonius iſtam diem quomodo aſſequitur? Nemo Rabonio moleſtus eſt, neque Kalendis Decembribus, neque Nonis, neque Idibus. Denique aliquanto in provinciam iſte proficiſcitur prius, quam opus effectum eſt. Poſteaquam reus factus eſt, primo negabat opus in acceptum referre poſſe. Cum inſtaret Rabonius, in me cauſam conferebat, quod tum codicem obſignaſſem. Petit a me Rabonius, et amicos allegat: facile impetrat: iſte, quid ageret, neſciebat. Si in acceptum non retuliſſet, putabat ſe aliquid defenſionis habiturum. Rabonium porro intelligebat rem totam eſſe patefacturum. Tametſi quid poterat eſſe apertius, quam nunc eſt, ut uno minus teſte haberet Rabonio? Opus in acceptum retulit quadriennio poſt, quam diem operi dixerat.

Hac conditione, ſi quis de populo redemptor acceſſiſſet, non eſſet uſus, cum die cæteros redemptores excluſiſſet, tum in ejus arbitrium, ac poteſtatem venire nolebant, qui ſibi ereptam

prædam arbitraretur. Nam quid argumentamur, quo iſta pecunia pervenerit? Fecit ipſe indicium. Primum, cum vehementius cum eo D. Brutus contenderet, qui de ſua pecunia H-S DXL millia numeravit: quod jam iſte ferre non poterat, opere addicto, prædibus acceptis, de H-S IↃLX millibus, remiſit D. Bruto H-S CX millia. Hoc, ſi aliena res eſſet, certe facere non potuiſſet. Deinde, nummi numerati ſunt Cornificio; quem ſcribam ſuum fuiſſe negare non poteſt. Poſtremo, ipſius Rabonii tabulæ prædam illam iſtius fuiſſe clamant. Recita. NOMINA RABONII.

LVIII. Hic etiam priore actione Q. Hortenſius pupillum Junium veniſſe prætextatum in veſtrum conſpectum, et teſtes ſecum, patruo teſtimonium dicente, queſtus eſt: et me populariter agere, atque invidiam commovere, quod puerum producerem, clamitavit. Quid erat, Hortenſi, tandem in illo puero populare? quid invidioſum? Gracchi, credo, aut Saturnini, aut alicujus hominis ejuſmodi produxeram filium, ut nomine ipſo, et memoriâ patris, animos imperitæ multitudinis concitarem. P. Junii erat, hominis de plebe Romana, filius; quem pater moriens tum tutoribus et propinquis, tum legibus, tum æquitati magiſtratuum, tum judiciis veſtris commendandum putavit. Hic iſtius ſcelerata locatione, nefarioque latrocinio, bonis patriis, fortuniſque omnibus ſpoliatus, venit in judicium: ſi nihil aliud, ſaltem, ut eum, cujus opera ipſe multos annos eſt in ſordibus, paulo tamen obſoletius veſtitum videret. Itaque tibi, Hortenſi, non illius ætas, ſed cauſa; non veſtitus, ſed fortuna, popularis videbatur. Neque te tam commovebat, quod ille cum toga prætexta, quam quod ſine bulla, venerat. Veſtitus enim neminem commovebat is, quem illi mos et jus ingenuitatis dabat. Quod ornamentum pueritiæ pater dederat, indicium atque inſigne fortunæ, hoc ab iſto prædone ereptum eſſe, graviter et acerbe homines ferebant. Neque erant hæ lacrymæ populares magis, quam noſtræ, quam tuæ, Q. Hortenſi, quam horum, qui ſententiam laturi ſunt; ideo, quod communis eſt cauſa, commune periculum: communi præſidio talis improbitas, tanquam aliquod incendium, reſtinguenda eſt. Habemus enim liberos parvos.

Incertum eſt, quam longa noſtrum cujuſque vita futura ſit. Conſulere vivi, ac proſpicere debemus, ut illorum ſolitudo, et pueritia quam firmiſſimo præſidio munita ſit. Quis eſt enim, qui tueri poſſit liberûm noſtrorum pueritiam contra improbitatem magiſtratuum ? Mater, credo. Scilicet magno præſidio fuit Anniæ pupillæ mater, fœmina primaria : minus, illa Deos homineſque implorante, iſte infanti pupillæ fortunas patrias ademit. Tutoreſne defenderent ? Perfacile vero apud iſtiuſmodi Prætorem, a quo M. Marcelli tutoris, in cauſa pupilli Junii, et oratio, et voluntas, et auctoritas repudiata eſt.

LIX. Quærimus etiam, quid iſte in ultima Phrygia, quid in extremis Pamphyliæ partibus fecerit ? qualis in bello prædonum prædo ipſe fuerit, qui in foro populi Romani pirata nefarius reperiatur ? Dubitamus, quid iſte in hoſtium præda molitus ſit, qui manubias ſibi tantas ex L. Metelli manubiis fecerit ? qui majore pecunia quatuor columnas dealbandas, quam ille omnes ædificandas locaverit ? Expectemus, quid dicant ex Sicilia teſtes ? Quis unquam templum illud aſpexit, quin avaritiæ tuæ, quin injuriæ, quin audaciæ teſtis eſſet ? Quis a ſigno Vertumni in circum maximum venit, quin is in unoquoque gradu de avaritia tua commoneretur ? quam tu viam thenſarum, atque pompæ ejuſmodi exegiſti, ut tu ipſe illâ ire non audeas. Te putet quiſquam, cum ab Italia freto disjunctus eſſes, ſociis temperaſſe ? qui ædem Caſtoris, teſtem furtorum tuorum eſſe volueris ? quam populus Romanus quotidie, judices etiam tum, cum de te ſententiam ferrent, viderent ?

LX. Atque etiam judicium in prætura publicum exercuit. Non enim prætereundum eſt ne id quidem. Petita multa eſt apud iſtum Prætorem a Q. Opimio ; qui adductus eſt in judicium, verbo, quod, cum eſſet tribunus plebis, interceſſit contra legem Corneliam ; re, quod in tribunatu dixiſſet contra alicujus hominis nobilis voluntatem. De quo judicio ſi velim dicere omnia, multi appellandi, lædendique ſunt ; quod mihi non eſt neceſſe. Tantum dicam, paucos homines, ut leviſſime dicam, arrogantes, hoc adjutore, Q. Opimium per ludum et jocum, fortunis omnibus

evertiſſe. Is mihi etiam queritur, quod a nobis, IX ſolis diebus, prima actio ſui judicii tranſacta ſit; cum apud ipſum tribus horis Q. Opimius, ſenator populi Romani, bona, fortunas, ornamenta omnia amiſerit? Cujus propter indignitatem judicii, ſæpiſſime eſt actum in ſenatu, ut genus hoc totum multarum, ac judiciorum ejuſmodi tolleretur. Jam vero in bonis Q. Opimii vendendis, quas iſte prædas, quam aperte, quam improbe fecerit, longum eſt dicere. Hoc dico, niſi vobis id hominum honeſtiſſimorum tabulis planum fecero, fingi a me hoc totum temporis cauſa putatote. Jam qui ex calamitate ſenatoris populi Romani, cum Prætor judicio ejus præfuiſſet, ſpolia domum ſuam referre, et manubias detrahere conatus eſt; is ullam ab ſeſe calamitatem poterit deprecari?

LXI. Nam de ſubſortitione illa Juniana judicum nihil dico. Quid enim? contra tabulas, quas tu protuliſti, audeam dicere? difficile eſt. Non enim me tua ſolum, et judicum auctoritas, ſed etiam annulus aureus ſcribæ tui deterret. Non dicam id, quod probare difficile eſt: hoc dicam, quod oſtendam, multos ex te viros primarios audiſſe, cum diceres, ignoſci tibi oportere, quod falſum codicem protuleris. Nam, qua invidia C. Junius conflagrarat, ea, niſi providiſſes, tibi ipſi tum pereundum fuiſſe.

Hoc modo iſte ſibi, et ſaluti ſuæ proſpicere didicit, referendo in tabulas et privatas, et publicas, quod geſtum non eſſet; tollendo, quod eſſet, et ſemper aliquid demendo, mutando, curando ne litura appareat, interpolando. Eo enim uſque progreditur, ut ne defenſionem quidem maleficiorum ſuorum ſine aliis maleficiis reperire poſſet. Ejuſdemmodi ſortitionem homo amentiſſimus ſuorum quoque judicum fore putavit per ſodalem ſuum, Q. Curtium, judicem quæſtionis; cui niſi ego vi populi, et hominum clamore atque convicio reſtitiſſem, ex hac decuria noſtra, cujus mihi copiam quam largiſſime factam oportebat, erepta eſſet facultas eorum, quos iſte annuerat, in ſuum conſilium ſine cauſa ſubſortiebatur. * * * *Multa deſunt.*

ACCUSATIONIS

IN C. VERREM

LIBER SECUNDUS.

DE JURISDICTIONE SICILIENSI.

ORATIO VII.

I. MULTA mihi neceſſario, Judices, prætermittenda ſunt, ut poſſim aliquando de iis rebus, quæ meæ fidei commiſſæ ſunt, dicere. Recepi enim cauſam Siciliæ. Ea me ad hoc negotium provincia attraxit. Ego tamen, hoc onere ſuſcepto, et recepta cauſa Sicilienſi, amplexus animo ſum aliquanto amplius: ſuſcepi enim cauſam totius ordinis: ſuſcepi cauſam populi Romani, quod putabam tum denique recte judicari poſſe, ſi non modo reus improbus adduceretur, ſed etiam diligens et firmus accuſator ad judicium veniret. Quo mihi maturius ad Siciliæ cauſam veniendum eſt, relictis cæteris ejus furtis ac flagitiis, ut et viribus quam integerrimis agere, et ad dicendum temporis ſatis habere poſſim.

Atque adeo, antequam de incommodis Siciliæ dico, pauca mihi videntur eſſe de provinciæ dignitate, vetuſtate, utilitate dicenda. Nam cum omnium ſociorum, provinciarumque rationem diligenter habere debetis, tum præcipue Siciliæ, Judices, plurimis juſtiſſimiſque de cauſis: primùm quod omnium nationum exterarum princeps Sicilia ſe ad amicitiam, fidemque populi Romani

applicuit: prima omnium, id quod ornamentum imperii eſt, provincia eſt appellata: prima docuit majores noſtros, quam præclarum eſſet exteris gentibus imperare: ſola fuit eâ fide benevolentiaque erga populum Romanum, ut civitates ejus inſulæ, quæ ſemel in amicitiam noſtram veniſſent, nunquam poſtea deficerent; pleræque autem, et maxime illuſtres, in amicitia perpetuo manerent. Itaque majoribus noſtris in Africam ex hac provincia gradus imperii factus eſt: neque enim tam facile opes Carthaginis tantæ concidiſſent, niſi illud et rei frumentariæ ſubſidium, et receptaculum claſſibus noſtris pateret.

II. Quare P. Africanus, Carthagine deleta, Siculorum urbes, ſignis, monumentiſque pulcherrimis exornavit; ut quos victoria populi Romani maxime lætari arbitrabatur, apud eos monumenta victoriæ plurima collocaret. Denique ille ipſe M. Marcellus, cujus in Sicilia virtutem hoſtes, miſericordiam victi, fidem cæteri Siculi perſpexerunt, non ſolum ſociis in eo bello conſuluit, verum etiam ſuperatis hoſtibus temperavit. Urbem pulcherrimam, Syracuſas, quæ cum manu munitiſſima eſſet, tum loci natura, terra ac mari claudebatur, cùm vi conſilioque cepiſſet, non ſolum incolumem paſſus eſt eſſe, ſed ita reliquit ornatam, ut eſſet idem monumentum victoriæ, manſuetudinis, continentiæ; cum homines viderent, et quid expugnaſſet, et quibus peperciſſet, et quæ reliquiſſet. Tantum ille honorem Siciliæ habendum putavit, ut ne hoſtium quidem urbem ex ſociorum inſula tollendam arbitraretur.

Itaque ad omnes res Sicilia provincia ſemper uſi ſumus, ut, quidquid ex ſeſe poſſet efferre, id non apud eos naſci, ſed domi noſtræ conditum, putaremus. Quando illa frumentum, quod deberet, non ad diem dedit? quando id, quod opus eſſe putaret, non ultro pollicita eſt? quando id, quod imperaretur, recuſavit? Itaque ille M. Cato Sapiens cellam penariam reipublicæ noſtræ, nutricem plebis Romanæ, Siciliam nominavit. Nos vero experti ſumus, Italico maximo difficillimoque bello, Siciliam nobis non pro penaria cella, ſed pro ærario illo majorum vetere, ac referto fuiſſe: nam ſine ullo ſumptu noſtro, coriis,

tunicis, frumentoque ſuppeditato, maximos exercitus noſtros veſtivit, aluit, armavit.

III. Quid illa, quæ forſitan ne ſentimus quidem, Judices, quanta ſunt? quod multis locupletioribus civibus utimur; quod habent propinquam, fidelem, fructuoſamque provinciam, quo facile excurrant; ubi libenter negotium gerant; quos illa partim mercibus ſuppeditandis, cum quæſtu compendioque dimittit; partim retinet, ut arare, ut paſcere, ut negotiari libeat, ut denique ſedes ac domicilium collocare. Quod commodum non mediocre populi Romani eſt; tantum civium Romanorum numerum, tam prope ab domo, tam bonis, fructuoſiſque rebus detineri. Et, quoniam quaſi quædam prædia populi Romani ſunt vectigalia noſtra, atque provinciæ; quemadmodum propinquis vos veſtris prædiis maxime delectamini, ſic populo Romano jucunda ſuburbanitas eſt hujuſce provinciæ.

Jam vero hominum ipſorum, Judices, ea patientia, virtus, frugalitaſque eſt, ut proxime ad noſtram diſciplinam illam veterem, non ad hanc, quæ nunc increbuit, videantur accedere. Nihil cæterorum ſimile Græcorum, nulla deſidia, nulla luxuria: contra, ſummus labor in publicis privatiſque rebus, ſumma parſimonia, ſumma diligentia. Sic porro noſtros homines diligunt, ut his ſolis, neque publicanus, neque negotiator odio ſit. Magiſtratuum autem noſtrorum injurias ita multorum tulerunt, ut nunquam ante hoc tempus ad aram legum, præſidiumque veſtrum, publico conſilio confugerint: tametſi et illum annum pertulerant, qui ſic eos afflixerat, ut ſalvi eſſe non poſſent, niſi C. Marcellus quaſi aliquo fato veniſſet, ut bis ex eadem familia ſalus Siciliæ conſtitueretur, et poſtea M. Antonii infinitum illud imperium ſenſerant. Sic a majoribus ſuis acceperant, tanta populi Romani in Siculos eſſe beneficia, ut etiam injurias noſtrorum hominum perferendas putarent. In neminem civitates ante hunc teſtimonium publice dixerunt: hunc denique ipſum pertuliſſent, ſi humano modo, ſi uſitato more, ſi denique uno aliquo in genere peccaſſet. Sed cum perferre non poſſent luxuriem, crudelitatem, avaritiam, ſuperbiam; cum

omnia ſua commoda, jura, beneficia ſenatûs populique Romani, unius ſcelere ac libidine perdidiſſent; hoc ſtatuerunt, aut iſtius injurias per vos ulciſci et perſequi; aut, ſi vobis indigni eſſent viſi, quibus opem auxiliumque ferretis, urbes ac ſedes ſuas relinquere, quandoquidem agros jam ante iſtius injuriis exagitati reliquiſſent.

IV. Hoc conſilio a L. Metello legationes univerſæ petiverunt, ut quam primum iſti ſuccederet: hoc animo toties apud patronos de ſuis miſeriis deplorarunt: hoc commoti dolore, poſtulata Conſulibus, quæ non poſtulata, ſed in iſtum crimina viderentur eſſe, ediderunt. Fecerunt etiam, ut me, cujus fidem continentiamque cognoverant, prope de vitæ meæ ſtatu, dolore ac lacrymis ſuis deducerent, ut ego iſtum accuſarem; a quo mea longiſſime ratio, voluntaſque abhorrebat. Quanquam in hac cauſa multo plures partes mihi defenſionis, quam accuſationis, ſuſcepiſſe videor.

Poſtremo homines ex tota provincia nobiliſſimi, primique, publice privatimque venerunt. Graviſſima atque honeſtiſſima quæque civitas vehementiſſime ſuas injurias perſecuta eſt. At quemadmodum, Judices, venerunt? Videor enim mihi liberius apud vos jam pro Siculis loqui debere, quam forſitan ipſi velint: ſaluti enim eorum potius conſulam, quam voluntati. Ecquem exiſtimatis unquam ulla in provincia reum abſentem contra inquiſitionem accuſatoris, tantis opibus, tanta cupiditate eſſe defenſum? Quæſtores utriuſque provinciæ, qui iſto Prætore fuerant, cum faſcibus mihi præſto fuerunt. Hi porro, qui ſucceſſerunt, vehementer iſtius cupidi, liberaliter ex iſtius cibariis tractati, non minus acres contra me fuerunt.

Videte, quid potuerit, qui quatuor in una provincia Quæſtores, ſtudioſiſſimos defenſores, propugnatoreſque habuerit; Prætorem vero, cohortemque totam ſic ſtudioſam, ut facile appareret, non tam illis Siciliam, quam inanem offenderant, quam Verrem ipſum, qui plenus diſceſſerat, provinciam fuiſſe. Minari Siculis, ſi decreſſent legationes, quæ contra iſtum dicerent: minari, ſi qui eſſent profecti: aliis, ſi laudarent, benigniſſime promittere:

graviſſimos privatarum rerum teſtes, quibus nos præſentibus denuntiavimus, eos vi cuſtodiiſque retinere.

V. Quæ cum omnia facta ſint, tamen unam ſolam ſcitote eſſe civitatem Mamertinam, quæ publice legatos, qui iſtum laudarent, miſerit. Ejus autem legationis principem, civitatis nobiliſſimum, C. Heium, juratum dicere audiſtis: iſti navem onerariam maximam Meſſanæ eſſe, publice coactis operis, ædificatam: idemque Mamertinorum legatus, iſtius laudator, non ſolum iſtum bona ſua, verum etiam ſacra, Deoſque Penates a majoribus traditos, ex ædibus ſuis eripuiſſe dixit. Præclara laudatio, cum duabus in rebus legatorum una opera conſumitur, in laudando, atque in repetendo. Atque ea ipſa civitas qua ratione illi amica ſit, dicetur certo loco. Reperietis enim, quæ cauſæ benevolentiæ ſint Mamertinis erga iſtum, eas ipſas cauſas ſatis juſtas eſſe damnationis. Alia civitas nulla, Judices, publico conſilio laudat.

Vis illa ſummi imperii tantum potuit apud perpaucos homines, non civitates, ut aut leviſſimi quidam ex miſerrimis, deſertiſſimiſque oppidis invenirentur, qui injuſſu populi ac ſenatûs proficiſcerentur; aut ii, qui contra iſtum legati decreti erant, et teſtimonium publicum, ac mandata acceperant, vi ac metu retinerentur. Quod ego in paucis tamen uſuveniſſe non moleſte fero, quo reliquæ, tot et tantæ, et tam graves civitates, tota denique Sicilia plus auctoritatis apud vos haberet, cum videretis nulla vi retineri, nullo periculo prohiberi potuiſſe, quo minus experirentur, ecquid apud vos querimoniæ valerent antiquiſſimorum, fideliſſimorumque ſociorum. Nam, quod fortaſſe non nemo veſtrûm audierit, iſtum a Syracuſanis publice laudari; id tametſi priore actione ex Heraclii Syracuſani teſtimonio, cujuſmodi eſſet, cognoviſtis; tamen vobis alio loco, ut ſe tota res habeat, quod ad eam civitatem attinet, demonſtrabitur. Intelligetis enim, nullis hominibus quemquam tanto odio, quanto iſtum Syracuſanis, et eſſe, et fuiſſe.

VI. At enim iſtum ſoli Siculi perſequuntur: cives Romani, qui in Sicilia negotiatur, defendunt, diligunt, ſalvum eſſe cupiunt.

Primum, ſi ita eſſet, tamen vos in hac quæſtione de pecuniis repetundis, quæ ſociorum cauſâ conſtituta eſt, lege judicioque ſociali, ſociorum querimonias audire oporteret. Sed intelligere potuiſtis priore actione cives Romanos ex Sicilia plurimos, honeſtiſſimos, maximis de rebus, et quas ipſi accepiſſent injurias, et quas ſcirent aliis eſſe factas, pro teſtimonio dicere. Ego hoc, quod intelligo, Judices, ſic confirmo; videor mihi gratum feciſſe Siculis, quod eorum injurias meo labore, inimicitias periculo, ſim perſecutus. Non minus hoc gratum me noſtris civibus intelligo feciſſe; qui hoc exiſtimant, juris, libertatis, rerum, fortunarumque ſuarum ſalutem in iſtius damnatione conſiſtere.

Quapropter de iſtius prætura Sicilienſi non recuſo, quin ita me audiatis, ut, ſi cuiquam generi hominum ſive Siculorum, ſive noſtrorum civium; ſi cuiquam ordini, ſive aratorum, ſive pecuariorum, ſive mercatorum probatus ſit, ſi non horum omnium communis hoſtis, prædoque fuerit; ſi cuiquam denique ulla in re unquam temperaverit; ut vos quoque ei temperetis. Qui ſimul atque ei ſorte provincia Sicilia obvenit, ſtatim Romæ, et ad urbem, antequam proficiſceretur, quærere ipſe ſecum, et agitare cum ſuis cœpit, quibuſnam rebus in ea provincia maximam uno anno pecuniam facere poſſet. Nolebat in agendo diſcere, (tametſi non provinciæ rudis erat, et tiro) ſed in Siciliam paratus ad prædam, meditatuſque venire cupiebat.

O præclare conjectum a vulgo in illam provinciam omen communis famæ, atque ſermonis! cum ex nomine iſtius, quid in provincia facturus eſſet, perridicule homines augurabantur. Etenim quis dubitare poſſet, cum iſtius in quæſtura fugam et furtum recognoſceret, cum in legatione oppidorum, fanorumque ſpoliationes cogitaret, cum videret in foro latrocinia præturæ, qualis iſte in quarto actu improbitatis futurus eſſet?

VII. Atque ut intelligatis, eum Romæ quæſiſſe non modo genera furandi, ſed etiam nomina; certiſſimum accipite argumentum, quo facilius de ſingulari ejus impudentia exiſtimare poſſitis. Quo die Siciliam tetigit (videte, ſatiſne paratus ex illo omine

urbano ad everrendam provinciam venerit) ſtatim Meſſanâ literas Haleſam mittit; quas ego iſtum in Italia ſcripſiſſe arbitror. Nam, ſimul atque e navi egreſſus eſt, dedit operam, ut Haleſinus ad ſe Dio continuo veniret: ſe de hæreditate velle cognoſcere, quæ ejus filio a propinquo homine Apollodoro Laphirone veniſſet. Ea erat, Judices, pergrandis pecunia. Hic eſt Dio, Judices, nunc beneficio Q. Metelli civis Romanus factus: de quo, multis viris primariis teſtibus, multorumque tabulis vobis priore actione ſatisfactum eſt, H-S undecies numeratum eſſe, ut eam cauſam, in qua ne tenuiſſima quidem dubitatio poſſet eſſe, iſto cognoſcente obtineret: præterea greges nobiliſſimarum equarum abactos: argenti, veſtiſque ſtragulæ domi quod fuerit, eſſe direptum. Ita H-S undecies Q. Dionem, quod hæreditas ei obveniſſet, nullam aliam ob cauſam, perdidiſſe. Quid? hæc hæreditas quo Prætore Dionis filio venerat? eodem, quo Anniæ, P. Annii ſenatoris filiæ; eodem, quo M. Liguri ſenatori; C. Sacerdote Prætore. Quid? tum nemo moleſtus Dioni fuerat? non plus quam Liguri, Sacerdote Prætore. Quid? ad Verrem quis detulit? nemo: niſi forte exiſtimatis ei quadruplatores ad fretum præſto fuiſſe.

VIII. Ad urbem cum eſſet, audivit, Dioni cuidam Siculo permagnam veniſſe hæreditatem: heredem ſtatuas juſſum eſſe in foro ponere; niſi poſuiſſet, Veneri Erycinæ eſſe multatum. Tametſi poſitæ eſſent ex teſtamento; putabat tamen, quoniam Veneris nomen eſſet, cauſam pecuniæ ſe reperturum. Itaque apponit, qui petat Veneri Erycinæ illam hæreditatem. Non enim Quæſtor petit (ut eſt conſuetudo) is, qui Erycinum montem obtinebat: petit Nævius Turpio quidam, iſtius excurſor et emiſſarius, homo omnium, ex illo conventu, quadruplatorum deterrimus, C. Sacerdote Prætore condemnatus injuriarum. Etenim erat ejuſmodi cauſa, ut ipſe Prætor, cum quæreret calumniatorem, paulo tamen conſideratiorem reperire non poſſet. Hunc hominem Veneri abſolvit; ſibi condemnat. Maluit videlicet homines peccare, quam Deos; ſe potius a Dione, quod non licebat, quam Venerem, quod non debebatur, auferre.

Quid ego hic nunc Sex. Pompeii Chlori teſtimonium recitem, qui cauſam egit Dionis? qui omnibus rebus interfuit? hominis honeſtiſſimi, tametſi civis Romanus virtutis cauſâ jamdiu eſt, tamen omnium Siculorum primi ac nobiliſſimi. Quid ipſius Q. Cæcilii Dionis, hominis probatiſſimi, ac pudentiſſimi? Quid L. Vetecilii Liguris, T. Manlii, L. Caleni? quorum omnium teſtimoniis de hac Dionis pecunia confirmatum eſt. Dixit hoc idem M. Lucullus, ſe de his Dionis incommodis pro hoſpitio, quod ſibi cum eo eſſet, jam ante cognoſſe. Quid? Lucullus, qui tum in Macedonia fuit, melius hæc cognovit, quam tu, Hortenſi, qui Romæ fuiſti? ad quem Dio confugit? qui de Dionis injuriis graviſſime per literas cum Verre queſtus es? Nova tibi hæc ſunt, et inopinata? nunc primum hoc aures tuæ crimen accipiunt? nihil ex Dione, nihil ex ſocru tua, fœmina primaria, Servilia, vetere Dionis hoſpita, audiſti? Nonne multa mei teſtes, quæ tu ſcis, neſciunt? nonne te mihi teſtem in hoc crimine eripuit non iſtius innocentia, ſed legis exceptio? Testimonia M. Luculli, Chlori, Dionis.

IX. Satiſne vobis magnam pecuniam Venerius homo, qui e Chelidonis ſinu in provinciam profectus eſſet, Veneris nomine quæſiſſe videtur? Accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniam. Soſippus et Epicrates, fratres ſunt Agyrinenſes. Horum pater abhinc duo et xx annos eſt mortuus: in cujus teſtamento, quodam loco, ſi commiſſum quid eſſet, multa erat Veneri. Ipſo xx anno, cum tot interea Prætores, tot Quæſtores, tot calumniatores in provincia fuiſſent, hæreditas ab his Veneris nomine petita non eſt. Cauſam Verres cognoſcit. Pecuniam per Volcatium accipit, fere ad H-S cccc millia ab duobus fratribus. Multorum teſtimonia audiſtis antea. Vicerunt Agyrinenſes fratres, ita, ut egentes inaneſque diſcederent.

X. At enim ad Verrem pecunia iſta non pervenit. Quæ eſt iſta defenſio? utrum aſſeveratur in hoc, an tentatur? mihi enim nova res eſt. Verres calumniatores apponebat: Verres adeſſe jubebat: Verres cognoſcebat: Verres judicabat: pecuniæ maximæ

dabantur: qui dabant, cauſas obtinebant: tu mihi ita defendas? Non eſt iſta Verri numerata pecunia. Adjuvo te; mei quoque teſtes idem dicunt: Volcatio dicunt ſeſe dediſſe. Quæ vis erat in Volcatio tanta, ut H-S cccc millia a duobus hominibus auferret? et quis Volcatio, ſi ſua ſponte veniſſet, unam libellam dediſſet? Veniat nunc: experiatur: tecto recipiet nemo. At ego amplius dico, H-S quadringenties accepiſſe te arguo contra leges: nego tibi ipſi ullum nummum eſſe numeratum: ſed cum ob tua decreta, ob imperata, ob judicata, pecuniæ dabantur, non erat quærendum, cujus manu numerarentur, ſed cujus injuria cogerentur. Comites illi tui delecti, manus erant tuæ. Præfecti, ſcribæ, medici, accenſi, haruſpices, præcones, erant manus tuæ. Ut quiſque te maxime cognatione, affinitate, neceſſitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur. Cohors tota illa tua, quæ plus mali Siciliæ dedit, quam ſi centum cohortes fugitivorum fuiſſent, tua manus ſine controverſia fuit. Quidquid ab horum quopiam captum eſt, id non modo tibi datum, ſed tua manu numeratum judicari neceſſe eſt.

Nam, ſi hanc defenſionem probabitis, *Non accepit ipſe*; licet omnia de pecuniis repetundis judicia tollatis. Nemo unquam tam reus, tam nocens adducetur, qui iſta defenſione non poſſit uti. Etenim, cum Verres utatur, quis erit unquam poſthac reus tam perditus, qui non ad Q. Mucii innocentiam referatur, ſi cum iſto conferatur? Neque nunc tam mihi iſti Verrem defendere videntur, quam in Verre defenſionis tentare rationem. Qua de re, Judices, vobis magnopere providendum eſt. Pertinet hoc ad ſummam reipublicæ, et ad exiſtimationem ordinis, ſalutemque ſociorum. Si enim innocentes exiſtimari volumus, non ſolum nos abſtinentes, ſed etiam noſtros comites, præſtare debemus.

XI. Primum omnium opera danda eſt, ut eos nobiſcum ducamus, qui noſtræ famæ, capitique conſulant. Deinde ſi in hominibus eligendis nos ſpes amicitiæ fefellerit, ut vindicemus; miſſos faciamus; ſemper ita vivamus, ut rationem reddendam nobis arbitremur. Africani eſt hoc, hominis liberaliſſimi.

Veruntamen ea liberalitas eſt probanda, quæ ſine periculo exiſtimationis eſt, ut in illo fuit. Cum ab eo quidam vetus aſſectator, et ex numero amicorum, non impetraret, uti ſe præfectum in Africam duceret, et id ferret moleſte; *Noli*, inquit, *mirari, ſi tu a me hoc non impetras. Ego jam pridem ab eo, cui meam exiſtimationem caram fore arbitror, peto, ut mecum præfectus proficiſcatur; et adhuc impetrare non poſſum.* Etenim re vera multo magis eſt petendum ab hominibus, ſi ſalvi et honeſti eſſe volumus, ut eant nobiſcum in provinciam, quam hoc illis in beneficii loco deferendum. Sed tu, cum et tuos amicos in provinciam, quaſi in prædam, invitabas, et cum illis, ac per eos prædabare, et eos in concione annulis aureis donabas; non ſtatuebas, tibi non ſolum de te, ſed etiam de illorum factis, rationem eſſe reddendam? Cum hos ſibi quæſtus conſtituiſſet magnos atque uberes, ex his cauſis, quas ipſe inſtituerat in conſilio, hoc eſt, cum ſua cohorte, cognoſcere; tum infinitum genus invenerat ad innumerabilem pecuniam corripiendam.

XII. Dubium nemini eſt, quin omnes omnium pecuniæ poſitæ ſint in eorum poteſtate, qui judicia dant, et eorum, qui judicant; quin nemo noſtrûm poſſit ædes ſuas, nemo fundum, nemo bona patria obtinere, ſi, cum hæc a quopiam veſtrûm petita ſint, Prætor improbus, cui nemo intercedere poſſit, det quem velit judicem; judex nequam et levis, quod Prætor juſſerit, judicet. Si vero illud quoque accedet, ut in ea verba Prætor judicium det, ut vel Octavius Balbus judex, homo, et juris, et officii peritiſſimus, non poſſit aliter judicare, ſit ejuſmodi, *L. Octavius judex eſto. Si paret, fundum Capenatem, quo de agitur, ex jure Quiritium P. Servilii eſſe, neque is fundus Q. Catulo reſtituetur*; non neceſſe erit L. Octavio judici cogere P. Servilium Q. Catulo fundum reſtituere, aut condemnare eum, quem non oporteat? Ejuſdemmodi totum jus prætorium, ejuſdemmodi omnis res judiciaria fuit in Sicilia per triennium, Verre Prætore. Decreta ejuſmodi; *Si non accipit quod te debere dicis, accuſes; ſi petitur, ducas.* C. Fuficium duci juſſit petitorem, L. Suetium, L.

Racilium. Judicia hujuſmodi; *Qui cives Romani erant, ſi Siculi eſſent, tum ſi eorum legibus dare oporteret. Qui Siculi, ſi cives Romani eſſent.* Verum, ut totum genus complectamini judiciorum, prius jura Siculorum, deinde iſtius inſtituta, cognoſcite.

XIII. Siculi hoc jure ſunt, ut, quod civis cum cive agat, domi certet ſuis legibus: quod Siculus cum Siculo non ejuſdem civitatis, ut de eo Prætor judices ex P. Rupilii decreto, quod is de decem legatorum ſententia ſtatuit, quam legem illi Rupiliam vocant, ſortiatur. Quod privatus a populo petit, aut populus a privato; ſenatus ex aliqua civitate, qui judicet, datur, cum alternæ civitates rejectæ ſunt. Quod civis Romanus a Siculo petit, Siculus judex datur. Quod Siculus a cive Romano, civis Romanus datur. Cæterarum rerum ſelecti judices, civium Romanorum ex conventu proponi ſolent. Inter aratores et decumanos, lege frumentaria, quam Hieronicam appellant, judicia fiunt.

Hæc omnia iſto Prætore non modo perturbata, ſed plane et Siculis, et civibus Romanis erepta ſunt: primum ſuæ leges; quod civis cum cive ageret, aut eum judicem, quem commodum erat, præconem, haruſpicem, medicum ſuum dabat: aut, ſi legibus erat judicium conſtitutum, et ad civem ſuum judicem venerant, libere civi judicare non licebat. Edictum enim hominis cognoſcite, quo edicto omnia judicia redegerat in ſuam poteſtatem; *Si qui perperam judicaſſet, ſe cogniturum: cum cognoſcet, animadverſurum.* Idque cum faciebat, nemo dubitabat, quin, cum judex alium de ſuo judicio putet judicaturum, ſeque in eo capitis periculum aditurum, voluntatem ſpectet ejus, quem ſtatim de capite ſuo putet judicaturum. Selecti e conventu, aut propoſiti ex negotiatoribus judices, nulli. Hæc copia, quam dico, judicum, cohors non Q. Scævolæ, qui tamen de cohorte ſua dare non ſolebat, ſed C. Verris. Cujuſmodi cohortem putatis hoc principe fuiſſe? ſicuti videtis edictum; *Si quid perperam judicarit ſenatus.* Eum quoque oſtendam, ſi quando ſit datus, coactu iſtius, quod non ſenſerit, judicaſſe. Ex lege Rupilia ſortitio nulla, niſi

cum nihil intererat iſtius. Lege Hieronica judicia plurimarum controverſiarum, ſublata uno nomine omnia: de conventu, ac negotiatoribus nulli judices. Quantum poteſtatem habuerit, videtis: quas res geſſerit, cognoſcite.

XIV. Heraclius eſt Hieronis filius, Syracuſanus, homo in primis domi ſuæ nobilis, et ante hunc Prætorem vel pecunioſiſſimus Syracuſanorum; nunc nulla alia calamitate, niſi iſtius avaritia, atque injuria, pauperrimus. Huic hæreditas facile ad H-S tricies venit teſtamento propinqui ſui, Heraclii: plena domus cælati argenti optimi, multæque ſtragulæ veſtis, pretioſiſſimorumque mancipiorum; quibus in rebus iſtius cupiditates, et inſanias quis ignorat? Erat in ſermone res, magnam Heraclio pecuniam veniſſe: non ſolum Heraclium divitem, ſed etiam ornatum ſupellectili, argento, veſte, mancipiis futurum. Audit hæc etiam Verres: et primo, illo ſuo leviore artificio Heraclium aggredi conatur, ut eum roget inſpicienda, quæ non reddat. Deinde a quibuſdam Syracuſanis admonetur: hi autem quidam erant affines iſtius, quorum iſte uxores nunquam alienas exiſtimavit, Cleomenes, et Æſchrio; qui quantum apud iſtum, et quam turpi de cauſa potuerint, ex reliquis criminibus intelligetis. Hi, ut dico, hominem admonent, rem eſſe præclaram, refertam omnibus rebus: ipſum autem Heraclium hominem eſſe majorem natu, non promptiſſimum; et, eum præter Marcellos, patronum, quem jure ſuo adire, aut appellare poſſet, habere neminem; eſſe in eo teſtamento, quo ille heres eſſet, ſcriptum, ut ſtatuas in palæſtra deberet ponere. Faciemus, ut palæſtritæ negent ex teſtamento eſſe poſitas: petant hæreditatem, quod eam palæſtræ commiſſam eſſe dicant. Placuit ratio Verri. Nam hoc animo providebat, cum tanta hæreditas in controverſiam veniſſet, judicioque peteretur, fieri non poſſe, ut ſine præda ipſe diſcederet. Approbat conſilium: auctor eſt, ut quam primum agere incipiant, hominemque id ætatis, minime litigioſum, quam tumultuoſiſſime adoriantur. Scribitur Heraclio dica.

XV. Primo mirantur omnes improbitatem calumniæ: deinde qui iſtum noſſent, partim ſuſpicabantur, partim plane videbant,

adjectum eſſe oculum hærereditati. Interea dies advenit, quo die ſeſe ex inſtituto, ac lege Rupilia, dicas ſortiturum Syracuſis iſte edixerat: paratus ad hanc dicam ſortiendam venerat. Tum eum docet Heraclius, non poſſe eo die ſortiri, quod lex Rupilia vetaret diebus xxx ſortiri dicam, quibus ſcripta eſſet. Dies xxx nondum fuerant. Sperabat Heraclius, ſi illum diem effugiſſet, ante alteram ſortitionem Q. Arrium, quem provincia tum maxime expectabat, ſucceſſurum. Iſte omnibus dicis diem diſtulit; et eam diem conſtituit, ut hanc Heraclii dicam ſortiri poſt dies xxx ex lege poſſet. Poſteaquam ea dies venit, iſte incipit ſimulare ſe velle ſortiri. Heraclius cum advocatis adit, et poſtulat, ut ſibi cum palæſtritis, hoc eſt, cum populo Syracuſano, æquo jure diſceptare liceat. Adverſarii poſtulant, ut in eam rem judices dentur, ex his civitatibus, quæ in id forum convenirent, electi, qui Verri viderentur. Heraclius contra, ut judices e lege Rupilia dentur; ut ab inſtitutis ſuperiorum, ab auctoritate ſenatus, ab jure omnium Siculorum ne recedatur.

XVI. Quid ego iſtius in jure dicendo libidinem, ſcelera, demonſtrem? quis veſtrûm non ex urbana juriſdictione cognovit? quis unquam, iſto Prætore, Chelidone invita, lege agere potuit? non iſtum, ut non neminem, provincia corrupit: idem fuit, qui Romæ. Cum id, quod omnes intelligebant, diceret Heraclius, jus eſſe certum Siculis, inter ſe quo jure certarent; legem eſſe Rupiliam, quam P. Rupilius Conſul de decem legatorum ſententia dediſſet; hoc omnes ſemper in Sicilia Conſules, Prætoreſque ſervaſſe; negavit ſe judices e lege Rupilia ſortiturum. Quinque judices, quos commodum ipſi fuit, dedit.

Quid hoc homine facias? quod ſupplicium dignum libidini ejus invenias? Præſcriptum tibi cum eſſet, homo deterrime, et impudentiſſime, quemadmodum inter Siculos judices dares; cum imperatoris populi Romani auctoritas, legatorum decem, ſummorum hominum, dignitas, ſenatus-conſultum intercederet, cujus conſulto P. Rupilius de decem legatorum ſententia leges in Sicilia conſtituerat; cum omnes ante te Prætores, Rupilias leges et in cæteris rebus, et in judiciis maxime obſervaſſent; tu auſus

es pro nihilo præ tua præda tot res ſanctiſſimas ducere? tibi nulla lex fuit? nulla religio? nullus exiſtimationis pudor? nullus judicii metus? nullius apud te gravis auctoritas? nullum exemplum, quod ſequi velles? Verum, ut inſtitui dicere, quinque judicibus nulla lege, nullo inſtituto, nulla religione, nulla ſorte, ex libidine iſtius datis, non qui cauſam cognoſcerent, ſed qui, quod imperatum eſſet, judicarent; eo die nihil actum eſt. Adeſſe jubentur poſtridie.

XVII. Heraclius interea, cum omnes inſidias a Prætore fortunis ſuis fieri videret, capit conſilium de amicorum et propinquorum ſententia, non adeſſe ad judicium. Itaque Syracuſis illa nocte profugit. Iſte poſtero die mane, cum multo maturius, quam unquam antea, ſurrexiſſet, judices citari jubet. Ubi comperit Heraclium non adeſſe, cogere incipit eos, ut abſentem Heraclium condemnarent. Illi eum commonefaciunt, ut, ſi ei videatur, utatur inſtituto ſuo, nec cogat ante horam decimam de abſente ſecundùm præſentem judicare. Impetrant.

Interea ſane perturbatus et ipſe, et ejus amici et conſiliarii, moleſte ferre cœperunt, Heraclium profugiſſe. Putabant abſentis damnationem, præſertim tantæ pecuniæ, multo invidiſſiorem fore, quam ſi præſens damnatus eſſet. Eo accedebat, quod judices e lege Rupilia dati non erant; multo etiam rem turpiorem fore, et iniquiorem viſum iri intelligebant. Itaque hoc dum corrigere vult, apertior ejus cupiditas improbitaſque facta eſt. Nam illis quinque judicibus uti ſeſe negat. Jubet, id quod initio e lege Rupilia fieri oportuerat, citari Heraclium, et eos, qui dicam ſcripſerant: ait, ſe judices e lege velle ſortiri. Quod ab eo pridie multis lacrymis cum eum oraret, atque obſecraret Heraclius, impetrare non potuerat, id ei poſtridie venit in mentem, e lege Rupilia ſortiri dicas oportere. Educit ex urna tres. Iis, ut abſentem Heraclium condemnent, imperat: itaque condemnant.

Quæ, malum, iſta fuit amentia? ecquando te rationem factorum tuorum redditurum putaſti? ecquando his de rebus tales

viros audituros exiſtimaſti? Petatur hæreditas ea, quæ nulla debetur, in prædam Prætoris? interponatur nomen civitatis? imponatur honeſtæ civitati turpiſſima perſona calumniæ? Neque hoc ſolùm; ſed ita res agatur, ut ne ſimulatio quidem æquitatis ulla abhibeatur? Nam, per Deos immortales, quid intereſt, utrum Prætor imperet, vique cogat aliquem de ſuis bonis omnibus decedere; an hujuſmodi judicium det, quo judicio, indicta cauſa, fortunis omnibus everti neceſſe ſit?

XVIII. Profecto enim negare non potes, te ex lege Rupilia ſortiri judicium debuiſſe, cum præſertim Heraclius id poſtularet: ſin illud dices, te Heraclii voluntate ab lege receſſiſſe; ipſe te impedies, ipſe tu tua defenſione implicabere. Quare enim primùm ille ipſe adeſſe noluit, cum ex eo numero judices haberet, quos poſtularat? deinde, tu cur poſt illius fugam judices alios ſortitus es, ſi eos, qui erant antea dati, utriuſque dederas voluntate? deinde, cæteras dicas omnes illo foro M. Poſtumius Quæſtor ſortitus eſt: hanc ſolam tu illo conventu reperiere ſortitus.

Ergo, inquiet aliquis, donavit populo Syracuſano illam hæreditatem. Primum, ſi id confiteri velim, tamen iſtum condemnetis, neceſſe eſt: neque enim permiſſum eſt, ut impune nobis liceat, quod alicui eripuerimus, id alteri tradere. Verum ex iſta reperietis hæreditate ita iſtum prædatum, ut perpauca occulte fecerit; populum quidem Syracuſanum in maximam invidiam ſua infamia, alieno præmio, perveniſſe; paucos Syracuſanos, eos, qui ſe nunc publice laudationis cauſâ veniſſe dicunt, et tunc participes prædæ fuiſſe, et nunc non ad iſtius laudationem, ſed ad communem litium æſtimationem veniſſe. Poſteaquam damnatus eſt abſens, non ſolum illius hæreditatis, de qua ambigebatur, quæ erat H-S tricies, ſed omnium bonorum paternorum ipſius Heraclii, quæ non minor erat pecunia, palæſtræ Syracuſanorum, hoc eſt Syracuſanis, poſſeſſio traditur.

Quæ eſt iſta prætura? Eripis hæreditatem, quæ venerat a propinquo, venerat teſtamento, venerat legibus: quæ bona is, qui teſtamentum fecit, huic Heraclio, ante aliquanto, quam eſt

mortuus, omnia utenda, ac poſſidenda tradiderat: cujus hæreditatis, cum ille aliquanto ante te Prætorem eſſet mortuus, controverſia fuerat nulla, mentionem fecerat nemo.

XIX. Verum eſto, eripe hæreditatem propinquis, da palæſtritis: prædare in bonis alienis, nomine civitatis: everte leges, teſtamenta, voluntates mortuorum, jura vivorum. Num etiam patriis Heraclium bonis exturbare oportuit? qui ſimul ac profugit, quam impudenter, quam palam, quam acerbe, Dii immortales, illa bona direpta ſunt! quam illa res calamitoſa Heraclio, quæſtuoſa Verri, turpis Syracuſanis, miſeranda omnibus videbatur! Nam illud quidem ſtatim curatur, ut quidquid cælati argenti fuit in illis bonis, ad iſtum deferatur; quidquid Corinthiorum vaſorum, quidquid ſtragulæ veſtis, hæc nemo dubitabat, quin non modo ex illa domo capta et oppreſſa, verum ex tota provincia ad iſtum comportari neceſſe eſſet. Mancipia, quæ voluit, abduxit; alia diviſit: auctio facta eſt; in qua cohors iſtius invicta dominata eſt.

Verum illud eſt præclarum. Syracuſani, qui præfuerant his Heraclii bonis, verbo, redigendis, re, diſpertiendis, reddebant eorum negotiorum rationem in ſenatu: dicebant, ſcyphorum paria complura, hydrias argenteas pretioſas, veſtem ſtragulam multam, mancipia pretioſa, Verri data eſſe: dicebant, quantum cuique, ejus juſſu, nummorum eſſet datum. Gemebant Syracuſani; ſed tamen patiebantur. Repente recitatur, uno nomine H-S CCL millia juſſu Prætoris data. Fit maximus clamor omnium, non modo optimi cujuſque, neque eorum, quibus indignum ſemper viſum erat, bona privati, populi nomine, per ſummam injuriam erepta; verum etiam ipſi illi auctores injuriæ, et ex aliqua particula ſocii prædæ ac rapinarum, clamare cœperunt, ſibi ut haberet hæreditatem. Tantus in curia clamor factus eſt, ut populus concurreret.

XX. Res ab omni conventu cognita celeriter domum nuntiatur. Homo inimicus his, qui recitaſſent, hoſtis omnibus, qui acclamaſſent, exarſit iracundia, ac ſtomacho; veruntamen fuit

tum ſui diſſimilis. Noſtis os hominis, noſtis audaciam: tamen tum rumore populi, et clamore, et furto manifeſto grandis pecuniæ perturbatus eſt. Ubi ſe collegit, vocat ad ſe Syracuſanos: quia non poſſet negare ab illis pecuniam datam; non quæſivit procul alicunde, (neque enim probaret) ſed proximum, pene alterum filium, quem illam pecuniam diceret abſtuliſſe: oſtendit ſe reddere coacturum. Qui, poſteaquam id audivit, habuit dignitatis, et ætatis, et nobilitatis ſuæ rationem. Verba apud ſenatum fecit: docuit, ad ſe nihil pertinere. De iſto, id, quod omnes videbant, neque ille quidem obſcure, locutus eſt. Itaque illi Syracuſani ſtatuam poſtea ſtatuerunt; et is, ubi primum potuit, iſtum reliquit, de provinciaque deceſſit.

Et tamen aiunt eum queri ſolere nonnunquam, ſe miſerum, quod non ſuis, ſed ſuorum peccatis, et criminibus prematur. Triennium provinciam obtinuiſti: gener electus adoleſcens unum annum tecum fuit: ſodales, viri fortes, legati tui primo anno te reliquerunt: unus legatus P. Tadius, qui erat reliquus, non ita multum tecum fuit; qui ſi ſemper una fuiſſet, tamen ſummâ curâ tum tuæ, tum multo etiam magis ſuæ famæ peperciſſet. Quid eſt, quod tu alios accuſes? quid eſt, quamobrem putes te tuam culpam non modo derivare in aliquem, ſed communicare cum altero poſſe? Numerantur illa H-S ducenta quinquaginta Syracuſanis. Ea quemadmodum ad iſtum poſtea per pſeudothyrum revertantur, tabulis vobis, et teſtibus, Judices, planum faciam.

XXI. Ex hac iniquitate iſtius, et improbitate, Judices, quod præda ex illis bonis ad multos Syracuſanos, invito populo, ſenatuque Syracuſano, venerat, et illa ſcelera per Theomnaſtum, et Æſchrionem, et Dionyſodorum, et Cleomenem invitiſſimâ civitate facta ſunt, primum ut urbs tota ſpoliaretur: qua de re alius mihi locus ad dicendum eſt conſtitutus; ut omnia ſigna iſte per eos homines, quos nominavi, omne ebur ex ædibus ſacris, omnes undique tabulas pictas, Deorum denique ſimulacra, quæ vellet, auferret: deinde ut in curia Syracuſis, quem locum illi *buleuterium* vocant, honeſtiſſimo loco, et apud illos clariſſimo, ubi illius ipſius M. Marcelli (qui eum Syracuſanis locum, quem

eripere belli ac victoriæ lege poſſet, conſervavit, et reddidit) ſtatua ex ære facta; ibi inauratam iſti, et alteram filio ſtatuam poſuerint: ut, dum iſtius hominis memoria maneret, ſenatus Syracuſanus ſine lacrymis et gemitu, in curia eſſe non poſſet.

Per eoſdem iſtius injuriarum, furtorum, uxorumque ſocios, iſtius imperio Syracuſis Marcellea tolluntur maximo gemitu, luctuque civitatis: quem illi diem feſtum cùm recentibus beneficiis M. Marcelli debitum reddebant, tum generi, nomini, familiæ Marcellorum maxima voluntate tribuebant. Mithridates in Aſia, cum eam provinciam totam occupaſſet, Mucia non ſuſtulit: hoſtis, et hoſtis in cæteris rebus nimis ferus, et immanis, tamen honorem hominis, Deorum religione conſecratum, violare noluit: tu Syracuſanos unum diem feſtum Marcellis impartire noluiſti; per quos illi adepti ſunt, ut cæteros dies feſtos agitare poſſent.

At vero præclarum diem illis repoſuiſti, Verrea ut agerent, et ut ad eum diem, quæ ſacris, epuliſque opus eſſent, in complures annos locarentur. Sed jam in tanta iſtius impudentia remittendum aliquid videtur, ne omnia contendamus, ne omnia cum dolore agere videamur. Nam me dies, vox, latera deficiant, ſi hoc nunc vociferari velim, quam miſerum indignumque ſit, iſtius nomine apud eos diem feſtum eſſe, qui ſeſe iſtius opera funditus extinctos eſſe arbitrentur. O Verrea præclara! quoquam ſi acceſſiſti, quo non attuleris tecum iſtum diem? Etenim quam tu domum, quam urbem adiiſti, quod fanum denique, quod non everſum, atque exterſum reliqueris? Quare appellentur ſane iſta Verrea, quæ non ex nomine, ſed ex manibus, naturaque tua conſtituta eſſe videantur.

XXII. Quam facile ſerpat injuria, et peccandi conſuetudo; quam non facile reprimatur, videte, Judices. Bidis oppidum eſt, tenue ſane, non longe a Syracuſis. Hujus longe primus civitatis eſt Epicrates quidam: huic hæreditas H-S quingentorum millium venerat a muliere quadam propinqua, atque ita propinqua, ut, ea etiam ſi inteſtata eſſet mortua, Epicratem Bidinorum legibus heredem eſſe oporteret. Recens Syracuſana erat

illa res, quam ante demonſtravi, de Heraclio Syracuſano, qui bona non perdidiſſet, niſi ei veniſſet hæreditas. Huic quoque Epicrati venerat, ut dixi, hæreditas. Cogitare cœperunt ejus inimici, nihilo minus eodem Prætore hunc everti bonis poſſe, quo Heraclius eſſet everſus. Rem occulte inſtituunt; ad Verrem per ejus interpretes deferunt. Ita cauſa componitur, ut item palæſtritæ Bidenſes peterent ab Epicrate hæreditatem, quemadmodum palæſtritæ Syracuſani ab Heraclio petiſſent. Nunquam vos Prætorem tam palæſtricum vidiſtis: verum ita palæſtritas defendebat, ut ab illis ipſe unctior diſcederet. Qui ſtatim, cum præſenſiſſet, jubet cuidam ſuorum amicorum numerari H-S LXXX. Res occultari ſatis non poſſe. Per quendam eorum, qui interfuerat, fit Epicrates certior. Primo negligere, et contemnere cœpit, quòd cauſa prorſus, quod dubitari poſſet, nihil habebat. Deinde, cum de Heraclio cogitaret, et iſtius libidinem noſſet, commodiſſimum putavit eſſe, de provincia clam abire: itaque fecit. Profectus eſt Rhegium.

XXIII. Quod ubi auditum eſt, æſtuare illi, qui dederant pecuniam. Putare nihil agi poſſe, abſente Epicrate. Nam Heraclius tum affuerat, cum primum dati ſunt judices: de hoc, qui, ante quam in jus aditum eſſet, ante quam denique mentio controverſiæ facta eſſet, diſceſſiſſet, putabant nihil agi poſſe. Homines Rhegium proficiſcuntur, Epicratem conveniunt: demonſtrant id, quod ille ſciebat, ſe H-S LXXX dediſſe: rogant eum, ut id, quod ab ipſis abiſſet pecuniæ, curet: ab ſeſe caveat, quemadmodum velit; de illa hæreditate cum Epicrate neminem eſſe acturum. Epicrates homines multis verbis a ſe male acceptos dimiſit: redeunt illi Rhegio Syracuſas: queri cum multis, ita ut fit, incipiunt, ſeſe H-S LXXX nummûm fruſtra dediſſe. Res percrebuit; in ore atque ſermone omnium cœpit eſſe. Verres refert illam ſuam Syracuſanam: ait ſe velle de illis H-S LXXX cognoſcere: advocat multos. Dicunt Bidini Volcatio ſe dediſſe: illud non addunt, juſſu iſtius. Volcatium vocat: pecuniam referri imperat. Volcatius animo æquiſſimo nummos affert, qui nihil amitteret: reddit inſpectantibus multis: Bidini nummos auferunt.

Dicet aliquis, Quid ergo in hoc Verrem reprehendis, qui non modo ipſe fur non eſt, ſed ne alium quidem paſſus eſt eſſe? Attendite: jam intelligetis hanc pecuniam, qua via modo viſa eſt exire ab iſto, eadem ſemita revertiſſe. Quid enim? debuit Prætor, cum conſilio re cognita, (cum comperiſſet, ſuum comitem, juris, decreti, judicii corrumpendi cauſâ, qua in re ipſius Prætoris caput, exiſtimatioque ageretur, pecuniam accepiſſe, Bidinos autem contra Prætoris famam, ac fortunas dediſſe) non et in eum, qui accepiſſet, animadvertiſſe, et in eos, qui dediſſent? Tu, qui inſtitueras in eos animadvertere, qui perperam judicaſſent, quod ſæpe per imprudentiam fit, hos pateris impune diſcedere, qui ob tuum decretum, ob tuum judicium, pecuniam aut dandam, aut accipiendam putarant?

XXIV. Volcatius idem apud te poſtea fuit, eques Romanus, tanta accepta ignominia. Nam quid eſt turpius ingenuo, quid minus libero dignum, quam in conventu maximo cogi a magiſtratu furtum reddere? qui, ſi eo animo eſſet, quo non modo eques Romanus, ſed quivis liber debet eſſe, adſpicere te poſtea non potuiſſet: inimicus, hoſtis eſſet, tanta contumelia accepta, niſi tecum colluſiſſet, et tuæ potius exiſtimationi ſerviſſet, quam ſuæ. Qui quam tibi amicus non modo tum fuerit, quamdiu tecum in provincia fuit, verum etiam nunc ſit, cum jam a cæteris amicis ſis relictus, et tu intelligis, et nos exiſtimare poſſumus. An hoc ſolum argumentum eſt, nihil iſto imprudente factum, quod Volcatius ei non ſuccenſuit? quod iſte nec in Volcatium, nec in Bidinos animadvertit?

Eſt magnum argumentum; verum illud maximum, quod illis ipſis Bidinis, quibus iratus eſſe debuit, ut a quibus comperit, quod jure agere cum Epicrate nihil poſſent, etiamſi adeſſet, idcirco ſuum decretum pecunia eſſe tentatum; his, inquam, ipſis non modo illam hæreditatem, quæ Epicrati venerat, ſed, ut in Heraclio Syracuſano, item in hoc, paulo etiam atrocius, quod Epicrates appellatus omnino non erat, bona patria, fortunaſque ejus Bidinis tradidit. Oſtendit enim novo modo, ſi quis quid ab abſente peteret, ſe auditurum. Adeunt Bidini: petunt

hæreditatem; procuratores poſtulant, ut ſe ad leges ſuas rejiciat, aut ex lege Rupilia dicam ſcribi jubeat. Adverſarii non audebant contra dicere: exitus nullus reperiebatur: inſimulant hominem fraudandi cauſa diſceſſiſſe: poſtulant, ut bona poſſidere liceat. Debebat Epicrates nullum nummum nemini. Amici, ſi quis quid peteret, judicio ſecum agi paſſuros, judicatum ſolvi ſatiſdaturos eſſe dicebant.

XXV. Cum omnia judicia frigerent, admonitu iſtius inſimulare cœperunt, Epicratem litteras publicas corrupiſſe; a qua ſuſpicione ille aberat plurimum: actionem ejus rei poſtulant: amici recuſare, ne quod novum judicium, ne qua ipſius cognitio, illo abſente, de exiſtimatione ejus conſtitueretur; et ſimul idem illud poſtulare non deſiſtebant, ut ſe ad leges ſuas rejiceret. Iſte amplam occaſionem calumniæ nactus, ubi videt eſſe aliquid, quod amici abſente Epicrate nollent defendere, aſſeverat ſe ejus rei in primis actionem eſſe daturum. Cum omnes perſpicerent, ad iſtum non modo illos nummos, qui per ſimulationem ab iſto exierant, revertiſſe, ſed multo etiam plures eum poſtea nummos abſtuliſſe; amici Epicratem defendere deſtiterunt. Iſte Epicratis bona Bidinos omnia poſſidere, et ſibi habere juſſit. Ad illa H-S IↃ millia hæreditaria acceſſit ipſius antiqua H-S quindecies pecunia. Utrum res ab initio ita ducta eſt, an ad extremum ita perducta eſt? an ita parva eſt pecunia? an is homo Verres, ut hæc, quæ dixi, gratis facta eſſe videantur?

Hic nunc de miſeria Siculorum, Judices, audite. Et Heraclius ille Syracuſanus, et hic Bidinus Epicrates, expulſi bonis omnibus, Romam venerunt. Sordidati, maxima barba, et capillo, Romæ biennium prope fuerunt. Cum L. Metellus in provinciam profectus eſt, tum iſti bene commendati cum Metello una proficiſcuntur. Metellus, ſimul ac venit Syracuſas, utrumque reſcidit, et de Epicrate, et de Heraclio. In utriuſque bonis nihil erat, quod reſtitui poſſet, niſi quod moveri loco non poterat.

XXVI. Fecerat hæc egregie primo adventu Metellus, ut omnes iſtius injurias, quas modo poſſet, reſcinderet, et irritas faceret. Heraclium reſtitui juſſerat: non reſtituebatur. Quiſquis erat

eductus ſenator Syracuſanus ab Heraclio, duci jubebat. Itaque permulti ducti ſunt. Epicrates quidem continuo reſtitutus eſt. Alia judicia Lilybæi, alia Agrigenti, alia Panormi reſtituta ſunt: cenſus, qui iſto Prætore ſunt habiti, non ſervaturum ſe Metellus oſtenderat: decumas, quas iſte contra legem Hieronicam vendiderat, ſeſe venditurum Hieronica lege dixerat. Omnia erant Metelli ejuſmodi, ut totam iſtius præturam retexere videretur.

Simul atque ego in Siciliam veni, mutatus eſt. Venerat ad eum illo biduo Letilius quidam, homo non alienus a literis: itaque eo iſte tabellario ſemper uſus eſt. Is epiſtolas complures attulerat; in his unam domo, quæ totum immutarat hominem. Repente cœpit dicere, ſe omnia Verris cauſa velle; ſibi cum eo amicitiam, cognationemque eſſe. Mirabantur omnes, hoc ei tum denique in mentem veniſſe, poſteaquam tam multis eum factis decretiſque jugulaſſet. Erant qui putarent, Letilium legatum a Verre veniſſe, qui gratiam, amicitiam, cognationemque commemoraret. Ex illo tempore a civitatibus laudationes petere; teſtes non ſolum deterrere verbis, ſed etiam vi retinere, cœpit. Quod ego, niſi meo adventu illius conatus aliquantulum repreſſiſſem, et apud Siculos non Metelli, ſed Glabrionis literis ac lege pugnaſſem, tam multos huc evocare non potuiſſem.

XXVII. Verum, quod inſtitui dicere, miſerias cognoſcite Siculorum. Heraclius ille, et Epicrates longe mihi obviam cum ſuis omnibus proceſſerunt. Venienti Syracuſas egerunt gratias, flentes: Romam decedere mecum cupierunt. Quod erant mihi oppida complura etiam reliqua, quæ adire vellem, conſtitui cum hominibus, quo die mihi Meſſanæ præſto eſſent. Eò mihi nuntium miſerunt, ſe a Prætore retineri. Quibus ego teſtimonium denuntiavi, quorum nomina edidi Metello: cupidiſſimi veniendi, maximis injuriis affecti, adhuc non venerunt. Hoc jure ſunt ſocii, ut iis ne deplorare quidem de ſuis incommodis liceat.

Jam Heraclii Centuripini, optimi nobiliſſimique adoleſcentis, teſtimonium audiſtis: a quo H-S c millia per calumniam malitiamque petita ſunt. Iſte, pœnis compromiſſiſque interpoſitis,

H-S ccc extorquenda curavit: quodque judicium ſecundùm Heraclium de compromiſſis factum erat, quod civis Centuripinus inter duos cives judicaſſet, id irritum juſſit eſſe; eumque judicem falſum judicaſſe judicavit: in ſenatu ne eſſet, locis commodiſque publicis uti, vetuit. Si quis eum pulſaſſet, edixit, ſeſe judicium injuriarum non daturum: quidquid ab eo peteretur, judicem de ſua cohorte daturum, ipſi autem nullius actionem rei ſeſe daturum. Quæ iſtius auctoritas tantum valuit, ut neque illum pulſaret quiſquam, cum Prætor in provincia ſua verbo permitteret, re hortaretur; neque quiſquam ab eo quidquam peteret, cum iſte calumniæ licentiam ſua auctoritate præbuiſſet: ignominia autem illa gravis tamdiu in illo homine fuit, quamdiu iſte in provincia manſit. Hoc injecto metu judicibus, novo more, nullo exemplo, ecquam rem putatis eſſe in Sicilia, niſi ad nutum iſtius judicatam? Utrum id ſolum videtur eſſe actum, quod eſt tamen actum, ut Heraclio pecunia eriperetur? an etiam illud, in quo præda erat maxima, ut, nomine judiciorum, omnium bona atque fortunæ in iſtius unius eſſent poteſtate?

XXVIII. Jam vero in rerum capitalium quæſtionibus quid ego unamquamque rem colligam, et cauſam? Ex multis ſimilibus ea ſumam, quæ maxime improbitate excellere videbuntur. Sopater quidam fuit Halicienſis, homo domi ſuæ cum primis locuples atque honeſtus. Is ab inimicis ſuis apud C. Sacerdotem Prætorem rei capitalis cum accuſatus eſſet, facile eo judicio eſt liberatus. Huic eidem Sopatro iidem inimici ad C. Verrem, cum is Sacerdoti ſucceſſiſſet, ejuſdem rei nomen detulerunt. Res Sopatro facilis videbatur, et quod erat innocens, et quod Sacerdotis judicium improbare iſtum auſurum non arbitrabatur. Citatur reus: cauſa agitur Syracuſis: crimina tractantur ab accuſatore ea, quæ erant antea non ſolum defenſione, verum etiam judicio, diſſoluta.

Cauſam Sopatri defendebat Q. Minucius, eques Romanus in primis ſplendidus atque honeſtus, vobiſque, Judices, non ignotus. Nihil erat in cauſa, quod metuendum, aut omnino

quod dubitandum videretur. Interea iſtius libertus, et accenſus idem Timarchides, qui eſt, id quod ex plurimis teſtibus priore actione didiciſtis, rerum hujuſmodi omnium tranſactor et adminiſter, ad Sopatrum venit. Monet hominem, ne nimis judicio Sacerdotis, et cauſæ confidat: accuſatores, inimicoſque ejus habere in animo pecuniam Prætori dare: Prætorem tamen ob ſalutem malle accipere; et ſimul malle, ſi fieri poſſet, rem judicatam non reſcindere. Sopater, cum hoc illi improviſum atque inopinatum accidiſſet, commotus eſt ſane; neque in præſentia, Timarchidi quid reſponderet, habuit, niſi, ſe conſideraturum, quid ſibi de ea re eſſet faciendum: et ſimul oſtendit, ſe in ſumma difficultate eſſe nummaria. Poſt ad amicos retulit: qui cum ei fuiſſent auctores redimendæ ſalutis, ad Timarchidem venit. Expoſitis ſuis difficultatibus, hominem ad H-S LXXX perducit; eamque ei pecuniam numerat.

XXIX. Poſteaquam ad cauſam dicendam ventum eſt; tum vero ſine metu, ſine cura omnes erant, qui Sopatrum defendebant. Crimen nullum erat; res judicata: Verres nummos acceperat. Quis poſſet dubitare, quidnam eſſet futurum? Res illo die non peroratur: dimittitur judicium. Iterum ad Sopatrum Timarchides venit. Ait, accuſatores ejus multo majorem pecuniam Prætori polliceri, quam quantam hic dediſſet: proinde, ſi ſaperet, videret, quid ſibi eſſet faciendum. Homo, quanquam erat et Siculus, et reus, hoc eſt, et jure iniquo, et tempore adverſo, ferre tamen, atque audire diutius Timarchidem non potuit. Facite, inquit, quod vobis libet, daturus non ſum amplius. Idemque hoc amicis ejus, et defenſoribus videbatur; atque eo etiam magis, quod iſte, quoquo modo ſe in ea quæſtione præbebat, tamen in conſilio habebat homines honeſtos e conventu Syracuſano, qui Sacerdoti quoque in conſilio fuerant tum, cum eſſet idem hic Sopater abſolutus. Hoc rationis habebant, facere eos nullo modo poſſe, ut eodem crimine, iiſdem teſtibus, Sopatrum condemnarent iidem homines, qui antea abſolviſſent.

Itaque hac una ſpe ad judicium venitur. Quo poſteaquam

ventum eſt, cum in conſilium frequentes conveniſſent iidem, qui ſolebant, et hac una ſpe tota defenſio Sopatri niteretur, conſilii frequentiâ, et dignitate, et quòd erant, ut dixi, iidem, qui antea Sopatrum eodem illo crimine liberarant; cognoſcite hominis apertam, ac non modo non ratione, ſed ne diſſimulatione quidem tectam improbitatem, et audaciam. M. Petilium, equitem Romanum, quem habebat in conſilio, jubet operam dare, quod rei privatæ judex eſſet. Petilius recuſabat, quod ſuos amicos, quos ſibi in conſilio eſſe vellet, ipſe Verres retineret. Iſte homo liberalis negat ſe quemquam retinere eorum, qui Petilio vellent adeſſe: itaque diſcedunt omnes: nam cæteri quoque impetrant, ne retineantur; qui ſe velle dicebant alterutri eorum, qui tum illud judicium habebant, adeſſe. Itaque iſte ſolus cum ſua cohorte nequiſſima relinquitur.

Non dubitabat Minutius, qui Sopatrum defendebat, quin iſte, quoniam conſilium dimiſiſſet, illo die rem illam quæſiturus non eſſet; cum repente jubetur dicere. Reſpondet. Ad quos? Ad me, inquit, ſi tibi idoneus videor, qui de homine Siculo ac Græculo judicem. Idoneus es, inquit: ſed pervellem adeſſent ii, qui affuerant antea, cauſamque cognorant. Dic, inquit: illi adeſſe non poſſunt. Nam hercule, inquit Q. Minucius, me quoque Petilius, ut ſibi in conſilio adeſſem, rogavit: et ſimul a ſubſelliis abire cœpit. Iſte iratus hominem verbis vehementioribus proſequitur, atque ei gravius etiam minari cœpit, quod in ſe tantum crimen, invidiamque conflaret.

XXX. Minucius, qui Syracuſis ſic negotiaretur, ut ſui juris, dignitatiſque meminiſſet, et qui ſciret ita ſe in provincia rem augere oportere, ut ne quid de libertate deperderet, homini, quæ viſa ſunt, et quæ tempus illud tulit, et cauſa, reſpondit: cauſam ſeſe, dimiſſo atque ablegato conſilio, defenſurum negavit: itaque a ſubſelliis diſceſſit: idemque hoc, præter Siculos, cæteri Sopatri amici, advocatique fecerunt. Iſte, quanquam eſt incredibili importunitate et audacia, tamen ſubito ſolus deſtitutus pertimuit, et conturbatus eſt. Quid ageret, quo ſe verteret, neſciebat. Si dimiſiſſet eo tempore quæſtionem, poſt illis adhibitis, quos

ablegarat, abſolutum iri Sopatrum videbat. Sin autem hominem miſerum, atque innocentem condemnaſſet, cum ipſe Prætor ſine conſilio, reus autem ſine patrono, atque advocatis fuiſſet, judiciumque C. Sacerdotis reſcidiſſet; invidiam ſe ſuſtinere non poſſe tantam arbitrabatur. Itaque æſtuabat dubitatione: verſabat ſe in utramque partem non ſolum mente, verum etiam corpore; ut omnes, qui aderant, intelligere poſſent, in animo ejus metum, cupiditatemque pugnare. Erat hominum conventus maximus, ſummum ſilentium, ſumma expectatio, quonam eſſet ejus cupiditas eruptura. Crebro dimittebat ſe accenſus ad aurem Timarchides.

Tum iſte aliquando, Age, dic, inquit. Sopatrus implorare hominum atque Deûm fidem, ut cum conſilio cognoſceret. Tum repente iſte teſtes citari jubet. Dicit unus et alter breviter. Nihil interrogatur. Præco *dixiſſe* pronuntiat. Iſte, quaſi metueret, ne Petilius, privato illo judicio tranſacto, aut dilato, cum cæteris in conſilium reverteretur, ita properans de ſella exſiluit: hominem innocentem, a C. Sacerdote abſolutum, indicta cauſa, de ſententia ſcribæ, medici, haruſpiciſque condemnavit.

XXXI. Retinete, retinete hominem in civitate, Judices. Parcite, et conſervate, ut ſit qui nobiſcum res judicet; qui in ſenatu ſine ulla cupiditate de bello et pace ſententiam ferat. Tametſi minus id quidem nobis, minus populo Romano laborandum eſt, qualis iſtius in ſenatu ſententia futura ſit. Quæ enim ejus auctoritas erit? quando iſte ſententiam dicere audebit, aut poterit? quando autem homo tanta luxuria, atque deſidia, niſi Februario menſe, adſpirabit in curiam? Verum veniat ſane: decernat bellum Cretenſibus; liberet Byzantios; regem appellet Ptolemæum; quæ vult Hortenſius, omnia dicat et ſentiat. Minus hæc ad nos, minus ad vitæ noſtræ diſcrimen, minus ad fortunarum noſtrarum periculum, pertinent.

Illud, illud eſt capitale, illud formidoloſum, illud optimo cuique metuendum, quod iſte, ex hoc judicio ſi aliqua vi ſe eripuerit, in judicibus ſit neceſſe eſt: ſententiam de capite civis Romani ferat: ſit in ejus exercitu ſignifer, qui imperium judiciorum

tenere vult. Hoc populus Romanus recuſat, hoc ferre non poteſt; clamat, permittitque vobis, ut, ſi iſtis hominibus delectemini, ſi ex hoc genere ſplendorem ordini, atque ornamentum curiæ conſtituere velitis, habeatis ſane vobiſcum iſtum ſenatorem; iſtum etiam de vobis judicem, ſi vultis, habeatis: de ſe homines, ſi qui extra iſtum ordinem ſunt, quibus ne rejiciendi quidem amplius, quam trium judicum, præclaræ leges Corneliæ faciunt poteſtatem, hunc hominem tam crudelem, tam ſceleratum, tam nefarium, nolunt judicare.

XXXII. Etenim ſi illud eſt flagitioſum (quod mihi omnium rerum turpiſſimum, maximeque nefarium videtur) ob rem judicandam pecuniam accipere, pretio habere addictam fidem et religionem; quanto illud flagitioſius, improbius, indignius, eum, a quo pecuniam ob abſolvendum acceperis, condemnare, ut ne prædonum quidem Prætor in fide retinenda conſuetudinem conſervaret? Scelus eſt accipere ab reo: quanto magis ab accuſatore? quanto etiam ſceleratius ab utroque? Fidem cum propoſuiſſes venalem in provincia, valuit apud te plus is, qui pecuniam majorem dedit. Concedo. Forſitan aliquis aliquando ejuſmodi quippiam fecerit. Cum vero fidem ac religionem tuam jam alteri addictam pecuniâ acceptâ habueris, poſt eandem adverſario tradideris majore pecunia; utrumque falles? et trades cui voles? et ei, quem fefelleris, ne pecuniam quidem reddes?

Quem mihi tu Bulbum, quem Stalenum, quod unquam hujuſmodi monſtrum, aut prodigium audivimus, aut vidimus, qui cum reo tranſigat, poſt cum accuſatore decidat? honeſtos homines, qui cauſam norint, ableget, conſilioque dimittat? ipſe ſolus reum abſolutum, a quo pecuniam acceperit, condemnet, pecuniamque non reddat? Hunc hominem in judicum numero habebimus? hic alteram decuriam ſenatoriam judex obtinebit? hic de capite libero judicabit? huic judicialis tabella committetur? quam iſte non modo cera, verum etiam ſanguine, ſi viſum erit, notabit.

XXXIII. Quid enim horum ſe negat feciſſe? illud videlicet unum, quod neceſſe eſt, pecuniam accepiſſe. Quidni iſte neget?

At eques Romanus, qui Sopatrum defendit, qui omnibus ejus conſiliis, rebuſque interfuit, Q. Minutius juratus dicit pecuniam datam; juratus dicit Timarchidem dixiſſe, majorem ab accuſatoribus pecuniam dari. Dicent hoc Siculi omnes; dicent omnes Halicienſes; dicet etiam prætextatus Sopatri filius, qui ab iſto homine crudeliſſimo, patre innocentiſſimo, pecuniaque patria privatus eſt.

Verum, ſi de pecunia teſtibus planum facere non poſſem, illud negare poſſes, aut nunc negabis, te, conſilio tuo dimiſſo, viris primariis, qui in conſilio C. Sacerdotis fuerant, tibique eſſe ſolebant, remotis, de re judicata judicaſſe? teque eum, quem C. Sacerdos, adhibito conſilio, cauſa cognita, abſolviſſet, eundem, remoto conſilio, cauſa incognita, condemnaſſe? Cum hæc confeſſus eris, quæ in foro palam Syracuſis, in ore, atque in oculis provinciæ geſta ſunt; negato ſane, ſi voles, pecuniam accepiſſe: reperies, credo, aliquem, qui, cum hæc, quæ palam geſta ſunt, videat, quærat quid tu occulte egeris; aut qui dubitet, utrum malit meis teſtibus, an tuis defenſoribus, credere. Dixi jam antea, Judices, me non omnia iſtius, quæ in hoc genere eſſent, enumeraturum, ſed electurum ea, quæ maxime excellerent.

XXXIV. Accipite nunc aliud ejus facinus nobile, et multis locis ſæpe commemoratum; et ejuſmodi, ut in uno omnia maleficia ineſſe videantur. Attendite diligenter: invenietis enim id facinus natum a cupiditate, auctum per ſtuprum, crudelitate perfectum atque concluſum. Sthenius eſt is, qui nobis aſſidet, Thermitanus, antea multis propter ſummam virtutem, ſummamque nobilitatem, nunc propter ſuam calamitatem, atque iſtius inſignem injuriam, omnibus notus. Hujus hoſpitio Verres cum eſſet uſus, et cum apud eum non modo Thermis ſæpenumero fuiſſet, ſed etiam habitaſſet; domo ejus omnia abſtulit, quæ paulo magis animum cujuſpiam, aut oculos poſſent commovere. Etenim Sthenius ab adoleſcentia paulo ſtudioſius hæc compararat, ſupellectilem ex ære elegantiorem, et Deliacam et Corinthiam, tabulas pictas, etiam argenti bene facti, prout Thermitani hominis facultates ferebant, ſatis. Quæ, cum eſſet in Aſia adoleſcens,

ſtudioſe, ut dixi, comparaarat, non tam ſuæ delectationis cauſa, quam ad invitationes, adventuſque noſtrorum hominum, amicorum ſuorum, atque hoſpitum. Quæ poſteaquam iſte omnia abſtulit, alia rogando, alia poſcendo, alia ſumendo; ferebat Sthenius, ut poterat. Angebatur tamen animi dolore neceſſario, quod domum ejus exornatam atque inſtructam, fere jam iſte reddiderat nudam atque inanem. Verumtamen dolorem ſuum nemini impertiebat: Prætoris injurias, tacite; hoſpitis, placide ferendas arbitrabatur. Interea cupiditate iſte illa ſua nota, atque apud omnes pervulgata, cum ſigna quædam pulcherrima atque antiquiſſima Thermis in publico poſita vidiſſet, adamavit: a Sthenio petere cœpit, ut ad ea tollenda operam ſuam profiteretur, ſeque adjuvaret. Sthenius vero non ſolum negavit, ſed etiam oſtendit id fieri nullo modo poſſe, ut ſigna antiquiſſima, monumenta P. Africani, ex oppido Thermitanorum, incolumi illa civitate, imperioque populi Romani tollerentur.

XXXV. Etenim, ut ſimul P. Africani quoque humanitatem et æquitatem cognoſcatis, oppidum Himeram Carthaginenſes quondam ceperant; quod fuerat in primis Siciliæ clarum et ornatum. Scipio, qui hoc dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto, ſocios ſua per noſtram victoriam recuperare; Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit, reſtituenda curavit. Himerâ deletâ, quos cives belli calamitas reliquos fecerat, ii ſeſe Thermis collocarant, in ejuſdem agri finibus, neque longe ab oppido antiquo. Hi ſe patrum fortunam ac dignitatem recuperare arbitrabantur, cum illa majorum ornamenta in eorum oppido collocabantur. Erant ſigna ex ære complura: in his mira pulchritudine ipſa Himera, in muliebrem figuram habitumque formata, ex oppidi nomine, et fluminis. Erat etiam Steſichori poetæ ſtatua ſenilis, incurva, cum libro, ſummo, ut putant, artificio facta: qui fuit Himeræ; ſed et eſt, et fuit tota in Græcia ſummo propter ingenium honore et nomine. Hæc iſte ad inſaniam concupierat. Etiam, quod pene præterii, capella quædam eſt, ea quidem mire, ut etiam nos, qui rudes harum rerum ſumus, intelligere poſſimus, ſcite facta et venuſte. Hæc, et alia

Scipio non negligenter abjecerat, ut homo intelligens Verres auferre poſſet; ſed Thermitanis reſtituerat: non quo ipſe hortos, aut ſuburbanum, aut locum omnino, ubi ea poneret, nullum haberet: ſed ſi domum abſtuliſſet, non diu Scipionis appellarentur, ſed eorum, ad quoſcunque ipſius morte veniſſent: nunc his locis poſita ſunt, ut mihi ſemper Scipionis fore videantur, itaque dicantur.

XXXVI. Hæc cum iſte poſceret, agereturque ea res in ſenatu; Sthenius vehementiſſime reſtitit; multaque, ut in primis Siculorum in dicendo copioſus eſt, commemoravit: urbem relinquere Thermitanos eſſe honeſtius, quam pati tolli ex urbe monumenta majorum, ſpolia hoſtium, beneficia clariſſimi viri, indicia ſocietatis populi Romani, atque amicitiæ. Commoti animi ſunt omnium. Repertus eſt nemo, quin mori diceret ſatius eſſe. Itaque hoc adhuc oppidum Verres invenit prope ſolum in orbe terrarum, unde nihil ejuſmodi rerum de publico per vim, nihil occulte, nihil imperio, nihil gratia, nihil pretio poſſet auferre. Veruntamen haſce hujus cupiditates exponam alio loco: nunc ad Sthenium revertar.

Itaque iſte vehementer Sthenio infenſus hoſpitium ei renunciat; domo ejus emigrat, atque adeo exit: nam jam ante migrarat. Eum autem inimiciſſimi Sthenii domum ſuam ſtatim invitant, ut animum ejus in Sthenium inflammarent, ementiendo aliquid, et criminando. Hi autem erant inimici, Agathinus, homo nobilis, et Dorotheus, qui habebat in matrimonio Callidamam, Agathini ejus filiam, de qua iſte audierat: itaque ad generum Agathini migrare maluit. Una nox interceſſerat, cum iſte Dorotheum ſic diligebat, ut diceres omnia inter eos eſſe communia; Agathinum ita obſervabat, ut aliquem affinem ac propinquum. Contemnere etiam ſignum illud Himeræ jam videbatur, quod eum multo magis figura et lineamenta hoſpitæ delectabant.

XXXVII. Itaque hortari homines cœpit, ut aliquid Sthenio periculi crearent, criminiſque confingerent. Dicebant ſe illi nihil habere, quod dicerent. Tum iſte his aperte oſtendit, et

confirmavit, eos, in Sthenium quidquid vellent, ſimul atque ad ſe detuliſſent, probaturos. Ita illi non procraſtinant; Sthenium ſtatim educunt; aiunt ab eo literas publicas eſſe corruptas. Sthenius poſtulat, ut, cum ſecum ſui cives agant de literis publicis corruptis, ejuſce rei legibus Thermitanorum actio ſit: cum ſenatus populuſque Romanus Thermitanis, quod ſemper in amicitia fideque manſiſſent, urbes, agros, legeſque ſuas reddidiſſet; Publiuſque Rupilius poſtea leges ita Siculis ex ſenatus-conſulto de decem legatorum ſententia dediſſet, ut cives inter ſe legibus ſuis agerent; idemque hoc habuerit Verres ipſe in edicto, ut de his omnibus cauſis ſe ad leges rejiceret.

Iſte, homo omnium æquiſſimus, atque a cupiditate omni remotiſſimus, ſe cogniturum eſſe confirmat: paratum ad cauſam dicendam venire horâ nonâ jubet. Non erat obſcurum, quid homo improbus ac nefarius cogitaret. Neque enim ipſe ſatis occultarat; nec mulier tacere poterat. Intellectum eſt id ipſum agere, ut, cum Sthenium ſine ullo argumento, ac ſine teſte damnaſſet, tum homo nefarius de homine nobili, atque id ætatis, ſuoque hoſpite, virgis ſupplicium crudeliſſime ſumeret. Quod cum eſſet perſpicuum, de amicorum, hoſpitumque ſuorum ſententia, Thermis Sthenius Romam profugit. Hiemi ſeſe, fluctibuſque committere maluit, quam non iſtam communem Siculorum tempeſtatem, calamitatemque vitare.

XXXVIII. Iſte homo certus et diligens, ad horam nonam præſto eſt. Sthenium citari jubet; quem poſteaquam videt non adeſſe, dolore ardere, atque iracundia furere cœpit: Venerios in domum Sthenii mittere; equites circum agros ejus, villaſque dimittere. Itaque dum expectat, quidnam ſibi certi afferatur, ante horam tertiam noctis de foro non diſceſſit. Poſtridie mane deſcendit: Agathinum ad ſeſe vocat: jubet eum de literis publicis in abſentem Sthenium dicere. Erat ejuſmodi cauſa, ut ille ne ſine adverſario quidem apud inimicum judicem reperire poſſit, quid diceret: itaque tantùm verbo poſuit, Sacerdote Prætore, Sthenium literas publicas corrupiſſe. Vix ille hoc dixerat, cum iſte pronuntiat, *Sthenium literas publicas corrupiſſe videri*; et hæc

præterea addidit homo Venerius, novo modo, nullo exemplo, *Ob eam rem H-S quingenties Veneri Erycinæ, de Sthenii bonis exacturum*; bonaque ejus ſtatim cœpit vendere: et vendidiſſet, ſi tantulum moræ fuiſſet, quo minus ei pecunia illa numeraretur.

Ea poſteaquam numerata eſt, contentus hac iniquitate non fuit: palam de ſella, ac tribunali pronuntiat; *Si quis abſentem Sthenium rei capitalis reum facere vellet, ſeſe ejus nomen recepturum:* et ſimul, ut ad cauſam accederet, nomenque deferret, Agathinum, novum affinem, atque hoſpitem, cœpit hortari. Tum ille clare, omnibus audientibus, ſeſe id non eſſe facturum, neque ſe uſque eò Sthenio eſſe inimicum, ut eum rei capitalis affinem eſſe diceret. Hic tum repente Pacilius quidam, homo egens et levis, accedit. Ait, ſi liceret, nomen abſentis deferre ſe velle. Iſte vero, et licere, et fieri ſolere, et ſe recepturum: itaque defertur. Edicit ſtatim, ut Kalendis Decembris adſit Sthenius Syracuſis. Hic, qui Romam veniſſet, ſatiſque feliciter anni jam adverſo tempore navigaſſet, omniaque habuiſſet æquiora, et placabiliora, quam animum Prætoris atque hoſpitis, rem ad amicos ſuos detulit; quæ ut erant acerba, atque indigna, ſic videbantur omnibus.

XXXIX. Itaque in ſenatu continuò Cn. Lentulus, et L. Gellius Conſules faciunt mentionem, placere ſtatui, ſi patribus conſcriptis videretur, *ne abſentes homines in provinciis rei fierent rerum capitalium.* Cauſam Sthenii totam, et iſtius crudelitatem, et iniquitatem ſenatum docent. Aderant in ſenatu Verres, pater iſtius, et flens unumquemque ſenatorem rogabat, ut filio ſuo parceret: neque tamen multum proficiebat: erat enim ſumma voluntas ſenatûs. Itaque ſententiæ dicebantur, *cum Sthenius abſens reus factus eſſet, de abſente judicium nullum fieri placere; et, ſi quod eſſet factum, id ratum eſſe non placere.* Eo die tranſigi nihil potuit, quod et id temporis erat, et ille pater iſtius invenerat homines, qui dicendo tempus conſumerent. Poſtea ſenex Verres defenſores, atque hoſpites omnes Sthenii convenit: rogat eos, atque orat, ne oppugnent filium ſuum; de Sthenio ne laborent:

confirmat his, curaturum ſe eſſe, ne quid ei per filium ſuum noceretur; ſe homines certos ejus rei cauſa in Siciliam, et terra, et mari miſſurum: et erat ſpatium dierum fere triginta ante Kalendas Decembris; quo die iſte, ut Syracuſis Sthenius adeſſet, edixerat. Commoventur amici Sthenii, ſperant fore, ut patris literis, nuntiiſque filius ab incepto furore revocetur. In ſenatu poſtea cauſa non agitur. Veniunt ad iſtum domeſtici nuntii, literaſque a patre afferunt ante Kalendas Decembris, cum iſti etiam tum de Sthenio integra tota res eſſet: eodemque ei tempore de eadem re literæ complures a multis ejus amicis, ac neceſſariis afferuntur.

XL. Hic iſte, qui præ cupiditate, neque officii ſui, neque periculi, neque pietatis, neque humanitatis rationem habuiſſet unquam, neque in eo, quod monebatur, auctoritatem patris, nec in eo, quod rogabatur, voluntatem anteponendam putavit libidini ſuæ, mane Kalendis Decembris, ut edixerat, Sthenium citari jubet. Si abs te iſtam rem parens tuus alicujus amici rogatu, benignitate, aut ambitione inductus petiſſet, graviſſima tamen apud te voluntas patris eſſe debuiſſet. Cum vero abs te tui capitis cauſâ peteret, hominеſque certos domo miſiſſet, hique eo tempore ad te veniſſent, cum tibi in integro tota res eſſet, ne tum quidem te potuit, ſi non pietatis, at ſalutis tuæ ratio ad officium, ſanitatemque reducere? Citat reum. Non reſpondet. Citat accuſatorem: (attendite, quæſo, Judices; videte, quantopere iſtius amentiæ fortuna ipſa adverſata ſit; et ſimul videte, quis Sthenii cauſam caſus adjuverit) citatus accuſator, M. Pacilius, neſcio quo caſu non reſpondit; non affuit.

Si præſens Sthenius reus eſſet factus; ſi manifeſto in maleficio teneretur; tamen, cum accuſator non adeſſet, Sthenium condemnari non oporteret. Etenim, ſi poſſet reus, abſente accuſatore, damnari, non ego a Vibone Veliam parvulo navigio inter fugitivorum, ac prædonum, ac tua tela veniſſem, quo tempore omnis illa mea feſtinatio fuit cum periculo capitis ob eam cauſam, ne tu ex reis eximerere, ſi ego non affuiſſem ad diem. Quod igitur tibi erat in tuo judicio optatiſſimum, me,

cum citatus eſſem, non adeſſe; cur Sthenio non putaſti prodeſſe oportere, cum ejus accuſator non affuiſſet? Itaque fecit, ut exitus principio ſimillimus reperiretur. Quem abſentem reum fecerat, eum abſente accuſatore condemnat.

XLI. Nuntiabatur illi primis illis temporibus id, quod pater quoque ad eum pluribus verbis ſcripſerat, agitatam rem eſſe in ſenatu; etiam in concione tribunum plebis de cauſa Sthenii M. Palicanum eſſe queſtum: poſtremo me ipſum apud collegium hoc tribunorum plebis, cum eorum omnium edicto non liceret quemquam Romæ eſſe, qui rei capitalis condemnatus eſſet, egiſſe cauſam Sthenii; cum rem ita expoſuiſſem, quemadmodum nunc apud vos, docuiſſemque hanc damnationem duci non oportere; tribunos plebis hoc ſtatuiſſe, idque de omnium ſententia pronuntiatum eſſe, *Non videri Sthenium impediri edicto, quo minus ei liceret Romæ eſſe.*

Cum hæc ad iſtum referrentur, timuit aliquando, et commotus eſt. Vertit ſtylum in tabulis ſuis: quo facto cauſam omnem evertit ſuam: nihil enim ſibi reliqui fecit, quod defendi aliqua ratione poſſet. Nam, ſi ita defenderet, recipi nomen abſentis licet; hoc fieri in provincia nulla lex vetat: mala et improba defenſione, verum aliqua tamen uti videretur. Poſtremo illo deſperatiſſimo perfugio uti poſſet, ſe imprudentem feciſſe; exiſtimaſſe id licere. Quanquam hæc perditiſſima defenſio eſt, tamen aliquid dici videretur. Tollit ex tabulis id, quod erat, et facit, coram delatum eſſe.

XLII. Hic videte, in quot ſe laqueos induerit, quorum ex nullo ſe unquam expediet. Primum in Sicilia ſæpe et palam de loco ſuperiore dixerat, et in ſermone multis demonſtrarat, licere nomen recipere abſentis; ſe exemplo feciſſe id, quod feciſſet. Hæc eum dictitaſſe priore actione, et Sex. Pompeius Chlorus dixit, de cujus virtute antea commemoravi, et Cn. Pompeius Theodorus, homo Cn. Pompeii, clariſſimi viri, judicio, plurimis maximiſque in rebus probatiſſimus, et omnium exiſtimatione ornatiſſimus, et Poſides Matro Solentinus, homo ſumma nobilitate, exiſtimatione, virtute: et hac actione quàm voletis

multi dicent, et qui ex iſto ipſo audierint, viri primarii noſtri ordinis; et alii, qui interfuerint, cum abſentis nomen reciperetur. Deinde Romæ, cum res eſſet acta in ſenatu, omnes iſtius amici; in his etiam pater ejus, hoc defendebat licere fieri: ſæpe eſſe factum: iſtum, quod feciſſet, aliorum exemplo inſtitutoque feciſſe.

Dicit præterea teſtimonium tota Sicilia: quæ, in communibus poſtulatis civitatum omnium, Conſulibus edidit, rogare atque orare patres conſcriptos, ut ſtatuerent, ne abſentium nomina reciperentur. Qua de re Cn. Lentulum, patronum Siciliæ, clariſſimum adoleſcentem, dicere audiſtis; Siculos, cum ſe cauſam, quæ pro his ſibi in ſenatu agenda eſſet, docerent, de Sthenii calamitate queſtos eſſe; propterque hanc injuriam, quæ Sthenio facta eſſet, eos ſtatuiſſe, ut, quod dico, poſtularetur.

Quæ cum ita eſſent, tantane amentia præditus, atque audacia fuiſti, ut in re tam clara, tam teſtata, tam abs te ipſo pervulgata, tabulas publicas corrumpere auderes? At quemadmodum corrupiſti? nonne ita, ut, omnibus nobis tacentibus, ipſæ te tuæ tabulæ condemnare poſſent? Quæſo, codicem circumfer; oſtende. Videtiſne totum hoc nomen, coram ubi facit delatum, eſſe in litura? Quid fuit iſtic antea ſcriptum? quod mendum iſta litura correxit? Quid a nobis, Judices, exſpectatis argumenta hujus criminis? nihil dicimus: tabulæ ſunt in medio, quæ ſe corruptas atque interlitas eſſe clamant. Ex iſtis etiam tu rebus effugere te poſſe confidis, cum te nos non opinione dubia, ſed tuis veſtigiis perſequamur, quæ tu in tabulis publicis expreſſa ac recentia reliquiſti? Is mihi etiam Sthenium literas publicas corrupiſſe, cauſa incognita, judicaverit, qui defendere non potuerit, ſe non ex ipſius Sthenii nomine literas publicas corrupiſſe?

XLIII. Videte porro aliam dementiam: videte, ut, dum expedire ſeſe vult, induat. Cognitorem adſcribit Sthenio. Quem? cognatum aliquem, aut propinquum? non. Thermitanum aliquem, honeſtum hominem ac nobilem? ne id quidem. At Siculum, in quo aliquis ſplendor dignitaſque eſſet? minime. Quem

igitur? civem Romanum. Cui hoc probari poteſt? Cum eſſet Sthenius civitatis ſuæ nobiliſſimus, ampliſſima cognatione, plurimis amicitiis; cum præterea totâ Siciliâ multum auctoritate et gratia poſſet, invenire neminem Siculum potuit, qui pro ſe cognitor fieret? hoc probabis? An ipſe civem Romanum maluit? cedò, cui Siculo, cum is reus fieret, civis Romanus cognitor factus unquam ſit. Omnium Prætorum literas, qui ante fuerunt, profer, explica. Si unum inveneris, ego hoc tibi, quemadmodum in tabulis ſcriptum habes, ita geſtum eſſe concedam.

At, credo, Sthenius hoc ſibi amplum eſſe putavit, eligere e civium Romanorum numero, ex amicorum atque hoſpitum ſuorum copia, quem cognitorem daret. Quem delegit? quis in tabulis ſcriptus eſt? C. Claudius, C. filius, Palatina. Non quæro, quis hic ſit Claudius, quam ſplendidus, quam honeſtus, quam idoneus, propter cujus auctoritatem et dignitatem Sthenius ab omnium Siculorum conſuetudine diſcederet, et civem Romanum cognitorem daret. Nihil horum quæro. Fortaſſe enim Sthenius non ſplendorem hominis, ſed familiaritatem, ſecutus eſt. Quid ſi omnium mortalium Sthenio nemo inimicior, quam hic C. Claudius, tum ſemper, tum in his ipſis rebus et temporibus fuit? ſi de literis corruptis contra venit? ſi contrà omni ratione pugnavit? utrum potius pro Sthenio inimicum cognitorem eſſe factum, an te in Sthenii periculo inimici ejus nomine abuſum eſſe credemus?

XLIV. Ac, ne quis forte dubitet, cujuſmodi totum ſit negotium; tametſi jamdudum omnibus iſtius improbitatem perſpicuam eſſe confido, tamen paululum etiam attendite. Videtis illum ſubcriſpo capillo, nigrum, qui eo vultu nos intuetur, ut ſibi ipſe peracutus eſſe videatur? qui tabulas tenet? qui ſcribit? qui monet? qui proximus eſt? Is eſt C. Claudius, qui in Sicilia ſequeſter iſtius, interpres, confector negotiorum, prope collega Timarchidi numerabatur: nunc obtinet eum locum, ut vix Apronio illi de familiaritate concedere videatur, et qui ſe non Timarchidis, ſed ipſius Verris collegam, et ſocium eſſe dicebat.

Dubitate etiam, ſi poteſtis, quin eum iſte potiſſimum ex

omni numero delegerit, cui improbam falſi cognitoris perſonam imponeret, quem et huic inimiciſſimum, et ſibi amicum eſſe arbitraretur? Hic vos dubitatis, Judices, tantam iſtius audaciam, tantam crudelitatem, tantam injuriam vindicare? dubitatis exemplum judicum illorum ſequi, qui, damnato Cn. Dolabella, damnationem Philodami Opuntii reſciderunt, quod is non abſens reus factus eſſet; quæ res iniquiſſima et acerbiſſima eſt: ſed cum ei legatio Romam a ſuis civibus eſſet data? Quod illi judices multo in leviore cauſa ſtatuerunt, æquitatem ſecuti; vos id ſtatuere in graviſſima cauſa, præſertim aliorum auctoritate jam confirmatum, dubitabitis?

XLV. At quem hominem, C. Verres, tanta, tam inſigni injuria affeciſti? cujus abſentis nomen recepiſti? quem abſentem non modo ſine crimine, et ſine teſte, verum etiam ſine accuſatore damnaſti? Quem hominem? Dii immortales! Non dicam amicum tuum, quod apud homines cariſſimum eſt: non hoſpitem, quod ſanctiſſimum eſt: nihil enim minus libenter de Sthenio commemoro: nihil aliud in eo, quod reprehendi poſſit, invenio, niſi quod homo frugaliſſimus, atque integerrimus, te, hominem plenum ſtupri, flagitii, ſceleris, domum ſuam invitavit; niſi quod, qui C. Marii, Cn. Pompeii, C. Marcelli, L. Siſennæ, tui defenſoris, cæterorumque virorum fortiſſimorum hoſpes fuiſſet, atque eſſet, ad eum numerum clariſſimorum hominum tuum quoque nomen aſcripſit.

Quare de hoſpitio violato, et de iſto tuo nefario ſcelere nihil queror: hoc dico, non iis, qui Sthenium norunt, hoc eſt, nemini eorum, qui in Sicilia fuerunt, (nemo enim ignorat, quo hic in civitate ſua ſplendore, qua apud omnes Siculos dignitate, atque exiſtimatione ſit) ſed, ut illi quoque, qui in ea provincia non fuerunt, intelligere poſſint, in quo homine tu ſtatueris exemplum ejuſmodi, quod tum propter iniquitatem rei, tum etiam propter hominis dignitatem, acerbum omnibus, atque intolerandum videretur.

XLVI. Eſtne Sthenius is, qui, omnes honores domi ſuæ facillime cum adeptus eſſet, ampliſſime ac magnificentiſſime geſſit?

qui oppidum non maximum, maximis ex pecunia ſua locis communibus, monumentiſque decoravit? cujus de meritis in rempublicam Thermitanorum, Siculoſque univerſos, fuit ænea tabula fixa Thermis in curia, in qua publice erat de hujus beneficiis ſcriptum, et inciſum? quæ tabula tum imperio tuo revulſa, nunc a me tamen reportata eſt, ut omnes hujus honores inter ſuos, et amplitudinem poſſent cognoſcere. Eſtne hic, qui apud Cn. Pompeium, clariſſimum virum, cum accuſatus eſſet, quod propter C. Marii familiaritatem, et hoſpitium, contra rempublicam ſenſiſſe eum inimici, et accuſatores ejus dicerent, cum magis invidioſo crimine, quam vero arceſſeretur, ita a Cn. Pompeio abſolutus eſt, ut in eo ipſo judicio Pompeius hunc hoſpitio ſuo digniſſimum ſtatuerit? ita porro laudatus, defenſuſque ab omnibus Siculis, ut idem Pompeius non ab homine ſolum, ſed etiam a provincia tota ſe hujus abſolutione inire gratiam arbitraretur? Poſtremo eſtne hic, qui et animum in rempublicam habuit ejuſmodi, et tantum auctoritate apud ſuos cives potuit, ut perficeret in Sicilia ſolus, te Prætore, quod non modo Siculus nemo, ſed ne Sicilia quidem tota, potuiſſet; ut ex oppido Thermis nullum ſignum, nullum ornamentum, nihil ex ſacro, nihil de publico attingeres, cum præſertim eſſent multa præclara, et tu omnia concupiſſes?

Denique nunc vide, quid inter te, cujus nomine apud Siculos dies feſti agitantur, et præclara illa Verrea celebrantur, cui ſtatuæ Romæ ſtant inauratæ, a communi Siciliæ, quemadmodum inſcriptum videmus, datæ: vide, inquam, quid inter te, et hunc Siculum, qui abs te eſt, patrono Siciliæ, condemnatus, interſit. Hunc civitates ex Sicilia permultæ, teſtimonio ſuo, legationibuſque ob eam rem miſſis publice laudant; te omnium Siculorum patronum una Mamertina civitas, ſocia furtorum, ac flagitiorum tuorum, publice laudat; ita tamen, novo more, ut legati lædant, legatio laudet: cæteræ quidem civitates publice literis, legationibus, teſtimoniis accuſant, queruntur, arguunt: ſi tu abſolutus ſis, funditus everſas ſe eſſe arbitrantur.

XLVII. Hoc de homine, ac de hujus bonis, etiam in Eryco monte monumentum tuorum flagitiorum, crudelitatiſque poſuiſti: in quo Sthenii Thermitani nomen aſcriptum eſt. Vidi argenteum Cupidinem cum lampade. Quid tandem habuit argumenti, aut rationis res, quamobrem in eo potiſſimùm Sthenianum præmium poneretur? utrùm hoc ſignum cupiditatis tuæ, an tropæum neceſſitudinis, atque hoſpitii, an amoris indicium eſſe voluiſti? Faciunt hoc homines, quos in ſumma nequitia non ſolum libido et voluptas, verum etiam ipſius nequitiæ fama, delectat, ut multis in locis notas, ac veſtigia ſcelerum ſuorum relinqui velint. Ardebat amore illius hoſpitæ, propter quam hoſpitii jura violarat. Hoc non ſolum ſciri tum, verum etiam commemorari ſemper volebat. Itaque ex illa ipſa re, quam, accuſante Agathino, geſſerat, Veneri potiſſimum deberi præmium ſtatuit, quæ illam totam accuſationem, judiciumque conflarat. Putarem te gratum in Deos, ſi hoc donum Veneri non de Sthenii bonis dediſſes, ſed de tuis: quod facere debuiſti, præſertim cum tibi illo ipſo anno a Chelidone veniſſet hæreditas.

Hic ego, ſi hanc cauſam non omnium Siculorum rogatu recepiſſem; ſi hoc a me muneris non univerſa provincia popoſciſſet; ſi me animus, atque amor in rempublicam, exiſtimatioque offenſa noſtri ordinis, ac judiciorum non hoc facere coegiſſet; atque hæc una cauſa fuiſſet, quod amicum, atque hoſpitem meum Sthenium, quem in quæſtura mea ſingulariter dilexiſſem, de quo optime exiſtimaſſem, quem in provincia exiſtimationis meæ ſtudioſiſſimum, cupidiſſimumque cognoſſem, tam crudeliter, ſcelerate, nefarieque tractaſſes: tamen digna cauſa eſſet, cur inimicitias hominis improbiſſimi ſuſciperem, ut hoſpitis ſalutem, fortunaſque defenderem. Fecerunt hoc multi apud majores noſtros; fecit etiam nuper homo clariſſimus, Cn. Domitius, qui M. Silanum, conſularem virum, accuſavit propter Egritomari Tranſalpini hoſpitis injurias. Putarem me idoneum, qui exemplum ſequerer humanitatis, atque officii, proponeremque ſpem meis hoſpitibus, ac neceſſariis, quo tutiorem vitam ſeſe meo præſidio victuros eſſe arbitrarentur.

Cum vero in communibus injuriis totius provinciæ Sthenii quoque cauſa contineatur, multique uno tempore a me hoſpites, atque amici publice, privatimque defendantur; profecto vereri non debeo, ne quis hoc, quod facio, non exiſtimet me ſummi officii ratione impulſum, coactumque ſuſcepiſſe.

XLVIII. Atque, ut aliquando de rebus ab iſto cognitis, judicatiſque, et de judiciis datis dicere deſiſtamus; et quoniam facta iſtius in his generibus infinita ſunt, nos modum aliquem et finem orationi noſtræ, criminibuſque faciamus; pauca ex aliis generibus ſumemus. Audiſtis ob jus dicundum Q. Varium dicere, procuratores ſuos iſti centum et triginta millia nummûm dediſſe: meminiſtis Q. Varii teſtimonium, remque hanc totam C. Sacerdotis, hominis ornatiſſimi, teſtimonio comprobari: ſcitis, Cn. Sertium, M. Modium, equites Romanos, ſexcentos præterea cives Romanos, multoſque Siculos, dixiſſe, ſe iſti pecuniam ob jus dicundum dediſſe. De quo crimine quid ego diſputem, cum id totum poſitum ſit in teſtibus? quid porro argumenter, qua de re dubitare nemo poſſit? An hoc dubitabit quiſquam omnium, quin is venalem in Sicilia juriſdictionem habuerit, qui Romæ totum edictum, atque omnia decreta vendiderit? quin is ab Siculis ob decreta interponenda pecuniam acceperit, qui M. Octavium Ligurem ob jus dicundum popoſcerit? Quod enim præterea genus pecuniæ cogendæ præteriit? quod non, ab omnibus aliis præteritum, excogitavit? ecqua res apud civitates Siculas expetitur, in qua aut honos aliquis ſit, aut poteſtas, aut procuratio, quin eam rem tu ad tuum quæſtum, nundinationemque hominum traduxeris?

XLIX. Dicta ſunt priore actione et privatim, et publice teſtimonia: legati Centuripini, Haleſini, Catinenſes, Panormitanique dixerunt, multarum præterea civitatum: jam vero privatim plurimi; quorum ex teſtimoniis cognoſcere potuiſtis, totâ Siciliâ per triennium neminem ulla in civitate ſenatorem factum eſſe gratis; neminem, ut leges eorum ſunt, ſuffragiis; neminem, niſi iſtius imperio, aut literis: atque in his omnibus ſenatoribus

cooptandis, non modo ſuffragia nulla fuiſſe, ſed ne genera quidem ſpectata eſſe, ex quibus in eum ordinem cooptari liceret; neque cenſus, neque ætatis, neque cætera Siculorum jura valuiſſe. Quicunque ſenator voluerit fieri, quamvis puer, quamvis indignus, quamvis ex eo loco, ex quo non liceret; ſi is pretio apud iſtum fieret idoneus ut vinceret, factum eſſe ſemper: non modo Siculorum nihil in hac re valuiſſe leges, ſed ne ab ſenatu quidem populoque Romano datas. Quas enim leges ſociis amiciſque dat is, qui habet imperium a populo Romano, auctoritatem legum dandarum a ſenatu, hæ debent et populi Romani, et ſenatûs exiſtimari.

Haleſini pro multis et magnis ſuis, majorumque ſuorum in rempublicam noſtram meritis atque beneficiis, ſuo jure nuper, L. Licinio, Q. Mucio Conſulibus, cum haberent inter ſe controverſias de ſenatu cooptando, leges ab ſenatu noſtro petiverunt. Decrevit ſenatus honorifico ſenatus-conſulto, ut his C. Claudius, Appii filius, Pulcher, Prætor, de ſenatu cooptando leges conſcriberet. C. Claudius, adhibitis omnibus Marcellis, qui tum erant, de eorum ſententia leges Haleſinis dedit; in quibus multa ſanxit de ætate hominum, ne quis minor triginta annis natu; de quæſtu, quem qui feciſſet, ne legeretur; de cenſu, de cæteris rebus. Quæ omnia, ante iſtum Prætorem, et noſtrorum magiſtratuum auctoritate, et Haleſinorum ſumma voluntate valuerunt. Ab iſto et Præco, qui voluit, iſtum ordinem pretio mercatus eſt: et pueri annorum ſenûm, ſeptenûmque denûm, ſenatorium nomen nundinati ſunt: et, quod Haleſini, antiquiſſimi et fideliſſimi ſocii atque amici, Romæ impetrarant, ut apud ſe ne ſuffragiis quidem fieri liceret, id pretio, ut fieri poſſet, effecit.

L. Agrigentini de ſenatu cooptando Scipionis leges antiquas habent: in quibus et eadem illa ſancta ſunt, et hoc amplius: cum Agrigentinorum duo genera ſint, unum veterum, alterum colonorum, quos T. Manlius Prætor ex ſenatus-conſulto de oppidis Siculorum deduxit Agrigentum; cautum eſt in Scipionis legibus, ne plures eſſent in ſenatu ex colonorum numero, quam ex veterum Agrigentinorum. Iſte, qui omnia jura pretio

exæquaſſet, omniumque rerum delectum atque diſcrimen pecuniâ ſuſtuliſſet, non modo illa, quæ erant ætatis, ordinis, quæſtuſque, permiſcuit, ſed etiam in his duobus generibus civium novorum veterumque, delectum ordinemque turbavit. Nam, cum eſſet ex veterum numero quidam ſenator demortuus, et cum ex utroque genere par numerus reliquus eſſet, veterem cooptari neceſſe erat legibus, ut is amplior numerus eſſet. Quæ cum ita ſe res haberet, tamen ad iſtum venerunt emptum locum illum ſenatorium non ſolum veteres, ſed etiam novi: fit, ut pretio novus vincat, literaſque a Prætore auferat. Agrigentini ad iſtum legatos mittunt, qui eum leges doceant, conſuetudinemque omnium annorum demonſtrent; ut iſte intelligeret, ei ſe illum locum vendidiſſe, cui ne commercium quidem eſſe oporteret. Quorum oratione iſte, cum pretium jam accepiſſet, ne tantulum quidem commotus eſt.

Idem fecit Heracleæ: nam eò quoque colonos P. Rupilius deduxit; legeſque ſimiles de cooptando ſenatu, ac de numero veterum ac novorum dedit. Ibi non ſolum iſte, ut apud cæteros, pecuniam accepit, ſed etiam genera veterum ac novorum, numerumque permiſcuit.

LI. Nolite exſpectare, dum omnes obeam oratione mea civitates. Hoc uno complector crimine omnia, neminem iſto Prætore ſenatorem fieri potuiſſe, niſi qui iſti pecuniam dediſſet. Hoc idem transfero in magiſtratus, curationes, ſacerdotia: quibus in rebus non ſolum hominum jura, ſed etiam Deorum religiones immortalium omnes repudiavit. Syracuſis lex eſt de religione, quæ in annos ſingulos Jovis ſacerdotem ſortitò capi jubebat: quod apud illos ampliſſimum ſacerdotium putatur. Cum ſuffragiis tres ex tribus generibus creati ſunt, res revocatur ad ſortem. Perfecerat iſte imperio, ut pro ſuffragio Theomnaſtus familiaris ſuus in tribus illis renuntiaretur. In ſorte, cui imperare non poterat, exſpectabant homines, quidnam acturus eſſet. Homo, id quod erat facillimum, primo vetat ſortiri: jubet extra ſortem Theomnaſtum renunciari. Negant id Syracuſani per religiones ſacrorum ullo modo fieri poſſe; fas denique negant

eſſe. Jubet ille ſibi legem recitari. Recitatur: in qua ſcriptum erat, *Ut, quot eſſent renunciati, tot in hydriam ſortes conjicerentur: cujus nomen exiſſet, ut is haberet id ſacerdotium.* Iſte, homo ingenioſus et peracutus, Optime, inquit. Nempe ſcriptum ita eſt, *quot renuntiati erunt.* Quot ergo, inquit, ſunt renuntiati? Reſponſum, tres. Num quid igitur oportet, niſi tres ſortes conjici, unam educi? Nihil. Conjici jubet tres, in quibus omnibus ſcriptum eſſet nomen Theomnaſti. Fit clamor maximus, cum id univerſis indignum atque nefarium videretur. Ita Jovis illud ſacerdotium ampliſſimum per hanc rationem Theomnaſto datur.

LII. Cephalœdi menſis eſt certus, quo menſe ſacerdotem maximum creari oporteat. Erat ejus honoris cupidus Artemo quidam, Climachias cognomine, homo ſane locuples, et domi nobilis: ſed is fieri nullo modo poterat, ſi Herodotus quidam adeſſet. Ei locus ille atque honos in illum annum ita deberi putabatur, ut ne Climachias quidem contra diceret. Res ad iſtum defertur, et iſtius more deciditur. Toreumata ſane nota ac pretioſa auferuntur. Herodotus Romæ erat: ſatis putabat ſe ad comitia tempore venturum, ſi pridie veniſſet. Iſte, ne aut alio menſe, ac fas erat, comitia haberentur, aut Herodoto præſenti honos adimeretur, (id quod iſte non laborabat, Climachias minime volebat) excogitat (dixi jamdudum; non eſt homo acutior quiſquam, nec fuit) excogitat, inquam, quemadmodum menſe illo legitimo comitia haberentur, nec tamen Herodotus adeſſe poſſet.

Eſt conſuetudo Siculorum, cæterorumque Græcorum, quod ſuos dies, menſeſque congruere volunt cum ſolis lunæque ratione, ut nonnunquam, ſi quis diſcrepet, eximant unum aliquem diem, aut, ſummùm, biduum ex menſe; quos illi ἐξαιρεσίμους dies nominant: item nonnunquam uno die longiorem menſem faciunt, aut biduo. Quæ iſte cum cognoviſſet, novus aſtrologus, qui non tam cæli rationem, quam cælati argenti, duceret, eximi jubet non diem ex menſe, ſed ex anno unum dimidiatumque menſem, hoc modo; ut, quo die (verbi cauſa) eſſe oporteret Idus Januarias, eo die Kalendas Martias proſcriberet.

Itaque fit, omnibus recuſantibus et plorantibus. Dies is erat legitimus comitiis habendis. Eo modo ſacerdos Climachias renuntiatus eſt.

Herodotus, cum Româ revertitur, diebus, ut ipſe putabat, quindecim ante comitia, offendit eum menſem comitialem, comitiis jam abhinc triginta diebus habitis. Tunc Cephalœditani decreverunt intercalarium XLV dies longum, ut reliqui menſes in ſuam rationem reverterentur. Hoc ſi Romæ fieri poſſet, certe aliqua ratione expugnaſſet iſte, ut dies XLV inter binos ludos tollerentur, per quos ſolos judicium fieri poſſet.

LIII. Jam vero Cenſores quemadmodum in Sicilia iſto Prætore creati ſunt, operæ pretium eſt cognoſcere. Ille enim eſt magiſtratus apud Siculos, cui diligentiſſime mandatur a populo, propter hanc cauſam, quod omnes Siculi ex cenſu quotannis tributa conferunt : in cenſu habendo poteſtas omnis exiſtimationis habendæ, ſummæque faciundæ, Cenſori permittitur. Itaque eum populus, cui maximam fidem ſuarum rerum habebat, maxima cura deligit; et, propter magnitudinem poteſtatis, hic magiſtratus a populo ſumma ambitione contenditur. In ea re iſte nihil obſcure facere voluit, non in ſortitione fallere, neque dies de faſtis eximere. Nihil ſane vafre, nec malitioſe facere conatus eſt; ſed, ut ſtudia, cupiditateſque honorum, atque ambitiones ex omnibus civitatibus tolleret, quæ res evertendæ reipublicæ ſolent eſſe, oſtendit, ſeſe in omnibus civitatibus Cenſores eſſe facturum. Tanto mercatu Prætoris indicto, concurritur undique ad iſtum Syracuſas. Flagrabat domus tota Prætoria ſtudio hominum, et cupiditate : nec mirum, omnibus comitiis tot civitatum unam in domum revocatis, tantaque ambitione provinciæ totius in uno cubiculo incluſa. Exquiſitis palam pretiis, et licitationibus factis, deſcribebat Cenſores binos in ſingulas civitates Timarchides. Is ſuo labore, ſuiſque acceſſionibus, hujus negotii, atque operis moleſtiâ conſequebatur, ut ad iſtum ſine ulla ſollicitudine, ſumma pecunia referretur. Jam hic Timarchides quantam pecuniam fecerit, plane adhuc cognoſcere non potuiſtis: veruntamen priore actione, quam-

varie, quam improbe prædatus eſſet, multorum ex teſtimoniis cognoviſtis.

LIV. Sed, ne miremini, qua ratione hic tantum apud iſtum libertus potuerit, exponam vobis breviter, quid hominis ſit: ut et iſtius nequitiam, qui illum ſecum habuerit, eo præſertim numero ac loco, et calamitatem provinciæ cognoſcatis. In mulierum corruptelis, et in omni ejuſmodi luxuria atque nequitia, mirandum in modum reperiebam hunc Timarchidem ad iſtius flagitioſas libidines, ſingularemque nequitiam natum, atque aptum fuiſſe: inveſtigare, adire, appellare, corrumpere, quidvis facere in ejuſmodi rebus, quamvis callide, quamvis audacter, quamvis impudenter: eundem mira quædam excogitare genera furandi. Nam ipſum Verrem tantùm avaritia ſemper hiante, atque imminenti fuiſſe, ingenio et cogitatione nulla; ut, quidquid ſua ſponte faciebat, item ut vos Romæ cognoviſtis, eripere potius, quam fallere videretur.

Hæc vero hujus erat ars, et malitia miranda, quod acutiſſime totâ provinciâ, quid cuique accidiſſet, quid cuique eſſet neceſſe, indagare et odorari ſolebat; omnium adverſarios, omnium inimicos diligenter cognoſcere, colloqui, attentare; ex utraque parte cauſas, voluntates perſpicere, facultates et copias: quibus opus eſſet, metum afferre; quibus expediret, ſpem oſtendere: accuſatorum, et quadruplatorum quidquid erat, habebat in poteſtate: quod cuique negotii conflare volebat, nullo labore faciebat: iſtius omnia decreta, imperia, literas peritiſſime, et callidiſſime venditabat.

Ac non ſolum erat adminiſter iſtius cupiditatum, verum etiam ipſe ſui meminerat æque. Non ſolum nummos, ſi qui iſti exciderant, tollere ſolebat, ex quibus pecuniam maximam fecit; ſed etiam voluptatum, flagitiorumque iſtius ipſe reliquias colligebat. Itaque in Sicilia non Athenionem, qui nullum oppidum cepit, ſed Timarchidem fugitivum omnibus oppidis per triennium ſcitote regnaſſe: in Timarchidis poteſtate ſociorum populi Romani antiquiſſimorum, atque amiciſſimorum liberos, matresfamilias, bona, fortunaſque omnes fuiſſe. Is igitur, ut dico,

Timarchides in omnes civitates, accepto pretio, Cenſores dimiſit. Comitia, iſto Prætore, Cenſorum, ne ſimulandi quidem cauſa, fuerunt.

LV. Jam hoc impudentiſſime: palam (licebat enim videlicet legibus) ſingulis Cenſoribus denarii trecenti ad ſtatuam Prætoris imperati ſunt. Cenſores CXXX facti ſunt. Pecuniam illam ob cenſuram contra leges clam dederunt; hæc denariûm XXXIX millia palam ſalvis legibus contulerunt in ſtatuam. Primum quo tantam pecuniam? deinde quamobrem Cenſores ad ſtatuam tibi conferebant? ordo aliquis, Cenſorum eſt collegium? genus aliquod hominum? nam aut publice civitates iſtos honores habent; aut generatim homines, ut aratores, ut mercatores, ut navicularii. Cenſores quidem quî magis, quam ædiles? Ob beneficium? ergo hoc fatebere, abs te hæc petita eſſe, (nam empta non audebis dicere) te eos magiſtratus hominibus beneficii, non reipublicæ, cauſa permiſiſſe? hoc autem cum tute fatebere, quiſquam dubitabit, quin tu iſtam apud populos provinciæ iſtius invidiam atque offenſionem, non ambitionis, neque beneficiorum collocandorum, ſed pecuniæ conciliandæ, cauſa ſuſceperis?

Itaque illi Cenſores fecerunt idem, quod in noſtra republica ſolent ii, qui per largitionem magiſtratus adepti ſunt: dederunt operam, ut ita poteſtatem gererent, ut illam lacunam rei familiaris explerent. Sic cenſus habitus eſt, te Prætore, ut eo cenſu nullius civitatis reſpublica poſſet adminiſtrari. Nam locupletiſſimi cujuſque cenſus extenuarant, tenuiſſimi auxerant. Itaque in tributis imperandis tantum oneris plebi imponebatur, ut, etiamſi homines tacerent, res ipſa illum cenſum repudiaret: id quod intelligi facillime re ipſa poteſt.

LVI. Nam L. Metellus, qui, poſteaquam ego inquirendi cauſa in Siciliam veni, repente Letilii adventu, iſtius non modo amicus, verum etiam cognatus factus eſt; is, quod videbat iſtius cenſum ſtare nullo modo poſſe, eum cenſum obſervari juſſit, qui viro fortiſſimo, atque innocentiſſimo Sex. Peducæo Prætore habitus eſſet. Erant enim tum Cenſores legibus facti, delecti

a ſuis civitatibus: quibus, ſi quid commiſiſſent, pœnæ legibus erant conſtitutæ. Te autem Prætore, qui Cenſor aut legem metueret, qua non tenebatur, quoniam creatus lege non erat, aut animadverſionem tuam, cum id, quod abs te emerat, vendidiſſet?

Teneat jam ſane meos teſtes Metellus: cogat alios laudare, ſicut in multis conatus eſt: modo hæc faciat, quæ facit. Quis enim unquam tanta a quoquam contumelia, quis tanta ignominia affectus eſt? Quinto quoque anno Sicilia tota cenſetur: erat cenſa Prætore Peducæo. Quintus annus cum te Prætore incidiſſet, cenſa denuo eſt. Poſtero anno L. Metellus mentionem tui cenſus fieri vetat: Cenſores dicit de integro ſibi creari placere: interea Peducæanum cenſum obſervari jubet. Hoc ſi tuus inimicus tibi feciſſet, tamen, ſi animo æquo provincia tuliſſet, inimici judicium grave videretur. Fecit amicus recens, et cognatus voluntarius: aliter enim, ſi provinciam retinere, ſi ſalvus ipſe in provincia vellet eſſe, facere non potuit.

LVII. Expectas etiam, quid hi judicent? Si tibi magiſtratum abrogaſſet, minore ignominia te affeciſſet, quam cum ea, quæ in magiſtratu geſſiſti, ſuſtulit, atque irrita juſſit eſſe. Neque in hac re ſola fuit ejuſmodi, ſed, antequam ego in Siciliam veni, in maximis rebus, ac plurimis. Nam et Heraclio Syracuſano tuos illos palæſtritas bona reſtituere juſſit, et Epicrati Bidinos, et pupillo Drepanitano A. Claudium: et, niſi mature Letilius in Siciliam veniſſet cum literis, minus xxx diebus Metellus totam triennii præturam tuam reſcidiſſet.

Et, quoniam de ea pecunia, quam tibi ad ſtatuam Cenſores contulerunt, dixi; non mihi prætermittendum videtur ne illud quidem genus pecuniæ conciliatæ, quam tu a civitatibus ſtatuarum nomine coegiſti. Video enim ejus pecuniæ ſummam eſſe pergrandem; ad H-S cxx millia. Tantum conficitur ex teſtimoniis, ac literis civitatum: et iſte hoc concedit, nec poteſt aliter dicere. Quare cujuſmodi putamus eſſe illa, quæ negat, cum hæc tam improba ſint, quæ fatetur? Quid enim vis conſtitui? conſumptam eſſe omnem iſtam pecuniam in ſtatuis?

Fac ita eſſe. Tamen hoc ferendum nullo modo eſt, tantam ab ſociis pecuniam auferri, ut omnibus in angiportis prædonis improbiſſimi ſtatuæ ponantur, qua vix tuto tranſiri poſſe videatur.

LVIII. Verum ubi tandem, aut in quibus ſtatuis iſta tanta pecunia conſumpta eſt? Conſumetur, inquies. Scilicet expectemus legitimum illud quinquennium. Si hoc intervallo non conſumpſerit; tum denique nomen ejus de repetundis pecuniis ſtatuarum nomine deferamus. Reus eſt maximis, plurimiſque criminibus in judicium vocatus. H-S cxx millia ex hoc uno genere capta videmus. Si condemnatus eris; non, opinor, id ages, ut iſta pecunia quinquennio conſumatur in ſtatuis. Sin abſolutus eris; quis erit tam amens, qui te, ex tot, tantiſque criminibus elapſum, poſt quinquennium ſtatuarum nomine arceſſat? Ita, ſi neque adhuc conſumpta iſta pecunia eſt, et eſt perſpicuum non conſumptum iri, licet jam intelligamus, inventam eſſe rationem, quare et iſte H-S cxx millia uno genere conciliarit, et ceperit; et cæteri, ſi a vobis hoc erit comprobatum, quam volent magnas hoc nomine pecunias capere poſſint. Ut jam videamur non a pecuniis capiendis homines abſterrere, ſed, cum genera quædam pecuniarum capiendarum comprobarimus, honeſta nomina turpiſſimis rebus imponere.

Etenim, ſi C. Verres H-S cxx millia populum, verbi gratia, Centuripinum popoſciſſet, eamque ab his pecuniam abſtuliſſet; non, opinor, eſſet dubium, quin eum, ſi tum id planum fieret, condemnari neceſſe eſſet. Quid, ſi eundem populum H-S ccc millia popoſcit, eaque coegit, atque abſtulit? num idcirco abſolvetur, quod adſcriptum eſt, eam pecuniam datam ſtatuarum nomine? non, opinor: niſi forte id agimus, non ut magiſtratibus noſtris moram accipiendi, ſed ut ſociis cauſam dandi, afferre videamur. Quod ſi quem ſtatuæ magnopere delectant, et ſi quis earum honore et gloria ducitur, is hæc tamen conſtituat neceſſe eſt; primum, averti pecuniam domum non placere; deinde, ipſarum ſtatuarum modum quendam eſſe oportere; deinde illud, certe ab invitis, exigi non oportere.

LIX. Ac de avertenda pecunia, quæro abs te, utrum ipſæ civitates ſolitæ ſint ſtatuas tibi faciendas locare ei, cui poſſent optima conditione locare, an aliquem curatorem præficere, qui ſtatuis faciendis præeſſet, an tibi, an cui tu imperaſſes, adnumerare pecuniam? Nam ſi per eos ſtatuæ fiebant, a quibus tibi iſte honos habebatur; audio: ſin Timarchidi pecunia numerabatur; deſine, quæſo, ſimulare, te, cum in manifeſto furto teneare, gloriæ ſtudioſum, ac monumentorum fuiſſe. Quid vero? modum ſtatuarum haberi nullum placet? Atqui habeatur neceſſe eſt. Etenim ſic conſiderate. Syracuſana civitas (ut eam potiſſimum nominem) dedit ipſi ſtatuam: eſt honos. Et patri: bella hæc pietatis, et quæſtuoſa ſimulatio. Et filio: ferri hoc poteſt; hunc enim puerum non oderant. Verum quoties, et quot nominibus a Syracuſanis ſtatuas auferes? Ut in foro ſtatuerent, abſtuliſti: ut in curia, coegiſti: ut pecuniam conferrent in eas ſtatuas, quæ Romæ ponerentur, imperaſti: ut iidem darent homines aratorum nomine; dederunt: ut iidem pro parte in commune Siciliæ conferrent; etiam id contulerunt. Una civitas cum tot nominibus pecuniam contulerit, idemque hoc civitates cæteræ fecerint; non res ipſa vos admonet, ut putetis, modum aliquem huic cupiditati conſtitui oportere? Quod ſi hoc voluntate ſua nulla civitas fecit; ſi omnes imperio, metu, vi, malo adductæ, tibi pecuniam ſtatuarum nomine contulerunt; per Deos immortales! num cui dubium eſſe poterit, quin, etiam ſi quis ſtatuerit, accipere ad ſtatuas licere, idem tamen ſtatuat, eripere certe non licere?

Primum igitur in hanc rem teſtem totam Siciliam citabo; quæ mihi unâ voce ſtatuarum nomine magnam pecuniam per vim coactam eſſe demonſtrat. Nam legationes omnium civitatum in poſtulatis communibus, quæ fere omnia ex tuis injuriis nata ſunt, etiam hoc ediderunt, *Ut ſtatuas ne cui, niſi cum is de provincia deceſſiſſet, pollicerentur.*

LX. Tot Prætores in Sicilia fuerunt; toties apud majores noſtros Siculi ſenatum adierunt, toties hac memoria; tamen hujuſce novi poſtulati genus atque principium tua prætura attulit.

Quid enim tam novum, non ſolum re, ſed genere ipſo poſtulandi? Nam cætera, quæ ſunt in iiſdem poſtulatis de injuriis tuis, ſunt nova; ſed tamen non novo modo poſtulantur. Rogant et orant Siculi patres conſcriptos, ut noſtri magiſtratus poſthac decumas lege Hieronica vendant. Tu primus contra vendideras, audio. Ne, in cellam quod imperatur, æſtiment: hoc quoque propter tuos ternos denarios nunc primum poſtulatur: ſed genus iſtud poſtulandi non eſt novum. Ne abſentis nomen recipiatur; ex Sthenii calamitate, et tua natum eſt injuria. Cætera non colligam. Sunt omnia Siculorum poſtulata ejuſmodi, ut crimina collecta in unum te reum eſſe videantur: quæ tamen omnia novas injurias habent, ſed poſtulationum formulas uſitatas.

Hoc poſtulatum de ſtatuis ridiculum eſſe videatur ei, qui rem, ſententiamque non perſpiciat. Poſtulant enim, non, uti ne cogantur ſtatuere: quid igitur? ut ipſis ne liceat. Quid eſt hoc? petis a me, quod in tua poteſtate eſt, ut id tibi facere non liceat? pete potius, ne quis te invitum polliceri, aut facere cogat. Nihil ergo, inquit. Negabunt enim omnes ſe coegiſſe. Si me ſalvum eſſe vis, mihi impone iſtam vim, ut omnino mihi non liceat polliceri. Ex tua prætura primum nata eſt hæc poſtulatio: qua cum utuntur, hoc ſignificant, atque adeo aperte oſtendunt ſeſe ad ſtatuas tuas pecuniam metu ac malo coactos, invitiſſimos contuliſſe. Quid, ſi hoc non dicant, tibi non neceſſe ſit ipſi id confiteri? Vide, et perſpice, qua defenſione ſis uſurus. Jam intelliges, hoc tibi de ſtatuis confitendum eſſe.

LXI. Mihi enim renuntiatur, ita conſtitui a tuis patronis, hominibus ingenioſis, cauſam tuam, et ita eos abs te inſtitui et doceri; ut quiſque ex provincia Sicilia gravior homo, atque honeſtior teſtimonium vehementius dixerit, ſicuti Siculi multi primarii viri multa dixerunt, te ſtatim hoc iſtis tuis defenſoribus dicere; *Inimicus eſt propterea, quod arator eſt.* Itaque uno genere, opinor, circumſcribere habetis in animo genus hoc aratorum, quod eos infenſo animo, atque inimico veniſſe dicatis, quia fuerit in decumis iſte vehementior. Ergo aratores, inimici omnes, adverſarii ſunt: nemo eorum eſt, quin periſſe te cupiat. Omnino

præclare te habes, cum is ordo, atque id genus hominum, quod optimum atque honeſtiſſimum eſt, a quo uno et ſumma reipublicæ, et illa provincia maxime continetur, tibi eſt inimiciſſimum.

Verum eſto : alio loco de aratorum animo, et injuriis videro. Nunc, quod mihi abs te datur, id accipio, eos tibi eſſe inimiciſſimos. Nempe, ita dicis, propter decumas. Concedo ; non quæro, jure, an injuria, ſint inimici. Quid ergo illæ ſibi ſtatuæ equeſtres inauratæ volunt, quæ populi Romani oculos animoſque maxime offendunt, propter ædem Vulcani ? nam inſcriptum eſſe video, quandam ex his ſtatuam aratores dediſſe. Si honoris cauſa ſtatuam dederunt, inimici non ſunt. Credamus teſtibus : tum enim honori tuo, nunc jam religioni ſuæ, conſulunt : ſin autem metu coacti dederunt, confiteare neceſſe eſt, te in provincia pecuniam ſtatuarum nomine per vim, ac metum coegiſſe. Utrum tibi commodum eſt, elige.

LXII. Equidem libenter hoc jam crimen de ſtatuis relinquam ut mihi tu illud concedas, quod tibi honeſtiſſimum eſt, aratores tibi ad ſtatuam honoris tui cauſâ, voluntate ſua, contuliſſe. Da mihi hoc : jam tibi maximam partem defenſionis præcideris. Non enim poteris aratores tibi iratos eſſe, atque inimicos, dicere. O cauſam ſingularem ! ô defenſionem miſeram, ac perditam ! nolle hoc accipere reum ab accuſatore, et eum reum, qui Prætor in Sicilia fuerit, aratores ei ſtatuam ſua voluntate ſtatuiſſe ; aratores de eo bene exiſtimare, amicos eſſe, ſalvum eſſe cupere ! metuit, ne hoc vos exiſtimetis. Obruitur enim aratorum teſtimoniis.

Utar eo, quod datur. Certe hoc ita vobis judicandum eſt, eos, qui iſti inimiciſſimi ſunt, ut ipſe exiſtimare vult, ad iſtius honores, atque monumenta pecuniam non voluntate ſua contuliſſe. Atque ut hoc totum facillime intelligi poſſit, quem voles eorum teſtium, quos produxero, qui ex Sicilia teſtes ſint, ſive togatum velis, ſive Siculum, rogato, et eum, qui tibi inimiciſſimus eſſe videbitur, qui ſe ſpoliatum a te dicit ; ecquid ſuo nomine in tuam ſtatuam contulerit. Neminem reperies, qui neget : etenim omnes dederunt.

Quemquam igitur putas dubitaturum, quin is, quem inimiciſſimum tibi eſſe oporteat, qui abs te graviſſimas injurias acceperit, pecuniam ſtatuæ nomine dederit, vi, atque imperio adductus, non officio ac voluntate? Et hujus ego pecuniæ, Judices, quæ permagna eſt, impudentiſſimeque coacta ab invitis, non habui rationem, neque habere potui, quantum ab aratoribus, quantum ab negotiatoribus, qui Syracuſis, qui Agrigenti, qui Panormi, qui Lilybæi negotiantur, eſſet coactum; quoniam intelligitis, ipſius quoque confeſſione ab invitiſſimis coactam eſſe.

LXIII. Venio nunc ad civitates Siciliæ: de quibus facillime judicium fieri voluntatis poteſt. An etiam Siculi inviti contulerunt? non eſt probabile. Etenim ſic C. Verrem præturam in Sicilia geſſiſſe conſtat, ut, cum utriſque ſatisfacere non poſſet, et Siculis, et togatis, officii potius in ſocios, quam ambitionis in cives, rationem duxerit: itaque eum non ſolum PATRONUM iſtius inſulæ, ſed etiam SOTERA inſcriptum vidi Syracuſis. Hoc quantum eſt? ita magnum, ut Latino uno verbo exprimi non poſſit. Is eſt nimirum *Soter*, qui ſalutem dedit. Hujus nomine etiam dies feſti agitantur, pulchra illa Verrea, non quaſi Marcellea, ſed pro Marcelleis; quæ illi iſtius juſſu ſuſtulerunt. Hujus fornix in foro Syracuſis eſt, in quo nudus filius ſtat: ipſe autem ex equo nudatam ab ſe provinciam proſpicit. Hujus ſtatuæ omnibus locis; quæ hoc demonſtrare videntur, propemodum non minus multas ſtatuas iſtum poſuiſſe Syracuſis, quam abſtuliſſe. Huic etiam Romæ videmus in baſi ſtatuarum, maximis literis inciſum, A COMMUNI SICILIÆ datas. Quamobrem? quî hoc probari poteſt cuiquam, tantos honores habitos eſſe ab invitis?

LXIV. Hic tibi etiam multo magis, quam ante in aratoribus, videndum et conſiderandum eſt, quid velis. Magna res eſt. Utrum tibi Siculos, publice, privatimque amicos, an inimicos, exiſtimari vis? Si inimicos, quid te futurum eſt? quo confugies? ubi nitere? modo aratorum honeſtiſſimorum hominum, ac locupletiſſimorum, et Siculorum, et civium Romanorum numerum abs te abalienaſti: nunc de Siculis civitatibus quid ages?

Dices tibi Siculos eſſe amicos? quî poteris? qui (quod nullo in homine antea fecerant, ut in eum publice teſtimonium dicerent, cum præſertim ex ea provincia condemnati ſint complures, qui ibi Prætores fuerunt, duo ſoli abſoluti) huc conveniunt cum literis, veniunt cum mandatis, veniunt cum teſtimoniis publicis. Qui, ſi te publice laudarent, tamen id more potius ſuo, quam merito tuo, facere viderentur: hi cum de tuis factis publice conqueruntur, nonne hoc indicant, tantas eſſe injurias, ut multo maluerint de ſuo more decedere, quam de tuis moribus non dicere.

Confitendum eſt igitur tibi neceſſario, Siculos inimicos eſſe, qui quidem et in te graviſſima poſtulata Conſulibus ediderint, et me, ut hanc cauſam, ſalutiſque ſuæ defenſionem ſuſciperem, obſecrarint: qui, cum a Prætore prohiberentur, a quatuor Quæſtoribus impedirentur, omnium minas, atque omnia pericula, pro ſalute ſua, levia duxerint: qui priore actione ita teſtimonia graviter, vehementerque dixerint, ut Artemonem Centuripinum legatum, et publice teſtem, Q. Hortenſius accuſatorem, non teſtem, eſſe diceret. Etenim cum propter virtutem, et fidem cum Androne, homine honeſtiſſimo, et certiſſimo, tum etiam propter eloquentiam, legatus a ſuis civibus electus eſt, ut poſſet multas iſtius et varias injurias, quam apertiſſime vobis, planiſſimeque explicare.

LXV. Dixerunt Haleſini, Catinenſes, Tyndaritani, Ennenſes, Herbitenſes, Agyrinenſes, Netinenſes, Segeſtani. Numerare omnes non eſt neceſſe. Scitis quam multi, et quam multa priore actione dixerint. Nunc et illi, et reliqui dicent. Omnes denique hoc in hac cauſa intelligent, hoc animo eſſe Siculos, ut, ſi in iſtum animadverſum non ſit, ſibi relinquendas domos, ac ſedes ſuas, et ex Sicilia decedendum, atque adeo fugiendum eſſe arbitrentur. Hos homines tu perſuadebis ad honores, atque amplitudinem tuam, pecunias maximas voluntate ſua contuliſſe? Credo, qui te in tua civitate incolumem eſſe nollent, hi monumenta tuæ formæ, ac nominis, in ſuis civitatibus eſſe cupiebant. Res declaravit, ut cupierint. Jamdudum enim mihi nimium

tenuiter Siculorum erga te voluntatis argumenta colligere videor, utrum ſtatuas voluerint tibi ſtatuere, an coacti ſint.

De quo homine hoc auditum eſt unquam, quod tibi accidit, ut ejus in provincia ſtatuæ, in locis publicis poſitæ, partim etiam in ædibus ſacris, per vim, per univerſam multitudinem dejicerentur? Tot homines in Aſia nocentes, tot in Africa, tot in Hiſpania, Gallia, Sardinia, tot in ipſa Sicilia fuerunt: ecquo de homine hoc unquam audivimus? Novum eſt, Judices: in Siculis quidem, et in omnibus Græcis, monſtri ſimile. Non crederem hoc de ſtatuis, niſi jacentes revulſaſque vidiſſem; propterea quod apud omnes Græcos hic mos eſt, ut honorem hominibus habitum in monumentis hujuſmodi nonnulla religione Deorum conſecrari arbitrentur.

Itaque cum Rhodii bellum illud prope ſoli ſuperius cum Mithridate rege geſſerint, omneſque ejus copias, acerrimumque impetum, mœnibus, littoribus, claſſibuſque ſuis exceperint; cum et regis inimici præter cæteros eſſent; ſtatuam ejus, quæ erat apud ipſos in celeberrimo urbis loco, ne tum quidem in ipſis urbis periculis attigerunt. Forſitan vix convenire videretur, quem ipſum hominem cuperent evertere, ejus effigiem ſimulacrumque ſervare: ſed tamen videbam, apud eos cum eſſem, et religionem eſſe quandam in his rebus, a majoribus traditam, et hoc diſputare; cum ſtatua ſe ejus habuiſſe temporis rationem, quo poſita eſſet; cum homine vero, quo gereret bellum, atque hoſtis eſſet.

LXVI. Videtis igitur conſuetudinem, religionemque Græcorum, quæ monumenta hoſtium in bello ipſo ſoleat defendere, eam ſumma in pace Prætoris populi Romani ſtatuis præſidio non fuiſſe. Taurominitani, quorum eſt civitas fœderata, homines quietiſſimi, qui maxime ab injuriis noſtrorum magiſtratuum remoti conſuerant eſſe, præſidio fœderis; hi tamen iſtius evertere ſtatuam non dubitaverunt. Qua ablata, baſin tamen in foro manere voluerunt; quòd gravius in iſtum fore putabant, ſi ſcirent homines, ſtatuam ejus a Taurominitanis eſſe dejectam, quam ſi nullam unquam poſitam arbitrarentur. Tyndaritani dejecerunt

in foro; et eadem de cauſa equum inanem reliquerunt. Leontinis, miſera in civitate atque inani, tamen iſtius, in gymnaſio, ſtatua dejecta eſt. Nam quid ego de Syracuſanis loquar, quod non eſt proprium Syracuſanorum, ſed et illorum commune, et conventûs illius, ac prope totius provinciæ? quanta illuc multitudo, quanta vis hominum conveniſſe dicebatur tum, cum ſtatuæ ſunt illius dejectæ atque everſæ? at quo loco? celeberrimo ac religioſiſſimo; ante ipſum Serapim, in primo aditu veſtibuloque templi. Quod niſi Metellus hoc tam graviter egiſſet, atque illam rem imperio edictoque prohibuiſſet; veſtigium ſtatuarum iſtius in tota Sicilia nullum eſſet relictum. Atque ego hoc non vereor, ne quid horum non modo impulſu, verum omnino adventu meo factum eſſe videatur. Omnia iſta ante facta ſunt, non modo, quàm ego Siciliam, verum etiam quàm iſte Italiam attigit. Dum ego in Sicilia ſum, nulla ſtatua dejecta eſt. Poſteaquam illinc diſceſſi, quæ geſta ſunt, cognoſcite.

LXVII. Centuripinorum ſenatus decrevit, populuſque juſſit, ut, quæ ſtatuæ C. Verris ipſius, et patris, et filii, eſſent, eas Quæſtores demoliendas locarent; dumque ea demolitio fieret, ſenatores ne XXX minus adeſſent. Videte gravitatem civitatis, et dignitatem: neque eas in urbe ſua ſtatuas eſſe voluerunt, quas inviti per vim atque imperium dediſſent; neque ejus hominis, in quem ipſi cum graviſſimo teſtimonio publice, quod nunquam antea, Romam mandata legatoſque miſiſſent: et id gravius eſſe putaverunt, ſi publico conſilio, quam ſi per vim multitudinis factum videretur.

Cum hoc conſilio ſtatuas Centuripini publice ſuſtuliſſent, audit Metellus; graviter fert: evocat ad ſe Centuripinum magiſtratum, et decem-primos. Niſi reſtituiſſent ſtatuas, vehementer iis minatur. Illi ad ſenatum renuntiant. Statuæ, quæ iſtius cauſæ nihil prodeſſent, reponuntur. Decreta Centuripinorum, quæ de ſtatuis erant facta, non tolluntur. Hic ego aliud alii concedo: Metello, homini ſapienti, prorſus non poſſum ignoſcere, ſi quid ſtulte facit. Quid? ille hoc putabat Verri criminoſum fore, ſi ejus ſtatuæ eſſent dejectæ, quod ſæpe vento, aut

aliquo caſu fieri ſolet? Non erat in hoc neque crimen ullum, neque reprehenſio. Ex quo igitur crimen, atque accuſatio naſcitur? ex hominum judicio, et voluntate.

LXVIII. Ego, ſi Metellus ſtatuas reponere Centuripinos non coegiſſet, hæc dicerem; Videte, Judices, quantum et quam acerbum dolorem ſociorum atque amicorum animis inuſſerint iſtius injuriæ; cum Centuripinorum amiciſſima et fideliſſima civitas, quæ tantis officiis cum populo Romano conjuncta eſt, ut non ſolum rempublicam noſtram, ſed etiam in quovis homine privato nomen ipſum Romanorum ſemper dilexerit, ea publico conſilio atque auctoritate judicarit, C. Verris ſtatuas eſſe in urbe ſua non oportere. Recitarem decreta Centuripinorum. Laudarem illam civitatem; id quod veriſſime poſſem. Commemorarem decem millia civium Centuripinorum, fortiſſimorum, fideliſſimorumque ſociorum: eos omnes ſtatuiſſe, *Monumentum iſtius in ſua civitate nullum eſſe oportere.*

Hæc tum dicerem, ſi ſtatuas Metellus non repoſuiſſet. Velim quærere nunc ex ipſo Metello, quidnam ſua vi et auctoritate mihi ex hac oratione præciderit. Eadem opinor omnia convenire. Neque enim, ſi maxime ſtatuæ dejectæ eſſent, eas ego vobis poſſem jacentes oſtendere. Hoc uno uterer; civitatem tam gravem ſtatuas judicaſſe C. Verris demoliendas. Hoc mihi Metellus non eripuit: hoc etiam addidit, ut quererer, ſi mihi videretur, tam iniquo jure ſociis atque amicis imperari, ut iis ne in ſuis quidem beneficiis libero judicio uti liceret: ut vos rogarem, ut conjecturam faceretis, qualem in his rebus in me L. Metellum fuiſſe putaretis, in quibus rebus obeſſe mihi poſſet, cum in hac re tam aperta cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit. Sed ego Metello non iraſcor, neque ei ſuam purgationem eripio, qua ille apud omnes utitur, ut nihil malitioſe, neque conſulto feciſſe videatur.

LXIX. Jam igitur eſt ita perſpicuum, ut negare non poſſis, nullam tibi ſtatuam voluntate cujuſquam datam; nullam pecuniam ſtatuarum nomine, niſi vi expreſſam et coactam. Quo quidem in crimine non illud ſolum intelligi volo, te ad ſtatuas, H-S.

cxx. millia coegiſſe; ſed multo etiam illud magis, quod ſimul demonſtrandum eſt, quantum odium in te aratorum, quantum omnium Siculorum ſit, et fuerit: in quo quæ veſtra defenſio futura ſit, conjectura aſſequi non queo.

Oderunt Siculi; togatorum enim cauſâ multa feci. At hi quidem acerrimi, inimiciſſimique ſunt. Inimicos habeo cives Romanos, quod ſociorum commoda ac jura defendi. At ſocii in hoſtium numero ſe abs te habitos queruntur. Aratores inimici ſunt propter decumas. Quid? qui agros immunes liberoſque arant, cur oderunt? cur Haleſini? cur Centuripini? cur Segeſtani? cur Halicienſes? Quod genus hominum, quem numerum, quem ordinem proferre poſſis, qui te non oderit, ſive civium Romanorum, ſive Siculorum? Ut etiam ſi cauſam, cur te oderint, non poſſim dicere, tamen illud dicendum putem; *Quem omnes mortales oderint, eum quoque vobis odio eſſe oportere.*

An hoc dicere audebis; utrum de te aratores, utrum denique Siculi univerſi bene an male exiſtiment, ad rem id non pertinere? Neque tu hoc dicere audebis; neque, ſi cupias, licebit. Eripiunt enim tibi iſtam orationem contemnendorum Siculorum, atque aratorum, ſtatuæ illæ equeſtres, quas tu paulo ante, quam ad urbem venires, poni, inſcribique juſſiſti, ut omnium inimicorum animos, accuſatorumque tardares. Quis enim tibi moleſtus eſſet, aut quis appellare auderet, cum videret ſtatuas ab negotiatoribus, ab aratoribus, a communi Siciliæ? quod eſt aliud in illa provincia genus humanum? nullum. Ergo ab univerſa provincia, generatim a ſingulis ejus partibus non ſolum diligitur, ſed etiam ornatur. Quis hunc attingere audeat? Potes igitur dicere, nihil tibi obeſſe oportere aratorum, negotiatorum, Siculorumque omnium teſtimonia, cum, eorum nominibus in ſtatuarum inſcriptione poſitis, omnem te ſperaris invidiam atque infamiam tuam poſſe extinguere? An, quorum auctoritate tu ſtatuas cohoneſtare tuas conatus es, eorum ego dignitate accuſationem meam comprobare non potero? niſi forte, quod apud publicanos gratioſus fuiſti, in ea re ſpes te aliqua conſolatur. Quæ gratia ne quid tibi prodeſſe poſſet, ego mea diligentia

perfeci; ut etiam obeſſe deberet, tu tua ſapientia curaſti. Etenim rem totam, Judices, breviter cognoſcite.

LXX. In ſcriptura Siciliæ pro magiſtro eſt quidam L. Carpinatius, qui et ſui quæſtus cauſa, et fortaſſe quod ſociorum intereſſe arbitrabatur, bene penitus in iſtius familiaritatem ſeſe dedit. Is, cum Prætorem circum omnia fora ſectaretur, neque ab eo unquam diſcederet, in eam jam venerat familiaritatem, conſuetudinemque in vendendis iſtius decretis et judiciis, tranſigendiſque negotiis, ut prope alter Timarchides numeraretur. Hoc erat etiam capitalior, quod idem pecuniam iis, qui ab iſto aliquid mercabantur, fœnori dabat. Ea autem fœneratio erat hujuſmodi, Judices, ut etiam hic quæſtus huic cederet. Nam, quas pecunias iis ferebat expenſas, quibuſcum contrahebat, aut ſcribæ iſtius, aut Timarchidi, aut etiam ipſi iſti referebat acceptas. Idem præterea pecunias iſtius extraordinarias grandes ſuo nomine fœnerabatur.

Hic primo Carpinatius, antequam in iſtius tantam familiaritatem perveniſſet, aliquoties ad ſocios literas de iſtius injuriis miſerat. Canuleius vero, qui in portu Syracuſis operas dabat, furta quoque iſtius permulta nominatim ad ſocios perſcripſerat ea, quæ ſine portorio Syracuſis erant exportata: portum autem, et ſcripturam eadem ſocietas habebat. Ita factum eſt, ut eſſent permulta, quæ ex ſocietatis literis dicere in iſtum, ac proferre poſſemus. Verum accidit, ut Carpinatius, qui jam cum iſto ſumma conſuetudine, præterea re, ac ratione, conjunctus eſſet, crebras poſtea literas ad ſocios de iſtius ſummis officiis in rem communem, beneficiiſque mitteret. Etenim cum iſte omnia, quæcunque Carpinatius poſtulabat, facere ac decernere ſolebat; tum ille etiam plura ſcribebat ad ſocios: ut, ſi poſſet, quæ antea ſcripſerat, ea plane extingueret. Ad extremum vero, cum iſte jam decedebat, ejuſmodi literas ad eos miſit, ut huic frequentes obviam prodirent, gratiaſque agerent; facturos ſe, ſi quid imperaſſet, ſtudioſe pollicerentur. Itaque ſocii fecerunt: vetere inſtituto publicanorum, non quod iſtum ullo honore dignum arbitrarentur, ſed quod ſua intereſſe putabant, ſe memores,

gratoſque exiſtimari, gratias iſti egerunt: Carpinatium ſæpe ad ſe de ejus officiis literas miſiſſe dixerunt.

LXXI. Iſte, cum reſpondiſſet ſe ea libenter feciſſe, operaſque Carpinatii magnopere laudaſſet, dat amico ſuo cuidam negotium, qui tum magiſter erat ejus ſocietatis, ut diligenter caveret, atque proſpiceret, ne quid eſſet in literis ſociorum, quod contra ſuum caput, atque exiſtimationem valere poſſet. Itaque ille, multitudine ſociorum remota, decumanos convocat: rem defert. Statuunt illi, atque decernunt, ut eæ literæ, quibus exiſtimatio C. Verris læderetur, removerentur; operaque daretur, ne ea res C. Verri fraudi eſſe poſſet.

Si oſtendo, hoc decreviſſe decumanos; ſi planum facio, hoc decreto remotas eſſe literas, quid expectatis amplius? poſſumne rem magis judicatam afferre? magis reum condemnatum in judicium adducere? At quorum judicio condemnatum? nempe eorum, quos ii, qui ſeveriora judicia deſiderant, arbitrantur res judicare oportere; publicanorum judicio, quos videlicet nunc populus judices poſcit: de quibus, ut eos judices habeamus, legem ab homine non noſtri generis, non ex equeſtri loco profecto, ſed nobiliſſimo, promulgatam videmus.

Decumani, hoc eſt, principes, et quaſi ſenatores publicanorum, removendas de medio literas cenſuerunt. Habeo ex iis, qui affuerunt, quos producam, homines honeſtiſſimos, ac locupletiſſimos, iſtos ipſos principes equeſtris ordinis; quorum ſplendore vel maxime iſtius, qui legem promulgavit, oratio et cauſa nititur. Venient in medium; dicent, quid ſtatuerint. Profecto, ſi recte homines novi, non mentientur: literas enim communes de medio removere potuerunt; fidem ſuam, et religionem removere non poſſunt. Ergo equites Romani, qui te ſuo judicio condemnarunt, horum judicio condemnari noluerunt. Vos nunc, utrum illorum judicium, an voluntatem ſequi malitis, conſiderate.

LXXII. At vide, quid te amicorum tuorum ſtudium, quid tuum conſilium, quid ſociorum voluntas adjuvet. Dicam paulo promptius: (neque enim jam vereor, ne quis hoc me magis

accuſatorie, quam libere, dixiſſe arbitretur) ſi iſtas literas non, decreto decumanorum, magiſtri removiſſent; tantum poſſem in te dicere, quantum in literis inveniſſem. Nunc, decreto iſto facto, literiſque remotis, tantum mihi licet dicere, quantum poſſum; tantum judici ſuſpicari, quantum velit. Dico, te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpuræ, plurimam veſtem Melitenſem, plurimam ſtragulam, multam Deliacam ſupellectilem, plurima vaſa Corinthia, magnum numerum frumenti, vim mellis maximam, Syracuſis exportaſſe; his pro rebus, quod portorium non eſſet datum, literas ad ſocios miſiſſe L. Canuleium, qui in portu operas daret.

Satiſne magnum hoc crimen videtur? nullum, opinor, majus. Quid defendet Hortenſius? poſtulabit, ut literas Canuleii proferam? crimen hujuſmodi, niſi literis confirmetur, inane eſſe dicet? Clamabo, literas remotas eſſe de medio; decreto ſociorum erepta mihi eſſe iſtius indicia, ac monumenta furtorum. Aut hoc contendat nunquam eſſe factum: aut omnia tela excipiat neceſſe eſt. Negas eſſe factum? placet mihi iſta defenſio: deſcendo: æqua enim conditio, æquum certamen proponitur. Producam teſtes, et producam plures eodem tempore: quoniam tum, cum actum eſt, una fuerunt; nunc quoque una ſunt: cum interrogabuntur, obligentur non ſolum jurisjurandi, atque exiſtimationis periculo, ſed etiam communi inter ſe conſcientia. Si planum fit, hoc ita, quemadmodum dico, eſſe factum; num poteris dicere, Hortenſi, nihil in iſtis fuiſſe literis, quod Verrem læderet? Non modo id non dices, ſed ne illud quidem tibi dicere licebit, tantum, quantum ego dicam, non fuiſſe. Ergo hoc veſtro conſilio, et gratia perfeciſtis, ut, quemadmodum paulo ante dixi, et mihi ſumma facultas ad accuſandum daretur, et judicibus libera poteſtas ad credendum.

LXXIII. Quod cum ita ſit, nihil fingam tamen. Meminero, me non ſumpſiſſe, quem accuſarem, ſed recepiſſe, quos defenderem; vos ex me cauſam non a me prolatam, ſed ad me delatam, audire oportere; me Siculis ſatis eſſe facturum, ſi, quæ

cognovi in Sicilia, quæ accepi ab ipſis, diligenter expoſuero; populo Romano, ſi nullius vim, nullius potentiam pertimuero; vobis, ſi facultatem vere, atque honeſte judicandi, fide, et diligentia mea fecero; mihimet, ſi ne minimum quidem de eo curriculo vitæ, quod mihi ſemper propoſitum fuit, deceſſero.

Quapropter nihil eſt, quod metuas, ne quid in te confingam: etiam quod lætere, habes. Multa enim, quæ ſcio abs te eſſe commiſſa, quod aut nimium turpia, aut parum credibilia ſunt, prætermittam. Tantùm agam de hoc toto nomine ſocietatis. Ut jam ſcire poſſis; quæram, decretumne ſit. Cum id invenero; quæram, remotæne ſint literæ. Cum id quoque conſtabit, vos jam, me tacito, intelligetis, ſi illi, qui hoc iſtius cauſa decreverunt, equites Romani, nunc iidem in eum judices eſſent, iſtum ſine dubio condemnarent, de quo literas eas, quæ iſtius furta indicarent, et ad ſe miſſas, et ſuo decreto remotas ſcirent eſſe. Quem igitur ab iis equitibus Romanis, qui iſtius cauſa cupiunt omnia, qui ab eo benigniſſime tractati ſunt, condemnari neceſſe eſſet; is a vobis, Judices, ulla vi, aut ratione abſolvi poteſt?

Ac, ne forte ea, quæ remota de medio, atque erepta vobis ſunt, omnia ita condita fuiſſe, atque ita abdite latuiſſe videantur, ut hac diligentia, quam ego a me expectari maxime puto, nihil horum inveſtigari, nihil aſſequi potuerit: quæ conſilio aliquo, aut ratione inveniri potuerunt, inventa ſunt, Judices. Manifeſtis in rebus hominem jam teneri videbitis. Nam quod in publicanorum cauſis, vel plurimum ætatis meæ verſor, vehementerque illum ordinem obſervo, ſatis commode mihi videor eorum conſuetudinem uſu, tractandoque cognoſſe.

LXXIV. Itaque, ut hoc comperi, remotas eſſe literas ſocietatis, habui rationem annorum, per quos iſte in Sicilia fuiſſet: deinde quæſivi, quod erat inventu facillimum, qui per eoſdem annos magiſtri iſtius ſocietatis fuiſſent. Sciebam enim hanc magiſtrorum, qui tabulas haberent, conſuetudinem eſſe, ut, cum tabulas novo magiſtro traderent, exempla literarum ipſi habere non nollent. Itaque ad L. Vibium, equitem Romanum, virum

primarium, quem reperiebam magiſtrum fuiſſe eo ipſo anno, qui mihi maxime quærendus erat, primum veni. Sane homini præter opinionem improviſo incidi. Scrutatus ſum quæ potui, et quæſivi omnia: inveni duos ſolos libellos ab L. Canuleio miſſos ſociis ex portu Syracuſis: in quibus erat ratio ſcripta menſium complurium, rerum exportatarum iſtius nomine ſine portorio. Itaque obſignavi ſtatim. Erant hæc ex eo genere, quod ego maxime genus ex ſociorum literis reperire cupiebam; verum tantum inveni, Judices, quod apud vos quaſi exempli cauſa proferre poſſem. Sed tamen, quidquid erit in his libellis, quantulumcunque videbitur eſſe, hoc quidem certe manifeſtum erit: de cæteris ex hoc conjecturam facere debebitis. Recita mihi, quæſo, hunc primum libellum; deinde illum alterum. LIBELLI CANULEII. Jam non quæro, unde CCCC amphoras mellis habueris, unde tantum Melitenſium, unde quinquaginta tricliniorum lectos, unde tot candelabra: non, inquam, jam quæro, unde hæc habueris; ſed quo tibi tantum opus fuerit, id quæro. Mitto de melle: ſed tantumne Melitenſium, quaſi etiam amicorum uxores, tantum lectorum, quaſi etiam omnium iſtorum villas, ornaturus eſſes?

LXXV. Cum hæc paucorum menſium ratio in his libellis ſit, facite, ut vobis triennii totius veniat in mentem. Sic contendo; ex his parvis libellis apud unum magiſtrum ſocietatis repertis, vos jam conjecturâ aſſequi poſſe, cujuſmodi prædo iſte in illa provincia fuerit; quam multas cupiditates, quas varias, quam infinitas habuerit; quantam pecuniam non ſolum numeratam, verum etiam hujuſmodi in rebus poſitam, confecerit: quæ vobis alio loco planius explicabuntur.

Nunc hoc attendite. His exportationibus, quæ recitatæ ſunt, ſcribit H-S LX ſocios perdidiſſe ex viceſima portorii Syracuſis. Pauculis igitur menſibus, ut hi puſilli, et contempti libelli indicant, furta Prætoris, quæ eſſent H-S duodecies, ex uno oppido ſolo exportata ſunt. Cogitate nunc, cum illa ſit hæc inſula, quæ undique exitus maritimos habeat, quid ex cæteris locis exportatum putetis; quid Agrigento, quid Lilybæo, quid Panormo,

quid Thermis, quid Haleſa, quid Catina, quid ex cæteris oppidis: quid vero Meſſana, quem iſte ſibi locum maxime tutum arbitrabatur; ubi animo ſemper ſoluto liberoque erat, quod ſibi iſte Mamertinos delegerat, ad quos omnia, quæ aut diligentius ſervanda, aut occultius exportanda erant, deportaret. His inventis libellis, cæteri remoti, et diligentius ſunt reconditi: nos tamen, ut omnes intelligant, hoc nos ſine cupiditate agere, his ipſis libellis contenti ſumus.

LXXVI. Nunc ad ſociorum tabulas accepti et expenſi, quas removere honeſte nullo modo potuerunt, et ad amicum tuum Carpinatium revertemur. Inſpiciebamus Syracuſis a Carpinatio confectas tabulas ſocietatis, quæ ſignificabant, multis nominibus eos homines verſuram a Carpinatio feciſſe, qui pecuniam Verri dediſſent. Erit vobis luce clarius, Judices, cum eos ipſos produxero, qui dederunt. Intelligetis enim, illa tempora, per quæ, cum eſſent in periculo, pretio ſeſe redemerunt, cum ſocietatis tabulis, non ſolum Conſulibus, verum etiam menſibus, convenire.

Cum hæc maxime cognoſceremus, et jam in manibus tabulas haberemus, repente adſpicimus lituras ejuſmodi, quaſi quædam vulnera tabellarum recentia. Statim ſuſpicione offenſi, ad ea ipſa nomina oculos animumque tranſtulimus. Erant acceptæ pecuniæ a C. Verrutio, ſic tamen, ut uſque ad alterum *R*, literæ conſtarent integræ; reliquæ omnes eſſent in litura. Alterum, tertium, quartum, permulta erant ejuſdemmodi nomina. Cum manifeſta res, tum flagitioſa tabularum, atque inſignis turpitudo teneretur, quærere incepimus de Carpinatio, quiſnam eſſet is Verrutius, quîcum tantæ pecuniæ rationem haberet. Hærere homo, verſari, rubere. Quod lege excipiuntur tabulæ publicanorum, quo minus Romam deportentur; ut res quam maxime clara ac teſtata eſſe poſſet, in jus ad Metellum Carpinatium voco; tabulaſque ſocietatis in forum defero. Fit maximus concurſus hominum; et quod erat Carpinatii nota cum iſto Prætore ſocietas, ac fœneratio; ſumme exſpectabant omnes, quidnam in tabulis contineretur.

LXXVII. Rem ad Metellum defero, me tabulas perſpexiſſe ſociorum: in his tabulis magnam rationem C. Verrutii permultis nominibus eſſe; meque hoc perſpicere ex conſulum, menſiumque ratione, hunc Verrutium neque ante adventum C. Verris, neque poſt deceſſionem quidquam cum Carpinatio rationis habuiſſe. Poſtulo, mihi reſpondeat, qui ſit iſte Verrutius; mercator, an negotiator, an arator, an pecuarius: in Sicilia ſit, an jam deceſſerit. Clamare omnes ex conventu, neminem unquam ex Sicilia fuiſſe Verrutium. Ego inſtare, ut mihi reſponderet, quis eſſet, ubi eſſet, unde eſſet: cur ſervus ſocietatis, qui tabulas confecerit, ſemper in Verrutii nomine, certo ex loco, mendoſus eſſet.

Atque hæc poſtulabam, non quo illum cogi putarem oportere, ut ea mihi reſponderet invitus; ſed ut omnibus iſtius furta, illius flagitium, utriuſque audacia perſpicua eſſe poſſet. Itaque illum in jure, metu, conſcientiaque peccati mutum, atque exanimatum, ac vix vivum relinquo: tabulas in foro ſummâ hominum frequentiâ exſcribo: adhibentur in exſcribendo de conventu viri primarii: literæ, lituræque omnes aſſimulatæ, expreſſæ, de tabulis in libros transferuntur.

Hæc omnia ſummâ curâ et diligentiâ recognita, et collata, et ab hominibus honeſtiſſimis obſignata ſunt. Si Carpinatius tum mihi reſpondere noluit; reſponde mihi nunc tu, Verres, quem eſſe hunc tuum pene gentilem Verrutium putes. Fieri non poteſt, ut, quem video, te Prætore, in Sicilia fuiſſe, et quem ex ipſa ratione intelligo locupletem fuiſſe, eum tu in tua provincia non cognoris. Atque adeo, ne hoc aut longius, aut obſcurius eſſe poſſit, procedite in medium; explicate deſcriptionem, imaginemque tabularum; ut omnes mortales iſtius avaritiæ non jam veſtigia, ſed ipſa cubilia, videre poſſint.

LXXVIII. Videtis Verrutium? videtis primas literas integras? videtis extremam partem nominis, caudam illam Verris, tanquam in luto, demerſam eſſe in litura? Sic habent ſe tabulæ, Judices, ut videtis. Quid expectatis? quid quæritis amplius? tu ipſe Verres, quid ſedes? quid moraris? Nam aut exhibeas nobis

Verrutium, neceſſe eſt; aut te eſſe Verrutium fateare. Laudantur oratores veteres, Craſſi illi, et Antonii, quod crimina diluere dilucide, quod copioſe reorum cauſas defendere, ſolerent. Nimirum illi non ingenio ſolum his patronis, ſed fortuna etiam, præſtiterunt. Nemo enim tunc ita peccabat, ut defenſioni locum non relinqueret; nemo ita vivebat, ut nulla ejus vitæ pars ſummæ turpitudinis eſſet expers; nemo ita in manifeſto peccatu tenebatur, ut, cum impudens fuiſſet in facto, tum impudentior videretur, ſi negaret.

Nunc vero quid faciat Hortenſius? Avaritiæne crimina frugalitatis laudibus deprecetur? At hominem flagitioſiſſimum, libidinoſiſſimum, nequiſſimumque defendit. An ab hac ejus infamia, nequitia, veſtros animos in aliam partem, fortitudinis commemoratione, traducat? At homo inertior, ignavior, magis vir inter mulieres, impura inter viros muliercula proferri non poteſt. At mores commodi. Quis contumacior? quis inhumanior? quis ſuperbior? At hæc ſine cujuſquam malo. Quis acerbior? quis inſidioſior? quis crudelior unquam fuit? In hoc homine, atque in ejuſmodi cauſa quid facerent omnes Craſſi, et Antonii? Tantum, opinor, Hortenſi, ad hanc cauſam non accederent, ne in alterius impudentia ſui pudoris exiſtimationem amitterent. Liberi enim ad cauſas, ſolutique veniebant; neque committebant, ut, ſi impudentes in defendendo eſſe noluiſſent, ingrati in deferendo exiſtimarentur.

ACCUSATIONIS

IN C. VERREM

LIBER TERTIUS.

DE FRUMENTO.

ORATIO VIII.

I. OMNES, qui alterum, Judices, nullis impulſi inimicitiis, nulla privatim læſi injuria, nullo præmio adducti, in judicium reipublicæ cauſa vocant, providere debent, non ſolum quid oneris in præſentia tollant, ſed etiam quantum in omnem vitam negotii ſuſcipere conentur. Legem enim ſibi ipſi dicunt innocentiæ, continentiæ, virtutumque omnium, qui ab altero rationem vitæ repoſcunt; atque eo magis, ſi id, ut ante dixi, faciunt nulla re commoti alia, niſi utilitate communi. Nam qui ſibi hoc ſumpſit, ut corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat, quis huic ignoſcat, ſi qua in re ipſe ab religione officii declinarit? Quapropter hoc etiam magis ab omnibus ejuſmodi civis laudandus, ac diligendus eſt, qui non ſolum reipublicæ civem improbum removet, verum etiam ſe ipſum ejuſmodi fore profitetur, ac præſtat, ut ſibi non modo communi voluntate virtutis, atque officii, ſed etiam ut quadam magis neceſſaria ratione recte ſit, honeſteque vivendum.

Itaque hoc, Judices, ex homine clariſſimo, atque eloquentiſſimo, L. Craſſo, ſæpe auditum eſt, cum ſe nullius rei tam

pœnitere diceret, quam quod C. Carbonem unquam in judicium vocaviſſet: minus enim liberas omnium rerum voluntates habebat; et vitam ſuam pluribus, quam vellet, obſervari oculis arbitrabatur. Atque ille, his præſidiis ingenii, fortunæque munitus, tamen hac cura continebatur, quam ſibi, nondum confirmato conſilio, ſed ineunte ætate, ſuſceperat. Quo minus etiam perſpicitur eorum virtus, et integritas, qui ad hanc rem adoleſcentuli, quam qui jam firmata ætate, deſcendunt. Illi enim, antequam potuerunt exiſtimare quanto liberior vita ſit eorum, qui neminem accuſarint, gloriæ cauſa, atque oſtentationis accuſant: nos, qui jam, et quid facere, et quantulum judicare poſſemus, oſtendimus, niſi facile cupiditates noſtras teneremus, nunquam ipſimet nobis præcideremus iſtam licentiam, libertatemque vivendi.

II. Atque hoc ego plus oneris habeo, quam qui cæteros accuſarunt, (ſi onus eſt id appellandum, quod cum lætitia feras, ac voluptate) veruntamen hoc ego amplius ſuſcepi, quam cæteri; quod ita poſtulatur ab omnibus, ut ab iis ſe abſtineant maxime vitiis, in quibus alterum reprehenderint. Furem aliquem, aut rapacem accuſaris? vitanda tibi ſemper erit omnis avaritiæ ſuſpicio. Maleficum quempiam adduxeris, aut crudelem? cavendum erit ſemper, ne qua in re aſperior, aut inhumanior fuiſſe videare. Corruptorem, adulterum? providendum diligenter, ne quod in vita veſtigium libidinis appareat. Omnia poſtremo, quæ vindicaris in altero, tibi ipſi vehementer fugienda ſunt. Etenim non modo accuſator, ſed ne objurgator quidem ferendus eſt is, qui, quod in altero vitium reprehendit, in eo ipſe deprehenditur. Ego in uno homine omnia vitia, quæ poſſunt in homine perdito, nefarioque eſſe, reprehendo: nullum eſſe dico indicium libidinis, ſceleris, audaciæ, quod non in iſtius unius vita perſpicere poſſitis. Ego in iſto reo legem hanc, Judices, mihi ſtatuo; vivendum ita eſſe, ut iſti non modo factis, dictiſque omnibus, ſed etiam oris, oculorumque illa contumacia, ac ſuperbia, quam videtis, diſſimillimus eſſe, ac ſemper fuiſſe videar. Patior non moleſte, Judices, eam vitam, quæ mihi ſua ſponte antea

jucunda fuerit, nunc jam mea lege, et conditione neceſſariam quoque futuram.

III. Et in hoc homine ſæpe a me quæris, Hortenſi, quibus inimicitiis, aut qua injuria adductus, ad accuſandum deſcenderim. Mitto jam rationem officii mei, neceſſitudineſque Siculorum: de ipſis tibi inimicitiis reſpondeo. An tu majores ullas inimicitias putas eſſe, quam contrarias hominum ſententias, ac diſſimilitudines ſtudiorum, et voluntatum? Fidem ſanctiſſimam in vita qui putat, poteſt ei non inimicus eſſe, qui Quæſtor Conſulem ſuum, conſiliis commiſſis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis, ſpoliare, relinquere, prodere, oppugnare auſus ſit? Pudorem, et pudicitiam qui colit, poteſt animo æquo iſtius quotidiana adulteria, meretriciam diſciplinam, domeſticum lenocinium videre? Qui religiones Deorum immortalium retinere vult, ei, qui fana ſpoliarit omnia, qui ex thenſarum orbitis prædari ſit auſus, inimicus non eſſe quî poteſt? Qui jure æquo omnes putat eſſe oportere, is tibi non infeſtiſſimus ſit, cum cogitet varietatem, libidinemque decretorum tuorum? Qui ſociorum injuriis, provinciarumque incommodis doleat, is in te non expilatione Aſiæ, vexatione Pamphyliæ, ſqualore et lacrymis Siciliæ concitetur? Qui civium Romanorum jura, ac libertatem, ſanctam apud omnes haberi velit, is non tibi plus etiam, quam inimicus eſſe debeat, cum tua verbera, cum ſecures, cum cruces ad civium Romanorum ſupplicia fixas recordetur? An, ſi qua in re contra rem meam decreſſet aliquid injuriâ, jure me ei inimicum eſſe arbitrarer: cum omnia contra omnium bonorum rem, cauſam, rationem, utilitatem, voluntatemque fecerit, quæris, cur ei ſim inimicus, cui populus Romanus infeſtus ſit? qui præſertim plus etiam, quam pars virilis poſtulat, pro voluntate populi Romani, oneris ac muneris ſuſcipere debeam?

IV. Quid illa, quæ leviora videntur eſſe, non cujuſvis animum poſſunt movere? quod ad tuam ipſius amicitiam, cæterorumque hominum magnorum, atque nobilium, faciliorem aditum iſtius habet nequitia, et audacia, quam cujuſquam noſtrûm

virtus, et integritas? Odiſtis hominum novorum induſtrias; deſpicitis eorum frugalitatem; pudorem contemnitis: ingenium vero, et virtutem, depreſſam, extinctamque cupitis. Verrem amatis. Ita credo: ſi non virtute, non induſtria, non innocentia, non pudore, non pudicitia; at ſermone, at literis, at humanitate ejus delectamini. Nihil horum eſt: contraque ſunt omnia cum ſummo dedecore, ac turpitudine, tum ſingulari ſtultitia, atque inhumanitate oblita. Huic homini ſi cujus domus patet, utrum ea patere, an hiare, ac poſcere aliquid videtur? Hunc veſtri janitores, hunc cubicularii diligunt: hunc liberti veſtri, hunc ſervi, ancillæque amant: hic cum venit, extra ordinem vocatur: hic ſolus introducitur; cæteri ſæpe frugaliſſimi homines excluduntur. Ex quo intelligi poteſt, eos vobis eſſe cariſſimos, qui ita vixerunt, ut ſine veſtro præſidio ſalvi eſſe non poſſint.

Quid? hoc cuiquam ferendum putas eſſe, nos ita vivere in pecunia tenui, ut prorſus nihil acquirere velimus; ut dignitatem noſtram, populique Romani beneficia non copiis, ſed virtute tueamur; iſtum rebus omnibus undique ereptis, impune eludentem, circumfluere, atque abundare? hujus argento domos veſtras, hujus ſignis et tabulis forum comitiumque ornari? præſertim cum vos veſtro Marte his rebus omnibus abundetis? Verrem eſſe, qui veſtras villas ſuis manubiis ornet? Verrem eſſe, qui cum L. Mummio certet; ut plures hic ſociorum urbes, quam ille hoſtium, ſpoliaſſe videatur? plures hic ſolus villas ornamentis fanorum, quam ille fana ſpoliis hoſtium ornaſſe? Et is erit ob eam rem vobis carior, ut cæteri libentius ſuo periculo veſtris cupiditatibus ſerviant?

V. Verum hæc et dicentur alio loco, et dicta ſunt: nunc proficiſcemur ad reliqua, ſi pauca ante fuerimus a vobis, Judices, deprecati. Superiore omni oratione perattentos veſtros animos habuimus. Id fuit nobis gratum admodum: ſed multo erit gratius, ſi reliqua voletis attendere; propterea quod in his omnibus, quæ antea dicta ſunt, erat quædam ex ipſa varietate ac novitate rerum ac criminum delectatio. Nunc tractare cauſam

inſtituimus frumentariam, quæ magnitudine injuriæ, fere criminibus cæteris antecellit; jucunditatis in agendo, et varietatis minus habebit. Veſtra autem auctoritate et prudentia digniſſimum eſt, Judices, in audiendi diligentia, non minus religioni tribuere, quam voluptati. In hac cauſa frumentaria cognoſcendâ hæc vobis proponite, Judices, vos de rebus fortuniſque Siculorum omnium, de civium Romanorum, qui arant in Sicilia, bonis, de vectigalibus a majoribus traditis, de vita victuque populi Romani cogituros. Quæ ſi magna, atque adeo maxima vobis videntur; quam varie et quam copioſe dicantur, exſpectare nolite.

Neminem veſtrûm præterit, Judices, omnem utilitatem, opportunitatemque provinciæ Siciliæ, quæ ad commoda populi Romani adjuncta ſit, conſiſtere in re frumentaria maxime. Nam cæteris rebus adjuvamur ex illa provincia; hac vero alimur, ac ſuſtinemur. Ea cauſa tripartita, Judices, erit in accuſatione. Primum enim de decumano, deinde de empto dicemus frumento, poſtremò de æſtimato.

VI. Inter Siciliam cæteraſque provincias, Judices, in agrorum vectigalium ratione hoc intereſt, quod cæteris aut impoſitum vectigal eſt certum, quod ſtipendiarium dicitur, ut Hiſpanis, et pleriſque Pœnorum, quaſi victoriæ præmium, ac pœna belli; aut cenſoria locatio conſtituta eſt, ut Aſiæ, lege Sempronia. Siciliæ civitates ſic in amicitiam fidemque recepimus, ut eodem jure eſſent, quo fuiſſent; eadem conditione populo Romano parerent, qua ſuis antea paruiſſent.

Perpaucæ Siciliæ civitates ſunt bello a majoribus noſtris ſubactæ: quarum ager cum eſſet publicus populi Romani factus, tamen illis eſt redditus. Is ager a Cenſoribus locari ſolet. Fœderatæ civitates duæ ſunt, quarum decumæ venire non ſoleant, Mamertina et Taurominitana. Quinque præterea ſine fœdere immunes civitates ac liberæ, Centuripina, Haleſina, Segeſtana, Halicienſis, Panormitana. Præterea omnis ager Siciliæ civitatum decumanus eſt; itemque ante imperium populi Romani ipſorum Siculorum voluntate et inſtitutis fuit.

Videte nunc majorum ſapientiam: qui, cum Siciliam, tam opportunum ſubſidium belli, atque pacis, ad rempublicam adjunxiſſent, tanta cura Siculos tueri et retinere voluerunt, ut non modo eorum agris vectigal novum nullum imponerent, ſed ne legem quidem venditionis decumarum, neve vendendi aut tempus, aut locum commutarent: ut certo tempore anni, ut ibidem in Sicilia, denique ut lege Hieronica venderent. Voluerunt eos in ſuis rebus ipſos intereſſe; eorumque animos, non modo lege nova, ſed ne nomine quidem legis novo commoveri. Ita decumas lege Hieronica ſemper vendendas cenſuerunt, ut iis jucundior eſſet muneris illius functio, ſi ejus regis, qui Siculis cariſſimus fuit, non ſolum inſtituta, commutato imperio, verum etiam nomen maneret. Hoc jure ante Verrem Prætorem Siculi ſemper uſi ſunt: hic primus inſtituta omnium, conſuetudinem a majoribus traditam, conditionem amicitiæ, jus ſocietatis, convellere et commutare auſus eſt.

VII. Qua in re primum illud reprehendo, et accuſo, cur in re tam veteri, tam uſitata, quidquam novi feceris. Ingenio aliquid aſſecutus es? tot homines ſapientiſſimos et clariſſimos, qui illam provinciam ante te tenuerunt, prudentia conſilioque viciſti? Eſt tuum, eſt ingenii, diligentiæque tuæ. Do hoc tibi, et concedo: ſcio, te Romæ, cum Prætor eſſes, edicto tuo poſſeſſiones hæreditatum a liberis ad alienos, a primis heredibus ad ſecundos, a legibus ad libidinem tuam tranſtuliſſe. Scio, te edicta ſuperiorum omnium correxiſſe, et poſſeſſiones hæreditatum non ſecundum eos, qui proferrent, ſed ſecundum eos, qui dicerent teſtamentum factum, dediſſe: eaſque res novas, abs te prolatas et inventas, magno tibi quæſtui fuiſſe ſcio: eundemque te memini cenſorias quoque leges in ſartis tectis exigendis tollere, et commutare; ne is redimeret, cuja res eſſet; ne pupillo tutores, propinquique conſulerent, quo minus fortunis omnibus everteretur; exiguam diem præfinire operi, qua cæteros ab negotio excluderes, ipſe in tuo redemptore nullam certam diem obſervares.

Quamobrem novam legem te in decumis ſtatuiſſe non miror;

hominem in edictis prætoriis, in cenſoriis legibus tam prudentem, tam exercitatum : non, inquam, miror, te aliquid excogitaſſe ; ſed, quod tua ſponte, injuſſu populi, ſine ſenatus auctoritate jura provinciæ Siciliæ mutaris, id reprehendo, id accuſo. L. Octavio, et C. Cottæ Conſulibus ſenatus permiſit, ut vini et olei decumas, et frugum minutarum, quas ante te Quæſtores in Sicilia vendere conſueſſent, Romæ venderent, legemque his rebus, quæ ipſis videretur, edicerent. Cum locatio fieret, publicani poſtularunt, quaſdam res ut ad legem adderent, neque tamen a cenſoriis cæteris legibus recederent. Contra dixit is, qui caſu tum Romæ fuit, tuus hoſpes, Verres, hoſpes, inquam, et familiaris tuus, Sthenius hic Thermitanus. Conſules cauſam cognoverunt : cum viros primarios atque ampliſſimos civitatis multos in conſilium advocaſſent, de conſilii ſententia pronuntiarunt, ſe lege Hieronica vendituros.

VIII. Itane vero ? prudentiſſimi viri, ſumma auctoritate præditi, quibus ſenatus legum dicendarum in locandis vectigalibus omnem poteſtatem permiſerat, populuſque Romanus idem juſſerat, Siculo uno recuſante, cum amplificatione vectigalium, nomen Hieronicæ legis mutare noluerunt : tu homo minimi conſilii, nullius auctoritatis, injuſſu populi ac ſenatus, tota Sicilia recuſante, cum maximo detrimento, atque adeo exitio vectigalium, totam Hieronicam legem ſuſtuliſti.

At quam legem corrigit, Judices, atque adeo totam tollit ? acutiſſime ac diligentiſſime ſcriptam ; quæ omnibus cuſtodiis ſubjectum aratorem decumano tradit, ut neque in ſegetibus, neque in areis, neque in horreis, neque in amovendo, neque in aſportando frumento, grano uno poſſet arator ſine maxima pœna fraudare decumanum. Scripta lex ita diligenter eſt, ut eum ſcripſiſſe appareat, qui alia vectigalia non haberet ; ita acute, ut Siculum ; ita ſevere, ut tyrannum ; qua lege Siculis tamen arare expediret. Nam ita diligenter conſtituta ſunt jura decumano, ut tamen ab invito aratore plus decumâ non poſſit auferri. Cum hæc eſſent ita conſtituta, Verres tot annis, atque adeo ſeculis inventus eſt, qui hæc non commutaret, ſed everteret ; eaque,

quæ jamdiu ad ſalutem ſociorum, utilitatemque reipublicæ compoſita, comparataque eſſent, ad ſuos improbiſſimos quæſtus converteret: qui primum certos inſtituerit nomine decumanos, re vera miniſtros, ac ſatellites cupiditatum ſuarum; per quos oſtendam ſic provinciam per triennium vexatam atque vaſtatam, Judices, ut eam multis annis, multorum innocentia, ſapientiaque recreare nequeamus.

IX. Eorum omnium, qui decumani vocabantur, princeps erat Q. ille Apronius, quem videtis: de cujus improbitate ſingulari graviſſimarum legationum querimonias audiſtis. Aſpicite, Judices, vultum hominis, et aſpectum; et ex ea contumacia, quam hìc in perditis rebus retinet, illos ejus ſpiritus Sicilienſes quos fuiſſe putetis, cogitate, ac recordamini. Hic eſt Apronius, quem in provincia tota Verres, cum undique nequiſſimos homines conquiſiſſet, et cum ipſe ſecum ſui ſimiles duxiſſet, non parum multos, nequitia, luxuria, audacia, ſui ſimillimum judicavit. Itaque iſtos inter ſe perbrevi tempore non res, non ratio, non commendatio aliqua, ſed ſtudiorum turpitudo, ſimilitudoque conjunxit.

Verris mores improbos, impuroſque noſtis. Fingite vobis, ſi poteſtis, aliquem, qui in omnibus iſtis rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines eſſe poſſit; is erit Apronius ille: qui, ut ipſe non ſolum vita, ſed etiam corpore atque ore ſignificat, immenſa aliqua vorago eſt, aut gurges vitiorum turpitudinumque omnium. Hunc in omnibus ſtupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conviviis principem adhibebat: tantamque habebat morum ſimilitudo conjunctionem atque concordiam, ut Apronius, qui aliis inhumanus ac barbarus, iſti uni commodus ac diſertus videretur; ut quem omnes odiſſent, neque videre vellent, ſine eo iſte eſſe non poſſet; ut, cum alii, ne conviviis quidem iiſdem, quibus Apronius, hic iiſdem etiam poculis uteretur; poſtremo, ut odor Apronii teterrimus oris et corporis, quem (ut aiunt) ne beſtiæ quidem ferre poſſent, uni iſti ſuavis et jucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus; in cubiculo ſolus; in couvivio dominus, ac

tum maxime, cum, accubante prætextato Prætoris filio, in convivio ſaltare nudus cœperat.

X. Hunc, uti dicere inſtitui, principem Verres ad fortunas aratorum vexandas, diripiendaſque eſſe voluit: hujus audaciæ, nequitiæ, crudelitati, fideliſſimos ſocios, optimoſque cives ſcitote hoc Prætore traditos, Judices, atque addictos fuiſſe, novis inſtitutis et edictis, tota Hieronica lege (quemadmodum antea dixi) rejecta et repudiata.

Primum, edictum, Judices, audite præclarum; QUANTUM *decumanus edidiſſet aratorem ſibi decumæ dare oportere, ut tantum arator decumano dare cogeretur*. Quomodo? Quantum popoſcerit Apronius, dato. Quid eſt hoc? utrum Prætoris inſtitutum in ſocios, an in hoſtes victos inſani edictum, atque imperium tyranni? Ego tantumdem, quantum ille popoſcerit? poſcet omne, quantum exaravero. Quid omne? immo plus etiam, inquit, ſi volet. Quid tum? Quid cenſes? Aut dabis, aut contra edictum feciſſe damnabere. Per Deos immortales! quid eſt hoc? veriſimile enim non eſt. Sic mihi perſuadeo, Judices, tametſi omnia in iſtum hominem convenire putetis, tamen hoc vobis falſum videri. Ego enim, cum hoc tota Sicilia diceret, tamen affirmare non auderem, ſi hæc edicta non ex ipſius tabulis totidem verbis recitare poſſem; ſicuti faciam. Da, quæſo, ſcribæ: recitet ex codice. Recita edictum de profeſſione. EDICTUM DE PROFESSIONE. Negat me recitare totum. Nam id ſignificare nutu videtur. Quid prætereo? an illud, ubi caves tamen Siculis, et miſeros reſpicis aratores? edicis enim, te in decumanum, ſi plura ſuſtulerit,quam debitum ſit, in octuplum judicium daturum eſſe. Nihil mihi placet prætermitti. Recita hoc quoque, quod poſtulat; totum recita. EDICTUM DE JUDICIO IN OCTUPLUM. Judicio ut arator decumanum perſequatur? miſerum, atque iniquum, ex agro homines traduci in forum, ab aratro ad ſubſellia, ab uſu rerum ruſticarum ad inſolitam litem, atque judicium.

XI. Cum omnibus in aliis vectigalibus, Aſiæ, Macedoniæ, Hiſpaniæ, Galliæ, Africæ, Sardiniæ, ipſius Italiæ, quæ vectigalia

ſunt; cum in his, inquam, rebus omnibus publicanus petitor, ac pignerator, non ereptor, neque poſſeſſor ſoleat eſſe; tu de optimo, de juſtiſſimo, de honeſtiſſimo genere hominum, hoc eſt, de aratoribus ea jura conſtituebas, quæ omnibus aliis eſſent contraria. Utrum eſt æquius, decumanum petere, an aratorem repetere? judicium, integra re, an perditâ, fieri? eum, qui manu quæſierit, an eum, qui digito licitus ſit, poſſidere? Quid? qui in ſingulis jugis arant, qui ab opere ipſi non recedunt, quo in numero magnus ante te Prætorem numerus, magna multitudo Siculorum fuit: quid facient? cum dederint Apronio, quod popoſcerit, relinquent arationes? relinquent Larem familiarem ſuum? venient Syracuſas, ut, te Prætore, videlicet, æquo jure, Apronium, delicias, ac vitam tuam, judicio recuperatorio perſequantur?

Verum eſto: reperietur aliquis fortis, et experiens arator, qui, cum tantum dederit decumano, quantum ille deberi dixerit, judicio repetat, et pœnam octupli perſequatur. Expecto vim edicti, ſeveritatem Prætoris: faveo aratori, cupio octupli damnari Apronium. Quid tandem poſtulat arator? nihil niſi ex edicto judicium in octuplum. Quid Apronius? non recuſat. Quid Prætor? jubet recuperatores rejicere. Decurias ſcribamus. Quas decurias? de cohorte mea rejicies, inquit. Quid? iſta cohors quorum hominum eſt? Voluſii haruſpicis, et Cornelii medici, et horum canum, quos tribunal meum vides lambere: nam de conventu nullum unquam judicem, nec recuperatorem dedit. Iniquos decumanis eſſe aiebat omnes, qui ullam agri glebam poſſiderent. Veniendum erat ad eos contra Apronium, qui nondum etiam Aproniani convivii crapulam exhalaſſent.

XII. O præclarum, et commemorandum judicium! ô ſeverum edictum! ô tutum perfugium aratorum! Atque, ut intelligatis, cujuſmodi iſta judicia in octuplum, cujuſmodi iſtius de cohorte recuperatores exiſtimati ſint; ſic attendite. Ecquem putatis decumanum, hac licentia permiſſa, ut tantum ab aratore, quantum popoſciſſet, auferret, plus quam deberetur, popoſciſſe? conſiderate cum veſtris animis voſmetipſi, ecquem putetis;

præſertim cum id non ſolum ſine avaritia, ſed etiam ſine impudentia, accipere potuerit. Multos, neceſſe eſt. At ego omnes dico plus, ac multo plus, quam decumas, abſtuliſſe. Cedo mihi unum ex triennio præturæ tuæ, qui octupli damnatus ſit. Damnatus? immo vero in quem judicium ex edicto tuo poſtulatum ſit. Nemo erat videlicet aratorum, qui injuriam ſibi factam queri poſſet: nemo decumanorum, qui grano amplius ſibi, quam deberetur, deberi profeſſus eſſet. Immo vero contra, rapiebat, et aſportabat, quantum a quoque volebat, Apronius: omnibus autem locis aratores ſpoliati, ac vexati querebantur: neque tamen ullum judicium reperietur.

Quid eſt hoc? tot viri fortes, honeſti, gratioſi, tot Siculi, tot equites Romani ab uno homine nequiſſimo, ac turpiſſimo læſi, pœnam octupli ſine ulla dubitatione commiſſam, non perſequebantur? Quæ cauſa? quæ ratio eſt? Una illa, Judices, quam videtis: quod ultro etiam illuſos ſe, et irriſos ab judicio diſceſſuros videbant. Etenim quod eſſet judicium, cum e Verris turpiſſimo, flagitioſiſſimoque comitatu tres recuperatorum nomine aſſediſſent, aſſeclæ iſtius, non a patre ei traditi, ſed a meretricula commendati?

Ageret videlicet cauſam arator: nihil ſibi frumenti ab Apronio relictum, bona ſua etiam direpta; ſe pulſatum, verberatumque diceret. Conferrent viri boni capita: de comiſſatione loquerentur inter ſe, ac de mulierculis, ſi quas a Prætore abeuntes poſſent deprehendere. Res agi videretur. Surrexiſſet Apronius, nova dignitas publicani, non, ut decumanus, ſqualoris plenus, ac pulveris; ſed unguentis oblitus, vino, vigiliiſque languidus. Omnia primo motu, ac ſpiritu ſuo, vini, unguenti, corporis odore compleſſet. Dixiſſet hæc, quæ vulgo dicere ſolebat, non ſe decumas emiſſe, ſed bona, fortunaſque aratorum; non ſe decumanum eſſe Apronium, ſed Verrem alterum, dominum illorum, ac tyrannum. Quæ cum dixiſſet, illi viri optimi, de cohorte iſtius recuperatores, non de abſolvendo Apronio deliberarent, ſed quærerent, ecquo modo petitorem ipſum Apronio condemnare poſſent.

XIII. Hanc tu licentiam diripiendorum aratorum cùm decumanis, hoc eſt Apronio, permiſiſſes, ut, quantum vellet, poſceret; quantum popoſciſſet, auferret; hoc tibi defenſionis ad judicium tuum comparabas, habuiſſe te edictum, recuperatores daturum in octuplum? Si mehercule ex omni copia conventus Syracuſani, ſplendidiſſimorum, honeſtiſſimorumque hominum faceres poteſtatem aratori, non modo rejiciendi, ſed etiam ſumendi recuperatores; tamen hoc novum genus injuriæ ferre nemo poſſet, te, cum tuos omnes fructus publicano tradidiſſes, et rem de manibus amiſiſſes, tum bona tua repetere, ac perſequi lite atque judicio. Cum vero verbo judicium ſit in edicto, re quidem vera tuorum comitum, hominum nequiſſimorum colluſio cum decumanis, ſociis tuis, atque adeo procuratoribus; tamen audes illius judicii mentionem facere, præſertim cum id non modo oratione mea, ſed etiam re ipſa, refellatur? cum in tantis incommodis aratorum, injuriiſque decumanorum, nullum ex iſto præclaro edicto non modo factum, ſed ne poſtulatum quidem, judicium inveniatur?

Erit tamen in aratores lenior, quam videtur. Nam, qui in decumanos octupli judicium ſe daturum edixit, idem habuit in edicto, ſe in aratorem in quadruplum daturum. Quis hunc audet dicere aratoribus infeſtum, aut inimicum fuiſſe: quanto lenior eſt, quam in publicanum? Edixit, ut, quod decumanus edidiſſet ſibi dari oportere, id ab aratore magiſtratus Siculus exigeret. Quid dereliquit judicii, quod in aratorem dari poſſet? Non malum eſt, inquit, eſſe iſtam formidinem, ut cum exactum ſit ab aratore, tamen, ne ſe commoveat, reliquus metus judicii ſit. Si judicio a me vis exigere, remove Siculum magiſtratum: ſi hanc vim adhibes, quid opus eſt judicio? Quis porro erit, qui non malit decumanis tuis dare, quod popoſcerit, quam ab aſſeclis tuis quadruplo condemnari?

XIV. Illa vero præclara eſt clauſula edicti, quòd omnium controverſiarum, quæ eſſent inter aratorem, et decumanum, ſi uter velit, edicit, ſe recuperatores daturum. Primum, quæ poteſt eſſe controverſia, cum is, qui petere debet, aufert? et cum is non,

quantum debetur, ſed quantum commodum eſt, aufert? ille autem, unde ablatum eſt, judicio ſuum recuperare nullo modo poteſt? Deinde in hoc homo luteus, etiam callidus ac veterator eſſe vult, quod ita ſcribit, *Si uter volet, recuperatores dabo.* Quam lepide ſe furari putat? Utrique facit poteſtatem. Sed utrum ita ſcripſerit, *Si uter volet*, an, *Si decumanus volet*, nihil intereſt. Arator enim tuos iſtos recuperatores nunquam volet.

Quid? Illa cujuſmodi ſunt, quæ ex tempore, ab Apronio admonitus, edixit? Q. Septitio, honeſtiſſimo homine, equiteque Romano, reſiſtente Apronio, et affirmante, ſe plus decuma non daturum, exoritur peculiare edictum repentinum, ne quis frumentum de area tolleret, antequam cum decumano pactus eſſet. Ferebat hanc quoque iniquitatem Septitius, et imbri frumentum corrumpi in area patiebatur; cum illud edictum repente uberrimum et quæſtuoſiſſimum naſcitur, ut ante Kalendas Sext. omnes decumas ad aquam deportatas haberent.

Hoc edicto non Siculi (nam eos quidem jam ſuperioribus edictis ſatis perdiderat, atque afflixerat) ſed iſti ipſi equites Romani, qui ſuum jus retinere ſe contra Apronium poſſe erant arbitrati, ſplendidi homines, et aliis Prætoribus gratioſi, vincti Apronio traditi ſunt. Attendite enim, cujuſmodi edicta ſint; *Ne tollat*, inquit, *ex area, niſi erit pactus.* Satis hæc magna vis eſt ad inique paciſcendum. Malo enim plus dare, quam non mature ex area tollere. At iſta vis Septitium, et nonnullos Septitii ſimiles non coercet; qui ita dicunt, Non tollam potius, quam paciſcar. His hoc apponitur; Deportatum habeas ante Kalendas Sext. Deportabo igitur. Niſi pactus eris, non commovebis. Sic deportandi dies præſtituta tollere cogebat ex area. Prohibitio tollendi, niſi pactus eſſet, vim adhibebat pactioni, non voluntatem.

XV. Jam vero illud non ſolum contra legem Hieronicam, nec ſolum contra conſuetudinem ſuperiorum, ſed etiam contra omnia jura Siculorum, quæ habent a ſenatu, populoque Romano, ne extra ſuum forum vadimonium promittere cogantur. Statuit

iſte, ut arator decumano, quo vellet decumanus, vadimonium promitteret: ut hic quoque Apronio, cum a Leontinis uſque Lilybæum aliquem vadaretur, ex miſeris aratoribus calumniandi quæſtus accederet: quanquam illa fuit ad calumniam ſingulari conſilio reperta ratio, quod edixerat, ut aratores jugera ſationum ſuarum profiterentur. Quæ res cum ad pactiones iniquiſſimas magnam vim habuit, ſicut oſtendam, neque ad ullam utilitatem reipublicæ pertinuit; tum vero ad calumnias, in quas omnes inciderent, quos vellet Apronius. Ut enim quiſque contra voluntatem ejus dixerat, ita in eum judicium de profeſſione jugerum poſtulabatur: cujus judicii metu magnus a multis frumenti numerus ablatus, magnæque pecuniæ coactæ ſunt: non quo jugerum numerum vere profiteri eſſet difficile, aut amplius etiam profiteri, (quid enim in eo periculi eſſe poſſet?) ſed cauſa erat judicii poſtulandi, quod ex edicto profeſſus non eſſet. Judicium autem quod fuerit iſto Prætore, (ſi, quæ cohors, et qui comitatus fuerit, meminiſtis) ſcire debetis. Quid igitur eſt, quod ex hac iniquitate novorum edictorum intelligi velim, Judices? Injuriamne factam ſociis? at videtis. Auctoritatem ſuperiorum repudiatam? non audebit negare. Tantum Apronium iſto Prætore potuiſſe? confiteatur, neceſſe eſt.

XVI. Sed vos fortaſſe, quod vos lex commonet, id in hoc loco quæretis, num quas ex hiſce rebus pecunias ceperit. Docebo, cepiſſe maximas, omneſque eas iniquitates, de quibus antea dixi, ſui quæſtus cauſâ conſtituiſſe convincam, ſi prius illud propugnaculum, quo contra omnes meos impetus uſurum ſe putat, ex defenſione ejus dejecero. Magno, inquit, decumas vendidi. Quid ais? an tu decumas, homo audaciſſime atque amentiſſime, vendidiſti? tu partes eas, quas te ſenatus populuſque Romanus voluit, an fructus integros, atque adeo bona, fortunaſque aratorum omnes vendidiſti? Si palam præco juſſu tuo prædicaſſet, non decumas frumenti, ſed dimidias venire partes, et ita emptores acceſſiſſent, ut ad dimidias partes emendas; ſi pluris vendidiſſes tu dimidias, quam cæteri decumas, cuinam

mirum videretur? Quid vero, ſi præco decumas pronuntiavit; re vera, hoc eſt, lege, edicto, conditione plus etiam, quam dimimidiæ venierunt? tamen hoc tibi præclarum putabis, te pluris quod non licebat, quam cæteros quod oportebat, vendidiſſe?

Pluris vendidi decumas, quam cæteri. Quibus rebus id aſſecutus es? Innocentiâ? adſpice ædem Caſtoris: deinde, ſi audes, fac mentionem innocentiæ. Diligentiâ? codicis lituras tui contemplare in Sthenii Thermitani nomine: deinde aude te dicere diligentem. Ingenio? qui teſtes interrogari priore actione nolueris, et iis tacitum os tuum præbere malueris, quantumvis et te, et patronos tuos, ingenioſos eſſe dicito. Qua re igitur id, quod ais, aſſecutus es? Magna eſt enim laus, ſi ſuperiores conſilio viciſti, poſterioribus exemplum atque auctoritatem reliquiſti. Tibi fortaſſe idoneus fuit nemo, quem imitarere. At te videlicet, inventorem rerum optimarum, ac principem, imitabuntur omnes.

Quis aratorum, te Prætore, decumam dedit? quis duas? quis non maximo ſe affectum beneficio putavit, cum tribus decumis pro una defungeretur, præter paucos, qui propter ſocietatem furtorum tuorum nihil omnino dederunt? Vide, inter importunitatem tuam, ſenatuſque bonitatem, quid interſit. Senatus, cum temporibus reipublicæ cogitur, ut decernat, ut alteræ decumæ exigantur, ita decernit, ut pecunia pro his decumis ſolvatur aratoribus; ut, quod plus ſumitur, quam debetur, id emi, non auferri, putetur. Tu, cum tot decumas non ſenatus-conſulto, ſed novis edictis tuis, nefariiſque inſtitutis exigeres, et eriperes, magnum te feciſſe arbitrabere, ſi pluris vendideris, quam L. Hortenſius, pater iſtius Q. Hortenſii, quam Cn. Pompeius, quam M. Marcellus; qui ab æquitate, ab lege, ab inſtitutis non receſſerunt?

XVII. An tibi unius anni aut biennii ratio habenda fuit; ſalus provinciæ, commoda rei frumentariæ, ratio reipublicæ in poſterum fuit negligenda? cum ita rem conſtitutam accepiſſes, ut et populo Romano ſatis frumenti ex Sicilia ſuppeditaretur, et aratoribus tamen arare, atque agros colere expediret? Quid

effeciſti? quid aſſecutus es? Ut populo Romano, Prætore te, neſcio quid ad decumas accederet, deſerendas arationes relinquendaſque curaſti. Succeſſit tibi L. Metellus. Tu innocentior, quam Metellus? tu laudis et honoris cupidior? Tibi enim conſulatus quærebatur, Metello paternus honor, et avitus negligebatur. Multo minoris vendidit, non modo, quam tu, ſed etiam, quam qui ante te vendiderunt.

Quæro, ſi ipſe excogitare non poterat, quemadmodum quam plurimo venderet; ne tua quidem recentia proximi Prætoris veſtigia perſequi poterat, ut tuis præclaris, abs te principe inventis, et excogitatis edictis, atque inſtitutis uteretur? Ille vero tum ſe Metellum minime fore putaſſet, ſi te ulla in re imitatus eſſet: qui ab urbe Roma, quod nemo unquam poſt hominum memoriam fecit, cum ſibi in provinciam proficiſcendum putaret, literas ad Siciliæ civitates miſit, per quas hortatur et rogat, ut arent, ut ſerant beneficio populi Romani. Hoc petit aliquanto ante adventum ſuum; et ſimul oſtendit, ſe lege Hieronica venditurum, hoc eſt, in omni ratione decumarum nihil iſti ſimile facturum. Atque hæc, non cupiditate aliqua ſcribit adductus, ut in alienam provinciam mittat literas ante tempus, ſed conſilio, ne, ſi tempus ſationis præteriiſſet, granum in provincia Sicilia nullum haberemus. Cognoſcite Metelli literas. Recita epiſtolam L. Metelli. Literæ L. Metelli.

XVIII. Hæ literæ, Judices, L. Metelli, quas audiſtis, hoc, quantum eſt, ex Sicilia frumenti hornotini exaraverunt. Glebam commôſſet in agro decumano Siciliæ nemo, ſi Metellus hanc epiſtolam non miſiſſet. Quid? Metello divinitus hoc venit in mentem; an ab Siculis, qui Romam frequentiſſimi convenerant, negotiatoribuſque Siciliæ doctus eſt? quorum, quanti conventus ad Marcellos, antiquiſſimos Siciliæ patronos, quanti ad Cn. Pompeium, Conſulem deſignatum, cæteroſque illius provinciæ neceſſarios, fieri ſoliti ſint, quis ignorat? Quod quidem judicium nullo unquam de homine factum eſt, ut abſens accuſaretur ab iis palam, quorum in bona, liberoſque ſummum imperium, poteſtatemque haberet. Tanta vis erat injuriarum, ut homines quidvis

perpeti, quam non de iſtius pravitate et injuriis deplorare, et conqueri mallent. Quas literas cum ad omnes civitates prope ſuppliciter miſiſſet Metellus, tamen antiquum modum ſationis nulla ex parte aſſequi potuit. Diffugerant enim permulti, id quod oſtendam: non ſolum arationes, ſed etiam ſedes ſuas patrias, iſtius injuriis exagitati, reliquerant.

Non mehercule criminis augendi cauſa dicam, Judices; ſed, quem accepi ipſe oculis, animoque ſenſum, hunc vere apud vos, et, ut potero, planiſſime exponam. Nam, cum quadriennio poſt in Siciliam veniſſem, ſic mihi affecta viſa eſt, ut hæ terræ ſolent, in quibus bellum acerbum, diuturnumque verſatum eſt. Quos ego campos antea, colleſque nitidiſſimos, viridiſſimoſque vidiſſem, hos ita vaſtatos nunc, ac deſertos videbam, ut ager ipſe cultorem deſiderare, ac lugere dominum videretur. Herbitenſis ager, Ennenſis, Murgentinus, Aſſorinus, Imacharenſis, Agyrinenſis, ita relictus erat ex maxima parte, ut non ſolum jugerum, ſed etiam dominorum multitudinem quæreremus. Ætnenſis vero ager, qui ſolebat eſſe cultiſſimus, et, quod caput eſt rei frumentariæ, campus Leontinus, cujus antea ſpecies hæc erat, ut, cum obſitum vidiſſes, annonæ caritatem non vererere, ſic erat deformis, atque horridus, ut in uberrima Siciliæ parte Siciliam quæreremus. Labefactarat enim vehementer aratores jam ſuperior annus; proximus vero funditus everterat.

XIX. Tu mihi etiam audes mentionem facere decumarum, tu in tanta improbitate, tu in tanta acerbitate, in tot et tantis injuriis? Cum in arationibus, et in earum rerum jure provincia Sicilia conſiſtat, everſis funditus aratoribus, relictis agris, cum in provincia tam locuplete, ac referta, non modo rem, ſed ne ſpem quidem ullam reliquam cuiquam feceris, aliquid te populare putabis habere, cum dices, te pluris, quam cæteros, decumas vendidiſſe? Quaſi vero aut populus Romanus hoc voluerit, aut ſenatus hoc tibi mandaverit, ut, cum omnes aratorum fortunas decumarum nomine eriperes, in poſterum fructu illo, commodoque rei frumentariæ populum Romanum privares; deinde,

ſi quam partem tuæ prædæ ad ſummam decumarum addidiſſes, bene de populo Romano meritus viderere. Atque hæc perinde loquor, quaſi in eo ſit iniquitas ejus reprehendenda, quod propter gloriæ cupiditatem, ut aliquos ſummâ decumarum vinceret, acerbiorem legem, duriora edicta interpoſuerit, omnium ſuperiorum auctoritatem repudiarit.

Magno tu decumas vendidiſti. Quid, ſi doceo, te non minus domum tuam avertiſſe, quam Romam miſiſſe, decumarum nomine? quid habet populare ratio tua, cum ex provincia populi Romani æquam partem tu tibi ſumpſeris, atque populo Romano miſeris? Quid, ſi duabus partibus doceo te amplius frumenti abſtuliſſe, quam populo Romano miſiſſe? tamenne putamus patronum tuum in hoc crimine cerviculam jactaturum, et populo ſe ad coronam daturum? Hæc vos antea, Judices, audiſtis; verum fortaſſe ita audiſtis, ut auctorem rumorem haberetis, ſermonemque omnium. Cognoſcite nunc, innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam; ut ſimul illam quoque ejus vocem improbam agnoſcatis, qui ſe uno quæſtu decumarum omnia ſua pericula redempturum eſſe dicebat.

XX. Audimus hoc jamdiu, Judices; nego quemquam eſſe veſtrum, quin ſæpe audierit, ſocios iſtius fuiſſe decumanos. Nihil aliud arbitror in iſtum falſo eſſe dictum ab iis, qui male de iſto exiſtimarint, niſi hoc: nam ſocii putandi ſunt, quos inter res communicata eſt. Ego rem totam, fortunaſque aratorum omnes, iſtius fuiſſe dico: Apronium, Veneriosque ſervos, quod iſto Prætore fuit novum genus publicanorum, cæteroſque decumanos, procuratores iſtius quæſtus, et miniſtros rapinarum fuiſſe dico.

Quo modo hoc doces? quo modo ex locatione illa columnarum docui iſtum eſſe prædatum? opinor, ex eo maxime, quod iniquam legem, novamque dixiſſet. Quis enim unquam conatus eſt jura omnia, et conſuetudinem omnium commutare cum vituperatione, ſine quæſtu? Pergam, atque inſequar longius. Iniqua lege vendebas, quo pluris venderes. Cur, jam addictis, et venditis decumis, cum jam ad ſummam decumarum nihil,

ad tuum quæſtum multum poſſet accedere, ſubito atque ex tempore nova naſcebantur edicta? nam, ut vadimonium decumano, quocunque is vellet, promitteretur; ut ex area, niſi pactus eſſet, arator ne tolleret; ut ante Kalend. Sext. decumas deportatas haberent; hæc omnia, venditis decumis, anno tertio te edixiſſe dico: quæ ſi reipublicæ cauſa faceres, in vendendo eſſent pronuntiata; quia tua cauſa faciebas, quod erat imprudentiâ prætermiſſum, id, quæſtu, ac tempore admonitus, reprehendiſti.

Illud vero cui probari poteſt? te ſine tuo quæſtu, ac maximo quæſtu, tantam tuam infamiam, tantum capitis tui, fortunarumque periculum neglexiſſe; ut, cum totius Siciliæ quotidie gemitus, querimoniaſque audires; cum, ut ipſe dixiſti, reum te fore putares; cum hujuſce judicii diſcrimen ab opinione tua non abhorreret; paterere tamen aratores indigniſſimis injuriis vexari, ac diripi? Profecto, quanquam es ſingulari crudelitate et audacia; tamen abs te totam alienari provinciam, tot homines honeſtiſſimos, ac locupletiſſimos, tibi inimiciſſimos fieri nolles, niſi hanc rationem, et cogitationem ſalutis tuæ, pecuniæ cupiditas, ac præſens illa præda ſuperaret. Etenim, quoniam ſummam, et numerum injuriarum, Judices, vobis non poſſum exponere; ſingillatim autem de uniuſcujuſque incommodo dicere infinitum eſt; genera ipſa injuriarum, quæſo, cognoſcite.

XXI. Nympho eſt Centuripinus, homo navus, et induſtrius, experientiſſimus, ac diligentiſſimus arator. Is cum arationes magnas conductas haberet, (quod homines etiam locupletes, ſicut ille eſt, in Sicilia facere conſueverunt) eaſque magna impenſa, magno inſtrumento tueretur; tanta ab iſto iniquitate oppreſſus eſt, ut non modo arationes relinqueret, ſed etiam ex Sicilia profugeret, Romamque una cum multis ab iſto ejectis veniret. Fecit ut decumanus Nymphonem negaret ex edicto illo præclaro, quod nullam ad aliam rem, niſi ad hujuſmodi quæſtus pertinebat, numerum jugerum profeſſum eſſe.

Nympho cum ſe vellet æquo judicio defendere, iſte viros

optimos recuperatores dat, eundem illum medicum Cornelium (is eſt Artemidorus Pergæus, qui in ſua patria dux iſti quondam et magiſter ad deſpoliandum Dianæ templum fuit) et haruſpicem Voluſianum, et Valerium præconem. Nympho, antequam plane conſtitit, condemnatur. Quanti, fortaſſe quæritis: nulla erat edicti pœna certa: frumenti ejus omnis, quod in areis eſſet. Sic Apronius decumanus non decumam debitam, non frumentum remotum atque celatum, ſed tritici ſeptem millia medimnûm ex Nymphonis arationibus edicti pœnâ, non redemptionis aliquo jure, tollit.

XXII. Xenonis Meneni, nobiliſſimi hominis, uxoris fundus erat colono locatus. Colonus, quod decumanorum injurias ferre non poterat, ex agro profugerat. Verres in Xenonem judicium dabat illud ſuum damnatorium de jugerum profeſſione. Xeno ad ſe pertinere negabat: fundum elocatum eſſe dicebat. Dabat iſte judicium, *Si pareret* jugera ejus fundi eſſe plura, quam colonus eſſet profeſſus, tum uti Xeno damnaretur. Dicebat ille, non modo non araſſe ſe, id quod ſatis erat, ſed nec dominum ejus eſſe fundi, nec locatorem: uxoris eſſe: eam ipſam ſuum negotium gerere: ipſam locaviſſe. Defendebat Xenonem homo ſummo ſplendore, et ſumma auctoritate præditus, M. Coſſetius. Iſte nihilominus judicium H-S LXXX millium dabat. Ille tametſi recuperatores de cohorte latronum ſibi parari videbat, tamen judicium accepturum ſe eſſe dicebat. Tum iſte magna voce Veneriis imperat, ut Xeno audiret; *Dum res judicetur, hominem ut aſſervent: cum judicatum ſit, ad ſe adducant.* Et illud ſimul dixit; ſe non putare, illum, ſi propter divitias pœnas damnationis contemneret, etiam virgas contemnere. Hac ille vi, et hoc metu adductus, tantum decumanis, quantum iſte imperavit, exſolvit.

XXIII. Polemarchus eſt Murgentinus, vir bonus atque honeſtus. Is, cum pro jugeribus quinquaginta, medimna DCC decumæ imperarentur, quod recuſabat, domum ad iſtum in jus eductus eſt: et, cum iſte etiam cubaret, in cubiculum introductus eſt: quod, niſi mulieri, et decumano, patebat nemini alii. Ibi,

cum pugnis et calcibus conſciſſus eſſet; qui DCC medimnis decidere noluiſſet, mille promiſit.

Eubulides eſt Groſphus, Centuripinus, homo cum virtute et nobilitate domi ſuæ, tum etiam pecunia princeps. Huic homini, Judices, honeſtiſſimæ civitatis honeſtiſſimo, non modo frumenti ſcitote, ſed etiam vitæ et ſanguinis tantum relictum eſſe, quantum Apronii libido tulit. Nam vi, malo, plagis adductus eſt, ut frumenti daret, non quantum haberet, ſed quantum cogeretur.

Soſtratus, et Numenius, et Nymphodorus ejuſdem civitatis, cum ex agris tres fratres conſortes profugiſſent, quod iis plus frumenti imperabatur, quam quantum exararant: hominibus coactis, in eorum arationes Apronius venit, omne inſtrumentum diripuit, familiam abduxit, pecus abegit. Poſtea cum ad eum Nymphodorus veniſſet Ætnam, et oraret, ut ſibi ſua reſtituerentur; hominem corripi, ac ſuſpendi juſſit in oleaſtro quodam: quæ eſt arbor, Judices, in foro. Tamdiu pependit in arbore ſocius amicuſque populi Romani, in ſociorum urbe ac foro, colonus aratorque veſter, quamdiu voluntas Apronii tulit.

Genera jamdudum innumerabilium injuriarum, Judices, ſingulis nominibus profero: infinitam multitudinem injuriarum prætermitto. Vos ante oculos animoſque veſtros, tota Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum direptiones, hujus importunitatem, Apronii regnum proponite. Contempſit Siculos: non duxit homines, nec ipſos ad perſequendum vehementes fore, et vos eorum injurias leviter laturos exiſtimavit.

XXIV. Eſto: falſam de illis habuit opinionem, malam de vobis: veruntamen cum de Siculis male mereretur, cives Romanos coluit, his indulſit, eorum voluntati et gratiæ deditus fuit. Iſte cives Romanos? At nullus inimicior, aut infeſtior fuit. Mitto vincla, mitto carcerem, mitto verbera, mitto ſecures: crucem denique illam prætermitto, quam iſte civibus Romanis teſtem humanitatis in eos, ac benevolentiæ ſuæ voluit eſſe: mitto, inquam, hæc omnia, atque in aliud dicendi tempus rejicio: de decumis, de civium Romanorum conditione in arationibus

diſputo, qui quemadmodum eſſent accepti, Judices, audiſtis ex ipſis. Bona ſibi erepta eſſe dixere.

Verum hæc, quoniam ejuſmodi cauſa fuit, ferenda ſunt; nihil valuiſſe æquitatem, nihil conſuetudinem: damna denique, Judices, nulla tanta ſunt, quæ non viri fortes, magno et libero animo affecti, ferenda arbitrentur. Quid, ſi equitibus Romanis non obſcuris, neque ignotis, ſed honeſtis et illuſtribus, manus ab Apronio, iſto Prætore, ſine ulla dubitatione afferebantur? Quid exſpectatis? quid a me amplius dicendum putatis? an id agendum, ut eo celerius de iſto tranſigamus, quo maturius ad Apronium poſſimus, id quod ego illi jam in Sicilia pollicitus ſum, pervenire? qui C. Matrinium, Judices, ſumma virtute hominem, ſumma induſtria, ſumma gratia, Leontinis in publico biduum tenuit. Atque ab Apronio, Judices, homine in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris flagitia libidineſque accommodato, equitem Romanum ſcitote biduum cibo tectoque prohibitum; biduum Leontinis, in foro, cuſtodiis Apronii retentum atque ſervatum, neque ante dimiſſum, quam ad conditiones ejus depactus eſt.

XXV. Nam quid ego de Q. Lollio, Judices, dicam, equite Romano ſpectato atque honeſto? Clara res eſt, quam dicturus ſum, totâ Siciliâ celeberrima, atque notiſſima: qui, cum araret in Ætnenſi, cumque is ager Apronio cum cæteris agris eſſet traditus, equeſtri vetere illa et auctoritate et gratia fretus, affirmavit, ſe decumanis plus quam deberet, non daturum. Refertur ejus ſermo ad Apronium. Enimvero iſte ridere, ac mirari, Lollium nihil de Matrinio, nihil de cæteris rebus, audiſſe. Mittit ad hominem Venerios, (hoc quoque attendite, apparitores a Prætore aſſignatos habuiſſe decumanum: ſi hoc mediocre argumentum videri poteſt, iſtum decumanorum nomine ad ſuos quæſtus eſſe abuſum) adducitur a Veneriis, atque adeo attrahitur Lollius commode, cum Apronius a palæſtra rediſſet, et in triclinio, quod in foro Ætnæ ſtraverat, decubuiſſet. Statuitur Lollius in illo tempeſtivo gladiatorum convivio

Non mehercule, quæ loquor, crederem, Judices, tametſi vulgo audieram, niſi mecum ipſe ſenex, cum mihi, atque huic voluntati accuſationis meæ lacrymans gratias ageret, ſumma cum auctoritate eſſet locutus. Statuitur, ut dico, eques Romanus, prope annos XC natus, in Apronii convivio, cum interea Apronius caput, atque os ſuum unguento perfricaret. Quid eſt, Lolli, inquit? Tu, niſi malo coactus, recte facere neſcis? Homo quid ageret; taceret, reſponderet; quid faceret denique, illa auctoritate, et ætate præditus, neſciebat. Apronius interea cœnam, ac pocula poſcebat. Servi autem ejus, qui et moribus iiſdem eſſent, quibus dominus, et eodem genere ac loco nati, præter oculos Lollii hæc omnia ferebant. Ridere convivæ: cachinnari ipſe Apronius: niſi forte exiſtimatis, eum in vino, ac luxu non riſiſſe, qui nunc in periculo, atque exitio ſuo riſum tenere non poſſit. Ne multa, Judices; his contumeliis ſcitote Q. Lollium coactum ad Apronii leges, conditioneſque veniſſe. Lollius, ætate et morbo impeditus, ad teſtimonium dicendum venire non potuit. Quid opus eſt Lollio? Nemo hoc neſcit: nemo tuorum amicorum, nemo abs te productus, nemo interrogatus, nunc ſe primum hoc dicet audire. M. Lollius, ejus filius, adoleſcens lectiſſimus, præſto eſt; hujus verba audietis. Nam Q. Lollius, ejus filius, qui Calidium accuſavit, adoleſcens et bonus, et fortis, et in primis diſertus, cum his injuriis, contumeliiſque commotus, in Siciliam eſſet profectus, in itinere occiſus eſt: cujus mortis cauſam fugitivi ſuſtinent; re quidem vera nemo in Sicilia dubitat, quin eo ſit occiſus, quod habere clauſa non potuerit ſua conſilia de Verre. Iſte porro non dubitabat, quin is, qui antea alium ſtudio adductus accuſaſſet, ſibi advenienti præſto eſſet futurus, cum eſſet parentis injuriis, et domeſtico dolore commotus.

XXVI. Jamne intelligitis, Judices, quæ peſtis, quæ immanitas in veſtra antiquiſſima, fideliſſima, proximaque provincia verſata ſit? Jam videtis, quam ob cauſam Sicilia, tot hominum antea furta, rapinas, iniquitates, ignominiaſque perpeſſa, non

potuerit hoc novum, ac ſingulare, atque incredibile genus injuriarum, contumeliarumque perferre? Jam omnes intelligunt, cur univerſa provincia defenſorem ſuæ ſalutis eum quæſivit, cujus iſte fidei, diligentiæ, perſeverantiæ, nulla ratione eripi poſſit. Tot judiciis interfuiſtis; tot homines nocentes et improbos accuſatos, et veſtra, et ſuperiorum memoria ſcitis eſſe; ecquem vidiſtis, ecquem audiſtis, in tantis furtis, in tam apertis, in tanta audacia, tanta impudentia eſſe verſatum?

Apronius ſtipatores Venerios ſecum habebat; ducebat eos circum civitates; publice ſibi convivia parari, ſterni triclinia, et in foro ſterni jubebat; eo vocari homines honeſtiſſimos, non ſolum Siculos, ſed etiam equites Romanos; ut, quîcum inire convivium nemo unquam, niſi turpis, impuruſque voluiſſet, ad ejus convivium ſpectatiſſimi, atque honeſtiſſimi viri tenerentur. Hæc tu, omnium mortalium profligatiſſime, ac perditiſſime, cum ſcires, cum audires quotidie, cum videres; ſi ſine tuo maximo quæſtu fierent, cum tanto periculo tuo fieri paterere, atque concederes? et tantum apud te quæſtus Apronii, tantum ejus ſermo inquinatiſſimus, et blanditiæ flagitioſæ valuerunt, ut nunquam animum tuum cura tuarum fortunarum, cogitatioque tangeret?

Cernitis, Judices, quod et quantum incendium, decumanorum impetu, non ſolum per agros, ſed etiam per reliquas fortunas aratorum; neque ſolum per bona, ſed etiam per jura libertatis, et civitatis, iſto Prætore pervaſerit. Videtis pendere alios ex arbore; pulſari autem alios, et verberari; porro alios in publico cuſtodiri; deſtitui alios in convivio; condemnari alios a medico, et præcone Prætoris; bona tamen interea nihilominus eorum omnium ex agris auferri ac diripi. Quid eſt hoc? populi Romani imperium? populi Romani leges? judicia? ſocii fideles? provincia ſuburbana? nonne omnia potius ejuſmodi ſunt, quæ, ſi Athenio viciſſet, in Sicilia non feciſſet? non, inquam, Judices, eſſet ullam partem iſtius nequitiæ fugitivorum inſolentia conſecuta.

XXVII. Privatim hoc modo. Quid? publice civitates quemadmodum tractatæ ſunt? Audiſtis permulta indicia et teſtimonia civitatum, et reliquarum audietis. Ac primum de Agyrinenſi populo, fideli et illuſtri, breviter cognoſcite. Agyrinenſis eſt in primis honeſta civitas Siciliæ, hominum ante hunc Prætorem locupletium, ſummorumque aratorum. Ejus agri decumas cum emiſſet idem Apronius, Agyrium venit. Qui, cùm eò cum apparatoribus, id eſt, cum minis ac vi veniſſet, poſcere pecuniam grandem cœpit, ut, accepto lucro, diſcederet. Nolle ſe negotii quidquam habere dicebat, ſed, accepta pecunia, quam primum aliam civitatem occurrere. Sunt omnes Siculi non contemnendi, ſi per noſtros magiſtratus liceat; ſed homines et ſatis fortes, et ſatis plane frugi ac ſobrii; et in primis hæc civitas, de qua loquor, Judices. Itaque homini in primis improbiſſimo, reſpondent Agyrinenſes, ſeſe decumas ei, quemadmodum deberent, daturos; lucrum, cum ille magno præſertim emiſſet, non addituros. Apronius certiorem facit iſtum, cuja res erat, quid rei eſſet.

XXVIII. Statim, tanquam conjuratio aliqua Agyrii contra rempublicam facta, aut legatus Prætoris pulſatus eſſet, ita Agyrio magiſtratus, et quinque-primi, accitu iſtius evocantur. Veniunt Syracuſas: præſto eſt Apronius; ait eos ipſos, qui veniſſent, contra edictum Prætoris feciſſe. Quærebant, quid? Reſpondebat, ſe ad recuperatores eſſe dicturum. Iſte, æquiſſimus homo, formidinem illam ſuam miſeris Agyrinenſibus injiciebat; recuperatores ſe de cohorte ſua daturum minabatur. Agyrinenſes, viri fortiſſimi, judicium ſe paſſuros eſſe dicebant. Ingerebat iſte Artemidorum, Cornelium medicum, Valerium præconem, Tlepolemum pictorem, et ejuſmodi recuperatores; quorum civis Romanus nemo erat, ſed Græci ſacrilegi, jampridem improbi, repente Cornelii. Videbant Agyrinenſes, quidquid ad eos recuperatores Apronius attuliſſet, illum perfacile probaturum. Condemnari cum iſtius invidia infamiaque malebant, quam ad ejus conditiones pactioneſque accedere. Quærebant, quæ in verba recuperatores daret. Reſpondebat, *Si parêret adverſus edictum feciſſe,* quæ ſe in judicio

dicturum eſſe dicebat. Iniquiſſimis verbis, improbiſſimis recuperatoribus, conflictari malebant, quam quidquam cum iſto ſua voluntate decidere. Summittebat iſte Timarchidem, qui moneret eos, ſi ſaperent, ut tranſigerent. Pernegabant. Quid ergo? In ſingulos H-S quinquagenis millibus damnari mavultis? Malle dicebant. Tum iſte clare, omnibus audientibus, *Qui damnatus erit*, inquit, *virgis ad necem cædetur*. Hic illi flentes rogare atque orare cœperunt, ut ſibi ſuas ſegetes, fructuſque omnes, arationeſque vacuas Apronio tradere liceret; ut ipſi ſine ignominia, moleſtiaque diſcederent. Hac lege, Judices, decumas vendidit Verres. Dicat licet Hortenſius, ſi volet, magno Verrem vendidiſſe.

XXIX. Hæc conditio fuit iſto Prætore aratorum, ut ſecum præclare agi arbitrarentur, ſi vacuos agros Apronio tradere liceret. Multas enim cruces propoſitas effugere cupiebant. Quantum Apronius edidiſſet deberi, tantum ex edicto dandum erat. Etiamne ſi plus edidiſſet, quam quantum natum eſſet? Etiam. Quomodo? Magiſtratus ex ipſius edicto exigere debebant. At arator repetere poterat: verùm Artemidoro recuperatore. Quid, ſi minus arator dediſſet, quam popoſciſſet Apronius? Judicium in aratorem in quadruplum. Ex quo judicum numero? Ex cohorte Prætoris præclara hominum honeſtiſſimorum. Quid amplius? minus te jugerum profeſſum eſſe dico. Recuperatores rejice, quòd adverſùm edictum feceris. Ex quo numero? ex eadem cohorte. Quid erit extremum? Si damnatus eris, (nam dubitatio damnationis, illis recuperatoribus, quæ poterat eſſe?) virgis te ad necem cædi neceſſe erit. His legibus, his conditionibus, erit quiſquam tam ſtultus, qui decumas veniſſe arbitretur? qui aratori novem partes reliquas factas eſſe exiſtimet? qui non intelligat, iſtum ſibi quæſtui prædæque habuiſſe bona, poſſeſſiones, fortunas aratorum? Virgarum metu Agyrinenſes, quod imperatum eſſet, facturos ſe eſſe dixerunt.

XXX. Accipite nunc, quid imperarit; et diſſimulate, vos, ſi poteſtis, vos intelligere, ipſum Prætorem, quod tota Sicilia perſpexerit, redemptorem decumarum, atque adeo aratorum dominum ac regem fuiſſe. Imperat Agyrinenſibus, ut decumas ipſi

publice accipiant; Apronio lucrum dent. Si magno emerat, quoniam tu es, qui diligentiſſime pretium exquiſiſti, qui, ut ais, magno vendidiſti; quare putabas emptori lucrum addi oportere? Eſto: putabas. Quamobrem imperabas, ut adderent? Quid eſt aliud capere, et conciliare pecunias, in quo te lex tenet, ſi hoc non eſt, vi atque imperio cogere invitos lucrum dare alteri, hoc eſt, pecuniam dare?

Age, quid tum? ſi Apronio, deliciis Prætoris, lucelli aliquid juſſi ſunt dare, putate Apronio datum, ſi Apronianum lucellum, ac non prætoria præda vobis videbitur. Imperas, ut decumas accipiant; Apronio dent lucrum, tritici medimnûm XXXIII millia. Quid eſt hoc? una civitas, ex uno agro, plebi Romanæ prope menſtrua cibaria Prætoris imperio donare Apronio cogitur. Tu magno decumas vendidiſti, cum tantum lucri decumano ſit datum? profecto, ſi pretium exquiſiſſes diligenter, tum, cum vendebas, X. medimnûm potius addidiſſent, quam H-S DC poſtea. Magna præda videtur: audite reliqua, et diligenter attendite, quominus miremini, Siculos, re neceſſaria coactos, auxilium a patronis, a conſulibus, a ſenatu, a legibus, a judiciis petiviſſe. Ut probaret Apronius hoc triticum, imperat Agyrinenſibus Verres, ut in medimna ſingula dentur Apronio H-S III.

XXXI. Quid eſt hoc? tanto numero frumenti, lucri nomine, imperato et expreſſo, nummi præterea exigentur, ut probetur frumentum? an poterat non modo Apronius, ſed quivis, exercitui ſi metiendum eſſet, improbare Siculum frumentum, quod iſti ex area, ſi vellet, admetiri licebat? Frumenti tantus numerus imperio tuo datur, et cogitur. Non eſt ſatis. Nummi præterea imperantur. Dantur. Parum eſt. Pro decumis hordei alia pecunia cogitur. Jubes H-S XXX lucri dari. Ita ab una civitate, vi, minis, imperio, injuriaque Prætoris eripiuntur tritici medimnûm XXXIII, et præterea H-S LX. An hæc obſcura ſunt? aut, ſi omnes homines velint, obſcura eſſe poſſunt, quæ tu palam egiſti, in conventu imperaſti, omnibus inſpectantibus coegiſti? qua de re Agyrinenſes magiſtratus, et quinque-primi, quos tu, tuique quæſtûs cauſa evocaſti, acta et imperia tua domum ad

ſenatum ſuum renuntiaverunt: quorum renuntiatio, legibus illorum, literis publicis mandata eſt: quorum legati, homines nobiliſſimi, Romæ ſunt, qui hoc idem pro teſtimonio dixerunt. Cognoſcite Agyrinenſium publicas literas; deinde teſtimonium publicum civitatis. Recita literas publicas. LITERÆ PUBLICÆ. Recita teſtimonium publicum. TESTIMONIUM PUBLICUM. Animadvertiſtis in hoc teſtimonio, Judices, Apollodorum, cui Pyragro cognomen eſt, principem ſuæ civitatis, lacrymantem teſtari, ac dicere, nunquam poſt populi Romani nomen ab Siculis auditum, et cognitum, Agyrinenſes contra quemquam infimum civem Romanum dixiſſe, aut feciſſe quippiam; qui nunc contra Prætorem populi Romani magnis injuriis, et magno dolore publice teſtimonium dicere cogerentur. Uni mehercule, huic civitati, Verres, obſiſtere tua defenſione non potes: tanta auctoritas eſt in eorum hominum fidelitate, tantus dolor in injuria, tanta religio in teſtimonio. Verum non una te tantum, ſed univerſæ ſimilibus afflictæ incommodis, legationibus, ac teſtimoniis publicis perſequentur.

XXXII. Etenim deinceps videamus, Herbitenſis civitas, honeſta, et antea copioſa, quemadmodum ſpoliata ab iſto, ac vexata ſit. At quorum hominum? ſummorum aratorum, remotiſſimorum a foro, judiciis, et controverſiis; quibus parcere, et conſulere, homo impuriſſime, et quod genus hominum ſtudioſiſſime conſervare debuiſti. Primo anno venierunt ejus agri decumæ tritici medimnûm XVIII. Atidius, iſtius item miniſter in decumis, cum emiſſet, et præfecti nomine cum veniſſet Herbitam cum Veneriis, locuſque ei publice, quo diverteretur, datus eſſet; coguntur Herbitenſes ei lucri dare tritici medimnûm XXXVII millia, cum decumæ veniſſent tritici medimnûm XVIII millibus. Atque hoc tantum triticum lucri coguntur dare publice, cum jam privatim aratores ex agris, ſpoliati, atque exagitati decumanorum injuriis, profugiſſent.

Anno ſecundo cum emiſſet Apronius decumas tritici medimnûm XXV millibus, et ipſe Herbitam cum illa prædonum copia, manuque veniſſet; populus publice coactus eſt ei conferre

lucri tritici medimnûm xxvi, et acceſſionem H-S ciɔ ciɔ. De acceſſione dubito, an Apronio ipſi data ſit, merces operæ, pretiumque impudentiæ. De tritici quidem numero tanto quis poteſt dubitare, quin ad iſtum prædonem frumentarium, ſicut Agyrinenſe frumentum, pervenerit? Anno vero tertio in hoc agro conſuetudine uſus eſt regia.

XXXIII. Solere aiunt barbaros reges Perſarum, ac Syrorum, plures uxores habere; his autem uxoribus civitates attribuere, hoc modo; Hæc civitas mulieri redimiculum præbeat, hæc in collum, hæc in crines. Ita populos habent univerſos non ſolum conſcios libidinis ſuæ, verum etiam adminiſtros. Eandem iſtius, qui ſe regem Siculorum eſſe ducebat, licentiam, libidinemque fuiſſe cognoſcite. Æſchrionis Syracuſani uxor eſt Pippa; cujus nomen, iſtius nequitiâ, totâ Siciliâ pervulgatum eſt: de qua muliere verſus plurimi ſupra tribunal, et ſupra Prætoris caput ſcribebantur. Hic Æſchrio, Pippæ vir adumbratus, in Herbitenſibus decumis novus inſtituitur publicanus. Herbitenſes, cum viderent, ſi ad Æſchrionem pretium rediſſet, ſe ad arbitrium libidinoſiſſimæ mulieris ſpoliatum iri, liciti ſunt uſque eo, quoad ſe efficere poſſe arbitrabantur. Supra adjecit Æſchrio: neque enim metuebat, ne, Prætore Verre, decumana mulier damno affici poſſet. Adducitur medimnûm xxxv millibus; dimidio fere pluris, quam ſuperiore anno. Aratores funditus evertebantur; et eo magis, quod jam ſuperioribus annis exhauſti erant, ac pene perditi. Intellexit iſte ita magno veniſſe, ut amplius ab Herbitenſibus exprimi non poſſet. Demit de capite medimnûm ciɔ ciɔ ciɔ iɔc. Jubet in tabulas pro medimnûm xxxi, referri xxxi, et cccc. Hordei decumas ejuſdem agri Docimus emerat.

XXXIV. Hic eſt Docimus, qui ad iſtum deduxerat Tertiam, Iſidori mimi filiam, vi abductam ab Rhodio tibicine. Hujus Tertiæ plus etiam, quam Pippæ, plus quam cæterarum, ac prope dicam, tantum apud iſtum in Sicilienſi prætura auctoritas valuit, quantum in urbana Chelidonis. Veniunt Herbitam duo Prætoris æmuli non moleſti, muliercularum teterrimarum improbiſſimi

cognitores. Incipiunt poſtulare, poſcere, minari. Non poterant tamen, cum cuperent, Apronium imitari. Siculi Siculos non tam pertimeſcebant. Cùm omni ratione tamen illi calumniarentur, promittunt Herbitenſes vadimonium Syracuſas. Eo poſteaquam ventum eſt, coguntur Æſchrioni, id eſt, Pippæ, dare tantum, quantum erat de capite demptum, tritici medimnûm CIↃ CIↃ CIↃ IX. Mulierculæ publicanæ noluit ex decumis nimium lucri dare, ne forte ab nocturno ſuo quæſtu animum ad vectigalia redimenda transferret.

Tranſactum putabant Herbitenſes; cum iſte, Quid de hordeo, inquit, et Docimo, amiculo meo? quid cogitatis? At hoc agebat in cubiculo, Judices, atque in lectulo ſuo. Negabant illi ſibi quidquam eſſe mandatum. Non audio: numerate H-S XV. Quid facerent miſeri? aut quid recuſarent? præſertim cum in lectulo decumanæ mulieris veſtigia viderent recentia, quibus illum inflammari ad perſeverandum intelligebant? Ita civitas una ſociorum, atque amicorum duabus teterrimis mulierculis, Verre Prætore, vectigalis fuit. Atque ego nunc eum frumenti numerum, et eas publice pecunias decumanis ab Herbitenſibus datas eſſe dico: quo illi frumento, et quibus pecuniis tamen a decumanorum injuriis cives ſuos non redemerunt. Perditis enim, et direptis aratorum bonis, hæc decumanis merces dabatur, ut aliquando ex eorum agris, atque ex urbibus abirent. Itaque cum Philinus Herbitenſis, homo diſertus, et prudens, et domi nobilis, de calamitate aratorum, et de fuga, et de reliquorum paucitate publice diceret, animadvertiſtis, Judices, gemitum populi Romani, cujus frequentia huic cauſæ nunquam defuit: qua de paucitate aratorum alio loco dicam.

XXXV. Nunc illud, quod pene præterii, non omnino relinquendum videtur. Nam, per Deos immortales! quod de capite ipſo dempſit, quo tandem modo vobis non modo ferendum, verum etiam audiendum, videtur? Unus adhuc fuit poſt Romam conditam, (Dii immortales faxint, ne ſit alter!) cui reſpublica totam ſe traderet temporibus coacta et malis domeſticis,

L. Sylla. Hic tantum potuit, ut nemo, illo invito, nec bona, nec patriam, nec vitam retinere poſſet: tantum animi habuit ad audaciam, ut dicere in concione non dubitaret, bona civium Romanorum cum venderet, ſe prædam ſuam vendere. Ejus omnes res geſtas non ſolum obtinemus, verum etiam propter majorum incommodorum et calamitatum metum, publica auctoritate defendimus. Unum hoc illius, ſenatus-conſulto reprehenſum decretumque eſt, ut, quibus ille de capite dempſiſſet, hi pecunias in ærarium referrent. Statuit ſenatus, hoc ne illi quidem eſſe licitum, cui conceſſerat omnia, a populo factarum quæſitarumque rerum ſummas imminuere. Illum viris fortiſſimis judicarunt patres conſcripti remittere de ſumma non potuiſſe: te mulieri teterrimæ remiſiſſe ſenatores judicabunt? Ille, de quo lege populus Romanus juſſerat, ut ipſius voluntas populo Romano eſſet pro lege, tamen in hoc uno genere, veterum religione legum, reprehenditur: tu, qui omnibus legibus implicatus tenebare, libidinem tibi tuam pro lege eſſe voluiſti? In illo reprehenditur, quod ex ea pecunia remiſerit, quam ipſe quæſierat: tibi concedetur, qui de capite vectigalium populi Romani remiſiſti?

XXXVI. Atque in hoc genere audaciæ multo etiam impudentius in decumis Segeſtenſium verſatus eſt; quas cum addixiſſet eidem illi Docimo, hoc eſt, Tertiæ, tritici modiûm quinque millibus, et acceſſionem adſcripſiſſet H-S MD, coegit Segeſtenſes a Docimo tantidem publice accipere: id quod ex Segeſtenſium publico teſtimonio cognoſcite. Recita teſtimonium publicum. TESTIMONIUM PUBLICUM. Audiſtis, quanti decumas acceperit a Docimo civitas, tritici modiûm quinque millibus, et acceſſionem. Cognoſcite nunc, quanti ſe vendidiſſe retulerit. LEX DECUMIS VENDENDIS C. VERRE PR. Hoc nomine videtis tritici modiûm CIϽ CIϽ CIϽ de capite eſſe dempta, quæ cum de populi Romani victu, de vectigalium nervis, de ſanguine detraxiſſet ærarii, Tertiæ mimæ condonavit. Utrum impudentius a ſociis abſtulit? an turpius meretrici dedit? an improbius populo

Romano ademit? an audacius tabulas publicas commutavit? Ex horum ſeveritate te ulla vis, aut ulla largitio eripiet? Sed ſi eripuerit, non intelligis, hæc, quæ jamdudum loquor, ad aliam quæſtionem, atque ad peculatus judicium pertinere? Itaque hoc mihi reſervabo genus integrum totum: ad illam, quam inſtitui, cauſam frumenti ac decumarum revertar. Qui, cum agros maximos ac feraciſſimos per ſeipſum, hoc eſt per Apronium, Verrem alterum, depopularetur, ad minores civitates habebat alios, quos, tanquam canes, immitteret, nequam homines et improbos; quibus aut frumentum, aut pecuniam publice cogebat dari.

XXXVII. A. Valentius eſt in Sicilia, interpres; quo iſte interprete non ad linguam Græcam, ſed ad furta et flagitia, uti ſolebat. Fit interpres hic, homo levis, atque egens, repente decumanus. Emit agri Liparenſis, miſeri atque jejuni, decumas tritici medimnis DC. Liparenſes vocantur. Ipſi accipere decumas, et numerare Valentio coguntur lucri H-S XXX millia. Per Deos immortales! utrum tibi ſumes ad defenſionem? tantone minoris te decumas vendidiſſe, ut ad medimna DC, H-S XXX millia lucri, ſtatim ſua voluntate civitas adderet, hoc eſt, tritici medimnûm duo millia? an, cum magno decumas vendidiſſes, te expreſſiſſe ab invitis Liparenſibus hanc pecuniam?

Sed quid ego ex te quæro, quid defenſurus ſis, potius, quam cognoſcam ex ipſa civitate, quid geſtum ſit? Recita teſtimonium publicum Liparenſium, deinde, quemadmodum Valentio nummi ſint dati. TESTIMONIUM PUBLICUM, *quomodo ſolutum ſit, ex literis publicis.* Etiamne hæc tam parva civitas, tam procul a manibus tuis, atque a conſpectu remota, ſejuncta a Sicilia, in inſula inculta, tenuique poſita, cumulata aliis tuis majoribus injuriis, in hoc quoque frumentario genere prædæ tibi et quæſtui fuit? Quam tu totam inſulam cuidam tuorum ſodalium, ſicut aliquod munuſculum, condonaras; ab hac etiam hæc frumentaria lucra, tanquam a mediterraneis, exigebantur? Itaque qui tot annis agellos ſuos ante te Prætorem redimere a piratis ſolebant, iidem ſeipſos a te pretio impoſito redemerunt.

XXXVIII. Quid ergo ? a Tiſſenſibus perparva et tenui civitate, ſed aratoribus laborioſiſſimis, frugaliſſimiſque hominibus, nonne plus, lucri nomine, eripitur, quam quantum frumenti omnino exararant ? ad quos tu decumanum Diognotum Venerium miſiſti, novum genus publicani. Cur hoc auctore non Romæ quoque ſervi publici ad vectigalia accedant? Anno ſecundo Tiſſenſes H-S XXI lucri dare coguntur inviti. Tertio anno, CIↃ CIↃ medimnûm tritici lucri Diognoto Venerio dare coacti ſunt. Hic Diognotus, qui ex publicis vectigalibus tanta lucra facit, vicarium nullum habet, nihil omnino peculii. Vos etiam nunc dubitate, ſi poteſtis, utrum tantum numerum tritici Venerius apparitor iſtius ſibi acceperit, an huic exegerit. Atque hæc ex publico Tiſſenſium teſtimonio cognoſcite. TESTIMONIUM PUBLICUM TISSENSIUM. Obſcure, Judices, Prætor ipſe decumanus eſt, cum ejus apparitores frumentum a civitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus ipſi lucri auferant, quam quantum populo Romano decumarum nomine daturi ſunt ? Hæc æquitas in tuo imperio fuit, hæc Prætoris dignitas, ut ſervos Venerios Siculorum dominos eſſe velles. Hic delectus, hoc diſcrimen, te Prætore, fuit, ut aratores in ſervorum numero eſſent, ſervi in publicanorum.

XXXIX. Quid ? Ameſtratini miſeri, impoſitis ita magnis decumis, ut ipſis reliqui nihil fieret, nonne tamen numerare pecunias coacti ſunt ? Addicuntur decumæ M. Cæſio, cum adeſſent legati Ameſtratini. Statim cogitur Heraclius legatus numerare H-S XXII. Quid hoc eſt ? quæ eſt iſta præda ? quæ vis ? quæ direptio ſociorum ? Si erat Heraclio ab ſenatu mandatum, ut emeret; emiſſet. Si non erat; quî poterat ſua ſponte pecuniam numerare ? Cæſio renuntiat ſe dediſſe. Cognoſcite renuntiationem ex literis. Recita ex literis publicis. LITERÆ PUBLICÆ. Quo ſenatus-conſulto erat hoc legato permiſſum ? nullo. Cur fecit ? coactus eſt. Quis hoc dicit ? tota civitas. Recita teſtimonium publicum. TESTIMONIUM PUBLICUM. Ab hac eadem civitate anno ſecundo ſimili ratione extortam eſſe pecuniam, et Sext. Vennonio datam, ex eodem teſtimonio cognoviſtis. At

Ameſtratinos, homines tenues, cum eorum decumas medimnis DCCC vendidiſſes Banobali Venerio, (cognoſcite nomina publicanorum) cogis eos plus lucri addere, quam quanti venierant, cum magno veniſſent. Dant Banobali medimnis DCCCL, H-S MD. Profecto nunquam iſte tam amens fuiſſet, ut ex agro populi Romani plus frumenti ſervo Venerio, quam populo Romano tribui pateretur, niſi omnis ea præda, ſervi nomine, ad iſtum ipſum perveniret.

Petrini, cum eorum decumæ magno addictæ eſſent, tamen invitiſſimi P. Nævio Turpioni, improbiſſimo homini, qui injuriarum, Sacerdote Prætore, damnatus eſt, H-S XXXVII et IↃ dare coacti ſunt. Itane diſſolute decumas vendidiſti, ut, cum modiûm XV millibus veniſſent, medimnûm CIↃ CIↃ CIↃ hoc eſt, H-S XXXXV lucri decumano darentur? At permagno decumas ejus agri vendidi. Videlicet gloriatur, non Turpioni lucrum datum, ſed Petrinis pecuniam ereptam.

XL. Quid? Halicienſes, quorum incolæ decumas dant, ipſi agros immunes habent, nonne huic eidem Turpioni, cum decumæ C med. veniſſent, H-S XV CIↃ dare coacti ſunt? Si id, quod maxime vis, poſſes probare, hæc ad decumanos lucra veniſſe, nihil te attigiſſe; tamen hæ pecuniæ, per vim, atque injuriam tuam captæ et conciliatæ, tibi fraudi, et damnationi eſſe deberent. Cum vero hoc nemini perſuadere poſſis, te tam amentem fuiſſe, ut Apronium, ac Turpionem, ſervos homines, tuo, liberorumque tuorum periculo divites fieri velles; dubitaturum quemquam exiſtimas, quin illis emiſſariis hæc tibi omnis pecunia quæſita ſit?

Segeſtam item ad immunem civitatem Venerius Symmachus decumanus immittitur. Is ab iſto literas affert, ut ſibi contra omnia ſenatus-conſulta, contra omnia jura, contraque legem Rupiliam, extra forum vadimonium promittant aratores. Audite literas, quas ad Segeſtanos miſerit. LITERÆ C. VERRIS. Hic Venerius quemadmodum aratores eluſerit, ex una pactione hominis honeſti, gratioſique cognoſcite: in eodem enim genere ſunt cætera.

Diocles eſt Panormitanus, Phimes cognomine, homo illuſtris, ac nobilis. Is agrum in Segeſtano, (nam commercium in eo agro nemini) conductum habebat H-S ſex millibus. Pro decuma cum pulſatus a Venerio eſſet, decidit H-S XVI millibus, et DCLIIII. Id ex tabulis ipſius cognoſcite. NOMEN DIOCLIS PANORMITANI. Huic eidem Symmacho Anneius Brocchus, Senator, homo eo ſplendore, ea virtute, qua omnes exiſtimatis, nummos præter frumentum coactus eſt dare. Venerione ſervo, te Prætore, talis vir, Senator populi Romani, quæſtui fuit?

XLI. Hunc ordinem ſi dignitate antecellere non exiſtimabas, ne hoc quidem ſciebas, *judicare?* Antea cum equeſter ordo judicaret, improbi, et rapaces magiſtratus in provinciis inſerviebant publicanis; ornabant eos, quicunque in operis erant: quemcunque equitem Romanum in provincia viderant, beneficiis, ac liberalitate proſequebantur: neque tantum illa res nocentibus proderat, quantum obfuit multis, cum aliquid contra utilitatem ejus ordinis, voluntatemque feciſſent. Retinebatur hoc tum neſcio quomodo, quaſi communi conſilio ab illis diligenter, ut, qui unum equitem Romanum contumelia dignum putaſſet, ab univerſo ordine malo dignus judicaretur. Tu ſic ordinem ſenatorium deſpexiſti, ſic ad injurias, libidineſque tuas omnia coæquaſti, ſic habuiſti ſtatutum cum animo, ac deliberatum, omnes, qui habitarent in Sicilia, aut, qui Siciliam, te Prætore, attigiſſent, judices rejicere, ut illud non cogitares, tamen ad ejuſdem ordinis homines te judices eſſe venturum? in quibus, ſi ex ipſorum domeſtico incommodo nullus dolor inſideret, tamen eſſet illa cogitatio, in alterius injuria ſeſe deſpectos, dignitatemque ordinis contemptam, et abjectam. Quod mehercule, Judices, mihi non mediocriter ferendum videtur. Habet enim quendam aculeum contumelia, quem pati pudentes, ac viri boni difficillime poſſunt.

Spoliaſti Siculos: ſolent enim inulti eſſe in injuriis ſuis provinciales. Vexaſti negotiatores: inviti enim Romam, raroque decedunt. Equitem Romanum ad Apronii injurias dediſti: quid enim jam nocere poſſunt, quibus non licet judicare? Quid,

cum Senatores ſummis injuriis afficis? quid aliud dicis, niſi hoc? cedò mihi etiam iſtum Senatorem: ut hoc ampliſſimum nomen ſenatorium non modo ad invidiam imperitorum, ſed etiam ad contumeliam improborum, natum eſſe videatur. Neque hoc in uno fecit Anneio, ſed in omnibus Senatoribus; ut ordinis nomen non tantùm ad honorem, quantum ad ignominiam, valeret. In C. Caſſio, viro clariſſimo et fortiſſimo, cum is eo ipſo tempore, primo iſtius anno, Conſul eſſet, tanta improbitate uſus eſt, ut, cum ejus uxor, fœmina primaria, paternas haberet arationes in Leontino, frumentum omne in decumas auferre juſſerit. Hunc tu in hac cauſa teſtem, Verres, habebis; quoniam, judicem ne haberes, providiſti.

Vos autem, Judices, putare debetis, eſſe quiddam nobis inter nos commune atque conjunctum. Multa ſunt impoſita huic ordini munera, multi labores, multa pericula, non ſolum legum ac judiciorum, ſed etiam rumorum ac temporum. Sic eſt hic ordo quaſi propoſitus, atque editus in altum, ut ab omnibus ventis invidiæ circumflari poſſe videatur. In hac tam miſera et iniqua conditione vitæ, ne hoc quidem retinebimus, Judices, ut magiſtratibus noſtris in obtinendo jure noſtro ne contemptiſſimi ac deſpectiſſimi eſſe videamur?

XLII. Thermitani miſerunt, qui decumas emerent agri ſui. Magni ſua putabant intereſſe, publice potius, quamvis magno emi, quam in aliquem iſtius emiſſarium incidere. Appoſitus erat Venuleius quidam, qui emeret. Is liceri non deſtitit: illi, quoad videbatur ferri aliquo modo poſſe, contenderunt: poſtremo liceri deſtiterunt. Addicitur Venuleio tritici modiûm VIII millibus. Legatus Poſſidorus renunciat. Cum omnibus hoc intolerandum videretur, tamen Venuleio dantur, ne accedat, tritici modiûm VI. præterea H-S CIↃ CIↃ. Ex quo facile apparet, quæ merces decumani, quæ Prætoris præda, eſſe videatur. Cedò Thermitanorum mihi literas, et teſtimonium. TABULÆ THERMITANORUM, ET TESTIMONIUM.

Imacharenſes, jam omni frumento ablato, jam omnibus injuriis tuis exinanitos, tributum facere, miſeros ac perditos coegiſti;

ut Apronio darent H-S xx millia. Recita decretum de tributis, et publicum teſtimonium. SENATUS-CONSULTUM DE TRIBUTO CONFERENDO. TESTIMONIUM IMACHARENSIUM. Ennenſes, cum decumæ veniſſent agri Ennenſis medimnûm CIↃ CIↃ CIↃ CC, Apronio coacti ſunt dare tritici modiûm XVIII millia, et H-S III millia. Quæſo, attendite, quantus numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. Nam per omnes civitates, quæ decumas debent, percurrit oratio mea; et in hoc genere nunc, Judices, verſor, in quo non ſingillatim aratores everſi bonis omnibus ſunt, ſed publice decumanis lucra data ſunt, ut aliquando ex eorum agris atque urbibus, expleti atque ſaturi, cum hoc cumulo quæſtûs decederent.

XLIII. Calactinis quamobrem imperaſti anno tertio, ut decumas agri ſui, quas Calactæ dare conſueverant, Ameſtrati M. Cæſio decumano darent; quod neque ante te Prætorem illi fecerant, neque tu ipſe hoc ita ſtatueras antea per biennium? Theomnaſtus Syracuſanus in agrum Mutycenſem cur abs te immiſſus eſt? qui aratores ita vexavit, ut illi in alteras decumas, id quod in aliis quoque civitatibus oſtendam, triticum emere neceſſario, propter inopiam, cogerentur.

Jam vero ex Hyblenſium pactionibus intelligetis, quæ pactæ ſint cum decumano Cn. Sergio, ſexties tantum, quam quantum ſatum ſit, ablatum eſſe ab aratoribus. Recita ſationes, et pactiones ex literis publicis. Recita. PACTIONES HYBLENSIUM CUM VENERIO SERVO EX LITERIS PUBLICIS. Cognoſcite item profeſſiones ſationum, et pactiones Meneniorum cum Venerio ſervo. Recita ex literis publicis. PROFESSIONES SATIONUM, ET PACTIONES MENENIORUM CUM VENERIO SERVO EX LITERIS PUBLICIS. Patiemini, Judices, a ſociis, ab aratoribus populi Romani, ab iis, qui vobis laborant, vobis ſerviunt, qui ita plebem Romanam ab ſeſe ali volunt, ut ſibi ac liberis ſuis tantum ſuperſit, quo ipſi ali poſſint, ab his, per ſummam injuriam, per acerbiſſimas contumelias, plus aliquanto ablatum eſſe, quam natum ſit?

Sentio, Judices, moderandum mihi eſſe jam orationi meæ,

fugiendamque veſtram ſatietatem. Non verſabor in uno genere diutius, et ita cætera de oratione mea tollam, ut tamen in cauſa relinquam. Audietis Agrigentinorum, fortiſſimorum virorum, diligentiſſimorumque, querimonias: cognoſcetis, Judices, Entellinorum ſummi laboris, ſummæque induſtriæ, dolorem et injurias: Heraclienſium, Gelenſium, Solentinorum incommoda proferentur: Catinenſium, locupletiſſimorum hominum, amiciſſimorumque agros vexatos ab Apronio cognoſcetis: Tyndaritanam, nobiliſſimam civitatem, Cephalœditanam, Alentinam, Apollonienſem, Engynam, Capitinam, perditas eſſe hac iniquitate decumarum intelligetis: Murgentinis, Aſſorinis, Elorinis, Ennenſibus, Letinis, nihil omnino relictum: Citarinos, Acherinos, parvarum civitatum homines, omnino abjectos eſſe ac perditos; omnes denique agros decumanos per triennium populo Romano ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo vectigales fuiſſe; et pleriſque aratoribus nihil omnino ſuperfuiſſe: ſi cui quid aut remiſſum, aut relictum ſit, id fuiſſe tantum, quantum ex eo, quo iſtius avaritia contenta fuit, redundarit.

XLIV. Duarum mihi civitatum reliquos feci agros, Judices, fere optimos ac nobiliſſimos, Ætnenſem, et Leontinum. Horum agrorum ego miſſos faciam quæſtus triennii: unum annum eligam, quo facilius id, quod inſtitui, explicare poſſim. Sumam annum tertium, quod et recentiſſimus eſt, et ab iſto ita adminiſtratus, ut, cum ſe certe deceſſurum videret, non laboraret, ſi aratorem nullum in Sicilia omnino eſſet relicturus. Agri Ætnenſis, et Leontini decumas agemus. Attendite, Judices, diligenter. Agri ſunt feraces; annus tertius; decumanus Apronius.

De Ætnenſibus perpauca dicam. Dixerunt enim ipſi priore actione publice. Memoria tenetis, Artemidorum Ætnenſem, legationis ejus principem, publice dicere, Apronium veniſſe Ætnam cum Veneriis; vocaſſe ad ſe magiſtratum; imperaſſe, ut in foro ſibi medio lecti ſternerentur; quotidie ſolitum eſſe non modo in publico, ſed etiam de publico, convivari: cum in eis conviviis ſymphonia caneret, maximiſque poculis miniſtraretur,

retinere ſolitum eſſe aratores; atque ab iis non modo per injuriam, ſed etiam per contumeliam, tantum exprimi frumenti, quantum Apronius imperaſſet. Audiſtis hæc, Judices, quæ nunc ego omnia prætereo, ac relinquo. Nihil de luxuria Apronii loquor, nihil de inſolentia, nihil de ſingulari nequitia, ac turpitudine: tantùm de quæſtu, ac lucro dicam unius agri, et unius anni, quo facilius vos conjecturam de triennio, et de tota Sicilia facere poſſitis. Sed mihi Ætnenſium brevis eſt oratio: ipſi enim venerunt: ipſi publicas literas deportarunt. Docuerunt vos, quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris Prætoris, Apronius. Id, quæſo, ex ipſorum teſtimonio cognoſcite. Recita teſtimonium Ætnenſium. Testimonium Ætnensium.

XLV. Quid ais? dic, dic, quæſo, clarius, ut populus Romanus de ſuis vectigalibus, de ſuis aratoribus, de ſuis ſociis atque amicis audiat, l. medimnum, l. H-S millia. Per Deos immortales! unus ager uno anno ccc millia modiûm tritici; et præterea H-S l. millia lucri dat Apronio? tantone minoris decumæ venierunt, quam fuerunt? an cum ſatis magno veniſſent, hic tantus tamen frumenti, pecuniæque numerus ab aratoribus per vim ablatus eſt? Utrum enim horum dixeris, in eo culpa et crimen hærebit. Nam illud quidem non dices, quod utinam dicas, ad Apronium non perveniſſe tantum. Ita te non modo publicis tenebo, ſed etiam privatis aratorum pactionibus, ac literis; ut intelligas, non te diligentiorem in faciendis furtis fuiſſe, quam me in deprehendendis. Hoc tu feres? hoc quiſquam defendet? hoc hi, ſi aliter de te ſtatuere voluerint, ſuſtinebunt? Uno adventu, ex uno agro, Q. Apronium, præter eam, quam dixi, pecuniam numeratam, ccc millia modiûm tritici lucri nomine ſuſtuliſſe?

Quid? hoc Ætnenſes ſoli dicunt? immo etiam Centuripini, qui agri Ætnenſis multo maximam partem poſſident: quorum legatis, hominibus nobiliſſimis, Androni et Arthemoni, ſenatus ea mandata dedit, quæ publice ad civitatem ipſorum pertinebant: de iis injuriis, quas cives Centuripini non in ſuis, ſed in aliorum finibus acceperunt, ſenatus et populus Centuripinus

legatos noluit mittere; ipſi aratores Centuripini, qui numerus eſt in Sicilia maximus, hominum honeſtiſſimorum, et locupletiſſimorum, tres legatos, cives ſuos, delegerunt; ut eorum teſtimonio non unius agri, ſed prope totius Siciliæ, calamitates cognoſceretis. Arant enim totâ Siciliâ fere Centuripini: et hoc in te graviores, certioreſque teſtes ſunt, quod cæteræ civitates ſuis ſolum incommodis commoventur; Centuripini, quod in omnium fere finibus habent poſſeſſiones, etiam cæterarum civitatum damna, ac detrimenta ſenſerunt.

XLVI. Verum, uti dixi, ratio certa eſt Ætnenſium, et publicis, et privatis literis conſignata. Meæ diligentiæ penſum magis in Leontino agro eſt exigendum, propter hanc cauſam, quod ipſi Leontini publice non ſane me multum adjuverunt: neque enim eos, iſto Prætore, hæ decumanorum injuriæ læſerunt; potius etiam, Judices, adjuverunt. Mirum fortaſſe hoc vobis, aut incredibile videatur, in tantis aratorum incommodis, Leontinos, qui principes rei frumentariæ fuerunt, expertes incommodorum, atque injuriarum fuiſſe. Hoc cauſæ eſt, Judices, quod in agro Leontino, præter unam Mnaſiſtrati familiam, glebam Leontinorum poſſidet nemo: itaque Mnaſiſtrati, hominis honeſtiſſimi, atque optimi viri teſtimonio, Judices, audietis. Cæteros Leontinos, quibus non modo Apronius in agris, ſed ne tempeſtas quidem ulla nocere potuit, expectare nolite: etenim non modo incommodi nihil ceperunt, ſed etiam in Apronianis illis rapinis in quæſtu ſunt, compendioque verſati.

Quapropter, quoniam me Leontina civitas, atque legatio, propter eam, quam dixi, cauſam, defecit; mihimet ineunda ratio, et via reperienda eſt, qua ad Apronii quæſtum, ſive adeo, qua ad iſtius ingentem, immanemque prædam poſſim pervenire. Agri Leontini decumæ anno tertio venierunt tritici medimnûm XXXVI, hoc eſt, tritici modiûm CCXVI. Magno, Judices, magno: neque enim hoc poſſum negare. Itaque neceſſe eſt aut damnum, aut certe non magnum lucrum feciſſe decumanum: hoc enim ſolet uſu venire iis, qui magno redemerunt.

Quid, ſi oſtendo, in hac una emptione lucri fieri tritici modiûm c? quid, ſi cc? quid, ſi ccc? quid, ſi cccc millia? dubitatis etiam, cui iſta tanta præda quæſita ſit? Iniquum me eſſe quiſpiam dicet, qui ex lucri magnitudine conjecturam faciam furti, atque prædæ. Quid, ſi doceo, Judices, eos, qui cccc millia modiûm lucri faciunt, damnum facturos fuiſſe, ſi tua iniquitas, ſi tui ex cohorte recuperatores non intercederent? num quis poterit in tanto lucro, tantaque iniquitate dubitare, quin propter improbitatem tam magnos quæſtus feceris, propter magnitudinem quæſtûs improbus eſſe volueris?

XLVII. Quomodo igitur hoc aſſequar, Judices, ut ſciam, quantum lucri factum ſit? non ex Apronii tabulis, quas ego cum conquirerem, non inveni: et cum in jus ipſum eduxi, expreſſi, ut conficere tabulas ſe negaret. Si mentiebatur; quamobrem removebat, ſi hæ tabulæ nihil tibi erant obfuturæ? Si omnino nullas confecerat literas; ne id quidem ſatis ſignificabat, illum non ſuum negotium geſſiſſe? Ea eſt enim ratio decumanorum, ut ſine plurimis literis confici non poſſit. Singula enim nomina aratorum, et cum ſingulis pactiones decumanorum, literis perſequi, et conficere neceſſe eſt. Jugera profeſſi ſunt aratores omnes imperio, atque inſtituto tuo: non opinor quemquam minus eſſe profeſſum, quam, quantum araſſet, cum tot cruces, tot ſupplicia, tot ex cohorte recuperatores proponerentur. In jugere agri Leontini medimnum fere tritici ſeritur, perpetua, atque æquabili ſatione. Ager efficit, cum octavo bene ut agatur; verum, ut omnes Dii adjuvent, cum decimo. Quod ſi quando accidit, tum ſit, ut tantum decumæ ſit, quantum ſeveris; hoc eſt, ut, quot jugera ſunt ſata, totidem medimna decumæ debeantur.

Hoc cum ita eſſet; primùm illud dico, pluribus millibus medimnûm veniſſe decumas agri Leontini, quam quot millia jugerum ſata erant in agro Leontino. Quod ſi fieri non poterat, ut plus quam decem medimna ex jugere ararent; medimnum autem ex jugere decumano dari poterat, cum ager, id quod perraro evenit, cum decumo extuliſſet; quæ erat ratio

decumani, (ſi quidem decumæ, ac non bona venibant aratorum) ut pluribus aliquanto medimnis decumas emeret, quam jugera erant ſata ?

XLVIII. In Leontino jugerum ſubſcriptio, ac profeſſio non eſt plus xxx millium. Decumæ xxxvi medimnis venierunt. Erravit, an potius inſanivit, Apronius ? immo tum inſaniſſet, ſi aratoribus, quod deberent, licitum eſſet ; et non, quod Apronius imperaſſet, neceſſe fuiſſet dare. Si oſtendo, minus tribus medimnis in jugerum neminem dediſſe decumæ ; concedes, opinor, ut cum decimo fructus arationis perceptus ſit, neminem minus tribus decumis dediſſe. Atqui hoc in beneficii loco petitum eſt ab Apronio, ut in jugera ſingula ternis medimnis decidere liceret. Nam cum a multis quaterna, etiam quina, exigerentur, (multis autem non modo granum nullum, ſed ne paleæ quidem ex omni fructu, atque ex annuo labore relinquerentur) tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus eſt, unum in locum convenerunt ; hominem ſuæ civitatis, in primis honeſtum ac nobilem, Andronem Centuripinum, legarunt ad Apronium, (eundem, quem hoc tempore ad hoc judicium, legatum, et teſtem Centuripina civitas miſit) ut is apud eum cauſam aratorum ageret, ab eoque peteret, ut ab aratoribus Centuripinis ne amplius in jugera ſingula, quam terna medimna, exigeret.

Hoc vix ab Apronio in ſummo beneficio, pro iis, qui etiam tum incolumes erant, impetratum eſt. Id cum impetrabatur, hoc videlicet impetrabatur, ut pro ſingulis decumis ternas decumas dare liceret. Quod ſi tua res non ageretur, a te potius poſtularent, ne amplius, quam ſingulas, quam ab Apronio, ut ne plus, quam ternas decumas darent. Nunc, ut hoc tempore ea, quæ regie, ſeu potius tyrannice, ſtatuit in aratores Apronius, prætermittam ; neque eos appellem, a quibus omne frumentum eripuit, et quibus nihil non modo de fructu, ſed ne de bonis quidem ſuis reliqui fecit ; ex his ternis medimnis (quod beneficii, gratiæque cauſa conceſſit) quid lucri fiat, cognoſcite.

XLIX. Profeſſio eſt agri Leontini ad jugerum XXX millia. Hæc ſunt ad tritici medimnûm XC, id eſt, tritici modiûm DXL millia. Deductis tritici modiûm CCXVI millibus, quanti decumæ venierunt, reliqua ſunt tritici CCCXXIV millia. Adde totius ſummæ DXL millium modiûm tres quinquageſimas, id eſt, tritici modiûm XXXII millia CCCC, (ab omnibus enim ternæ præterea quinquageſimæ exigebantur) ſunt hæc jam ad CCCLVI millia, CCCC modiûm tritici. At ego CCCC millia lucri facta eſſe dixeram: non enim duco in hac ratione eos, quibus ternis medimnis non eſt licitum decidere. Verum, ut hac ipſa ratione ſummam mei promiſſi compleam, ad ſingula medimnûm multi H-S duo, multi H-S quinque acceſſionis cogebantur dare: qui minimum, ſingulos nummos. Hoc minimum ut ſequamur, quoniam XC medimnûm millia duximus, accedant eò novo, peſſimoque exemplo H-S XC millia.

Hic mihi etiam dicere audebit, magno ſe decumas vendidiſſe, cum ex eodem agro, dimidio plus ipſe abſtulerit, quam populo Romano miſerit? CCXVI modiûm millibus decumas agri Leontini vendidiſti. Si ex lege, magno: ſi, ut lex eſſet libido tua, parvo: ſi, ut, quæ dimidiæ eſſent, decumæ vocarentur, parvo vendidiſti. Multo enim pluris fructus annui Siciliæ venire potuerunt, ſi id te ſenatus, aut populus Romanus facere voluiſſet. Etenim ſæpe decumæ tanti venierunt, cum lege Hieronica venirent, quanti nunc lege Verrea venierunt. Cedo mihi C. Norbani decumas venditas. C. NORBANI DECUMÆ VENDITÆ AGRI LEONTINI. Atqui tum neque judicium de modo jugerum dabatur; neque enim erat Artemidorus Cornelius recuperator; neque ab aratore magiſtratus Siculus tantum exigebat, quantum decumanus ediderat: nec beneficium petebatur a decumano, ut in jugera ſingula ternis medimnis decidere liceret: nec nummorum acceſſionem cogebatur arator dare, nec ternas quinquageſimas frumenti addere; et tamen populo Romano magnus frumenti numerus mittebatur.

L. Quid vero iſtæ ſibi quinquageſimæ, quid porro nummorum acceſſiones, volunt? quo id jure, atque adeo, quo id potius

ore feciſti ? Nummos dabat arator. Quomodo ? aut unde ? qui, ſi largiſſimus eſſe vellet, cumulatiore menſura uteretur, ut antea ſolebant facere in decumis, cum æqua lege, et conditione venibant. Is nummum dabat? unde ? de frumento ? quaſi habuiſſet, te Prætore, quod venderet. De vivo igitur erat aliquid reſecandum, ut eſſet, unde Apronio ad illos fructus arationum hoc corollarium nummorum adderetur. Jam id porro utrum libentes, an inviti, dabant ? Libentes ? amabant, credo, Apronium. Inviti ? qua re, niſi vi, et malo, cogebantur ? Jam iſte, homo amentiſſimus, in vendendis decumis, nummorum faciebat acceſſiones ad ſingulas decumas ; neque multum, bina, aut terna millia addebat. Fiunt per triennium H-S fortaſſe ıɔ millia. Hoc neque exemplo cujuſquam, neque ullo jure fecit ; neque eam pecuniam retulit ; neque, hoc parvum crimen quemadmodum defenſurus ſit, homo quiſquam unquam excogitavit.

Quod cum ita ſit, audes dicere, te magno decumas vendidiſſe, cum ſit perſpicuum, te bona, fortunaſque aratorum, non populi Romani, ſed tui quæſtus cauſa, vendidiſſe ? Ut, ſi quis villicus ex eo fundo, cui H-S dena merces eſſet, excifis arboribus, ac venditis, demptis tegulis, inſtrumento, pecore abalienato, domino xx millia nummûm pro x miſerit, ſibi alia præterea centum confecerit ; primo dominus, ignarus incommodi ſui, gaudeat, villicoque delectetur, quod tanto ſibi plus mercedis ex fundo refectum ſit ; deinde, cum audierit, eas res, quibus fundi fructus, et cultura continetur, amotas, et venditas, ſummo ſupplicio villicum afficiat, et ſecum male actum putet : item populus Romanus, cum audit, pluris decumas vendidiſſe C. Verrem, quam innocentiſſimum hominem, cui iſte ſucceſſit, C. Sacerdotem, putat ſe bonum in arationibus, fructibuſque ſuis habuiſſe cuſtodem, ac villicum : cum ſenſerit, iſtum omne inſtrumentum aratorum, omnia ſubſidia vectigalium vendidiſſe, omnem ſpem poſteritatis avaritia ſua ſuſtuliſſe, arationes, et agros vectigales vaſtaſſe, atque exinaniſſe, ipſum maximos quæſtus, prædaſque feciſſe, intelliget ſecum actum eſſe peſſime ; iſtum autem ſummo ſupplicio dignum exiſtimabit.

LI. Unde ergo hoc intelligi poteſt? ex hoc maxime, quod ager decumanus provinciæ Siciliæ propter iſtius avaritiam deſertus eſt. Neque id ſolum accidit, uti minus multis jugis ararent, ſi qui in agris remanſerunt, ſed etiam, ut permulti locupletes homines, magni et navi aratores, agros lætos ac fertiles deſererent, totaſque arationes derelinquerent. Id adeo ſciri facillime poteſt ex literis publicis civitatum, propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magiſtratus publice ſubſcribitur. Recita tandem, quot acceperit aratores agri Leontini Verres. Octoginta tres. Quot anno tertio profiteantur. Triginta duo. Unum et quinquaginta aratores ita video dejectos, ut his ne vicarii quidem ſucceſſerint. Quot aratores, adveniente te, fuerunt agri Mutycenſis? videamus ex literis publicis. Centum octoginta octo. Quid? anno tertio? Centum et unus. Octoginta ſeptem aratores unus ager iſtius injuriâ deſiderat: atque adeo noſtra reſpublica, quoniam illa populi Romani vectigalia ſunt, hunc tot patrum-familias numerum deſiderat, et repoſcit. Ager Herbitenſis primo anno habuit aratores ducentos quinquaginta ſeptem, tertio centum viginti. Hinc centum triginta ſeptem patres-familias extorres profugerunt. Agyrinenſis ager, quorum hominum! quam honeſtorum! quam locupletum! ducentos quinquaginta aratores habuit primo anno præturæ tuæ. Quid tertio anno? octoginta, quemadmodum legatos Agyrinenſes recitare ex publicis literis audiſtis.

LII. Pro Dii immortales! ſi ex provincia tota centum ſeptuaginta ejeciſſes, poſſeſne, ſeveris judicibus, ſalvus eſſe? Unus ager Agyrinenſis centum ſeptuaginta aratoribus inanior cum ſit, vos conjecturam totius provinciæ non facietis? Atque hoc peræque in omni agro decumano reperietis: quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos in agris minore inſtrumento, minus multis jugis, remanſiſſe, quod metuebant, ſi receſſiſſent, ne reliquas fortunas omnes amitterent: quibus autem iſte nihil reliqui, quod perderent, fecerat, eos plane non ſolum ex agris, verum ex civitatibus ſuis profugiſſe. Illi ipſi, qui remanſerant, vix decuma pars aratorum, relicturi agros

omnes erant, niſi ad eos Metellus Roma literas miſiſſet, ſe decumas lege Hieronica venditurum; et niſi ab iis hoc petiviſſet, ut ſererent quam plurimum: quod illi ſemper ſui cauſa fecerant, cum eos nemo rogaret, quamdiu intelligebant, ſeſe ſibi, et populo Romano, non Verri et Apronio ſerere, impendere, laborare. Jam vero, Judices, ſi Siculorum fortunas negligitis; ſi, quemadmodum ſocii populi Romani a magiſtratibus noſtris tractentur, non laboratis; at vos communem populi Romani cauſam ſuſcipite, atque defendite. Ejectos aratores eſſe dico; agros vectigales vexatos atque exinanitos a Verre; populatam vexatamque provinciam: hæc omnia doceo literis civitatum, et privatis primariorum virorum teſtimoniis.

LIII. Quid vultis amplius? num expectatis, dum L. Metellus is, qui multos in iſtum teſtes imperio et poteſtate deterruit, idem abſens de iſtius ſcelere, improbitate, audacia teſtimonium dicat? non, opinor. At is optime, qui ſucceſſit iſti, potuit cognoſcere. Ita eſt: verum amicitiâ impeditur. At debet nos certiores facere, quo pacto ſe habeat provincia. Debet; verumtamen non cogitur. Num quis in Verrem L. Metelli teſtimonium requirit? nemo. Num quis poſtulat? non, opinor. Quid ſi teſtimonio L. Metelli ac literis hæc omnia vera eſſe docebo? quid dicetis? utrum Metellum falſum ſcribere? an amicum lædendi eſſe cupidum? an Prætorem, quemadmodum provincia affecta ſit, neſcire? Recita literas L. Metelli, quas ad Cn. Pompeium, et M. Craſſum Conſules, quas ad M. Mummium Prætorem, quas ad Quæſtores urbis, miſit. Epistola L. Metelli. *Decumas frumenti lege Hieronica vendidi.* Cum ſcribit, ſe lege Hieronica vendidiſſe, quid ſcribit? ita ſe vendidiſſe, ut omnes, præter Verrem. Cum ſcribit, ſe lege Hieronica vendidiſſe, quid ſcribit? ſe per iſtum erepta Siculis majorum noſtrorum beneficia, jus ipſorum, conditionem ſocietatis, amicitiæ, fœderum reddidiſſe. Dicit, quanti cujuſque agri decumas vendiderit. Deinde quid ſcribit? Recita de epiſtola reliqua. *Summa vi data eſt opera a me, ut quam plurimo decumas venderem.* Cur igitur, Metelle, non ita magno vendidiſti? Quia deſertas arationes,

inanes agros, provinciam miſeram, perditamque offendi. Quid? id ipſum, quod ſatum eſt, qua ratione quiſquam, qui ſereret, inventus eſt? Recita literas. LITERÆ. Ait ſe miſiſſe, et præſentem confirmaſſe, ſuam interpoſuiſſe auctoritatem. Tantum quod aratoribus Metellus obſides non dedit, ſe nulla in re Verri ſimilem futurum. At quid eſt tandem, in quo ſe laboraſſe dicat? Recita. *Ut aratores, qui reliqui erant, quamplurimum ſererent.* Qui reliqui? Quid hoc eſt, *reliqui?* quo ex bello? qua ex vaſtitate? quænam in Sicilia tanta clades, aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitoſum, te Prætore, verſatum eſt, ut is, qui tibi ſucceſſerit, reliquos aratores collegiſſe, et recreaſſe videatur?

LIV. Cum bellis Carthaginenſibus Sicilia vexata eſt, et poſt, noſtrâ patrumque memoriâ, cum bis in ea provincia magnæ fugitivorum copiæ verſatæ ſunt, tamen aratorum interitio facta nulla eſt. Tum, ſemente prohibita, aut meſſe amiſſa, fructus annuus interibat: tamen incolumis numerus manebat dominorum, atque aratorum. Tum, qui M. Levinio, aut P. Rupilio, aut M'. Aquilio Prætoribus in eam provinciam ſucceſſerant, aratotores reliquos non colligebant. Tantone plus Verres cum Apronio provinciæ Siciliæ calamitatis importavit, quam aut Haſdrubal cum Pœnorum exercitu, aut Athenio cum fugitivorum maximis copiis, ut temporibus illis, ſimul atque hoſtis ſuperatus eſſet, ager araretur omnis, neque aratori Prætor per literas ſupplicaret, neque eum præſens oraret, ut quam plurimum ſereret: nunc autem, ne poſt abitum quidem hujus importuniſſimæ peſtis, quiſquam reperiretur, qui ſua voluntate araret? pauci eſſent reliqui, qui L. Metelli auctoritate in agros, atque ad ſuum larem familiarem redirent?

His te literis, homo audaciſſime, atque amentiſſime, jugulatum eſſe non ſentis? non vides, cum is, qui tibi ſucceſſit, aratores reliquos appellet, hoc eum diſerte ſcribere, reliquos hos eſſe, non ex bello, neque ex aliqua hujuſmodi calamitate, ſed ex tuo ſcelere, importunitate, avaritia, crudelitate? Recita cætera. *Tamen pro eo, ut temporis difficultas, aratorumque penuria tulit.*

Aratorum, inquit, penuria. Si ego accuſator toties de re eadem dicerem, vererer, ne animos veſtros offenderem, Judices. Clamat Metellus, *Niſi literas miſiſſem:* non eſt ſatis: *Niſi præſens confirmaſſem:* ne id quidem ſatis eſt. *Reliquos*, inquit, *aratores*. Reliquos? prope lugubri verbo calamitatem provinciæ Siciliæ ſignificat. Addit, *Aratorum penuria*.

LV. Exſpectate etiam, Judices, exſpectate, ſi poteſtis, auctoritatem accuſationis meæ. Dico aratores iſtius avaritia ejectos: ſcribit Metellus, reliquos ab ſe eſſe confirmatos. Dico agros relictos, arationeſque deſertas eſſe: ſcribit Metellus aratorum eſſe penuriam. Hoc cum ſcribit, illud oſtendit, dejectos, ejectos, fortunis omnibus expulſos eſſe populi Romani ſocios atque amicos: quibus ſi qua calamitas propter iſtum, ſalvis vectigalibus noſtris, accidiſſet, animadvertere in eum vos oportebat: præſertim cum eâ lege judicaretis, quæ ſociorum cauſâ eſſet conſtituta. Cum vero, perditis profligatiſque ſociis, vectigalia populi Romani ſint diminuta; res frumentaria, commeatus, copiæ, ſalus urbis atque exercituum noſtrorum in poſteritatem iſtius avaritia interierit; ſaltem commoda populi Romani reſpicite, ſi ſociis fideliſſimis proſpicere non laboratis.

Atque, ut intelligatis, ab iſto, præ lucro, prædaque præſenti, nec vectigalium, nec poſteritatis habitam eſſe rationem; cognoſcite, quid ad extremum ſcribat Metellus. *In reliquum tempus vectigalibus proſpexi.* In reliquum tempus ait ſe vectigalibus proſpexiſſe. Non ſcriberet, ſe vectigalibus proſpexiſſe, niſi hoc vellet oſtendere, te vectigalia perdidiſſe. Quid enim erat, quod vectigalibus proſpiceret Metellus in decumis, et in tota re frumentaria, ſi iſte non vectigalia populi Romani ſuo quæſtu pervertiſſet? Atque ipſe Metellus, qui vectigalibus proſpicit, qui reliquos aratores colligit, quid aſſequitur, niſi hoc, ut arent, ſi qui poſſunt, quibus aratrum ſaltem aliquod ſatelles iſtius Apronius reliquum fecit; qui tamen in agris ſpe, atque expectatione Metelli remanſerunt? Quid cæteri Siculi? quid ille maximus numerus aratorum, qui non modo ex agris ejecti ſunt, ſed etiam ex civitatibus ſuis, ex provincia, denique bonis, fortuniſque omnibus

ereptis, profugerunt? qua ratione ii revocabuntur? quot Prætorum innocentia, ſapientiaque opus eſt, ut illa aratorum multitudo aliquando in ſuis agris, ac ſedibus collocetur?

LVI. Ac, ne miremini tantam multitudinem profugiſſe, quantam ex literis publicis, aratorumque profeſſionibus cognoviſtis; ſcitote, tantam acerbitatem iſtius, tantum ſcelus in aratores fuiſſe, (incredibile dictu eſt, Judices; ſed et factum, et tota Sicilia pervulgatum) ut homines, propter injurias, licentiamque decumanorum, mortem ſibi ipſi conſciverint. Centuripinum Dioclem, hominem locupletem, ſuſpendiſſe ſe conſtat, quo die ſit ei nuntiatum, Apronium decumas redemiſſe. Dyrrachinum, primum civitatis, eadem ratione mortem oppetiſſe dixit apud vos homo nobiliſſimus, Archonidas Elorinus, cum audiſſet tantum decumanum profeſſum eſſe ex edicto iſtius ſibi deberi, quantum ille bonis ſuis omnibus efficere non poſſet. Hæc tu, tametſi omnium hominum diſſolutiſſimus, crudeliſſimuſque ſemper fuiſti, tamen nunquam perpeterere, propterea quod illi gemitus, luctuſque provinciæ ad tui capitis periculum pertinebant; non, inquam, perpeterere, ut homines injuriæ tuæ remedium morte, ac ſuſpendio quærerent, niſi ea res ad quæſtum, et ad prædam tuam pertineret.

Quid? illud perpeterere? Attendite, Judices; omnibus enim nervis mihi connitendum eſt, atque in hoc laborandum, ut omnes intelligant, quam improbam, quam manifeſtam, quam confeſſam rem pecuniâ redimere conentur. Grave crimen eſt hoc, et vehemens, et, poſt hominum memoriam, judiciaque de pecuniis repetundis conſtituta, graviſſimum, Prætorem populi Romani ſocios habuiſſe decumanos.

LVII. Non hoc nunc primum audit privatus de inimico, reus ab accuſatore: jam antea in ſella ſedens Prætor, cum provinciam Siciliam obtineret, cum ab omnibus non ſolum (id quod commune eſt) propter imperium, ſed etiam (id quod iſtius præcipuum eſt) propter crudelitatem metueretur, millies audivit, cum ejus animum ad perſequendum non negligentia tardaret, ſed conſcientia ſceleris, avaritiæque ſuæ refrænaret. Loquebantur

enim decumani palam, et præter cæteros is, qui apud iſtum plurimum poterat, maximoſque agros populabatur, Apronius; perparvum ex illis magnis lucris ad ſeſe pervenire; Prætorem eſſe ſocium. Hoc cum palam decumani tota provincia loquerentur, tuumque nomen in re tam turpi, nefariaque interponerent; nihilne tibi venit in mentem exiſtimationi tuæ conſulere? nihil denique capiti, ac fortunis tuis providere? cum tui nominis terror in auribus, animiſque aratorum verſaretur; cum decumani aratoribus ad pactiones faciendas, non ſuam vim, ſed tuum ſcelus, ac nomen opponerent; ecquod judicium Romæ tam diſſolutum, tam perditum, tam nummarium fore putaſti, quo ex judicio te ulla Salus ſervare poſſet? cum planum fieret, decumis contra inſtituta, leges, conſuetudinemque omnium venditis, in aratorum bonis, fortuniſque diripiendis decumanos dictitaſſe tuas eſſe partes, tuam rem, tuam prædam; idque te tacuiſſe, et, cum diſſimulare non poſſes, potuiſſe tamen perpeti, et perferre, quod magnitudo lucri obſcuraret periculi magnitudinem, pluſque aliquanto apud te pecuniæ cupiditas, quam judicii metus, poſſet?

Eſto: cætera negare non potes. Ne illud quidem tibi reliquum feciſti, ut hoc poſſes dicere, nihil eorum te audiſſe, nihil ad tuas aures de infamia tua perveniſſe. Querebantur cum luctu, et gemitu aratores. Tu id neſciebas? Fremebat tota provincia. Nemo id tibi renuntiabat? Romæ querimoniæ de tuis injuriis, conventuſque habebantur. Ignorabas hæc? ignorabas hæc omnia? quid? cum palam Syracuſis, te audiente, maximo conventu P. Rubrius Q. Apronium ſponſione laceſſivit, *Ni Apronius dictitaret, te ſibi in decumis eſſe ſocium:* hæc te vox non perculit? non perturbavit? non, ut capiti, et fortunis tuis proſpiceres, excitavit? Tacuiſti; ſedaſti etiam lites illorum; et, ſponſio illa ne fieret, laboraſti.

LVIII. Pro Dii immortales! hoc aut innocens homo perpeti potuiſſet, aut quamvis nocens, qui modo judicia Romæ fore putaret, non aliqua ſimulatione exiſtimationi ſe hominum venditaſſet? Quid eſt hoc? ſponſio fit de capite, ac fortunis tuis: tu

ſedes, et quieſcis? non perſequeris? non perſeveras? non perquiris, cui dixerit Apronius? quis audierit? unde hoc natum, quemadmodum prolatum ſit? Si quis tibi ad aurem acceſſiſſet, et dixiſſet, Apronium dictitare, te ſibi eſſe ſocium; commoveri te oportuit, vocare Apronium, nec illum ante tibi ſatisfacere, quam tu omnium exiſtimationi ſatisfeciſſes. Cum vero in foro celeberrimo, tanta frequentia, hoc, verbo et ſimulatione, Apronio, re vera tibi, objectum eſſet; tu unquam tantam plagam tacitus accipere potuiſſes, niſi hoc ita ſtatuiſſes, in re tam manifeſta quidquid dixiſſes, te deterius eſſe facturum?

Quæſtores, legatos, præfectos ſuos, tribunos, multi miſſos fecerunt, et de provincia decedere juſſerunt, quod eorum culpa ſe minus commode audire arbitrarentur, aut quod peccare illos aliqua in re judicarent. Tu Apronium, hominem vix liberum, contaminatum, perditum, flagitioſum, qui non modo animum integrum, ſed ne animam quidem puram conſervare potuiſſet; eum in tanto tuo dedecore profecto ne verbo quidem graviore appellaſſes: neque apud te tam ſancta religio ſocietatis fuiſſet, ut tui capitis periculum negligeres, niſi rem tam notam eſſe omnibus, et tam manifeſtam videres.

Cum eodem Apronio poſtea P. Scandilius, eques Romanus, quem vos omnes noſtis, eandem ſponſionem de ſocietate fecit, quam Rubrius facere voluerat. Inſtitit, oppreſſit, non remiſit: facta eſt ſponſio H-S v millium. Cœpit Scandilius recuperatores, aut judicem poſtulare.

LIX. Satiſne vobis Prætori improbo circumdati cancelli videntur in ſua provincia; immo vero in ſella ac tribunali; ut aut de ſuo capite judicium fieri patiatur præſens, ac ſedens; aut confiteatur, ſe omnibus judiciis convinci neceſſe eſſe? Sponſio eſt, *Ni te Apronius in decumis ſocium eſſe dicat:* provincia tua eſt: ades: abs te judicium poſtulatur. Quid facis? quid decernis? Recuperatores dicis te daturum. Bene agis: tametſi qui erunt tantis cervicibus recuperatores, qui audeant in provincia, cum Prætor adſit, non ſolum contra voluntatem ejus, ſed etiam contra fortunas, judicare?

Verum eſto. Manifeſta res eſt, cum nemo eſſet, quin hoc ſe audiſſe liquido diceret, locupletiſſimus quiſque certiſſimus teſtis eſſet: nemo erat Sicilia tota, qui neſciret decumas eſſe Prætoris; nemo, qui non audiſſet ita Apronium dictitaſſe: præterea conventus honeſtus Syracuſis, multi equites Romani, viri primarii, ex qua copia recuperatores rejici oporteret, qui aliter judicare nullo modo poſſent. Inſtat Scandilius poſcere recuperatores. Tum iſte homo innocens, qui illam ſuſpicionem levare, atque ab ſe removere cuperet, recuperatores dicit ſe de cohorte ſua daturum.

LX. Pro Deum hominumque fidem! quem ego accuſo? in quo meam induſtriam ac diligentiam ſpectari volo? quid eſt, quod ego dicendo, aut cogitando efficere, aut aſſequi debeam? Teneo, teneo, inquam, in mediis vectigalibus populi Romani, in ipſis fructibus provinciæ Siciliæ furem manifeſto avertentem rem frumentariam omnem, pecuniam maximam: teneo, inquam, ita, ut negare non poſſit. Nam quid hic dicet? Sponſio facta eſt cum cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus, ni ſocium ſe tibi in decumis eſſe dictitaret. Exſpectant omnes, quantæ tibi ea res curæ ſit, quemadmodum hominum exiſtimationi te atque innocentiam tuam probari velis. Hic tu medicum, et haruſpicem, et præconem tuum, recuperatores dabis, aut etiam illum ipſum, quem tu in cohorte tua Caſſianum judicem habebas, ſi qua res major eſſet, Papirium Potamonem, hominem ſeverum, ex vetere illa equeſtri diſciplina? Scandilius poſtulare de conventu recuperatores. Tum iſte negat ſe de exiſtimatione ſua cuiquam, niſi ſuis, commiſſurum. Negotiatores putant eſſe turpe, id forum ſibi iniquum ejurare, ubi negotientur: Prætor provinciam ſuam totam ſibi iniquam ejurat.

O impudentiam ſingularem! Hic poſtulat ſe Romæ abſolvi, qui in ſua provincia judicavit ſe abſolvi nullo modo poſſe? qui plus exiſtimet apud lectiſſimos ſenatores pecuniam, quam apud tres negotiatores metum, valere? Scandilius vero negat ſeſe apud Artemidorum recuperatorem verbum eſſe facturum; et tamen auget, atque onerat te bonis conditionibus, ſi tu uti

velis. Si ex provincia Sicilia tota ſtatuas idoneum judicem, aut recuperatorem nullum poſſe reperiri, poſtulat a te, ut Romam rejicias.

Hic enimvero tu exclamas, hominem improbum, qui poſtulet ibi de tua exiſtimatione judicium fieri, ubi te invidioſum eſſe intelligebat. Negas te Romam rejecturum: negas de conventu recuperatores daturum: cohortem tuam proponis. Scandilius rem ſe totam relicturum dicit, et ſuo tempore eſſe rediturum. Quid tu ibi tum? quid facis? Scandilium cogis? Quid? ſponſionem acceptam facere? Impudenter tollis exſpectatum exiſtimationis tuæ judicium: non facis. Quid ergo? Apronio permittis, ut, quos velit, de cohorte ſumat recuperatores? Indignum, uni potius ex iniquis ſumendi, quam utriſque ex æquis rejiciendi, fieri poteſtatem. Neutrum facis eorum. Quid ergo? eſt aliquid, quod improbius fieri poteſt. Cogit enim Scandilium quinque illa millia nummûm dare atque adnumerare Apronio. Quid potuit elegantius facere Prætor cupidus exiſtimationis bonæ, qui ab ſeſe omnem ſuſpicionem propulſaret, qui ſe eripere ex infamia cuperet?

LXI. Adductus erat in ſermonem, invidiam, vituperationem. Dictitarat homo improbus atque impurus, Apronius, ſocium eſſe Prætorem: venerat res in judicium atque diſcrimen: poteſtas erat iſti, homini integro, atque innocenti, data, ut, in Apronium cum animadvertiſſet, ſeſe graviſſimâ levaret infamiâ. Quid excogitat pœnæ? quid animadverſionis in Apronium? cogit Scandilium Apronio, ob ſingularem improbitatem, atque audaciam, prædicationemque nefariæ ſocietatis, H-S v millia mercedis, ac præmii dare. Quid interfuit, homo audaciſſime, utrum hoc decerneres; an id, quod Apronius dictitabat, tute de te profiterere, ac dictitares? Quem hominem, ſi quis pudor in te, atque adeo ſi quis metus fuiſſet, ſine ſupplicio dimittere non debuiſti, hunc abs te ſine præmio diſcedere noluiſti. Omnia ſimul intelligere potuiſtis, Judices, ex uno crimine Scandiliano: primum, hoc non eſſe Romæ natum de ſocietate decumarum; non ab accuſatore fictum; non (ut ſolemus interdum

in defenſionibus dicere) crimen domeſticum, ac vernaculum; non ex tempore periculi tui conſtitutum, ſed vetus, excogitatum jam, et te Prætore jactatum, et non ab inimicis Romæ compoſitum, ſed Romam de provincia exportatum. Simul intelligi poteſt illud iſtius in Apronium ſtudium, Apronii de iſto non modo confeſſio, verum etiam commemoratio. Eodem accedit, quod hoc quoque intelligere poteſtis, iſtum ſtatuiſſe, in provincia ſua, exiſtimationis ſuæ judicium extra cohortem ſuam committendum fuiſſe nemini.

LXII. Ecquis eſt judex, cui non ab initio decumani criminis perſuaſum ſit, iſtum in aratorum bona, fortunaſque impetum feciſſe? quis hoc non ex eo ſtatim judicavit, quod oſtendi, iſtum decumas nova lege, atque adeo nulla lege, contra omnium conſuetudinem, atque inſtituta vendidiſſe? Verum, ut iſtos ego judices tam ſeveros, tam diligentes, tam religioſos non haberem; ecquis eſt, ex injuriarum magnitudine, improbitate decretorum, judiciorum iniquitate, qui hoc non jamdudum ſtatuerit, et judicarit? Etiam ſane ſit aliquis diſſolutior in judicando; legum, officii, reipublicæ, ſociorum, atque amicorum negligentior: quid? is poſſitne de iſtius improbitate dubitare, cum tanta lucra facta, tam iniquas pactiones, vi, et metu expreſſas cognoverit? cum tanta præmia civitates, vi, atque imperio, virgarum, ac mortis metu, non modo Apronio, atque ejus ſimilibus, verum etiam Veneriis ſervis, dare coactas.

Quod ſi quis ſociorum incommodis minus movetur; ſi quem aratorum fugæ, calamitates, exilia, ſuſpendia denique non permovent; non poſſum dubitare, quin is tamen, cum vaſtatam Siciliam, relictos agros, ex civitatum literis, et epiſtola L. Metelli cognoverit, ſtatuat, fieri non poſſe, ut de iſto non ſeveriſſime judicetur. Erit etiam aliquis, qui hæc omnia diſſimulare, ac negligere poſſit? Attuli ſponſiones ipſo præſente factas de decumarum ſocietate, ab ipſo prohibitas judicari. Quid eſt, quod poſſet quiſquam manifeſtius hoc deſiderare? Non dubito, quin vobis ſatisfecerim, Judices. Veruntamen progrediar longius; non mehercule quo magis hoc vobis perſuadeatur,

quam jam perſuaſum eſſe confido; ſed ut ille aliquando impudentiæ ſuæ finem faciat, aliquando deſinat, ea ſe putare poſſe emere, quæ ipſe ſemper habuit venalia, fidem, jusjurandum, veritatem, officium, religionem; deſinant amici ejus ea dictitare, quæ detrimento, maculæ, invidiæ, infamiæ nobis omnibus eſſe poſſint. At qui amici?

O miſerum, atque invidioſum, offenſumque paucorum culpa, atque indignitate ordinem ſenatorium! Albam Æmilium ſedentem in faucibus macelli loqui palam, *viciſſe* Verrem, emptos habere judices, alium H-S cccc millibus, alium H-S d; quem minimo, ccc. Atque ei cum reſponſum eſſet, fieri non poſſe; multos teſtes eſſe dicturos, me præterea cauſæ non defuturum: *Licet, hercules,* inquit, *omnes omnia dicant in illum; niſi ita res manifeſta erit allata, ut reſponderi nihil poſſit, vicimus.* Bene ais, Alba: ad tuam veniam conditionem. Nihil putas valere in judiciis conjecturam, nihil ſuſpicionem, nihil anteactæ vitæ exiſtimationem, nihil bonorum virorum teſtimonia, nihil civitatum auctoritates, ac teſtimonia: literas manifeſtas quæris. Non quæro judices Caſſianos: veterum judiciorum ſeveritatem non requiro: veſtram in hoc fidem, dignitatem, religionem in judicando non imploro: Albam habebo judicem, eum hominem, qui ſe ipſe ſcurram improbiſſimum exiſtimari vult; qui a ſcurris potius ſemper gladiator, quam ſcurra, appellatus ſit. Afferam rem ejuſmodi in decumis, ut Alba fateatur, iſtum in re frumentaria, et in bonis aratorum aperte, palamque eſſe prædatum.

LXIII. Decumas agri Leontini magno dicit ſe vendidiſſe. Oſtendi jam illud initio, non exiſtimandum magno vendidiſſe eum, qui verbo decumas vendiderit; re, et conditione, et lege, et edicto, et licentia decumanorum, decumas aratoribus nullas reliquas fecerit. Etiam illud oſtendi, vendidiſſe alios magno decumas agri Leontini, cæterorumque agrorum; et lege Hieronica vendidiſſe; et pluris etiam, quam te vendidiſſe; nec aratorem quemquam eſſe queſtum. Nec enim fuit quod quiſquam queri poſſet, cum lege æquiſſime ſcriptâ venirent: neque illud unquam

aratoris interfuit, quanti decumæ venirent; non enim ita eſt, ut, ſi magno venierint, plus arator debeat; ſi parvo, minus. Ut frumenta nata ſunt, ita decumæ veneunt. Aratoris autem intereſt, ita ſe frumenta habere, ut decumæ quam plurimo venire poſſint. Dum arator ne plus decuma det, expedit ei decumam eſſe quam maximi. Verum hoc, ut opinor, eſſe vis caput defenſionis tuæ, magno te decumas vendidiſſe; agri vero Leontini, qui plurimum efficit, tritici modiûm CCXVI millibus. Si doceo, pluris aliquanto potuiſſe te vendere, neque his voluiſſe addicere, qui contra Apronium licerentur; et Apronio multo minoris, quam aliis potueris, tradidiſſe; ſi hoc doceo; poteritne te Alba, tuus antiquiſſimus non ſolum amicus, verum etiam amator, abſolvere?

LXIV. Dico equitem Romanum, hominem in primis honeſtum, Q. Minucium, cum ſui ſimilibus, ad decumas agri Leontini tritici modiûm non CIↃ, non CIↃ CIↃ, non CIↃ CIↃ CIↃ, ſed ad unas unius agri decumas tritici modiûm XXX millia voluiſſe addere, et ei poteſtatem emendi non eſſe factam, ne res abiret ab Apronio. Negare hoc, niſi forte negare omnia conſtituiſti, nullo modo potes. Palam res geſta eſt, maximo conventu, Syracuſis: teſtis eſt tota provincia, propterea quod undique ad emendas decumas ſolent eo convenire. Quod ſive fateris, ſive convinceris; quot, et quam manifeſtis in rebus teneare, non vides? Primum, tuam rem illam, et prædam fuiſſe: nam, niſi ita eſſet, cur tu Apronium malebas, (quem omnes tuum procurare in decumis negotium loquebantur) quam Minucium, decumas agri Leontini ſumere? Deinde, immenſum, atque infinitum lucrum eſſe factum: nam ſi XXX millibus modiûm tritici tu commotus non eſſes, certe hoc idem lucri Minucius Apronio libenter dediſſet, ſi ille accipere voluiſſet.

Quantam igitur illi ſpem prædæ propoſitam arbitramur fuiſſe, qui tantum præſens lucrum, nulla opera inſumpta, contempſerit, atque deſpexerit? Deinde ipſe Minucius nunquam tanti habere voluiſſet, ſi decumas tu lege Hieronica venderes: ſed quod tuis novis edictis, et iniquiſſimis inſtitutis plus aliquanto

ſe, quam decumas, ablaturum videbat, idcirco longius progreſſus eſt. At Apronio ſemper plus etiam multo abs te permiſſum eſt, quam quod edixeras. Quantum igitur quæſtum putamus factum eſſe per eum, cui quidvis licitum ſit; cum tantum lucri voluerit addere is, cui, ſi decumas emiſſet, idem non liceret?

Poſtremo, illa quidem certe tibi præciſa defenſio eſt, in qua tu ſemper omnia tua furta, atque flagitia latere poſſe arbitratus es; *magno te decumas vendidiſſe; plebi Romanæ conſuluiſſe; annonæ proſpexiſſe.* Non poteſt hoc dicere is, qui negare non poteſt, ſe unius agri decumas xxx millibus modiûm minoris, quam potuerit, vendidiſſe: ut etiam, ſi tibi hoc concedam, Minucio ideo te non tradidiſſe, quod jam addixiſſes Apronio, (aiunt enim te ita dictitare; quod ego expecto, cupioque te ita illud defendere) verum ut ita ſit, tamen non potes hoc, quaſi præclarum aliquid, prædicare, magno te decumas vendidiſſe, cum fuiſſe fateare, qui multo pluris voluerint emere.

LXV. Tenetur igitur jam, judices, et manifeſto tenetur avaritia, cupiditas hominis, ſcelus, improbitas, audacia. Quid ſi hæc, quæ dico, ipſius amici defenſoreſque judicarunt? quid vultis amplius? Adventu L. Metelli, Prætoris, cum omnes ejus comites iſte ſibi ſuo illo panchreſto medicamento amicos reddidiſſet; aditum eſt ad Metellum: eductus eſt Apronius: eduxit vir primarius C. Gallius, ſenator: poſtulavit a L. Metello, ut ex edicto ſuo judicium daret in Apronium, *Quod per vim, aut metum abſtuliſſet*; quam formulam Octavianam, et Romæ Metellus habuerat, et habebat in provincia: non impetrat; cum hoc diceret Metellus, præjudicium a ſe de capite C. Verris per hoc judicium nolle fieri. Tota Metelli cohors, hominum non ingratorum, aderat Apronio. C. Gallius, homo noſtri ordinis, a ſuo familiariſſimo L. Metello judicium ex edicto non poteſt impetrare.

Non reprehendo Metellum: pepercit homini amico, et quemadmodum ipſum dicere audivi, neceſſario. Non reprehendo, inquam, Metellum: ſed hoc miror, quomodo, de quo homine præjudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipſo non

modo præjudicarit, verum graviſſime, ac vehementiſſime judicarit. Primum enim, ſi Apronium abſolutum iri putaret, nihil erat, quod ullum præjudicium vereretur. Deinde, ſi, condemnato Apronio, conjunctam cum eo Verris cauſam omnes erant exiſtimaturi, Metellus quidem certe jam hoc judicabat, eorum rem, cauſamque eſſe conjunctam; qui ſtatuerit, Apronio condemnato, de iſto præjudicium futurum. Et ſimul una res utrique rei eſt argumento; et aratores vi et metu coactos, Apronio multo plus, quam debuerint, dediſſe; et Apronium iſtius rem ſuo nomine egiſſe, cum L. Metellus ſtatuerit non poſſe Apronium condemnari, quin ſimul de iſtius ſcelere, atque improbitate judicaretur.

LXVI. Venio nunc ad epiſtolam Timarchidis, liberti iſtius, et accenſi; de qua cum dixero, totum hoc crimen decumanum perorabo. Hæc epiſtola eſt, Judices, quam nos Syracuſis in ædibus Apronii, cum literas conquireremus, invenimus. Miſſa eſt, ut ipſa ſignificat, ex itinere, cum Verres jam de provincia deceſſiſſet, Timarchidis manu ſcripta. Recita epiſtolam Timarchidis. TIMARCHIDES *Verris accenſus* APRONIO *ſalutem dicit*. Jam hoc quidem non reprehendo, quod adſcripſit, *Accenſus*. Cur enim ſibi hoc ſcribæ ſoli ſumant? L. PAPIRIUS *ſcriba*. Volo ego hoc eſſe commune accenſorum, lictorum, viatorum.

Fac diligentiam adhibeas, quod ad exiſtimationem Prætoris attinet. Commendat Apronio Verrem, et hortatur, ut inimicis ejus reſiſtat. Bono præſidio munitur exiſtimatio tua; ſi quidem in Apronii conſtituitur diligentia, atque auctoritate. *Habes virtutem, atque eloquentiam.* Quam copioſe laudatur Apronius a Timarchide? quam magnifice? cui ego non putem illum placere oportere, qui tantopere Timarchidi probatus ſit? *Habes ſumptum unde facias.* Neceſſe eſt, quod redundarit de veſtro frumentario quæſtu, ad illum potiſſimum, per quem agebatis, defluxiſſe. *Scribas, apparitores recentes arripe. Cum L. Vulteio, qui plurimum poteſt, cæde, concide.* Videte, quam valde malitiæ ſuæ confidat Timarchides, qui etiam Apronio improbitatis præcepta det. Jam hoc, *cæde, concide,* nonne verba domo

patroni depromere videtur, ad omne genus nequitiæ accommodata? *Volo, mi frater, fraterculo tuo credas.* Conſorti quidem in lucris, atque furtis, gemino et ſimillimo nequitia, improbitate, audacia.

LXVII. *In cohorte carus habebere.* Quid eſt hoc, *in cohorte?* quo pertinet? Apronium doces? quid? in veſtram cohortem, te monitore, an ſua ſponte, pervenerat? *Quod cuique opus ſit, oppone.* Qua impudentia putatis eum in dominatione fuiſſe, qui in fuga tam improbus ſit? ait, omnia pecunia effici poſſe. *Da, profunde, oppone,* ſi velis vincere. Non hoc mihi tam moleſtum eſt, Apronio ſuadere Timarchidem, quam quod hoc idem patrono ſuo præcipit.

Te poſtulante omnes vincere ſolent. Verre quidem Prætore, non Sacerdote, non Peducæo, non hoc ipſo Metello. *Scis Metellum ſapientem eſſe.* Hoc vero ferri jam non poteſt, irrideri viri optimi, L. Metelli, ingenium, et contemni, ac deſpici a fugitivo Timarchide. *Si Vulteium habebis, omnia ludibundus conficies.* Hic vehementer errat Timarchides, qui aut Vulteium pecunia corrumpi putet poſſe, aut Metellum unius arbitratu gerere præturam. Sed erravit conjecturâ domeſticâ: quia multos per ſe, et per alios multa ludibundos libidinoſe apud Verrem effeciſſe vidit, ad omnes eoſdem patere aditus arbitrabatur. Facilius vos efficiebatis ludibundi, quæ volebatis a Verre, quod multa ejus ludorum genera noratis. *Inculcatum eſt Metello, et Vulteio, te aratores evertiſſe.* Quis iſtuc Apronio attribuebat, cum aratorem aliquem everterat? aut Timarchidi, cum ob judicandum, aut decernendum, aut imperandum aliquid, aut remittendum, pecuniam acceperat? aut Sextio Lictori, cum aliquem innocentem ſecuri percuſſerat? Nemo. Omnes ei Verri tunc attribuebant, quem nunc condemnari volunt.

Obtuderunt ejus aures, te ſocium Prætoris fuiſſe. Videſne, hoc quam clarum ſit, ac fuerit? cum etiam Timarchides hoc metuat, concedes, non hoc crimen nos in te confingere, ſed jampridem ad crimen aliquam defenſionem libertum quærere. Libertus, et accenſus tuus, et tibi, ac liberis tuis, omnibus in

rebus conjunctus, ac proximus, ad Apronium ſcribit, vulgo eſſe ab omnibus ita demonſtratum Metello, tibi Apronium in decumis ſocium fuiſſe. *Fac ſciat improbitatem aratorum. Ipſi ſudabunt, ſi Dii volent.* Quod iſtuc, per Deos immortales! aut qua de cauſa excitatum eſſe dicamus in aratores tam infeſtum odium, atque tantum? quantam injuriam fecerunt Verri aratores, ut eos etiam libertus, et accenſus ejus tam irato animo his literis inſequatur?

LXVIII. Neque ego hujus fugitivi, Judices, epiſtolam vobis recitaſſem, niſi ut ex ea totius familiæ præcepta, et inſtituta, et diſciplinam cognoſceretis. Videtis, ut moneat Apronium? quibus rebus, ac muneribus inſinuet in familiaritatem Metelli? Vulteium corrumpat? ſcribas, accenſumque pretio deliniat? ea præcipit, quæ vidit: ea monet alienum hominem, quæ domi didicit ipſe. Verum in hoc errat uno, quod eaſdem exiſtimat vias ad omnium familiaritates eſſe munitas.

Quanquam merito ſum iratus Metello; tamen hæc quæ vera ſunt, dicam. Apronius ipſum Metellum non pretio, ut Verrem, non convivio, non muliere, non ſermone incauto atque improbo poſſet corrumpere; quibus rebus non ſenſim, atque moderate ad iſtius amicitiam adrepſerat, ſed brevi tempore totum hominem, totamque ejus præturam poſſederat. Cohortem autem Metelli, quam vocat, quid erat, quod corrumperet, ex qua recuperatores nulli dabantur? Nam quod ſcribit, Metelli filium puerum eſſe, vehementer errat: non enim ad omnes Prætorum filios iidem aditus ſunt. O Timarchide, Metelli eſt filius in provincia, non puer, ſed adoleſcens bonus ac pudens, dignus illo loco ac nomine. Veſter ille puer prætextatus, in provincia quemadmodum fuiſſet, non dicerem, ſi pueri eſſe illam culpam, ac non patris, exiſtimarem. Tune, cum te ac tuam vitam noſſes, in Siciliam tecum grandem prætextatum filium ducebas? ut, etiam ſi natura puerum a paternis vitiis, atque a generis ſimilitudine abduceret, conſuetudo tamen eum et diſciplina degenerare non ſineret? Fac enim fuiſſe in iſto C. Lælii, M. Catonis materiem atque indolem:

quid ex eo boni ſperari atque effici poteſt, qui in patris luxurie ſic vixerit, ut nullum unquam pudicum neque ſobrium convivium viderit? qui in epulis quotidianis, adulta ætate, per triennium inter impudicas mulieres et intemperantes viros verſatus ſit? nihil unquam a patre audierit, quo pudentior aut melior eſſet? nihil unquam patrem agere viderit, quod cum imitatus eſſet, non, id quod turpiſſimum eſt, patri ſimilis putaretur?

LXIX. Quibus in rebus non ſolum filio, verum etiam reipublicæ feciſti injuriam. Suſceperas enim liberos non ſolum tibi, ſed etiam patriæ; qui non modo tibi voluptati, ſed etiam qui aliquando uſui reipublicæ eſſe poſſent. Eos inſtituere, atque erudire ad majorum inſtituta, atque civitatis diſciplinam, non ad tua flagitia, neque ad tuas turpitudines, debuiſti. Eſſet ex inerti atque impuro et improbo parente navus, et pudens, et probus filius. Haberet aliquid abs te reſpublica muneris. Nunc pro te Verrem ſubſtituiſti alterum civitati: niſi hòc forte deterior eſt, ſi fieri poteſt, quod tu ejuſmodi evaſiſti, non in hominis luxurioſi, ſed tantùm in furis ac diviſoris diſciplina educatus.

Quid iſto feſtivius fore arbitramur, qui eſt tuus natura filius, conſuetudine diſcipulus, voluntate ſimilis? Quem ego, Judices, quamvis bonum fortemque facile paterer evadere: non enim me inimicitiæ commovent, ſi quæ mihi cum iſto futuræ ſint: nam ſi in omnibus rebus innocens fuero, meique ſimilis; quid mihi iſtius inimicitiæ nocebunt? ſin aliqua in re Verri ſimilis fuero; non magis mihi deerit inimicus, quam Verri defuit. Etenim, Judices, ejuſmodi reſpublica debet eſſe, et erit, ſeveritate judiciorum conſtituta, ut inimicus, neque deeſſe nocenti poſſit, neque obeſſe innocenti. Quapropter nulla res eſt, quamobrem ego iſtum nolim ex paternis probris ac vitiis emergere. Id quod tametſi iſti difficile eſt, tamen haud ſcio an fieri poſſit; præſertim ſi (ut nunc fit) cuſtodes amicorum eum ſectabuntur: quoniam pater tam negligens ac diſſolutus eſt.

Verum huc longius, quam voluntas fuit, ab epiſtola Timarchidis digreſſa eſt oratio mea. Qua recitata, concluſurum me

eſſe crimen decumarum dixeram: ex quo intellexiſtis, innumerabilem frumenti numerum per triennium averſum a republica eſſe, ereptumque aratoribus.

LXX. Sequitur, ut de frumento empto vos, Judices, doceam, maximo atque impudentiſſimo furto: de quo dum certa, et pauca, et magna dicam breviter, attendite. Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex ſenatus-conſulto, et ex lege Terentia, et Caſſia frumentaria. Emendi duo genera fuerunt: unum cæterarum decumarum; alterum, quod præterea civitatibus æqualiter eſſet diſtributum. Illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuiſſet; hujus imperati tritici modiûm DCCC millia: pretium autem conſtitutum decumano in modios ſingulos H-S terni; imperato H-S IV. Ita in frumentum imperatum H-S bis et tricies in annos ſingulos Verri decernebatur, quod aratoribus ſolveret; in alteras decumas ferme ad nonagies. Sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Sicilienſem prope centies et tricies erogatum eſt.

Hanc pecuniam tantam, datam tibi ex ærario inopi atque exhauſto; datam ad frumentum, hoc eſt, ad neceſſitatem ſalutis et vitæ; datam, ut Siculis aratoribus, quibus tanta onera reſpublica imponeret, ſolveretur; abs te ſic laceratam eſſe dico, ut poſſim illud probare, ſi velim, omnem te hanc pecuniam domum tuam avertiſſe. Etenim ſic hanc rem totam adminiſtraſti, ut hoc, quod dico, probari æquiſſimo judici poſſit. Sed ego habebo rationem auctoritatis meæ: meminero, quo animo, quo conſilio ad cauſam publicam acceſſerim: non agam tecum accuſatorie: nihil fingam: nihil cuiquam probari velim, me dicente, quod non ante mihimetipſi probatum ſit.

In hac pecunia publica, Judices, hæc inſunt tria genera furtorum. Primum, cum poſita eſſet pecunia apud eas ſocietates, unde erat attributa, binis centeſimis fœneratus eſt. Deinde, permultis civitatibus pro frumento nihil ſolvit omnino. Poſtremo, ſi cui civitati ſolvit, tantum detraxit, quantum commodum fuit; nulli, quod debitum eſt, reddidit.

LXXI. Ac primum hoc ex te quæro: tu, cui publicani ex

Carpinatii literis gratias egerunt, pecunia publica ex ærario erogata, ex vectigalibus populi Romani ad emendum frumentum attributa, fueritne tibi quæſtui? penſitaritne tibi binas centeſimas? Credo te negaturum: turpis enim eſt, et periculoſa confeſſio. Mihi autem hoc perarduum eſt demonſtrare. Quibus enim teſtibus? publicanis? tractati honorifice ſunt: tacebunt. Literæ eorum? decreto decumanorum remotæ ſunt. Quo me igitur vertam? rem tam improbam, crimen tantæ audaciæ, tantæque impudentiæ propter inopiam teſtium ac literarum prætermittam? Non faciam, Judices: utar teſte: quo? P. Vettio Chilone, homine equeſtris ordinis honeſtiſſimo atque ornatiſſimo: qui iſti ita amicus et neceſſarius eſt, ut, etiam ſi vir bonus non eſſet, tamen, quod contra iſtum diceret, grave videretur; ita vir bonus eſt, ut, etiam ſi inimiciſſimus iſti eſſet, tamen ejus teſtimonio credi oporteret.

Admiratur et exſpectat, quidnam Vettius dicturus ſit. Nihil dicet ex tempore; nihil ex ſua voluntate; nihil, ut ei utrumvis fieri licuiſſe videatur. Miſit in Siciliam literas ad Carpinatium, cum eſſet magiſter ſcripturæ, et ejus ſocietatis publicanorum: quas ego Syracuſis, apud Carpinatium in literarum allatarum libris, Romæ, in literarum miſſarum apud magiſtrum Tullium, familiarem tuum, inveni: quibus ex literis impudentiam fœnerationis, quæſo, cognoſcite. Literæ missæ L. Vettii, L. Servilii, C. Antistii, magistrorum. Præſto ſe tibi ait futurum Vettius, et obſervaturum, quemadmodum rationes ad ærarium referas: ut, ſi hanc ex fœnore populo pecuniam non retuleris, reddas ſocietati. Poſſumus hoc teſte, poſſumus P. Servilii, et C. Antiſtii, magiſtrorum literis, primorum hominum atque honeſtiſſimorum, poſſumus auctoritate ſocietatis, cujus literis utimur, quod dicimus, obtinere? an aliqua firmiora, aut graviora quærenda ſunt?

LXXII. Vettius, tuus familiariſſimus; Vettius, tuus affinis, cujus ſororem habes in matrimonio, tuæ frater uxoris Vettius, frater tui Quæſtoris, teſtatur impudentiſſimum tuum furtum,

certiſſimumque peculatum. Nam quo alio nomine, pecuniæ publicæ fœneratio eſt appellanda? Recita reliqua. Scribam tuum, dicit, Verres, hujus præſcriptorem fœnerationis fuiſſe. Ei quoque magiſtri minantur in literis: etenim caſu ſcribæ tum duo magiſtri fuerunt cum Vettio. Binas centeſimas ab ſe ablatas ferendum non putant: et recte non putant. Quis enim hoc fecit unquam? Quis denique conatus eſt facere, aut poſſe fieri cogitavit, ut, cum ſenatus publicanos uſurâ ſæpe juviſſet, magiſtratus a publicanis pecuniam pro uſuris auderet auferre? Certe huic homini ſpes nulla ſalutis eſſet, ſi publicani, hoc eſt, ſi equites Romani judicarent.

Minor eſſe nunc, Judices, vobis diſceptantibus debet; et tanto minor, quanto eſt honeſtius alienis injuriis, quam re ſua, commoveri. Quid ad hæc reſpondere cogitas? Utrum factum negabis? an tibi hoc licitum eſſe defendes? Negare quî potes? an ut tanta auctoritate literarum, tot teſtibus publicanis convincare? Licuiſſe vero quî? ſi mehercule te pecuniam tuam, non populi Romani, in provincia fœneratum docerem, tamen effugere non poſſe. Sed publicam, ſed ob frumentum decretam, ſed a publicanis fœnore accepto; hoc licuiſſe cuiquam probabis? quo non modo cæteri, ſed tu ipſe nihil audacius, improbiuſque feciſti. Non mehercule hoc, quod omnibus ſingulare videtur, de quo mihi deinceps dicendum eſt, poſſum, Judices, dicere audacius eſſe, aut impudentius, quod permultis civitatibus pro frumento nihil ſolvit omnino. Major hæc præda fortaſſe eſt; ſed illa impudentia certe non minor. Et, quoniam de illa fœneratione ſatis dictum eſt, nunc de hac tota pecunia averſa, quæſo, cognoſcite.

LXXIII. Siciliæ civitates multæ ſunt, Judices, ornatæ, atque honeſtæ; ex quibus in primis numeranda eſt civitas Haleſina. Nullam enim reperietis aut officiis fideliorem, aut copiis locupletiorem, aut auctoritate graviorem. Huic iſte in annos ſingulos, cum ſexaginta tritici millia modiûm imperaviſſet, pro tritico nummos abſtulit, quanti erat in Sicilia triticum: quos de publico nummos acceperat, retinuit omnes. Obſtupui, Judices, cum

hoc mihi primum Haleſiæ demonſtravit in ſenatu Haleſinorum homo ſummo ingenio, ſumma prudentia, ſumma auctoritate præditus, Haleſinus Æneas: cui ſenatus dederat publice cauſam, ut mihi, fratrique meo gratias ageret; et ſimul qui nos ea, quæ ad judicium pertinerent, doceret.

Demonſtrat, hanc iſtius conſuetudinem ac rationem fuiſſe: cum omnis frumenti copia decumarum nomine penes iſtum eſſet redacta, ſolitum eſſe iſtum pecuniam cogere a civitatibus; frumentum improbare; quantum frumenti Romam eſſet mittendum, tantum de ſuo quæſtu, ac de ſua copia frumenti mittere. Poſco rationes: inſpicio literas: video frumenti granum Haleſinos, quibus LX millia modiûm imperata erant, nullum dediſſe; pecuniam Volcatio, Timarchidi, ſcribæ dediſſe. Reperio genus hujuſmodi, Judices, prædæ, ut Prætor, qui frumentum emere debebat, non emat, ſed vendat; pecunias, quas civitatibus diſtribuere debebat, eas omnes avertat, atque auferat. Non mihi jam furtum, ſed monſtrum, ac prodigium videbatur; civitatum frumentum improbare, ſuum probare; cum ſuum probaſſet, pretium ei frumento conſtituere; quod conſtituiſſet, id civitatibus auferre; quod a populo Romano accepiſſet, tenere.

LXXIV. Quot vultis eſſe in uno furto peccatorum gradus? ut ſi ſingulis inſiſtere velim, progredi iſte non poſſit. Improbas frumentum Siculum. Quid? ipſe quod mittis? peculiarem habes aliquam Siciliam, quæ tibi ex alio genere frumentum ſuppeditare poſſit? Cum ſenatus decernit, ut ematur in Sicilia frumentum, aut cum populus jubet; hoc, ut opinor, intelligit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere. Tu, cum civitatum Siciliæ vulgo omne frumentum improbas, num ex Ægypto, aut ex Syria frumentum Romam mittis? Improbas Haleſinum, Cephalœditanum, Thermitanum, Ameſtratinum, Tyndaritanum, Herbitenſe, multarum præterea civitatum. Quid accidit tandem, ut horum populorum agri frumentum ejuſmodi, te Prætore, ferrent, quod nunquam antea; ut neque mihi, neque tibi, neque populo Romano poſſet probari, præſertim cum ex iiſdem agris, ejuſdemque anni frumentum ex decumis Romam

mancipes advexiſſent? Quid acciderat, ut ex eodem horreo decumanum probaretur, emptum non probaretur? Dubiumne eſt, quin iſta omnis improbatio cogendæ pecuniæ cauſâ nata ſit?

Eſto: improbas Haleſinum: habes ab alio populo quod probes. Eme illud, quod placet: miſſos fac eos, quorum frumentum improbaſti. Sed ab iis, quos repudias, exigis tantum pecuniæ, quantum ad eum numerum frumenti ſatis ſit, quem civitati imperas. Dubium eſt quid egeris? In medimna ſingula video ex literis publicis tibi Haleſinos H-S quinos denos dediſſe. Oſtendam ex tabulis locupletiſſimorum aratorum, eodem tempore neminem in Sicilia pluris frumentum vendidiſſe.

LXXV. Quæ eſt ergo iſta ratio, aut quæ potius amentia frumentum improbare id, quod ex eo loco ſit, ex quo ſenatus et populus Romanus emi voluerit; ex eo acervo, ex quo partem tu idem, decumarum nomine, probaris; deinde a civitatibus pecunias, ad emendum frumentum, cogere, cum ex ærario acceperis? Utrum te lex Terentia Siculorum pecuniâ frumentum emere a Siculis, an populi Romani pecuniâ frumentum ab Siculis emere juſſit? Jam vero ab iſto omnem illam ex ærario pecuniam, quam his oportuit civitatibus pro frumento dari, lucrifactam videtis. Accipis enim H-S XV pro medimno; tanti enim eſt illo tempore medimnum. Retines H-S XVIII; tanti enim eſt frumentum Sicilienſe ex lege æſtimatum. Quid intereſt, utrum hoc feceris, an frumentum non improbaris, ſed frumento probato et accepto, pecuniam publicam tenueris omnem, neque quidquam ulli diſſolveris civitati, cum æſtimatio legis ejuſmodi ſit, ut cæteris temporibus tolerabilis Siculis, te Prætore etiam grata eſſe debuerit? Eſt enim modius lege H-S III æſtimatus. Fuit autem, te Prætore, ut tu in multis epiſtolis ad amicos tuos gloriaris, H-S II. Sed fuerit H-S III, quoniam tu tantum a civitatibus in modios ſingulos exegiſti. Cum, ſi ſolveres Siculis tantum, quantum te populus Romanus juſſerat, aratoribus fieri gratiſſimum poſſet; tu non modo eos accipere quod oportebat, noluiſti, ſed etiam dare, quod non debebant, coegiſti. Atque hæc ita geſta eſſe, Judices, cognoſcite, et ex

literis publicis civitatum, et ex teſtimoniis publicis: in quibus nihil fictum, nihil ad tempus accommodatum intelligetis. Omnia, quæ dicimus, rationibus populorum non interpoſitis, neque perturbatis, neque repentinis; ſed certis, inſtitutis, ordine relata, atque confecta ſunt. Recita rationes Haleſinorum. Cui pecuniam datam dicit? Dic, dic etiam clarius, *Volcatio, Timarchidi, Mævio.*

LXXVI. Quid eſt, Verres? ne illam quidem tibi defenſionem reliquam feciſti, mancipes in iſtis rebus eſſe verſatos? mancipes frumentum improbaſſe? mancipes pretio cum civitatibus decidiſſe, et eoſdem abs te, illarum civitatum nomine, pecunias abſtuliſſe; deinde ipſos ſibi frumentum coemiſſe: nihil hæc ad te pertinere? Mala mehercule, ac miſera defenſio, Prætorem hoc dicere, Ego frumentum neque attigi, neque aſpexi; mancipibus poteſtatem probandi, improbandique permiſi: mancipes a civitatibus pecunias extorſerunt; ego autem, quam pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi. Mala eſt hæc quidem, ut dixi, defenſio criminis; ſed tamen hac ipſa tibi, ſi uti cupias, non licet. Vetat te Volcatius, tuæ, tuorumque deliciæ, mentionem mancipis facere. Timarchides autem, columen familiæ veſtræ, premit fauces defenſionis tuæ: cui ſimul, et Volcatio pecunia a civitate numerata eſt. Jam vero ſcriba tuus annulo aureo ſuo, quem ex his rebus invenit, iſta te ratione uti non ſinet. Quid igitur eſt reliquum, niſi uti fateare, te Romam frumentum emptum Siculorum pecuniâ miſiſſe; publicam pecuniam domum tuam convertiſſe? O conſuetudo peccandi, quantam habes jucunditatem in improbis, et audacibus, cum pœna abfuit, et licentia conſecuta eſt!

Iſte in hoc genere peculatûs non nunc primum invenitur; ſed nunc demum tenetur. Vidimus huic ab ærario pecuniam numerari Quæſtori ad ſumptum exercitûs conſularis: vidimus paucis poſt menſibus et exercitum, et Conſulem ſpoliatum. Illa omnis pecunia latuit in illa caligine, ac tenebris, quæ totam rempublicam tum occupaverant. Iterum geſſit hæreditariam quæſturam cum Dolabella: magnam pecuniam avertit: ſed ejus

rationem cum damnatione Dolabellæ permiſcuit. Commiſſa eſt pecunia tanta Prætori: non reperietis hominem timide, nec leviter hæc improbiſſima lucra ligurientem: devorare omnem pecuniam publicam non dubitavit. Ita ſerpit illud inſitum in natura malum, conſuetudine peccandi libera, finem ut audaciæ ſtatuere ipſe ſibi non poſſit. Tenetur igitur aliquando, et in rebus tum maximis, tum manifeſtis tenetur: atque in eam fraudem mihi videtur divinitus incidiſſe, non ſolum ut eas pœnas, quas proxime meruiſſet, ſolveret, ſed ut illa etiam ſcelera ejus in Carbonem, et in Dolabellam vindicarentur.

LXXVII. Etenim nova quoque alia res extitit, Judices, in hoc crimine, quæ tollat omnem dubitationem ſuperioris illius decumani criminis. Nam, ut illud miſſum faciam, permultos aratores in alteras decumas, et in hæc DCCC millia modiûm, quod emptum populo Romano darent, non habuiſſe; ſed a tuo procuratore, hoc eſt ab Apronio, emiſſe; ex quo intelligi poteſt, nihil te aratoribus reliqui feciſſe: ut hoc præteream, quod in multis eſt teſtimoniis expoſitum; poteſt illo quidquam eſſe certius, in tua poteſtate, atque in tuis horreis omne frumentum Siciliæ, per triennium, atque omnes fructus agri decumani, fuiſſe? Cum enim a civitatibus pro frumento pecuniam exigebas, unde erat frumentum, quod Romam mitteres, ſi tu id non omne clauſum, et compreſſum poſſidebas? Itaque in eo frumento primus tibi ille quæſtus fuit ipſius frumenti, quod erat ereptum ab aratoribus; alter, quod id frumentum improbiſſime per triennium partum, non ſemel, ſed bis, neque uno, ſed duobus pretiis, unum et idem frumentum vendidiſti; ſemel civitatibus H-S XV in medimnum; iterum populo Romano, a quo H-S XVIII in medimna, pro eodem illo frumento abſtuliſti.

At enim frumentum Centuripinorum, et Agrigentinorum, et nonnullorum fortaſſe præterea, probaſti; et his populis pecuniam diſſolviſti. Sint aliquæ civitates in eo numero, quarum frumentum improbare nolueris. Quid tandem? his civitatibus omniſne pecunia, quæ pro frumento debita eſt, diſſoluta eſt? Unum mihi reperi, non populum, ſed aratorem: vide, quære,

circumſpice, ſi quis forte ex ea provincia, in qua tu triennium præfuiſti, qui te nolit periſſe: unum, inquam, da mihi ex illis aratoribus, qui tibi vel ad ſtatuam pecuniam contulerunt, qui ſibi dicat pro frumento omne eſſe, quod oportuerit, ſolutum. Confirmo, Judices, neminem eſſe dicturum.

LXXVIII. Ex omni pecunia, quam aratoribus ſolvere debuiſti, certis nominibus deductiones fieri ſolebant; primum pro ſpectatione, et collybo; deinde pro neſcio quo cerario. Hæc omnia, Judices, non rerum certarum, ſed furtorum improbiſſimorum, ſunt vocabula. Nam collybus eſſe qui poteſt, cum utantur omnes uno genere nummorum? Cerarium vero quid? quomodo hoc nomen ad rationes magiſtratûs, quomodo ad pecuniam publicam, allatum eſt? Nam illud genus tertium deductionis erat ejuſmodi, quaſi non modo liceret, ſed etiam oporteret; nec ſolum oporteret, ſed plane neceſſe eſſet. Scribæ nomine de tota pecunia binæ quinquageſimæ detrahebantur. Quis tibi hoc conceſſit? quæ lex? quæ ſenatûs auctoritas? quæ porro æquitas, ut tantam pecuniam ſcriba tuus averreret, ſive de aratorum bonis, ſive de populi Romani vectigalibus?

Nam ſi poteſt iſta pecunia ſine aratorum injuria detrahi; populus Romanus habeat, præſertim in tantis ærarii anguſtiis: ſin autem et populus id voluit, et æquum ita eſt, ſolvi aratoribus; tuus apparitor, parva mercede populi conductus, de aratorum bonis prædabitur? et in hac cauſa ſcribarum ordinem in me concitabit Hortenſius? et eorum commoda a me labefactari, atque oppugnari injuriâ dicet? quaſi vero hoc ſcribis ullo exemplo ſit, aut ullo jure conceſſum. Quid ergo vetera repetam? aut quid eorum ſcribarum mentionem faciam, quos conſtat ſanctiſſimos homines, atque innocentiſſimos fuiſſe? Non me fugit, Judices, vetera exempla pro fictis fabulis jam audiri, atque haberi. In his temporibus verſabor miſeris ac perditis. Nuper, Hortenſi, Quæſtor fuiſti. Quid tui ſcribæ fecerint, tu potes dicere: ego de meis hoc dico, cum in eadem iſta Sicilia pro frumento civitatibus pecuniam ſolverem, et mecum duos frugaliſſimos

homines ſcribas haberem, L. Mamilium, et L. Sergium; non modo iſtas duas quinquageſimas, ſed omnino nummum nullum cuiquam eſſe deductum.

LXXIX. Dicerem, hoc mihi totum eſſe attribuendum, Judices, ſi illi unquam a me hoc poſtulaſſent, ſi unquam omnino cogitaſſent. Quamobrem enim ſcriba deducat, ac non potius mulio, qui advexit? tabellarius, cujus adventu certiores facti petiverunt? præco, qui adire juſſit? viator, ac Venerius, qui fiſcum ſuſtulit? Quæ pars operæ, aut opportunitatis in ſcriba eſt, cur ei non modo merces tanta detur, ſed cur cum eo tantæ pecuniæ partitio fiat? Ordo eſt honeſtus: quis negat? aut quid ea res ad hanc rem pertinet? Eſt vero honeſtus, quod eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculaque magiſtratuum committuntur. Itaque ex his ſcribis, qui digni ſunt illo ordine, patribus-familias, viris bonis, atque honeſtis, percontamini, quid ſibi iſtæ quinquageſimæ velint: jam omnes intelligetis, novam rem totam, atque indignam videri.

Ad eos me ſcribas revoca, ſi placet: noli hos colligere, qui nummulis corrogatis de nepotum donis, ac de ſcenicorum corollariis, cum decuriam emerunt, ex primo ordine exploſorum in ſecundum ordinem civitatis ſe veniſſe dicunt. Eos ſcribas tecum diſceptatores hujus criminis habebo, qui iſtos ſcribas eſſe moleſte ferunt. Tametſi, cum in eo ordine videamus eſſe multos non idoneos, (qui ordo induſtriæ propoſitus eſt, et dignitati) mirabimur, turpes aliquos ibi eſſe, quò cuivis licet pretio pervenire?

LXXX. Tu ex pecunia publica H-S tredecies ſcribam tuam permiſſu tuo cum abſtuliſſe fateare, reliquam tibi ullam defenſionem putas eſſe? hoc ferre quemquam poſſe? hoc quemquam denique nunc tuorum advocatorum animo æquo audire arbitrare? Qua in civitate C. Catoni, clariſſimo viro, conſulari homini, H-S XVIII millibus lis æſtimata ſit; in eadem civitate apparitori tuo eſſe conceſſum, ut H-S uno nomine tredecies auferret? Hinc ille eſt annulus aureus, quo tu iſtum in concione donaſti. Quæ tua donatio ſingulari impudentia prædita, nova Siculis

omnibus, mihi vero etiam incredibilis videbatur. Sæpe enim noſtri imperatores, ſuperatis hoſtibus, optime republica geſta, ſcribas ſuos annulis aureis in concione donarunt. Tu vero quibus rebus geſtis, quo hoſte ſuperato, concionem, donandi cauſa, advocare auſus es? Neque enim ſolum ſcribam tuum annulo, ſed etiam virum fortiſſimum, ac tui diſſimillimum, Q. Rubrium, excellentem virtute, auctoritate, copiis, corona et phaleris, et torque donaſti; M. Coſſutium, ſanctiſſimum virum, atque honeſtiſſimum; M. Caſtritium, ſummo ſplendore, ingenio, gratia præditum.

Quid hæc ſibi horum trium civium Romanorum dona voluerunt? Siculos præterea, potentiſſimos, nobiliſſimoſque donaſti; qui non, quemadmodum ſperaſti, tardiores fuerunt; ſed ornatiores tuo judicio ad teſtimonia dicenda venerunt. Quibus ex hoſtium ſpoliis? de qua victoria? qua ex præda aut manubiis, hæc abs te donatio conſtituta eſt? An quod, te Prætore, paucorum adventu myoparonum, claſſis pulcherrima, Siciliæ propugnaculum, præſidiumque provinciæ, piratarum manibus incenſa eſt? an quod ager Syracuſanus prædonum incendiis, te Prætore, vaſtatus eſt? an quod forum Syracuſanum navarchorum ſanguine redundavit? an quod in portu Syracuſano piraticus myoparo navigavit? Nihil poſſum reperire, quamobrem te in iſtam amentiam incidiſſe arbitrer; niſi forte id egiſti, ut hominibus ne oblivìſci quidem rerum tuarum male geſtarum liceret.

Annulo eſt aureo ſcriba donatus, et ad eam donationem concio eſt advocata. Quod erat os tuum, cum videbas in concione eos homines, quorum ex bonis iſte annulus aureus donabatur, qui ipſi annulos aureos poſuerant, liberiſque detraxerant, ut eſſet, unde ſcriba tuus hoc tuum munus ac beneficium tueretur? Quæ porro præfatio tuæ donationis fuit? Illa ſcilicet vetus, atque imperatoria? *Quando tu quidem in prælio, in bello, in re militari:* cujus ne mentio quidem, te Prætore, ulla facta eſt. An illa? *Quandoquidem tu nulla unquam mihi in cupiditate, ac turpitudine defuiſti; omnibuſque in iiſdem flagitiis mecum et in legatione, et in*

prætura, et hic in Sicilia verſatus es: ob haſce res, quoniam te locupletavi, hoc annulo aureo dono. Vera hæc fuiſſet oratio: non enim iſte annulus aureus, abs te datus, iſtum virum fortem, ſed hominem locupletem eſſe declarat. Ita eundem annulum ab alio datum, teſtem virtutis duceremus; abs te donatum, comitem pecuniæ judicamus.

LXXXI. Dictum, Judices, eſt de decumano frumento: dictum de empto: extremum et reliquum eſt, de æſtimato: quod cùm magnitudine pecuniæ, tum injuriæ genere quemvis debet commovere: tum vero eo magis, quod ad hoc crimen non ingenioſa aliqua defenſio, ſed improbiſſima confeſſio, comparatur. Nam cum ex ſenatus-conſulto et ex legibus frumentum ei in cellam ſumere liceret; idque frumentum ſenatus ita æſtimaſſet, quaternis H-S tritici modium, binis, hordei; iſte, numero ad ſummam tritici adjecto, tritici modios ſingulos cum aratoribus denariis ternis æſtimavit. Non eſt in hoc crimen, Hortenſi; ne forte ad hoc meditere; multos ſæpe viros bonos, et fortes, et innocentes cum aratoribus, et cum civitatibus frumentum, in cellam quod ſumi oporteret, æſtimaſſe, et pecuniam pro frumento abſtuliſſe. Scio, quid ſoleat fieri: ſcio, quid liceat. Nihil, quod antea fuerat in conſuetudine bonorum, nunc in iſtius facto reprehenditur: hoc reprehendo, quòd cum in Sicilia H-S II tritici modius eſſet, ut iſtius epiſtola ad te miſſa declarat, ſummum H-S ternis, (id quod et teſtimoniis omnibus, et tabulis aratorum planum factum antea eſt) tum iſte pro tritici modiis ſingulis ternos ab aratoribus denarios exegit. Hoc crimen eſt; ut intelligas, non ex æſtimatione, neque ex ternis denariis pendere crimen, ſed ex coauctione annonæ, atque æſtimationis.

LXXXII. Etenim hæc æſtimatio nata eſt, Judices, initio, non ex Prætorum aut Conſulum, ſed ex aratorum atque civitatum commodo. Nemo enim fuit initio tam impudens, qui, cum frumentum deberetur, pecuniam poſceret. Certe hoc ab aratore primum eſt profectum, aut ab ea civitate, cui imperabatur: cum aut frumentum vendidiſſet, aut ſervare vellet, aut in eum locum, quo imperabatur, portare nollet: petivit in beneficii loco et

gratiæ, ut ſibi pro frumento, quanti frumentum eſſet, dare liceret. Ex hujuſmodi principio, atque ex liberalitate, atque accommodatione magiſtratuum, conſuetudo æſtimationis introducta eſt.

Secuti ſunt avariores magiſtratus; qui tamen in avaritia ſua non ſolum viam quæſtûs invenerunt, verum etiam exitum, ac rationem defenſionis. Inſtituerunt ſemper ad ultima ac difficillima loca adportandum frumentum imperare, ut, vecturæ difficultate, ad quam vellent æſtimationem pervenirent. In hoc genere facilior eſt exiſtimatio, quam reprehenſio, ideo quod eum, qui hoc facit, avarum poſſumus exiſtimare; crimen in eo conſtituere non tam facile poſſumus, quod videtur concedendum magiſtratibus noſtris eſſe, ut iis, quo loco velint, frumentum accipere liceat. Itaque hoc eſt, quod multi fortaſſe fecerunt; et ita multi, ut ii, quos innocentiſſimos meminimus, aut audivimus, non fecerint.

LXXXIII. Quæro nunc a te, Hortenſi, cum utris tandem iſtius factum collaturus es? cum iis, credo, qui, benignitate adducti, per beneficium et gratiam civitatibus conceſſerunt, ut nummos pro frumento darent. Ita credo, petiiſſe ab iſto aratores, ut, cum H-S ternis tritici modium vendere non poſſent, pro ſingulis modiis ternos denarios dare liceret. An, quoniam hoc non audes dicere, illuc confugies, vecturæ difficultate adductos, ternos denarios dare maluiſſe? Cujus vecturæ? quo ex loco, in quem locum ne portarent? Philomelione Epheſum? Video, quid inter annonam intereſſe ſoleat: video, quot dierum via ſit: video Philomelienſibus expedire, quanti Epheſi ſit frumentum, tantum dare potius in Phrygia, quam Epheſum portare, aut ad emendum frumentum Epheſum pecuniam et legatos mittere. In Sicilia vero quid ejuſmodi? Enna mediterranea eſt maxime. Coge, ut ad aquam tibi, id quod ſummi juris eſt, frumentum Ennenſes metiantur; vel Phintiam, vel Haleſam, vel Catinam, loca inter ſe maxime diverſa: eodem die, quo juſſeris, deportabunt: tametſi ne vectura quidem opus eſt: nam totus quæſtus hic, Judices, æſtimationis ex annonæ natus eſt varietate. Hoc

enim magiſtratus in provincia aſſequi poteſt, ut ibi accipiat, ubi eſt cariſſimum. Ideo valet iſta ratio æſtimationis in Aſia; valet in Hiſpania; valet in his provinciis, in quibus unum pretium frumento eſſe non ſolet. In Sicilia vero quid cujuſquam intererat, quo loco daret? neque enim portandum erat: et, quo quiſque vehere juſſus eſſet, ibi tantidem frumentum emeret, quanti domi vendidiſſet. Quamobrem ſi quid, Hortenſi, docere vis; aliquid ab iſto ſimile, in æſtimatione, atque a cæteris, eſſe factum; doceas oportet, aliquo in loco Siciliæ, Prætore Verre, ternis denariis tritici modium fuiſſe.

LXXXIV. Vide, quam tibi defenſionem patefecerim; quam iniquam in ſocios, quam remotam ab utilitate reipublicæ, quam ſejunctam a voluntate atque ſententia legis. Tu, cum tibi ego frumentum in meis agris, atque in mea civitate, denique cum in iis locis, in quibus es, verſaris, rem geris, provinciam adminiſtras, paratus ſim dare; angulum mihi aliquem eligas provinciæ, reconditum ac derelictum? jubeas ibi me metiri, quo portare non expediat? ubi emere non poſſum?

Improbum facinus, Judices; non ferendum, nemini lege conceſſum, ſed fortaſſe adhuc in nullo etiam vindicatum. Tamen ego hoc, quod ferri nego poſſe, Verri, Judices, concedo, et largior. Si ullo in loco ejus provinciæ frumentum tanti fuit, quanti iſte æſtimavit, hoc crimen in iſtum reum valere oportere non arbitror. Verum enimvero cum eſſet H-S binis, aut etiam ternis, quibuſvis in locis provinciæ, duodenos ſeſtertios exegiſti. Si mihi tecum neque de annona, neque de æſtimatione tua poteſt eſſe controverſia, quid ſedes? quid exſpectas? quid defendes? Utrum tibi pecuniæ conciliatæ videntur adverſum leges, adverſum rempublicam, cum maxima ſociorum injuria; an vero id recte, ordine, e republica, ſine cujuſquam injuria factum eſſe defendes? Cum tibi ſenatus ex ærario pecuniam prompſiſſet, et ſingulos tibi denarios adnumeraſſet, quos tu pro ſingulis modiis aratoribus ſolveres? quid facere debuiſti? Si, quod L. Piſo ille Frugi, qui legem de pecuniis repetendis primus tulit; cum emiſſes, quanti

eſſet; quod ſuperaret pecuniæ, retuliſſes. Si, ut ambitioſi homines, aut benigni; cum pluris ſenatus æſtimaſſet, quam quanti eſſet annona, ex ſenatus æſtimatione, non ex annonæ ratione, ſolviſſes. Sin, ut plerique faciunt, in quo etiam erat aliquis quæſtus, ſed is honeſtus atque conceſſus; frumentum, quoniam vilius erat, ne emiſſes: ſumpſiſſes id nummorum, quod tibi ſenatus, cellæ nomine, conceſſerat.

LXXXV. Hoc vero quid eſt? quam habet rationem, non quæro æquitatis, ſed ipſius improbitatis, atque impudentiæ? Neque enim eſt fere quidquam, quod homines palam facere audeant in magiſtratu, quamvis improbi, quin ejus facti, ſi non bonam, at aliquam rationem afferre ſoleant. Hoc quid eſt? Venit Prætor: frumentum, inquit, me abs te emere oportet. Optime. Modium denario. Benigne, ac liberaliter: nam ego tribus H-S non poſſum vendere. Mihi frumento non opus eſt: nummos volo: nam ſperaveram, inquit arator, me ad denarios perventurum: ſed, ſi ita neceſſe eſt, quanti frumentum ſit, conſidera. Video eſſe binis H-S. Quid ergo a me tibi nummorum dari poteſt, cum ſenatus tibi quaternos H-S dederit? Quid poſcat, attendite: et vos, quæſo, ſimul, judices, æquitatem Prætoris attendite.

Quaternos H-S, quos mihi ſenatus decrevit, et ex ærario dedit, ego habebo, et in ciſtam transferam ex fiſco. Quid poſtea? quid? pro ſingulis modiis, quos tibi impero, tu mihi octonos H-S dato. Qua ratione? Quid quæris rationem? non tantam rationem res habet, quantam utilitatem, atque prædam. Dic, dic, inquit ille, planius. Senatus te voluit mihi nummos dare; me tibi frumentum metiri. Tu eos nummos, quos mihi ſenatus dari voluit, ipſe habebis; a me, cui ſingulos denarios dari oportuit, binos aufers? et huic prædæ ac direptioni, cellæ nomen imponis?

Hæc deerat injuria, et hæc calamitas aratoribus, te Prætore, qua reliquis fortunis omnibus everterentur. Nam quid eſſe reliqui poterat ei, qui per hanc injuriam non modo frumentum omne amittere, ſed etiam omne inſtrumentum vendere,

cogeretur? quo enim ſe verteret, non habebat. Ex quo fructu nummos, quos tibi daret, inveniret? Decumarum nomine tantum erat ablatum, quantum voluntas tulerat Apronii: pro alteris decumis, emptoque frumento, aut nihil datum, aut tantum datum, quantum reliqui ſcriba fecerat; aut ultro etiam (id quod didiciſtis) ablatum.

LXXXVI. Cogantur etiam nummi ab aratore? quomodo? quo jure? quo exemplo? Nam, cum fructus diripiebantur aratorum, atque omni lacerabantur injuria, videbatur id perdere arator, quod aratro ipſe quæſiſſet, in quo elaboraſſet, quod agri ſegeteſque extuliſſent. Quibus injuriis graviſſimis tamen illud erat miſerum ſolatium, quòd id perdere videbatur, quod, alio Prætore, eodem ex agro reparare poſſet. Nummos vero ut daret arator, quos non aratro, ac manu quærit; boves, et aratrum ipſum, et omne inſtrumentum vendat, neceſſe eſt. Non enim debetis hoc cogitare: habet idem in nummis: habet idem in urbanis prædiis. Nam cum aratori onus aliquod imponitur, non omnes, ſi quæ ſunt præterea, facultates, ſed arationis ipſius vis, ac ratio conſideranda eſt; quid ea ſuſtinere, quid pati, quid efficere poſſit, ac debeat. Quanquam illi quoque ſunt homines ab iſto omni ratione exinaniti, ac perditi; tamen hoc vobis eſt ſtatuendum, quid aratorem ipſum, arationis nomine, muneris in republica fungi, ac ſuſtinere velitis. Imponitis decumas; patiuntur: alteras; temporibus veſtris ſerviendum putant. Dent emptum præterea: dabunt, ſi voletis.

Hæc quam ſint gravia, et quid, his rebus detractis, poſſit ad dominos puri, ac reliqui pervenire, credo vos ex veſtris rebus ruſticis conjectura aſſequi poſſe. Addite nunc eodem iſtius edicta, inſtituta, injurias: addite Apronii, Veneriorumque ſervorum, in agro decumano regna, ac rapinas. Quanquam hæc omitto: de cella loquor. Placetne vobis, in cellam magiſtratibus noſtris frumentum Siculos gratis dare? quid hoc indignius? quid iniquius? atqui hoc ſcitote, aratoribus, hoc Prætore, optandum, ac petendum fuiſſe.

LXXXVII. Soſitenus eſt Entellinus, homo cum primis prudens,

et domi nobilis; cujus verba audiſtis; qui ad hoc judicium legatus publice cum Arthemone, et Meniſco, primariis viris, miſſus eſt. Is, cum in ſenatu Entellino multa mecum de iſtius injuriis ageret, hoc dixit; ſi hoc de cella, atque hac æſtimatione concederetur, velle Siculos ſenatui polliceri frumentum in cellam gratis, ne poſthac tantas pecunias magiſtratibus noſtris decerneremus. Perſpicere vos certo ſcio, Siculis quantopere hoc expediat, non ad æquitatem conditionis, ſed ad minima malorum eligenda. Nam, qui mille modiûm Verri ſuæ partis in cellam gratis dediſſet, duo millia nummûm, aut ſummùm tria, dediſſet; idem nunc pro eodem numero frumenti H-S VIII millia dare coactus eſt. Hoc arator aſſequi per triennium certo fructu ſuo non potuit; vendiderit inſtrumentum, neceſſe eſt. Quod ſi hoc munus, et hoc vectigal aratio tolerare, hoc eſt, Sicilia ferre, ac pati poteſt; populo Romano ferat potius, quam noſtris magiſtratibus. Magna eſt pecunia; magnum, præclarumque vectigal. Si modo id ſalvâ provinciâ, ſi ſine injuria ſociorum percipere poſſitis; nihil detraho. Magiſtratibus tantundem detur in cellam, quantum ſemper datum eſt: quod præterea Verres imperat, id, ſi facere non poſſunt, recuſent; ſi poſſunt, populi Romani potius hoc ſit vectigal, quam præda Prætoris.

Deinde cur in uno genere ſolo frumenti iſta æſtimatio conſtituitur? Si eſt æqua, et ferenda; debet populo Romano Sicilia decumas; det pro ſingulis tritici modiis ternos denarios; ſibi habeat frumentum. Data tibi pecunia eſt, Verres: una, qua frumentum tibi emeres in cellam; altera, qua frumentum emeres a civitatibus, quod Romam mitteres. Tibi datam pecuniam domi retines: et præterea pecuniam permagnam tuo nomine aufers. Fac idem in eo frumento, quod ad populum Romanum pertinet: exige eadem æſtimatione pecuniam a civitatibus; et refer, quam accepiſti: tum refertius erit ærarium populi Romani, quam unquam fuit.

At enim iſtam rem in publico frumento Sicilia non ferret; hanc rem in meo frumento tulit. Perinde quaſi aut æquior ſit iſta æſtimatio in tuo, quam in populi Romani commodo; aut

ea res, quam ego dico, et ea, quam tu feciſti, inter ſe genere injuriæ, non magnitudine pecuniæ, differat. Verum iſtam ipſam cellam ferre nullo modo poſſunt. Ut omnia remittantur; ut omnibus injuriis, et calamitatibus, quas te Prætore tulerunt, in poſterum liberentur; iſtam ſe cellam, atque iſtam æſtimationem negant ſe ullo modo ferre poſſe.

LXXXVIII. Multa Sophocles Agrigentinus apud Cn. Pompeium Conſulem nuper, homo diſertiſſimus, et omni doctrina, et virtute ornatiſſimus, pro tota Sicilia de aratorum miſeriis graviter, ac copioſe dixiſſe, ac deploraſſe dicitur. Ex quibus hoc, iis, qui aderant, (nam magno conventu acta res eſt) indigniſſimum videbatur: qua in re ſenatus optime, ac benigniſſime cum aratoribus egiſſet, large, liberaliterque æſtimaſſet, in ea re prædari Prætorem, bonis everti aratores; et id non modo fieri, ſed ita fieri, quaſi liceat, conceſſumque ſit.

Quid ad hæc Hortenſius? Falſum eſſe crimen? hoc nunquam dicet. Non magnam hac ratione pecuniam captam? ne id quidem dicit. Non injuriam factam Siculis, atque aratoribus? quî poterit dicere? Quid igitur dicet? feciſſe alios. Quid eſt hoc? utrum crimini defenſio, an comitatus exilio, quæritur? Tu in hac republica, an in hac hominum libidine, et (ut adhuc habuit ſe ſtatus judiciorum) etiam licentia, non ex jure, non ex æquitate, non ex lege, non ex eo, quod oportuerit, non ex eo, quod licuerit; ſed ex eo, quod aliquis fecerit, id quod reprehenditur, recte factum eſſe defendes?

Fecerunt alii alia quam multa: cur in hoc uno crimine iſto genere defenſionis uteris? Sunt quædam omnino in te ſingularia, quæ in nullum alium hominem dici, neque convenire poſſint; quædam tibi cum multis communia. Ergo, ut omittam tuos peculatus, ut ob jus dicendum pecunias acceptas, ut ejuſmodi cætera, quæ forſitan alii quoque etiam fecerint; illud, in quo te graviſſime accuſavi, quòd ob judicandam rem pecuniam accepiſſes, eadem iſta ratione defendes, feciſſe alios? Ut ego aſſentiar orationi, defenſionem tamen non probabo: potius enim, te damnato, cæteris anguſtior locus improbitatis defendendæ

relinquetur, quam, te abſoluto, alii, quod audaciſſime fecerunt, recte feciſſe exiſtimentur.

LXXXIX. Lugent omnes provinciæ: queruntur omnes liberi populi: regna denique jam omnia de noſtris cupiditatibus et injuriis expoſtulant: locus intra oceanum jam nullus eſt, neque tam longinquus, neque tam reconditus, quo non, per hæc tempora, noſtrorum hominum libido, iniquitaſque pervaſerit. Suſtinere jam populus Romanus omnium nationum non vim, non arma, non bellum, ſed luctum, lacrymas, querimonias non poteſt. In ejuſmodi re, ac moribus, ſi is, qui erit adductus in judicium, cum manifeſtis in flagitiis tenebitur, alios eadem feciſſe dicet; illi exempla non deerunt: reipublicæ ſalus deerit, ſi improborum exemplis improbi judicio, ac periculo liberabuntur.

Placent vobis hominum mores? placet ita geri magiſtratus, ut geruntur? placet ſocios ſic tractari, quod reſtat, ut per hæc tempora tractatos videtis? Cur hæc a me opera conſumitur? quid ſedetis? cur non in media oratione mea conſurgitis, atque diſceditis? Vultis autem iſtorum audacias, ac libidines aliqua ex parte reſecare? Deſinite dubitare, utrum ſit utilius, propter multos improbos, uni parcere, an unius improbi ſupplicio multorum improbitatem coercere.

Tametſi quæ iſta ſunt exempla multorum? nam cum in cauſa tanta, cum in crimine maximo dici a defenſore cœptum eſt, factitatum eſſe aliquid; expectant ii, qui audiunt, exempla ex vetere memoria, et monumentis, ac literis, plena dignitatis, plena antiquitatis.

XC. Hæc enim plurimum ſolent, et auctoritatis habere ad probandum, et jucunditatis ad audiendum. Africanos mihi, et Catones, et Lælios commemorabis? et eos feciſſe idem dices? quamvis res mihi non placeat; tamen contra hominum auctoritatem pugnare non potero. An, cum eos non poteris proferre, proferes hos recentes, Q. Catulum patrem, C. Marium, Q. Scævolam, M. Scaurum, Q. Metellum? qui omnes provincias habuerunt, et frumentum cellæ nomine imperaverunt. Magna

eſt hominum auctoritas, et tanta, ut etiam delicti ſuſpicionem tegere poſſit. Non habes, ne ex his quidem hominibus, qui nuper fuerunt, ullum auctorem iſtius æſtimationis. Quo me igitur, aut ad quæ exempla, revocas? Ab illis hominibus, qui tum verſati ſunt in republica, cum et optimi mores erant, et hominum exiſtimatio gravis habebatur, et judicia ſevera fiebant, ad hanc hominum licentiam, et libidinem me adducis? et in quos aliquid exempli populus Romanus ſtatui putat oportere, ab iis tu defenſionis exempla quæris? Non fugio ne hos quidem mores, dummodo ex his ea, quæ probat populus Romanus exempla, non ea, quæ condemnat, ſequamur. Non circumſpiciam, non quæram foris, cum habeas judices, principes civitatis, P. Servilium, Q. Catulum; qui tanta auctoritate ſunt, tantis rebus geſtis, ut in illo antiquorum, et clariſſimorum hominum, de quibus antea dixi, numero reponantur. Exempla quærimus, et ea non antiqua: modo uterque horum exercitum habuit. Quære, Hortenſi, quoniam te recentia exempla delectant, quid fecerint. Itane vero? Q. Catulus frumento eſt uſus, pecuniam non coegit. P. Servilius, quinquennium exercitui cum præeſſet, et iſta ratione innumerabilem pecuniam facere poſſet, non ſtatuit ſibi quidquam licere, quod non patrem ſuum, non avum Q. Metellum facere vidiſſet. C. Verres reperietur, qui, quod expediat, id licere dicat? quod nemo, niſi improbus, fecerit, id aliorum exemplo ſe feciſſe defendat? At in Sicilia factitatum eſt.

XCI. Quæ eſt iſta conditio Siciliæ? cur, quæ optimo jure, propter vetuſtatem, fidelitatem, propinquitatem eſſe debet, huic præcipua lex injuriæ definitur? Sed in iſta ipſa Sicilia non quæram exemplum foris: hoc ipſo ex concilio utar exemplis. C. Marcelle, te appello. Siciliæ provinciæ, cum eſſes pro Conſule, præfuiſti: num quæ in tuo imperio pecuniæ cellæ nomine coactæ ſunt? Neque ego hoc in tua laude pono: alia ſunt tua facta, atque conſilia, ſumma laude digna, quibus illam tu provinciam afflictam et perditam erexiſti, atque recreaſti: nam hoc in cella ne Lepidus quidem fecerat, cui tu ſucceſſiſti. Quæ ſunt tibi igitur

exempla in Sicilia cellæ, ſi hoc crimen non modo Marcelli facto, ſed ne Lepidi quidem potes defendere ?

An me ad M. Antonii æſtimationem frumenti, exactionemque pecuniæ revocaturus es ? Ita, inquit, ad M. Antonii : hoc enim mihi ſignificaſſe, et annuiſſe viſus eſt. Ex omnibuſne igitur populi Romani Prætoribus, Proconſulibus, Imperatoribus, M. Antonium delegiſti, et ejus unum improbiſſimum factum, quod imitarere ? Et hic utrum mihi difficile eſt dicere, an his exiſtimare, ita ſe in illo infinito imperio M. Antonium geſſiſſe, ut multo iſti pernicioſius ſit dicere, ſe in re improbiſſima voluiſſe Antonium imitari, quam, ſi poſſit, defendere nihil in vita ſe M. Antonii ſimile feciſſe. Homines in judiciis ad crimen defendendum, non, quid fecerit quiſpiam, proferre ſolent, ſed quid probarit. Antonium, cum multa contra ſociorum ſalutem, multa contra utilitatem provinciarum et faceret, et cogitaret, in mediis ejus injuriis et cupiditatibus mors oppreſſit. Tu mihi, quaſi ejus omnia facta atque conſilia ſenatûs populique Romani judices comprobarint, ita M. Antonii exemplo iſtius audaciam defendis.

XCII. At idem fecit Sacerdos. Hominem innocentem, et ſumma prudentia præditum nominas : ſed tum idem feciſſe erit exiſtimandus, ſi eodem conſilio fecerit. Nam genus æſtimationis ipſum a me nunquam eſt reprehenſum : ſed ejus æquitas, aratorum commodo et voluntate perpenditur. Non poteſt reprehendi illa æſtimatio, quæ aratori non modo incommoda non eſt, ſed etiam grata eſt. Sacerdos, ut in provinciam venit, frumentum in cellam imperavit. Cum eſſet, ante novum, tritici modius denariis quinque ; petiverunt ab eo civitates, ut æſtimaret. Remiſſior aliquanto ejus fuit æſtimatio, quam annonæ. Nam æſtimavit denariis III. Vides, eandem æſtimationem, propter temporis diſſimilitudinem, in illo laudis cauſam habere ; in te, criminis : in illo, beneficii ; in te, injuriæ ?

Eodem tempore Antonius III denariis æſtimavit, poſt meſſem, ſumma in vilitate, cum aratores frumentum dare gratis malebant ; et aiebat, ſe tantidem æſtimaſſe, quanti Sacerdotem : neque

mentiebatur: ſed eadem iſta æſtimatione alter ſublevarat aratores, alter everterat. Quod niſi omnis frumenti ratio ex temporibus eſſet, et annona, non ex numero, neque ex ſumma, conſideranda; nunquam tam grati hi ſeſquimodii, Q. Hortenſi, fuiſſent; quos tu cum ad menſuræ tam exiguam rationem populo Romano in capita deſcripſiſſes, gratiſſimum omnibus feciſti. Caritas enim annonæ faciebat, ut iſtuc, quod re parvum videbatur, tempore magnum videretur. Idem iſtuc ſi in vilitate populo Romano largiri voluiſſes; deriſum tuum beneficium eſſet, atque contemptum.

XCIII. Noli igitur dicere, iſtum idem feciſſe, quod Sacerdotem: quoniam non eo tempore, neque ſimili fecit annona. Dicito potius, quoniam habes auctorem idoneum, quod Antonius uno adventu et vix menſtruis cibariis fecerit, id iſtum per triennium feciſſe: et iſtius innocentiam M. Antonii facto, atque auctoritate defendito. Nam de Sex. quidem Peducæo, fortiſſimo atque innocentiſſimo viro, quid dicetis? de quo quis unquam arator queſtus eſt? aut quis non ad hoc tempus innocentiſſimam omnium diligentiſſimamque præturam illius hominis exiſtimavit? Biennium provinciam obtinuit, cum alter annus in vilitate, alter in ſumma caritate, fuerit. Num aut in vilitate nummum arator quiſquam dedit; aut in caritate de æſtimatione frumenti queſtus eſt? At uberiora cibaria facta ſunt caritate. Credo: neque id eſt novum, neque reprehendendum.

Modo C. Sentium vidimus, hominem vetere illa ac ſingulari innocentia præditum, propter caritatem frumenti, quæ fuerat in Macedonia, permagnam ex cibariis pecuniam deportare. Quamobrem non ego invideo tuis commodis, ſi qua ad te lege venerunt: injuriam queror, improbitatem coarguo: avaritiam in crimen, et in judicium voco. Quod ſi ſuſpiciones injicere voletis, ad plures homines, et ad plures provincias crimen hoc pertinere; non ego iſtam defenſionem veſtram permiteſcam, ſed me omnium provinciarum defenſorem eſſe profitebor. Etenim hoc dico, et magna voce dico; *Ubicunque hoc factum eſt, improbe factum eſt. Quicunque hoc fecit, ſupplicio dignus eſt.*

XCIV. Nam, per Deos immortales! videte, Judices, et proſpicite animis, quid futurum ſit. Multi magnas pecunias ab invitis civitatibus, atque ab invitis aratoribus iſta ratione, cellæ nomine, coegerunt; (omnino ego neminem video, præter iſtum: ſed do hoc vobis, et concedo, eſſe multos:) in hoc homine rem adductam in judicium videtis. Quid facere poteſtis? Utrum, cum judices ſitis de pecunia capta, conciliata, tantam pecuniam captam negligere; an, cum lex ſociorum cauſâ rogata ſit, ſociorum querimonias non audire?

Verum hoc quoque vobis remitto. Negligite præterita, ſi vultis: ſed, ne reliquas ſpes turbetis, atque omnes provincias evertatis, id providete; ne avaritiæ, quæ antehac occultis itineribus atque anguſtis uti ſolebat, auctoritate veſtra viam patefaciatis illuſtrem atque latam. Nam ſi hoc probatis, et ſi hoc licere, pecunias iſto nomine capi, judicatis; certe hoc, quod adhuc nemo, niſi improbiſſimus, fecit, poſthac nemo, niſi ſtultiſſimus, non faciet. Improbi ſunt, qui pecunias contra leges cogunt; ſtulti, qui, quod licere judicatum eſt, prætermittunt.

Deinde, Judices, videte, quam infinitam ſitis hominibus licentiam pecuniarum eripiendarum daturi. Si ternos denarios qui coegit, erit abſolutus; quaternos, quinos, denos denique, aut vicenos coget alius. Quæ erit reprehenſio? in quo primum injuriæ gradu reſiſtere incipiet ſeveritas judicis? quotus erit iſte denarius, qui non ſit ferendus, et in quo primum æſtimationis iniquitas, atque improbitas reprehendatur? Non enim a vobis ſumma, ſed genus æſtimationis erit comprobatum. Neque hoc poteſtis judicare, ternis denariis æſtimare licere, denis non licere. Ubi enim ſemel ab annonæ ratione, et ab aratorum voluntate res ad Prætoris libidinem traſlata eſt; non eſt jam in lege, atque in officio, ſed in voluntate hominum, atque avaritia, poſitus modus æſtimandi.

XCV. Quapropter, ſi vos ſemel in judicando finem æquitatis et legis tranſieritis, ſcitote, vos nullum cæteris in æſtimando finem improbitatis et avaritiæ reliquiſſe. Videte igitur, quam

multa ſimul a vobis poſtulentur. Abſolvite eum, qui ſe fateatur maximas pecunias cum ſumma ſociorum injuria cepiſſe: non eſt ſatis. Sunt alii quoque plures, qui idem fecerint. Abſolvite etiam illos, ſi qui ſunt; ut uno judicio quam plurimos improbos liberetis: ne id quidem ſatis eſt. Facite ut cæteris poſthac idem liceat. Licebit. At hoc parum eſt. Permittite, ut liceat, quanti quiſque velit, tanti æſtimet. Æſtimabit. Videtis jam profecto, Judices, hac æſtimatione a vobis comprobata, neque modum poſthac avaritiæ cujuſquam, neque pœnam improbitatis futuram.

Quas ob res quid agis, Hortenſi? Conſul es deſignatus: provinciam ſortitus es: de æſtimatione cum dices frumenti, ſic te audiemus, quaſi id, quod ab iſto recte factum eſſe defendes, te facturum profiteare, et quaſi, quod iſti licitum eſſe dices, vehementer cupias tibi licere. Atqui, ſi id licebit, nihil eſt quod putetis quemquam poſthac commiſſurum, ut de pecuniis repetendis condemnari poſſit. Quantam enim quiſque concupierit pecuniam, tantam licebit per cellæ nomen, æſtimationis magnitudine, conſequatur.

XCVI. At enim eſt quiddam, quod, etiam ſi palam in defendendo non dicit Hortenſius, tamen ita dicit, ut vos id ſuſpicari, et cogitare poſſitis; pertinere hoc ad commodum ſenatorium: pertinere ad utilitatem eorum qui judicent, qui in provinciis cum poteſtate, aut cum legatione ſe futuros aliquando arbitrentur. Præclaros vero exiſtimas judices nos habere, quos alienis peccatis conceſſuros putes, quo facilius ipſos peccare liceat. Ergo id volumus populum Romanum, id provincias, id ſocios, nationeſque exteras exiſtimare, ſi ſenatores judicent, hoc certe unum genus infinitæ pecuniæ per ſummam injuriam cogendæ nullo modo poſſe reprehendi?

Quod ſi ita eſt, quid poſſumus contra illum Prætorem dicere, qui quotidie templum tenet, qui rempublicam ſiſtere negat poſſe, ni ad equeſtrem ordinem judicia referantur? Quod ſi ille hoc unum agitare cœperit, eſſe aliquod genus cogendæ pecuniæ,

ſenatorum commune, et jam prope conceſſum ordini, quo genere ab ſociis maxima pecunia per ſummam injuriam averratur; neque ullo modo ſenatoriis judiciis reprehendi poſſe, idque, dum equeſter ordo judicaret, nunquam eſſe commiſſum; quis obſiſtet? quis erit tam cupidus veſtrûm, tam fautor ordinis, qui de transferendis judiciis poſſit recuſare?

XCVII. Atque utinam poſſet aliqua ratione hoc crimen, quamvis falſâ, modo humanâ atque uſitatâ, defendere! minore periculo veſtro, minore periculo provinciarum omnium, judicaretis. Negaret hic æſtimatione ſe uſum? vos id credidiſſe homini, non factum comprobaſſe, videremini. Nullo modo negare poteſt: urgetur a tota Sicilia, nemo eſt ex tanto numero aratorum, a quo pecunia cellæ nomine non ſit exacta.

Vellem etiam hoc poſſet dicere, nihil ad ſe iſtam rationem pertinere; per Quæſtores rem frumentariam eſſe adminiſtratam. Ne id quidem ei licet dicere; propterea quod ipſius literæ recitantur, ad civitates de ternis denariis miſſæ. Quæ eſt igitur defenſio? Feci quod arguis: coegi pecunias maximas cellæ nomine: ſed hoc mihi licuit: vobis, ſi proſpicitis, licebit. Periculoſum provinciis, genus injuriæ confirmari judicio; perniciofum noſtro ordini, populum Romanum exiſtimare, non poſſe eos homines, qui ipſis legibus teneantur, leges in judicando religioſe defendere.

Atque iſto Prætore, Judices, non ſolum æſtimandi frumenti modus non fuit, ſed ne imperandi quidem: neque enim id, quod debebatur, ſed quantum commodum fuit, imperavit. Summam faciam vobis ex publicis literis et teſtimoniis civitatum, frumenti in cellam imperati. Reperietis quinquies tanto, Judices, amplius iſtum, quam quantum ei in cellam ſumere licitum ſit, civitatibus imperaſſe. Quid ad hanc impudentiam addi poteſt, ſi et æſtimavit tanti, ut homines ferre non poſſent, et tanto plus, quam erat ei conceſſum legibus, imperavit?

Quapropter, cognita tota re frumentaria, Judices, jam facillime perſpicere poteſtis, amiſſam eſſe populo Romano Siciliam, fructuoſiſſimam atque opportuniſſimam provinciam, niſi

eam vos iſtius damnatione recuperatis. Quid eſt enim Sicilia, ſi ei agri cultionem ſuſtuleris, et ſi aratorum numerum ac nomen exſtinxeris? Quid enim poteſt eſſe in calamitate reſidui, quod non ad miſeros aratores, iſto Prætore, per ſummam injuriam ignominiamque pervenerit? quibus, cum decumas dare deberent, vix ipſis decumæ relictæ ſunt: cum pecunia deberetur, ſoluta non eſt: cum optima æſtimatione ſenatus frumentum eos in cellam dare voluiſſet, etiam inſtrumenta agrorum vendere coacti ſunt.

XCVIII. Dixi jam antea, Judices, ut has omnes injurias tollatis, tamen ipſam rationem arandi ſpe magis, et jucunditate quadam, quam fructu, atque emolumento teneri: etenim ad incertum caſum, et eventum, certus quotannis labor, et certus ſumptus impenditur. Annona porro pretium, niſi in calamitate fructuum, non habet. Si autem ubertas in percipiendis fructibus fuit, conſequitur vilitas in vendendis: ut aut male vendendum intelligas, ſi proceſſit; aut male perceptos fructus, ſi recte licet vendere. Totæ autem res ruſticæ ejuſmodi ſunt, ut eas non ratio, neque labor, ſed res incertiſſimæ, venti, tempeſtateſque, moderentur. Hinc cum unæ decumæ lege, et conditione trahantur; alteræ novis inſtitutis propter annonæ rationem imperentur; ematur præterea frumentum quotannis publice, poſtremo etiam in cellam magiſtratibus, et legatis imperetur; quid, aut quantum præterea eſt, quod aut liberum poſſit habere ille arator, ac dominus in poteſtate ſuorum fructuum, aut in ipſis fructibus ſolutum?

Quod ſi hæc feruntur omnia; ſi vobis potius, ac populo Romano, quam ſibi, et ſuis commodis, opera, ſumptu, labore deſerviunt; etiamne hæc nova debent edicta, et imperia Prætorum, et Apronii dominationem, et Veneriorum ſervorum furta, rapinaſque perferre? etiamne frumentum pro empto gratis dare? etiamne in cellam cum cupiant gratis dare ultro, pecuniam grandem dare? etiamne hæc tot detrimenta, atque damna maximis injuriis, contumeliiſque perferre? Itaque hæc, Judices, quæ pati nullo modo potuerunt, non pertulerunt. Arationes

tota Sicilia deſertas, atque a dominis relictas eſſe cognoſcitis: neque quidquam aliud agitur hoc judicio, niſi ut antiquiſſimi ſocii fideliſſimique Siculi, coloni populi Romani, atque aratores, veſtra ſeveritate et diligentia, me duce, atque auctore, in agros, atque in ædes ſuas revertantur.

ACTIONIS SECUNDÆ

IN C. VERREM

LIBER QUARTUS.

DE SIGNIS.

ORATIO IX.

I. VENIO nunc ad iſtius, quemadmodum ipſe appellat, ſtudium; ut amici ejus, morbum et inſaniam; ut Siculi, latrocinium. Ego, quo nomine appellem, neſcio: rem vobis proponam; vos eam ſuo, non nominis, pondere penditote. Genus ipſum prius cognoſcite, Judices; deinde fortaſſe non magnopere quæretis, quo nomine appellandum putetis. Nego in Sicilia tota, tam locupleti, tam vetere provincia, tot oppidis, tot familiis, tam copioſis, ullum argenteum vas, ullum Corinthium, aut Deliacum fuiſſe; ullam gemmam, aut margaritam; quidquam ex auro, aut ebore factum; ſignum ullum æneum, marmoreum, eburneum; nego ullam picturam, neque in tabula, neque textili fuiſſe, quin conquiſierit, inſpexerit; quod placitum ſit, abſtulerit.

Magnum videor dicere : attendite etiam, quemadmodum dicam ; non enim verbi, neque criminis augendi cauſa complector omnia. Cum dico, nihil iſtum ejuſmodi rerum in tota provincia reliquiſſe, Latine me ſcitote, non accuſatorie loqui. Etiam planius : nihil in ædibus cujuſquam, ne in oppidis quidem ; nihil in locis communibus, ne in fanis quidem ; nihil apud Siculum, nihil apud civem Romanum ; denique nihil iſtum, quod ad oculos, animumque acciderit, neque privati, neque publici, neque profani, neque ſacri, tota in Sicilia reliquiſſe. Unde igitur potius incipiam, quam ab ea civitate, quæ tibi una in amore, atque in deliciis fuit ? aut ex quo potius numero, quam ex ipſis laudatoribus tuis ? Facilius enim perſpicietur, qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui accuſant, qui perſequuntur ; cum apud tuos Mamertinos inveniare improbiſſima ratione eſſe prædatus.

II. C. Heius eſt Mamertinus (omnes hoc mihi facile concedent, qui Meſſanam acceſſerunt) omnibus rebus in illa civitate ornatiſſimus. Hujus domus eſt vel optima Meſſanæ, notiſſima quidem certe, et noſtris hominibus apertiſſima, maximeque hoſpitalis. Ea domus ante adventum iſtius ſic ornata fuit, ut urbi quoque eſſet ornamento : nam ipſa Meſſana, quæ ſitu, mœnibus, portuque ornata ſit, ab his rebus, quibus iſte delectatur, ſane vacua, atque nuda eſt.

Erat apud Heium ſacrarium magna cum dignitate in ædibus, a majoribus traditum, perantiquum : in quo ſigna pulcherrima quatuor, ſummo artificio, ſumma nobilitate ; quæ non modo iſtum hominem, ingenioſum, atque intelligentem, verum etiam quemvis noſtrum, quos iſte idiotas appellat, delectare poſſent : unum Cupidinis, marmoreum, Praxitelis : (nimirum didici etiam, dum in iſtum inquiro, artificum nomina) idem, opinor, artifex ejuſdem modi Cupidinem fecit illum, qui eſt Theſpiis, propter quem Theſpiæ viſuntur : nam alia viſendi cauſa nulla eſt. Itaque ille L. Mummius, cum Theſpiis ea, quæ ad ædem Felicitatis ſunt, cæteraque profana ex illo oppido ſigna tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quod erat conſecratus, non attigit.

III. Verum, ut ad illud ſacrarium redeam, ſignum erat hoc, quod dico, Cupidinis e marmore: ex altera parte Hercules, egregie factus ex ære. Is dicebatur eſſe Myronis, ut opinor: et certe. Item ante hoſce Deos erant arulæ, quæ cuivis ſacrarii religionem ſignificare poſſent. Erant ænea præterea duo ſigna, non maxima, verum eximiâ venuſtate, virginali habitu, atque veſtitu, quæ manibus ſublatis ſacra quædam more Athenienſium virginum repoſita in capitibus ſuſtinebant. Canephoræ ipſæ vocabantur: ſed earum artificem quem? quemnam? recte admones: Polycletum eſſe dicebant. Meſſanam ut quiſque noſtrûm venerat, hæc viſere ſolebat: omnibus hæc ad viſendum patebant quotidie: domus erat non domino magis ornamento, quam civitati.

C. Claudius, cujus ædilitatem magnificentiſſimam ſcimus fuiſſe, uſus eſt hoc Cupidine tamdiu, dum forum Diis immortalibus, populoque Romano habuit ornatum; et, cum eſſet hoſpes Heiorum, Mamertini autem populi patronus, ut illis benignis uſus eſt ad commodandum, ſic ipſe diligens fuit ad reportandum. Nuper homines nobiles ejuſmodi, Judices; et quid dico nuper? immo vero modo, ac plane paulo ante vidimus, qui forum ac baſilicas, non ſpoliis provinciarum, ſed ornamentis amicorum, commodis hoſpitum, non furtis nocentium, ornarent: qui tamen ſigna, atque ornamenta ſua cuique reddebant: non ablata ex urbibus ſociorum, quatridui cauſa, per ſimulationem ædilitatis; domum deinde, atque ad ſuas villas auferebant. Hæc omnia, quæ dixi, ſigna, Judices, ab Heio de ſacrario Verres abſtulit: nullum, inquam, horum reliquit, neque aliud ullum tamen, præter unum pervetus ligneum, Bonam Fortunam: ut opinor, eam iſte habere domi ſuæ noluit.

IV. Pro Deum, hominumque fidem! quid hoc eſt? quæ hæc cauſa? quæ hæc impudentia eſt? quæ dico ſigna, antequam abs te ſublata ſunt, Meſſanam cum imperio nemo venit, quin viderit. Tot Prætores, tot Conſules in Sicilia, tum in pace, tum etiam in bello fuerunt; tot homines cujuſque modi: non loquor de integris, innocentibus, religioſis: tot cupidi, tot improbi, tot

audaces; quorum nemo ſibi tam vehemens, tam potens, tam nobilis viſus eſt, qui ex illo ſacrario quidquam poſcere, aut tollere, aut attingere auderet. Verres, quod ubique erit pulcherrimum, auferet? nihil habere præterea cuiquam licebit? tot domus locupletiſſimas domus iſtius una capiet? idcirco nemo ſuperiorum attigit, ut iſte tolleret? ideo C. Claudius Pulcher retulit, ut C. Verres poſſet auferre? At non requirebat ille Cupido lenonis domum, ac meretriciam diſciplinam: facile illo ſacrario patrio continebatur: Heio ſe a majoribus relictum eſſe ſciebat in hereditate ſacrorum: non quærebat meretricis heredem.

Sed quid ego tam vehementer invehor? verbo jam uno repellar. Emi, inquit. O Dii immortales! præclaram defenſionem! mercatorem cum imperio, ac ſecuribus in provinciam miſimus: qui omnia ſigna, tabulas pictas, omne argentum, aurum, ebur, gemmas coemeret; nihil cuiquam relinqueret. Hæc enim mihi ad omnia defenſio patefieri videtur, *emiſſe*. Primum, ſi id, quod vis, tibi ego concedam, ut emeris; (quoniam in toto hoc genere hac una defenſione uſurus es) quæro, cujuſmodi tu judicia Romæ putaris eſſe, ſi tibi hoc quemquam conceſſurum putaſti, te in prætura atque imperio, tot res, tam pretioſas, omnes denique res, quæ alicujus pretii fuerint, tota ex provincia coemiſſe?

V. Videte majorum diligentiam, qui nihildum etiam iſtiuſmodi ſuſpicabantur; veruntamen ea, quæ parvis in rebus accidere poterant, providebant. Neminem, qui cum poteſtate, aut legatione in provinciam eſſet profectus, tam amentem fore putarunt, ut emeret argentum; dabatur enim de publico: ut veſtem; præbebatur enim legibus. Mancipium putaverunt; quo et omnes utimur, et non præbetur a populo. Sanxerunt, *Ne quis emeret mancipium, niſi in demortui locum.* Si qui Romæ eſſet demortuus? immo, ſi quis ibidem. Non enim te inſtruere domum tuam voluerunt in provincia; ſed illum uſum provinciæ ſupplere.

Quæ fuit cauſa, cur tam diligenter nos in provinciis ab emptionibus removerent? hæc, Judices, quod putabant ereptionem

eſſe, non emptionem, cum venditori ſuo arbitratu vendere non liceret. In provinciis, intelligebant, ſi is, qui eſſet cum imperio ac poteſtate, quod apud quemque eſſet, emere vellet, idque ei liceret; fore, uti, quod quiſque vellet, ſive eſſet venale, ſive non eſſet, quanti vellet, auferret. Dicit aliquis, Noli iſto modo agere cum Verre: noli ejus facta ad antiquæ religionis rationem exquirere: concede, ut impune emerit, modo ut bona ratione emerit, nihil pro poteſtate, nihil ab invito, nihil per injuriam. Sic agam. Si quid venale habuit Heius, ſi id, quanti æſtimabat, tanti vendidit; deſino quærere, cur emeris.

VI. Quid igitur nobis faciendum eſt? num argumentis utendum in re ejuſmodi? quærendum eſt, credo, Heius iſte num æs alienum habuerit, num auctionem fecerit: ſi fecit, num tanta difficultas cum rei nummariæ tenuerit, tanta egeſtas, tanta vis oppreſſerit, ut ſacrarium ſuum ſpoliaret, ut Deos patrios venderet. At hominem video auctionem feciſſe nullam; vendidiſſe, præter fructus ſuos, nihil unquam; non modo in ære alieno nullo, ſed in ſuis nummis multis eſſe, ac ſemper fuiſſe. Si hæc contra, ac dico, eſſent omnia; tamen illum hæc, quæ tot annos in familia, ſacrarioque majorum fuiſſent, venditurum non fuiſſe. Quid ſi magnitudine pecuniæ perſuaſum eſt ei? veriſimile non eſt, ut ille homo tam locuples, tam honeſtus, religioni ſuæ, monumentiſque majorum pecuniam anteponeret.

Sunt iſta: veruntamen abducuntur homines nonnunquam etiam ab inſtitutis ſuis magnitudine pecuniæ. Videamus, quanta iſta pecunia fuit, quæ potuerit Heium, hominem maxime locupletem, minime avarum, ab humanitate, a pietate, ab religione deducere. Ita juſſiſti, opinor, ipſum in tabulas referre: *Hæc omnia ſigna Praxitelis, Myronis, Polycleti, H-S* VI *mill. et* D *Verri vendita ſunt.* Recita ex tabulis. TABULÆ HEII. Juvat me, hæc præclara nomina artificum, quæ iſti ad cælum ferunt, Verris æſtimatione ſic concidiſſe. Cupidinem Praxitelis H-S M. DC. Profecto hinc natum eſt, *Malo emere, quam rogare.*

VII. Dicet aliquis, Quid? tu iſta permagno æſtimas? Ego vero ad meam rationem, uſumque non æſtimo: veruntamen a vobis

ita arbitror ſpectari oportere, quanti hæc eorum judicio, qui ſtudioſi ſunt harum rerum, æſtimentur: quanti venire ſoleant: quanti hæc ipſa, ſi palam, libereque venirent, venire poſſent; denique ipſe Verres quanti æſtimet. Nunquam enim, ſi denariis quadringentis Cupidinem illum putaſſet, commiſiſſet, ut propter eum, in ſermonem hominum, atque in tantam vituperationem veniret. Quis veſtrum igitur neſcit, quanti hæc æſtimentur? In auctione ſignum æneum, non magnum, H-S cxx millibus venire non vidimus? Quid ſi velim nominare homines, qui aut non minoris, aut etiam pluris emerint? nonne poſſum? Etenim qui modus eſt in his rebus cupiditatis, idem eſt æſtimationis: difficile eſt enim finem facere pretio, niſi libidini feceris. Video igitur Heium, neque voluntate, neque difficultate aliqua temporis, neque magnitudine pecuniæ adductum eſſe, ut hæc ſigna venderet; teque iſta ſimulatione emptionis, vi, metu, imperio, faſcibus, ab homine eo, quem una cum cæteris ſociis non ſolum poteſtati tuæ, ſed etiam fidei, populus Romanus commiſerat, eripuiſſe, atque abſtuliſſe.

Quid mihi tam optandum, Judices, poteſt eſſe in hoc crimine, quam ut hæc eadem dicat ipſe Heius? nihil profecto. Sed ne difficilia optemus. Heius eſt Mamertinus: Mamertina civitas iſtum publice communi conſilio ſola laudat: omnibus ipſe cæteris Siculis odio eſt: ab his ſolis amatur. Ejus autem legationis, quæ ad iſtum laudandum miſſa eſt, princeps eſt Heius; etenim eſt primus civitatis: ne forte, dum publicis mandatis ſerviat, de privatis injuriis reticeat.

Hæc cum ſcirem et cogitarem, commiſi tamen me, Judices, Heio: produxi eum prima actione: neque id tamen ullo periculo feci. Quid enim poterat Heius reſpondere, ſi eſſet improbus, ſi ſui diſſimilis? ſigna illa domi ſuæ eſſe, non apud Verrem? quî poterat quidquam ejuſmodi dicere? Ut homo turpiſſimus eſſet, impudentiſſimeque mentiretur, hoc diceret; illa ſe habuiſſe venalia, eaque ſeſe, quanti voluerit, vendidiſſe. Homo domi ſuæ nobiliſſimus, qui vos de religione ſua, ac dignitate vere exiſtimare maxime vellet, primo dixit ſe iſtum publice laudare, quòd ſibi

ita mandatum eſſet; deinde neque ſe illa habuiſſe venalia, neque ulla conditione, ſi, utrum vellet, liceret, adduci unquam potuiſſe, ut venderet illa, quæ in ſacrario fuiſſent a majoribus ſuis relicta, et tradita.

VIII. Quid ſedes, Verres? quid expectas? quid te a Centuripina civitate, a Catinenſi, ab Haleſina, ab Tyndaritana, Ennenſi, Agyrinenſi, cæteriſque Siciliæ civitatibus circumveniri, atque opprimi dicis? tua te altera patria, quemadmodum dicere ſolebas, Meſſana circumvenit; tua, inquam, Meſſana, tuorum adjutrix ſcelerum, libidinum teſtis, prædarum ac furtorum receptrix. Adeſt enim vir ampliſſimus ejus civitatis, legatus, hujuſce judicii cauſa domo miſſus, princeps laudationis tuæ; qui te publice laudat: ita enim mandatum, atque imperatum eſt. Tametſi rogatus de Cybea, tenetis memoria, quid reſponderit: ædificatam publicis operis, publice coactis, eique ædificandæ publice Mamertinum ſenatorem præfuiſſe. Idem ad vos privatim, Judices, confugit: utitur hac lege, qua judicium eſt communis, et privatæ rei ſociorum. Tametſi lex eſt de pecuniis repetundis, ille ſe negat pecuniam repetere; quam ereptam non tantopere deſiderat: ſacra ſe majorum ſuorum repetere abs te dicit; Deos Penates a te patrios repoſcit. Ecqui pudor eſt? ecqua religio, Verres? ecqui metus? habitaſti apud Heium Meſſanæ; res illum divinas apud eos Deos in ſuo ſacrario prope quotidie facere vidiſti. Non movetur pecuniâ; denique, quæ ornamenti cauſa fuerunt, non requirit: habe Canephoras; Deorum ſimulacra reſtitue. Quæ quia dixit; quia, tempore dato, modeſte apud vos ſocius, amicuſque populi Romani queſtus eſt; quia religioni ſuæ non modo in Diis patriis repetendis, ſed etiam in ipſo jurejurando, ac teſtimonio, proximus fuit; hominem miſſum ab iſto ſcitote eſſe Meſſanam de legatis unum; illum ipſum, qui navi iſtius ædificandæ publice præfuit; qui a ſenatu peteret, ut Heius ignominia afficeretur.

IX. Homo amentiſſime, quid putaſti? te impetraturum? quanti is a civibus ſuis fieret, quanti auctoritas ejus haberetur, ignorabas? Verum fac te impetraviſſe: fac aliquid gravius in Heium

ſtatuiſſe Mamertinos: quantam putas auctoritatem laudationis eorum futuram, ſi in eum, quem conſtet verum pro teſtimonio dixiſſe, pœnam conſtituerint? Tametſi quæ eſt iſta laudatio, cum laudator interrogatus lædat neceſſe eſt? Quid? iſti laudatores tui, nonne teſtes mei ſunt? Heius eſt laudator: læſit graviſſime. Producam cæteros: reticebunt, quæ poterunt, libenter; dicent, quæ neceſſe erit, ingratis. Negent iſti onerariam navem maximam ædificatam eſſe Meſſanæ? negent, ſi poſſint. Negent ei navi faciendæ ſenatorem Mamertinum publice præfuiſſe? utinam negent! Sunt etiam cætera, quæ malo integra reſervare, ut quam minimum ſit illis temporis ad meditandum, confirmandumque perjurium.

Hæc tibi laudatio procedat in numerum: hi te homines auctoritate ſua ſublevent; qui te neque debent adjuvare, ſi poſſint; neque poſſunt, ſi velint: quibus tu privatim injurias plurimas, contumeliaſque impoſuiſti: quo in oppido multas familias in perpetuum infames tuis ſtupris, flagitiiſque feciſti. At publice commodaſti: non ſine magno quidem reipublicæ, provinciæque Siciliæ detrimento. Tritici modiûm LX millia empta populo Romano dare debebant, et ſolebant: abs te ſolo remiſſum eſt. Reſpublica detrimentum fecit, quod per te imperii jus una in civitate imminutum eſt: Siculi, quod hoc non de ſumma frumenti detractum eſt, ſed tranſlatum in Centuripinos, et Haleſinos, immunes populos; et hoc plus impoſitum, quam ferre poſſent.

Navem imperare ex fœdere debuiſti: remiſiſti in triennium. Militem nullum unquam popoſciſti per tot annos. Feciſti item, uti prædones ſolent: qui, cum communes hoſtes ſint omnium, tamen aliquos ſibi inſtituunt amicos, quibus non modo parcant, verum etiam præda quos augeant, et eos maxime, qui habent oppidum opportuno loco, quo ſæpe adeundum ſit navibus, nonnunquam neceſſariò.

X. Phaſelis illa, quam cepit P. Servilius, non fuerat urbs ante Cilicum, atque prædonum: Lycii illam, Græci homines, incolebant. Sed quod erat ejuſmodi loco, atque ita projecta in

altum, ut et exeuntes a Cilicia prædones ſæpe ad eam neceſſario devenirent, et, cum ex hiſce ſe locis reciperent, eodem deferrentur; aſciverunt illud ſibi oppidum piratæ, primò commercio, deinde etiam ſocietate.

Mamertina civitas improba antea non erat; etiam erat inimica improborum: quæ C. Catonis, illius, qui Conſul fuit, impedimenta retinuit. At cujus hominis? clariſſimi, potentiſſimique; qui tamen cum Conſul fuiſſet, condemnatus eſt. Ita C. Cato, duorum hominum clariſſimorum nepos, L. Pauli, et M. Catonis, et P. Africani ſororis filius: quo damnato, tum, cum ſevera judicia fiebant, H-S XVIII millibus lis æſtimata eſt. Huic Mamertini irati fuerunt; qui majorem ſumptum, quam, quanti Catonis lis æſtimata eſt, in Timarchidis prandium ſæpe fecerunt.

Verum hæc civitas iſti prædoni, ac piratæ Sicilienſi Phaſelis fuit. Huc omnia undique deportabantur; apud iſtos relinquebantur: quod celari opus erat, habebant ſepoſitum, ac reconditum: per iſtos, quæ volebat, in navem clam imponenda, occulte exportanda curabat: navem denique maximam, quam onuſtam furtis in Italiam mitteret, apud iſtos faciendam ædificandamque curavit. Pro hiſce rebus vacatio data eſt ab iſto ſumptûs, laboris, militiæ, rerum denique omnium: per triennium ſoli non modo in Sicilia, verum, ut opinio mea fert, his quidem temporibus, in omni orbe terrarum, vacui, expertes, ſoluti, ac liberi fuerunt ab omni ſumptu, moleſtia, munere. Hinc illa Verrea nata ſunt: hinc in convivium Sex. Cominium protrahi juſſit, in quem ſcyphum de manu jacere conatus eſt; quem obtortâ gulâ de convivio in vincula, atque in tenebras abripi juſſit. Hinc illa crux, in quam civem Romanum iſte, multis inſpectantibus, ſuſtulit; quam non auſus eſt uſquam defigere, niſi apud eos, quibuſcum omnia ſcelera ſua, ac latrocinia communicaſſet.

XI. Laudatum etiam vos quemquam venire audetis? qua auctoritate? utrum, quam apud ſenatorium ordinem, an, quam apud

populum Romanum habere debetis? Ecquæ civitas eſt, non modo in provinciis noſtris, verum etiam in ultimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, aut etiam tam immanis, ac barbara; rex denique ecquis eſt, qui ſenatorem populi Romani tecto, ac domo non invitet? qui honos non homini ſolum habetur, ſed primum populo Romano, cujus beneficio nos in hunc ordinem venimus; deinde ordinis auctoritati, quæ niſi gravis erit apud ſocios, atque exteras nationes, ubi erit imperii nomen et dignitas? Mamertini me publice non invitarunt. Me cum dico, leve eſt: ſenatorem populi Romani ſi non invitaverunt, honorem debitum detraxerunt, non homini, ſed ordini. Nam ipſi Tullio patebat domus locupletiſſima, et ampliſſima Cn. Pompeii Baſiliſci, quo, etiam ſi eſſet invitatus a vobis, tamen divertiſſet. Erat etiam Parcenniorum, qui nunc item Pompeii ſunt, domus honeſtiſſima; quo L. frater meus ſumma illorum voluntate divertit. Senator populi Romani, quod in vobis fuit, in veſtro oppido jacuit, et pernoctavit in publico. Nulla hoc civitas unquam alia commiſit. Amicum enim noſtrum in judicium vocabas. Tu, quid ego privatim negotii geram, interpretabere in minuendo honore ſenatorio?

Verum hæc tum queremur, ſi quid de vobis per eum ordinem agetur, qui ordo a vobis adhuc ſolis contemptus eſt. In populi Romani quidem conſpectum quo ore vos commiſiſtis? nec prius illam crucem, quæ etiam nunc civis Romani ſanguine redundat, quæ fixa eſt ad portum, urbemque veſtram, revelliſtis, neque in profundum abjeciſtis, locumque illum omnem expiaſtis, quam Romam, atque in horum conventum adiretis? In Mamertinorum ſolo fœderato atque pacato, monumentum iſtius crudelitatis conſtitutum eſt. Veſtrane urbs electa eſt, ad quam cum adirent ex Italia, crucem civis Romani prius, quam quemquam amicum populi Romani viderent? quam vos Rheginis, quorum civitati invidetis, item incolis veſtris, civibus Romanis, oſtendere ſoletis; quo minus ſibi arrogent, minuſque vos deſpiciant, cum videant jus civitatis illo ſupplicio eſſe mactatum.

XII. Verum hæc emiſſe te dicis. Quid ? illa Attalica, tota Sicilia nominata, ab eodem Heio peripetaſmata emere oblitus es ? Licuit eodem modo, ut ſigna. Quid enim actum eſt ? an literis pepercisti ? Verum hominem amentem hoc fugit : minus clarum putavit fore, quod de armario, quam quod de ſacrario eſſet ablatum. At quomodo abſtulit ? non poſſum dicere planius, quam ipſe apud vos dixit Heius. Cum quæſiſſem, num quid aliud de bonis ejus perveniſſet ad Verrem, reſpondit iſtum ad ſe miſiſſe, ut ſibi mitteret Agrigentum peripetaſmata. Quæſivi an miſiſſet : reſpondit id, quod neceſſe erat, ſcilicet dicto audientem fuiſſe Prætori ; miſiſſe. Rogavi, perveniſſentne Agrigentum : dixit perveniſſe. Quæſivi, an domum revertiſſent : negavit adhuc revertiſſe. Riſus populi, atque admurmuratio omnium facta eſt.

Hîc tibi in mentem non venit jubere, ut hæc quoque referret, H-S VI millibus IƆ ſe tibi vendidiſſe ? metuiſti, ne æs alienum tibi creſceret, ſi H-S VI millibus IƆ tibi conſtarent ea, quæ tu facile poſſes vendere H-S CC millibus ? Fuit tanti, mihi crede. Haberes quod defenderes : nemo quæreret, quanti illa res eſſet. Si modo te poſſes docere emiſſe ; facile cui velles, tuam cauſam et factum probares. Nunc de peripetaſmatis quemadmodum te expedias, non habes.

Quid ? a Philarcho Centuripino, homine locuplete, ac nobili, phaleras pulcherrime factas, quæ regis Hieronis fuiſſe dicuntur, utrum tandem abſtuliſti, an emiſti ? In Sicilia quidem cum eſſem, ſic a Centuripinis, ſic a cæteris audiebam ; non enim parum res erat clara : tam te has phaleras a Philarcho Centuripino abſtuliſſe dicebant, quam alias item nobiles ab Ariſto Panormitano ; quam tertias a Cratippo Tyndaritano. Etenim ſi Philarchus vendidiſſet, non ei, poſteaquam reus factus es, redditurum te promiſiſſes. Quod quia vidiſti plures ſcire, cogitaſti, ſi ei reddidiſſes, te minus habiturum, rem nihilominus teſtatam futuram : non reddidiſti. Dixit Philarchus pro teſtimonio, ſe, quod noſſet tuum iſtum morbum, ut amici tui appellant, ſtudioſe cupiſſe te celare de phaleris : cum abs te appellatus eſſet,

negaſſe habere ſeſe: apud alium quoque eas habuiſſe depoſitas, ne qua invenirentur: tuam tantam fuiſſe ſagacitatem, ut eas per illum ipſum inſpiceres, ubi erant depoſitæ: tum ſe deprehenſum negare non potuiſſe: ita ab ſe invito ablatas phaleras gratis.

XIII. Jam ut hæc omnia reperire, ac perſcrutari ſolitus ſit, Judices, eſt operæ pretium cognoſcere. Cybiratæ ſunt fratres quidam, Tlepolemus, et Hiero: quorum alterum fingere opinor e cera ſolitum eſſe, alterum eſſe pictorem. Hoſce opinor Cybiræ, cum in ſuſpicionem veniſſent ſuis civibus, fanum expilaſſe Apollinis, veritos pœnam judicii, ac legis, domo profugiſſe. Quod Verrem artificii ſui cupidum cognoverant tum, cum iſte, id quod ex teſtibus didiciſtis, Cybiram cum inanibus ſyngraphis venerat, domo profugientes ad eum ſe exules, cum iſte eſſet in Aſia, contulerunt. Habuit ſecum eos ab illo tempore; et in legationis prædis atque furtis, multum illorum opera, conſilioque uſus eſt. Hi ſunt illi, quibus, in tabulis retulit ſeſe Q. Tadius dediſſe juſſu iſtius, Græcis pictoribus. Eos jam bene cognitos, et re probatos ſecum in Siciliam duxit. Quo poſteaquam venerunt, mirandum in modum (canes venaticos diceres) ita odorabantur omnia, et perveſtigabant, ut ubi quidque eſſet, aliqua ratione invenirent. Aliud minitando, aliud pollicendo, aliud per ſervos, aliud per liberos, per amicum aliud, aliud per inimicum inveniebant. Quidquid illis placuerat, perdendum erat. Nihil aliud optabant, quorum poſcebatur argentum, niſi ut Hieroni, et Tlepolemo diſpliceret.

XIV. Vere mehercules hoc, Judices, dicam. Memini Pamphilum Lilybætanum, hoſpitem meum, et amicum, nobilem hominem, mihi narrare; cum iſte ab ſeſe hydriam Boethi manu factam, præclaro opere, et grandi pondere, per poteſtatem abſtuliſſet, ſe ſane triſtem, et conturbatum domum revertiſſe, quòd vas ejuſmodi, quod ſibi a patre, et a majoribus eſſet relictum, quo ſolitus eſſet uti ad feſtos dies, ad hoſpitum adventum, a ſe eſſet ablatum. Cum ſederem, inquit, domi triſtis, accurrit Venerius; jubet me ſcyphos ſigillatos ad Prætorem

ſtatim afferre. Permotus ſum, inquit: binos habebam: jubeo promi utroſque, ne quid plus mali naſceretur, et mecum ad Prætoris domum ferri. Eo cum venio, Prætor quieſcebat; fratres illi Cybiratæ inambulabant. Qui, me ubi viderunt, Ubi ſunt, Pamphile, inquiunt, ſcyphi? Oſtendo triſtis. Laudant. Incipio queri, me nihil habiturum, quod alicujus eſſet pretii, ſi etiam ſcyphi eſſent ablati. Tum illi, ubi me conturbatum vident: *Quid vis nobis dare, ut iſti abs te ne auferantur?* Ne multa, ſeſtertios CC me, inquit, popoſcerunt: dixi me daturum C. Vocat interea Prætor; ſcyphos poſcit. Tum illos cœpiſſe Prætori dicere, putaſſe ſe, id quod audiſſent, alicujus pretii ſcyphos eſſe Pamphili: luteum negotium eſſe, non dignum, quod in ſuo argento Verres haberet. Ait ille, idem ſibi videri: ita Pamphilus ſcyphos optimos aufert. Et mehercules ego antea, tametſi hoc neſcio quid nugatorium ſciebam eſſe, iſta intelligere; tamen mirari ſolebam, iſtum in his ipſis rebus aliquem ſenſum habere, quem ſcirem nulla in re quidquam ſimile hominis habere.

XV. Tum primum intellexi, ad eam rem iſtos fratres Cybiratas fuiſſe, ut iſte in furando manibus ſuis, oculis illorum uteretur. At ita ſtudioſus eſt hujus præclaræ exiſtimationis, ut putetur in hiſce rebus intelligens eſſe, ut nuper (videte hominis amentiam) poſteaquam eſt comperendinatus, cum jam pro damnato, mortuoque eſſet, ludis Circenſibus mane apud L. Siſennam, virum primarium, cum eſſent triclinia ſtrata, argentumque expoſitum in ædibus; cum pro dignitate L. Siſennæ domus eſſet plena hominum honeſtiſſimorum, acceſſerit ad argentum; contemplari unumquodque otioſe, et conſiderare cœperit. Mirari ſtultitiam alii, quod in ipſo judicio, ejus ipſius cupiditatis, cujus inſimularetur, ſuſpicionem augeret: alii amentiam, cui comperendinato, cum tam multi teſtes dixiſſent, quidquam illorum veniret in mentem. Pueri autem Siſennæ, credo, qui audiviſſent, quæ in iſtum teſtimonia eſſent dicta, oculos de iſto nuſquam dejicere, neque ab argento digitum diſcedere.

Eſt boni judicis, parvis ex rebus conjecturam facere uniuſ-

cujuſque, et cupiditatis, et incontinentiæ. Qui reus lege, et reus comperendinatus, re, et opinione hominum pene damnatus, temperare non potuerit maximo conventu, quin L. Siſennæ argentum tractaret, et conſideraret; hunc in provincia Prætorem quiſquam putabit a Siculorum argento cupiditatem, aut manus abſtinere potuiſſe?

XVI. Verum, uti Lilybæum, unde digreſſa eſt, oratio revertatur; Diocles eſt, Pamphili gener, illius, a quo hydria ablata eſt, Popilius cognomine. Ab hoc abaci vaſa omnia, ut expoſita fuerant, abſtulit. Dicat ſe emiſſe: etenim hic propter magnitudinem furti, ſunt, ut opinor, literæ factæ. Juſſit Timarchidem æſtimare argentum. Quo modo? quo, qui unquam tenuiſſime in donatione hiſtrionum æſtimavit. Tametſi jamdudum erro, qui tam multa de tuis emptionibus verba faciam, et quæram, utrum emeris, necne, et quomodo, et quanti emeris; quod verbo tranſigere poſſum. Ede mihi ſcriptum, quid argenti in provincia Sicilia pararis, unde quidque, aut quanti emeris.

Quid fit? quanquam non debebam ego abs te has literas poſcere; me enim tabulas tuas habere, et proferre oportebat: verum negas te horum annorum aliquot confeciſſe. Compone hoc, quod poſtulo, de argento: de reliquo videro. *Nec ſcriptum habeo, nec poſſum edere.* Quid futurum igitur eſt? Quid exiſtimas hoſce judices facere poſſe? Domus plena ſignorum pulcherrimorum, jam etiam ante præturam: multa ad villas tuas poſita, apud amicos multa depoſita, multa aliis data, atque donata: tabulæ nullum indicant emptum: omne argentum ablatum ex Sicilia eſt: nihil cuiquam, quod ſuum dici vellet, relictum. Fingitur improba defenſio, Prætorem omne id argentum coemiſſe: tamen idipſum tabulis demonſtrari non poteſt. Si quas tabulas profers, in his, quid habeas, quomodo habeas, ſcriptum non eſt. Horum autem temporum, cum te plurimas res emiſſe dicas, tabulas omnino nullas proferas: nonne te et prolatis, et non prolatis tabulis, condemnari neceſſe eſt?

XVII. Tu a M. Cælio, equite Romano, lectiſſimo adoleſcente, quæ voluiſti, vaſa argentea Lilybæi abſtuliſti: tu C. Cacurii,

promptiſſimi hominis, et experientis, et in primis gratioſi, ſupellectilem omnem auferre non dubitaſti: tu maximam, et pulcherrimam menſam citream a Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio, a L. Sylla civis Romanus factus eſt, omnibus ſcientibus Lilybæi abſtuliſti. Non tibi objicio, quod hominem digniſſimum tuis moribus, Apollonium, Niconis filium, Drepanitanum, qui nunc A. Clodius vocatur, omni argento optime facto ſpoliaſti, ac depeculatus es. Taceo: non enim putat ille ſibi injuriam factam; propterea quod homini jam perdito, et collum in laqueum inſerenti, ſubveniſti, cum pupillis Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es. Gaudeo etiam, ſi quid ab illo abſtuliſti; et abs te nihil rectius factum eſſe dico. A Lyſone vero Lilybætano, primo homine, apud quem diverſatus es, Apollinis ſignum ablatum certe eſſe non oportuit. At dices te emiſſe. Scio: H-S CIↃ. Ita opinor. Scio, inquam: proferam literas: et tamen id factum non oportuit. A Pupillo Heio, cui Marcellus tutor eſt, a quo pecuniam grandem eripueras, ſcaphia cum emblematis Lilybæi utrum empta eſſe dicis, an confiteris erepta?

Sed quid ego iſtius in ejuſmodi rebus mediocres injurias colligo; quæ tantummodo in furtis iſtius, et damnis eorum, a quibus auferebat, verſatæ eſſe videantur? Accipite, ſi vultis, Judices, rem ejuſmodi, ut amentiam ſingularem, ut furorem jam, non cupiditatem ejus, perſpicere poſſitis.

XVIII. Melitenſis Diodorus eſt, qui apud vos antea teſtimonium dixit. Is Lilybæi multos jam annos habitat, homo et domi nobilis, et apud eos, quo ſe contulit, propter virtutem ſplendidus, et gratioſus. De hoc Verri dicitur, habere eum perbona toreumata; in his pocula duo quædam, quæ Heraclea nominantur, Mentoris manu, ſummo artificio, facta. Quod iſte ubi audivit, ſic cupiditate inflammatus eſt non ſolum inſpiciendi, verum etiam auferendi, ut Diodorum ad ſe vocaret, ac poſceret. Ille, qui illa non invitus haberet, reſpondet ſe Lilybæi non habere; Melitæ apud quendam propinquum ſuum reliquiſſe. Tum iſte continuo mittit homines certos Melitam: ſcribit ad quoſdam

Melitenſes, ut ea vaſa perquirant: rogat Diodorum, ut ad illum ſuum propinquum det literas. Nihil ei longius videbatur, quam dum illud videret argentum. Diodorus, homo frugi, ac diligens, qui ſua ſervare vellet, propinquo ſuo ſcribit, ut iis, qui a Verre veniſſent, reſponderet, illud argentum ſe paucis illis diebus miſiſſe Lilybæum. Ipſe interea recedit: abeſſe ab domo pauliſper maluit, quam præſens illud optime factum argentum amittere. Quod ubi audivit iſte, uſque eo eſt commotus, ut ſine ulla dubitatione inſanire omnibus, ac furere videretur. Quia non potuerat argentum eripere, ipſe a Diodoro erepta ſibi vaſa optime facta dicebat: minitari abſenti Diodoro: vociferari palam: lacrymas interdum vix tenere. Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate, ut, cum vidiſſet monile, ut opinor, ex auro, et gemmis, pulchritudine ejus incenſa, ſalutem viri proderet. Similis iſtius cupiditas: hoc etiam acrior, atque inſanior, quod illa cupiebat id, quod viderat; hujus libidines non ſolum oculis, ſed etiam auribus, excitabantur.

XIX. Conquiri Diodorum totâ provinciâ jubet: ille ex Sicilia jam caſtra moverat, et vaſa collegerat. Homo, ut aliquo modo illum in provinciam revocaret, hanc excogitavit rationem; ſi hæc ratio potius, quam amentia nominanda eſt. Apponit de ſuis canibus quendam, qui dicat, ſe Diodorum Melitenſem rei capitalis reum velle facere. Primo mirum omnibus videri, Diodorum reum, hominem quietiſſimum, ab omni non modo facinoris, verum etiam minimi errati, ſuſpicione remotiſſimum: deinde eſſe perſpicuum, fieri omnia illa propter argentum. Iſte non dubitat jubere nomen deferri: et tum primum opinor iſtum abſentis nomen recepiſſe.

Res clara Siciliâ totâ, propter cælati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium; neque ſolum reos fieri, ſed etiam abſentes. Diodorus Romæ ſordidatus circum patronos, atque hoſpites curſare: rem omnibus narrare. Literæ mittuntur iſti a patre vehementes; ab amicis item; videret, quid ageret, de Diodoro quo progrederetur: rem claram eſſe, et invidioſam: inſanire hominem: periturum hoc uno crimine, niſi caviſſet. Iſte etiam

tum patrem, ſi non in parentis, at in hominum numero putabat: ad judicium nondum ſe ſatis inſtruxerat: primus annus erat provinciæ; non, ut in Sthenio, jam refertus pecunia. Itaque furor ejus, paululum non pudore, ſed metu ac timore repreſſus eſt: condemnare Diodorum non audet; abſentem de reis eximit. Diodorus interea, Prætore iſto, prope triennium provincia, domoque caruit. Cæteri non ſolum Siculi, ſed etiam cives Romani, hoc ſtatuerant; quoniam iſte tantum cupiditate progrederetur, nihil eſſe, quòd quiſquam putaret, ſe, quod iſti paulo magis placeret, conſervare, aut domi retinere poſſe.

XX. Poſtea vero quam intellexerunt, iſti virum fortem, quem ſumme provincia expectabat, Q. Arrium, non ſuccedere; ſtatuerunt ſe nihil tam clauſum, neque tam reconditum poſſe habere, quod non iſtius cupiditati apertiſſimum, promptiſſimumque eſſet. Tum iſte ab equite Romano ſplendido, et gratioſo, Cn. Calidio, cujus filium ſciebat ſenatorem populi Romani, et judicem eſſe, equuleos argenteos nobiles, qui Q. Maximi fuerant, aufert.

Imprudens huc incidi, Judices; emit enim, non abſtulit. Nollem dixiſſe: jactabit ſe, et in his equitabit equuleis. Emi; pecuniam ſolvi. Credo, etiam tabulæ proferentur. Eſt tanti. Cedo tabulas: dilue ſane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas aſpicere poſſim. Veruntamen quid erat, quòd Calidius Romæ quereretur, ſe, cum tot annos in Sicilia negotiaretur, abs te ſolo ita eſſe contemptum, ita deſpectum, ut etiam una cum cæteris Siculis deſpoliaretur, ſi emeras? Quid erat, quòd confirmabat, ſe abs te argentum eſſe repetiturum, ſi tibi ſua voluntate vendiderat? Tu porro poſſes facere, ut Cn. Calidio non redderes? præſertim cum is L. Siſenna, defenſore tuo, tam familiariter uteretur; et cum cæteris familiaribus Siſennæ reddidiſſes?

Deinde non opinor negaturum eſſe te, homini honeſto, ſed non gratioſiori, quam Cn. Calidius eſt, L. Cordio argentum per Potamonem, amicum tuum, reddidiſſe. Qui quidem cæterorum cauſam apud te difficiliorem fecit: nam cum te compluribus

confirmaſſes redditurum, poſteaquam Cordius pro teſtimonio dixit, te ſibi reddidiſſe, finem reddendi feciſti; quòd intellexiſti, te, præda de manibus amiſſa, teſtimonium tamen effugere non poſſe. Cn. Calidio, equiti Romano, per omnes Prætores licuit argentum habere bene factum: licuit poſſe domeſticis copiis, cum magiſtratum, aut aliquem ſuperiorem invitaſſet, ornare, et apparare convivium. Multi domi Cn. Calidii, cum imperio ac poteſtate fuerunt: nemo inventus eſt tam amens, qui illud argentum tam præclarum, ac tam nobile eriperet; nemo tam audax, qui poſceret; nemo tam impudens, qui poſtularet, ut venderet.

Superbum eſt enim, Judices, et non ferendum, dicere Prætorem in provincia homini honeſto, locupleti, ſplendido, *Vende mihi vaſa cælata*. Hoc eſt enim dicere; Non es dignus tu, qui habeas, quæ tam bene facta ſint: meæ dignitatis iſta ſunt. Tu dignior, Verres, quam Calidius? qui (ut non conferam vitam, atque exiſtimationem tuam cum illius; neque enim eſt conferenda; hoc ipſum conferam, quo tu te ſuperiorem fingis) quod H-S LXXX millia diviſoribus, ut Prætor renuntiarere, dediſti; trecenta accuſatori, ne tibi odioſus eſſet; ea re contemnis equeſtrem ordinem, ac deſpicis? ea re indignum tibi viſum eſt, quidquam, quod tibi placeret, Calidium potius habere, quam te?

XXI. Jactat ſe jamdudum de Calidio: narrat omnibus, ſe emiſſe. Num etiam de L. Papirio, viro primario, locuplete, honeſtoque equite Romano thuribulum emiſti? Qui pro teſtimonio dixit, te, cum inſpiciendum popoſciſſes, avulſo emblemate remiſiſſe: ut intelligatis, in homine intelligentiam eſſe, non avaritiam; artificii cupidum, non argenti fuiſſe. Nec ſolum in Papirio fuit hâc abſtinentiâ: tenuit hoc inſtitutum in thuribulis omnibus, quæcunque in Sicilia fuerunt. Incredibile eſt autem quam multa, et quam præclara fuerint. Credo tum, cum Sicilia florebat opibus et copiis, magna artificia fuiſſe in ea inſula: nam domus erat ante iſtum Prætorem nulla paulo locupletior,

qua in domo hæc non eſſent, etiamſi præterea nihil eſſet argenti; patella grandis cum ſigillis, ac ſimulacris Deorum; patera, qua mulieres ad res divinas uterentur; thuribulum. Hæc autem omnia antiquo opere, et ſummo artificio facta: ut hoc liceret ſuſpicari, fuiſſe aliquando apud Siculos peræqua proportione cætera: ſed quibus multa fortuna ademiſſet, tamen apud eos remanſiſſe ea, quæ religio retinuiſſet.

Dixi, Judices, multa fuiſſe fere apud Siculos omnes: ego idem confirmo, nunc ne unum quidem eſſe. Quid hoc eſt? quod monſtrum, quod prodigium in provinciam miſimus? nonne vobis id egiſſe videtur, ut non unius libidinem, non ſuos oculos, ſed omnium cupidiſſimorum inſanias, cum Romam revertiſſet, expleret? qui ſimul atque in oppidum quopiam venerat, immittebantur illi continuo Cybiratici canes, qui inveſtigabant, et perſcrutabantur omnia. Si quod erat grande vas, et majus opus inventum, læti auferebant: ſi minus ejuſmodi quippiam venari potuerant; illa quidem certe pro lepuſculis capiebantur, patellæ, pateræ, thuribula. Hic quos putatis fletus mulierum? quas lamentationes fieri ſolitas eſſe in hiſce rebus? quæ forſitan vobis parvæ eſſe videantur; ſed magnum, et acerbum dolorem commovent, mulierculis præſertim, cum eripiuntur e manibus ea, quibus ad res divinas uti conſuerunt, quæ a ſuis acceperunt, quæ in familia ſemper fuerunt.

XXII. Hic nolite expectare, dum ego hoc crimen agam oſtiatim; ab Æſchylo Tyndaritano iſtum pateram abſtuliſſe; a Thraſone item Tyndaritano patellam; a Nymphodoro Agrigentino thuribulum. Cum teſtes ex Sicilia dabo, quem volet, ille eligat, quem ego interrogem de patellis, pateris, thuribulis: non modo oppidum nullum, ſed ne domus quidem paulo locupletior, expers hujus injuriæ reperietur. Qui cum in convivium veniſſet, ſi quidquam cælati aſpexerat, manum abſtinere, Judices, non poterat. Cn. Pompeius eſt Philo, qui fuit Tyndaritanus. Is cœnam iſti dabat apud villam in Tyndaritano. Fecit, quod Siculi non audebant: ille, civis Romanus quod erat, impunius id ſe

factum putavit: appoſuit patellam, in qua ſigilla erant egregia. Iſte continuo ut vidit, non dubitavit illud inſigne penatium, hoſpitaliumque Deorum, ex hoſpitali menſa tollere: ſed tamen, quod antea de iſtius abſtinentia dixeram, ſigillis avulſis reliquum argentum ſine ulla avaritia reddidit.

Quid? Eupolemo Calactino, homini nobili, Lucullorum hoſpiti, ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo eſt, non idem fecit? Cœnabat apud eum. Argentum ille cæterum purum appoſuerat, ne purus ipſe relinqueretur; duo pocula non magna, veruntamen cum emblematis. Hic, quaſi feſtivum acroama, ne ſine corollario de convivio diſcederet, ibidem convivis inſpectantibus, emblemata avellenda curavit.

Neque ego nunc iſtius facta omnia enumerare conor: neque opus eſt, nec fieri ullo modo poteſt. Tantummodo uniuſcujuſque de varia improbitate generis indicia apud vos, et exempla profero. Neque enim ita ſe geſſit in his rebus, tanquam rationem aliquando eſſet redditurus; ſed prorſus ita, quaſi aut reus nunquam eſſet futurus, aut, quo plura abſtuliſſet, eo minore periculo in judicium eſſet venturus; qui hæc, quæ dico, jam non occulte, non per amicos, atque interpretes, ſed palam, de loco ſuperiore, ageret pro imperio et poteſtate.

XXIII. Catinam cum veniſſet, oppidum locuples, honeſtum, copioſum, Dionyſiarchum ad ſe proagorum, hoc eſt, ſummum magiſtratum, vocari jubet: ei palam imperat, ut omne argentum, quod apud quemque eſſet Catinæ, conquirendum curaret, et ad ſe transferendum. Philarchum Centuripinum, primum hominem genere, virtute, pecunia, non hoc idem juratum dicere audiſtis, ſibi iſtum negotium dediſſe, atque imperaviſſe, ut Centuripinis, in civitate totius Siciliæ multo maxima, et locupletiſſima, omne argentum conquireret, et ad ſe comportari juberet? Agyrio ſimiliter iſtius imperio vaſa Corinthia per Apollodorum, quem teſtem audiſtis, Syracuſas deportata ſunt.

Illa vero optima, quod, cum ad Haluntium veniſſet Prætor laborioſus et diligens, ipſe in oppidum accedere noluit, quòd erat difficili aſcenſu, atque arduo; Archagathum Haluntinum,

hominem non ſolum domi ſuæ, ſed tota Sicilia in primis nobilem, vocari juſſit: ei negotium dedit, ut, quidquid Haluntii eſſet argenti cælati, aut, ſi quid etiam Corinthiorum, id omne ſtatim ad mare ex oppido deportaretur. Aſcendit in oppidum Archagathus, homo nobilis, qui a ſuis et amari, et diligi vellet: ferebat graviter, illam ſibi ab iſto provinciam datam; nec, quid faceret, habebat. Pronuntiat, quid ſibi imperatum eſſet: jubet omnes proferre, quæ haberent. Metus erat ſummus: ipſe enim tyrannus non diſcedebat longius; Archagathum, et argentum, in lectica cubans ad mare infra oppidum, expectabat.

Quem concurſum in oppido factum putatis? quem clamorem? quem porro fletum mulierum? qui viderent equum Trojanum introductum, urbem captam eſſe dicerent. Efferri ſine thecis vaſa, extorqueri alia de manibus mulierum, effringi multorum fores, revelli clauſtra. Quid enim putatis? ſcuta ſi quando conquiruntur a privatis in bello, ac tumultu; tamen homines inviti dant, etſi ad ſalutem communem dari ſentiunt: ne quem putetis ſine maximo dolore argentum cælatum domo, quod alter eriperet, protuliſſe. Omnia deferuntur. Cybiratæ fratres vocantur: pauca improbant: quæ probarant, iis cruſtæ, aut emblemata detrahuntur. Sic Haluntini, excuſſis deliciis, cum argento puro domum reverterunt.

XXIV. Quod unquam, Judices, hujuſmodi everriculum in illa provincia fuit? Avertere aliquid de publico quam obſcuriſſime per magiſtratum ſolebant; etiam aliquid de privato nonnunquam occulte auferebant; et illi tamen condemnabantur. Et, ſi quæritis, (ut ipſe de me detraham) illos ego accuſatores puto fuiſſe, qui hujuſmodi hominum furta odore, aut aliquo leviter preſſo veſtigio perſequebantur. Nam nos quidem quid facimus in Verre, quem in luto volutatum totius corporis veſtigiis invenimus? permagnum eſt in eum dicere aliquid, qui præteriens, lectica paulisper depoſita, non per præſtigias, ſed palam per poteſtatem, uno imperio oſtiatim totum oppidum compilarit?

At tamen, ut poſſit ſe dicere emiſſe, Archagatho imperat, ut aliquid illis, quorum argentum fuerat, nummulorum, dicis

cauſâ, daret. Invenit Archagathus paucos, qui vellent accipere: his dedit. Eos nummos tamen iſte Archagatho non reddidit. Voluit Romæ petere Archagathus: Cn. Lentulus Marcellinus diſſuaſit, ſicut ipſum dicere audiſtis. *Recita* ARCHAGATHI ET LENTULI TESTIMONIUM.

Et, ne forte hominem exiſtimetis hanc tantam vim emblematum ſine cauſa coacervare voluiſſe, videte, quanti vos, quanti exiſtimationem populi Romani, quanti leges et judicia, quanti teſtes Siculos, negotiatoreſque fecerit. Poſteaquam tantam multitudinem collegerat emblematum, ut ne unum quidem cuiquam reliquiſſet, inſtituit officinam Syracuſis in regia maximam, palam; artifices omnes, cælatores, ac vaſcularios convocari jubet: et ipſe ſuos complures habebat. Eo conducit magnam hominum multitudinem: menſes octo continuos opus his non defuit, cum vas nullum fieret, niſi aureum. Tum illa, ex patellis et thuribulis quæ vellerat, ita ſcite in aureis poculis illigabat, ita apte in ſcyphis aureis includebat, ut ea ad illam rem nata eſſe diceres: ipſe tamen Prætor, qui ſua vigilantia pacem in Sicilia dicit fuiſſe, in hac officina majorem partem diei cum tunica pulla ſedere ſolebat, et pallio.

XXV. Hæc ego, Judices, non auderem proferre, ni vererer, ne forte plura de iſto ab aliis in ſermone, quam a me in judicio, audiſſe vos diceretis. Quis enim eſt, qui de hac officina, qui de vaſis aureis, qui de iſtius pallio, tunica pulla non audierit? Quem voles de conventu Syracuſanorum virum bonum nominato: producam. Nemo erit, quin hoc ſe aut vidiſſe, aut audiſſe dicat.

O tempora, o mores! nihil nimium vetus proferam. Sunt veſtrûm, Judices, quam multi, qui L. Piſonem cognoverunt, hujus L. Piſonis, qui Prætor fuit, patrem. Is cum eſſet in Hiſpania Prætor, qua in provincia occiſus eſt, neſcio quo pacto, dum armis exercetur, annulus aureus, quem habebat, fractus eſt, et comminutus. Cum vellet ſibi annulum facere, aurificem juſſit vocari in foro, ad ſellam, Cordubæ, et ei palam appendit aurum. Hominem in foro ſellam jubet ponere,

et facere annulum, omnibus præſentibus. Nimium fortaſſe dicet aliquis hunc diligentem. Hactenus reprehendat, ſi quis volet: nihil amplius. Verum fuit ei concedendum: filius enim L. Piſonis erat, ejus, qui primus de pecuniis repetundis legem tulit.

Ridiculum eſt nunc de Verre me dicere, cum de Piſone Frugi dixerim. Verumtamen, quantum interſit, videte. Iſte cum aliquot abacorum faceret vaſa aurea, non laboravit, quid non modo in Sicilia, verum etiam Romæ in judicio, audiret: ille in auri ſemuncia totam Hiſpaniam ſcire voluit, unde Prætori annulus fieret. Nimirum, ut hic nomen ſuum comprobavit, ſic ille cognomen.

XXVI. Nullo modo poſſum omnia iſtius facta aut memoria conſequi, aut oratione complecti. Genera ipſa cupio breviter attingere: ut hic modo me commonuit Piſonis annulus, quod totum effluxerat. Quam multis iſtum putatis hominibus honeſtis de digitis annulos aureos abſtuliſſe? nunquam dubitavit, quotieſcunque alicujus aut gemma, aut annulo delectatus eſt. Incredibilem rem dicam, ſed tam claram, ut ipſum negaturum non arbitrer.

Cum Valentio ejus interpreti epiſtola Agrigento allata eſſet, caſu ſignum iſte animadvertit in cretula. Placuit ei: exquiſivit, unde eſſet epiſtola: reſpondit, Agrigento. Iſte literas, ad quos ſolebat, miſit, ut is annulus ad ſe primo quoque tempore afferretur. Ita literis iſtius, patri-familias L. Titio cuidam civi Romano annulus de digito detractus eſt. Illa vero ejus cupiditas incredibilis eſt: nam ut in ſingula conclavia, quæ iſte non modo Romæ, ſed in omnibus villis habet, tricenos lectos optime ſtratos cum cæteris ornamentis convivii quæreret, nimium multa comparare videretur. Nulla domus in Sicilia locuples fuit, ubi iſte non textrinum inſtituerit.

Mulier eſt Segeſtana, perdives et nobilis, Lamia nomine. Per triennium iſti, plena domo telarum, ſtragulam veſtem confecit: nihil niſi conchylio tinctum. Attalus, homo pecunioſus, Neti;

Lyſo, Lilybæi; Critolaus, Ennæ; Syracuſis Æſchrio, Cleomenes, Theomnaſtus; Elori Archonides, Megiſtus: vox me citius defecerit, quam nomina. Ipſe dabat purpuram tantum, amici operas, credo: jam enim non libet omnia criminari; quaſi hoc mihi non ſatis ſit ad crimen, habuiſſe tam multum, quod daret: voluiſſe deportare tam multa: hoc denique, quod concedit, amicorum operis eſſe in hujuſcemodi rebus uſum. Jam vero lectos æratos, et candelabra ænea num cui, præter iſtum, Syracuſis per triennium facta eſſe exiſtimatis? Emebat. Credo. Sed tantum vos certiores, Judices, facio, quid iſte in provincia Prætor egerit, ne cui forte nimium negligens fuiſſe videatur, neque ſe ſatis, cum poteſtatem habuerit, inſtruxiſſe et ornaſſe.

XXVII. Venio nunc non jam ad furtum, non ad avaritiam, non ad cupiditatem, ſed ad ejuſmodi facinus, in quo omnia nefaria contineri mihi atque ineſſe videantur: in quo Dii immortales violati, exiſtimatio atque auctoritas nominis populi Romani imminuta, hoſpitium ſpoliatum ac proditum, abalienati ſcelere iſtius a nobis omnes reges amiciſſimi, nationeſque, quæ in eorum regno ac ditione ſunt. Nam reges Syriæ, regis Antiochi filios pueros, ſcitis Romæ nuper fuiſſe: qui venerant non propter Syriæ regnum; nam id ſine controverſia obtinebant, ut a patre, et a majoribus acceperant: ſed regnum Ægypti ad ſe, et ad Selenen, matrem ſuam, pertinere arbitrabantur. Hi ipſi poſteaquam temporibus Reipublicæ excluſi, per ſenatum agere quæ voluerant, non potuerunt, in Syriam in regnum patrium profecti ſunt. Eorum alter, qui Antiochus vocatur, iter per Siciliam facere voluit: itaque, iſto Prætore, venit Syracuſas.

Hîc Verres hereditatem ſibi veniſſe arbitratus eſt, quod in ejus regnum ac manus venerat is, quem iſte et audierat multa ſecum præclara habere, et ſuſpicabatur. Mittit homini munera ſatis large; hæc ad uſum domeſticum. Vini, olei quod viſum erat: etiam tritici, quod ſatis eſſet, de ſuis decumis. Deinde ipſum regem ad cœnam vocavit. Exornat ample, magnificeque triclinium: exponit ea, quibus abundabat, plurima ac pulcherrima

vaſa argentea; namque hæc aurea nondum fecerat. Omnibus curat rebus inſtructum, et paratum ut ſit convivium. Quid multa? Rex ita diſceſſit, ut et iſtum copioſe ornatum, et ſe honorifice acceptum, arbitraretur. Vocat ad cœnam deinde ipſe Prætorem: exponit ſuas copias omnes, multum argentum, non pauca etiam pocula ex auro, quæ, ut mos eſt regius, et maxime in Syria, gemmis erant diſtincta clariſſimis. Erat etiam vas vinarium ex una gemma pergrandi, trulla excavata, manubrio aureo: de qua, credo, ſatis idoneum, ſatis gravem teſtem, Q. Minucium dicere audiſtis. Iſte unum quodque vas in manus ſumere, laudare, mirari. Rex gaudere, Prætori populi Romani ſatis jucundum, et gratum illud eſſe convivium. Poſteaquam inde diſceſſum eſt, cogitare iſte nihil aliud (quod ipſa res declaravit) niſi quemadmodum regem ex provincia ſpoliatum, expilatumque dimitteret. Mittit rogatum vaſa ea, quæ pulcherrima apud illum viderat: ait ſe ſuis cælatoribus velle oſtendere. Rex, qui iſtum non noſſet, ſine ulla ſuſpicione libentiſſime dedit. Mittit etiam trullam gemmeam rogatum: velle ſe eam diligentius conſiderare. Ea quoque ei mittitur.

XXVIII. Nunc reliquum, Judices, attendite, de quo et vos audiſtis, et populus Romanus non nunc primum audiet; et in exteris nationibus uſque ad ultimas terras pervagatum eſt. Candelabrum e gemmis clariſſimis, opere mirabili perfectum, reges hi, quos dico, Romam cum attuliſſent, ut in Capitolio ponerent; quod nondum etiam perfectum templum offenderant, neque ponere potuerunt, neque vulgo oſtendere, ac proferre voluerunt; ut et magnificentius videretur, cum ſuo tempore in cella Jovis Optimi Maximi poneretur; et clarius, cum pulchritudo ejus recens ad oculos hominum, atque integra perveniret. Statuerunt id ſecum in Syriam reportare: ut, cum audiſſent ſimulacrum Jovis Optimi Maximi dedicatum, legatos mitterent, qui cum cæteris rebus illud quoque eximium, atque pulcherrimum donum in Capitolium afferrent. Pervenit res ad iſtius aures, neſcio quomodo: nam rex id celatum voluerat; non quo quidquam

metueret, aut ſuſpicaretur, ſed ut ne multi illud ante perciperent oculis, quam populus Romanus. Iſte petit a rege, et eum pluribus verbis rogat, ut id ad ſe mittat: cupere ſe dicit inſpicere, neque ſe aliis videndi poteſtatem eſſe facturum.

Antiochus, qui animo et puerili eſſet, et regio, nihil de iſtius improbitate ſuſpicatus eſt: imperat ſuis, ut id in prætorium involutum quam occultiſſime deferrent. Quo poſteaquam attulerunt, involucriſque rejectis conſtituerunt; iſte clamare cœpit, dignam rem eſſe regno Syriæ, dignam regio munere, dignam Capitolio. Etenim erat eo ſplendore, qui ex clariſſimis et plurimis gemmis eſſe debebat: ea varietate operum, ut ars certare videretur cum copia: ea magnitudine, ut intelligi poſſet, non ad hominum apparatum, ſed ad ampliſſimi templi ornamentum, eſſe factum. Quod cum ſatis jam perſpexiſſe videretur, tollere incipiunt, ut referrent. Iſte ait, ſe velle illud etiam atque etiam conſiderare; nequaquam ſe eſſe ſatiatum. Jubet illos diſcedere, et candelabrum relinquere. Sic illi tum inanes ad Antiochum revertuntur.

XXIX. Rex primo nihil metuere, nihil ſuſpicari. Dies unus, alter, plures: non referri. Tum mittit rex ad iſtum, ſi ſibi videatur, ut reddat: jubet iſte poſterius ad ſe reverti. Mirum illi videri. Mittit iterum: non redditur. Ipſe hominem appellat: rogat, ut reddat. Os hominis, inſignemque impudentiam cognoſcite. Quod ſciret, quodque ex ipſo rege audiſſet in Capitolio eſſe ponendum; quod Jovi Optimo Maximo, quod populo Romano ſervari videret, id ſibi ut donaret, rogare, et vehementer petere cœpit. Cum ille ſe, et religione Jovis Capitolini, et hominum exiſtimatione impediri diceret, quod multæ nationes teſtes eſſent illius operis, ac muneris; iſte homini minari acerrime cœpit. Ubi videt eum nihilo magis minis, quam precibus, permoveri; repente hominem de provincia jubet ante noctem decedere: ait ſe comperiſſe, ex ejus regno piratas in Siciliam eſſe venturos.

Rex maximo conventu, Syracuſis, in foro, ne quis forte me in crimine obſcuro verſari, atque affingere aliquid ſuſpicione hominum arbitretur, in foro, inquam, Syracuſis flens, ac Deos

hominesſque conteſtans, clamare cœpit, candelabrum factum e gemmis, quod in Capitolium miſſurus eſſet, quod in templo clariſſimo, populo Romano monumentum ſuæ ſocietatis, amicitiæque eſſe voluiſſet, id ſibi C. Verrem abſtuliſſe: de cæteris operibus ex auro, et gemmis, quæ ſua penes illum eſſent, ſe non laborare: hoc ſibi eripi, miſerum eſſe, et indignum. Id etſi antea jam mente, et cogitatione ſua, fratriſque ſui, conſecratum eſſet; tamen tum ſe in illo conventu civium Romanorum dare, donare, dicare, conſecrare Jovi Optimo Maximo, teſtemque ipſum Jovem ſuæ voluntatis, ac religionis adhibere.

XXX. Quæ vox? quæ latera? quæ vires hujus unius criminis querimoniam poſſint ſuſtinere? Rex Antiochus, qui Romæ ante oculos omnium noſtrûm biennium fere comitatu regio, atque ornatu fuiſſet; is cum amicus, et ſocius populi Romani eſſet, amiciſſimo patre, avo, majoribus, antiquiſſimis, et clariſſimis regibus, opulentiſſimo, et maximo regno, præceps e provincia populi Romani exturbatus eſt.

Quemadmodum hoc accepturas nationes exteras; quemadmodum hujus tui facti famam in regna aliorum, atque in ultimas terras perventuram putaſti, cum audierint a Prætore populi Romani in provincia violatum regem, ſpoliatum hoſpitem, ejectum ſocium populi Romani, atque amicum? Nomen veſtrum, populique Romani, odio, atque acerbitati ſcitote nationibus exteris, Judices, futurum, ſi iſtius hæc tanta injuria impunita diſceſſerit. Sic omnes arbitrabuntur, præſertim cum hæc omnino fama de noſtrorum hominum avaritia, et cupiditate percrebruerit, non iſtius ſolius hoc eſſe facinus, ſed eorum etiam, qui approbarint. Multi reges, multæ liberæ civitates, multi privati opulenti ac potentes, habent profecto in animo Capitolium ſic ornare, ut templi dignitas, imperiique noſtri nomen deſiderat. Qui ſi intellexerint, interverſo regali hoc dono, graviter vos tuliſſe; grata fore vobis, populoque Romano ſua ſtudia, ac dona arbitrabuntur. Sin hoc vos in rege tam nobili, in re tam eximia, in injuria tam acerba, neglexiſſe audierint;

non erunt tam amentes, ut operam, curam, pecuniam impendant in eas res, quas vobis gratas fore non arbitrentur.

XXXI. Hoc loco, Q. Catule, te appello. Loquor enim de tuo clariſſimo, pulcherrimoque monumento: non judicis ſolum ſeveritatem in hoc crimine, ſed prope inimici, atque accuſatoris vim ſuſcipere debes. Tuus eſt enim honos in illo templo, ſenatus populique Romani beneficio: tui nominis æterna memoria ſimul cum templo illo conſecratur. Tibi hæc cura ſuſcipienda, tibi hæc opera ſumenda eſt, ut Capitolium, quomodo magnificentius eſt reſtitutum, ſic copioſius ornatum ſit, quam fuit; ut illa flamma divinitus exſtitiſſe videatur, non quæ deleret Jovis Optimi Maximi templum, ſed quæ præclarius magnificentiuſque depoſceret.

Audiſti Q. Minucium Rufum dicere, domi ſuæ diverſatum eſſe Antiochum regem Syracuſis; ſe illud ſcire ad iſtum eſſe delatum; ſe ſcire non redditum. Audiſti, et audies omni e conventu Syracuſano, qui ita dicant, ſeſe audientibus, illud Jovi Optimo Maximo dicatum eſſe ab rege Antiocho, et conſecratum. Si judex non eſſes, et hæc ad te delata res eſſet; te potiſſimum hoc perſequi, te petere, te agere oporteret. Quare non dubito, quo animo judex hujus criminis eſſe debeas, qui apud alium judicem multo acrior, quam ego ſum, actor accuſatorque eſſe deberes.

XXXII. Vobis autem, Judices, quid hoc indignius, aut quid minus ferendum videri poteſt? Verreſne habebit domi ſuæ candelabrum Jovis Optimi Maximi e gemmis auroque perfectum? Cujus fulgore collucere, atque illuſtrari Jovis Optimi Maximi templum oportebat, id apud iſtum in ejuſmodi conviviis conſtituetur, quæ domeſticis ſtupris flagitiiſque flagrabunt? In iſtius lenonis turpiſſimi domo, ſimul cum cæteris Chelidonis hereditariis ornamentis, Capitolii ornamenta ponentur? Quid huic ſacri unquam fore, aut quid fuiſſe religioſi putatis, qui nunc tanto ſcelere ſe obſtrictum eſſe non ſentiat? qui in judicium veniat, ubi ne precari quidem Jovem Optimum Maximum, atque ab eo auxilium petere more omnium poſſit? a quo etiam

Dii immortales ſua repetunt in eo judicio, quod hominibus ad ſuas res repetendas eſt conſtitutum? Miramur Athenis Minervam, Deli Apollinem, Junonem Sami, Pergæ Dianam, multos præterea ab iſto Deos tota Aſia, Græciaque violatos, qui a Capitolio manus abſtinere non potuerit? Quod privati homines de ſuis pecuniis ornant, ornaturique ſunt, id C. Verres ab regibus ornari non eſt paſſus. Itaque hoc nefario ſcelere concepto, nihil poſtea tota in Sicilia neque ſacri, neque religioſi eſſe duxit: ita ſeſe in ea provincia per triennium geſſit, ut ab iſto non ſolum hominibus, verum etiam Diis immortalibus, bellum indictum putaretur.

XXXIII. Segeſta eſt oppidum pervetus in Sicilia, Judices, quod ab Ænea fugiente a Troja, atque in hæc loca veniente, conditum eſſe demonſtrant. Itaque Segeſtani, non ſolum perpetua ſocietate atque amicitia, verum etiam cognatione, ſe cum populo Romano conjunctos eſſe arbitrantur. Hoc quondam oppidum, cùm illa civitas cum Pœnis ſuo nomine, ac ſua ſponte bellaret, a Carthaginenſibus vi captum atque deletum eſt; omniaque, quæ ornamento urbi eſſe poſſent, Carthaginem ſunt ex illo loco deportata. Fuit apud Segeſtanos ex ære ſimulacrum Dianæ, cùm ſumma, atque antiquiſſima præditum religione, tum ſingulari opere, artificioque perfectum. Hoc tranſlatum Carthaginem, locum tantum, hominesque mutarat; religionem quidem priſtinam conſervabat: nam propter eximiam pulchritudinem, etiam hoſtibus digna, quam ſanctiſſime colerent, videbatur.

Aliquot ſeculis poſt, P. Scipio bello Punico tertio Carthaginem cepit: qua in victoria (videte hominis virtutem, et diligentiam, ut et domeſticis præclariſſimæ virtutis exemplis gaudeatis, et eo majore odio dignam iſtius incredibilem audaciam judicetis) convocatis Siculis omnibus, quod diutiſſime, ſæpiſſimeque Siciliam vexatam a Carthaginenſibus cognorat, jubet omnia conquiri: pollicetur, ſibi magnæ curæ fore, ut omnia civitatibus, quæ cujuſque fuiſſent, reſtituerentur. Tum illa, quæ quondam fuerant Himerâ ſublata, de quibus antea dixi, Thermitanis ſunt

reddita: tum alia Gelenſibus, alia Agrigentinis: in quibus etiam ille nobilis taurus, quem crudeliſſimus omnium tyrannorum Phalaris habuiſſe dicitur, quo vivos, ſupplicii cauſa, demittere homines, et ſubjicere flammam ſolebat. Quem taurum Scipio cum redderet Agrigentinis, dixiſſe dicitur; æquum eſſe illos cogitare, utrum eſſet Siculis utilius, ſuiſne ſervire, an populo Romano obtemperare; cum idem monumentum, et domeſticæ crudelitatis, et noſtræ manſuetudinis, haberent.

XXXIV. Illo tempore Segeſtanis maxima cum cura hæc ipſa Diana, de qua dicimus, redditur: reportatur Segeſtam: in ſuis antiquis ſedibus ſumma cum gratulatione civium, et lætitia reponitur. Hæc erat poſita Segeſtæ, ſane excelſa in baſi; in qua grandibus literis P. Africani nomen erat inciſum, eumque Carthagine capta restituisse, perſcriptum. Colebatur a civibus: ab omnibus advenis viſebatur. Cum Quæſtor eſſem, nihil mihi ab illis eſt demonſtratum prius. Erat admodum amplum, et excelſum ſignum cum ſtola: veruntamen inerat in illa magnitudine ætas, atque habitus virginalis. Sagittæ pendebant ab humero: ſiniſtra manu retinebat arcum: dextra ardentem facem præferebat.

Hanc cum iſte ſacrorum omnium hoſtis, religionumque prædo vidiſſet; quaſi illa ipſa face percuſſus eſſet, ita flagrare cupiditate, atque amentia cœpit. Imperat magiſtratibus iſte, ut eam demoliantur, et ſibi dent: nihil ſibi gratius oſtendit futurum. Illi vero dicere, id ſibi nefas eſſe; ſeque cum ſumma religione, tum ſummo metu legum et judiciorum, teneri. Iſte tum petere ab illis, tum minari, tum ſpem, tum metum oſtendere. Opponebant illi interdum nomen Africani: donum populi Romani illud eſſe dicebant: nihil ſe in eo poteſtatis habere, quod imperator clariſſimus, urbe hoſtium capta, monumentum victoriæ populi Romani eſſe voluiſſet. Cum iſte nihilo remiſſius, atque etiam multo vehementius, inſtaret quotidie; res agitur in ſenatu: vehementer ab omnibus reclamatur. Itaque illo tempore, ac primo iſtius adventu pernegatur. Poſtea, quidquid erat oneris in nautis, remigibuſque exigendis, in frumento imperando,

Segeſtanis, præter cæteros, imponebat aliquanto amplius, quam ferre poſſent. Præterea magiſtratus eorum evocabat: optimum quemque, et nobiliſſimum ad ſe arceſſebat: circum omnia provinciæ fora rapiebat: ſingillatim unicuique calamitati fore ſe denuntiabat: univerſam ſe funditus illam everſurum eſſe civitatem minabatur. Itaque aliquando, multis malis, magnoque metu victi Segeſtani, Prætoris imperio parendum eſſe decreverunt. Magno cum luctu, et gemitu totius civitatis, multis cum lacrymis, et lamentatione virorum, mulierumque omnium, ſimulacrum Dianæ tollendum locatur.

XXXV. Videte quanta religione fuerit. Apud Segeſtanos repertum eſſe, Judices, ſcitote neminem, neque liberum, neque ſervum, neque civem, neque peregrinum, qui illud ſignum auderet attingere. Barbaros quoſdam Lilybæo ſcitote advocatos eſſe operarios. Hi denique illud, ignari totius negotii, ac religionis, mercede accepta, ſuſtulerunt. Quod cum ex oppido exportaretur, quem conventum mulierum factum eſſe arbitramini? quem fletum majorum natu? quorum nonnulli etiam illum diem memoria tenebant, cum illa eadem Diana Segeſtam, Carthagine revecta, victoriam populi Romani reditu ſuo nuntiaſſet. Quam diſſimilis hic dies illi tempori videbatur? Tum imperator populi Romani, vir clariſſimus, Deos patrios reportabat Segeſtanis, ex urbe hoſtium recuperatos: nunc ex urbe ſociorum Prætor ejuſdem populi turpiſſimus, atque impuriſſimus, eoſdem illos Deos nefario ſcelere auferebat. Quid hoc tota Sicilia eſt clarius, quam omnes Segeſtanas matronas, et virgines conveniſſe, cum Diana exportaretur ex oppido: unxiſſe unguentis; compleſſe coronis, et floribus; thure, odoribuſque incenſis, uſque ad agri fines proſecutas eſſe?

Hanc tu tantam religionem, ſi tum in imperio propter cupiditatem, atque audaciam non pertimeſcebas, ne nunc quidem in tanto tuo, liberorumque tuorum periculo perhorreſcis? Quem tibi aut hominem, invitis Diis immortalibus, aut vero Deum, tantis eorum religionibus violatis, auxilio futurum putas? Tibi illa Diana in pace, atque in otio religionem nullam attulit?

quæ, cum duas urbes, in quibus locata fuerat, captas incenſaſque vidiſſet, bis ex duorum bellorum flamma, ferroque ſervata eſt: quæ Carthaginenſium victoriâ, loco mutato, religionem tamen non amiſit: P. Africani virtute religionem ſimul cum loco recuperavit. Quo quidem ſcelere ſuſcepto, cum inanis eſſet baſis, et in ea P. Africani nomen inciſum; res indigna, atque intoleranda videbatur omnibus, non ſolum religiones eſſe violatas, verum etiam P. Africani, viri fortiſſimi, rerum geſtarum gloriam, memoriam virtutis, monumenta victoriæ, C. Verrem ſuſtuliſſe. Quod cum iſti renuntiaretur de baſi, ac literis, exiſtimavit homines in oblivionem totius negotii eſſe venturos, ſi etiam baſim, tanquam indicem ſui ſceleris, ſuſtuliſſet: itaque tollendam iſtius imperio locaverunt; quæ vobis locatio ex publicis Segeſtanorum literis priore actione recitata eſt.

XXXVI. Te nunc, P. Scipio, te, inquam, lectiſſimum, ornatiſſimumque adoleſcentem appello: abs te officium tuum, debitum generi et nomini, requiro, et flagito. Cur pro iſto, qui laudem, honoremque familiæ veſtræ depeculatus eſt, pugnas? cur eum defenſum eſſe vis? cur ego tuas partes ſuſcipio? cur tuum onus ſuſtineo? M. Tullius P. Africani monumenta requirit: P. Scipio eum, qui illa ſuſtulit, defendit. Cum mos a majoribus traditus ſit, ut monumenta majorum ita ſuorum quiſque defendat, ut ea ne ornari quidem nomine alieno ſinat; tu iſti aderis, qui non obtruſit aliqua ex parte monumenta P. Scipionis, ſed funditus ſuſtulit, ac delevit? Quiſnam igitur, per Deos immortales! tuebitur P. Scipionis memoriam mortui? quis monumenta, atque indicia virtutis, ſi tu ea relinquis, ac deſeris? Neque ſolum ſpoliata illa patiere, ſed etiam eorum ſpoliatorem, vexatoremque defendes? Adſunt Segeſtani, clientes tui, ſocii populi Romani, atque amici: certiorem te faciunt, P. Africanum, Carthagine deleta, ſimulacrum Dianæ majoribus ſuis reſtituiſſe; idque apud Segeſtanos ejus imperatoris nomine poſitum, ac dedicatum fuiſſe: hoc Verrem demoliendum, et aſportandum, nomenque omnino P. Scipionis delendum, tollendumque curaſſe: orant te, atque obſecrant, ut ſibi religionem,

generi tuo laudem, gloriamque reſtituas, ut, quod ex urbe hoſtium per P. Africanum recuperarint, id per te ex prædonis domo conſervare poſſint.

XXXVII. Quid aut his reſpondere honeſte potes? aut illi facere, niſi ut te, ac fidem tuam implorent? Adſunt, et implorant. Potes domeſticæ laudis amplitudinem, Scipio, tueri. Potes: omnia in te ſunt, quæ aut fortuna hominibus, aut natura largitur. Non præcerpo fructum officii tui: non alienam mihi laudem appeto: non eſt pudoris mei, P. Scipione, florentiſſimo adoleſcente, vivo et incolumi, me propugnatorem monumentorum P. Scipionis, defenſoremque profiteri. Quam ob rem ſi ſuſcipis domeſticæ laudis patrocinium, me non ſolum ſilere de veſtris monumentis oportebit, ſed etiam lætari, P. Africani ejuſmodi eſſe fortunas mortui, ut ejus honos ab iis, qui ex eadem familia ſint, defendatur, neque ullum adventitium requiratur auxilium. Sin iſtius amicitia te impediet; ſi hoc, quod abs te poſtulo, minus ad officium tuum pertinere arbitrabere; ſuccedam ego vicarius tuo muneri; ſuſcipiam partes, quas alienas eſſe arbitrabar: ne iſta præclara nobilitas deſinat queri, populum Romanum hominibus novis, atque induſtriis libenter honores mandare, ſemperque mandaſſe. Non eſt querendum, in ea civitate, quæ propter virtutem omnibus nationibus imperat, virtutem plurimum poſſe. Sit apud alios imago P. Africani: ornentur alii mortui virtute, ac nomine. Talis ille vir fuit, ita de populo Romano meritus eſt, ut non uni familiæ, ſed univerſæ civitati, commendatus eſſe debeat. Eſt aliqua mea pars virilis, quod ejus civitatis ſum, quam ille amplam, illuſtrem, claramque reddidit: præcipue quod in his artibus pro mea parte verſor, quarum ille princeps fuit, æquitate, induſtria, temperantia, defenſione miſerorum, odio improborum: quæ cognatio ſtudiorum, et artium, propemodum non minus eſt conjuncta, quam iſta, qua vos delectamini, generis, et nominis.

XXXVIII. Repeto abs te, Verres, monumentum P. Africani: cauſam Siculorum, quam ſuſcepi, relinquo: judicium de

pecuniis repetundis ne ſit hoc tempore: Segeſtanorum injuriæ negligantur; baſis P. Africani reſtituatur: nomen invictiſſimi imperatoris incidatur: ſignum pulcherrimum Carthagine captum reponatur. Hæc abs te non Siculorum defenſor, non tuus accuſator, non Segeſtani poſtulant; ſed is, qui laudem, gloriamque P. Africani tuendam, conſervandamque ſuſcepit. Non vereor, ne hoc officium meum P. Servilio judici non probem; qui, cum res maximas geſſerit, monumentaque ſuarum rerum cum maxime conſtituat, atque in his elaboret; profecto volet hæc non ſolum ſuis poſteris, verum etiam omnibus viris fortibus, et bonis civibus defendenda, non ſpolianda improbis, tradere. Non vereor, ne tibi, Q. Catule, diſpliceat, cujus ampliſſimum in orbe terrarum, clariſſimumque monumentum eſt, quam plurimos eſſe cuſtodes monumentorum, et putare omnes bonos alienæ gloriæ defenſionem ad officium ſuum pertinere.

Et quidem cæteris iſtius furtis, atque flagitiis ita moveor, ut ea reprehendenda tantum putem: hîc vero tanto dolore afficior, ut nihil mihi indigniùs ferendum videatur. Verres Africani monumentis domum ſuam, plenam ſtupri, plenam flagitii, plenam dedecoris, ornabit? Verres temperatiſſimi, ſanctiſſimique viri monumentum, Dianæ ſimulacrum virginis, in ea domo collocabit, in qua ſemper meretricum, lenonumque flagitia verſantur?

XXXIX. At hoc ſolum Africani monumentum violaſti? Quid? a Tyndaritanis non ejuſdem Scipionis beneficio poſitum ſimulacrum Mercurii, pulcherrime factum, ſuſtuliſti? At quemadmodum, Dii immortales! quam audacter! quam libidinoſe! quam impudenter! Audiſtis nuper dicere legatos Tyndaritanos, homines honeſtiſſimos, ac principes civitatis, Mercurium, qui ſacris anniverſariis apud eos, ac ſumma religione coleretur, quem P. Africanus, Carthagine capta, Tyndaritanis non ſolum ſuæ victoriæ, ſed etiam illorum fidei, ſocietatiſque monumentum, atque indicium dediſſet, hujus vi, ſcelere, imperioque eſſe ſublatum: qui, ut primum in illud oppidum venit, ſtatim, tanquam ita fieri non ſolum oporteret, ſed etiam neceſſe eſſet; tanquam hoc ſenatus

mandaſſet, populuſque Romanus juſſiſſet; ita continuo, ſignum ut demolirentur, et Meſſanam deportarent, imperavit.

Quod cum illis, qui aderant, indignum; qui audiebant, incredibile videretur; non eſt ab iſto, primo illo adventu, perſeveratum. Diſcedens mandat proagoro Sopatro, cujus verba audiſtis, ut demoliatur. Cum recuſaret, vehementer minatur: ita tum ex illo oppido proficiſcitur. Proagorus refert rem ad ſenatum: vehementer undique reclamatur. Ne multa: iterum iſte aliquanto poſt ad illos venit; quærit continuo de ſigno. Reſpondetur ei ſenatum non permittere: pœnam capitis conſtitutam, ſi injuſſu ſenatus quiſquam attigiſſet: ſimul religio commemoratur. Tum iſte, Quam mihi religionem narras? quam pœnam? quem ſenatum? vivum te non relinquam: moriere virgis, niſi ſignum traditur. Sopater iterum flens ad ſenatum defert iſtius cupiditatem, minaſque demonſtrat. Senatus Sopatro reſponſum nullum dat, ſed commotus, perturbatuſque diſcedit. Ille Prætoris arceſſitus nuntio, rem demonſtrat; negat ullo modo fieri poſſe.

XL. Atque hæc (nihil enim prætermittendum de iſtius impudentia videtur) agebantur in conventu palam, de ſella, ac de loco ſuperiore. Erat hiems ſumma; tempeſtas, ut ipſum Sopatrum dicere audiſtis, perfrigida; imber maximus; cum iſte imperat Lictoribus, ut Sopatrum de porticu, in qua ipſe ſedebat, præcipitem in forum dejiciant, nudumque conſtituant. Vix erat hoc plane etiam imperatum, cum illum ſpoliatum, ſtipatumque Lictoribus videres. Omnes ideo putabant, ut miſer, atque innocens virgis cæderetur: fefellit hæc homines opinio. Virgis iſte cæderet ſine cauſa ſocium populi Romani, atque amicum? non uſque eo improbus: non omnia ſunt in eo uno vitia: nunquam fuit crudelis: leniter hominem, clementerque accepit. Equeſtres ſunt medio in foro Marcellorum ſtatuæ, ſicuti fere cæteris in oppidis Siciliæ: ex quibus iſte C. Marcelli ſtatuam delegit; cujus officia in illa civitate, totaque provincia recentiſſima erant, et maxima. In ea Sopatrum, hominem tum domi nobilem, tum ſummo magiſtratu præditum, divaricari, ac deligari jubet.

Quo cruciatu ſit affectus, venire in mentem neceſſe eſt omnibus, cum eſſet vinctus nudus in ære, in imbri, in frigore. Neque tamen finis huic injuriæ, crudelitatique fiebat, donec populus, atque univerſa multitudo, atrocitate rei, miſericordiaque commota, ſenatum clamore coegit, ut ei ſimulacrum illud Mercurii polliceretur. Clamabant fore, ut ipſi ſeſe Dii immortales ulciſcerentur: hominem interea perire innocentem non oportere. Tum frequens ſenatus ad iſtum venit; pollicetur ſignum. Ita Sopater de ſtatua C. Marcelli, cum jam pene obriguiſſet, vix vivus aufertur.

XLI. Non poſſum diſpoſite iſtum accuſare, ſi cupiam: opus eſt non ſolum ingenio, verum etiam artificio quodam ſingulari. Unum hoc crimen videtur eſſe, et a me pro uno ponitur de Mercurio Tyndaritano: plura ſunt: ſed ea quo pacto diſtinguere, ac ſeparare poſſim, neſcio. Eſt pecuniarum captarum, quod ſignum a ſociis pecuniæ magnæ ſuſtulit. Eſt peculatus, quod publice populi Romani ſignum, de præda hoſtium captum, poſitum imperatoris noſtri nomine, non dubitavit auferre. Eſt majeſtatis, quod imperii noſtri gloriæ, rerumque geſtarum monumenta evertere, atque aſportare auſus eſt. Eſt ſceleris, quod religiones maximas violavit. Eſt crudelitatis, quod in hominem innocentem, in ſocium noſtrum, atque amicum, novum, ac ſingulare ſupplicii genus excogitavit.

Illud vero quid ſit, jam non queo dicere; quo nomine appellem, neſcio, quòd in C. Marcelli ſtatua. Quid eſt hoc? Patronuſne quod erat? quid tum? quo id ſpectat? utrum ea res ad opem, an ad calamitatem clientium, atque hoſpitum valere debebat? An ut hoc oſtenderes, contra vim tuam in patronis præſidii nihil eſſe? quis hoc non intelligeret, in improbi præſentis imperio majorem eſſe vim, quam in bonorum abſentium patrocinio? An vero ex hoc illa tua ſingularis ſignificatur inſolentia, ſuperbia, contumacia? detrahere videlicet aliquid te de amplitudine Marcellorum putaſti. Itaque nunc Siculorum Marcelli non ſunt patroni; Verres in eorum locum ſubſtitutus eſt.

Quam in te tantam virtutem eſſe, aut dignitatem arbitratus

es, ut conarere clientelam tam illuſtrem, tam ſplendidæ provinciæ tranſducere ad te, auferre a certiſſimis, antiquiſſimiſque patronis? Tu iſta ſtultitia, nequitia, inertia, non modo totius Siciliæ, ſed unius tenuiſſimi Siculi, clientelam tueri potes? tibi Marcelli ſtatua pro patibulo in clientes Marcellorum fuit? tu ex illius honore in eos ipſos, qui honorem illi habuerant, ſupplicia quærebas? Quid poſtea? quid tandem tuis ſtatuis fore arbitrabare? an vero id, quod accidit? Nam Tyndaritani ſtatuam iſtius, quam ſibi propter Marcellos, altiore etiam baſi poni juſſerat, deturbarunt, ſimul ac ſucceſſum iſti audierunt.

XLII. Dedit igitur tibi fortuna Siculorum C. Marcellum judicem, ut, cujus ad ſtatuam Siculi, te Prætore, alligabantur, ejus religioni te eundem vinctum, adſtrictumque dedamus. Ac primo, Judices, hoc ſignum Mercurii dicebat iſte Tyndaritanos C. Marcello huic Æſernino vendidiſſe; atque hoc ſuâ cauſâ etiam Marcellum ipſum ſperabat eſſe dicturum: quod mihi nunquam veriſimile viſum eſt, adoleſcentem illo loco natum, patronum Siciliæ, nomen ſuum iſti ad tranſlationem criminis commodaturum. Veruntamen ita res mihi tota prævifa, atque præcauta eſt, uti, ſi maxime eſſet inventus, qui in ſe ſuſcipere iſtius culpam, crimenque cuperet, tamen is proficere nihil poſſet: eos enim teſtes deduxi, et eas literas deportavi, ut de iſtius facto dubium nemini eſſe poſſet. Publicæ literæ ſunt, deportatum eſſe Mercurium Meſſanam ſumptu publico. Dicunt, quanti: præfuiſſe huic negotio publice legatum Poleam. Quid? is ubi eſt: præſto eſt: teſtis eſt. *Proagori Sopatri juſſu.* Quis eſt hic? qui ad ſtatuam adſtrictus eſt. Quid? is ubi eſt? teſtis eſt: vidiſtis hominem, et verba ejus audiſtis. Demoliendum curavit Democritus gymnaſiarchus, quod is eo loco præerat. Quid? hoc nos dicimus? immo vero ipſe præſens: Romæ nuper ipſum eſſe pollicitum, ſeſe id ſignum legatis eſſe redditurum, ſi ejus rei teſtificatio tolleretur, cautumque eſſet eos teſtimonium non eſſe dicturos. Dixit hoc apud vos Zoſippus, et Hiſmenias, homines nobiliſſimi, et principes Tyndaritanæ civitatis.

XLIII. Quid? Agrigento nonne ejuſdem P. Scipionis monumentum, ſignum Apollinis pulcherrimum, cujus in femine, literulis minutis argenteis, nomen Myronis erat inſcriptum, ex Æſculapii religioſiſſimo fano ſuſtuliſti? Quod iſte, Judices, cum clam feciſſet; cum ad ſuum ſcelus illud, furtumque, nefarios quoſdam homines improbos, duces, atque adjutores adhibuiſſet, vehementer commota civitas eſt. Uno eodem tempore Agrigentini beneficium Africani, religionem domeſticam, ornamentum urbis, indicium victoriæ, teſtimonium ſocietatis, requirebant. Itaque ab illis, qui principes in ea civitate erant, præcipitur, et negotium datur Quæſtoribus, et Ædilibus, ut noctu vigilias agerent ad ædes ſacras: etenim iſte Agrigenti (credo propter multitudinem illorum hominum, atque virtutem, et quod cives Romani, viri fortes, ac ſtrenui, et honeſti permulti in illo oppido, conjunctiſſimo animo, cum ipſis Agrigentinis vivunt, ac negotiantur) non audebat palam tollere, aut poſcere, quæ placebant.

Herculis templum eſt apud Agrigentinos, non longe a foro, ſane ſanctum apud illos, et religioſum. Ibi eſt ex ære ſimulacrum ipſius Herculis, quo non facile quidquam dixerim me vidiſſe pulchrius, (tametſi non tam multum in iſtis rebus intelligo, quam multa vidi) uſque eo, Judices, ut rictum ejus, ac mentum paulo ſit attritius, quod in precibus, et gratulationibus non ſolum id venerari, verum etiam oſculari, ſolent. Ad hoc templum, cum eſſet iſte Agrigenti, duce Timarchide, repente, nocte intempeſta, ſervorum armatorum fit concurſus, atque impetus. Clamor a vigilibus, fanique cuſtodibus tollitur: qui, primo cum obſiſtere, ac defendere conarentur, male mulcati, clavis ac fuſtibus repelluntur. Poſtea convulſis repagulis, effractiſque valvis, demoliri ſignum, ac vectibus labefactare conantur. Interea ex clamore fama totâ urbe percrebruit, expugnari Deos patrios, non hoſtium adventu nec-opinato, neque repentino prædonum impetu, ſed ex domo, atque cohorte prætoria, manum fugitivorum inſtructam, armatamque veniſſe.

Nemo Agrigenti, neque ætate tam affecta, neque viribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte, eo nuntio, excitatus ſurrexerit, telumque, quod cuique fors offerebat, arripuerit. Itaque brevi tempore ad fanum ex urbe tota concurritur. Hora amplius jam in demoliendo ſigno permulti homines moliebantur: illud interea nulla lababat ex parte; cum alii vectibus ſubjectis conarentur commovere, alii deligatum omnibus membris rapere ad ſe funibus. Repente Agrigentini concurrunt: fit magna lapidatio: dant ſeſe in fugam iſtius præclari imperatoris nocturni milites. Duo tamen ſigilla perparvula tollunt, ne omnino inanes ad iſtum prædonem religionum reverterentur. Nunquam tam male eſt Siculis, quin aliquid facete, et commode dicant: velut in hac re. Aiebant in labores Herculis non minus hunc immaniſſimum Verrem, quam illum aprum Erymanthium, referri oportere.

XLIV. Hanc virtutem Agrigentinorum imitati ſunt Aſſorini poſtea, viri fortes, et fideles, ſed nequaquam ex tam ampla, neque tam ex nobili civitate. Chryſas eſt amnis, qui per Aſſorinorum agros fluit: is apud illos habetur Deus, et religione maxima colitur. Fanum ejus eſt in agro propter ipſam viam, qua Aſſoro itur Ennam: in eo Chryſæ eſt ſimulacrum, præclare factum e marmore. Id iſte poſcere Aſſorinos propter ſingularem ejus fani religionem non auſus eſt: Tlepolemo dat, Hieronique negotium. Illi noctu, facta manu, armatique veniunt: fores ædis effringunt: æditui, cuſtodeſque mature ſentiunt: ſignum, quod erat notum vicinitati, buccinâ datur: homines ex agris concurrunt: ejicitur fugaturque Tlepolemus: neque quidquam ex fano Chryſæ, præter unum perparvulum ſignum ex ære, deſideratum eſt.

Matris magnæ fanum apud Enguinos eſt: jam enim mihi non modo breviter de unoquoque dicendum, ſed etiam prætereunda videntur eſſe permulta, ut ad majora iſtius, et illuſtriora in hoc genere furta, et ſcelera veniamus. In hoc fano loricas, galeaſque æneas, cælatas opere Corinthio, hydriaſque grandes, ſimili in genere, atque eadem arte perfectas, idem ille P. Scipio, vir

omnibus rebus præcellentiſſimus, poſuerat, et ſuum nomen inſcripſerat. Quid jam de iſto plura dicam, aut querar? omnia illa, Judices, abſtulit: nihil in religioſiſſimo fano, præter veſtigia violatæ religionis, nomenque P. Scipionis, reliquit. Hoſtium ſpolia, monumenta imperatorum, decora, atque ornamenta fanorum, poſthac, his præclaris nominibus amiſſis, in inſtrumento, ac ſupellectili, C. Verris numerabuntur.

Tu videlicet ſolus vaſis Corinthiis delectaris? tu illius æris temperationem, tu operum lineamenta ſolertiſſime perſpicis? Hæc Scipio ille non intelligebat, homo doctiſſimus, atque humaniſſimus? Tu ſine ulla bona arte, ſine humanitate, ſine ingenio, ſine literis, intelligis, et judicas? Vide, ne ille non ſolum temperantia, ſed etiam intelligentia, te, atque iſtos, qui ſe elegantes dici volunt, vicerit: nam quia, quam pulchra eſſent, intelligebat, idcirco exiſtimabat, ea non ad hominum luxuriem, ſed ad ornatum fanorum, atque oppidorum, eſſe facta, ut poſteris noſtris monumenta religioſa eſſe videantur.

XLV. Audite etiam ſingularem ejus, Judices, cupiditatem, audaciam, amentiam, in his præſertim ſacris polluendis, quæ non modo manibus attingi, ſed ne cogitatione quidem violari, fas fuit. Sacrarium Cereris eſt apud Catinenſes, eadem religione, qua Romæ, qua in cæteris locis, qua prope in toto orbe terrarum. In eo ſacrario intimo fuit ſignum Cereris perantiquum; quod viri, non modo cujuſmodi eſſet, ſed ne eſſe quidem, ſciebant: aditus enim in id ſacrarium non eſt viris; ſacra per mulieres, ac virgines confici ſolent. Hoc ſignum noctu clam iſtius ſervi ex illo religioſiſſimo, atque antiquiſſimo fano ſuſtulerunt. Poſtridie ſacerdotes Cereris, atque illius fani antiſtitæ, majores natu, probatæ, ac nobiles mulieres, rem ad magiſtratus ſuos deferunt: omnibus acerbum, indignum, luctuoſum denique videbatur.

Tum iſte permotus illa atrocitate negotii, ut ab ſe ſceleris iſtius ſuſpicio removeretur, dat hoſpiti ſuo cuidam negotium, ut aliquem reperiret, quem ea feciſſe inſimularet; daretque operam, ut is eo crimine damnaretur, ne ipſe eſſet in crimine. Res

non procraſtinatur: nam cum iſte Catinam profectus eſſet, ſervi cujuſdam nomen defertur. Is accuſatur: ficti teſtes in eum dantur: rem cunctus ſenatus Catinenſium legibus judicat. Sacerdotes vocantur: ex his quæritur ſecreto in curia, quid eſſe factum arbitrarentur; quemadmodum ſignum eſſe ablatum. Reſpondent illæ, Prætoris in eo loco ſervos eſſe viſos. Res, quæ eſſet jam antea non obſcura, ſacerdotum teſtimonio perſpicua eſſe cœpit. Itur in conſilium: ſervus ille innocens omnibus ſententiis abſolvitur, quo facilius vos hunc omnibus ſententiis condemnare poſſetis.

Quid enim poſtulas, Verres? quid ſperas? quid ſpectas? quem tibi aut Deorum, aut hominum auxilio putas futurum? eone tu ſervos ad ſpoliandum fanum immittere auſus es, quo liberos adire, ne orandi quidem cauſa, fas erat? hiſne rebus manus afferre non dubitaſti, a quibus etiam oculos cohibere te religionum jura cogebant? Tametſi ne oculis quidem captus in hanc fraudem tam ſceleratam, ac tam nefariam decidiſti: nam id concupiſti, quod nunquam videras; id, inquam, adamaſti, quod antea non aſpexeras. Auribus tu tantam cupiditatem concepiſti, ut eam non metus, non religio, non Deorum vis, non hominum exiſtimatio contineret. At ex viro bono audieras, credo, et bono auctore. Quî id poteſt, qui ne ex viro quidem audire potueris? Audiſti igitur ex muliere: quoniam id viri neque vidiſſe, neque noſſe poterant. Qualem porro illam fœminam fuiſſe putatis, Judices? quàm pudicam, quæ cum Verre loqueretur? quàm religioſam, quæ ſacrarii ſpoliandi oſtenderet rationem? At minime mirum, quæ ſacra per ſummam caſtimoniam virorum, ac mulierum fiant, eadem per iſtius ſtuprum, ac flagitium eſſe violata.

XLVI. Quid ergo? hoc ſolum auditione expetere cœpit, cum id ipſe non vidiſſet? Immo vero alia complura: ex quibus eligam ſpoliationem nobiliſſimi, atque antiquiſſimi fani; de qua priore actione teſtes dicere audiſtis. Nunc eadem illa, quæſo, audite, et diligenter, ſicut adhuc feciſtis, attendite.

Inſula eſt Melita, Judices, ſatis lato ab Sicilia mari, pericu-

loſoque disjuncta; in qua eſt eodem nomine oppidum, quo iſte nunquam acceſſit; quod tamen iſti textrinum per triennium ad muliebrem veſtem conficiendam fuit. Ab eo oppido non longe, in promontorio, fanum eſt Junonis antiquum; quod tanta religione ſemper fuit, ut non modo illis Punicis bellis, quæ in his fere locis navali copia geſta, atque verſata ſunt, ſed etiam in hac prædonum multitudine, ſemper inviolatum, ſanctumque fuerit. Quin etiam hoc memoriæ proditum eſt, claſſe quondam Maſiniſſæ regis ad eum locum appulſa, præfectum regium dentes eburneos, incredibili magnitudine, e fano ſuſtuliſſe, et eos in Africam portaſſe, Maſiniſſæque donaſſe. Regem quidem primo delectatum eſſe munere: poſt, ubi audiſſet, unde eſſent, ſtatim certos homines in quinqueremi miſiſſe, qui eos dentes reportarent. Itaque in his inſcriptum literis Punicis fuit: *Regem Maſiniſſam imprudentem accepiſſe; re cognita, reponendos, reſtituendoſque curaſſe.* Erat præterea magna vis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneæ Victoriæ, antiquo opere, ac ſumma arte perfectæ. Hæc iſte omnia, ne multis morer, uno impetu, atque uno nuntio per ſervos Venerios, quos ejus rei cauſa miſerat, tollenda, atque aſportanda curavit.

XLVII. Pro Dii immortales! quem ego hominem accuſo? quem legibus, ac judiciali jure perſequor? de quo vos ſententiam per tabellam feretis? Dicunt legati Melitenſes publice, ſpoliatum templum eſſe Junonis; nihil iſtum in religioſiſſimo fano reliquiſſe: quem in locum claſſes hoſtium ſæpe acceſſerint; ubi piratæ fere quotannis hiemare ſoleant; quod neque prædo violarit antea, neque hoſtis attigerit, id ab uno iſto ſic ſpoliatum eſſe, ut nihil omnino ſit relictum. Hîc nunc aut iſte reus, aut ego accuſator, aut hoc judicium appellabitur? Criminibus enim coarguitur, haud ſuſpicionibus in judicium vocatur: Dii ablati, fana vexata, nudatæ urbes reperiuntur. Earum autem rerum nullam ſibi iſte, neque inficiandi rationem, neque defendendi facultatem, reliquit: omnibus in rebus coarguitur a me, convincitur a teſtibus, urgetur confeſſione ſua, manifeſtis in maleficiis tenetur; et manet etiam, ac tacitus facta mecum ſua recognoſcit.

Nimium mihi diu videor in uno genere verſari criminum: ſentio, Judices, occurrendum eſſe ſatietati aurium, animorumque veſtrorum. Quam ob rem multa prætermittam. Ad ea autem, quæ dicturus ſum, reficite vos, quæſo, Judices, per Deos immortales! per eos ipſos, de quorum religione jamdiu dicimus, dum id ejus facinus commemoro, et profero, quo provincia tota commota eſt. De quo ſi paulo altius ordiri, ac repetere memoriam religionis videbor, ignoſcite. Rei magnitudo me breviter perſtringere atrocitatem criminis non ſinit.

XLVIII. Vetus eſt hæc opinio, Judices, quæ conſtat ex antiquiſſimis Græcorum literis, atque monumentis, inſulam Siciliam totam eſſe Cereri, et Liberæ conſecratam. Hoc cum cæteræ gentes ſic arbitrantur, tum ipſis Siculis tam perſuaſum eſt, ut animis eorum inſitum, atque innatum eſſe videatur. Nam et natas eſſe has in his locis Deas, et fruges in ea terra primum repertas arbitrantur: et raptam eſſe Liberam, quam eandem Proſerpinam vocant, ex Ennenſium nemore: qui locus, quod in media eſt inſula ſitus, umbilicus Siciliæ nominatur. Quam cum inveſtigare, et conquirere Ceres vellet, dicitur inflammaſſe tædas iis ignibus, qui ex Ætnæ vertice erumpunt; quas ſibi cum ipſa præferret, orbem omnium peragraſſe terrarum.

Enna autem, ubi ea, quæ dico, geſta eſſe memorantur, eſt loco præcelſo, atque edito; quo in ſummo eſt æquata agri planities, et aquæ perennes: tota vero ab omni aditu circumciſa, atque dirempta eſt. Quam circa lacus, lucique ſunt plurimi, et lætiſſimi flores omni tempore anni; locus ut ipſe raptum illum virginis, quem jam a pueris accepimus, declarare videatur. Etenim propter eſt ſpelunca quædam, converſa ad aquilonem, infinita altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum curſu extitiſſe, abreptamque ex eo loco virginem ſecum aſportaſſe, et ſubito non longe a Syracuſis penetraſſe ſub terras, lacumque in eo loco repente extitiſſe; ubi uſque ad hoc tempus Syracuſani feſtos dies anniverſarios agunt, celeberrimo virorum, mulierumque conventu.

XLIX. Propter hujus opinionis vetuſtatem, quod eorum in his locis veſtigia, ac prope incunabula reperiuntur Deorum, mira quædam tota Sicilia privatim, ac publice religio eſt Cereris Ennenſis. Etenim multa ſæpe prodigia vim ejus, numenque declarant: multis ſæpe in difficillimis rebus præſens auxilium ejus oblatum eſt: ut hæc inſula ab ea non ſolum diligi, ſed etiam incoli, cuſtodirique videatur. Nec ſolum Siculi, verum etiam cæteræ gentes, nationeſque, Ennenſem Cererem maxime colunt. Etenim, ſi Athenienſium ſacra ſummâ cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore veniſſe dicitur, frugeſque attuliſſe; quantam eſſe religionem convenit eorum, apud quos eam natam eſſe, et fruges inveniſſe conſtat? Itaque apud patres noſtros, atroci ac difficili reipublicæ tempore, cum, Tib. Graccho occiſo, magnorum periculorum metus ex oſtentis portenderetur, P. Mucio, L. Calpurnio Conſulibus, aditum eſt ad libros Sibyllinos; in quibus inventum eſt, *Cererem antiquiſſimam placari oportere.* Tum ex ampliſſimo collegio decemvirali ſacerdotes populi Romani, cum eſſet in urbe noſtra Cereris pulcherrimum, et magnificentiſſimum templum, tamen uſque Ennam profecti ſunt. Tanta enim erat auctoritas, et vetuſtas illius religionis, ut, cum illuc irent, non ad ædem Cereris, ſed ad ipſam Cererem, proficiſci viderentur.

Non obtundam diutius: etenim jamdudum vereor, ne oratio mea, aliena ab judiciorum ratione, et quotidiana dicendi conſuetudine eſſe videatur. Hoc dico, hanc ipſam Cererem, antiquiſſimam, religioſiſſimam, principem omnium ſacrorum, quæ apud omnes gentes, nationeſque fiunt, a C. Verre ex ſuis templis, ac ſedibus eſſe ſublatam. Qui acceſſiſtis Ennam, vidiſtis ſimulacrum Cereris e marmore, et in altero templo, Liberæ: ſunt ea perampla, atque præclara, ſed non ita antiqua. Ex ære fuit quoddam modica amplitudine, ac ſingulari opere, cum facibus, perantiquum, omnium illorum, quæ ſunt in eo fano, multo antiquiſſimum. Id ſuſtulit; ac tamen eo contentus non fuit. Ante ædem Cereris, in aperto, ac propatulo loco ſigna duo ſunt, Cereris unum, alterum Triptolemi, et pulcherrima, et perampla. His

pulchritudo periculo, amplitudo ſaluti fuit; quod eorum demolitio, atque aſportatio perdifficilis videbatur. Inſiſtebat in manu Cereris dextra ſimulacrum pulcherrime factum Victoriæ: hoc iſte e ſigno Cereris avellendum, aſportandumque curavit.

L. Qui tandem iſtius animus eſt nunc in recognitione ſcelerum ſuorum, cum ego ipſe in commemoratione eorum non ſolum animo commovear, verum etiam corpore perhorreſcam? Venit enim mihi fani, loci, religionis illius in mentem: verſantur ante oculos omnia: dies ille, quo ego Ennam cum veniſſem, præſto mihi ſacerdotes Cereris cum infulis, ac verbenis fuerunt: concio, conventuſque civium; in quo ego cum loquerer, tanti fletus, gemituſque fiebant, ut acerbiſſimus tota urbe luctus verſari videretur. Non illi decumarum imperia, non bonorum direptiones, non iniqua judicia, non importuniſſimas iſtius libidines, non vim, non contumelias, quibus operti, oppreſſique erant, conquerebantur: Cereris numen, ſacrorum vetuſtatem, fani religionem, iſtius ſceleratiſſimi, atque audaciſſimi ſupplicio expiari volebant: omnia ſe cætera pati, ac negligere dicebant. Hic dolor erat tantus, ut Verres, alter Orcus, veniſſe Ennam, et non Proſerpinam aſportaſſe, ſed ipſam abripuiſſe Cererem, videretur. Etenim urbs illa non urbs videtur, ſed fanum Cereris eſſe: habitare apud ſeſe Cererem Ennenſes arbitrantur: ut mihi non cives illius civitatis, ſed omnes ſacerdotes, omnes accolæ, atque antiſtites Cereris eſſe videantur.

Ennæ tu ſimulacrum Cereris tollere audebas? Ennæ tu de manu Cereris Victoriam deripere, et Deam Deæ detrahere conatus es? Quorum nihil violare, nihil attingere auſi ſunt, in quibus erant omnia, quæ ſceleri propiora ſunt, quam religioni: tenuerunt enim P. Popillio, P. Rupilio Conſulibus, illum locum ſervi fugitivi, barbari, hoſtes. Sed neque tam ſervi illi dominorum, quam tu libidinum: neque tam fugitivi illi a dominis, quam tu a jure, et a legibus: neque tam barbari lingua, et natione illi, quam tu natura, et moribus: neque illi tam hoſtes hominibus, quam tu Diis immortalibus. Quæ deprecatio eſt

igitur ei reliqua, qui indignitate ſervos, temeritate fugitivos, ſcelere barbaros, crudelitate hoſtes vicerit?

LI. Audiſtis Theodorum, et Numinium, et Nicaſionem, legatos Ennenſes, publice dicere, ſeſe a ſuis civibus hæc habere mandata, ut ad Verrem adirent, et eum ſimulacrum Cereris, et Victoriæ repoſcerent. Id ſi impetraſſent, tum ut morem veterem Ennenſium conſervarent; publice in eum (tametſi vexaſſet Siciliam) tamen, quoniam hæc a majoribus conſtituta accepiſſent, teſtimonium ne quod dicerent. Sin autem ea non reddidiſſet, tum ut judicio adeſſent, tum uti de ejus injuriis judices docerent, ſed multo maxime de religione quererentur. Quas illorum querimonias nolite, per Deos immortales, aſpernari; nolite contemnere, ac negligere, Judices. Aguntur injuriæ ſociorum: agitur vis legum: agitur exiſtimatio, veritaſque judiciorum. Quæ ſunt omnia permagna; verum illud maximum: tanta religione obſtricta tota provincia eſt; tanta ſuperſtitio ex iſtius facto mentes omnium Siculorum occupavit, ut, quæcunque accidant publice, vel privatim incommoda, propter eam cauſam ſcelere iſtius evenire videantur.

Audiſtis, Centuripinos, Agyrinenſes, Catinenſes, Herbitenſes, Ennenſes, complures alios, publice dicere, quæ ſolitudo eſſet in agris, quæ vaſtitas, quæ fuga aratorum, quam deſerta, quam inculta, quam relicta omnia. Ea tametſi iſtius multis et variis injuriis acciderunt; tamen hæc una cauſa in opinione Siculorum plurimum valet, quod, Cerere violata, omnes cultus, fructuſque Cereris in his locis interiiſſe arbitrantur. Medemini religioni ſociorum, Judices; conſervate veſtram: neque enim hæc externa vobis eſt religio, neque aliena. Quod ſi eſſet, ſi ſuſcipere eam nolletis; tamen in eo, qui violaſſet, ſancire vos velle oporteret. Nunc vero in communi omnium gentium religione, inque his ſacris, quæ majores noſtri ab exteris nationibus adſcita, atque arceſſita coluerunt; quæ ſacra, ut erant re vera, ſic appellari Græca voluerunt; negligentes, ac diſſoluti ſi cupiamus eſſe, quî poſſumus?

LII. Unius etiam urbis, omnium pulcherrimæ, atque ornatiſſimæ, Syracuſarum direptionem commemorabo, et in medium proferam, Judices; ut aliquando totam hujus generis orationem concludam, ac definiam. Nemo fere veſtrûm eſt, quin, quemadmodum captæ ſint a M. Marcello Syracuſæ, ſæpe audierit, nonnunquam etiam in annalibus legerit. Conferte hanc pacem cum illo bello: hujus Prætoris adventum, cum illius imperatoris victoria: hujus cohortem impuram, cum illius exercitu invicto: hujus libidines, cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas; ab hoc, qui conſtitutas accepit, captas dicetis Syracuſas.

Ac jam illa omitto, quæ diſperſe a me multis locis dicentur, ac dicta ſunt: forum Syracuſanorum, quod introitu Marcelli purum a cæde ſervatum eſt, id adventu Verris Siculorum innocentium ſanguine redundaſſe: portum Syracuſanorum, qui tum et noſtris claſſibus, et Carthaginenſium clauſus fuiſſet, eum, iſto Prætore, Cilicum myoparoni, prædonibuſque patuiſſe. Mitto adhibitam vim ingenuis, matres-familias violatas; quæ tum, urbe capta, commiſſa non ſunt, neque odio hoſtili, neque licentia militari, neque more belli, neque jure victoriæ: mitto, inquam, hæc omnia, quæ ab iſto per triennium perfecta ſunt: ea, quæ conjuncta cum illis rebus ſunt, de quibus antea dixi, cognoſcite.

Urbem Syracuſas maximam eſſe Græcarum urbium, pulcherrimamque omnium, ſæpe audiſtis. Eſt, Judices, ita, ut dicitur: nam et ſitu eſt cum munito, tum ex omni aditu, vel terra, vel mari, præclaro ad aſpectum; et portus habet prope in ædificatione, aſpectuque urbis incluſos; qui, cum diverſos inter ſe aditus habeant, in exitu conjunguntur, et confluunt. Eorum conjunctione pars oppidi, quæ appellatur inſula, mari disjuncta anguſto, ponte rurſum adjungitur, et continetur.

LIII. Ea tanta eſt urbs, ut ex quatuor urbibus maximis conſtare dicatur: quarum una eſt ea, quam dixi, inſula: quæ duobus portubus cincta, in utriuſque portus oſtium, aditumque projecta eſt: in qua domus eſt, quæ regis Hieronis fuit, qua Prætores uti ſolent. In ea ſunt ædes ſacræ complures; ſed duæ, quæ

longe cæteris antecellunt: Dianæ una; et altera, quæ fuit ante iſtius adventum ornatiſſima, Minervæ. In hac inſula extrema eſt fons aquæ dulcis, cui nomen Arethuſa eſt, incredibili magnitudine, pleniſſimus piſcium; qui fluctu totus operiretur, niſi munitione, ac mole lapidum a mari disjunctus eſſet. Altera autem eſt urbs Syracuſis, cui nomen Acradina eſt: in qua forum maximum, pulcherrimæ porticus, ornatiſſimum prytaneum, ampliſſima eſt curia, templumque egregium Jovis Olympii; cæteræque urbis partes una lata via perpetua, multiſque tranſverſis diviſæ, privatis ædificiis continentur. Tertia eſt urbs, quæ, quod in ea parte Fortunæ fanum antiquum fuit, Tycha nominata eſt: in qua et gymnaſium ampliſſimum eſt, et complures ædes ſacræ: coliturque ea pars, et habitatur frequentiſſime. Quarta autem eſt urbs, quæ quia poſtrema ædificata eſt, Neapolis nominatur: quam ad ſummam theatrum eſt maximum: præterea duo templa ſunt egregia, Cereris unum, alterum Liberæ: ſignumque Apollinis, qui Temenites vocatur, pulcherrimum, et maximum; quod iſte ſi portare potuiſſet, non dubitaſſet auferre.

LIV. Nunc ad Marcellum revertar, ne hæc a me ſine cauſa commemorata eſſe videantur: qui, cum tam præclaram urbem vi, copiiſque cepiſſet, non putavit ad laudem populi Romani hoc pertinere, hanc pulchritudinem, ex qua præſertim nihil periculi oſtenderetur, delere, et extinguere. Itaque ædificiis omnibus, publicis et privatis, ſacris et profanis, ſic pepercit, quaſi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda veniſſet. In ornatu urbis habuit victoriæ rationem, habuit humanitatis: victoriæ putabat eſſe, multa Romam deportare, quæ ornamento urbi eſſe poſſent; humanitatis, non plane ſpoliare urbem, præſertim quam conſervare voluiſſet. In hac partitione ornatûs, non plus victoria Marcelli populo Romano appetivit, quam humanitas Syracuſanis reſervavit. Romam quæ aſportata ſunt, ad ædem Honoris, atque Virtutis, itemque aliis in locis videmus. Nihil in ædibus, nihil in hortis poſuit, nihil in ſuburbano: putavit, ſi urbis ornamenta domum ſuam non contuliſſet, domum

ſuam ornamento urbi futuram. Syracuſis autem permulta, atque egregia reliquit: Deum vero nullum violavit, nullum attigit. Conferte Verrem: non ut hominem cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat injuria; ſed ut pacem cum bello; leges cum vi; forum, et juriſdictionem cum ferro et armis; adventum, et comitatum cum exercitu, et victoria conferatis.

LV. Ædes Minervæ eſt in inſula, de qua ante dixi: quam Marcellus non attigit; quam plenam, atque ornatam reliquit: quæ ab iſto ſic ſpoliata, atque direpta eſt, non ut ab hoſte aliquo, qui tamen in bello, religionum, et conſuetudinis jura retineret, ſed ut a barbaris prædonibus vexata eſſe videatur. Pugna erat equeſtris Agathoclis regis in tabulis picta præclare; his autem tabulis interiores templi parietes veſtiebantur. Nihil erat ea pictura nobilius; nihil Syracuſis, quod magis viſendum putaretur. Has tabulas M. Marcellus, cum omnia illa victoriâ ſuâ profana feciſſet, tamen religione impeditus non attigit. Iſte, cum illa jam, propter diuturnam pacem, fidelitatemque populi Syracuſani, ſacra, religioſaque accepiſſet, omnes eas tabulas abſtulit; parietes, quorum ornatus tot ſecula manſerat, tot bella effugerat, nudos, ac deformatos reliquit. Et Marcellus, qui, ſi Syracuſas cepiſſet, duo templa ſe Romæ dedicaturum voverat, id, quod erat ædificaturus, his rebus ornare, quas ceperat, noluit: Verres, qui non Honori, neque Virtuti, ut ille, ſed Veneri, et Cupidini vota deberet, is Minervæ templum ſpoliare conatus eſt. Ille Deos Deorum ſpoliis ornare noluit; hic ornamenta Minervæ virginis in meretriciam domum tranſtulit. Viginti et ſeptem præterea tabulas pulcherrime pictas, ex eadem æde ſuſtulit: in quibus erant imagines Siciliæ regum, ac tyrannorum, quæ non ſolum pictorum artificio delectabant, ſed etiam commemoratione hominum, et cognitione formarum. Ac videte, quanto tetrior hic tyrannus Syracuſanus fuerit, quam quiſquam ſuperiorum; cum illi tamen ornarint templa Deorum immortalium; hic etiam Deorum monumenta, atque ornamenta ſuſtulerit.

LVI. Jam vero quid ego de valvis illius templi commemorem? Vereor, ne hæc qui non viderunt, omnia me nimis augere, atque ornare arbitrentur: quod tamen nemo ſuſpicari debet, tam eſſe me cupidum, ut tot viros primarios velim, præſertim ex judicum numero, qui Syracuſis fuerint, qui hæc viderint, eſſe temeritati, et mendacio meo conſcios. Confirmare hoc liquido, Judices, poſſum, valvas magnificentiores, ex auro, atque ebore perfectiores nullas unquam ullo templo fuiſſe. Incredibile dictu eſt, quam multi Græci de valvarum harum pulchritudine ſcriptum reliquerint. Nimium forſitan hæc illi mirentur, atque efferant. Eſto; veruntamen honeſtius eſt reipublicæ noſtræ, Judices, ea, quæ illis pulchra eſſe videantur, imperatorem noſtrum in bello reliquiſſe, quam Prætorem in pace abſtuliſſe. Ex ebore diligentiſſime perfecta argumenta erant in valvis: ea detrahenda curavit omnia. Gorgonis os pulcherrimum, crinitum anguibus, revellit, atque abſtulit: et tamen indicavit, ſe non ſolum artificio, ſed etiam pretio, quæſtuque duci. Nam bullas aureas omnes ex his valvis, quæ erant et multæ, et graves, non dubitavit auferre; quarum iſte non opere delectabatur, ſed pondere. Itaque ejuſmodi valvas reliquit, ut quæ olim ad ornandum templum erant maxime, nunc tantum ad claudendum factæ eſſe videantur. Etiamne gramineas haſtas? vidi enim vos in hoc non minime, cum teſtes dicerent, commoveri, quod erant hujuſmodi, ut ſemel vidiſſe ſatis eſſet: in quibus neque manu factum quidquam, neque pulchritudo erat ulla, ſed tantum magnitudo incredibilis, de qua vel audire ſatis eſſet; nimium, videre plus quam ſemel: etiamne id concupiſti?

LVII. Nam Sappho, quæ ſublata de Prytaneo eſt, dat tibi juſtam excuſationem, prope ut concedendum, atque ignoſcendum eſſe videatur. Silanionis opus tam perfectum, tam elegans, tam elaboratum, quiſquam non modo privatus, ſed populus potius haberet, quam homo elegantiſſimus, atque eruditiſſimus Verres? Nimirum contra dici nihil poteſt. Noſtrum enim unuſquiſque, qui tam beati, quam iſte eſt, non ſumus, tam delicati eſſe non poſſumus: ſi quando aliquid iſtiuſmodi videre

volet, eat ad ædem Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticum Metelli : det operam, ut admittatur in alicujus iſtorum Tuſculanum : ſpectet forum ornatum, ſi quid iſte ſuorum Ædilibus accommodavit. Verres hæc habeat domi? Verres ornamentis fanorum, atque oppidorum habeat plenam domum, villas refertas? Etiamne hujus operarii ſtudia, ac delicias, Judices, perferetis? qui ita natus eſt, ita educatus, ita factus et animo, et corpore, ut multo appoſitior ad deferenda, quam ad auferenda ſigna eſſe videatur.

Atque hæc Sappho ſublata quantum deſiderium ſui reliquerit, dici vix poteſt. Nam cum ipſa fuit egregie facta, tum epigramma Græcum pernobile inciſum habuit in baſi, quod iſte eruditus homo, et Græculus, qui hæc ſubtiliter judicat, qui ſolus intelligit, ſi unam literam Græcam ſciſſet, certe non ſuſtuliſſet. Nunc enim quod inſcriptum eſt inani in baſi, declarat, quid fuerit, et id ablatum indicat.

Quid? ſignum Pæanis ex æde Æſculapii, præclare factum, ſacrum, et religioſum, non ſuſtuliſti? quod omnes propter pulchritudinem viſere, propter religionem colere, ſolebant. Quid? ex æde Liberi ſimulacrum Ariſtei non tuo imperio palam ablatum eſt? Quid? ex æde Jovis, religioſiſſimum ſimulacrum Jovis Imperatoris, quem Græci Urion nominant, pulcherrime factum, nonne abſtuliſti? Quid? ex æde Liberi parvum illud caput pulcherrimum, quod viſere ſolebamus, non dubitaſti tollere? Atque ille Pæan ſacrificiis anniverſariis ſimul cum Æſculapio, apud illos colebatur. Ariſteus, qui, ut Græci ferunt, Liberi filius, inventor olei eſſe dicitur, una cum Libero patre apud illos eodem erat in templo conſecratus.

LVIII. Jovem autem Imperatorem quanto honore in ſuo templo fuiſſe arbitramini? hinc colligere poteſtis, ſi recordari volueritis, quanta religione fuerit eadem ſpecie, atque forma ſignum illud, quod ex Macedonia captum in Capitolio poſuerat Flaminius. Etenim tria ferebantur in orbe terrarum ſigna Jovis Imperatoris uno in genere pulcherrime facta : unum, illud Macedonicum, quod in Capitolio videmus; alterum, in Ponti ore

et anguſtiis; tertium, quod Syracuſis ante Verrem Prætorem fuit. Illud Flaminius ita ex æde ſua ſuſtulit, ut in Capitolio, hoc eſt, in terreſtri domicilio Jovis poneret. Quod autem eſt ad introitum Ponti; id, cum tam multa ex illo mari bella emerſerint, tam multa porro in Pontum invecta ſint, uſque ad hanc diem integrum, inviolatumque ſervatum eſt. Hoc tertium, quod erat Syracuſis, quod M. Marcellus, armatus et victor, viderat; quod religioni conceſſerat; quod cives, atque incolæ Syracuſani colere, advenæ non ſolum viſere, verum etiam venerari, ſolebant; id Verres ex templo Jovis ſuſtulit.

Ut ſæpius ad M. Marcellum revertar, Judices, ſic habetote; plures eſſe a Syracuſanis iſtius adventu Deos, quam victoria Marcelli homines deſideratos. Etenim ille requiſiſſe dicitur etiam Archimedem illum, ſummo ingenio hominem, ac diſciplina, eumque cum audiſſet interfectum, permoleſte tuliſſe. Iſte omnia, quæ requiſivit, non ut ſervaret, verum ut aſportaret, requiſivit.

LIX. Jam illa, quia leviora videbuntur, ſi hoc loco dicerentur, ideo præteribo; quod iſte menſas Delphicas e marmore, crateras ex ære pulcherrimas, vim maximam vaſorum Corinthiorum, ex omnibus ædibus ſacris Syracuſis abſtulit. Itaque, Judices, hi, qui hoſpites ad ea, quæ viſenda ſunt, ducere ſolent, et unumquidque oſtendere, quos illi myſtagogos vocant, converſam jam habent demonſtrationem ſuam: nam, ut ante demonſtrabant, quid ubique eſſet; ita nunc, quid undique ablatum ſit, oſtendunt. Quid tum? mediocrine tandem dolore eos affectos eſſe arbitramini? Non ita eſt, Judices: primum, quod omnes religione moventur, et Deos patrios, quos a majoribus acceperunt, colendos ſibi diligenter, et retinendos eſſe arbitrantur; deinde, hic ornatus, hæc opera, atque artificia, ſigna, tabulæ pictæ, Græcos homines nimio opere delectant. Itaque ex illorum querimoniis intelligere poſſumus, hæc illis acerbiſſima videri, quæ forſitan nobis levia, et contemnenda eſſe videantur. Mihi credite, Judices, (tametſi voſmetipſos hæc eadem audire certo ſcio) cum multas acceperint per hoſce annos ſocii, atque

exteræ nationes calamitates et injurias, nullas Græci homines gravius tulerunt, nec ferunt, quam hujuſcemodi ſpoliationes fanorum, atque oppidorum.

Licet iſte dicat emiſſe ſe, ſicuti ſolet dicere : credite hoc mihi, Judices ; nulla unquam civitas tota Aſia, et Græcia, ſignum ullum, tabulam pictam, ullum denique ornamentum urbis, ſua voluntate cuiquam vendidit. Niſi forte exiſtimatis, poſteaquam judicia ſevera Romæ fieri deſierint, Græcos homines hæc venditare cœpiſſe, quæ tum non modo non vendebant, cum judicia fiebant, verum etiam coemebant : aut niſi arbitramini, L. Craſſo, Q. Scævolæ, C. Claudio, potentiſſimis hominibus, quorum ædilitates nobiliſſimas vidimus, commercium iſtarum rerum cum Græcis hominibus non fuiſſe ; iis, qui poſt judiciorum diſſolutiones, ædiles facti ſunt, fuiſſe.

LX. Acerbiorem etiam ſcitote eſſe civitatibus falſam iſtam, et ſimulatam emptionem, quam ſi quis clam ſurripiat, aut eripiat palam, atque auferat. Nam turpitudinem ſummam eſſe arbitrantur, referri in literas publicas, pretio adductam civitatem, et pretio parvo, ea, quæ accepiſſet a majoribus, vendidiſſe, atque alienaſſe : etenim mirandum in modum Græci rebus iſtis, quas nos contemnimus, delectantur. Itaque majores noſtri facile patiebantur, hæc eſſe quamplurima apud ſocios, ut imperio noſtro quam ornatiſſimi, florentiſſimique eſſent : apud eos autem, quos vectigales, aut ſtipendiarios fecerant, tamen hæc relinquebant, ut illi, quibus ea jucunda ſunt, quæ nobis levia videbantur, haberent hæc oblectamenta, et ſolatia ſervitutis.

Quid arbitramini Rheginos, qui jam cives Romani ſunt, merere velle, ut ab eis marmorea Venus illa auferatur ? Quid Tarentinos, ut Europam in tauro ſedentem amittant ? ut Satyrum, qui apud illos in æde Veſtæ eſt ? ut cætera ? Quid Theſpienſes, ut Cupidinis ſignum, propter quod unum viſuntur Theſpiæ ? Quid Cnidios, ut Venerem marmoream ? Quid, ut pictam, Coos ? Quid Epheſios, ut Alexandrum ? Quid Cyzicenos, ut Ajacem, aut Medeam ? Quid Rhodios, ut Ialyſum ? Quid

Athenienſes, ut ex marmore Iacchum, aut Paralum pictum, aut ex ære Myronis buculam? Longum eſt, et non neceſſarium, commemorare, quæ apud quoſque viſenda ſunt tota Aſia et Græcia: verum illud eſt, quamobrem hæc commemorarim, quod exiſtimare vos hoc volo, mirum quendam dolorem accidere iis, ex quorum urbibus hæc auferantur.

LXI. Atque, ut cæteros omittamus, de ipſis Syracuſanis cognoſcite: ad quos ego cum veniſſem, ſic primo exiſtimabam, ut Romæ ex iſtius amicis acceperam, civitatem Syracuſanam propter Heraclii hereditatem, non minus eſſe iſti amicam, quam Mamertinam propter prædarum, ac furtorum omnium ſocietatem: ſimul et verebar, ne mulierum nobilium, et formoſarum gratia, quarum iſte arbitrio præturam per triennium geſſerat, virorumque, quibuſcum illæ nuptæ erant, nimia in iſtum non lenitudine, ſed etiam liberalitate, oppugnarer, ſi quid ex literis Syracuſanorum conquirerem. Itaque Syracuſis cum civibus Romanis eram: eorum tabulas exquirebam; injurias cognoſcebam. Cum diutius in negotio, curaque fueram, ut requieſcerem, curamque animi remitterem, ad Carpinatii præclaras tabulas revertebar; ubi cum equitibus Romanis ex illo conventu honeſtiſſimis, illos Verrutios, de quibus ante dixi, explicabam: a Syracuſanis prorſus nihil adjumenti neque publice, neque privatim expectabam; neque erat in animo poſtulare. Cum hæc agerem, repente ad me venit Heraclius is, qui tum magiſtratum Syracuſis habebat, homo nobilis, qui ſacerdos Jovis fuiſſet; qui honos apud Syracuſanos eſt ampliſſimus: agit mecum, et cum Q. fratre meo, ut, ſi nobis videretur, adiremus ad eorum ſenatum: frequentes eſſe in curia: ſe juſſu ſenatus a nobis petere, ut veniremus. Primo nobis fuit dubium, quid ageremus; deinde cito venit in mentem, non eſſe vitandum nobis illum conventum et locum.

LXII. Itaque in curiam venimus. Honorifice ſane conſurgitur. Nos rogatu magiſtratus aſſedimus. Incipit is loqui, qui et auctoritate, et ætate, et, ut mihi viſum eſt, uſu rerum antecedebat, Diodorus Timarchides: cujus omnis oratio hanc habuit

primo ſententiam; Senatum, populumque Syracuſanum moleſte, graviterque ferre, quod ego, cum in cæteris Siciliæ civitatibus, ſenatum, populumque docuiſſem, quid eis utilitatis, quid ſalutis afferrem, et cum ab omnibus mandata, legatos, literas, teſtimoniaque ſumpſiſſem, in illa civitate nihil ejuſmodi facerem. Reſpondi, neque Romæ in conventu Siculorum, cum a me auxilium communi omnium legationum conſilio petebatur, cauſaque totius ad me Siciliæ deferebatur, legatos Syracuſanorum affuiſſe; neque me poſtulare, ut quidquam contra C. Verrem decerneretur in ea curia, in qua inauratam C. Verris ſtatuam viderem.

Quod poſteaquam dixi, tantus eſt gemitus factus aſpectu ſtatuæ, et commemoratione, ut illud in curia poſitum monumentum ſcelerum, non beneficiorum, videretur. Tum pro ſe quiſque, quantum dicendo aſſequi poterat, docere me cœpit, ea, quæ paulo ante commemoravi: ſpoliatam urbem: fana direpta: ex Heraclii hereditate, quam palæſtritis conceſſiſſet, multo maximam partem ipſum abſtuliſſe: neque poſtulandum fuiſſe, ut ille palæſtritas diligeret, qui etiam inventorem olei Deum ſuſtuliſſet: neque illam ſtatuam eſſe ex pecunia publica, neque publice datam; ſed eos, qui hereditatis diripiendæ participes fuiſſent, faciendam, ſtatuendamque curaſſe: eoſdem Romæ fuiſſe legatos, illius adjutores improbitatis, ſocios furtorum, conſcios flagitiorum: eo minus mirari me oportere, ſi illi communi legatorum voluntati, et ſaluti Siciliæ defuiſſent.

LXIII. Ubi eorum dolorem ex illius injuriis, non modo non minorem, ſed prope majorem, quam cæterorum Siculorum eſſe cognovi; tum meum animum in illos, tum mei conſilii, negotiique totius ſuſcepti cauſam, rationemque propoſui: tum eos hortatus ſum, ut cauſæ communi, ſalutique ne deeſſent; ut ei illam laudationem, quam ſe vi, ac metu coactos, paucis illis diebus, decreſſe dicebant, tollerent. Itaque, Judices, Syracuſani hæc faciunt, iſtius clientes, atque amici: primum mihi literas publicas, quas in ærario ſanctiore conditas habebant, proferunt; in quibus oſtendunt omnia, quæ dixi ablata eſſe, perſcripta, et

plura etiam, quam ego potui dicere: perſcripta autem hoc modo, *Quòd ex æde Minervæ* hoc et illud *abeſſet*; *quòd ex æde Jovis, quòd ex æde Liberi.* Ut quiſque eis rebus tuendis, conſervandiſque præfuerat, ita perſcriptum erat, cum rationem ex lege redderet, et quæ acceperat, deberet tradere; petiſſe, ut ſibi, quod hæ res abeſſent, ignoſceretur: itaque omnes liberatos diſceſſiſſe, et eſſe ignotum omnibus: quas ego literas obſignandas publico ſigno, deportandaſque curavi.

De laudatione autem ratio ſic reddita eſt. Primum, cum a Verre literæ aliquanto ante adventum meum, de laudatione veniſſent, nihil eſſe decretum: deinde, cum quidam ex illius amicis commonerent, oportere decerni; maximo eſſe clamore et convicio repudiatos: poſteaquam meus adventus appropinquarit, imperaſſe eum, qui ſummam poteſtatem haberet, ut decernerent: decretum ita eſſe, ut multo plus illa laudatio mali, quam boni poſſit afferre. Id adeo, Judices, ut mihi ab illis demonſtratum eſt, ſic vos ex me cognoſcite.

LXIV. Mos eſt Syracuſis, ut, ſi qua de re ad ſenatum referatur, dicat ſententiam, qui velit: nominatim nemo rogatur. Et tamen, ut quiſque honore, et ætate antecedit, ita primus ſolet ſua ſponte dicere; idque a cæteris ei conceditur. Si quando taceant omnes, tunc ſortito coguntur dicere. Cum hic mos eſſet, refertur ad ſenatum de laudatione Verris. In quo primum ut aliquid eſſet moræ, multi interpellant: de Sex. Peducæo, qui de illa civitate, totaque provincia optime meritus eſſet, ſeſe antea, cum audiſſent ei negotium faceſſitum, cumque eum publice pro plurimis ejus, et maximis meritis laudare cuperent, a C. Verre prohibitos eſſe: iniquum eſſe, tametſi Peducæus eorum laudatione jam non uteretur, tamen non id prius decernere, quod aliquando voluiſſent, quam quod tum cogerentur.

Conclamant omnes, et approbant ita fieri oportere. Refertur de Peducæo: ut quiſque ætate, et honore antecedebat, ita ſententiam dixit ex ordine. Id adeo ex ipſo ſenatus-conſulto cognoſcite: nam principum ſententiæ perſcribi ſolent. Recita. Quod *verba facta ſunt de Sex. Peducæo.* Dicit, qui primi ſuaſerint:

decernitur. Refertur deinde de Verre: dic, quæſo, quomodo? Quod *verba facta ſunt de C. Verre.* Quid poſtea ſcriptum eſt? *Cum ſurgeret nemo, neque ſententiam diceret.* Quid hoc eſt? *Sors ducitur.* Quamobrem? Nemo erat voluntarius laudator præturæ tuæ, defenſor periculorum tuorum, præſertim cum inire a Prætore gratiam poſſet? Nemo. Ipſi illi tui convivæ, conſiliarii, conſcii, ſocii, verbum facere non audebant. In qua curia ſtatua tua ſtabat, et nuda in ea filii, nemo fuit, quem ne nudus quidem filius in nuda provincia commoveret.

Atque etiam hoc me docent, ejuſmodi ſenatus-conſulto ſeſe feciſſe laudationem, ut omnes intelligere poſſent, non laudationem, ſed potius irriſionem eſſe illam, quæ commonefaceret iſtius turpem, calamitoſamque præturam. Etenim ſcriptum eſſe ita, *Quod* iſte *virgis neminem cecidiſſet,* a quo cognoſcitis, nobiliſſimos homines, atque innocentiſſimos ſecuri eſſe percuſſos: *Quod vigilanter provinciam adminiſtraſſet,* cujus omnes vigilias in ſtupris conſtat, adulteriiſque eſſe conſumptas. Hoc autem ſcriptum etiam, quod proferre non auderet reus, accuſator recitare non deſineret, *Quod prædones procul ab inſula Sicilia prohibuiſſet Verres;* quos etiam intra Syracuſanam inſulam recepiſſet. Quæ poſteaquam ex illis cognovi, diſceſſi cum fratre e curia, ut, nobis abſentibus, ſi quid vellent, decernerent.

LXV. Decernunt ſtatim: primum, *Ut cum L. fratre hoſpitium publice fieret,* quod is eandem voluntatem erga Syracuſanos ſuſcepiſſet, quam ego ſemper habuiſſem. Id non modo tum ſcripſerunt, verum etiam in ære inciſum nobis tradiderunt. Valde hercle te Syracuſani tui, quos crebro commemorare ſoles, diligunt; qui cum accuſatore tuo ſatis juſtam cauſam conjungendæ neceſſitudinis putant, quod te accuſaturus ſit, et quod ad inquirendum in te venerit. Poſtea decernitur, ac non varie, ſed prope conjunctis ſententiis, *Ut laudatio, quæ C. Verri decreta eſſet, tolleretur.*

At vero cum jam non ſolum diſceſſio facta eſſet, ſed etiam perſcriptum, atque in tabulas relatum, Prætor appellatur. At quis appellat? Magiſtratus aliquis? nemo. Senator? ne id qui-

dem. Syracuſanorum aliquis? minime. Quis igitur Prætorem appellat? qui Quæſtor iſtius fuerat, Cæcilius. O rem ridiculam! o deſertum hominem! o deſperatum, ac relictum a magiſtratu Siculo! Ne ſenatus-conſultum Siculi homines facere poſſent, ne ſuum jus ſuis moribus, ſuis legibus obtinere poſſent, non amicus iſtius, non hoſpes, non denique aliquis Siculus, ſed Quæſtor Prætorem appellat. Quis hoc vidit? aut quis audivit? Prætor æquus et ſapiens, dimitti jubet ſenatum. Concurrit ad me maxima multitudo: primum ſenatores clamare, eripi ſibi jus, eripi libertatem: populus ſenatum laudare, gratias agere: cives Romani a me nuſquam diſcedere. Quo quidem die nihil ægrius factum eſt, multo labore meo, quam ut manus ab illo appellatore abſtinerentur. Cum ad Prætorem in jus adiſſemus, excogitat ſane diligenter, et caute, quid decernat: nam ante quam verbum facerem, de ſella ſurrexit, atque abiit. Itaque tum de foro, cum jam adveſperaſceret, diſceſſimus.

LXVI. Poſtridie mane ab eo poſtulo, ut Syracuſanis liceret ſenatus-conſultum, quod pridie feciſſent, mihi reddere. Ille enimvero negat: et ait, indignum facinus eſſe, quod ego in ſenatu Græco verba feciſſem: quod quidem apud Græcos Græce locutus eſſem, id ferri nullo modo poſſe. Reſpondi homini, ut potui, ut volui, ut debui. Tum multa, tum etiam hoc me memini dicere, facile eſſe perſpicuum, quantum inter hunc, et illum Numidicum, verum et germanum Metellum, intereſſet: illum noluiſſe ſua laudatione juvare L. Lucullum, ſororis virum, quicum optime conveniſſet; hunc homini alieniſſimo a civitatibus laudationes per vim, et metum comparare.

Quod ubi intellexi, multum apud illum recentes nuntios, multum tabulas non commendatitias, ſed tributarias valuiſſe; admonitu ipſorum Syracuſanorum impetum in eas tabulas facio, in quibus ſingula perſcripta erant. Ecce autem nova turba, atque rixa. Ne tamen iſtum omnino Syracuſis ſine amicis, ſine hoſpitibus, plane nudum eſſe, ac deſertum putetis; retinere cœpit tabulas Theomnaſtus quidam, homo ridicule inſanus, quem Syracuſani Theoractum vocant: qui illic ejuſmodi eſt, ut

eum pueri ſectentur; ut omnes, cum loqui cœperit, irrideant. Hujus tamen inſania, quæ ridicula eſt aliis, mihi tum moleſta ſane fuit: nam cum ſpumas ageret in ore, arderent oculi, voce maxima vim me ſibi afferre clamaret; copulati in jus pervenimus.

Hic ego poſtulare cœpi, ut mihi tabulas obſignare, ac deportare liceret. Ille contra. Inſtare ego, omnium mihi tabularum, et literarum fieri poteſtatem oportere. Contra, ille furioſus urgere, nihil ad ſe noſtras leges pertinere. Prætor intelligens, negare ſibi placere, quod ſenatus-conſultum ratum eſſe non deberet, id me Romam deportare. Quid multa? niſi vehementius homini minatus eſſem; niſi legum ſanctionem, pœnamque recitaſſem; tabularum mihi poteſtas facta non eſſet. Ille autem inſanus, qui pro iſto contra me vehementiſſime declamaſſet, poſtquam non impetravit; credo, ut in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo iſtius furta Syracuſana perſcripta erant; quæ ego antea jam ab illis cognoram, et acceperam.

LXVII. Laudent te ſane jam Mamertini, qui ex tanta provincia ſoli ſunt, qui te ſalvum velint: ita tamen laudent, ut Heius, qui ejus princeps legationis eſt, adſit; ita laudent, ut ad ea, quæ rogati erunt, mihi parati ſint reſpondere. Ac ne ſubito a me opprimantur, hæc ſum rogaturus: *Navem populo Romano debeantne?* Fatebuntur. *Præbuerintne, Prætore C. Verre?* Negabunt. *Ædificaverintne navem onerariam maximam publice, quam Verri dederunt?* Negare non poterunt. *Frumentumne ab his ſumpſerit Verres, quod populo Romano mitteret, ſicuti ſuperiores?* Negabunt. *Quid militum, aut nautarum per triennium dederint?* Nullum datum dicent. Fuiſſe Meſſanam omnium iſtius furtorum, ac prædarum receptricem, negare non poterunt. Permulta multis navibus illinc exportata; hanc navem denique maximam a Mamertinis datam, onuſtam, cum iſto Prætore profectam fatebuntur.

Quamobrem tibi habe ſane iſtam laudationem Mamertinam: Syracuſanam quidem civitatem, ut abs te affecta eſt, ita in te eſſe animatam videmus: apud quos etiam Verrea illa flagitioſa ſublata ſunt. Etenim minime conveniebat, ei Deorum honores

haberi, qui ſimulacra Deorum ſuſtuliſſet. Etiam mehercule illud in Syracuſanis merito reprehenderetur, ſi, cum diem feſtum ludorum de faſtis ſuis ſuſtuliſſent celeberrimum, et ſanctiſſimum, quod eo ipſo die Syracuſæ a Marcello captæ eſſe dicuntur, iidem diem feſtum Verris nomine agerent; cum iſte Syracuſanis, quæ ille calamitoſus dies reliquerit, ademiſſet. At videte hominis impudentiam, atque arrogantiam, Judices, qui non ſolum Verrea hæc turpia, ac ridicula ex Heraclii pecunia conſtituerit, verum etiam Marcellea tolli imperarit, ut ei ſacra facerent quotannis, cujus operâ omnium annorum ſacra, Deoſque patrios amiſerant; ejus autem familiæ dies feſtos tollerent, per quam cæteros quoque feſtos dies recuperarant.

ACCUSATIONIS

IN C. VERREM

LIBER QUINTUS.

DE SUPPLICIIS.

ORATIO X.

I. NEMINI video dubium eſſe, Judices, quin apertiſſime C. Verres in Sicilia, ſacra, profanaque omnia, et privatim, et publice ſpoliarit, verſatuſque ſit ſine ulla, non modo religione, verum etiam diſſimulatione, in omni genere furandi, atque prædandi. Sed quædam mihi magnifica, et præclara ejus defenſio oſtenditur; cui quemadmodum reſiſtam, multo mihi ante eſt, Judices, providendum. Ita enim cauſa conſtituitur, provinciam Siciliam virtute ejus, et vigilantia ſingulari, dubiis, formidoloſiſque temporibus, a fugitivis, atque a belli periculis tutam eſſe ſervatam.

Quid agam, Judices? quo accuſationis meæ rationem conferam? quo me vertam? Ad omnes enim meos impetus, quaſi murus quidam, boni nomen imperatoris opponitur. Novi locum; video, ubi ſe jactaturus ſit Hortenſius. Belli pericula, tempora reipublicæ, imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur a vobis, tum etiam pro ſuo jure contendet, ne patiamini, talem imperatorem populo Romano Siculorum teſtimoniis eripi; neve obteri laudem imperatoriam criminibus avaritiæ velitis.

Non poſſum diſſimulare, Judices: timeo, ne C. Verres propter hanc virtutem eximiam in re militari, omnia, quæ fecit, impune fecerit. Venit enim mihi in mentem, in judicio M'. Aquilii quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonii habuiſſe exiſtimata ſit: qui, ut erat in dicendo non ſolum ſapiens, ſed etiam fortis, cauſa prope perorata, ipſe arripuit M'. Aquilium, conſtituitque in conſpectu omnium, tunicamque ejus a pectore abſcidit, ut cicatrices populus Romanus, judiceſque aſpicerent, adverſo corpore exceptas. Simul et de illo vulnere, quod ille in capite ab hoſtium duce acceperat, multa dixit: eoque adduxit eos, qui erant judicaturi, vehementer ut vererentur, ne, quem virum fortuna ex hoſtium telis eripuiſſet, cum ſibi ipſe non peperciſſet, hic non ad populi Romani laudem, ſed ad judicum crudelitatem, videretur eſſe ſervatus. Hæc eadem nunc ab illis defenſionis ratio, viaque tentatur: idem quæritur. Sit fur, ſit ſacrilegus, ſit flagitiorum omnium, vitiorumque princeps; at eſt bonus imperator, et felix, et ad dubia reipublicæ tempora reſervandus.

II. Non agam ſummo jure tecum: non dicam id, quod debeam forſitan obtinere; cum judicium certa lege ſit conſtitutum, non quid in re militari fortiter feceris, ſed, quemadmodum manus ab alienis pecuniis abſtinueris, abs te doceri oportere: non, inquam, ſic agam, ſed ita quæram, quemadmodum te velle intelligo, quæ tua opera, et quanta fuerit in bello. Quid dices? an bello fugitivorum Siciliam virtute tua liberatam? magna laus, honeſta oratio: ſed tamen quo bello? Nos enim poſt id bellum, quod M'. Aquilius confecit, ſic accepimus, nullum in Sicilia fugitivorum bellum fuiſſe. At in Italia fuit. Fateor, et magnum quidem, ac vehemens. Num igitur ex eo bello partem aliquam laudis appetere conaris? Num tibi illius victoriæ gloriam cum M. Craſſo, aut Cn. Pompeio communicandam putas? non arbitror hoc etiam deeſſe tuæ impudentiæ, ut quidquam ejuſmodi dicere audeas. Obſtitiſti videlicet, ne ex Italia tranſire in Siciliam fugitivorum copiæ poſſent. Ubi? quando? qua ex parte?

cum aut navibus, aut ratibus conarentur accedere? Nos enim nihil unquam prorſus audivimus: et illud audivimus, M. Craſſi, fortiſſimi viri, virtute, conſilioque factum, ne ratibus conjunctis, freto fugitivi ad Meſſanam tranſire poſſent: a quo illi conatu non tantopere prohibendi fuiſſent, ſi ulla in Sicilia præſidia ad illorum adventum oppoſita putarentur. At tum in Italia bellum tam prope a Sicilia, tamen in Sicilia non fuit. Quid mirum? nec cum in Sicilia quidem fuit, eodem intervallo, pars ejus belli in Italiam ulla pervaſit.

III. Etenim propinquitas locorum ad utram partem hoc loco profertur? utrum aditum facilem hoſtibus, an contagionem imitandi ejus belli periculoſam fuiſſe? Aditus omnis hominibus ſine ulla facultate navium non modo disjunctus, ſed etiam clauſus fuit: ut illis, quibus Siciliam propinquam fuiſſe dicis, facilius fuerit ad oceanum pervenire, quam ad Peloridem accedere.

Contagio autem iſta ſervilis belli, cur abs te potius, quam ab iis omnibus, qui cæteras provincias obtinuerunt, prædicatur? An quod in Sicilia jam ante bella fugitivorum fuerunt? At ea ipſa cauſa eſt, cur ipſa provincia minimo in periculo ſit, et fuerit. Nam poſteaquam illinc M'. Aquilius deceſſit, omnium inſtituta, atque edicta Prætorum fuerunt ejuſmodi, ut ne quis cum telo ſervus eſſet. Vetus eſt quod dicam, et propter ſeveritatem exempli nemini fortaſſe veſtrum inauditum: L. Domitium Prætorem in Sicilia, cum aper ingens ad eum allatus eſſet, admiratum requiſiſſe, quis eum percuſſiſſet. Cum audiſſet, paſtorem cujuſdam fuiſſe, eum ad ſe vocari juſſiſſe: illum cupide ad Prætorem, quaſi ad laudem, atque ad præmium accurriſſe: quæſiſſe Domitium, quî tantam beſtiam percuſſiſſet: illum reſpondiſſe, venabulo. Statim deinde juſſu Prætoris in crucem eſſe ſublatum. Durum hoc fortaſſe videatur: neque ego ullam in partem diſputo. Tantum intelligo, maluiſſe Domitium crudelem in animadvertendo, quam in prætermittendo diſſolutum, videri.

IV. Ergo his inſtitutis provinciæ, jam tum, cum bello fugitivorum tota Italia arderet, homo non acerrimus, nec fortiſſimus

C. Norbanus, in ſummo otio fuit. Perfacile enim ſeſe Sicilia tuebatur, ne quod in ipſa bellum poſſet exiſtere. Etenim cum nihil tam conjunctum ſit, quam negotiatores noſtri cum Siculis, uſu, re, ratione, concordia; et cum ipſi Siculi res ſuas ita conſtitutas habeant, ut his pacem expediat eſſe; imperium autem populi Romani ſic diligant, ut id imminui, aut commutari minime velint; cumque hæc ab ſervorum bello pericula, et Prætorum inſtitutis, et dominorum diſciplina proviſa ſint; nullum malum eſt domeſticum, quod ex ipſa provincia naſci poſſit.

Quid igitur? nulline motus in Sicilia ſervorum, Verre Prætore? nullæne conſenſiones factæ eſſe dicuntur? Nihil ſane, quod ad ſenatum, populumque Romanum pervenerit: nihil, quod iſte Romam publice conſcripſerit: et tamen cœptum eſſe in Sicilia moveri aliquot locis ſervitium ſuſpicor. Id adeo non tam ex re, quam ex iſtius factis, decretiſque cognoſco. Ac videte, quam non inimico animo ſim acturus: ego ipſe hæc, quæ ille quærit, quæ adhuc nunquam audiſtis, commemorabo, et proferam. In Tricalino, quem locum fugitivi jam ante tenuerunt, Leonidæ cujuſdam Siculi familia in ſuſpicionem vocata eſt conjurationis. Res delata ad iſtum. Statim (ut par fuit) juſſu ejus homines, qui nominati erant, comprehenſi ſunt, adductique Lilybæum: domino denuntiatum eſt, ut adeſſet: cauſa dicta damnati ſunt.

V. Quid deinde? quid cenſetis? furtum fortaſſe, aut prædam expectatis aliquam. Nolite uſquequaque eadem quærere. In metu belli, furandi qui locus poteſt eſſe? etiam ſi qua fuit in hac re occaſio, prætermiſſa eſt. Tum potuit a Leonida nummorum aliquid auferre, cum denuntiavit, ut adeſſet: fuit nundinatio aliqua, et iſti non nova, ne cauſam diceret: etiam alter locus, ut abſolverentur. Damnatis quidem ſervis, quæ prædandi poteſt eſſe ratio? Produci ad ſupplicium neceſſe eſt. Teſtes enim ſunt, qui in conſilio fuerunt: teſtes, publicæ tabulæ: teſtis, ſplendidiſſima civitas Lilybætana: teſtis, honeſtiſſimus, maximuſque conventus civium Romanorum. Fieri nihil poteſt: producendi ſunt. Itaque producuntur, et ad palum alligantur.

Etiam nunc mihi expectare videmini, Judices, quid deinde factum ſit; quod iſte nihil unquam fecit ſine aliquo quæſtu, atque præda. Quid in ejuſmodi re fieri potuit? quod commodum eſt? Expectate facinus, quam vultis improbum; vincam tamen expectationem omnium. Nomine ſceleris, conjurationiſque damnati, ad ſupplicium traditi, ad palum alligati, repente, multis millibus hominum inſpectantibus, ſoluti ſunt, et Leonidæ illi domino redditi. Quid hoc loco potes dicere, homo amentiſſime? niſi id, quod ego non quæro; quod denique in re tam nefaria, tametſi dubitari non poteſt, tamen, ne, ſi dubitetur quidem, quæri oporteat, quid, aut quantum, aut quomodo acceperis. Remitto tibi hoc totum, atque iſta te cura libero: neque enim metuo, ne hoc cuiquam perſuadeatur, ut, ad quod facinus nemo, præter te, ulla pecunia adduci potuerit, id tu gratis ſuſcipere conatus ſis. Verum de iſta furandi, prædandique ratione nihil dico: de hac imperatoria jam tua laude diſputo.

VI. Quid ais, bone cuſtos, defenſorque provinciæ? tu, quos ſervos arma capere, ac bellum facere in Sicilia voluiſſe cognoras, et de conſilii ſententia judicaras; hos ad ſupplicium jam more majorum traditos, et ad palum alligatos, ex media morte eripere, ac liberare auſus es? ut, quam damnatis ſervis crucem fixeras, hanc indemnatis civibus Romanis reſervares? Perditæ civitates, deſperatis omnibus rebus, hos ſolent exitus exitiales habere, ut damnati in integrum reſtituantur, vincti ſolvantur, exules reducantur, res judicatæ reſcindantur. Quæ cum accidunt, nemo eſt, quin intelligat ruere illam rempublicam: hæc ubi eveniunt, nemo eſt, qui ullam ſpem ſalutis reliquam eſſe arbitretur. Atque hæc ſicubi facta ſunt, facta ſunt, ut homines populares, aut nobiles ſupplicio, aut exilio levarentur; at non ab his ipſis, qui judicaſſent; at non ſtatim; at non eorum facinorum damnati, quæ ad vitam, et omnium fortunas pertinerent. Hoc vero novum, et ejuſmodi eſt, ut magis propter reum, quam propter rem ipſam credibile videatur; ut homines ſervos; ut ipſe, qui judicarat; ut ſtatim e medio ſupplicio dimiſerit; ut ejus facinoris

damnatos ſervos, quod ad omnium liberorum caput, et ſanguinem pertineret.

O præclarum imperatorem, nec jam cum M'. Aquilio, fortiſſimo viro, ſed vero cum Paulis, Scipionibus, Mariis conferendum! Tantumne vidiſſe in metu, periculoque provinciæ? Cum ſervitiorum animos in Sicilia ſuſpenſos propter bellum Italiæ fugitivorum videret; ne quis ſe commovere auderet, quantum terroris injecit? Comprehendi juſſit. Quis non pertimeſcat? Cauſam dicere dominos. Quid ſervis tam formidoloſum? *Feciſſe videri* pronuntiavit. Exortam videtur flammam paucorum dolore, ac morte reſtinxiſſe. Quid deinde ſequitur? verbera, atque ignes, et illa extrema ad ſupplicium damnatorum, metum cæterorum, cruciatus, et crux. Hiſce omnibus ſuppliciis ſunt liberati. Quis dubitet, quin ſervorum animos ſumma formidine oppreſſerit, cum viderent ea facilitate Prætorem, ut ab eo, ſceleris, conjurationiſque damnatorum, vita, vel ipſo carnifice internuntio, redimeretur? Quid? hoc in Apollonienſi Ariſtodamo? quid? in Leonte Megarenſi non idem feciſti?

VII. Quid? iſte motus ſervorum, bellique ſubita ſuſpicio, utrum tibi tandem diligentiam cuſtodiendæ provinciæ, an novam rationem improbiſſimi quæſtus attulit? Halicyenſis Eumenidæ, nobilis hominis, et honeſti, magnæ pecuniæ villicus, cum impulſu tuo inſimulatus eſſet, H-S LX a domino accepiſti: quod nuper ipſe juratus docuit, quemadmodum geſtum eſſet. Ab equite Romano, C. Matrinio abſente, cum is eſſet Romæ, quod ejus villicos, paſtoreſque tibi in ſuſpicionem veniſſe dixeras, H-S centum abſtuliſti. Dixit hoc L. Flavius, qui tibi eam pecuniam numeravit, procurator C. Matrinii: dixit ipſe C. Matrinius: dicet vir clariſſimus Cn. Lentulus Cenſor, qui, Matrinii honoris cauſa, recenti negotio ad te literas miſit, mittendaſque curavit.

Quid? de Apollonio, Diocli filio, Panormitano, cui Gemino cognomen eſt, præteriri poteſt? ecquid hoc tota Sicilia clarius? ecquid indignius? ecquid manifeſtius proferri poteſt? quem is, uti Panormum venit, ad ſe vocari, et de tribunali citari juſſit, concurſu magno, frequentiaque conventûs. Homines ſtatim

loqui: mirari, quod Apollonius, homo pecunioſus, tamdiu ab iſto maneret integer: excogitavit: neſcio quid attulit: profecto homo dives repente a Verre non ſine cauſa citatur. Expectatio ſumma omnium, quidnam id eſſet; cum exanimatus ſubito ipſe accurrit cum adoleſcente filio: nam pater, grandis natu, jam diu lecto tenebatur. Nominat iſte ſervum, quem magiſtrum pecoris eſſe diceret: eum dicit conjuraſſe, et alias familias concitaſſe. Is omnino ſervus in familia non erat. Eum ſtatim exhibere jubet. Apollonius affirmare, ſervum ſe omnino illo nomine habere neminem. Iſte hominem abripi a tribunali, et in carcerem conjici jubet. Clamare ille, cum raperetur, nihil ſe miſerum feciſſe, nihil commiſiſſe: pecuniam ſibi eſſe in nominibus; numeratam in præſentia non habere. Hæc cum maxime ſummâ hominum frequentiâ teſtificaretur, ut quivis intelligere poſſet, eum, quod pecuniam non dediſſet, idcirco illa tam acerba injuria affici; cum maxime, ut dico, hoc de pecunia clamaret, in vincla conjectus eſt.

VIII. Videte conſtantiam Prætoris, et ejus Prætoris, qui nunc reus non ita defendatur, ut mediocris Prætor; ſed ita laudetur, ut optimus imperator. Cum ſervorum bellum metueretur, quo ſupplicio dominos indemnatos afficiebat, hoc ſervos damnatos liberabat. Apollonium, locupletiſſimum hominem, qui, ſi fugitivi bellum in Sicilia facerent, ampliſſimas fortunas amitteret, belli fugitivorum nomine, indicta cauſa, in vincla conjecit: ſervos, quos ipſe cum conſilio, belli faciendi cauſa conſenſiſſe judicavit, eos ſine conſilii ſententia, ſua ſponte, omni ſupplicio liberavit.

Quid ſi ab Apollonio aliquid commiſſum eſt, quamobrem jure in eum animadverteretur; tamenne hanc rem ſic agemus, ut crimini, aut invidiæ reo putemus eſſe oportere, ſi quo de homine ſeverius judicavit? Non agam tam acerbe: non utar iſta accuſatoria conſuetudine, ſi quid eſt factum clementer, ut diſſolute factum criminer; ſi quid vindicatum ſevere eſt, ut ex eo crudelitatis invidiam colligam. Non agam iſta ratione: tua ſequar judicia: tuam defendam auctoritatem, quoad tu voles.

Simul ac tute cœperis tua judicia reſcindere, mihi ſuccenſere definito: meo enim jure contendam, eum, qui ſuo judicio condemnatus ſit, juratorum judicum ſententiis damnari oportere. Non defendam Apollonii cauſam, amici, atque hoſpitis mei, ne tuum judicium videar reſcindere: nihil de hominis frugalitate, virtute, diligentia dicam: prætermittam illud etiam, de quo antea dixi, fortunas ejus ita conſtitutas fuiſſe, familia, pecore, villis, pecuniis creditis, ut nemini minus expediret, ullum in Sicilia tumultum, aut bellum commoveri: non dicam ne illud quidem, ſi maxime in culpa fuerit Apollonius, tamen in hominem honeſtiſſimum, civitatis honeſtiſſimæ, tam graviter animadverti, cauſa indicta, non oportuiſſe. Nullam invidiam in te, ne ex illis quidem rebus concitabo, cum eſſet talis vir in carcere, in tenebris, in ſqualore, in ſordibus, tyrannicis interdictis tuis, patri exacta ætate, et adoleſcenti filio, adeundi ad illum miſerum poteſtatem nunquam eſſe factam. Etiam illud præteribo, quotieſcunque Panormum veneris illo anno, et ſex menſibus, (nam tamdiu fuit in carcere Apollonius) toties ad te ſenatum Panormitanum adiſſe ſupplicem cum magiſtratibus, ſacerdotibuſque publicis, orantem, atque obſecrantem, ut aliquando ille miſer, atque innocens calamitate illa liberaretur. Relinquam hæc omnia, quæ ſi velim perſequi, facile oſtendam, tua crudelitate in alios, omnes tibi aditus miſericordiæ judicum jampridem eſſe præcluſos.

IX. Omnia igitur iſta concedam, et remittam: prævideo enim, quid ſit defenſurus Hortenſius. Fatebitur, apud iſtum neque ſenectutem patris, neque adoleſcentiam filii, neque lacrymas utriuſque plus valuiſſe, quam utilitatem, ſalutemque provinciæ: dicet, rempublicam adminiſtrari ſine metu, ac ſeveritate non poſſe: quæret, quamobrem faſces Prætoribus præferantur, cur ſecures datæ, cur carcer ædificatus, cur tot ſupplicia ſint in improbos more majorum conſtituta? Quæ cum omnia graviter, ſevereque dixerit; quæram, cur hunc eundem Apollonium Verres idem, repente, nulla nova re allata, nulla defenſione, ſine cauſa de carcere emitti juſſerit? tantumque in hoc

crimine ſuſpicionis eſſe affirmabo, ut jam ipſis judicibus ſine mea argumentatione conjecturam facere permittam, quod hoc genus prædandi, quam improbum, quam indignum, quamque ad magnitudinem quæſtus immenſum, infinitumque eſſe videatur.

Nam quæ iſte in Apollonio fecit, ea primum breviter cognoſcite, quot et quanta ſint; deinde hæc expendite, atque æſtimate pecunia. Reperietis, idcirco hæc in uno homine pecunioſo tot conſtituta, ut cæteris formidines ſimilium incommodorum, atque exempla periculorum proponerentur. Primum inſimulatio eſt repentina, capitalis, atque invidioſi criminis. Statuite, quanti hoc putetis, et quam multos redemiſſe. Deinde crimen ſine accuſatore, ſententia ſine conſilio, damnatio ſine defenſione. Æſtimate harum rerum omnium pretia: et cogitate, in his iniquitatibus unum hæſiſſe Apollonium; cæteros profecto multos ex his incommodis pecunia ſe liberaſſe. Poſtremo tenebræ, vincula, carcer, incluſum ſupplicium, atque a conſpectu parentum, ac liberum, denique a libero ſpiritu, et communi luce ſecluſum. Hæc vero, quæ vel vita redimi recte poſſunt, æſtimare pecunia non queo. Hæc omnia ſero redemit Apollonius, jam mœrore, ac miſeriis perditus: ſed tamen cæteros docuit, ante iſtius avaritiæ, ac ſceleri occurrere. Niſi vero exiſtimatis, hominem pecunioſiſſimum ſine aliqua cauſa quæſtus injectum ad tam incredibile crimen, aut ſine eadem cauſa repente e carcere emiſſum, aut hoc prædandi genus ab iſto in illo uno adhibitum, ac tentatum, et non per illum omnibus pecunioſis Siculis metum propoſitum, et injectum.

X. Cupio mihi, Judices, ab illo ſubjici, quoniam de militari ejus gloria dico, ſi quid forte prætereo. Nam mihi videor de omnibus jam rebus ejus geſtis dixiſſe, quæ quidem ad belli fugitivorum pertinerent ſuſpicionem: certe nihil ſciens prætermiſi. Habetis hominis conſilia, diligentiam, vigilantiam, cuſtodiam, defenſionemque provinciæ. Summa illuc pertinet, ut ſciatis, quoniam plura genera ſunt imperatorum, ex quo genere iſte ſit. Ne diutius in tanta penuria virorum fortium talem imperatorem

ignorare poſſitis; non ad Q. Maximi ſapientiam, neque ad illius ſuperioris Africani in re gerenda celeritatem, neque ad hujus, qui poſtea fuit, ſingulare conſilium, neque ad Pauli rationem, ac diſciplinam, neque ad C. Marii vim, atque virtutem, ſed aliud genus imperatoris ſane diligenter retinendum, et conſervandum, quæſo, cognoſcite.

Itinerum primum laborem, qui vel maximus eſt in re militari, Judices, et in Sicilia maxime neceſſarius, accipite, quam facilem ſibi iſte, et jucundum, ratione, conſilioque reddiderit. Primum temporibus hibernis, ad magnitudinem frigorum, et ad tempeſtatum vim ac fluminum, præclarum ſibi hoc remedium compararat. Urbem Syracuſas elegerat; cujus hic ſitus atque hæc natura eſſe loci, cælique dicitur, ut nullus unquam dies tam magna, turbulentaque tempeſtate fuerit, quin aliquo tempore ejus diei ſolem homines viderent. Hic ita vivebat iſte bonus imperator hibernis menſibus, ut eum non facile, non modo extra tectum, ſed ne extra lectum quidem quiſquam videret. Ita diei brevitas, conviviis; noctis longitudo, ſtupris, et flagitiis conterebatur. Cum autem ver eſſe cœperat, cujus initium iſte non a Favonio, neque ab aliquo aſtro notabat; ſed, cum roſam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur; dabat ſe labori, atque itineribus, in quibus uſque eo ſe præbebat patientem, atque impigrum, ut eum nemo unquam in equo ſedentem videret.

XI. Nam, ut mos fuit Bithyniæ regibus, lectica octophoro ferebatur; in qua pulvinus erat perlucidus, Melitenſi roſa farctus: ipſe autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo, reticulumque ad nares ſibi admovebat, tenuiſſimolino, minutis maculis, plenum roſæ. Sic confecto itinere, cum ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica uſque in cubiculum deferebatur. Eo veniebant Siculorum magiſtratus, veniebant equites Romani; id quod ex multis juratis audiſtis: controverſiæ ſecreto deferebantur; paulo poſt palam decreta auferebantur. Deinde, ubi pauliſper in cubiculo, pretio, non æquitate jura deſcripſerat; Veneri jam, et Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur.

Quo loco mihi non prætermittenda videtur præclari imperatoris egregia, ac ſingularis diligentia. Nam ſcitote eſſe oppidum in Sicilia nullum ex iis oppidis, in quibus conſiſtere Prætores, et conventum agere ſolent, quo in oppido non iſti ex aliqua familia, non ignobili, delecta ad libidinem mulier eſſet. Itaque nonnullæ ex eo numero in convivium adhibebantur palam: ſi quæ caſtiores erant, ad tempus veniebant; lucem, conventumque vitabant. Erant autem convivia, non illo ſilentio Prætorum, atque imperatorum, neque eo pudore, qui in magiſtratuum conviviis verſari ſolet, ſed cum maximo clamore, atque convicio: nonnunquam etiam res ad manus, atque ad pugnam veniebat. Iſte enim Prætor ſeverus, ac diligens, qui populi Romani legibus nunquam paruiſſet; illis diligenter legibus, quæ in poculis ponebantur, obtemperabat. Itaque erant exitus ejuſmodi, ut alius inter manus e convivio, tanquam e prælio, auferretur; alius, tanquam occiſus, relinqueretur; plerique fuſi ſine mente, ac ſine ullo ſenſu jacerent, quivis ut, cum aſpexiſſet, non ſe Prætoris convivium, ſed ut Cannenſem pugnam nequitiæ videre arbitraretur.

XII. Cum vero æſtas ſumma eſſe jam cœperat, quod tempus omnes Siciliæ ſemper Prætores in itineribus conſumere conſueverunt, propterea quod tum putant obeundam eſſe maxime provinciam, cum in areis frumenta ſunt, quod et familiæ congregantur, et magnitudo ſervitii perſpicitur, et labor operis maxime offenditur, et frumenti copia commonet, tempus anni non impedit; tum, inquam, cum concurſant cæteri Prætores, iſte novo quodam ex genere imperator, pulcherrimo Syracuſarum luco ſtativa ſibi caſtra faciebat.

Nam in ipſo aditu, atque ore portûs, ubi primum ex alto ſinus ad urbem ab litore inflectitur, tabernacula carbaſeis intenta velis collocabat. Huc ex illa domo prætoria, quæ regis Hieronis fuit, ſic emigrabat, ut per eos dies nemo iſtum extra illum lucum videre poſſet: in eum autem ipſum lucum aditus erat nemini, niſi qui aut ſocius, aut miniſter libidinis eſſe poſſet. Huc omnes mulieres, quibuſcum iſte conſueverat,

conveniebant; quarum incredibile eſt, quanta multitudo fuerit Syracuſis: huc homines digni iſtius amicitia, digni vita illa, conviviiſque veniebant. Inter ejuſmodi viros, ac mulieres, adulta ætate filius verſabatur: ut eum, etiamſi natura a parentis ſimilitudine abriperet, conſuetudo tamen, ac diſciplina patri ſimilem eſſe cogeret. Huc Tertia illa perducta per dolum, atque inſidias ab Rhodio tibicine, maximas in iſtius caſtris effeciſſe turbas dicitur, cum indigne pateretur uxor Cleomenis Syracuſani, nobilis mulier, itemque Æſchrionis, honeſto loco nata, in conventum ſuum mimi Iſidori filiam veniſſe. Iſte autem Annibal, qui in ſuis caſtris virtute putaret oportere, non genere, certari, ſic hanc Tertiam dilexit, ut eam ſecum ex provincia deportaret.

XIII. Ac per eos dies, cùm iſte cum pallio purpureo, talarique tunica verſaretur in conviviis muliebribus, non offendebantur homines in eo; neque moleſte ferebant, abeſſe a foro magiſtratum, non jus dici, non judicia fieri; lucum illum litoris percrepare totum mulierum vocibus, cantuque ſymphoniæ; in foro ſilentium eſſe ſummum cauſarum, atque juris: non ferebant homines moleſte. Non enim jus abeſſe videbatur a foro, neque judicia; ſed vis, et crudelitas, et bonorum acerba, atque indigna direptio.

Hunc tu igitur imperatorem eſſe defendis, Hortenſi? hujus furta, rapinas, cupiditatem, crudelitatem, ſuperbiam, ſcelus, audaciam, rerum geſtarum magnitudine, atque imperatoris laudibus tegere conaris? Hic ſcilicet eſt metuendum, ne, ad exitum defenſionis tuæ, vetus illa Antoniana dicendi ratio, atque auctoritas proferatur; ne excitetur Verres, ne denudetur a pectore, ne cicatrices populus Romanus aſpiciat, ex mulierum morſu, veſtigia libidinis, atque nequitiæ.

Dii faciant, ut rei militaris, ut belli mentionem facere audeas: cognoſcentur enim omnia iſtius æra illa vetera, ut, non ſolum in imperio, verum etiam in ſtipendiis qualis fuerit, intelligatis. Renovabitur prima illa militia, cum iſte e foro abduci, non, ut ipſe prædicat, perduci ſolebat. Aleatoris Placentini caſtra com-

memorabuntur; in quibus cum frequens fuiſſet, tamen ære dirutus eſt. Multa ejus in ſtipendiis damna proferentur; quæ ab iſto, ætatis fructu diſſoluta, et compenſata ſunt.

Jam vero, cum in ejuſmodi patientia turpitudinis, aliena, non ſua ſatietate obduruiſſet; qui vir fuerit, quot præſidia, quam munita, pudoris, et pudicitiæ, vi et audacia ceperit, quid me attinet dicere, aut conjungere cum iſtius flagitio, cujuſquam præterea dedecus? non faciam, Judices: omnia vetera prætermittam. Duo ſola recentia ſine cujuſquam infamia ponam; ex quibus conjecturam facere de omnibus poſſitis. Unum illud, quod ita fuit illuſtre, notumque omnibus, ut nemo tam ruſticanus homo, L. Lucullo, et M. Cotta Conſulibus, Romam ex ullo municipio vadimonii cauſa venerit, quin ſciret, jura omnia Prætoris urbani, nutu, atque arbitrio Chelidonis meretriculæ gubernari: alterum, quòd, cum paludatus exiſſet, votaque pro imperio ſuo, communique populi Romani nuncupaſſet, noctu, ſtupri cauſa, lectica in urbem introferri ſolitus eſt ad mulierem, nuptam uni, propoſitam omnibus, contra fas, contra auſpicia, contra omnes divinas, atque humanas religiones.

XIV. O Dii immortales! quid intereſt inter mentes hominum, et cogitationes? Ita mihi meam voluntatem, ſpemque reliquæ vitæ veſtra, populique Romani exiſtimatio comprobet, ut ego, quos adhuc mihi magiſtratus populus Romanus mandavit, ſic eos accepi, ut me omnium officiorum obſtringi religione arbitrarer. Ita Quæſtor ſum factus, ut mihi honorem illum tum non ſolum datum, ſed etiam creditum, ac commiſſum putarem. Sic obtinui quæſturam in provincia Sicilia, ut omnium oculos in me unum conjectos arbitrarer; ut me, quæſturamque meam quaſi in aliquo orbis terræ theatro verſari exiſtimarem; ut omnia ſemper, quæ jucunda videntur eſſe, non modo his extraordinariis cupiditatibus, ſed etiam ipſi naturæ, ac neceſſitati, denegarem.

Nunc ſum deſignatus Ædilis: habeo rationem, quid a populo Romano acceperim: mihi ludos ſanctiſſimos maxima cum cæremonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos: mihi Floram

matrem populo, plebique Romanæ ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquiſſimos, qui primi Romani ſunt nominati, maxima cum dignitate, ac religione Jovi, Junoni, Minervæque eſſe faciendos: mihi ſacrarum ædium procurationem, mihi totam urbem tuendam eſſe commiſſam: ob earum rerum laborem et ſolicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in ſenatu ſententiæ dicendæ locum, togam prætextam, ſellam curulem, jus imaginis ad memoriam, poſteritatemque, prodendæ. Ex his ego rebus omnibus, Judices, ita mihi Deos omnes propitios eſſe velim, ut, tametſi mihi jucundiſſimus eſt honos populi, tamen nequaquam tantum capio voluptatis, quantum ſolicitudinis, et laboris, ut hæc ipſa ædilitas, non, quia neceſſe fuerit, alicui candidato data, ſed quia ſic oportuerit, recte collocata, et judicio populi in loco poſita eſſe videatur.

XV. Tu cum eſſes Prætor renuntiatus quoquo modo (mitto enim, et prætereo, quid tum ſit actum) ſed cum eſſes renuntiatus, ut dixi, non ipſa præconis voce excitatus es, qui te toties *ſeniorum, juniorumque centuriis illo honore affici* pronuntiavit, ut hoc putares, aliquam reipublicæ partem tibi creditam? annum tibi illum unum domo carendum eſſe meretricis? Cum tibi ſorte obtigiſſet, ut jus diceres; quantum negotii, quid oneris haberes, nunquam cogitaſti: neque illud rationis habuiſti, ſi forte expergefacere te poſſes, eam provinciam, quam tueri ſingulari ſapientia, atque integritate difficile eſſet, ad ſummam ſtultitiam, nequitiamque veniſſe. Itaque non modo domo tua Chelidonem in prætura extrudere noluiſti, ſed in Chelidonis domum præturam tuam totam detuliſti.

Secuta provincia eſt: in qua tibi nunquam venit in mentem, non tibi idcirco faſces, et ſecures, et tantam imperii vim, tantamque ornamentorum omnium dignitatem datam, ut earum rerum vi, et auctoritate omnia repagula juris, pudoris, et officii perfringeres; ut omnium bona, prædam tuam duceres; nullius res tuta, nullius domus clauſa, nullius vita ſepta, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem, et audaciam poſſet

eſſe. In qua tu te ita geſſiſti, ut, cum omnibus teneare rebus, ad bellum fugitivorum confugias: ex quo jam intelligis, non modo tibi nullam defenſionem, ſed maximam vim criminum, exortam. Niſi forte Italici belli fugitivorum reliquias, atque illud Temſanum incommodum proferes: ad quod recens cum te peropportune fortuna obtuliſſet, ſi quid in te virtutis, atque induſtriæ fuiſſet; idem, qui ſemper fueras, inventus es.

XVI. Cum ad te Valentini veniſſent, et pro his homo diſertus et nobilis, M. Marius, loqueretur, ut negotium ſuſciperes, ut, cum penes te prætorium imperium, ac nomen eſſet, ad illam parvam manum extinguendam, ducem te, principemque præberes; non modo id refugiſti, ſed eo ipſo tempore, cum eſſes in litore, Tertia illa tua, quam tecum deportabas, erat in omnium conſpectu. Ipſis autem Valentinis ex tam illuſtri, nobilique municipio, tantis de rebus reſponſum nullum dediſti, cùm eſſes cum tunica pulla, et pallio. Quid hunc proficiſcentem, quid in ipſa provincia feciſſe exiſtimatis, qui cum jam ex provincia, non ad triumphum, ſed ad judicium decederet, ne illam quidem infamiam fugerit, quam ſine ulla voluptate capiebat?

O divina ſenatus frequentis in æde Bellonæ admurmuratio! Memoria tenetis, Judices, cum adveſperaſceret, et paulo ante eſſet de hoc Temſano incommodo nuntiatum, cum inveniretur nemo, qui in illa loca cum imperio mitteretur, dixiſſe quendam, Verrem eſſe non longe a Temſa; quam valde univerſi admurmurarint, quam palam principes contra dixerint. Et is tot criminibus, teſtimoniiſque convictus, in eorum tabellis ſpem ſibi aliquam ponit, quorum omnium palam, cauſa incognita, voce damnatus eſt?

XVII. Eſto: nihil ex fugitivorum bello, aut ſuſpicione belli laudis adeptus eſt, quod neque bellum ejuſmodi, neque belli periculum fuit in Sicilia, neque ab iſto proviſum eſt, ne quod eſſet. At vero contra bellum prædonum claſſem habuit ornatam, diligentiamque adhibuit in eo ſingularem: itaque, iſto Prætore, præclare defenſa provincia eſt. Sic de bello prædonum, ſic de

claſſe Siculienſi, Judices, dicam, ut hoc jam ante confirmem, in hoc uno genere omnes ineſſe culpas iſtius maximas, avaritiæ, majeſtatis, dementiæ, libidinis, crudelitatis. Hæc dum breviter expono, quæſo, ut feciſtis adhuc, diligenter attendite.

Rem navalem primum ita dico eſſe adminiſtratam, non uti provincia defenderetur, ſed ut claſſis nomine pecunia quæreretur. Superiorum Prætorum conſuetudo cum hæc fuiſſet, ut naves civitatibus, certuſque numerus nautarum, militumque imperaretur, maximæ, et locupletiſſimæ civitati Mamertinæ nihil horum imperaviſti. Ob quam rem quid tibi Mamertini clam dederint pecuniæ, poſt videbitur: ex ipſorum literis, et teſtibus quæremus. Navem vero Cybeam maximam, triremis inſtar, pulcherrimam, atque ornatiſſimam, palam ædificatam ſumptu publico, ſciente Sicilia, per magiſtratum, ſenatumque Mamertinum, tibi datam, donatamque eſſe dico. Hæc navis onuſta præda Sicilienſi, cum ipſa quoque eſſet ex præda, ſimul cum iſte decederet, appulſa Veliam eſt, cum plurimis rebus, et iis, quas ante Romam mittere cum cæteris furtis noluit, quod erant cariſſimæ, maximeque eum delectabant. Eam navem nuper egomet vidi Veliæ, multique alii viderunt, pulcherrimam, atque ornatiſſimam, Judices: quæ quidem omnibus, qui eam aſpexerant, proſpectare jam exilium, atque explorare fugam domini videbatur.

XVIII. Quid mihi hoc loco reſpondebis? niſi forte id, quod tametſi probari nullo modo poteſt, tamen dici quidem in judicio de pecuniis repetundis neceſſe eſt, de tua pecunia ædificatam eſſe eam navem. Aude hoc ſaltem dicere, quod neceſſe eſt. Noli metuere, Hortenſi, ne quæram, quî licuerit ædificare navem ſenatori: antiquæ ſunt iſtæ leges, et mortuæ, quemadmodum tu ſoles dicere, quæ vetant. Fuit iſta reſpublica quodam, fuit iſta ſeveritas in judiciis, ut iſtam rem accuſator in magnis criminibus objiciendam putaret. Quid enim tibi nave opus fuit? cui, ſi quo publice proficiſcereris, et præſidii, et vecturæ cauſa, ſumptu publico navigia præberentur: privatim autem nec proficiſci quoquam potes, nec arceſſere res tranſmarinas ex iis locis, in quibus tibi habere, mercari nihil licet.

Deinde cur quidquam contra leges paraſti? Valeret hoc crimen in illa veteri ſeveritate, ac dignitate reipublicæ. Nunc non modo te hoc crimine non arguo; ſed ne illa quidem communi vituperatione reprehendo. Poſtremo tu tibi hoc nunquam turpe, nunquam criminoſum, nunquam invidioſum fore putaſti, celeberrimo loco palam tibi ædificari onerariam navem in ea provincia, quam tu cum imperio obtinebas? Quid eos loqui, qui videbant; quid exiſtimare eos, qui audiebant, arbitrabare? inanem te navem eſſe in Italiam deducturum? navicularium te, cum Romam veniſſes, eſſe facturum? Ne illud quidem quiſquam poterat ſuſpicari, te habere in Italia maritimum fundum, et ad fructus deportandos onerariam navem comparare? Ejuſmodi de te voluiſti ſermonem eſſe omnium, palam ut loquerentur, te illam navem parare, quæ prædam ex Sicilia deportaret, et quæ ad ea furta, quæ reliquiſſes, commearet?

Verum hæc omnia, ſi doces, navem de tua pecunia ædificatam, remitto, atque concedo. Sed hoc, homo amentiſſime, non intelligis priore actione ab ipſis iſtis tuis Mamertinis laudatoribus eſſe ſublatum? Nam dixit Heius, princeps civitatis, princeps iſtius legationis, quæ ad tuam laudationem miſſa eſt, navem tibi operis publicis Mamertinorum eſſe ædificatam, eique faciendæ ſenatorem Mamertinum publice præfuiſſe. Reliqua eſt materies: hanc Rheginis, ut ipſi dicunt, (tametſi tu negare non potes) publice, quod Mamertini materiem non habent, imperaviſti.

XIX. Si et ex quo fit navis, et qui faciunt, imperio tibi tuo, non pretio, præſto fuerunt; ubi tandem iſtuc latet, quod tu de tua pecunia dicis impenſum? At Mamertini in tabulis nihil habent. Primum video potuiſſe fieri, ut ex ærario nihil darent: etenim vel Capitolium, ſicut apud majores noſtros factum eſt, publice coactis fabris, operiſque imperatis, gratis exædificari, atque effici potuit. Deinde id quoque perſpicio, (quod et oſtendam, cum iſtos produxero) ipſorum ex literis, multas pecunias iſti erogatas, in operum locationes falſas, atque inanes eſſe perſcriptas. Jam illud minime mirum eſt, Mamertinos, a quo ſummum

beneficium acceperant, quem ſibi amiciorem, quam populo Romano eſſe cognoverant, ejus capiti literis ſuis peperciſſe. Sed ſi argumento eſt, Mamertinos pecunias tibi non dediſſe, quia ſcriptum non habent; ſit argumento, tibi gratis conſtare navem, quia, quid emeris, aut quid locaveris, ſcriptum proferre non potes.

At enim idcirco navem Mamertinis non imperaſti, quod ſunt fœderati. Dii approbent. Habemus hominem in fetialium manibus educatum; unum, præter cæteros, in publicis religionibus fœderum ſanctum, et diligentem. Omnes, qui ante te Prætores fuerunt, dedantur Mamertinis, quod iis navem contra pactionem fœderis imperarint. Sed tamen, tu, ſancte homo, ac religioſe, cur Taurominitanis item fœderatis navem imperaſti? an hoc probabis, in æqua cauſa populorum ſine pretio varium jus, et diſparem conditionem fuiſſe?

Quid, ſi ejuſmodi eſſe hæc duo fœdera duorum populorum, Judices, doceo, ut Taurominitanis nominatim cautum, et exceptum ſit fœdere, *ne navem dare debeant*; Mamertinis in ipſo fœdere ſanctum, atque perſcriptum ſit, *Uti navem dare neceſſe ſit*; iſtum autem contra fœdus, et Taurominitanis imperaſſe, et Mamertinis remiſiſſe? num cui dubium poterit eſſe, quin, Verre Prætore, plus Mamertinis Cybea, quam Taurominitanis fœdus, opitulatum ſit? Recitentur fœdera. MAMERTINORUM, ET TAUROMINITANORUM CUM POPULO ROMANO FOEDERA.

XX. Iſto igitur tuo, quemadmodum ipſe prædicas, beneficio; ut res indicat, pretio, atque mercede, minuiſti majeſtatem reipublicæ, minuiſti auxilia populi Romani, minuiſti copias, majorum virtute, ac ſapientia comparatas: ſuſtuliſti jus imperii, conditionem ſociorum, memoriam fœderis. Qui ex fœdere ipſo navem, vel uſque ad oceanum, ſi imperaſſemus, ſumptu, periculoque ſuo armatam, atque ornatam, mittere debuerunt; hi, ne in freto ante ſua tecta, et domos navigarent, ne ſua mœnia, portuſque defenderent, pretio abs te jus fœderis, et imperii conditionem emerunt.

Quid cenſetis in hoc fœdere faciendo voluiſſe Mamertinos

impendere laboris, operæ, pecuniæ, ne hæc biremis adſcriberetur, ſi id ullo modo poſſent a noſtris majoribus impetrare? Nam, cum hoc munus imperaretur tam grave civitati, inerat neſcio quo modo in illo fœdere ſocietatis, quaſi quædam nota ſervitutis. Quod tum recentibus ſuis officiis, integra re, nullis populi Romani difficultatibus, a majoribus noſtris fœdere aſſequi non potuerunt; id nunc nullo novo officio ſuo, tot annis poſt, jure imperii noſtri quotannis uſurpatum, ac ſemper retentum, ſumma in difficultate navium, a C. Verre pretio aſſecuti ſunt. At non hoc ſolum ſunt aſſecuti, ne navem darent. Ecquem nautam, ecquem militem, qui aut in claſſe, aut in præſidio eſſet, te Prætore, per triennium Mamertini dederunt?

XXI. Denique cum ex ſenatus-conſulto, itemque ex lege Terentia et Caſſia, frumentum æquabiliter emi ab omnibus Siciliæ civitatibus oporteret; id quoque munus leve, atque commune, Mamertinis remiſiſti. Dices, frumentum Mamertinos non debere. Quomodo, non debere? an, ut ne venderent? non enim erat hoc genus frumenti ex eo genere, quod exigeretur, ſed ex eo, quod emeretur. Te igitur auctore et interprete, ne foro quidem, et commeatu, Mamertini populum Romanum juvare debuerunt.

Quæ tandem civitas fuit, quæ deberet? Qui publicos agros arant, certum eſt, quid ex lege cenſoria dare debeant: cur iis quidquam præterea ex alio genere imperaviſti? Quid? decumani num quid præter ſingulas decumas ex lege Hieronica debent? cur iis quoque ſtatuiſti, quantum ex hoc genere frumenti empti darent? Qui ſunt immunes, ii certe nihil debent. At his non modo imperaſti; verum etiam, quo plus darent, quam poterant, hæc ſexagena millia modiûm, quæ Mamertinis remiſeras, addidiſti. Neque hoc dico, cæteris non recte imperatum eſſe: Mamertinis, qui erant in eadem cauſa, quibus ſuperiores omnes Prætores item, ut cæteris, imperarant, pecuniamque ex ſenatus-conſulto, et ex lege diſſolverant, his dico non recte remiſſum. Et, ut hoc beneficium, quemadmodum dicitur, trabali clavo figeret, cum conſilio cauſam Mamertinorum cognoſcit, et de

conſilii ſententia Mamertinis ſe frumentum non imperare pronuntiat.

Audite decretum mercenarii Prætoris ex ipſius commentario; et cognoſcite, quanta in ſcribendo gravitas, quanta in conſtituendo jure ſit auctoritas. Recita commentarium. DECRETUM EX COMMENTARIO. *Libenter* ait ſe *facere:* itaque perſcribit. Quid, ſi hoc verbo non eſſes uſus, *libenter?* nos videlicet invitum te quæſtum facere putaremus? *Ac de conſilii ſententia.* Præclarum recitari conſilium, Judices, audiſtis. Utrum vobis conſilium recitari tandem Prætoris videbatur, cum audiebatis nomina, an prædonis improbiſſimi ſocietas, atque comitatus?

En fœderum interpretes, ſocietatis pactores, religionis auctores. Nunquam in Sicilia frumentum publice eſt emptum, quin Mamertinis pro portione imperaretur, ante quam hoc delectum, præclarumque conſilium iſte dedit, ut ab his nummos acciperet, ac ſui ſimilis eſſet. Itaque tantum valuit iſtius decreti auctoritas, quantum debuit ejus hominis, qui, a quibus frumentum emere debuiſſet, iis decretum vendidiſſet: nam ſtatim L. Metellus, ut iſti ſucceſſit, ex C. Sacerdotis, et Sex. Peducæi inſtituto, ac literis, frumentum Mamertinis imperavit.

XXII. Tum illi intellexerunt, ſe id, quod a malo auctore emiſſent, diutius obtinere non poſſe. Age porro, tu, qui te tam religioſum exiſtimari voluiſti interpretem fœderum, cur Tauromînitanis frumentum, cur Netinis imperaſti? quarum civitatum utraque fœderata eſt. Ac Netini quidem ſibi non defuerunt: nam ſimul ac pronuntiaſti, libenter te Mamertinis quiddam remittere; te adierunt, et eandem ſuam cauſam fœderis eſſe docuerunt. Tu aliter decernere in eadem cauſa non potuiſti. Pronuntias, Netinos frumentum dare non oportere: et ab his tamen exigis. Cedo mihi ejuſdem Prætoris literas, et rerum decretarum, et frumenti imperati, et tritici empti. LITERÆ PRÆTORIS RERUM DECRETARUM, FRUMENTI IMPERATI, ET TRITICI EMPTI. Quid potius in hac tanta, ac tam turpi inconſtantia ſuſpicari poſſumus, Judices, quam id, quod neceſſe eſt, aut iſti a Netinis pecuniam, cum poſceret, non datam; aut id eſſe

actum, ut intelligerent Mamertini, bene ſe apud iſtum tam multa pretia, ac munera collocaſſe, cum idem alii juris ex eadem cauſa non obtinerent?

Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinæ laudationis? in qua quam multa ſint vulnera, quis eſt veſtrum, Judices, quin intelligat? Primum, ut in judiciis, qui decem laudatores dare non poteſt, honeſtius eſt ei nullum dare, quam illum quaſi legitimum numerum conſuetudinis non explere. Tot in Sicilia civitates ſunt, quibus tu per triennium præfuiſti: arguunt cæteræ; paucæ, et parvæ, metu repreſſæ, ſilent; una laudat. Hoc quid eſt, niſi intelligere, quid habeat utilitatis vera laudatio; ſed tamen ita provinciæ præfuiſſe, ut hac utilitate neceſſario ſit carendum?

Deinde, id quod alio loco ante dixi, quæ eſt iſta tandem laudatio, cujus laudationis legati principes, et publice tibi navem ædificatam, et privatim ſe ipſos abs te ſpoliatos, expilatoſque eſſe dixerunt? Poſtremo, quid aliud iſti faciunt, cum te ſoli ex Sicilia laudant, niſi teſtimonio nobis ſunt, te omnia ſibi eſſe largitum, quæ tu de republica noſtra detraxeris? Quæ colonia eſt in Italia tam bono jure, quod tam immune municipium, quod per hoſce annos tam commoda vacatione ſit uſum omnium rerum, quam Mamertina civitas per triennium? Soli, ex fœdere quod debuerunt, non dederunt: ſoli, iſto Prætore, omnium rerum immunes fuerunt: ſoli in iſtius imperio ea conditione vitæ fuerunt, ut populo Romano nihil darent, Verri nihil denegarent.

XXIII. Verum, ut ad claſſem, quo ex loco ſum digreſſus, revertar: accepiſti a Mamertinis navem contra leges; remiſiſti contra fœdera. Ita in una civitate bis improbus fuiſti; cum et remiſiſti, quod non oportebat; et accepiſti, quod non licebat. Exigere te oportuit navem, quæ contra prædones, non quæ cum præda, navigaret; quæ defenderet, ne provincia ſpoliaretur, non quæ nova provinciæ ſpolia portaret. Mamertini tibi et urbem, quo furta undique deportares, et navem, qua exportares, præbuerunt. Illud tibi oppidum receptaculum prædæ fuit: illi homines,

teſtes, cuſtodeſque furtorum: illi tibi et locum furtis, et furtorum vehiculum, comparaverunt. Itaque ne tum quidem, cum claſſem avaritia, ac nequitia tua perdidiſti, navem Mamertinis imperare auſus es: quo tempore in tanta inopia navium, tantaque calamitate provinciæ, etiam ſi precario eſſent rogandi, tamen ab his impetraretur. Reprimebat enim tibi et imperandi vim, et rogandi conatum præclara illa, non populo Romano reddita biremis, ſed Prætori donata Cybea: ea fuit merces imperii, auxilii, juris, conſuetudinis, fœderis.

Habetis unius civitatis firmum auxilium amiſſum, ac venditum pretio. Cognoſcite nunc novam prædandi rationem, ab hoc primum excogitatam.

XXIV. Sumptum omnem in claſſem frumento, ſtipendio, cæteriſque rebus navarcho ſuo quæque civitas ſemper dare ſolebat. Is neque ut accuſaretur a nautis, committere audebat; et civibus ſuis rationem referre debebat: in illo omni negotio, non modo labore, ſed etiam periculo ſuo verſabatur. Erat hoc, ut dico, factitatum ſemper, nec ſolum in Sicilia, ſed in omnibus provinciis; etiam in ſociorum, et Latinorum ſtipendio ac ſumptu, tum, cum illorum auxiliis uti ſolebamus. Verre poſt imperium conſtitutum primus imperavit, ut ea pecunia omnis a civitatibus ſibi adnumeraretur; ut is pecuniam tractaret, quem ipſe præfeciſſet. Cui poteſt eſſe dubium, quamobrem et omnium conſuetudinem veterem primus immutaris, et tantam utilitatem per alios tractandæ pecuniæ neglexeris, et tantam difficultatem cum crimine, moleſtiam cum ſuſpicione, ſuſceperis?

Deinde alii quæſtus inſtituuntur, ex uno genere navali, videte quam multi. Accipere a civitatibus pecunias, ne nautas darent: pretio certo miſſos facere nautas: miſſorum omne ſtipendium lucrari: reliquis, quod deberet, non dare. Hæc omnia ex civitatum teſtimoniis cognoſcite. Recita. Testimonia civitatum.

XXV. Hunccine hominem? hanccine impudentiam, Judices? hanccine audaciam? civitatibus, pro numero militum, pecuniarum ſummas deſcribere? certum pretium, ſexcentenos nummos, nautarum miſſioni conſtituere? quos qui dederat,

commeatum totius æſtatis abſtulerat: iſte, quod ejus nautæ nomine pro ſtipendio, frumentoque acceperat, lucrabatur. Itaque quæſtus duplex unius miſſione fiebat. Atque hæc homo amentiſſimus in tanto prædonum impetu, tantoque periculo provinciæ, ſic palam faciebat, ut et ipſi prædones ſcirent, et tota provincia teſtis eſſet.

Cum propter iſtius hanc tantam avaritiam, nomine claſſis eſſet in Sicilia, re quidem vera naves inanes, quæ prædam Prætori, non quæ prædonibus metum, afferrent; tamen, cum P. Cæſetius, et P. Tadius decem navibus his ſemiplenis navigarent, navem quandam piratarum præda refertam non ceperunt, ſed abduxerunt, onere ſuo plane captam, atque depreſſam. Erat ea navis plena juventutis formoſiſſimæ, plena argenti facti, atque ſignati, multa cum ſtragula veſte. Hæc una navis a claſſe noſtra non capta eſt, ſed inventa ad Megaridem, qui locus eſt non longe a Syracuſis. Quod ubi iſti nuntiatum eſt; tametſi in acta cum mulierculis jacebat ebrius, erexit ſe tamen, et ſtatim Quæſtori, legatoque ſuo cuſtodes miſit complures, ut omnia ſibi integra quam primum exhiberentur. Appellitur navis Syracuſas: expectatur ab omnibus: ſupplicium ſumi de captivis putatur. Iſte, quaſi præda ſibi advecta, non prædonibus captis, ſi qui ſenes, aut deformes erant, eos in hoſtium numero ducit; qui aliquid formæ, ætatis, artificiique habebant, abducit omnes, nonnullos ſcribis ſuis, filio, cohortique diſtribuit; ſymphoniacos homines ſex cuidam amico ſuo Romam muneri miſit. Nox illa tota exinanienda navi conſumitur. Archipiratam ipſum videt nemo, de quo ſupplicium ſumi oportuit: hodieque omnes ſic habent perſuaſum, (quid ejus ſit, vos conjectura quoque aſſequi debetis) iſtum clam a piratis ob hunc archipiratam, pecuniam accepiſſe.

XXVI. Conjectura bona eſt. Judex eſſe bonus nemo poteſt, qui ſuſpicione certa non movetur. Hominem noſtis; conſuetudinem omnium tenetis; qui ducem prædonum, aut hoſtium ceperit, quam libenter eum palam ante oculos omnium eſſe patiatur. Hominem in tanto conventu Syracuſis vidi neminem,

Judices, qui archipiratam captum vidiſſe ſe diceret; cum omnes, ut mos eſt, ut ſolet fieri, concurrerent, quærerent, videre cuperent. Quid accidit, cur tantopere iſte homo occultaretur, ut eum ne caſu quidem quiſquam aſpicere poſſet? Homines maritimi Syracuſis, qui ſæpe iſtius ducis nomen audiſſent, cum eum ſæpe timuiſſent, cum ejus cruciatu, atque ſupplicio paſcere oculos, animumque exſaturare vellent; poteſtas aſpiciendi nemini facta eſt.

Unus plures prædonum duces vivos cepit P. Servilius, quam omnes antea. Ecquando igitur iſto fructu quiſquam caruit, ut videre piratam captum non liceret? At contra, quacunque iter fecit, hoc jucundiſſimum ſpectaculum omnibus vinctorum, captorumque hoſtium præbebat. Itaque ei concurſus undique fiebant, ut non modo ex his oppidis, qua ducebantur, ſed etiam ex finitimis, viſendi cauſa, convenirent. Ipſe autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratiſſimus populo Romano fuit, atque jucundiſſimus? quia nihil eſt victoria dulcius. Nullum eſt autem teſtimonium victoriæ certius, quam, quos ſæpe metueris, eos te vinctos ad ſupplicium duci videre.

Hoc tu quamobrem non feciſti? quamobrem ita iſte pirata celatus eſt, quaſi eum aſpicere nefas eſſet? quamobrem ſupplicium non ſumpſiſti? quam ob cauſam hominem reſervaſti? ecquem audiſti in Sicilia antea captum archipiratam, qui non ſecuri percuſſus ſit? unum cedo auctorem tui facti; unius profer exemplum. Vivum tu archipiratam ſervabas, quem per triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres. Neque enim quidquam erat jam reliquum, niſi ut, claſſe populi Romani pulcherrima amiſſa, provinciaque lacerata, triumphus navalis tibi decerneretur.

XXVII. Age porro, cuſtodiri ducem prædonum novo more, quam ſecuri feriri omnium exemplo, magis placuit. Quæ ſunt iſtæ cuſtodiæ? apud quos homines? quemadmodum eſt aſſervatus? Latumias Syracuſanas omnes audiſtis; plerique noſtis. Opus eſt ingens, magnificum, regum, ac tyrannorum. Totum eſt ex ſaxo in mirandam altitudinem depreſſo, et multorum ope-

ris penitus exciſo. Nihil tam clauſum ad exitus, nihil tam ſeptum undique, nihil tam tutum ad cuſtodias, nec fieri, nec cogitari poteſt. In has latumias, ſi qui publice cuſtodiendi ſunt, etiam ex cæteris oppidis Siciliæ deduci imperantur. Eo quod multos captivos cives Romanos conjecerat, et quod eodem cæteros piratas contrudi imperarat; intellexit, ſi hunc ſubdititium archipiratam in eandem cuſtodiam dediſſet, fore, ut a multis illis in latumiis verus ille dux quæreretur. Itaque hominem huic optimæ, tutiſſimæque cuſtodiæ non audet committere: denique Syracuſas totas timet: amandat hominem. Quo? Lilybæum fortaſſe. Video: tamen homines maritimos non plane reformidat. Minime, Judices. Panormum igitur? Audio: quanquam Syracuſis, quoniam in Syracuſano captus erat, maxime, ſi minus ſupplicio affici, at cuſtodiri oportebat. Ne Panormum quidem.

Quid igitur? quo putatis? Ad homines a piratarum metu, et ſuſpicione alieniſſimos; a navigando, rebuſque maritimis remotiſſimos; ad Centuripinos, homines maxime mediterraneos, ſummos aratores: qui nomen nunquam timuiſſent maritimi prædonis; unum, te Prætore, horruiſſent Apronium, terreſtrem archipiratam. Et, ut quivis facile perſpiceret, id ab iſto actum eſſe, ut ille ſuppoſitus, facile et libenter ſe illum, qui non erat, eſſe ſimularet; imperat Centuripinis, ut is victu, cæteriſque rebus quam liberaliſſime, commodiſſimeque habeatur.

XXVIII. Interea Syracuſani, homines periti et humani, qui non modo ea, quæ perſpicua eſſent, videre, verum etiam occulta ſuſpicari, poſſent; habebant rationem omnes quotidie piratarum, qui ſecuri ferirentur: quam multos eſſe oporteret, ex ipſo navigio, quod erat captum, et ex remorum numero conjiciebant. Iſte, quod omnes, qui artificii aliquid habuerant, aut formæ, removerat, atque abduxerat; reliquos ſi, ut conſuetudo eſt, univerſos ad palum alligaſſet, clamorem populi fore ſuſpicabatur, cum tanto plures abducti eſſent, quam relicti. Propter hanc cauſam cum inſtituiſſet alios alio tempore producere; tamen in tanto conventu nemo erat, quin rationem, numerumque haberet, et reliquos non deſideraret ſolum, ſed etiam poſceret, et flagitaret.

Cum maximus numerus deeſſet, tum iſte homo nefarius in eorum locum, quos domum ſuam de piratis abduxerat, ſubſtituere, et ſupponere cœpit cives Romanos, quos in carcerem antea conjecerat: quorum alios, Sertorianos milites fuiſſe inſimulabat, et ex Hiſpania fugientes ad Siciliam appulſos eſſe dicebat; alios, qui a prædonibus erant capti, cum mercaturas facerent, aut aliquam aliam ob cauſam navigarent, ſua voluntate cum piratis fuiſſe arguebat. Itaque alii cives Romani ne cognoſcerentur, capitibus obvolutis e carcere ad palum, atque ad necem rapiebantur; alii, cum a multis civibus Romanis recognoſcerentur, ab omnibus defenderentur, ſecuri feriebantur. Quorum ego de acerbiſſima morte, crudeliſſimoque cruciatu dicam, cum eum locum tractare cœpero; et ita dicam, ut, ſi me in ea querimonia, quam ſum habiturus de iſtius crudelitate, et de civium Romanorum indigniſſima morte, non modo vires, verum etiam vita deficiat, id mihi præclarum, et jucundum putem. Hæc igitur eſt geſta res, hæc victoria præclara: myoparone piratico capto, dux liberatus, ſymphoniaci Romam miſſi: formoſi homines, et adoleſcentes, et artifices domum abducti: in eorum locum, et ad eorum numerum cives Romani hoſtilem in modum cruciati, et necati: omnis veſtis ablata: omne aurum et argentum ablatum, et averſum.

XXIX. At quemadmodum ipſe ſeſe induit priore actione? qui tot dies tacuiſſet, repente in M. Annii, hominis ſplendidiſſimi, teſtimonio, cum is cives Romanos dixiſſet, et archipiratam negaſſet ſecuri eſſe percuſſum, exiluit; conſcientia ſceleris, et furore ex maleficiis concepto excitatus dixit, ſe, quod ſciret ſibi crimini datum iri, pecuniam accepiſſe, neque de vero archipirata ſumpſiſſe ſupplicium, ideo ſecuri non percuſſiſſe: domi eſſe apud ſeſe archipiratas dixit duos.

O clementiam populi Romani, ſeu potius patientiam miram, ac ſingularem! Civem Romanum ſecuri eſſe percuſſum Annius, eques Romanus, dicit: taces. Archipiratam negat: fateris. Fit in eo gemitus omnium, et clamor; cum tamen a præſenti ſupplicio tuo ſe continuit populus Romanus, et repreſſit, et

ſalutis tuæ rationem judicum ſeveritati reſervavit. Quî ſciebas tibi crimini datum iri? quamobrem ſciebas? quamobrem etiam ſuſpicabare? Inimicum habebas neminem. Si haberes, tamen non ita vixeras, ut metum judicii propoſitum habere deberes. An te, id quod fieri ſolet, conſcientia timidum, ſuſpicioſumque faciebat? Quî igitur, cùm eſſes cum imperio, jam tum judicium, et crimen horrebas; reus cum tot teſtibus coarguare, potes de damnatione dubitare?

Verum, ſi crimen hoc metuebas, ne quis abs te ſuppoſitum eſſe diceret, qui pro archipirata ſecuri feriretur; utrum tandem tibi ad defenſionem firmius fore putaſti, in judicio, coactu, atque efflagitatu meo, producere ad ignotos tanto poſt eum, quem archipiratam eſſe diceres; an recenti re, Syracuſis, apud notos, inſpectante Sicilia pene tota, ſecuri ferire? Vide quid interſit, utrum faciendum fuerit. In illo reprehenſio nulla eſſe potuit: hic defenſio nulla eſt. Itaque illud ſemper omnes fecerunt: hoc quis ante te, quis præter te fecerit, quæro. Piratam vivum tenuiſti. Quem ad finem? dum cum imperio fuiſti. Quamobrem? quam ob cauſam? quo exemplo? cur tamdiu? cur, inquam, civibus Romanis, quos piratæ ceperant, ſecuri ſtatim percuſſis, ipſis piratis lucis uſuram tam diuturnam dediſti? Verum eſto: ſit tibi illud liberum omne tempus, quod cum imperio fuiſti. Etiamne privatus? etiamne reus? etiamne pene damnatus, hoſtium duces privata in domo retinuiſti? Unum, alterum menſem, prope annum denique, domi tuæ piratæ, a quo tempore capti ſunt, quoad per me licitum eſt, fuerunt; hoc eſt, quoad per M'. Acilium Glabrionem licitum eſt, qui, poſtulante me, produci, atque in carcerem condi imperavit.

XXX. Quod eſt hujuſce rei jus? quæ conſuetudo? quod exemplum? Hoſtem acerrimum, atque infeſtiſſimum populi Romani, ſeu potius communem hoſtem gentium, nationumque omnium, quiſquam omnium mortalium privatus intra mœnia domi ſuæ retinere poterit?

Quid ſi pridie, quam a me tu coactus es confiteri, civibus

Romanis ſecuri percuſſis, prædonum ducem vivere, apud te habitare; ſi, inquam, pridie domo tua profugiſſet, ſi aliquam manum contra populum Romanum facere potuiſſet, quid diceres? Apud me habitavit: mecum fuit: ego illum ad judicium meum, quo facilius crimen inimicorum diluere poſſem, vivum, atque incolumem reſervavi. Itane vero? tu tua pericula communi periculo defendes? tu ſupplicia, quæ debentur hoſtibus victis, ad tuum, non ad populi Romani tempus conferes? populi Romani hoſtis privatis cuſtodiis aſſervabitur? At etiam qui triumphant, eoque diutius vivos hoſtium duces ſervant, ut, his per triumphum ductis, pulcherrimum ſpectaculum, fructumque victoriæ populus Romanus percipere poſſit; tamen cum de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem jubent; idemque dies et victoribus imperii, et victis vitæ finem facit.

Et nunc cuiquam credo eſſe dubium, quin tu id commiſſurus non fueris, (præſertim cum ſtatuiſſes, ut ais, tibi cauſam eſſe dicendam) ut ille archipirata non potius ſecuri feriretur, quam, quod erat ante oculos poſitum, tuo periculo viveret. Si enim eſſet mortuus, tu, qui crimen ais te metuiſſe, quæro, cui probares? Cum conſtaret, iſtum Syracuſis ab nullo viſum eſſe archipiratam, ab omnibus deſideratum; cum dubitaret nemo, quin abs te pecunia liberatus eſſet; cum vulgo loquerentur, ſuppoſitum in ejus locum, quem pro illo probare velles; cum tute faſſus eſſes, te id crimen tanto ante metuiſſe; ſi eum diceres eſſe mortuum, quis te audiret? Nunc, cum vivum iſtum neſcio quem produces, tamenne id credi voles?

Quid, ſi aufugiſſet? ſi vincla rupiſſet, ita, ut Nico ille nobiliſſimus pirata fecit, quem P. Servilius, qua felicitate ceperat, eadem recuperavit? Quid diceres? Verùm hoc erat: ſi ille ſemel verus archipirata ſecuri percuſſus eſſet, pecuniam illam non haberes; ſi hic falſus eſſet mortuus, aut profugiſſet, non eſſet difficile alium in ſuppoſiti locum ſupponere. Plura dixi, quam volui, de illo archipirata; et tamen ea, quæ certiſſima ſunt hujus criminis argumenta, prætermiſi. Volo enim mihi totum

eſſe crimen hoc integrum : eſt certus locus, certa lex, certum tribunal, quo hoc reſervetur.

XXXI. Hac tanta præda auctus, mancipiis, argento, veſte locupletatus, nihilo diligentior ad claſſem ornandam, milites revocandos alendoſque, eſſe cœpit; cum ea res non ſolum provinciæ ſaluti, verum etiam ipſi prædæ, eſſe poſſet. Nam æſtate ſumma, quo tempore cæteri Prætores obire provinciam, et concurſare, conſueverunt, aut etiam in tanto prædonum metu et periculo ipſi navigare; eo tempore ad luxuriam libidineſque ſuas, domo ſua regia, quæ regis Hieronis fuit, qua Prætores uti ſolent, contentus non fuit. Tabernacula, quemadmodum conſueverat temporibus æſtivis, quod antea jam demonſtravi, carbaſeis intenta velis, collocari juſſit in litore : quod eſt litus in inſula Syracuſis poſt Arethuſæ fontem, propter ipſum introitum atque oſtium portus, amœno ſane et ab arbitris remoto loco.

Hic dies æſtivos ſexaginta Prætor populi Romani, cuſtos defenſorque provinciæ, ſic vixit, ut muliebria quotidie convivia eſſent; vir accumberet nemo, præter ipſum, et prætextatum filium : tametſi recte ſine exceptione dixeram, virum, cum iſti eſſent, neminem fuiſſe. Nonnunquam etiam libertus Timarchides adhibebatur : mulieres autem nuptæ nobiles, præter unam mimi Iſidori filiam, quam iſte, propter amorem, ab Rhodio tibicine abduxerat; Pippa quædam, uxor Æſchrionis Syracuſani, de qua muliere plurimi verſus, qui in iſtius cupiditatem facti ſunt, tota Sicilia percelebrantur. Erat et Nice, facie eximia, ut prædicatur, uxor Cleomenis Syracuſani. Hanc Cleomenes vir amabat: veruntamen hujus libidini adverſari nec poterat, nec audebat, et ſimul ab iſto donis beneficiiſque plurimis devinciebatur. Illo autem tempore iſte, tametſi ea eſt hominis impudentia, quam noſtis, ipſe tamen, cum vir eſſet Syracuſis, uxorem ejus parum poterat, animo ſoluto ac libero, tot in acta dies ſecum habere. Itaque excogitat rem ſingularem. Naves, quibus Legatus præfuerat, Cleomeni tradit : claſſi populi Romani Cleomenem Syracuſanum præeſſe jubet, atque imperare. Hoc eo facit, ut

ille non ſolum abeſſet a domo tum, cum navigaret, ſed etiam libenter, cum magno honore beneficioque, abeſſet: ipſe autem, remoto atque ablegato viro, non liberius, quam ante, (quis enim unquam iſtius libidini obſtitit?) ſed paulo ſolutiore tamen animo, ſecum illam haberet, ſi non tanquam virum, at tanquam æmulum, removiſſet. Accipit navem ſociorum atque amicorum Cleomenes Syracuſanus.

XXXII. Quid primum aut accuſem, aut querar, Judices? Siculone homini Legati, Quæſtoris, Prætoris denique poteſtatem, honorem, auctoritatem dari? Si te impediebat iſta conviviorum mulierumque occupatio; ubi Quæſtores? ubi Legati? ubi ternis denariis æſtimatum frumentum? ubi muli? ubi tabernacula? ubi tot tantaque ornamenta magiſtratibus, et legatis, a ſenatu populoque Romano permiſſa, et data? denique ubi præfecti, et tribuni tui? Si civis Romanus dignus iſto negotio nemo fuit, quid civitates, quæ in amicitia fideque populi Romani perpetuo manſerant? ubi Segeſtana? ubi Centuripina civitas; quæ tum officiis, fide, vetuſtate, tum etiam cognatione, populi Romani nomen attingunt?

O Dii immortales! quid, ſi harum ipſarum civitatum militibus, navibus, navarchis, Syracuſanus Cleomenes juſſus eſt imperare? non omnis honos ab iſto dignitatis, æquitatis, officiique ſublatus eſt? Ecquod in Sicilia bellum geſſimus, quin Centuripinis ſociis, Syracuſanis hoſtibus, uteremur? Atque hæc omnia ad memoriam vetuſtatis, non ad contumeliam civitatis, referri volo. Itaque ille vir clariſſimus, ſummuſque imperator, M. Marcellus, cujus virtute captæ, miſericordia conſervatæ, ſunt Syracuſæ, habitare in ea parte urbis, quæ inſula eſt, Syracuſanum neminem voluit. Hodie, inquam, Syracuſanum in ea parte habitare non licet: eſt enim locus, quem vel pauci poſſunt defendere. Committere igitur eum non fideliſſimis hominibus noluit: ſimul quod ab illa parte urbis navibus aditus ex alto eſt. Quamobrem, qui noſtros exercitus ſæpe excluſerant, iis clauſtra loci committenda non exiſtimavit.

Vide quid interſit inter tuam libidinem, majorumque auctoritatem; inter amorem furoremque tuum, et illorum conſilium atque prudentiam. Illi aditum litoris Syracuſanis ademerunt: tu maritimum imperium conceſſiſti. Illi habitare in eo loco Syracuſanum, quo naves accedere poſſent, noluerunt: tu claſſi, et navibus, Syracuſanum præeſſe voluiſti. Quibus illi urbis ſuæ partem ademerunt, iis tu noſtri imperii partem dediſti: et, quorum ſociorum opera Syracuſani nobis dicto audientes ſunt, eos Syracuſanis dicto audientes eſſe juſſiſti.

XXXIII. Egreditur Centuripina quadriremi Cleomenes e portu: ſequitur Segeſtana navis, Tyndaritana, Herbitenſis, Heraclienſis, Apollonienſis, Haluntina: præclara claſſis in ſpeciem; ſed inops et infirma, propter dimiſſionem propugnatorum atque remigum. Tamdiu in imperio ſuo claſſem iſte Prætor diligens vidit, quamdiu convivium ejus flagitioſiſſimum prætervecta eſt. Ipſe autem, qui viſus multis diebus non eſſet, tum ſe tamen in conſpectum nautis pauliſper dedit. Stetit ſoleatus Prætor populi Romani cum pallio purpureo, tunicaque talari, muliercula nixus in litore. Jam hoc ipſo iſtum veſtitu Siculi, civeſque Romani permulti, ſæpe viderunt.

Poſteaquam paulum provecta claſſis eſt, et Pachynum quinto die denique appulſa eſt; nautæ, fame coacti, radices palmarum agreſtium, quarum erat in his locis, ſicut in magna parte Siciliæ, multitudo, colligebant, et his miſeri perditique alebantur. Cleomenes autem, qui alterum ſe Verrem cum luxuria atque nequitia, tum etiam imperio, putaret; ſimiliter totos dies, in litore, tabernaculo poſito, perpotabat.

XXXIV. Ecce autem repente, ebrio Cleomene, eſurientibus cæteris, nuntiatur piratarum naves eſſe in portu Ediſſæ: nam ita is locus nominatur. Noſtra autem claſſis erat in portu Pachyni. Cleomenes autem, quòd erat terreſtre præſidium non re, ſed nomine, ſperabat, iis militibus, quos ex eo loco deduxiſſet, explere ſe numerum nautarum et remigum poſſe. Reperta eſt eadem iſtius hominis avariſſimi ratio in præſidiis, quæ in claſſibus: nam erant perpauci reliqui, cæterique dimiſſi.

Princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, vela fieri, præcidi anchoras, imperavit: et ſimul, ut ſe cæteri ſequerentur, ſignum dari juſſit. Hæc Centuripina navis erat incredibili celeritate velis: nam ſcire, iſto Prætore, nemo poterat, quid quæque navis remis facere poſſet: etſi in hac quadriremi, propter honorem et gratiam Cleomenis, minime multi remiges et milites deerant. Evolarat jam e conſpectu fere fugiens quadriremis, cum etiam tunc cæteræ naves ſuo in loco moliebantur.

Erat animus in reliquis: quanquam erant pauci; quoquo modo ſeſe res habebat, pugnare tamen ſe velle clamabant; et, quod reliquum vitæ viriumque fames fecerat, id ferro potiſſimum reddere volebant. Quod ſi Cleomenes non tanto ante fugiſſet, aliqua tamen ad reſiſtendum ratio fuiſſet. Erat enim ſola illa navis conſtrata, et ita magna, ut propugnaculo cæteris poſſet eſſe: quæ, ſi in prædonum pugna verſaretur, urbis inſtar habere, inter illos piraticos myoparones, videretur: ſed tunc inopes relicti a duce, præfectoque claſſis, eundem neceſſario curſum tenere cœperunt.

Elorum verſus, ut ipſe Cleomenes, ita cæteri navigabant. Neque hi tamen tam prædonum fugiebant impetum, quam imperatorem ſequebantur. Tum ut quiſque in fuga poſtremus, ita periculo princeps erat: poſtremam enim quamque navem piratæ primam adoriebantur. Ita prima Haluntinorum navis capitur, cui præerat Haluntinus, homo nobilis, Philarchus: quem ab illis prædonibus Locrenſes poſtea publice redemerunt: ex quo vos priore actione jurato rem omnem, cauſamque, cognoſtis. Deinde Apollonienſis navis capitur, et ejus præfectus Anthropinus occiditur.

XXXV. Hæc dum aguntur, interea Cleomenes jam ad Elori litus pervenerat; jam ſeſe in terram e navi ejecerat, quadrirememque in ſalo fluctuantem reliquerat. Reliqui præfecti navium, cum in terram imperator exiſſet, cum ipſi neque repugnare, neque mari effugere ullo modo, poſſent, appulſis ad Elorum navibus, Cleomenem perſecuti ſunt. Tunc prædonum dux Heracleo, repente, præter ſpem, non ſua virtute, ſed iſtius avaritia

nequitiaque, victor, claſſem pulcherrimam populi Romani, in litus expulſam et ejectam, cum primum adveſperaſceret, inflammari incedique juſſit.

O tempus miſerum, atque acerbum provinciæ Siciliæ! o caſum illum multis innocentibus calamitoſum, atque funeſtum! o iſtius nequitiam, ac turpitudinem ſingularem! Una atque eadem nox erat, qua Prætor amoris turpiſſimi flamma, ac claſſis populi Romani prædonum incendio, conflagrabat. Affertur nocte intempeſta gravis hujuſce mali nuntius Syracuſas: curritur ad prætorium, quo iſtum e convivio illo præclaro reduxerant paulo ante mulieres cum cantu atque ſymphonia. Cleomenes, quanquam nox erat, tamen in publico eſſe non audet: includit ſe domi: neque aderat uxor, quæ conſolari hominem in malis poſſet.

Hujus autem præclari imperatoris ita erat ſevera domi diſciplina, ut in re tanta, in tam gravi nuntio, nemo admitteretur; nemo eſſet, qui auderet aut dormientem excitare, aut interpellare vigilantem. Jam vero, re ab omnibus cognita, concurſabat urbe tota maxima multitudo. Non enim, ſicut antea conſuetudo erat, prædonum adventum ſignificabat ignis e ſpecula ſublatus, aut tumulo; ſed flamma ex ipſo incendio navium, et calamitatem acceptam, et periculum reliquum, nuntiabat.

XXXVI. Cum Prætor quæreretur, et conſtaret ei neminem nuntiaſſe; fit ad domum ejus cum clamore concurſus, atque impetus. Tum iſte excitatus exit: audit rem omnem ex Timarchide: ſagum ſumit. Lucebat jam fere: procedit in medium, vini, ſomni, ſtupri plenus. Excipitur ab omnibus ejuſmodi clamore, ut ei Lampſaceni periculi ſimilitudo verſaretur ante oculos. Hoc etiam majus hoc videbatur, quod in odio ſimili multitudo hominum hæc erat maxima. Tum iſtius acta commemorabatur: tum flagitioſa illa convivia: tum appellabantur a multitudine mulieres nominatim: tum quærebatur ex ipſo palam, tot dies continuos, per quos nunquam viſus eſſet, ubi fuiſſet, quid egiſſet? tum imperator ab iſto præpoſitus Cleomenes flagitabatur: neque quidquam propius eſt factum, quam ut illud Uticenſe exemplum de Adriano transferretur Syracuſas, ut duo

ſepulcra duorum Prætorum improborum, duabuſque in provinciis, conſtituerentur. Verum habita eſt a multitudine ratio temporis, habita eſt tumultus, habita etiam dignitatis, exiſtimationiſque communis, quod is eſt conventus Syracuſis civium Romanorum, ut non modo illa provincia, verum etiam hac republica, digniſſimus exiſtimetur. Confirmant ipſi ſe, cum is etiam tum ſemiſomnis ſtuperet: arma capiunt: totum forum, atque inſulam, quæ eſt urbis magna pars, complent. Unam illam ſolam noctem prædones ad Elorum commorati, cum fumantes etiam noſtras naves reliquiſſent, accedere incipiunt ad Syracuſas. Qui videlicet ſæpe audiſſent, nihil eſſe pulchrius, quam Syracuſarum mœnia ac portus, ſtatuerant, ſeſe, ſi ea Verre Prætore non vidiſſent, nunquam eſſe viſuros.

XXXVII. Ac primo ad illa æſtiva Prætoris accedunt, ipſam illam ad partem litoris, ubi iſte per eos dies, tabernaculis poſitis, caſtra luxuriæ collocarat. Quem poſteaquam inanem locum offenderunt, et Prætorem commoviſſe ex eo loco caſtra ſenſerunt; ſtatim ſine ullo metu in portum ipſum penetrare cœperunt. Cum in portum dico, Judices, (explanandum eſt enim diligentius, eorum cauſa, qui locum ignorant) in urbem dico, atque in urbis intimam partem, veniſſe piratas. Non enim portu illud oppidum clauditur, ſed urbe portus ipſe cingitur et concluditur; non ut alluantur a mari mœnia extrema, ſed influat in urbis ſinum portus.

Hic, te Prætore, Heracleo archipirata cum quatuor myoparonibus parvis ad arbitrium ſuum navigavit. Pro Dii immortales! piraticus myoparo, cum imperium populi Romani, nomen, ac faſces eſſent Syracuſis, uſque ad forum, et ad omnes urbis crepidines, acceſſit: quo neque Carthaginenſium glorioſiſſimæ claſſes, cum mari plurimum poterant, multis bellis ſæpe conatæ, unquam adſpirare potuerunt; neque populi Romani invicta ante te Prætorem gloria illa navalis, unquam, tot Punicis Sicilienſibuſque bellis, penetrare potuit: qui locus ejuſmodi eſt, ut ante Syracuſani in mœnibus ſuis, in urbe, in foro hoſtem armatum, ac victorem, quam in portu ullam hoſtium navem, viderent.

Hic, te Prætore, prædonum naviculæ pervagatæ ſunt, quo Athenienſium claſſis ſola, poſt hominum memoriam, CCC navibus, vi ac multitudine invaſit: quæ in eo ipſo portu, loci ipſius portuſque natura, victa atque ſuperata eſt. Hic primum opes illius civitatis victæ, comminutæ, depreſſæque ſunt; in hoc portu, Athenienſium nobilitatis, imperii, gloriæ, naufragium factum exiſtimatur.

XXXVIII. Eone pirata penetravit, quo ſimul atque adiſſet, non modo a latere, ſed etiam a tergo, magnam partem urbis relinqueret? Inſulam totam prætervectus eſt; quæ eſt urbis magna pars Syracuſis, ſuo nomine ac mœnibus. Quo in loco majores, ut ante dixi, Syracuſanum quemquam habitare vetuerunt; quod, qui illam partem urbis tenerent, in eorum poteſtatem portum futurum intelligebant.

At quemadmodum eſt pervagatus? radices palmarum agreſtium, quas in noſtris navibus invenerant, jaciebant; ut omnes iſtius improbitatem, et calamitatem Siciliæ, poſſent cognoſcere. Siculoſne milites, aratorumne liberos, quorum patres tantum labore ſuo frumenti exarabant, ut populo Romano, totique Italiæ, ſuppeditare poſſent; eoſne, in inſula Cereris natos, ubi primum fruges inventæ eſſe dicuntur, eo cibo eſſe uſos, a quo majores eorum cæteros quoque, frugibus inventis, removerunt? Te Prætore, Siculi milites palmarum ſtirpibus, prædones Siculo frumento, alebantur.

O ſpectaculum miſerum, atque acerbum! ludibrio eſſe Urbis gloriam, et populi Romani nomen! hominum conventu atque multitudine, piratico myoparone, in portu Syracuſano, de claſſe populi Romani triumphum agere piratam; cum Prætoris nequiſſimi inertiſſimique oculos prædonum remi reſpergerent! Poſteaquam e portu piratæ non metu aliquo affecti, ſed ſatietate, exierant; tum cœperunt quærere homines cauſam illius tantæ calamitatis. Dicere omnes, et palam diſputare, minime eſſe mirandum, ſi, militibus remigibuſque dimiſſis, reliquis egeſtate et fame perditis, Prætore tot dies cum mulierculis perpotante, tanta ignominia et calamitas eſſet accepta. Hæc autem

iſtius vituperatio atque infamia confirmabatur eorum ſermone, qui a ſuis civitatibus illis navibus præpoſiti fuerant: qui ex illo numero reliqui Syracuſas, claſſe amiſſa, refugerant. Dicebant, quos ex ſua quiſque navi miſſos ſciret eſſe. Res erat clara: neque ſolum argumentis, ſed etiam certis teſtibus, iſtius audacia tenebatur.

XXXIX. Homo certior fit, agi nihil in foro et conventu tota die, niſi hoc quæri a navarchis, quemadmodum claſſis eſſet amiſſa: illos reſpondere, et docere unumquemque, miſſione remigum, fame reliquorum, Cleomenis timore et fuga. Quod poſteaquam iſte cognovit, hanc rationem habere cœpit. Cauſam ſibi dicendam eſſe ſtatuerat jam ante, quam hoc uſu veniret, ita ut ipſum priore actione dicere audiſtis: videbat, illis navarchis teſtibus, tantum hoc crimen ſuſtinere ſe nullo modo poſſe. Conſilium capit primo ſtultum, veruntamen clemens. Cleomenem et navarchos ad ſe vocari jubet. Veniunt. Accuſat eos, quod hujuſmodi de ſe ſermones habuerint: rogat, ut id facere deſiſtant, et in ſua quiſque navi dicat ſe tantum habuiſſe nautarum, quantum oportuerit, neque quemquam eſſe dimiſſum. Illi enimvero ſe oſtendunt, quod vellet, eſſe facturos. Iſte non procraſtinat: advocat amicos ſtatim: quærit ex his ſingillatim, quot quiſque nautas habuerit. Reſpondit unuſquiſque, ut erat præceptum. Iſte in tabulas refert; obſignat ſignis amicorum, providens homo; ut contra hoc crimen, ſi quando opus eſſet, hac videlicet teſtificatione uteretur.

Deriſum credo eſſe hominem amentem a ſuis conſiliariis, et admonitum, haſce ei tabulas nihil profuturas; etiam plus ex nimia Prætoris diligentia ſuſpicionis in eo crimine futurum. Jam iſte erat hac ſtultitia multis in rebus uſus, ut publice quoque, quæ vellet, in civitatum literis et tolli, et referri, juberet: quæ omnia nunc intelligit ſibi nihil prodeſſe, poſteaquam certis literis, teſtibus, auctoritatibuſque convincitur.

XL. Ubi hoc videt, illorum confeſſionem, teſtificationem ſuam, tabulas, ſibi nullo adjumento futuras; init conſilium, non improbi Prætoris (nam id quidem eſſet ferendum) ſed importuni

atque amentis tyranni: ſtatuit, ſi hoc crimen extenuare vellet, (nam omnino tolli poſſe non arbitrabatur) navarchos omnes, teſtes ſui ſceleris, vita eſſe privandos. Occurrebat illa ratio: Quid Cleomene fiet? poterone animadvertere in eos, quos dicto audientes eſſe juſſi; miſſum facere eum, cui imperium poteſtatemque permiſi? poterone eos afficere ſupplicio, qui Cleomenem ſecuti ſunt; ignoſcere Cleomeni, qui ſecum fugere, et ſe conſequi, juſſit? poterone in eos eſſe vehemens, qui naves inanes non modo habuerunt, ſed etiam apertas; in eum diſſolutus, qui ſolus habuerit conſtratam navem, et minus exinanitam? Pereat Cleomenes una. Ubi fides? ubi execrationes? ubi dextræ complexuſque? ubi illud contubernium muliebris militiæ in illo delicatiſſimo litore? Fieri nullo modo poterat, quin Cleomeni parceretur.

Cleomenem vocat: dicit ei, ſe ſtatuiſſe animadvertere in omnes navarchos; ita ſui periculi rationes ferre, ac poſtulare. Tibi uni parcam, et totius iſtius culpæ crimen, vituperationemque inconſtantiæ, potius ſuſcipiam, quam aut in te ſim crudelis, aut tot tam graves teſtes vivos incolumeſque eſſe patiar. Agit gratias Cleomenes, approbat conſilium; dicit, ita fieri oportere. Admonet tamen illud, quod iſtum fugerat, in Phalargum Centuripinum, navarchum, non poſſe animadverti, propterea quod ſecum fuiſſet unà in Centuripina quadriremi. Quid ergo? iſte homo ex ejuſmodi civitate, adoleſcens nobiliſſimus, teſtis relinquetur? In præſentia, inquit Cleomenes, quoniam ita neceſſe eſt; ſed poſt aliquid videbimus, ne iſte nobis obſtare poſſit.

XLI. Hæc poſteaquam acta et conſtituta ſunt, procedit iſte repente e prætorio, inflammatus ſcelere, furore, crudelitate. In forum venit: navarchos vocari jubet. Qui nihil metuerent, nihil ſuſpicarentur, ſtatim accurrunt. Iſte hominibus miſeris, innocentibuſque, injici catenas imperat. Implorare illi fidem populi Romani, et, quare id faceret, rogare. Tunc iſte hoc cauſæ dicit, quod claſſem prædonibus prodidiſſent. Fit clamor et admiratio populi, tantam eſſe in homine impudentiam atque audaciam, ut

aliis cauſam calamitatis attribueret, quæ omnis propter avaritiam ipſius accidiſſet: aut, cum ipſe prædonum ſocius putaretur, aliis proditionis crimen inferret: deinde, hoc quintodecimo die crimen eſſe natum, poſtquam claſſis eſſet amiſſa.

Cum hæc fierent, quærebatur, ubi eſſet Cleomenes? non quo illum ipſum, cujuſmodi eſſet, quiſquam ſupplicio, propter illud incommodum, dignum putaret. Nam quid Cleomenes facere potuit? (non enim poſſum quemquam inſimulare falſo) quid, inquam, magnopere Cleomenes facere potuit, iſtius avaritia navibus exinanitis? Atque eum vident ſedere ad latus Prætoris, et ad aurem familiariter, ut ſolitus erat, inſuſurrare. Tum vero omnibus indigniſſimum viſum eſt, homines honeſtiſſimos, electos ex ſuis civitatibus, in ferrum atque in vincula conjectos; Cleomenem, propter flagitiorum ac turpitudinis ſocietatem, familiariſſimum eſſe Prætoris. Apponitur his tamen accuſator Nævius Turpio quidam, qui, C. Sacerdote Prætore, injuriarum damnatus eſt, homo bene appoſitus ad iſtius audaciam; quem iſte in decumis, in rebus capitalibus, in omni calumnia, præcurſorem habere ſolebat et emiſſarium.

XLII. Veniunt Syracuſas parentes propinquique miſerorum adoleſcentium, hoc repentino calamitatis ſuæ commoti nuntio: vinctos aſpiciunt catenis liberos ſuos, cum iſtius avaritiæ pœnam collo et cervicibus ſuis ſuſtinerent. Adſunt, defendunt, proclamant: fidem tuam, quæ nuſquam erat, nec unquam fuit, implorant. Pater aderat Dexio Tyndaritanus, homo nobiliſſimus, hoſpes tuus, cujus tu domi fueras, quem hoſpitem appellaras. Eum cum illa auctoritate, et miſeria, videres præditum, non te ejus lacrymæ, non ſenectus, non hoſpitii jus atque nomen, a ſcelere aliquam ad partem humanitatis revocare potuit.

Sed quid ego hoſpitii jura in hac tam immani bellua commemoro? qui Sthenium Thermitanum, hoſpitem ſuum, cujus domum per hoſpitium exhauſit et exinanivit, abſentem in reos retulerit; cauſa indicta, capite damnarit; ab eo nunc hoſpitiorum jura atque officia quæramus? Cum homine enim crudeli nobis res eſt, an cum fera atque immani bellua? Te patris

lacrymæ de innocentis filii periculo non movebant? cum patrem domi reliquiſſes; filium tecum haberes; te neque præſens filius de liberorum caritate, neque abſens pater de indulgentia patria, commonebat? Catenas habebat hoſpes tuus Ariſteus, Dexionis filius. Quid ita? Prodiderat claſſem. Quod ob præmium? Deſeruerat exercitum. Quid Cleomenes? Ignavus fuerat. At eum tu ob virtutem corona aurea donaras. Dimiſerat nautas. Tu ab omnibus mercedem miſſionis acceperas. Alter parens ex altera parte erat Herbitenſis Eubulida, homo domi ſuæ clarus et nobilis: qui, quia Cleomenem in defendendo filio læſerat, nudus pene eſt deſtitutus. Quid erat autem, quod quiſquam diceret, aut defenderet? Cleomenem nominare non licet. At cauſa cogit. Moriere, ſi appellaris: nunquam enim iſte eſt cuiquam mediocriter minatus. At remiges non erant. Prætorem tu accuſas? frange cervicem. Si neque Prætorem, neque Prætoris æmulum, appellare licebit, cum in his duobus tota cauſa ſit; quid futurum eſt?

XLIII. Dicit etiam cauſam Heraclius Segeſtanus, homo domi ſuæ ſummo loco natus. Audite, ut veſtra humanitas poſtulat, Judices: audietis enim de magnis incommodis injuriiſque ſociorum. Hunc ſcitote fuiſſe Heraclium in ea cauſa, qui, propter gravem morbum oculorum, tum non navigarit, et juſſu ejus, qui poteſtatem habuit, cum commeatu Syracuſis remanſerit. Iſte certe neque prodidit claſſem, neque metu perterritus fugit, neque exercitum deſeruit. Etenim tunc eſſet hoc animadverſum, cum claſſis Syracuſis proficiſcebatur. Is tamen in eadem cauſa fuit, quaſi eſſet in aliquo manifeſto ſcelere deprehenſus; in quem ne falſo quidem cauſa conferri criminis potuit.

Fuit in illis navarchis Heraclienſis quidam Furius (nam habent illi nonnulla hujuſcemodi Latina nomina) homo, quamdiu vixit, domi ſuæ non ſolum, poſt mortem tota Sicilia, clarus et nobilis. In quo homine tantum animi fuit, non ſolum ut iſtum libere læderet; nam id quidem, quoniam moriendum videbat, ſine periculo ſe facere intelligebat; verum, morte propoſita, cum

lacrymans in carcere mater noctes dieſque aſſideret, defenſionem cauſæ ſuæ ſcripſit: quam nunc nemo eſt in Sicilia, quin habeat, quin legat, quin tui ſceleris et crudelitatis ex illa oratione commonefiat. In qua docet, quot a civitate ſua nautas acceperit; quot et quanti quemque dimiſerit; quot ſecum habuerit: item de cæteris navibus dicit. Quæ cum apud te diceret, virgis oculi verberabantur. Ille, morte propoſita, facile dolorem corporis patiebatur. Clamabat, id quod ſcriptum reliquit, *Facinus eſſe indignum, plus impudiciſſimæ mulieris apud te de Cleomenis ſalute, quam de ſua vita lacrymas matris, valere.*

Deinde etiam illud video eſſe dictum, quod, ſi recte vos populus Romanus cognovit, non falſo ille jam in ipſa morte de vobis prædicavit: *Non poſſe Verrem, teſtes interficiendo, crimina ſua extinguere: graviorem apud ſapientes judices ſe fore ab inferis teſtem, quam ſi vivus in judicium produceretur: tum, avaritiæ ſolum, ſi viveret; nunc, cum ita eſſet necatus, ſceleris, audaciæ, crudelitatis, teſtem fore.* Jam illa præclara: *Non teſtium modo catervas, cum tua res ageretur, ſed a Diis manibus innocentium pœnas, ſceleratorumque furias, in tuum judicium eſſe venturas: ſeſe ideo leviorem caſum ſuum fingere, quod jam ante aciem ſecurium tuarum, Seſtiique, tui carnificis, vultum et manum, vidiſſet, cum in conventu civium Romanorum juſſu tuo ſecuri cives Romani ferirentur.* Ne multa, Judices; libertate, quam vos ſociis dediſtis, hac ille in acerbiſſimo ſupplicio miſerrimæ ſervitutis abuſus eſt.

XLIV. Condemnat omnes de conſilii ſententia: tamen neque iſte in tanta re, tot hominum, totque civium, cauſa, P. Vettium ad ſe arceſſit, Quæſtorem ſuum, cujus conſilio uteretur; neque P. Cervium, talem virum, legatum, qui, quia legatus iſto Prætore in Sicilia fuit, primus ab iſto judex rejectus eſt; ſed de latronum, hoc eſt, de comitum ſuorum, ſententia condemnat omnes.

Hic cuncti Siculi, fideliſſimi atque antiquiſſimi ſocii, plurimis affecti beneficiis a majoribus noſtris, graviter commoventur, et de ſuis periculis, fortuniſque omnibus, pertimeſcunt. Illam clementiam manſuetudinemque noſtri imperii in tantam crudelitatem inhumanitatemque eſſe converſam! condemnari

tot homines, uno tempore, nullo crimine! defenſionem ſuorum furtorum Prætorem improbum ex indigniſſima morte innocentium quærere! Nihil addi jam videtur, Judices, ad hanc improbitatem, amentiam, crudelitatemque, poſſe. Et recte nihil videtur: nam ſi cum aliorum improbitate certet, longe omnes multumque ſuperabit. Sed ſecum ipſe certat: id agit, ut ſemper ſuperius ſuum facinus novo ſcelere vincat. Phalargum Centuripinum dixeram exceptum eſſe a Cleomene, quod in ejus quadriremi Cleomenes vectus eſſet: tamen, quia pertimuerat adoleſcens, quod eandem ſuam cauſam videbat eſſe, quam illorum, qui innocentes peribant; ad hominem accedit Timarchides: a ſecuri negat ei eſſe periculum; virgis ne cæderetur, monet ut caveat. Ne multa, ipſum dicere adoleſcentem audiſtis, ſe ob hunc virgarum metum pecuniam Timarchidi numeraſſe. Levia ſunt hæc in hoc reo crimina. Metum virgarum navarchus nobiliſſimæ civitatis pretio redemit: humanum. Alius, ne condemnaretur, pecuniam dedit: uſitatum eſt. Non vult populus Romanus obſoletis criminibus accuſari Verrem: nova poſtulat, inaudita deſiderat: non de Prætore Siciliæ, ſed de crudeliſſimo tyranno, fieri judicium arbitratur.

XLV. Includuntur in carcerem condemnati: ſupplicium conſtituitur in illos: ſumitur de miſeris parentibus navarchorum: prohibentur adire ad filios: prohibentur liberis ſuis cibum veſtitumque ferre. Patres hi, quos videtis, jacebant in limine, matreſque miſeræ pernoctabant ad oſtium carceris, ab extremo complexu liberum excluſæ: quæ nihil aliud orabant, niſi ut filiorum extremum ſpiritum ore excipere ſibi liceret. Aderat janitor carceris, carnifex Prætoris, mors terrorque ſociorum et civium, Lictor Seſtius; cui ex omni gemitu doloreque certa merces comparabatur. Ut adeas, tantum dabis; ut cibum tibi intro ferre liceat, tantum. Nemo recuſabat. Quid? ut uno ictu ſecuris afferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diu crucietur? ne ſæpius feriatur? ne cum ſenſu doloris aliquo, aut cruciatu, ſpiritus auferatur? Etiam ob hanc cauſam pecunia Lictori dabatur.

O magnum atque intolerandum dolorem! o gravem acer-

bamque fortunam! non vitam liberum, ſed mortis celeritatem, pretio redimere cogebantur parentes. Atque ipſi etiam adoleſcentes cum Seſtio de eadem plaga, et de uno illo ictu, loquebantur: idque poſtremum parentes ſuos liberi orabant, ut levandi cruciatus ſui gratia Lictori pecunia daretur. Multi et graves dolores inventi parentibus et propinquis; multi: veruntamen mors ſit extrema. Non erit. Eſtne aliquid ultra, quo progredi crudelitas poſſit? Reperietur: nam, illorum liberi cum erunt ſecuri percuſſi, ac necati, corpora feris objicientur. Hoc ſi luctuoſum eſt parenti, redimat pretio ſepeliendi poteſtatem.

Onaſum Segeſtanum, hominem nobilem, dicere audiſtis, ſe ob ſepulturam Heraclii navarchi pecuniam Timarchidi dinumeraſſe. Hoc (ne poſſis dicere; *patres enim veniunt, amiſſis filiis, irati*) vir primarius, homo nobiliſſimus, dicit; neque de filio dicit. Jam hoc, quis tum fuit Syracuſis, quin audierit, quin ſciat, has per Timarchidem pactiones ſepulturæ cum vivis etiam illis eſſe factas? Non palam cum Timarchide loquebantur? non omnes omnium propinqui adhibebantur? non palam vivorum funera locabantur? Quibus rebus omnibus actis atque deciſis, producuntur e carcere, et deligantur ad palum.

XLVI. Quis tam fuit illo tempore durus et ferreus, quis tam inhumanus, præter unum te, qui non illorum ætate, nobilitate, miſeria, commoveretur? Ecquis fuit, quin lacrymaretur? quin ita calamitatem putaret illorum, ut fortunam tamen non alienam, periculum autem commune, agi arbitraretur? Feriuntur ſecuri. Lætaris tu in omnium gemitu, et triumphas: teſtes avaritiæ tuæ gaudes eſſe ſublatos. Errabas, Verres, et vehementer errabas, cum te maculas furtorum et flagitiorum tuorum, ſociorum innocentium ſanguine, eluere arbitrabare: præceps amentia ferebare, qui te exiſtimares avaritiæ vulnera crudelitatis remediis poſſe ſanare. Etenim quanquam illi ſunt mortui ſceleris tui teſtes, tamen eorum propinqui neque tibi, neque illis, deſunt; tamen ex illo ipſo numero navarchorum aliqui vivunt, et adſunt; quos, ut mihi videtur, ab illorum innocentium pœna fortuna ad hanc cauſam reſervavit. Adeſt Philargus Haluntinus, qui, quia

cum Cleomene non fugit, oppreſſus a prædonibus et captus eſt: cui calamitas ſaluti fuit: qui, niſi captus a piratis eſſet, in hunc prædonem ſociorum incidiſſet. Dicet is pro teſtimonio, de miſſione nautarum, de fame, de Cleomenis fuga. Adeſt Centuripinus Phalargus, in ampliſſima civitate, ampliſſimo loco, natus. Eadem dicit; nulla in re diſcrepat.

Per Deos immortales! Judices, quo tandem animo ſedetis? aut quemadmodum auditis? Utrum ego deſipio, et plus quam ſatis eſt doleo in tanta calamitate miſeriaque ſociorum? an vos quoque hic acerbiſſimus innocentium cruciatus, et mœror, pari ſenſu doloris afficit? Ego enim cum Herbitenſem, cum Heraclienſem, ſecuri eſſe percuſſum dico, verſatur mihi ante oculos indignitas calamitatis.

XLVII. Eorumne populorum cives, eorumne agrorum alumnos, ex quibus maxima vis frumenti quotannis plebi Romanæ, illorum operis ac laboribus, quæritur; qui a parentibus, ſpe noſtri imperii, noſtræque æquitatis, ſuſcepti educatique ſunt; ad C. Verris nefariam immanitatem, et ad ejus ſecurem funeſtam, eſſe ſervatos? Cum mihi Tyndaritani illius venit in mentem, cum Segeſtani, tum jura ſimul civitatum, atque officia, conſidero. Quas urbes P. Africanus etiam ornandas eſſe ſpoliis hoſtium arbitratus eſt, eas C. Verres non ſolum illis ornamentis, ſed etiam viris nobiliſſimis, nefario ſcelere privavit. En quod Tyndaritani libenter prædicent: *Nos in ſeptemdecim populis Siciliæ non eramus: nos ſemper, in omnibus Punicis Sicilienſibuſque bellis, amicitiam fidemque populi Romani ſecuti ſumus: a nobis omnia populo Romano ſemper, et belli adjumenta, et pacis ornamenta, adminiſtrata ſunt.* Multum vero hæc his jura profuerunt in iſtius imperio ac poteſtate.

Veſtros quondam nautas contra Carthaginem Scipio duxit: at nunc naves contra prædones pene inanes Cleomenes ducit. Vobiſcum Africanus hoſtium ſpolia, et præmia laudis, communicavit: at nunc per me ſpoliati, nave a prædonibus abducta, ipſi in hoſtium numero locoque ducemini. Quid vero? illa Segeſtanorum, non ſolum literis tradita, neque commemorata

verbis, ſed multis officiis illorum uſurpata et comprobata, cognatio, quos tandem fructus hujuſce neceſſitudinis in iſtius imperio tulit? Nempe hoc fuit jure, Judices, ut ex ſinu patris nobiliſſimus adoleſcens, et e complexu matris ereptus innocens filius, iſtius carnifici Seſtio dederetur. Cui civitati majores noſtri maximos agros atque optimos conceſſerunt; quam immunem eſſe voluerunt; hæc, tanta apud te cognationis, fidelitatis, vetuſtatis auctoritate, ne hoc quidem juris obtinuit, ut unius honeſtiſſimi, atque innocentiſſimi, civis mortem et ſanguinem deprecaretur.

XLVIII. Quo confugient ſocii? quem implorabunt? qua ſpe denique, ut vivere velint, tenebuntur, ſi vos eos deſeritis? Ad ſenatum devenient, qui de Verre ſupplicium ſumat? Non eſt uſitatum, non ſenatorium. Ad populum Romanum confugient? Facilis eſt cauſa populi: legem enim ſociorum cauſa juſſiſſe, et vos ei legi cuſtodes ac vindices ſe præpoſuiſſe, dicet. Hic locus eſt igitur unus, quo perfugiant: hic portus, hæc arx, hæc ara ſociorum: quo quidem nunc non ita confugiunt, ut antea in ſuis repetendis rebus ſolebant. Non argentum, non aurum, non veſtem, non mancipia, repetunt; non ornamenta, quæ ex urbibus faniſque erepta ſunt. Metuunt homines imperiti, ne jam hæc populus Romanus concedat, et jam fieri velit: patimur enim jam multos annos, et ſilemus, cum videamus, ad paucos homines omnes omnium nationum pecunias perveniſſe. Quod eo magis ferre æquo animo, atque concedere, videmur, quia nemo iſtorum diſſimulat; nemo laborat, ut obſcura ſua cupiditas eſſe videatur.

In urbe noſtra pulcherrima atque ornatiſſima, quod ſignum, quæ tabula picta eſt, quæ non ab hoſtibus victis capta atque apportata ſit? At iſtorum villæ, ſociorum fideliſſimorum et plurimis et pulcherrimis ſpoliis, ornatæ refertæque ſunt. Ubi pecunias exterarum nationum eſſe arbitramini, quibus nunc omnes egent, cum Athenas, Pergamum, Cyzicum, Miletum, Chium, Samum, totam denique Aſiam, Achaiam, Græciam, Siciliam, jam in paucis villis incluſas eſſe videatis? Sed hæc,

ut dico, omnia jam ſocii veſtri relinquunt et negligunt, Judices. Ne publice a populo Romano ſpoliarentur, officiis ac fide providerunt. Paucorum cupiditati tum, cum obſiſtere non poterant, tamen ſufficere aliquo modo poterant: nunc vero jam adempta eſt non modo reſiſtendi, verum etiam ſuppeditandi, facultas. Itaque res ſuas negligunt; pecunias, quo nomine judicium hoc appellatur, non repetunt; relinquunt et negligunt. Hoc jam ornatu ad vos confugiunt. Aſpicite, aſpicite, Judices, ſqualorem ſordeſque ſociorum.

XLIX. Sthenius hic Thermitanus cum hoc capillo atque veſte, domo ſua tota expilata, mentionem tuorum furtorum non facit; ſeſe ipſum abs te repetit, nihil amplius. Totum enim, tua libidine et ſcelere, ex ſua patria, in qua multis virtutibus et beneficiis floruit princeps, ſuſtuliſti. Dexio hic, quem videtis, non quæ publice Tyndari, non quæ privatim ſibi, eripuiſti, ſed unicum miſer abs te filium optimum, atque innocentiſſimum, flagitat. Non ex litibus æſtimatis tuis pecuniam domum, ſed ex tua calamitate cineri atque oſſibus filii ſui ſolatium vult aliquod reportare. Hic tam grandis natu Eubulida hoc tantum, exacta ætate, laboris itineriſque ſuſcepit, non ut aliquid ex ſuis bonis recuperaret; ſed ut, quibus oculis cruentas cervices filii ſui viderat, iiſdem te condemnatum videret.

Si per L. Metellum licitum eſſet, Judices, matres illorum, uxores, ſororeſque veniebant. Quarum una, cum ego ad Heracliam noctu accederem, cum omnibus matronis ejus civitatis, et cum multis facibus, mihi obviam venit, et ita me ſuam ſalutem appellans, te ſuum carnificem nominans, filii nomen implorans, mihi ad pedes miſera jacuit, quaſi ego excitare filium ejus ab inferis poſſem. Faciebant hoc idem in cæteris civitatibus grandes natu matres, et item parvuli liberi, miſerorum: quorum utrorumque ætas laborem et induſtriam meam, fidem et miſericordiam veſtram, requirebat.

Itaque ad me, Judices, præter cæteras hanc querimoniam Sicilia detulit. Lacrymis ego ad hoc, non gloria, inductus acceſſi:

ne falſa damnatio, ne carcer, ne catenæ, ne verbera, ne ſecures, ne cruciatus ſociorum, ne ſanguis innocentium, ne denique etiam exſanguium corpora mortuorum, ne mœror parentum ac propinquorum, magiſtratibus noſtris quæſtui poſſet eſſe. Hunc ego ſi metum Siciliæ, damnatione iſtius, per veſtram fidem et ſeveritatem dejecero, Judices; ſatis officio meo, ſatis illorum voluntati, qui a me hoc petiverunt, factum eſſe arbitrabor.

L. Quapropter, ſi quem forte inveneris, qui hoc navale crimen conetur defendere, is ita defendat: illa communia, quæ ad cauſam nihil pertinent, prætermittat; me culpam fortunæ aſſignare, calamitatem crimini dare; me amiſſionem claſſis objicere; cum multi viri fortes, in communi incertoque periculo belli, et terra, et mari, ſæpe offenderint. Nullam tibi objicio fortunam: nihil eſt, quod cæterorum res minus commode geſtas proferas; nihil eſt, quod multorum naufragia fortunæ colligas. Ego naves inanes fuiſſe dico: remiges nautaſque dimiſſos: reliquos ſtirpibus vixiſſe palmarum: præfuiſſe claſſi populi Romani Siculum; perpetuo ſociis atque amicis, Syracuſanum: te illo tempore ipſo, ſuperioribuſque diebus omnibus, in litore cum mulierculis perpotaſſe dico: harum rerum omnium auctores teſteſque produco.

Num tibi inſultare in calamitate, num intercludere perfugium fortunæ, num caſus bellicos exprobrare aut objicere, videor? tametſi ſolent hi fortunam ſibi objici nolle, qui ſe fortunæ commiſerunt, qui in ejus periculis ſunt ac varietate verſati. Iſtius quidem calamitatis tuæ fortuna particeps non fuit. Homines enim in præliis, non in conviviis, belli fortunam tentare, ac periclitari, ſolent: in illa autem calamitate non Martem fuiſſe communem, ſed Venerem, poſſumus dicere. Quod ſi fortunam objici tibi non oportet, cur tu fortunæ illorum innocentium veniam ac locum non dediſti?

Etiam illud præcidas licet, te, quod ſupplicium more majorum ſumpſeris, ſecurique percuſſeris, idcirco a me in crimen et invidiam vocari. Non in ſupplicio crimen meum vertitur: non ego ſecuri nego quemquam feriri debere: non ego metum ex

re militari, non ſeveritatem imperii, non pœnam flagitii, tolli dico oportere. Fateor non modo in ſocios, ſed etiam in cives militeſque noſtros, perſæpe eſſe ſevere ac vehementer vindicatum. Quare hæc quoque prætermittas licet.

LI. Ego culpam non in navarchis, ſed in te, fuiſſe demonſtro: te pretio milites remigeſque dimiſiſſe arguo. Hoc navarchi reliqui dicunt: hoc Netinorum fœderata civitas publice dicit: hoc Herbitenſes, hoc Ameſtratini, hoc Ennenſes, hoc Agyrinenſes, Tyndaritani, Locrenſes, publice dicunt: tuus denique teſtis, tuus imperator, tuus hoſpes, Cleomenes hoc dicit, ſeſe in terram eſſe egreſſum, uti Pachyno, e terreſtri præſidio, milites colligeret, quos in navibus collocaret. Quod certe non feciſſet, ſi ſuum numerum naves haberent: ea eſt enim ratio inſtructarum ornatarumque navium, ut non modo plures, ſed ne ſinguli quidem, poſſint accedere.

Dico præterea, illos ipſos reliquos nautas fame, atque inopia rerum omnium, confectos fuiſſe, ac perditos. Dico, aut omnes extra culpam fuiſſe, aut, ſi uni attribuenda culpa ſit, in eo maximam fuiſſe, qui optimam navem, plurimos nautas, haberet, ſummum imperium obtineret; aut, ſi omnes in culpa fuerint, non oportuiſſe Cleomenem conſtitui ſpectatorem illorum mortis atque cruciatus. Dico etiam, in illo ſupplicio mercedem lacrymarum, mercedem vulneris atque plagæ, mercedem funeris ac ſepulturæ, conſtitui nefas fuiſſe.

Quapropter, ſi mihi reſpondere voles, hæc dicito: claſſem inſtructam atque ornatam fuiſſe, nullum propugnatorem abfuiſſe, nullum vacuum tranſtrum fuiſſe, remigi rem frumentariam eſſe ſuppeditatam, mentiri navarchos, mentiri tot et tam graves civitates, mentiri etiam Siciliam totam: proditum te eſſe a Cleomene, qui ſe dixerit exiſſe in terram, ut Pachyno deduceret milites: animum illis, non copias, defuiſſe: Cleomenem, acerrime pugnantem, ab his relictum eſſe atque deſertum: nummum ob ſepulturam datum nemini. Quæ ſi dices, tenebere: ſin alia dices, quæ a me dicta ſunt, non refutabis.

LII. Hic tu etiam dicere audebis, *Eſt in judicibus ille familiaris meus, eſt paternus amicus ille?* Non, ut quiſque maxime eſt, quicum tibi aliquid ſit, ita tui hujuſcemodi criminis maxime eum pudet? Paternus amicus eſt. Ipſe pater ſi judicaret, per Deos immortales! quid facere poſſis? cum tibi hæc diceret: Tu in provincia populi Romani Prætor, cum tibi maritimum bellum eſſet adminiſtrandum, Mamertinis, ex fœdere quam deberent navem, per triennium remiſiſti: tibi apud eoſdem privatim navis oneraria maxima publice eſt ædificata: tu a civitatibus pecunias claſſis nomine coegiſti: tu pretio remiges dimiſiſti: tu, cum navis eſſet a Quæſtore et ab Legato capta prædonum, archipiratam ab omnium oculis removiſti: tu, qui cives Romani eſſe dicerentur, qui a multis cognoſcerentur, ſecuri ferire potuiſti: tu tuam domum piratas adducere, in judicium archipiratam domo producere, auſus es.

Tu, in provincia tam ſplendida, apud ſocios fideliſſimos, cives Romanos honeſtiſſimos, in metu periculoque provinciæ, dies continuos complures in litore, conviviiſque, jacuiſti: te per eos dies nemo domi tuæ convenire, nemo in foro videre, potuit: tu ſociorum atque amicorum ad ea convivia matresfamilias adhibuiſti: tu inter ejuſmodi mulieres prætextatum tuum filium, nepotem meum, collocaviſti, ut ætati maxime lubricæ atque incertæ exempla nequitiæ parentis vita præberet: tu Prætor in provincia cum tunica, pallioque purpureo, viſus es: tu, propter amorem libidinemque tuam, imperium navium Legato populi Romani ademiſti, Syracuſano tradidiſti: tui milites in provincia Sicilia frugibus frumentoque caruere: tua luxuria atque avaritia, claſſis populi Romani a prædonibus capta, et incenſa eſt.

Poſt Syracuſas conditas, quem in portum nunquam hoſtis acceſſerat, in eo, te Prætore, primum piratæ navigarunt: neque hæc tot tantaque dedecora diſſimulatione tua, neque oblivione hominum, ac taciturnitate, tegere voluiſti; ſed etiam navium præfectos, ſine ulla cauſa, de complexu parentum ſuorum, hoſpitum tuorum, ad mortem cruciatumque rapuiſti: neque in

parentum luctu atque lacrymis, te mei nominis commemoratio mitigavit: tibi hominum innocentium ſanguis non modo voluptati, ſed etiam quæſtui, fuit.

LIII. Hæc ſi tibi tuus parens diceret, poſſes ab eo veniam petere? poſſes, ut tibi ignoſceret, poſtulare? Satis eſt factum Siculis, ſatis officio, ac neceſſitudini, Judices, ſatis promiſſo muneri, ac recepto. Reliqua eſt ea cauſa, Judices, quæ non jam recepta, ſed innata; neque delata ad me, ſed in animo, ſenſuque meo, penitus affixa atque inſita eſt: quæ non ad ſociorum ſalutem, ſed ad civium Romanorum, hoc eſt, ad uniuſcujuſque noſtrum, vitam et ſanguinem, pertinet. In qua nolite a me, quaſi dubium ſit aliquid, argumenta, Judices, expectare: omnia, quæ dicam de ſupplicio civium Romanorum, ſic erunt clara et illuſtria, ut ad ea probanda totam Siciliam teſtem adhibere poſſim. Furor enim quidam, ſceleris et audaciæ comes, iſtius effrenatum animum, importunamque naturam, tanta oppreſſit amentia, ut nunquam dubitaret in conventu palam ſupplicia, quæ in convictos maleficii ſervos conſtituta ſunt, ea in cives Romanos expromere. Virgis quam multos cecîderit, quid ego commemorem? Tantum breviſſime dico, Judices: nullum fuit omnino, iſto Prætore, in hoc genere diſcrimen. Itaque jam conſuetudine ad corpora civium Romanorum, etiam ſine iſtius nutu, ferebatur manus ipſa Lictoris.

LIV. Num potes hoc negare, Verres, in foro Lilybæi, maximo conventu, C. Servilium, civem Romanum, in conventu Panormitano veterem negotiatorem, ad tribunal, ante pedes tuos, ad terram virgis et verberibus abjectum? Aude hoc primum negare, ſi potes. Nemo Lilybæi fuit, quin viderit; nemo in Sicilia, quin audierit. Plagis confectum dico a Lictoribus tuis civem Romanum, ante oculos tuos, concidiſſe.

Ob quam cauſam? Dii immortales! tametſi injuriam facio communi cauſæ, et juri civitatis. Quaſi enim poſſit eſſe ulla cauſa, cur hoc cuiquam civi Romano jure accidat, ita quæro, quæ in Servilio cauſa fuerit. Ignoſcite in hoc uno, Judices: in cæteris enim non magnopere cauſas requiram. Locutus erat

liberius de iſtius improbitate atque nequitia. Quod iſti ſimul ac renuntiatum eſt; hominem jubet Lilybæum vadimonium Venerio ſervo promittere. Promittit. Lilybæum venitur. Cogere eum cœpit, cum ageret nemo, nemo poſtularet, H-S duobus millibus ſponſionem facere cum Lictore ſuo, *Ni furtis quæſtum faceret.* Recuperatores de cohorte ſua dicit daturum. Servilius et recuſare, et deprecari, ne, iniquis judicibus, nullo adverſario, judicium capitis in ſe conſtitueretur.

Hæc cum maxime loqueretur, ſex Lictores eum circumſiſtunt valentiſſimi, et ad pulſandos verberandoſque homines exercitatiſſimi: cædunt acerrime virgis: denique proximus Lictor, de quo ſæpe jam dixi, Seſtius, converſo bacillo, oculos miſero tundere vehementiſſime cœpit. Itaque, illi cum ſanguis os oculoſque compleſſet, concidit; cum illi nihilo minus jacenti latera tunderentur, ut aliquando ſpondere ſe diceret. Sic ille affectus, illinc tum pro mortuo ſublatus, brevi poſtea eſt mortuus. Iſte autem, homo Venerius, et affluens omni lepôre et venuſtate, de bonis illius in æde Veneris argenteum Cupidinem poſuit. Sic etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna vota cupiditatum ſuarum.

LV. Nam quid egò de cæteris civium Romanorum ſuppliciis ſingillatim potius, quam generatim atque univerſe, loquar? Carcer ille, qui eſt a crudeliſſimo tyranno Dionyſio factus Syracuſis, quæ latumiæ vocantur, in iſtius imperio domicilium civium Romanorum fuit. Ut quiſque iſtius animum, aut oculos, offenderat, in latumias ſtatim conjiciebatur. Indignum hoc video videri omnibus, Judices; et id jam priore actione, cum hæc teſtes dicerent, intellexi. Retineri enim putatis oportere jura libertatis non modo hic, ubi tribuni plebis ſunt, ubi cæteri magiſtratus, ubi plenum forum judiciorum, ubi ſenatus auctoritas, ubi exiſtimatio populi Romani et frequentia; ſed, ubicunque terrarum et gentium violatum jus civium Romanorum ſit, ſtatuitis id pertinere ad communem cauſam libertatis et dignitatis.

In externorum hominum, et maleficorum ſceleratorumque, in prædonum hoſtiumque, cuſtodias tu tantum numerum civium

Romanorum includere auſus es? Nunquamne tibi judicii, nunquam concionis, nunquam hujus tantæ frequentiæ, quæ nunc animo te iniquiſſimo infeſtiſſimoque intuetur, venit in mentem? nunquam tibi populi Romani abſentis dignitas, nunquam ſpecies ipſa hujuſcemodi multitudinis, in oculis animoque verſata eſt? nunquam te in horum conſpectum rediturum, nunquam in forum populi Romani venturum, nunquam ſub legum et judiciorum poteſtatem caſurum, eſſe putaſti?

LVI. At quæ erat iſta libido crudelitatis exercendæ? quæ tot ſcelerum ſuſcipiendorum cauſa? Nulla, Judices, præter prædandi novam ſingularemque rationem. Nam ut illi, quos a poetis accepimus, ſinus quoſdam obſediſſe maritimos, aut aliqua promontoria aut prærupta ſaxa tenuiſſe, dicuntur, ut eos, qui eſſent appulſi navigiis, interficere poſſent; ſic iſte in omnia maria infeſtus ex omnibus Siciliæ partibus imminebat. Quæcunque navis ex Aſia, quæ ex Syria, quæ Tyro, quæ Alexandria, venerat, ſtatim certis indicibus et cuſtodibus tenebatur: vectores omnes in latumias conjiciebantur: onera atque merces in prætoriam domum deferebantur. Verſabatur in Sicilia longo intervallo alter, non Dionyſius ille, nec Phalaris, (tulit enim illa quondam inſula multos et crudeles tyrannos) ſed quoddam novum monſtrum; ex vetere illa immanitate, quæ in iiſdem locis verſata eſſe dicitur. Non enim Charybdim tam infeſtam, neque Scyllam, nautis, quam iſtum in eodem freto fuiſſe, arbitror: hoc etiam iſte infeſtior, quod multo ſe pluribus et majoribus canibus ſuccinxerat. Cyclops alter, multo importunior: hic enim totam inſulam obtinebat; ille Ætnam ſolam et eam Siciliæ partem tenuiſſe dicitur.

At quæ cauſa tum ſubjiciebatur ab ipſo, Judices, hujus tam nefariæ crudelitatis? eadem, quæ nunc in defenſione commemorabitur. Quicunque acceſſerant ad Siciliam paulo pleniores, eos Sertorianos milites eſſe, atque a Dianio fugere, dicebat. Illi ad deprecandum periculum proferebant, alii purpuram Tyriam; thus alii atque odores, veſtemque linteam; gemmas alii et margaritas; vina nonnulli Græca, venaleſque Aſiaticos; ut intelli-

geretur ex mercibus, quibus ex locis navigarent. Non provide-rant, eas ipſas ſibi cauſas eſſe periculi, quibus adjumentis ſe ad ſalutem uti arbitrabantur. Iſte enim hæc eos ex piratarum ſocietate adeptos eſſe dicebat: ipſos in latumias abduci imperabat: naves eorum atque onera diligenter aſſervanda curabat.

LVII. His inſtitutis cum completus jam mercatorum carcer eſſet, tum illa fiebant, quæ L. Suetium, equitem Romanum, lectiſſimum virum, dicere audiſtis, et quæ cæteros audietis. Cervices in carcere frangebantur indigniſſime civium Romanorum, ut jam illa vox, et illa imploratio, Civis Romanus sum, quæ ſæpe multis, in ultimis terris, opem inter barbaros et ſalutem tulit, ea mortem illis acerbiorem, et ſupplicium maturius, ferret. Quid eſt, Verres? quid ad hæc cogitas reſpondere? num mentiri me? num fingere aliquid? num augere crimen? num quid horum dicere iſtis defenſoribus tuis audes? Cedo mihi, quæſo, ex ipſius ſinu literas Syracuſanorum, quas iſte ad arbitrium ſuum confectas eſſe arbitratur: cedo rationem carceris, quæ diligentiſſime conficitur, quo quiſque die datus in cuſtodiam, quo mortuus, quo necatus ſit. Literæ Syracusanorum.

Videtis cives Romanos gregatim conjectos in latumias: videtis indigniſſimo in loco coacervatam multitudinem veſtrorum civium. Quærite nunc veſtigia, quibus exitus illorum ex illo loco compareant. Nulla ſunt. Omneſne mortui? Si ita poſſet defendere, tamen fides huic defenſioni non haberetur. Sed ſcriptum extat in iiſdem literis, quod iſte homo barbarus, ac diſſolutus, neque attendere unquam, neque intelligere, potuit; ΕΔΙΚΑΙΩΘΗΣΑΝ, inquit, hoc eſt, ut Siculi loquuntur, ſupplicio affecti, ac necati ſunt.

LVIII. Si quis rex, ſi qua civitas exterarum gentium, ſi qua natio, feciſſet aliquid in civem Romanum ejuſmodi, nonne publice vindicaremus? non bello perſequeremur? poſſemus hanc injuriam ignominiamque nominis Romani inultam impunitamque dimittere? Quot bella majores noſtros et quanta ſuſcepiſſe arbitramini, quod cives Romani injuria affecti, quod navicularii

retenti, quod mercatores ſpoliati, dicerentur? At ego retentos non queror: ſpoliatos ferendum puto: navibus, mancipiis, mercibus ademptis, in vincula conjectos eſſe mercatores, et in vinculis cives Romanos necatos eſſe, arguo.

Si hæc apud Scythas dicerem, non hic in tanta multitudine civium Romanorum, non apud ſenatores lectiſſimos civitatis, non in foro populi Romani, de tot et tam acerbis ſuppliciis civium Romanorum; tamen animos etiam barbarorum hominum permoverem. Tanta enim hujus imperii amplitudo, tanta nominis Romani dignitas eſt apud omnes nationes, ut iſta in noſtros homines crudelitas nemini conceſſa videatur. Num ego tibi ullam ſalutem, ullum perfugium, putem, cum te implicatum ſeveritate judicum, circumretitum frequentia populi Romani, eſſe videam?

Si mehercules, id quod fieri non poſſe intelligo, ex his laqueis te exueris, ac te aliqua via ac ratione explicaris; in illas tibi majores plagas incidendum eſt, in quibus te ab eodem me, ſuperiore ex loco, confici et concîdi neceſſe eſt. Cui ſi etiam id, quod defendit, velim concedere; tamen illa ipſa defenſio non minus eſſe ei pernicioſa, quam mea vera accuſatio, debeat. Quid enim defendit? ex Hiſpania fugientes ſe excepiſſe, et ſupplicio affeciſſe, dicit. Quis tibi id permiſit? quo id jure feciſti? quis idem fecit? quî tibi id facere licuit?

Forum plenum, et baſilicas, iſtorum hominum videmus, et animo æquo videmus. Civilis enim diſſenſionis, et ſive amentiæ, ſive fati, ſeu calamitatis, non eſt iſte moleſtus exitus: in quo reliquos ſaltem cives incolumes licet conſervare. Verres, ille vetus proditor Conſulis, tranſlator quæſturæ, averſor pecuniæ publicæ, tantum ſibi auctoritatis in republica ſuſcepit, ut, quibus hominibus per ſenatum, per populum Romanum, per omnes magiſtratus, in foro, in ſuffragiis, in hac urbe, in republica, verſari liceret, iis omnibus mortem acerbam crudelemque proponeret, ſi fortuna eos ad aliquam partem Siciliæ detuliſſet.

Ad Cn. Pompeium, clariſſimum virum et fortiſſimum, permulti,

occiſo Perperna, ex illo Sertoriano numero militum confugerunt. Quem non ille ſummo cum ſtudio ſalvum incolumemque ſervavit? Cui civi ſupplici non illa dextera invicta et fidem porrexit, et ſpem ſalutis oſtendit? Itane vero? quibus fuit portus apud eum, contra quem arma tulerant; iis apud te, cujus nullum in republica unquam monumentum fuit, mors et cruciatus erat conſtitutus? Vide, quam commodam defenſionem excogitaris.

LIX. Malo, malo mehercule, id, quod tu defendis, his judicibus populoque Romano, quam id, quod ego inſimulo, probari. Malo, inquam, te iſti generi hominum, quam mercatoribus et naviculariis, inimicum atque infeſtum putari. Meum enim crimen avaritiæ te nimiæ coarguit; tua defenſio furoris cujuſdam, et immanitatis, et inauditæ crudelitatis, et pene novæ proſcriptionis.

Sed non licet me iſto tanto bono, Judices, uti; non licet. Adſunt enim Puteoli toti: frequentiſſimi venerunt ad hoc judicium mercatores, homines locupletes atque honeſti, qui partim ſocios ſuos, partim libertos, ab iſto ſpoliatos, in vincula conjectos; partim in vinculis necatos, partim ſecuri percuſſos, eſſe dicent. Hic vide quam me ſis uſurus æquo. Cum ego P. Granium teſtem produxero, qui ſuos libertos a te ſecuri percuſſos eſſe dicat, qui a te navem ſuam merceſque repetat; refellito, ſi poteris: meum teſtem deſeram, tibi favebo; te, inquam, adjuvabo: oſtendito, illos cum Sertorio fuiſſe, a Dianio fugientes ad Siciliam eſſe delatos. Nihil eſt, quod te malim probare: nullum enim facinus, quod majore ſupplicio dignum ſit, reperiri, neque proferri, poteſt.

Reducam iterum equitem Romanum, L. Flavium, ſi voles: quoniam priore actione, ut patroni tui dictitant, nova quadam ſapientia; ut omnes intelligunt, conſcientia tua, atque auctoritate meorum teſtium, teſtem nullum interrogaſti. Interrogetur Flavius, ſi voles, quinam fuerit L. Herennius, is, quem ille argentariam Lepti feciſſe dicit: qui, cum amplius centum cives Romanos haberet ex conventu Syracuſano, qui eum non ſolum

cognoſcerent, ſed etiam lacrymantes, ac te implorantes, defenderent; tamen a te, inſpectantibus omnibus Syracuſanis, ſecuri percuſſus eſt. Hunc quoque teſtem meum refelli, et illum Herennium Sertorianum fuiſſe abs te demonſtrari et probari, volo.

LX. Quid de illa multitudine dicemus eorum, qui, capitibus involutis, in piratarum captivorumque numero producebantur, ut ſecuri ferirentur? Quæ iſta nova diligentia? quam ob cauſam abs te cogitata? An te L. Flavii, cæterorumque, de L. Herennio vociferatio commovebat? An M. Annii, graviſſimi atque honeſtiſſimi viri, ſumma auctoritas paulo te diligentiorem timidioremque fecerat? qui nuper pro teſtimonio, non advenam neſcio quem, nec alienum, ſed eum civem Romanum, qui omnibus in illo conventu notus, qui Syracuſis natus eſſet, a te ſecuri percuſſum eſſe, dixit.

Poſt hanc illorum vociferationem, poſt hanc communem famam atque querimoniam, non mitior in ſupplicio, ſed diligentior, eſſe cœpit. Capitibus involutis cives Romanos ad necem producere inſtituit: quos tamen idcirco necabat palam, quod homines in conventu, id quod antea diximus, nimium diligenter prædonum numerum requirebant. Hæccine plebi Romanæ, te Prætore, eſt conſtituta conditio? hæc negotii gerendi ſpes? hoc capitis vitæque diſcrimen? Parumne multa mercatoribus ſunt neceſſario pericula ſubeunda fortunæ, niſi etiam hæ formidines ab noſtris magiſtratibus, atque in noſtris provinciis, impendebunt? Ad eamne rem fuit hæc ſuburbana ac fidelis provincia Sicilia, plena optimorum ſociorum, honeſtiſſimorumque civium, quæ cives Romanos omnes ſuis ipſa ſedibus libentiſſime ſemper accepit, ut, qui uſque ex ultima Syria atque Ægypto navigarent; qui apud barbaros, propter togæ nomen, in honore aliquo fuiſſent; qui ex prædonum inſidiis, qui ex tempeſtatum periculis, profugiſſent; in Sicilia ſecuri ferirentur, cum ſe jam domum veniſſe arbitrarentur?

LXI. Nam quid ego de P. Gavio Coſano municipe dicam, Judices? aut qua vi vocis, qua gravitate verborum, quo dolore

animi, dicam? tametſi dolor me non deficit. Ut cætera mihi in dicendo digna re, digna dolore meo, ſuppetant, magis elaborandum eſt. Quod crimen ejuſmodi eſt, ut, cum primum ad me delatum eſt, uſurum me illo non putarem: tametſi enim veriſſimum eſſe intelligebam, tamen credibile fore non arbitrabar. Coactus lacrymis omnium civium Romanorum, qui in Sicilia negotiantur; adductus Valentinorum, hominum honeſtiſſimorum, omniumque Rheginorum, multorumque equitum Romanorum, qui caſu tum Meſſanæ fuerunt, teſtimoniis; dedi tantum priore actione teſtium, res ut nemini dubia eſſe poſſet.

Quid nunc agam? cum jam tot horas de uno genere, ac de iſtius nefaria crudelitate, dicam; cum prope omnem vim verborum ejuſmodi, quæ ſcelere iſtius digna ſunt, aliis in rebus conſumpſerim, neque hoc providerim, ut varietate criminum vos attentos tenerem; quemadmodum de tanta re dicam? Opinor, unus modus atque una ratio eſt. Rem in medio ponam; quæ tantum habet ipſa gravitatis, ut neque mea, quæ nulla eſt, neque cujuſquam, ad inflammandos veſtros animos eloquentia requiratur.

Gavius hic, quem dico, Coſanus, cum illo in numero ab iſto in vincula conjectus eſſet, et neſcio qua ratione clam e latumiis profugiſſet, Meſſanamque veniſſet; qui prope jam Italiam et mœnia Rheginorum videret, et ex illo metu mortis ac tenebris, quaſi luce libertatis et odore aliquo legum recreatus, revixiſſet; loqui Meſſanæ cœpit, et queri, ſe civem Romanum in vincula eſſe conjectum: ſibi recta iter eſſe Romam; Verri ſe præſto advenienti futurum.

LXII. Non intelligebat miſer, nihil intereſſe utrum hæc Meſſanæ, an apud ipſum in prætorio, loqueretur. Nam, ut ante vos docui, hanc ſibi iſte urbem delegerat, quam haberet adjutricem ſcelerum, furtorum receptricem, flagitiorum omnium ſociam. Itaque ad magiſtratum Mamertinum ſtatim deducitur Gavius; eoque ipſo die caſu Meſſanam venit Verres. Res ad eum defertur, eſſe civem Romanum, qui ſe Syracuſis in latumiis fuiſſe quereretur: quem, jam ingredientem navem, et Verri nimis atrociter

minitantem, a ſe retractum eſſe, et aſſervatum, ut ipſe in eum ſtatueret, quod videretur.

Agit hominibus gratias, et eorum erga ſe benevolentiam diligentiamque collaudat. Ipſe, inflammatus ſcelere et furore, in forum venit. Ardebant oculi : toto ex ore crudelitas eminebat. Expectabant omnes, quo tandem progreſſurus, aut quidnam acturus eſſet ; cum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari ac deligari, et virgas expediri, jubet. Clamabat ille miſer, ſe civem eſſe Romanum, municipem Coſanum : meruiſſe ſe cum L. Pretio, ſplendidiſſimo equite Romano, qui Panormi negotiaretur, ex quo hæc Verres ſcire poſſet. Tum iſte ſe comperiſſe ait, eum ſpeculandi cauſa in Siciliam ab ducibus fugitivorum eſſe miſſum : cujus rei neque index, neque veſtigium aliquod, neque ſuſpicio cuiquam eſſet ulla. Deinde jubet undique hominem proripi, vehementiſſimeque verberari.

Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ civis Romanus, Judices ; cum interea nullus gemitus, nulla vox alia iſtius miſeri, inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur, niſi hæc, CIVIS ROMANUS SUM. Hac ſe commemoratione civitatis omnia verbera depulſurum, cruciatumque a corpore dejecturum, arbitrabatur. Is non modo hoc non perfecit, ut virgarum vim deprecaretur ; ſed, cum imploraret ſæpius, uſurparetque nomen civitatis, crux, crux, inquam, infelici et ærumnoſo, qui nunquam iſtam poteſtatem viderat, comparabatur.

LXIII. O nomen dulce libertatis ! o jus eximium noſtræ civitatis ! o lex Porcia, legeſque Semproniæ ! o graviter deſiderata, et aliquando reddita, plebi Romanæ tribunitia poteſtas ! Huccine tandem omnia reciderunt, ut civis Romanus, in provincia populi Romani, in oppido fœderatorum, ab eo, qui, beneficio populi Romani, faſces et ſecures haberet, deligatus in foro virgis cæderetur ? Quid, cum ignes, ardenteſque laminæ, cæterique cruciatus, admovebantur ? Si te illius acerba imploratio, et vox miſerabilis, non inhibebat, ne civium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu et gemitu maximo commovebare ? In crucem

tu agere auſus es quemquam, qui ſe civem Romanum eſſe diceret? Nolui tam vehementer agere hoc prima actione, Judices: nolui. Vidiſtis enim, ut animi multitudinis in iſtum dolore et odio, et communis periculi metu, concitarentur. Statui egomet mihi tum modum orationi meæ, et C. Numitorio, equiti Romano, primo homini, teſti meo: et Glabrionem, id quod ſapientiſſime fecit, facere lætatus ſum, ut repente, conſilio in medio, teſtem dimitteret. Etenim verebatur, ne populus Romanus ab iſto eas pœnas vi repetiſſe videretur, quas veritus eſſet, ne iſte legibus, et veſtro judicio, non eſſet perſoluturus.

Nunc, quoniam jam exploratum eſt omnibus, quo loco cauſa tua ſit, et quid de te futurum ſit; ſic tecum agam. Gavium iſtum, quem repentinum ſpeculatorem fuiſſe dicis, oſtendam, in latumias Syracuſis a te eſſe conjectum: neque id ſolum ex literis oſtendam Syracuſanorum; ne poſſis dicere, me, quia ſit aliquis in literis Gavius, hoc fingere et eligere nomen, ut hunc illum eſſe poſſim dicere; ſed ſecundum arbitrium tuum teſtes dabo, qui iſtum ipſum Syracuſis abs te in latumias conjectum eſſe dicant. Producam etiam Coſanos, municipes illius ac neceſſarios, qui te nunc ſero doceant, judices non ſero, illum P. Gavium, quem tu in crucem egiſti, civem Romanum et municipem Coſanum, non ſpeculatorem fugitivorum, fuiſſe.

LXIV. Cum hæc omnia, quæ polliceor, cumulate tuis proximis plana fecero; tum iſtuc ipſum tenebo, quod abs te mihi datur: eo contentum me eſſe dicam. Quid enim nuper tu ipſe, cum populi Romani clamore atque impetu perturbatus exſiluiſti, quid, inquam, locutus es? Illum, quod moram ſupplicio quæreret, ideo clamitaſſe, ſe eſſe civem Romanum; ſed ſpeculatorem fuiſſe. Jam mei teſtes veri ſunt. Quid enim dicit aliud C. Numitorius? quid M. et P. Cottii, nobiliſſimi homines, ex agro Taurominitano? Quid Q. Lucceius, qui argentariam Rhegii maximam fecit? quid cæteri? Adhuc enim teſtes ex eo genere a me ſunt dati, non qui noviſſe Gavium, ſed qui ſe vidiſſe, dicerent, cum is, qui ſe civem Romanum eſſe clamaret, in crucem

ageretur. Hoc tu, Verres, idem dicis; hoc tu confiteris illum clamitaſſe, ſe civem eſſe Romanum; apud te nomen civitatis ne tantum quidem valuiſſe, ut dubitationem aliquam, ut crudeliſſimi teterrimique ſupplicii aliquam parvam moram ſaltem, poſſet afferre.

Hoc teneo, hic hæreo, Judices, hoc ſum contentus uno: omitto ac negligo cætera: ſua confeſſione induatur, ac juguletur, neceſſe eſt. Qui eſſet, ignorabas? ſpeculatorem eſſe ſuſpicabare? non quæro, qua ſuſpicione: tua te accuſo oratione. Civem Romanum ſe eſſe dicebat. Si tu, apud Perſas aut in extrema India deprehenſus, Verres, ad ſupplicium ducerere; quid aliud clamitares, niſi te civem eſſe Romanum? et, ſi tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extremis atque ultimis gentibus poſitos, nobile et illuſtre apud omnes nomen tuæ civitatis profuiſſet; ille, quiſquis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi eſſet ignotus, cum civem ſe Romanum eſſe diceret, apud te Prætorem ſi non effugium, ne moram quidem, mortis mentione atque uſurpatione civitatis aſſequi potuit?

LXV. Homines tenues, obſcuro loco nati, navigant: adeunt ad ea loca, quæ nunquam antea viderunt; ubi neque noti eſſe iis, quo venerunt, neque ſemper cum cognitoribus eſſe poſſunt. Hac una tamen fiducia civitatis, non modo apud noſtros magiſtratus, qui et legum et exiſtimationis periculo continentur; neque apud cives ſolum Romanos, qui et ſermonis, et juris, et multarum rerum, ſocietate juncti ſunt, fore ſe tutos arbitrantur; ſed, quocunque venerint, hanc ſibi rem præſidio ſperant futurum. Tolle hanc ſpem, tolle hoc præſidium, civibus Romanis; conſtitue nihil eſſe opis in hac voce, CIVIS ROMANUS SUM; poſſe impune Prætorem, aut alium quemlibet, ſupplicium, quod velit, in eum conſtituere, qui ſe civem Romanum eſſe dicat, quod quis ignoret; jam omnes provincias, jam omnia regna, jam omnes liberas civitates, jam omnem orbem terrarum, qui ſemper noſtris hominibus maxime patuit, civibus Romanis iſta defenſione præcluſeris. Quid, ſi L. Pretium, equitem Romanum, qui tum in Sicilia, nominabat? etiamne id magnum fuit, Panormum literas

mittere? aſſervaſſe hominem, cuſtodiis Mamertinorum tuorum vinctum, clauſum habuiſſe, dum Panormo Pretius veniret? cognoſceret hominem: aliquid de ſummo ſupplicio remitteres. Si ignoraret; tum, ſi ita tibi videretur, hoc juris in omnes conſtitueres, ut, qui neque tibi notus eſſet, neque cognitorem locupletem daret, quamvis civis Romanus eſſet, in crucem tolleretur.

LXVI. Sed quid ego plura de Gavio? quaſi tu Gavio tum fueris infeſtus, ac non nomini, generi, juri civium, hoſtis. Non illi, inquam, homini, ſed cauſæ communi libertatis, inimicus fuiſti. Quid enim attinuit, cum Mamertini, more atque inſtituto ſuo, crucem fixiſſent poſt urbem, in via Pompeia, te jubere in ea parte figere, quæ ad fretum ſpectaret; et hoc addere, quod negare nullo modo potes, quod, omnibus audientibus, dixiſti palam, te idcirco illum locum deligere, ut ille, qui ſe civem Romanum eſſe diceret, ex cruce Italiam cernere, ac domum ſuam proſpicere, poſſet? Itaque illa crux ſola, Judices, poſt conditam Meſſanam illo in loco fixa eſt. Italiæ conſpectus ad eam rem ab iſto delectus eſt, ut ille, in dolore cruciatuque moriens, peranguſto fretu diviſa ſervitutis ac libertatis jura cognoſceret; Italia autem alumnum ſuum ſervitutis extremo ſummoque ſupplicio affixum videret.

Facinus eſt, vinciri civem Romanum; ſcelus, verberari; prope parricidium, necari: quid dicam in crucem tollere? verbo ſatis digno tam nefaria res appellari nullo modo poteſt. Non fuit his omnibus iſte contentus. Spectet, inquit, patriam; in conſpectu legum libertatiſque moriatur. Non tu hoc loco Gavium, non unum hominem, neſcio quem, civem Romanum, ſed communem libertatis et civitatis cauſam, in illum cruciatum et crucem egiſti. Jam vero videte hominis audaciam. Nonne eum graviter tuliſſe arbitramini, quod illam civibus Romanis crucem non poſſet in foro, non in comitio, non in roſtris, defigere? Quod enim his locis in provincia ſua celebritate ſimillimum, regione proximum, potuit, elegit. Monumentum ſceleris audaciæque ſuæ voluit eſſe in conſpectu Italiæ, veſtibulo Siciliæ, prætervectione omnium, qui ultro citroque navigarent.

LXVII. Si hæc non ad cives Romanos, non ad aliquos amicos noſtræ civitatis, non ad eos, qui populi Romani nomen audiſſent; denique, ſi non ad homines, verum ad beſtias; aut etiam, ut longius progrediar, ſi, in aliqua deſertiſſima ſolitudine, ad ſaxa et ad ſcopulos hæc, conqueri et deplorare vellem; tamen omnia muta atque inanima tanta et tam indigna rerum atrocitate commoverentur. Nunc vero cum loquar apud ſenatores populi Romani, legum, judiciorumque, et juris auctores, timere non debeo, ne non unus iſte civis Romanus illa cruce dignus, cæteri omnes ſimili periculo indigniſſimi judicentur.

Paulo ante, Judices, lacrymas in morte miſera atque indigniſſima navarchorum non tenebamus; et recte ac merito ſociorum innocentium miſeria commovebamur: quid nunc in noſtro ſanguine tandem facere debemus? Nam civium Romanorum ſanguis conjunctus exiſtimandus eſt; quoniam id et ſalutis omnium ratio, et veritas, poſtulat. Omnes hoc loco cives Romani, et qui adſunt, et qui ubicunque ſunt, veſtram ſeveritatem deſiderant, veſtram fidem implorant, veſtrum auxilium requirunt: omnia ſua jura, commoda, auxilia, totam denique libertatem, in veſtris ſententiis verſari arbitrantur.

A me, tametſi ſatis habent, tamen ſi res aliter acciderit, plus habebunt fortaſſe, quam poſtulant. Nam et ſi qua vis iſtum de veſtra ſeveritate eripuerit, id quod neque metuo, Judices, neque ullo modo fieri poſſe video; ſed ſi in hoc me ratio fefellerit; Siculi cauſam ſuam periſſe querentur, et mecum pariter moleſte ferent: populus quidem Romanus brevi, quoniam mihi poteſtatem apud ſe agendi dedit, jus ſuum, me agente, ſuis ſuffragiis ante Kal. Februarias recuperabit. Ac, ſi de mea gloria et amplitudine quæritis, Judices; non eſt alienum meis rationibus, iſtum, mihi ex hoc judicio ereptum, ad illud populi Romani judicium reſervari. Splendida eſt illa cauſa; probabilis mihi et facilis; populo grata atque jucunda. Denique, ſi videor hic, id quod ego non quæſivi, de uno iſto voluiſſe creſcere; iſto abſoluto, quod ſine multorum ſcelere fieri non poteſt, de multis mihi creſcere licebit.

LXVIII. Sed mehercules, veſtra, reique publicæ, cauſa, Judices, nolo in hoc delecto conſilio tantum flagitium eſſe commiſſum : nolo eos judices, quos ego probarim atque delegerim, ſic in hac urbe notatos, iſto abſoluto, ambulare, ut non cera, ſed cœno, obliti eſſe videantur. Quamobrem te quoque, Hortenſi, ſi qui monendi locus eſt, ex hoc loco moneo ; videas etiam atque etiam, et conſideres, quid agas, quo progrediare, quem hominem, et qua ratione, defendas. Neque de illo quidquam tibi præfinio, quo minus ingenio mecum, atque omni dicendi facultate, contendas. Cætera, ſi qua putas te occultius extra judicium, quæ ad judicium pertinent, facere poſſe ; ſi quid artificio, conſilio, potentia, gratia, copiis iſtius, moliri cogitas ; magnopere cenſeo deſiſtas : et illa, quæ tentata jam et cœpta ab iſto ſunt, a me autem perveſtigata et cognita, moneo ut extinguas, et longius progredi ne ſinas. Magno tuo periculo peccabitur in hoc judicio ; majore, quam putas.

Quod enim te liberatum jam exiſtimationis metu, defunctum honoribus, deſignatum Conſulem, cogites ; mihi crede, ornamenta iſta et beneficia populi Romani non minore negotio retinentur, quam comparantur. Tulit hæc civitas, quoad potuit, quoad neceſſe fuit, regiam iſtam veſtram dominationem in judiciis, et in omni republica ; tulit. Sed quo die populo Romano tribuni plebis reſtituti ſunt, omnia iſta vobis (ſi forte nondum intelligitis) adempta atque erepta ſunt : omnium nunc oculi conjecti ſunt hoc ipſo tempore in unumquemque noſtrum, qua fide ego accuſem, qua religione hi judicent, qua tu ratione defendas.

De omnibus nobis, ſi quis tantulum de recta regione deflexerit, non illa tacita exiſtimatio, quam antea contemnere ſolebatis, ſed vehemens ac liberum populi Romani judicium, conſequetur. Nulla tibi, Quinte, cum iſto cognatio eſt, nulla neceſſitudo. Quibus excuſationibus antea nimium in aliquo judicio ſtudium tuum defendere ſolebas, earum habere in hoc homine nullam potes. Quæ iſte in provincia palam dictitabat, cum ea, quæ faciebat, tua ſe fiducia facere dicebat, ea ne vera putentur, tibi maxime eſt providendum.

LXIX. Ego mei jam rationem officii confido eſſe omnibus iniquiſſimis meis perſolutam. Nam iſtum paucis horis primæ actionis, omnium mortalium ſententiis, condemnavi. Reliquum judicium non jam de mea fide, quæ perſpecta eſt, neque de iſtius vita, quæ damnata eſt, ſed de judicibus, et, vere ut dicam, de te, futurum eſt. At quo tempore futurum eſt? nam id maxime providendum eſt; etenim cum omnibus in rebus, tum in republica, permagni momenti eſt ratio atque inclinatio temporum: nempe eo, cum populus Romanus aliud genus hominum, atque alium ordinem, ad res judicandas requirit; nempe ea lege de judiciis judicibuſque novis promulgata, quam non is promulgavit, cujus nomine proſcriptam videtis, ſed hic reus. Hic, inquam, ſua ſpe, atque opinione, quam de vobis habet, legem illam ſcribendam promulgandamque curavit.

Itaque, cum primo agere cœpimus, lex non erat promulgata: cum iſte, veſtra ſeveritate permotus, multa ſigna dederat, quamobrem reſponſurus non videretur, mentio de lege nulla fiebat. Poſteaquam iſte recreari, et confirmari, viſus eſt; lex ſtatim promulgata eſt. Cui legi cum veſtra dignitas vehementer adverſetur, iſtius ſpes falſa, et inſignis impudentia, maxime ſuffragatur. Hic ſi quid erit commiſſum a quoquam veſtrum, quod reprehendatur; aut populus Romanus judicabit de eo homine, quem jam antea judiciis indignum putavit; aut ii, qui, propter offenſionem judiciorum, de veteribus judicibus lege nova novi judices erunt conſtituti.

LXX. Mihi porro, ut ego non dicam, quis omnium mortalium non intelligit, quam longe progredi ſit neceſſe? Potero ſilere, Hortenſi, potero diſſimulare, cum tantum reſpublica vulnus acceperit, ut expilatæ provinciæ, vexati ſocii, Dii immortales ſpoliati, cives Romani cruciati, et necati impune, me actore, eſſe videantur? Potero hoc ego onus tantum aut in hoc judicio deponere, aut diutius tacitus ſuſtinere? non agitanda res erit? non in medium proferenda? non populi Romani fides imploranda? non omnes, qui tanto ſe ſcelere obſtrinxerint, ut aut fidem

ſuam corrumpi paterentur, aut judicium corrumperent, in diſcrimen ac judicium vocandi?

Quæret aliquis fortaſſe, Tantumne igitur laborem, tantas inimicitias, tot hominum, ſuſcepturus es? Non ſtudio quidem hercule ullo, neque voluntate. Sed non idem mihi licet, quod iis, qui nobili genere nati ſunt; quibus omnia populi Romani beneficia dormientibus deferuntur. Longe alia mihi lege in hac civitate et conditione vivendum eſt. Venit enim mihi in mentem M. Catonis, hominis ſapientiſſimi; qui, cum ſe virtute, non genere, populo Romano commendari putaret, cum ipſe ſui generis initium ac nominis ab ſe gigni et propagari vellet; hominum potentiſſimorum ſuſcepit inimicitias, et maximis in laboribus, uſque ad ſummam ſenectutem, ſumma cum gloria vixit. Poſteaque Pompeius, humili atque obſcuro loco natus, nonne plurimis inimicitiis, maximiſque ſuis periculis ac doloribus, ampliſſimos honores eſt adeptus? Modo L. Fimbriam, C. Marium, C. Cælium vidimus, non mediocribus inimicitiis ac laboribus contendere, ut ad iſtos honores pervenirent, ad quos vos per ludum et per negligentiam perveniſtis. Hæc eadem eſt noſtræ rationis regio, et via; horum nos hominum ſectam atque inſtituta perſequimur.

LXXI. Videmus, quanta ſit in invidia, quantoque in odio, apud quoſdam homines nobiles novorum hominum virtus et induſtria: ſi tantulum oculos dejecerimus, præſto eſſe inſidias: ſi ullum locum aperuerimus ſuſpicioni aut crimini, accipiendum eſſe ſtatim vulnus: eſſe nobis ſemper vigilandum, ſemper laborandum, videmus. Inimicitiæ ſunt? ſubeantur: labores? ſuſcipiantur. Etenim tacitæ magis et occultæ inimicitiæ timendæ ſunt, quam indictæ et apertæ. Hominum nobilium non fere quiſquam noſtræ induſtriæ favet; nullis noſtris officiis benevolentiam illorum allicere poſſumus; quaſi natura et genere disjuncti ſint, ita diſſident a nobis animo ac voluntate. Quare quid habent eorum inimicitiæ periculi, quorum animos jam ante habueris inimicos et invidos, quam ullas inimicitias ſuſceperis?

Quamobrem mihi, Judices, optandum eſt illud, in hoc reo

finem accuſandi facere; cum et populo Romano ſatisfactum, et receptum officium Siculis, neceſſariis meis, erit perſolutum. Deliberatum autem eſt, ſi res opinionem meam, quam de vobis habeo, fefellerit, non modo eos perſequi, ad quos maxime culpa corrupti judicii, ſed etiam illos, ad quos conſcientiæ contagio, pertinebit. Proinde ſi qui ſunt, qui in hoc reo aut potentes, aut audaces, aut artifices, ad corrumpendum judicium velint eſſe, ita ſint parati, ut, diſceptante populo Romano, mecum ſibi rem videant futuram. Et, ſi me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt, ſatis vehementem, ſatis perſeverantem, ſatis vigilantem, eſſe cognorunt; exiſtiment, in his hominibus, quorum ego inimicitias, populi Romani ſalutis cauſa, ſuſcepero, multo graviorem atque acriorem futurum.

LXXII. Nunc te, Jupiter Optime, Maxime, cujus iſte donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio, atque iſta arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum ab regibus, tibi dicatum atque promiſſum, per nefarium ſcelus de regiis manibus extorſit; cujuſque ſanctiſſimum et pulcherrimum ſimulacrum Syracuſis ſuſtulit: teque, Juno regina, cujus duo fana duabus in inſulis poſita ſociorum, Melitæ et Sami, ſanctiſſima et antiquiſſima, ſimili ſcelere idem iſte omnibus donis ornamentiſque nudavit: teque, Minerva, quam item iſte duobus in clariſſimis et religioſiſſimis templis expilavit; Athenis, cum auri grande pondus, Syracuſis, cum omnia, præter tectum et parietes, abſtulit: teque, Latona, et Apollo, et Diana, quorum iſte Deli non fanum, ſed, ut hominum opinio et religio fert, ſedem antiquam divinumque domicilium, nocturno latrocinio atque impetu compilavit: etiam te, Apollo, quem iſte Chio ſuſtulit: teque etiam atque etiam, Diana, quam Pergæ ſpoliavit; cujus ſimulacrum ſanctiſſimum Segeſtæ, bis apud Segeſtanos conſecratum, ſemel ipſorum religione, iterum P. Africani victoria, tollendum aſportandumque curavit: teque, Mercuri, quem Verres in villa, et in privata aliqua palæſtra, poſuit; P. Africanus in urbe ſociorum, et in gymnaſio Tyndaritanorum, juventutis illorum cuſtodem ac præſidem voluit eſſe: teque,

Hercules, quem iſte Agrigenti, nocte intempeſta, ſervorum inſtructa et comparata manu, convellere ex ſuis ſedibus, atque auferre, conatus eſt: teque, ſanctiſſima mater Idæa, quam apud Enguinos auguſtiſſimo et religioſiſſimo in templo ſic ſpoliatam reliquit, ut nunc nomen modo Africani, et veſtigia violatæ religionis maneant; monumenta victoriæ, fanique ornamenta, non extent: voſque, omnium rerum forenſium, conſiliorum maximorum, legum judiciorumque, arbitri et teſtes, celeberrimo in loco Prætorii locati, Caſtor et Pollux, quorum e templo quæſtum ſibi iſte, et prædam maximam, improbiſſime comparavit: omneſque Dii, qui vehiculis thenſarum ſolemnes cœtus ludorum initis, quorum iter iſte ad ſuum quæſtum, non ad religionum dignitatem, faciendum exigendumque curavit: teque, Ceres, et Libera, quarum ſacra, ſicut opiniones hominum ac religiones ferunt, longe maximis, atque occultiſſimis, cæremoniis continentur; a quibus initia vitæ atque victus, legum, morum, manſuetudinis, humanitatis exempla, hominibus et civitatibus data ac diſpertita eſſe dicuntur; quarum ſacra populus Romanus, a Græcis aſcita et accepta, tanta religione et publice et privatim tuetur, non ut ab aliis huc allata, ſed ut cæteris hinc tradita, eſſe videantur; quæ ab iſto uno ſic polluta et violata ſunt, ut ſimulacrum Cereris unum, quod a viro non modo tangi, ſed ne aſpici quidem, fas fuit, e ſacrario Catinæ convellendum auferendumque curaverit; alterum autem Ennæ ex ſua ſede ac domo ſuſtulerit, quod erat tale, ut homines, cum viderent, aut ipſam videre ſe Cererem, aut effigiem Cereris, non humana manu factam, ſed cælo delapſam, arbitrarentur: vos etiam atque etiam imploro et appello, ſanctiſſimæ Deæ, quæ illos Ennenſes lacus lucoſque colitis, cunctæque Siciliæ, quæ mihi defendenda tradita eſt, præſidetis; a quibus inventis frugibus, et in orbem terrarum diſtributis, omnes gentes ac nationes veſtri religione numinis continentur: cæteros item Deos Deaſque omnes imploro atque obteſtor, quorum templis et religionibus iſte, nefario quodam furore et audacia inſtinctus, bellum ſacrilegum ſemper impiumque habuit indictum, ut, ſi in hoc reo, atque in hac cauſa, omnia mea

conſilia ad ſalutem ſociorum, dignitatem populi Romani, fidem meam, ſpectaverunt; ſi nullam ad rem, niſi ad officium et veritatem, omnes meæ curæ, vigiliæ, cogitationeſque elaborarunt; quæ mea mens in ſuſcipienda cauſa fuit, fides in agenda, eadem veſtra in judicanda ſit. Denique uti C. Verrem, ſi ejus omnia ſunt inaudita et ſingularia facinora ſceleris, audaciæ, perfidiæ, libidinis, avaritiæ, crudelitatis, dignus exitus ejuſmodi vita atque factis, veſtro judicio, conſequatur: utque reſpublica, meaque fides, una hac accuſatione mea contenta ſit; mihique poſthac bonos potius defendere liceat, quam improbos accuſare neceſſe ſit.

PRO

M. FONTEIO.

ORATIO XI.

I. *** Hoc Prætore, oppreſſam eſſe ære alieno Galliam. A quibus verſuras tantarum pecuniarum factas eſſe dicunt? a Gallis? nihil minus. A quibus igitur? a civibus Romanis, qui negotiantur in Gallia. Cur eorum verba non audimus? cur eorum tabulæ nullæ proferuntur? Inſector ultro, atque inſto accuſatori, Judices: inſector, inquam, et flagito teſtes. Plus ego in hac cauſa laboris et operæ conſumo in poſcendis teſtibus, quam cæteri defenſores in refutandis. Audaciter hoc dico, Judices; non temere confirmo. Referta Gallia negotiatorum eſt, plena civium

*** *Deſunt permulta.*

Romanorum. Nemo Gallorum ſine cive Romano quidquam negotii gerit; nummus in Gallia nullus ſine civium Romanorum tabulis commovetur.

Videte quo deſcendam, Judices; quam longe videar ab conſuetudine mea, et cautione, ac diligentia, diſcedere. Unæ tabulæ proferantur, in quibus veſtigium ſit aliquod, quod ſignificet, pecuniam Fonteio datam; unum ex toto negotiatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum, numero teſtem producant; vere accuſatum eſſe concedam. Pro Dii immortales! quæ eſt hæc cauſa? quæ defenſio? Provinciæ Galliæ M. Fonteius præfuit; quæ conſtat ex iis generibus hominum et civitatum, qui, ut vetera mittam, partim noſtra memoria bella cum populo Romano acerba ac diuturna geſſerunt; partim modo ab noſtris imperatoribus ſubacti, modo bello domiti, modo triumphis ac monumentis notati, modo ab ſenatu agris urbibuſque multati ſunt; partim, qui cum ipſo M. Fonteio ferrum ac manus contulerunt, multoque ejus ſudore ac labore ſub populi Romani imperium ditionemque ceciderunt. Eſt in eadem provincia Narbo Marcius, colonia noſtrorum civium, ſpecula populi Romani, ac propugnaculum, iſtis ipſis nationibus oppoſitum et objectum. Eſt item urbs Maſſilia, de qua ante dixi, fortiſſimorum fideliſſimorumque ſociorum, qui Gallicorum bellorum pericula populo Romano copiis armiſque compenſarunt. Eſt præterea numerus civium Romanorum, atque hominum honeſtiſſimorum.

II. Huic provinciæ, quæ ex hac gentium varietate conſtaret, M. Fonteius, ut dixi, præfuit. Qui erant hoſtes, ſubegit: qui proximi fuerant, eos ex iis agris, quibus erant multati, decedere coegit: cæteris, qui idcirco magnis ſæpe erant bellis ſuperati, ut ſemper populo Romano parerent, magnos equitatus ad ea bella, quæ tum in toto orbe terrarum a populo Romano gerebantur, magnas pecunias ad eorum ſtipendium, maximum frumenti numerum ad Hiſpanienſe bellum tolerandum, imperavit. Is qui geſſit, in judicium vocatur: vos, qui in re non interfuiſtis, cauſam una cum populo Romano cognoſcitis. Dicunt

contra, quibus invitiſſimis imperatum eſt: dicunt, qui ex agris ex M. Fonteii decreto decedere ſunt coacti: dicunt, qui ex bello, cæde, et fuga nunc primum audent contra M. Fonteium inermem conſiſtere. Quid coloni Narbonenſes? quid volunt? quid exiſtimant? Hunc per vos volunt; ſe per hunc incolumes exiſtimant eſſe. Quid Maſſilienſium civitas? hunc præſentem iis affecit honoribus, quos habuit ampliſſimos: vos autem abſens orat atque obſecrat, ut ſua religio, laudatio, auctoritas, aliquid apud veſtros animos momenti habuiſſe videatur. Quid? civium Romanorum quæ voluntas eſt? Nemo eſt ex tanto numero, quin hunc optime de provincia, de imperio, de ſociis, et civibus, meritum eſſe arbitretur.

III. Quoniam igitur videtis, qui oppugnatum M. Fonteium, cognoſtis, qui defenſum, velint; ſtatuite nunc, quid veſtra æquitas, quid populi Romani dignitas, poſtulet: utrum colonis veſtris, negotiatoribus veſtris, amiciſſimis atque antiquiſſimis ſociis, et credere et conſulere malitis; an iis, quibus neque propter iracundiam fidem, neque propter infidelitatem honorem, habere debetis. Quid, ſi majorem hominum etiam honeſtiſſimorum copiam affero, qui hujus virtuti atque innocentiæ teſtimonio poſſint eſſe? tamenne plus Gallorum conſenſio valebit, quam ſummæ auctoritatis hominum? Cum Galliæ Fonteius præeſſet, ſcitis, Judices, maximos populi Romani exercitus in duabus Hiſpaniis, clariſſimoſque imperatores, fuiſſe. Quam multi equites Romani, quam multi tribuni militum, quales, et quot, et quoties legati ad eos exercitus? Præterea Cn. Pompeius, maximus atque ornatiſſimus, hiemavit in Gallia, M. Fonteio imperante. Satiſne vobis multos, ſatis idoneos, teſtes et conſcios videtur ipſa fortuna eſſe voluiſſe earum rerum, quæ M. Fonteio Prætore gererentur in Gallia? Quem ex tanto hominum numero teſtem in hac cauſa producere poteſtis? Quis eſt ex eo numero, qui vobis auctor placeat? eo nos jam laudatore et teſte utemur.

Dubitabitis etiam diutius, Judices, quin illud, quod initio vobis propoſui, veriſſimum ſit, aliud per hoc judicium nihil agi,

niſi ut, M. Fonteio oppreſſo teſtimoniis eorum, quibus multa reipublicæ cauſa invitiſſimis imperata ſunt, ſegniores poſthac ad imperandum cæteri ſint, cum videant eos oppugnari, quibus oppreſſis, populi Romani imperium incolume eſſe non poſſit?

IV. Objectum eſt etiam, quæſtum M. Fonteium ex viarum munitione feciſſe; ut aut ne cogeret munire, aut id, quod munitum eſſet, ne improbaret. Si et coacti ſunt munire omnes, et multorum opera improbata ſunt; certe utrumque falſum eſt, et ob vacationem pretium datum, cum immunis nemo fuerit; et ob probationem, cum multa improbata ſint. Quid, ſi hoc crimen optimis nominibus delegare poſſimus, et ita, ut non culpam in alios transferamus, ſed uti doceamus, eos iſti munitioni præfuiſſe, qui facile officium ſuum et præſtare et probare poſſunt? tamenne vos omnia in M. Fonteium, iratis teſtibus freti, conferetis? Cum majoribus reipublicæ negotiis M. Fonteius impediretur, et cum ad rempublicam pertineret, viam Domitiam munire, legatis ſuis, primariis viris, C. Annio Bellieno et C. Fonteio negotium dedit. Itaque præfuerunt: imperaverunt pro dignitate ſua, quod viſum eſt, et probaverunt. Quod vos, ſi nulla alia ex re, ex literis quidem veſtris, quas ſcripſiſtis, et miſſis, et allatis, certe ſcire potuiſtis. Quas ſi antea non legiſtis, nunc ex nobis, quid de iis rebus Fonteius ad legatos ſuos ſcripſerit, quid ad eum illi reſcripſerint, cognoſcite. LITERÆ AD C. ANNIUM LEG. AD C. FONTEIUM LEG. LITERÆ A C. ANNIO LEG. A C. FONTEIO LEG. Satis opinor eſſe perſpicuum, Judices, hanc rationem munitionis neque ad M. Fonteium pertinere, et ab iis eſſe tractatam, quos nemo poſſit reprehendere.

V. Cognoſcite nunc de crimine vinario, quod illi invidioſiſſimum et maximum eſſe voluerunt. Crimen a Plætorio, Judices, ita conſtitutum eſt: Fonteio non in Gallia primum veniſſe in mentem, ut portorium vini inſtitueret, ſed hac in Italia propoſita ratione Roma profectum. Itaque Titurium Toloſæ quaternos denarios in ſingulas vini amphoras portorii nomine exegiſſe:

Croduni Porcium et Numium ternos victoriatos: Vulchalone Servæum binos H-S, et victoriatos mille. Atque in his locis, Croduni et Vulchalone, ab his portorium eſſe exactum, ſi qui Cobiamacho, qui vicus inter Toloſam et Narbonem eſt, diverterentur, neque Toloſam ire vellent: cum Eledioſolus tantum ſenos denarios ab his, qui ad hoſtem portarent, exegiſſet. Video, Judices, eſſe crimen, et genere ipſo magnum. Vectigal enim eſſe impoſitum fructibus noſtris dicitur: et pecuniam permagnam iſta ratione cogi potuiſſe confiteor, et invidiam: vel maxime enim inimici hanc rem ſermonibus divulgare voluerunt. Sed ego ita exiſtimo, quo majus crimen ſit id, quod oſtendatur eſſe falſum, hoc majorem ab eo injuriam fieri, qui id confingat. Vult enim magnitudine rei ſic occupare animos eorum, qui audiunt, ut difficilis aditus veritati relinquatur. * * *

VI. At hoc Galli negant. At ratio rerum, et vis argumentorum, coarguit. Poteſt igitur teſtibus judex non credere? Cupidis, et iratis, et conjuratis, et ab religione remotis, non ſolum poteſt, ſed etiam debet. Etenim ſi, quia Galli dicunt, idcirco M. Fonteius nocens exiſtimandus eſt; quid mihi opus eſt ſapiente judice? quid æquo quæſitore? quid oratore non ſtulto? Dicunt enim Galli: negare non poſſumus. Hic ſi ingenioſi, et periti, et æqui judicis, has partes eſſe exiſtimatis, ut, quoniam quidem teſtes dicunt, ſine ulla dubitatione credendum ſit; Salus ipſa virorum fortium innocentiam tueri non poteſt. Sin autem, in rebus judicandis, non minimam partem ad unamquamque rem æſtimandam, momentoque ſuo ponderandam, ſapientia judicis tenet; videte, ne multo veſtræ majores gravioreſque partes ſint ad cogitandum, quam ad dicendum meæ. Mihi enim ſemper unaquaque de re teſtis non ſolum ſemel, verum etiam breviter, interrogandus, et ſæpe etiam non interrogandus; ne aut irato facultas ad dicendum data, aut cupido auctoritas attributa, eſſe

* * * *Omnia de crimine vinario, de bello Vocontiorum, et de diſpoſitione hybernorum, deſiderantur.*

videatur. Vos et ſæpius eandem rem animis agitare, et diutius uno de teſte cogitare, poteſtis: et, ſi quem nos interrogare noluimus, quæ cauſa nobis tacendi fuerit, exiſtimare debetis. Quamobrem, ſi hoc, Judices, præſcriptum lege aut officio putatis, teſtibus credere; nihil eſt, cur alius alio judice melior, aut ſapientior, exiſtimetur. Unum eſt enim et ſimplex aurium judicium; et promiſcue et communiter ſtultis ac ſapientibus ab natura datum.

Quid eſt igitur, ubi elucere poſſit prudentia? ubi diſcerni ſtultus auditor, et credulus, ab religioſo et ſapienti judice? Nimirum illud, in quo ea, quæ dicuntur ab teſtibus, conjecturæ et cogitationi traduntur, quanta auctoritate, quanta animi æquitate, quanto pudore, quanta fide, quanta religione, quanto ſtudio exiſtimationis bonæ, quanta cura, quanto timore, dicantur.

VII. An vero vos id in teſtimoniis hominum barbarorum dubitabitis, quod perſæpe, et noſtra et patrum memoria, ſapientiſſimi judices de clariſſimis noſtræ civitatis viris dubitandum non putaverunt? qui Cn. et Q. Cæpionibus, L. et Q. Metellis, teſtibus in Q. Pompeium, hominem novum, non crediderunt: quorum virtuti, generi, rebus geſtis, fidem et auctoritatem in teſtimonio cupiditatis atque inimicitiarum ſuſpicio derogavit. Ecquem hominem vidimus, ecquem vere commemorare poſſumus, parem conſilio, gravitate, conſtantia, cæteris virtutibus, honoris, ingenii, rerum geſtarum ornamentis, M. Æmilio Scauro fuiſſe? tamen hujus, cujus injurati nutu prope terrarum orbis regebatur, jurati teſtimonio, neque in C. Fimbriam, neque in C. Memmium, creditum eſt. Noluerunt ii, qui judicabant, hanc patere inimicitiis viam, quem quiſque odiſſet, ut eum teſtimonio poſſet tollere. Quantus in L. Craſſo pudor fuerit, quod ingenium, quanta auctoritas, quis ignorat? tamen is, cujus etiam ſermo teſtimonii auctoritatem habebat, teſtimonio ipſo, quæ in M. Marcellum inimico animo dixit, probare non potuit.

Fuit, fuit, illis judicibus divinum ac ſingulare, Judices, conſilium, qui ſe non ſolum de reo, ſed etiam de accuſatore, de

teſte, judicare arbitrabantur, quid fictum, quid a fortuna ac tempore allatum, quid pretio corruptum, quid ſpe aut metu depravatum, quid a cupiditate aliqua aut inimicitiis profectum, videretur. Quæ ſi judex non amplectetur omnia conſilio; non animo ac mente circumſpiciet; ſi, ut quidque ex illo loco dicetur, ex oraculo aliquo dici arbitrabitur; profecto ſatis erit, id quod dixi antea, non ſurdum judicem huic muneri atque officio præeſſe. Nihil erit, quamobrem ille neſcio quis ſapiens homo, ac multarum rerum peritus, ad res judicandas requiratur.

VIII. An vero illi equites Romani, quos nos vidimus, qui nuper in republica judiciiſque maximis floruerunt, habuerunt tantum animi, tantum roboris, ut M. Scauro teſti non crederent: vos Volgarum atque Allobrogum teſtimoniis non credere timetis? Si inimico teſti credi non oportuit, inimicior Marcello Craſſus, aut Fimbriæ Scaurus, ex civilibus ſtudiis atque obtrectatione domeſtica, quam huic Galli? quorum, qui optima in cauſa ſunt, equites, frumentum, pecuniam, ſemel atque iterum, ac ſæpius invitiſſimi, dare coacti ſunt: cæteri, partim ex veteribus bellis agro multati, partim, ab hoc ipſo, bello ſuperati et oppreſſi.

Si, qui ob aliquod emolumentum ſuum cupidiùs aliquid dicere videntur, iis credi non convenit: credo majus emolumentum Cæpionibus et Metellis propoſitum fuiſſe ex Q. Pompeii damnatione, cum ſtudiorum ſuorum obtrectatorem ſuſtuliſſent, quam cunctæ Galliæ ex M. Fonteii calamitate; in qua illa provincia prope ſuam immunitatem, ac libertatem, poſitam eſſe arbitratur. An, ſi homines ipſos ſpectare convenit, id quod in teſte profecto valere plurimum debet, non modo cum ſummis civitatis noſtræ viris, ſed cum infimo cive Romano, quiſquam ampliſſimus Galliæ comparandus eſt? Scit Induciomarus, quid ſit teſtimonium dicere? movetur eo timore, quo noſtrum unuſquiſque, cum in eum locum productus eſt?

IX. Recordamini, Judices, quantopere laborare ſoleatis, non modo quid dicatis pro teſtimonio, ſed etiam, quibus verbis

utamini, ne quod minus moderate poſitum, ne quod ab aliqua cupiditate prolapſum, verbum eſſe videatur. Vultu denique laboratis, ne qua ſignificari poſſit ſuſpicio cupiditatis : ut et, cum proditis, exiſtimatio ſit quædam tacita de vobis pudoris ac religionis ; et, cum diſceditis, ea diligenter conſervata ac retenta videatur. Credo hæc eadem Induciomarum in teſtimonio timuiſſe, aut cogitaſſe : qui primùm illud verbum conſideratiſſimum noſtræ conſuetudinis, *Arbitror*, quo nos etiam tunc utimur, cum ea dicimus jurati, quæ comperta habemus, quæ ipſi vidimus, ex toto teſtimonio ſuo ſuſtulit, atque omnia ſe *ſcire* dixit. Verebatur enim videlicet, ne quid apud vos populumque Romanum de exiſtimatione ſua deperderet ; ne qua fama conſequeretur ejuſmodi, Induciomarum, talem virum, tum cupide, tam temere, dixiſſe. Non intelligebat, ſe in teſtimonio nihil præter vocem, et os, et audaciam, neque civibus ſuis, neque accuſatoribus noſtris, præſtare debere.

An vero iſtas nationes religione jurisjurandi, ac metu Deorum immortalium, in teſtimoniis dicendis commoveri arbitramini ? Quæ tantum a cæterarum gentium more ac natura diſſentiunt, quod cæteræ pro religionibus ſuis bella ſuſcipiunt, iſtæ contra omnium religiones. Illæ in bellis gerendis ab Diis immortalibus pacem ac veniam petunt ; iſtæ cum ipſis Diis immortalibus bella geſſerunt.

X. Hæ ſunt nationes, quæ quondam tam longe ab ſuis ſedibus, Delphos uſque, ad Apollinem Pythium, atque ad oraculum orbis terræ, vexandum ac ſpoliandum, profectæ ſunt. Ab iiſdem gentibus ſanctis, et in teſtimonio religioſis, obſeſſum Capitolium eſt, atque ille Jupiter, cujus nomine majores noſtri ſanctam teſtimoniorum fidem eſſe voluerunt.

Poſtremo his quidquam ſanctum ac religioſum videri poteſt ; qui etiam, ſi quando aliquo metu adducti Deos placandos eſſe arbitrantur, humanis hoſtiis eorum aras ac templa funeſtant ? ut ne religionem quidem colere poſſint, niſi eam ipſam prius ſcelere violarint. Quis enim ignorat, eos uſque ad hanc diem retinere

illam immanem ac barbaram conſuetudinem hominum immolandorum? Quamobrem quali fide, quali pietate, exiſtimatis eſſe eos, qui etiam Deos immortales arbitrentur hominum ſcelere, et ſanguine, facillime poſſe placari? cum his vos teſtibus veſtram religionem conjungetis? ab his quidquam ſancte aut moderate dictum putabitis?

Hoc veſtræ mentes, tam caſtæ, tam integræ, ſibi ſuſcipient, ut, cum omnes legati noſtri, qui illo triennio in Galliam venerunt, omnes equites Romani, qui in illa provincia fuerunt, omnes negotiatores ejus provinciæ, denique omnes, in Gallia qui ſunt, ſocii populi Romani atque amici, M. Fonteium incolumem eſſe cupiant; jurati privatim et publice laudent; vos tamen Gallis credere malitis? Quid ut ſecuti eſſe videamini? voluntatemne hominum? gravior igitur vobis erit hoſtium voluntas, quam civium? An dignitatem teſtium? poteſtis igitur ignotos notis, iniquos æquis, alienigenas domeſticis, cupidos moderatis, mercenarios gratuitis, impios religioſis, inimiciſſimos huic imperio ac nomini bonis ac fidelibus et ſociis et civibus, anteferre?

XI. An vero dubitatis, Judices, quin inſitas inimicitias iſtæ gentes omnes et habeant, et gerant, cum populi Romani nomine? Sic exiſtimatis eos hic ſagatos braccatoſque verſari, animo demiſſo atque humili, ut ſolent ii, qui affecti injuriis ad opem judicum ſupplices inferioreſque confugiunt? Nihil vero minus. Hi contra vagantur læti atque erecti paſſim toto foro, cum quibuſdam minis, et barbaro atque immani terrore verborum. Quod ego profecto non crederem, niſi aliquoties ex ipſis accuſatoribus vobiſcum ſimul, Judices, audiſſem; cum præciperent, ut caveretis, ne, hoc abſoluto, novum aliquod bellum Gallicum concitaretur.

Si M. Fonteium, Judices, in cauſa deficerent omnia; ſi turpi adoleſcentia, vita infami, magiſtratibus, quos ante oculos veſtros geſſit, convictus virorum bonorum teſtimoniis, legationibus flagitioſe obitis, inviſus ſuis omnibus, in judicium vocaretur; ſi in eo judicio colonorum populi Romani Narbonenſium, fideliſſimorum ſociorum Maſſilienſium, civium Romanorum omnium,

teſtimoniis tabuliſque premeretur: tamen eſſet vobis magnopere providendum, ne, quos ita afflictos a veſtris patribus majoribuſque accepiſſetis, ut contemnendi eſſent, eos pertimuiſſe, et eorum minis et terrore commoti eſſe, videremini. Nunc vero, cum lædat nemo bonus, laudent omnes veſtri cives atque ſocii; oppugnent ii, qui ſæpiſſime hanc urbem et hoc imperium oppugnarunt; cumque inimici M. Fonteii vobis ac populo Romano minentur; amici ac propinqui ſupplicent vobis: dubitabitis non modo veſtris civibus, qui maxime gloria ac laude ducuntur, verum etiam exteris nationibus ac gentibus, oſtendere, vos in ſententiis ferendis civi parcere, quam hoſti cedere, maluiſſe?

XII. Magna mehercule cauſa, Judices, abſolutionis cum cæteris cauſis hæc eſt, ne qua inſignis huic imperio macula atque ignominia ſuſcipiatur, ſi hoc ita perlatum erit in Galliam, ſenatum equiteſque populi Romani, non teſtimoniis Gallorum, ſed minis, commotos, rem ad illorum libidinem judicaſſe. Ita vero, ſi illi bellum facere conabuntur, excitandus nobis erit ab inferis C. Marius, qui Induciomaro iſti, minaci atque arroganti, par in belligerando eſſe poſſit: excitandus Cn. Domitius, et Q. Maximus, qui nationem Allobrogum, et reliquas, ſuis iterum armis conficiat atque opprimat: aut, quoniam id quidem non poteſt, orandus erit nobis amicus meus, M. Plætorius, ut ſuos novos clientes a bello faciendo deterreat, ut eorum iratos animos, atque horribiles impetus, deprecetur: aut, ſi non poterit, M. Fabium ſubſcriptorem ejus rogabimus, ut Allobrogum animos mitiget, quoniam apud illos Fabiorum nomen eſt ampliſſimum; ut velint iſti aut quieſcere, id quod victi ac ſubacti ſolent, aut, cum minantur, intelligere, ſe populo Romano non metum belli, ſed ſpem triumphi, oſtendere.

Quod ſi in turpi reo patiendum non eſſet, ut quidquam iſti ſe minis profeciſſe arbitrarentur; quid faciendum vobis in M. Fonteio arbitramini? de quo homine, Judices, (jam enim mihi videor hoc, prope cauſa duabus actionibus perorata, debere dicere) de quo vos homine, Judices, ne ab inimicis quidem

ullum fictum probroſum non modo crimen, ſed ne maledictum quidem, audiſtis. Ecquis unquam reus, præſertim in hac vitæ ratione verſatus, in honoribus petendis, in poteſtatibus, in imperiis, gerendis, ſic accuſatus eſt, ut nullum probrum, nullum facinus, nulla turpitudo, quæ a libidine, aut a petulantia, aut ab audacia, nata eſſet, ab accuſatore objiceretur, ſi non vera, attamen ficta, cum aliqua ratione, ac ſuſpicione?

XIII. M. Æmilium Scaurum, ſummum noſtræ civitatis virum, ſcimus accuſatum a M. Bruto. Extant orationes, ex quibus intelligi poteſt, multa in illum ipſum Scaurum eſſe dicta: falſo, quis negat? veruntamen ab inimico dicta, et objecta. Quam multa M'. Aquilius audivit in ſuo judicio? quam multa L. Cotta? denique P. Rutilius, qui, etſi damnatus eſt, mihi videtur tamen inter viros optimos, atque innocentiſſimos, eſſe numerandus. Ille igitur ipſe, homo ſanctiſſimus ac temperantiſſimus, multa audivit in ſua cauſa, quæ ad ſuſpicionem ſtuprorum ac libidinum pertinerent. Extat oratio hominis, ut opinio mea fert, noſtrorum hominum longe ingenioſiſſimi atque eloquentiſſimi, C. Gracchi; qua in oratione permulta in L. Piſonem turpia ac flagitioſa dicuntur. At in quem virum? qui tanta virtute atque integritate fuit, ut etiam illis optimis temporibus, cum hominem invenire nequam neminem poſſes, ſolus tamen Frugi nominaretur. Quem cum in concionem Gracchus vocari juberet, et viator quæreret, quem Piſonem? quod erant plures; *Cogis me*, inquit, *dicere inimicum meum, Frugi.* Is igitur vir, quem ne inimicus quidem ſatis in appellando ſignificare poterat, niſi ante laudaſſet; qui uno cognomine declarabatur, non modo quis eſſet, ſed etiam qualis eſſet; tamen in falſam atque iniquam probrorum inſimulationem vocabatur. M. Fonteius ita duabus actionibus accuſatus eſt, ut objectum nihil ſit, quo ſignificari veſtigium libidinis, petulantiæ, crudelitatis, audaciæ, poſſit: non modo nullum facinus hujus protulerunt, ſed ne dictum quidem aliquod reprehenderunt.

XIV. Quod ſi, aut quantam voluntatem habent ad hunc opprimendum, aut quantam ad maledicendum licentiam, tantum

haberent aut ad ementiendum animi, aut ad fingendum ingenii; non meliore fortuna ad probra non audienda Fonteius, quam illi, de quibus antea commemoravi, fuiſſet. Frugi igitur hominem, Judices, frugi, inquam, et in omnibus vitæ partibus moderatum ac temperantem, plenum pudoris, plenum officii, plenum religionis, videtis poſitum in veſtra fide, ac poteſtate; atque ita, ut commiſſus ſit fidei, permiſſus poteſtati.

Videte igitur, utrum ſit æquius, hominem honeſtiſſimum, virum fortiſſimum, civem optimum, dedi inimiciſſimis atque immaniſſimis nationibus, an reddi amicis; præſertim cum tot res ſint, quæ veſtris animis pro hujus innocentis ſalute ſupplicent: primum generis antiquitas, quam Tuſculo ex clariſſimo municipio profectam, in monumentis rerum geſtarum inciſam ac notatam videmus: tum autem continuæ præturæ, quæ et cæteris ornamentis, et exiſtimatione innocentiæ, maxime floruerunt: deinde recens memoria parentis, cujus ſanguine non ſolum Aſculanorum manus, a qua interfectus eſt, ſed totum illud ſociale bellum macula ſceleris imbutum eſt: poſtremo ipſe, cum in omnibus vitæ partibus honeſtus atque integer, tum in re militari cum ſummi conſilii et maximi animi, tum vero uſu quoque bellorum gerendorum in primis eorum hominum, qui nunc ſunt, exercitatus.

XV. Quare, ſi etiam monendi eſtis a me, Judices, quod non eſtis, videor hoc leviter pro mea auctoritate vobis præcipere poſſe, ut ex eo genere homines, quorum cognita virtus, induſtria, felicitas, in re militari ſit, diligenter vobis retinendos exiſtimetis. Fuit enim major talium virorum in hac republica copia: quæ cum eſſet, tamen eorum non modo ſaluti, ſed etiam honori, conſulebatur. Quid nunc vobis faciendum eſt, ſtudiis militaribus apud juventutem obſoletis; hominibus autem, ac ſummis ducibus, partim ætate, partim civitatis diſcordiis ac reipublicæ calamitate, conſumptis? cum tot bella aut a nobis neceſſario ſuſcipiantur, aut ſubito atque improviſa naſcantur? nonne et hominem ipſum ad dubia reipublicæ tempora reſervandum, et cæteros ſtudio laudis ac virtutis inflammandos, putatis?

Recordamini, quos legatos nuper in bello L. Julius, quos P. Rutilius, quos L. Cato, quos Cn. Pompeius, habuerit. Scietis fuiſſe tum M. Cornutum, L. Cinnam, L. Syllam, prætorios homines, belli gerendi peritiſſimos; præterea C. Marium, T. Didium, Q. Catulum, P. Craſſum, non literis homines ad rei militaris ſcientiam, ſed rebus geſtis ac victoriis, eruditos. Age vero, nunc inſerite oculos in curiam, introſpicite penitus in omnes reipublicæ partes. Utrum videtis, nihil poſſe accidere, ut tales viri deſiderandi ſint; an, ſi acciderit, eorum hominum copia populum Romanum abundare? Quæ ſi diligenter attendetis, profecto, Judices, virum ad labores belli impigrum, ad pericula fortem, ad uſum ac diſciplinam peritum, ad conſilia prudentem, ad caſum fortunamque felicem, domi vobis ac liberis veſtris retinere, quam inimiciſſimis populi Romani nationibus et crudeliſſimis tradere, et condemnare, maletis.

XVI. At infeſtis prope ſignis inferuntur Galli in Fonteium; et inſtant atque urgent ſummo cum ſtudio, ſumma cum audacia. Nos vero, Judices, non et multis et firmis præſidiis, vobis adjutoribus, iſti immani atque intolerandæ barbariæ reſiſtemus? Primum objicitur contra iſtorum impetus Macedonia, fidelis et amica populo Romano provincia: quæ cum ſe, ac ſuas urbes, non ſolum conſilio, ſed etiam manu, Fonteii conſervatam eſſe dicat; ut illa per hunc a Thracum adventu ac depopulatione defenſa fuit, ſic ab hujus nunc capite Gallorum impetus terroreſque depellit. Conſtituitur ex altera parte ulterior Hiſpania, quæ profecto non modo religione ſua reſiſtere iſtorum cupiditati poteſt, ſed etiam ſceleratorum hominum perjuria teſtimoniis ac laudationibus ſuis refutare. Atque ex ipſa etiam Gallia fideliſſima et graviſſima auxilia ſumuntur. Venit huic ſubſidio miſero, atque innocenti, Maſſilienſium cuncta civitas, quæ non ſolum ob eam cauſam laborat, ut huic, a quo ipſa ſervata eſt, parem gratiam referre videatur; ſed etiam, quod ea conditione, atque eo fato, ſe in his terris collocatam eſſe arbitratur, ne quid noſtris hominibus illæ gentes nocere poſſint.

Pugnat pariter pro ſalute M. Fonteii Narbonenſis colonia,

quæ, per hunc ipſa nuper obſidione hoſtium liberata, nunc ejuſdem miſeriis ac periculis commovetur. Denique, ut oportet bello Gallico, ut majorum jura moreſque præſcribunt, nemo eſt civis Romanus, qui ſibi ulla excuſatione utendum putet: omnes illius provinciæ publicani, agricolæ, pecuarii, cæteri negotiatores, uno animo M. Fonteium, atque una voce, defendunt.

XVII. Quod ſi tantas auxiliorum noſtrorum copias Induciomarus ipſe deſpexerit, dux Allobrogum, cæterorumque Gallorum; num etiam de matris hunc complexu, lectiſſimæ miſerrimæque fœminæ, vobis inſpectantibus, avellet atque abſtrahet? præſertim cum virgo Veſtalis ex altera parte germanum fratrem complexa teneat, veſtramque, Judices, ac populi Romani, fidem imploret: quæ pro vobis liberiſque veſtris tot annos in Diis immortalibus placandis occupata eſt, ut ea nunc, pro ſalute ſua, fratriſque ſui, animos veſtros placare poſſit. Cui miſeræ quod præſidium, quod ſolatium, reliquum eſt, hoc amiſſo? nam cæteræ fœminæ gignere ipſæ ſibi præſidia, et habere domi fortunarum omnium ſocium participemque, poſſunt: huic vero virgini quid eſt, præter fratrem, quod aut jucundum aut carum eſſe poſſit? Nolite pati, Judices, aras Deorum immortalium, Veſtæque matris, quotidianis virginis lamentationibus de veſtro judicio commoveri. Proſpicite, ne ille ignis æternus, nocturnis Fonteiæ laboribus vigiliiſque ſervatus, ſacerdotis veſtræ lacrymis extinctus eſſe dicatur. Tendit ad vos virgo Veſtalis manus ſupplices; eaſdem, quas pro vobis Diis immortalibus tendere conſuevit: cavete, ne periculoſum, ſuperbumque ſit, ejus vos obſecrationem repudiare, cujus preces ſi Dii aſpernarentur, hæc ſalva eſſe non poſſent.

Videtiſne ſubito, Judices, virum fortiſſimum, M. Fonteium, parentis et ſororis commemoratione lacrymas profudiſſe? Qui nunquam in acie pertimuerit, qui ſe armatus ſæpe in hoſtium manum multitudinemque immiſerit, cum in ejuſmodi periculis eadem ſe ſolatia ſuis relinquere arbitraretur, quæ ſuus pater ſibi reliquiſſet; idem nunc perturbato animo pertimeſcit, ne non modo ornamento et adjumento non ſit ſuis, ſed etiam cum

acerbiſſimo luctu dedecus æternum miſeris, atque ignominiam, relinquat.

O fortunam longe diſparem, M. Fontei, ſi deligere potuiſſes, ut potius telis tibi Gallorum, quam perjuriis, intereundum eſſet! Tum enim vitæ ſocia virtus, mortis comes gloria, fuiſſet. Nunc vero qui eſt dolor, victoriæ te, atque imperii, pœnas ad eorum arbitrium ſufferre, qui aut victi armis ſunt, aut invitiſſimi paruerunt? A quo periculo defendite, Judices, civem fortem, atque innocentem: curate, ut noſtris teſtibus plus quam alienigenis credidiſſe videamini; plus ſaluti civium, quam hoſtium libidini, conſuluiſſe; graviorem duxiſſe ejus obſecrationem, quæ veſtris ſacris præſit, quam eorum audaciam, qui cum omnium ſacris delubriſque bella geſſerunt. Poſtremo proſpicite, Judices, id quod ad dignitatem populi Romani maxime pertinet, ut plus apud vos preces virginis Veſtalis, quam minæ Gallorum, valuiſſe videantur.

PRO

A. CÆCINA.

ORATIO XII.

I. SI, quantum in agro lociſque deſertis audacia poteſt, tantum in foro atque in judiciis impudentia valeret; non minus nunc in cauſa cederet A. Cæcina Sex. Æbutii impudentiæ, quam tum in vi facienda ceſſit audaciæ. Verum et illud conſiderati hominis eſſe putavit, qua de re jure decertari oporteret, armis non contendere; et hoc conſtantis, quicum vi et armis certare noluiſſet, eum jure judicioque ſuperare.

Ac mihi quidem cum audax præcipue fuiſſe videtur Æbutius in convocandis hominibus, et armandis, tum impudens in judicio; non ſolum quod in judicium venire auſus eſt, (nam id quidem, tametſi improbe fit in aperta re, tamen malitia eſt jam uſitatum) ſed quod non dubitavit id ipſum, quod arguitur, confiteri. Niſi forte hoc rationis habuit, quoniam, ſi facta vis eſſet moribus, ſuperior in poſſeſſione retinenda non fuiſſet; quia contra jus moremque facta ſit, A. Cæcinam cum amicis metu perterritum profugiſſe: nunc quoque in judicio, ſi cauſa more inſtitutoque omnium defendatur, nos inferiores in agendo non futuros; ſin a conſuetudine recedatur, ſe, quo impudentius egerit, hoc ſuperiorem diſceſſurum. Quaſi vero aut in judicio poſſit idem improbitas, quod in vi confidentia; aut non eo libentius tum audaciæ ceſſerimus, quo nunc impudentiæ facilius obſiſteremus.

Itaque longe alia ratione, Recuperatores, ad agendam cauſam hac actione venio, atque initio veneram. Tum enim noſtræ cauſæ ſpes erat poſita in defenſione mea, nunc in confeſſione adverſarii; tum in noſtris, nunc vero in illorum, teſtibus: de quibus ego antea laborabam, ne, ſi improbi eſſent, falſi aliquid dicerent; ſi probi exiſtimarentur, quod dixiſſent, probarent: nunc ſum animo æquiſſimo. Si enim ſunt viri boni, me adjuvant, cum id jurati dicunt, quod ego injuratus inſimulo: ſin autem minus idonei, me non lædunt; cum, iis ſive creditur, creditur hoc ipſum quod nos arguimus; ſive fides non habetur, de adverſarii teſtium fide derogatur.

II. Veruntamen, cum illorum cauſæ actionem conſidero; non video, quid impudentius dici poſſit: cum autem veſtram in judicando dubitationem; vereor, ne id, quod videntur impudenter feciſſe, aſtute et callide fecerint. Nam, ſi negaſſent vim hominibus armatis eſſe factam, facile honeſtiſſimis teſtibus in re perſpicua tenerentur: ſin confeſſi eſſent, et id, quod nullo tempore jure fieri poteſt, tum ab ſe jure factum eſſe defenderent; ſperarunt, id quod aſſecuti ſunt, ſe injecturos vobis cauſam deliberandi, et judicandi juſtam moram, ac religionem. Simul

illud, quod indigniſſimum eſt, futurum arbitrati ſunt, ut in hac cauſa non de improbitate Sex. Æbutii, ſed de jure civili, judicium fieri videretur.

Qua in re, ſi mihi eſſet unius A. Cæcinæ cauſa agenda, profiterer ſatis idoneum eſſe me defenſorem, propterea quod fidem meam diligentiamque præſtarem : quæ cum ſunt in actore cauſæ, nihil eſt, in re præſertim aperta ac ſimplici, quod excellens ingenium requiratur. Sed cum de eo jure mihi dicendum ſit, quod pertineat ad omnes, quod conſtitutum ſit a majoribus, conſervatum uſque ad hoc tempus ; quo ſublato, non ſolum pars aliqua juris deminuta, ſed etiam vis ea, quæ juri maxime eſt adverſaria, judicio confirmata, eſſe videatur ; video ſummi ingenii cauſam eſſe : non uti demonſtretur quod ante oculos eſt, ſed ne, ſi quis vobis error in tanta re ſit objectus, omnes potius me arbitrentur cauſæ, quam vos religioni veſtræ, defuiſſe.

Quanquam ego mihi ſic perſuadeo, Recuperatores, non vos tam propter juris obſcuram dubiamque rationem bis jam de eadem cauſa dubitaſſe, quam, quod videtur ad ſummam illius exiſtimationem hoc judicium pertinere, moram ad condemnandum acquiſiſſe, ſimul et illi ſpatium ad ſeſe colligendum dediſſe. Quod quoniam jam in conſuetudinem venit, et id viri boni, veſtri ſimiles, in judicando faciunt, reprehendendum fortaſſe minus, querendum vero magis etiam, videtur : ideo quod omnia judicia aut diſtrahendarum controverſiarum, aut puniendorum maleficiorum, cauſa reperta ſunt : quorum alterum levius eſt, propterea quod et minus lædit, et perſæpe diſceptatore domeſtico dijudicatur ; alterum eſt vehementiſſimum, quod et ad graviores res pertinet, et non honorariam operam amici, ſed ſeveritatem judicis, ac vim, requirit.

Quod eſt gravius, et cujus rei cauſa maxime judicia conſtituta ſunt, id jam mala conſuetudine diſſolutum eſt. Nam ut quæque res eſt turpiſſima, ſic maxime et maturiſſime judicanda eſt : at ea, in qua exiſtimationis periculum eſt, tardiſſime judicatur.

III. Quî igitur convenit, quæ cauſa fuerit ad conſtituendum judicium, eandem moram eſſe ad judicandum ? Si quis, quod

ſpopondit, qua in re verbo ſe uno obligavit, id non facit, maturo judicio, ſine ulla religione judicis, condemnatur: qui per tutelam, aut ſocietatem, aut rem mandatam, aut fiduciæ rationem, fraudavit quempiam, in eo, quo delictum majus eſt, eo pœna eſt tardior. Eſt enim turpe judicium: et facto quidem turpe. Videte igitur quam inique accidat, quia res indigna ſit, ideo turpem exiſtimationem ſequi; quia turpis exiſtimatio ſequatur, ideo rem indignam non judicari.

At ſi quis mihi hoc Judex Recuperatorve dicat: *Potuiſti enim leviore actione confligere; potuiſti ad tuum jus faciliore et commodiore judicio pervenire. Quare aut muta actionem, aut noli mihi inſtare, ut judicem.* Tamen is aut timidior videatur quam fortem, aut cupidior quam ſapientem, judicem eſſe æquum eſt, ſi aut mihi præſcribat, quemadmodum meum jus perſequar, aut ipſe id, quod ad ſe delatum ſit, non audeat judicare. Etenim ſi Prætor is, qui judicia dat, nunquam petitori præſtituit, qua actione illum uti velit; videte quam iniquum ſit, conſtituta jam re, judicem, quid agi potuerit, aut quid poſſit, non quid actum ſit, quærere.

Veruntamen nimiæ veſtræ benignitati pareremus, ſi alia ratione jus noſtrum recuperare poſſemus. Nunc vero quis eſt, qui aut vim armatis hominibus factam relinqui putet oportere, aut ejus rei leviorem actionem nobis aliquam demonſtrare poſſit? Ex quo genere peccati, ut illi clamitant, vel injuriarum, vel capitis, judicia conſtituta ſunt, in eo poteſtis atrocitatem noſtram reprehendere, cum videatis nihil aliud actum, niſi poſſeſſionem per interdictum eſſe repetitam?

IV. Verum ſive vos exiſtimationis illius periculum, ſive juris dubitatio, tardiores fecit adhuc ad judicandum; alterius rei cauſam voſmetipſi jam vobis, ſæpius prolato judicio, ſuſtuliſtis; alterius ego vobis hodierno die cauſam profecto auferam, ne diutius de controverſia noſtra, ac de communi jure, dubitetis. Et, ſi forte videbor altius initium rei demonſtrandæ petiſſe, quam me ratio juris, et jus, de quo judicium eſt, et natura cauſæ, coegerit, quæſo ut ignoſcatis: non enim minus laborat A. Cæcina,

ne ſummo jure egiſſe, quam ne certum jus non obtinuiſſe, videatur.

M. Fulcinius fuit, Recuperatores, e municipio Tarquinienſi, qui et domi ſuæ cum primis honeſtus exiſtimatus eſt, et Romæ argentariam non ignobilem fecit. Is habuit in matrimonio Cæſenniam, eodem e municipio, ſummo loco natam, et probatiſſimam fœminam, ſicut et vivus multis ipſe rebus oſtendit, et in morte ſua teſtamento declaravit. Huic Cæſenniæ fundum in agro Tarquinienſi vendidit temporibus illis difficillimis ſolutionis. Cum uteretur dote uxoris numerata; quo mulieri eſſet res cautior, curavit, ut in eo fundo dos collocaretur. Aliquanto poſt, jam argentaria diſſoluta, Fulcinius huic fundo uxoris continentia quædam prædia, atque adjuncta, mercatur. Moritur Fulcinius: (multa enim, quæ ſunt in re, quia remota ſunt a cauſa, prætermittam) teſtamento facit heredem, quem habebat e Cæſennia, filium: uſumfructum omnium bonorum ſuorum Cæſenniæ legat, ut frueretur una cum filio.

Magnus honos viri jucundus mulieri fuiſſet, ſi diuturnum eſſe licuiſſet: frueretur enim bonis cum eo, quem ſuis bonis heredem eſſe cupiebat, et ex quo maximum fructum ipſa capiebat. Sed hunc fructum mature fortuna ademit. Nam brevi tempore M. Fulcinius adoleſcens mortuus eſt: heredem P. Cæſennium fecit: uxori grande pondus argenti, matrique partem bonorum majorem, legavit. Itaque in partem mulieres vocatæ ſunt.

V. Cum eſſet hæc auctio hereditaria conſtituta; Æbutius iſte, qui jamdiu Cæſenniæ viduitate ac ſolitudine aleretur, ac ſe ejus in familiaritatem inſinuaſſet hac ratione, ut cum aliquo ſuo compendio negotia mulieris, ſi qua acciderent, controverſiaſque, ſuſciperet; verſabatur quoque eo tempore in his rationibus auctionis, et partitionis: atque etiam ſe ipſe inferebat, et intrudebat; et in eam opinionem Cæſenniam adducebat, ut mulier imperita nihil putaret agi callide poſſe, ubi non adeſſet Æbutius.

Quam perſonam jam ex quotidiana cognoſcitis vita, Recuperatores, mulierum aſſentatoris, cognitoris viduarum, defenſoris nimium litigioſi, conciti ad rixam, inepti ac ſtulti inter viros,

inter mulieres periti juris, et callidi; hanc perſonam imponite Æbutio. Is enim Cæſenniæ fuit Æbutius: ne forte quæratis, num propinquus? nihil alienius. Amicus aut a patre, aut a viro, traditus? nihil minus. Quis igitur? ille, quem ſupra deformavi; voluntarius amicus mulieris, non neceſſitudine aliqua, ſed ficto officio, ſimulataque ſedulitate, conjunctus; magis opportuna opera nonnunquam, quam aliquando fideli.

Cum eſſet, ut dicere inſtitueram, conſtituta auctio Romæ, ſuadebant amici cognatique Cæſenniæ, id quod ipſi quoque mulieri in mentem veniebat; quoniam poteſtas eſſet emendi fundum illum Fulcinianum, qui fundo ejus antiquo continens eſſet, nullam eſſe rationem amittere ejuſmodi occaſionem; cum præſertim pecunia ex partitione deberetur: nuſquam eam poſſe melius collocari. Itaque mulier facere conſtituit: mandat, ut fundum ſibi emat. Cui tandem? cui putatis? an non in mentem venit omnibus hominis illius ad hoc munus, et ad omnia mulieris negotia, parati, ſine quo nihil ſatis caute, nihil ſatis callide, agi poſſet? Recte attenditis.

VI. Æbutio negotium datur. Adeſt ad tabulam: licetur Æbutius. Deterrentur emptores multi, partim gratia Cæſenniæ, partim etiam pretio. Fundus addicitur Æbutio: pecuniam argentario promittit Æbutius. Quo teſtimonio nunc vir optimus utitur, ſibi emptum eſſe: quaſi vero aut nos ei negemus addictum, aut tum quiſquam fuerit, qui dubitarit, quin emeretur Cæſenniæ, cum id plerique ſcirent; omnes fere audiſſent; hi conjectura aſſequi poſſent, cum pecunia Cæſenniæ ex illa hereditate deberetur; eam porro in prædiis collocari maxime expediret; eſſent autem prædia, quæ mulieri maxime convenirent; ea venirent; liceretur is, quem Cæſenniæ dare operam nemo miraretur, ſibi emere nemo poſſet ſuſpicari.

Hac emptione facta, pecunia ſolvitur a Cæſennia. Cujus rei putat iſte rationem reddi non poſſe, quod ipſe tabulas averterit: ſe autem habere argentarii tabulas, in quibus ſibi expenſa pecunia lata ſit, acceptaque relata: quaſi id aliter fieri oportuerit.

Cum omnia ita facta eſſent, quemadmodum nos defendimus, Cæſennia fundum poſſedit, locavitque: neque ita multo poſt A. Cæcinæ nupſit. Ut in pauca conferam, teſtamento facto mulier moritur. Facit heredem ex deunce, et ſemuncia, Cæcinam: ex duabus ſextulis M. Fulcinium, libertum ſuperioris viri: Æbutio ſextulam aſpergit. Hanc ſextulam illa mercedem iſti eſſe voluit aſſiduitatis, et moleſtiæ, ſi quam ſuſceperat: iſte autem hac ſextula ſe anſam retinere omnium controverſiarum putat.

VII. Jam principio auſus eſt dicere, non poſſe heredem eſſe Cæſenniæ Cæcinam; quod is deteriore jure eſſet, quam cæteri cives, propter incommodum Volaterranorum, calamitatemque civilem. Itaque homo timidus imperituſque, qui neque animi neque conſilii ſatis haberet, non putavit eſſe tanti hereditatem, ut de civitate in dubium veniret: conceſſit, credo, Æbutio, quantum vellet, de Cæſenniæ bonis ut haberet; immo, ut viro forti ac ſapienti dignum fuit, ita calumniam ſtultitiamque obtrivit ac contudit.

In poſſeſſione bonorum cum eſſet, et cum ipſe ſextulam ſuam nimium exaggeraret, nomine heredis arbitrum familiæ erciſcundæ poſtulavit. Atque illis paucis diebus, poſteaquam videt nihil ſe ab A. Cæcina poſſe, litium terrore, abradere; homini Romæ in foro denuntiat, fundum illum, de quo ante dixi, cujus iſtum emptorem demonſtravi fuiſſe mandatu Cæſenniæ, ſuum eſſe, ſeque ſibi emiſſe. Quid ais? Iſtius ille fundus eſt, quem ſine ulla controverſia quadriennium, hoc eſt, ex quo tempore fundus veniit, quoad vixit, poſſedit Cæſennia? Uſus enim, inquit, ejus, et fructus fundi, teſtamento viri, fuerat Cæſenniæ.

Cum hoc novæ litis genus tam malitioſe intenderet, placuit Cæcinæ, de amicorum ſententia, conſtituere, quo die in rem præſentem veniretur, et de fundo Cæcina moribus deduceretur. Colloquuntur: dies ex utriuſque commodo ſumitur. Cæcina cum amicis ad diem venit in caſtellum Axiam: ex quo loco fundus is, de quo agitur, non longe abeſt. Ibi certior fit a pluribus, homines permultos, liberos atque ſervos, coegiſſe et

armaſſe Æbutium. Cum id partim mirarentur, partim non crederent; ecce ipſe Æbutius in caſtellum venit: denuntiat Cæcinæ ſe armatos habere; abiturum eum non eſſe, ſi acceſſiſſet. Cæcinæ placuit, et amicis, quoad videretur ſalvo capite fieri poſſe, experiri. Tum de caſtello deſcendunt; in fundum proficiſcuntur: videtur temere commiſſum. Verum, ut opinor, hoc fuit cauſæ: tam temere iſtum re commiſſurum, quam verbis nuntiabatur, nemo putavit.

VIII. Atque iſte ad omnes introitus, qua adiri poterat non modo in eum fundum, de quo controverſia fuerat, ſed etiam in illum proximum, de quo nihil ambigebatur, armatos homines opponit. Itaque primo cum in antiquum fundum ingredi vellet, quod ea proxime accedi poterat; frequentes armati obſtiterunt.

Quo loco depulſus Cæcina, tamen, qua potuit, ad eum fundum profectus eſt, e quo ex conventu vim fieri oportebat: ejus autem fundi extremam partem oleæ directo ordine definiunt. Ad eas cum accederetur, iſte cum omnibus copiis præſto fuit, ſervumque ſuum, nomine Antiochum, ad ſe vocavit, et clara voce imperavit, ut eum, qui illum olearum ordinem intraſſet, occideret. Homo mea ſententia prudentiſſimus, Cæcina, tamen in hac re plus mihi animi, quam conſilii, videtur habuiſſe: nam, cum et armatorum multitudinem videret, et eam vocem Æbutii, quam commemoravi, audiſſet; tamen acceſſit propius, et jam ingrediens intra finem ejus loci, quem oleæ terminabant, impetum armati Antiochi, cæterorumque tela atque incurſus, refugit. Eodem tempore ſe in fugam conferunt una amici advocatique ejus, metu perterriti, quemadmodum illorum teſtem dicere audiſtis. His rebus ita geſtis, P. Dolabella Prætor interdixit, ut eſt conſuetudo, *De vi, hominibus armatis,* ſine ulla exceptione, tantum, ut, unde dejeciſſet, reſtitueret. Reſtituiſſe ſe dixit: ſponſio facta eſt: hac de ſponſione vobis judicandum eſt.

IX. Maxime fuit optandum Cæcinæ, Recuperatores, ut controverſiæ nihil haberet; ſecundo loco, ut ne cum tam improbo homine; tertio, ut cum tam ſtulto haberet: etenim non minus

nos ſtultitia illius ſublevat, quam lædit improbitas. Improbus fuit, quod homines coegit, armavit; coactis armatiſque, vim fecit. Læſit in eo Cæcinam: ſublevavit ibidem; nam in eas ipſas res, quas improbiſſime fecit, teſtimonia ſumpſit, et eis in cauſa teſtimoniis utitur.

Itaque mihi certum eſt, Recuperatores, antequam ad meam defenſionem meoſque teſtes venio, illius uti confeſſione et teſtimoniis. Quid confitetur, atque ita libenter confitetur, ut non ſolum fateri, ſed etiam profiteri, videatur, Recuperatores? Convocavi homines: coegi: armavi: terrore mortis, periculo capitis, ne accederes, obſtiti: ferro, inquit, ferro, et hoc dicit in judicio, te rejeci atque perterrui. Quid? teſtes quid aiunt? P. Vetilius, propinquus Æbutii, ſe Æbutio cum armatis ſervis veniſſe advocatum. Quid præterea? fuiſſe complures armatos. Quid aliud? minatum eſſe Æbutium Cæcinæ. Quid ego de hoc teſte dicam, niſi hoc, Recuperatores, ut idcirco non minus ei credatis, quod homo minus idoneus habetur; ſed ideo credatis, quod ex illa parte id dicit, quod illi cauſæ maxime eſt alienum?

A. Terentius, alter teſtis, non modo Æbutium, ſed etiam ſeipſum, arguit. In Æbutium hoc dicit, armatos homines fuiſſe: de ſe autem hoc prædicat, Antiocho, Æbutii ſervo, imperaſſe, ut in Cæcinam advenientem cum ferro invaderet. Quid loquar amplius hoc de homine? in quem ego dicere, cum rogarer a Cæcina, nunquam volui, ne arguere illum rei capitalis viderer: de eo dubito nunc, quomodo aut loquar, aut taceam, cum ipſe hoc de ſe juratus prædicet. Deinde L. Cælius non ſolum Æbutium cum armatis dixit fuiſſe compluribus, verum etiam cum advocatis perpaucis eo veniſſe Cæcinam. De hoc ego teſte detraham? cui æque, atque meo teſti, ut credatis, poſtulo.

X. P. Memmius ſecutus eſt, qui ſuum non parvum beneficium commemoravit in amicos Cæcinæ, quibus ſeſe viam per fratris ſui fundum dediſſe dixit, qua effugere poſſent, cum eſſent metu omnes perterriti. Huic ego teſti gratias agam, quod et in re miſericordem ſe præbuit, et in teſtimonio religioſum.

A. Attilius, et ejus filius L. Attilius, et armatos ibi fuiſſe, et

ſe ſuos armatos adduxiſſe, dixerunt: etiam hoc amplius; cum Æbutius Cæcinæ malum minaretur, ibi tum Cæcinam poſtulaſſe, ut moribus deductio fieret. Hoc idem P. Rutilius dixit, et eo libentius dixit, ut aliquo in judicio ejus teſtimonio creditum putaretur. Duo præterea teſtes nihil de vi, ſed de re ipſa atque emptione fundi, dixerunt; P. Cæſennius, auctor fundi, non tam auctoritate gravi, quam corpore, et argentarius Sex. Clodius, cui nomen eſt Phormio, nec minus niger, nec minus confidens, quam ille Terentianus eſt Phormio: nihil de vi dixerunt, nihil præterea, quod ad veſtrum judicium pertineret.

Decimo vero loco teſtis expectatus, et ad extremum reſervatus, dixit, ſenator populi Romani, ſplendor ordinis, decus atque ornamentum judiciorum, exemplar antiquæ religionis, Fidiculanius Falcula: qui cum ita vehemens acerque veniſſet, ut non modo Cæcinam perjurio ſuo læderet, ſed etiam mihi videretur iraſci; ita eum placidum mollemque reddidi, ut non auderet, ſicut meminiſtis, iterum dicere, quot millia fundus ſuus abeſſet ab urbe. Nam, cum dixiſſet minus abeſſe LIII, populus cum riſu acclamavit, ipſa eſſe: meminerant enim omnes, quantum in Albiano judicio accepiſſet.

In eum quid dicam, niſi id, quod negare non poſſit? veniſſe in conſilium publicæ quæſtionis, cum ejus conſilii judex non eſſet: et in eo conſilio, cum cauſam non audiſſet, et poteſtas eſſet ampliandi, dixiſſe, *ſibi liquere:* dum incognita re judicare voluiſſet, maluiſſe condemnare, quam abſolvere: cum, ſi uno minus damnarent, condemnari reus non poſſet, non ad cognoſcendam cauſam, ſed ad explendam damnationem, præſto fuiſſe. Utrum gravius aliquid in quempiam dici poteſt, quam ad hominem condemnandum, quem nunquam vidiſſet, neque audiſſet, adductum pretio eſſe? An certius quidquam objici poteſt, quam quod is, cui objicitur, ne nutu quidem infirmare conatur? Veruntamen is teſtis, ut facile intelligeretis, eum non adfuiſſe animo, cum ab illis cauſa ageretur, teſteſque dicerent, ſed tantiſper de aliquo reo cogitaſſe; cum omnes ante eum dixiſſent teſtes, armatos cum Æbutio fuiſſe complures, ſolus dixit, non fuiſſe.

Viſus eſt mihi primo veterator intelligere præclare, quid cauſa optaret; et tantummodo errare, quod omnes teſtes infirmaret, qui ante eum dixiſſent: cum ſubito ecce idem, qui ſolet, ſuos ſolos ſervos armatos fuiſſe dixit.

XI. Quid huic tu homini facias? nonne concedas interdum, ut excuſatione ſummæ ſtultitiæ ſummæ improbitatis odium deprecetur? Utrum, Recuperatores, his teſtibus non credidiſtis, cum, quid liqueret, non habuiſtis? At controverſia non erat, quin verum dicerent. An, in coacta multitudine, in armis, in telis, in præſenti metu mortis, perſpicuo periculo cædis, dubium vobis fuit, utrum eſſe vis aliqua videretur, necne? Quibus igitur in rebus vis intelligi poteſt, ſi in his non intelligetur? An vero illa defenſio vobis præclara viſa eſt? Non dejeci, ſed obſtiti: non enim te ſum paſſus in fundum ingredi; ſed armatos homines oppoſui, ut intelligeres, ſi in fundo pedem poſuiſſes, ſtatim tibi eſſe pereundum. Quid ais? is, qui armis perterritus, fugatus, pulſus eſt, non videtur eſſe dejectus?

Poſterius de verbo videbimus: nunc rem ipſam ponamus, quam illi non negant; et ejus rei jus actionemque quæramus. Eſt hæc res poſita, quæ ab adverſario non negatur: Cæcinam, cum ad conſtitutam diem, tempuſque, veniſſet, ut jus ac deductio moribus fieret, pulſum prohibitumque eſſe vi, coactis hominibus et armatis. Cum hoc conſtet, ego, homo imperitus juris, ignarus negotiorum ac litium, hanc puto me habere actionem, ut per interdictum meum jus teneam, atque injuriam tuam perſequar. Fac in hoc errare me, nec ullo modo poſſe per hoc interdictum id aſſequi, quod velim: te uti in hac re magiſtro volo. Quæro, ſitne aliqua hujus rei actio, an nulla. Convocari homines propter poſſeſſionis controverſiam non oportet: armari multitudinem, juris retinendi cauſa, non convenit: nec juri quidquam tam inimicum, quam vis: nec æquitati quidquam tam infeſtum eſt, quam convocati homines, et armati.

XII. Quod cum ita ſit, reſque ejuſmodi ſit, ut in primis a magiſtratibus animadvertenda eſſe videatur, iterum quæro, ſitne ejus rei aliqua actio, an nulla. Nullam eſſe dices? audire cupio:

qui in pace et otio, cum manum fecerit, copias pararit, multitudinem hominum coegerit, armarit, inſtruxerit, homines inermes, qui ad conſtitutum experiendi juris gratia veniſſent, armis, viris, terrore periculoque mortis, repulerit, fugarit, averterit, hoc dicat: Feci equidem, quæ dicis, omnia; et ea ſunt et turbulenta, et temeraria, et periculoſa. Quid ergo eſt? impune feci: nam, quid agas mecum ex jure civili, ac prætorio, non habes. Itane vero, Recuperatores? hoc vos audietis? et apud vos dici patiemini ſæpius? cum majores noſtri tanta diligentia prudentiaque fuerint, ut omnia omnium non modo tantarum rerum, ſed etiam tenuiſſimarum, jura ſtatuerint, perſecutique ſint, ut hoc genus unum, vel maximum, prætermitterent; ut, ſi qui me exire domo mea coegiſſent armis, haberem actionem, ſi qui introire prohibuiſſent, non haberem? Nondum de Cæcinæ cauſa diſputo, nondum de jure poſſeſſionis noſtræ loquor: tantum de tua defenſione, C. Piſo, queror.

Quando ita dicis, et ita conſtituis; Si Cæcina, cum in fundo eſſet, inde dejectus eſſet, tum per hoc interdictum eum reſtitui oportuiſſe; nunc vero dejectum nullo modo eſſe inde, ubi non fuerit; hoc interdicto nihil nos aſſecutos eſſe: quæro, ſi te hodie domum tuam redeuntem coacti homines et armati non modo limine tectoque ædium tuarum, ſed primo aditu veſtibuloque, prohibuerint, quid acturus ſis. Monet amicus meus te, L. Calpurnius, ut idem dicas, quod ipſe antea dixit, injuriarum. Quid? ad cauſam poſſeſſionis: quid? ad reſtituendum eum, quem oportet reſtitui: quid denique? ad jus civile, aut ad actoris notionem, et ad animadverſionem, ages injuriarum? Plus tibi ego largiar. Non ſolum egeris, verum etiam condemnaris licet: numquid magis poſſidebis? Actio enim injuriarum non jus poſſeſſionis aſſequitur, ſed dolorem imminutæ libertatis judicio pœnaque mitigat.

XIII. Prætor interea, Piſo, tanta de re tacebit? quemadmodum te reſtituat in ædes tuas, non habebit? Qui dies totos aut vim fieri vetat, aut reſtitui factam jubet; qui de foſſis, de cloacis, de minimis aquarum itinerumque controverſiis, interdicit, is

repente obmuteſcet? in atrociſſima re quid faciat, non habebit? et, C. Piſone domo tectiſque ſuis prohibito, prohibito, inquam, per homines coactos et armatos, Prætor, quemadmodum more et exemplo opitulari poſſit, non habebit? Quid enim dicet? aut quid tu, tam inſigni accepta injuria, poſtulabis? Unde vi prohibitus ſis, nemo unquam interdixit: novum eſt, non dico inuſitatum, verum omnino inauditum. Unde dejectus? quid proficies, cum illi hoc reſpondebunt tibi, quod tu nunc mihi? armatos ſe tibi obſtitiſſe, ne in ædes accederes; dejici porro nullo modo potuiſſe, qui non acceſſerit.

Dejicior ego, inquis, ſi quis meorum dejicitur. Omnino. Jam bene agis: a verbis enim recedis, et æquitate uteris. Nam verba ipſa ſi ſequi volumus, quomodo tu dejiceris, cum ſervus tuus dejicitur? Verum ita eſt, uti dicis: te dejectum debeo intelligere, etiamſi tactus non fueris. Nonne? Age nunc, ſi ne tuorum quidem quiſquam loco motus erit, atque omnes in ædibus adſervati ac retenti; tu ſolus prohibitus, et a tuis ædibus vi atque armis perterritus; utrum hanc actionem habebis, qua nos uſi ſumus, an aliam quampiam, an omnino nullam? Nullam eſſe actionem dicere in re tam inſigni, tamque atroci, neque prudentiæ neque auctoritatis tuæ eſt: alia ſi qua forte eſt, quæ nos fugerit, dic, quæ ſit; cupio diſcere.

Hæc ſi eſt, qua nos uſi ſumus; te judice vincamus neceſſe eſt: non enim vereor, ne hoc dicas, in eadem cauſa, eodem interdicto, te oportere reſtitui, Cæcinam non oportere. Etenim cui perſpicuum non ſit, ad incertum revocari bona, fortunas, poſſeſſiones omnium, ſi ulla ex parte ſententia hujus interdicti diminuta aut infirmata ſit? ſi, auctoritate virorum talium, jus armatorum hominum judicio approbatum videatur; in quo judicio non de armis dubitatum, ſed de verbis quæſitum, eſſe dicatur? Iſne apud vos obtinebit cauſam ſuam, qui ſe ita defenderit: Ejeci ego te armatis hominibus, non dejeci: ut tantum facinus non in æquitate defenſionis, ſed in una litera latuiſſe videatur? Hujuſce rei vos ſtatuetis nullam eſſe actionem, nulli experiendi jus conſtitutum, quod obſtiterit armatis hominibus,

qui, multitudine coacta, non introitu, ſed omnino aditu, quempiam prohibuerit?

XIV. Quid ergo? hoc quam habet vim? ut illa res aliquid aliqua ex parte differre videatur, utrum, pedem cum intulero, atque in poſſeſſionem veſtigium fecero, tum expellar atque dejiciar; an eadem vi, atque iiſdem armis, mihi ante occurratur, ne non modo intrare, verum etiam adſpicere, aut adſpirare, poſſim! quî hoc ab illo differt? ut ille cogatur reſtituere, qui ingreſſum expulerit; ille, qui ingredientem repulerit, non cogatur?

Videte, per Deos immortales! quod jus nobis, quam conditionem vobiſmetipſis, quam denique civitati legem, conſtituere velitis. Hujuſce generis una eſt actio per hoc interdictum, quo nos uſi ſumus, conſtituta: ea ſi nihil valet, aut ſi ad hanc rem non pertinet; quid negligentius, aut quid ſtultius, majoribus noſtris dici poteſt, qui aut tantæ rei prætermiſerint actionem, aut eam conſtituerint, quæ nequaquam ſatis verbis cauſam et rationem juris amplecteretur? Periculoſum eſt diſſolvi hoc interdictum: eſt captioſum omnibus, rem ullam conſtitui ejuſmodi, quæ, cum armis geſta ſit, reſcindi jure non poſſit: veruntamen eſt turpiſſimum illud, tantæ ſtultitiæ prudentiſſimos homines condemnari, ut vos judicetis, hujus rei interdictum, atque actionem, in mentem majoribus noſtris non veniſſe.

Queramur, inquit, licet: tamen hoc interdicto Æbutius non tenetur. Quid ita? Quod vis Cæcinæ facta non eſt. Dici in hac cauſa poteſt, ubi arma fuerint, ubi coacta hominum multitudo, ubi inſtructi, et certis locis cum ferro homines collocati, ubi minæ, pericula, terroreſque mortis, ibi vim non fuiſſe? Nemo, inquit, occiſus eſt, neque ſaucius. Quid ais? cum de poſſeſſionis controverſia, et de privatorum hominum contentione juris, loquamur, tu vim negabis eſſe factam, ſi cædes et occiſio facta non erit? Ego exercitus maximos ſæpe pulſos et fugatos eſſe dico, terrore ipſo impetuque hoſtium, ſine cujuſquam non modo morte, verum etiam vulnere.

XV. Etenim, Recuperatores, non ea ſola vis eſt, quæ ad corpus noſtrum vitamque pervenit, ſed etiam multo major ea, quæ,

periculo mortis injecto, formidine animum perterritum loco ſæpe, et certo de ſtatu, dimovet. Itaque ſaucii ſæpe homines, cum corpore debilitantur, animo tamen non cedunt, neque eum relinquunt locum, quem ſtatuerint defendere: at alii pelluntur integri; ut non dubium ſit, quin major adhibita vis ei ſit, cujus animus ſit perterritus, quam illi, cujus corpus vulneratum ſit.

Quod ſi vi pulſos dicimus exercitus eſſe eos, qui metu, ac tenui ſæpe ſuſpicione, periculi fugerunt; et, ſi non ſolum impulſu ſcutorum, neque conflictu corporum, neque ictu cominus, neque conjectione telorum, ſed ſæpe clamore ipſo militum, aut inſtructione, aſpectuque ſignorum, magnas copias pulſas eſſe et vidimus, et audivimus; quæ vis in bello appellatur, ea in otio non appellabitur? et, quod vehemens in re militari putatur, id leve in jure civili judicabitur? et, quod exercitus armatos movet, id advocationem togatorum non videbitur moviſſe? et vulnus corporis magis iſtam vim, quam terror animi, declarabit? et ſauciatio quæretur, cum fugam factam eſſe conſtabit? Tuus enim teſtis hoc dixit, metu perterritis noſtris advocatis, locum, qua effugerent, demonſtraſſe. Qui non modo ut fugerent, ſed etiam ipſius fugæ tutam viam, quæſierunt, his vis adhibita non videbitur? Quid igitur fugiebant? propter metum. Quid metuebant? vim videlicet. Poteſtis igitur principia negare, cum extrema conceditis? Fugiſſe perterritos confitemini: cauſam fugæ dicitis eandem, quam omnes intelligimus, arma, multitudinem hominum, incurſionem atque impetum armatorum: hæc ubi conceduntur eſſe facta, ibi vis facta negabitur?

XVI. At vero hoc quidem jam vetus eſt, et majorum exemplo multis in rebus uſitatum; cum ad vim faciendam veniretur, ſi quos armatos, quamvis procul, conſpexiſſent, ut ſtatim teſtificati diſcederent, optime ſponſionem facere poſſent, *Ni adverſus edictum Prætoris vis facta eſſet*. Itane vero? ſcire eſſe armatos, ſatis eſt, ut vim factam probes; in manus eorum incidere, non eſt ſatis? aſpectus armatorum ad vim probandam valebit; incurſus et impetus non valebit? qui abierit, facilius ſibi vim factam probabit, quam qui effugerit?

At ego hoc dico : ſi, ut primo in caſtello Cæcinæ dixit Æbutius, ſe homines coegiſſe et armaſſe, neque illum, ſi eo acceſſiſſet, abiturum, ſtatim Cæcina diſceſſiſſet ; dubitare vos non debuiſſe, quin Cæcinæ facta vis eſſet. Si vero, ſimul ac procul conſpexit armatos, receſſiſſet ; eo minus dubitaretis : omnis enim vis eſt, quæ periculo aut decedere nos alicunde cogit, aut prohibet accedere. Quod ſi aliter ſtatuetis ; videte, ne hoc vos ſtatuatis, qui vivus diſceſſerit, ei vim non eſſe factam ; ne hoc omnibus, in poſſeſſionum controverſiis, præſcribatis, ut confligendum ſibi, et armis decertandum, putent ; ne, quemadmodum in bello pœna ignavis ab imperatoribus conſtituitur, ſic in judiciis deterior cauſa ſit eorum, qui fugerint, quam qui ad extremum uſque contenderint.

Cum de jure, et legitimis hominum controverſiis, loquimur, et in his rebus vim nominamus, pertenuis vis intelligi debet. Vidi armatos, quamvis paucos : magna vis eſt. Deceſſi, unius hominis telo perterritus : dejectus detruſuſque ſum. Hoc ſi ita ſtatuetis, non modo non erit, cur depugnare quiſquam poſthac, poſſeſſionis cauſa, velit ; ſed ne illud quidem, cur repugnare. Sin autem vim ſine cæde, ſine vulneratione, ſine ſanguine, nullam intelligetis ; ſtatuetis, homines poſſeſſionis cupidiores, quam vitæ, eſſe oportere.

XVII. Age vero, de vi te ipſum habebo judicem, Æbuti : reſponde, ſi tibi videtur. In fundum Cæcina utrum noluit tandem, an non potuit, accedere ? Cum te obſtitiſſe et repudiaſſe dicis, certe hunc voluiſſe concedis. Potes igitur dicere, non ei vim fuiſſe impedimento, cui, cum cuperet, eoque conſilio veniſſet, per homines coactos non ſit licitum accedere ? Si enim id, quod maxime voluit, nullo modo potuit ; vis profecto quædam obſtiterit neceſſe eſt : aut tu dic, quamobrem, cum vellet accedere, non acceſſerit.

Jam vim factam negare non potes. Dejectus quemadmodum ſit, qui non acceſſerit, id quæritur : demoveri enim et depelli de loco neceſſe eſt eum, qui dejiciatur. Id autem accidere ei quî poteſt, qui omnino in eo loco, unde ſe dejectum eſſe dicit,

nunquam fuit? Quod ſi fuiſſet, et ex eo loco, metu permotus, fugiſſet, cum armatos vidiſſet; diceresne eſſe dejectum? Opinor. An tu, qui tam diligenter, et tam callide, verbis controverſias, non æquitate, dijudicas; et jura non utilitate communi, ſed literis, exprimis; poteriſne dicere, dejectum eſſe eum, qui tactus non erit? Quid? detruſum dices? nam eo verbo antea Prætores in hoc interdicto uti ſolebant. Quid ais? poteſtne detrudi quiſquam, qui non attingitur? Nonne, ſi verbum ſequi volumus, hoc intelligamus neceſſe eſt, eum detrudi, cui manus afferantur? neceſſe eſt, inquam, ſi ad verbum rem volumus attingere, neminem ſtatu detruſum, qui non, adhibita vi, manu demotus et actus præceps intelligatur.

Dejectus vero quî poteſt eſſe quiſquam, niſi in inferiorem locum de ſuperiore motus? Poteſt pulſus, fugatus, ejectus denique; illud vero nullo modo poteſt, dejectus eſſe quiſquam, non modo qui tactus non ſit, ſed ne æquo quidem et plano loco. Quid ergo? hoc interdictum putamus eorum eſſe cauſa compoſitum, qui ſe præcipitatos ex locis ſuperioribus dicerent? eos enim vere poſſumus dicere eſſe dejectos.

XVIII. An non, cum voluntas, et conſilium, et ſententia, interdicti intelligatur, impudentiam ſummam, aut ſtultitiam ſingularem, putabimus, in verborum errore verſari; rem, et cauſam, et utilitatem communem, non relinquere ſolum, ſed etiam prodere? An hoc dubium eſt, quin neque verborum tanta copia ſit, non modo in noſtra lingua, quæ dicitur eſſe inops, ſed ne in alia quidem ulla, res ut omnes ſuis certis ac propriis vocabulis nominentur; neque vero quidquam opus ſit verbis, cum ea res, cujus cauſa verba quæſita ſint, intelligatur? Quæ lex, quod ſenatus-conſultum, quod magiſtratus edictum, quod fœdus, aut pactio, quod (ut ad privatas res redeam) teſtamentum, quæ judicia, aut ſtipulationes, aut pacti et conventi formula, non infirmari, aut convelli, poteſt, ſi ad verba rem deflectere velimus; conſilium autem eorum, qui ſcripſerunt, et rationem, et auctoritatem, relinquamus?

Sermo mehercule et familiaris et quotidianus non cohærebit,

ſi verba inter nos aucupabimur. Denique imperium domeſticum nullum erit, ſi ſervulis hoc noſtris conceſſerimus, ut ad verba nobis obediant; non ad id, quod ex verbis intelligi poſſit, obtemperent. Exemplis nunc uti videlicet mihi neceſſe eſt harum rerum omnium? non occurrit unicuique veſtrum aliud alii in omni genere exemplum, quod teſtimonio ſit, non ex verbis aptum pendere jus, ſed verba ſervire hominum conſiliis et auctoritatibus?

Ornate et copioſe L. Craſſus, homo longe eloquentiſſimus, paulo ante quam nos in forum venimus, judicio centumvirali hanc ſententiam defendit, et facile, cum contra eum prudentiſſimus homo Q. Mucius diceret, probavit omnibus, M'. Curium, qui heres inſtitutus eſſet ita, *mortuo poſtumo filio*, cum filius non modo non mortuus, ſed ne natus quidem eſſet, heredem eſſe oportere. Quid? verbis ſatis hoc cautum erat? minime. Quæ res igitur valuit? voluntas. Quæ ſi, tacitis nobis, intelligi poſſet, verbis omnino non uteremur: quia non poteſt, verba reperta ſunt, non quæ impedirent, ſed quæ indicarent, voluntatem.

XIX. Lex uſum et auctoritatem fundi jubet eſſe biennium: at utimur eodem jure in ædibus, quæ in lege non appellantur. Si via ſit immunita, jubet, qua velit, agere jumentum: poteſt hoc ex verbis intelligi, licere, ſi via ſit in Brutiis immunita, agere, ſi velit, jumentum per M. Scauri Tuſculanum. Actio eſt in auctorem præſentem his verbis, *Quandoquidem te in jure conſpicio:* hac actione Appius ille Cæcus uti non poſſet, ſi tam vere homines verba conſectarentur, ut rem, cujus cauſa verba ſunt, non conſiderarent. Teſtamento ſi recitatus heres eſſet pupillus Cornelius, iſque jam annos xx haberet; vobis interpretibus, amitteret hereditatem.

Veniunt in mentem mihi permulta; vobis plura, certo ſcio. Verum, ne nimium multa complectamur, atque ab eo, quod propoſitum eſt, longius aberret oratio; hoc ipſum interdictum, de quo agitur, conſideremus. Intelligetis enim in eo ipſo, ſi in verbis jus conſtituamus, omnem utilitatem nos hujus interdicti,

dum verſuti et callidi volumus eſſe, amiſſuros. *Unde tu, aut familia, aut procurator tuus.* Si me villicus tuus ſolus dejeciſſet; non familia dejeciſſet, ut opinor, ſed aliquis de familia. Recte igitur diceres te reſtituiſſe? quippe. Quid enim facilius eſt, quam probari iis, qui Latine ſciant, in uno ſervulo familiæ nomen non valere? Si vero ne habeas quidem ſervum, præter eum, qui me dejecerit; clames videlicet, Si habeo familiam, a familia mea fateor te eſſe dejectum. Neque dubium eſt, quin, ſi ad rem judicandam verbo ducimur, non re, familiam intelligamus, quæ conſtet ex ſervis pluribus; quin unus homo familia non ſit: verbum certe hoc non modo poſtulat, ſed etiam cogit. At vero ratio juris, interdictique vis, et Prætorum voluntas, et hominum prudentium conſilium et auctoritas, reſpuat hanc defenſionem, et pro nihilo putet.

XX. Quid ergo? iſti homines Latine non loquuntur? immo vero tantum loquuntur, quantum eſt ſatis ad intelligendam voluntatem: cum ſibi hoc propoſuerint, ut, ſive me tu dejeceris, ſive tuorum quiſpiam, ſive ſervorum, ſive amicorum, ut ſervos non numero diſtinguant, ſed appellent uno familiæ nomine. De liberis autem quiſquis eſt, procuratoris nomine appelletur: non quo omnes ſint, aut appellentur, procuratores, qui negotii noſtri aliquid gerant; ſed quia in hac re, cognita ſententia interdicti, verba ſubtiliter experiri omnia noluerunt. Non enim alia cauſa eſt æquitatis in uno ſervo, et in pluribus: non alia ratio juris in hoc genere duntaxat, utrum me tuus procurator dejecerit is, qui legitime procurator dicitur omnium rerum ejus, qui in Italia non ſit, abſitve reipublicæ cauſa, quaſi quidam pene dominus, hoc eſt, alieni juris vicarius; an tuus colonus, aut vicinus, aut cliens, aut libertus, aut quivis, qui illam vim dejectionemque tuo rogatu, aut tuo nomine, fecerit.

Quare, ſi ad eum reſtituendum, qui vi dejectus eſt, eandem vim habet æquitatis ratio; ea intellecta, certe nihil ad rem pertinet, quæ verborum vis ſit, ac nominum. Tam reſtitues, ſi tuus me libertus dejecerit, nulli tuo præpoſitus negotio, quam ſi procurator dejecerit: non quo omnes ſint procuratores, qui

aliquid noſtri negotii gerunt; ſed quod in hac re quæri nihil attinet. Tam reſtitues, ſi unus ſervulus, quam ſi familia dejecerit univerſa: non quo idem ſit ſervulus unus, quod familia; verum quia non, quibus verbis quidque dicatur, quæritur, ſed quæ res agatur. Etiam ut jam longius a verbo recedamus, ab æquitate ne tantulum quidem; ſi tuus ſervus nullus fuerit, ſed omnes alieni ac mercenarii, tamen et ipſi tuæ familiæ et genere, et nomine, continebuntur.

XXI. Perge porro hoc idem interdictum ſequi: *Hominibus coactis.* Neminem coegeris; ipſi convenerint ſua ſponte. Certe cogit is, qui congregat homines, et convocat: coacti ſunt ii, qui ab aliquo ſunt unum in locum congregati. Si non modo convocati non ſunt, ſed ne convenerunt quidem; ſed ii modo fuerunt, qui etiam antea, non vis ut fieret, verum colendi aut paſcendi cauſa, eſſe in agro conſueverant; defendes, homines coactos non fuiſſe: et verbo quidem ſuperabis, me ipſo judice; re autem, ne conſiſtes quidem ullo judice. Vim enim multitudinis reſtitui voluerunt, non ſolum convocatæ multitudinis: ſed, quia plerumque, ubi multitudine opus eſt, homines cogi ſolent, ideo de coactis compoſitum interdictum eſt: quod, etiam ſi verbo differre videbitur, re tamen erit unum, et omnibus in cauſis idem valebit, in quibus perſpicitur una atque eadem cauſa æquitatis.

Armatiſve. Quid dicemus? armatos, ſi Latine loqui volumus, quos appellare vere poſſumus? opinor eos, qui ſcutis teliſque parati ornatique ſunt. Quid igitur? ſi glebis, aut ſaxis, aut fuſtibus, aliquem de fundo præcipitem egeris; juſſuſque ſis, quem hominibus armatis dejeceris, reſtituere; reſtituiſſe te dices? Verba ſi valent; ſi cauſæ non ratione, ſed vocibus, ponderantur; me auctore dicito. Vinces profecto, non fuiſſe armatos eos, qui ſaxa jacerent, quæ de terra ipſi tollerent; non eſſe arma cæſpites, neque glebas; non fuiſſe armatos eos, qui prætereuntes ramum defringerent arboris; arma eſſe ſuis nominibus, alia ad tegendum, alia ad nocendum; quæ qui non habuerint, eos inermes fuiſſe vinces.

Verum ſi quidem erit armorum judicium; tum iſta dicito: juris judicium cum erit, et æquitatis; cave in iſta tam frigida, tam jejuna, calumnia delitefcas. Non enim reperies quemquam judicem, aut recuperatorem, qui, tanquam ſi arma militis inſpicienda ſint, ita probet armatum; ſed perinde valebit, quaſi ornatiſſimi fuerint, ſi reperientur ita parati fuiſſe, ut vim vitæ, aut corpori, potuerint afferre.

XXII. Atque, ut magis intelligas, quam verba nihil valeant: Si tu ſolus, aut quivis unus, cum ſcuto, cum gladio, impetum in me feciſſes, atque ego ita dejectus eſſem; audereſne dicere, interdictum eſſe de armatis hominibus, hic autem hominem armatum unum fuiſſe? Non, opinor, tam impudens eſſes. Atqui vide, ne multo nunc ſis impudentior: nam tum quidem omnes mortales implorare poſſes, quod homines in tuo negotio Latine loqui obliviſcerentur; quod inermes armati judicarentur; quod, cum interdictum eſſet de pluribus, commiſſa res eſſet ab uno; unus homo plures eſſe homines judicarentur.

Verum in his cauſis non verba veniunt in judicium, ſed ea res, cujus cauſa verba hæc in interdictum conjecta ſunt. Vim, quæ ad caput et ad vitam pertinet, reſtitui ſine ulla exceptione voluerunt. Ea fit plerumque per homines coactos armatoſque: quæ ſi alio conſilio, eodem periculo, facta ſit; eodem jure eſſe voluerunt. Non enim major eſt injuria, ſi tua familia, quam ſi tuus villicus: non, ſi tui ſervi, quam ſi alieni ac mercenarii: non, ſi tuus procurator, quam ſi vicinus, aut libertus tuus: non, ſi coactis hominibus, quam ſi voluntariis, aut etiam aſſiduis ac domeſticis: non, ſi armatis, quam ſi inermibus, qui vim haberent armatorum ad nocendum: non, ſi pluribus, quam ſi uno armato. Quibus enim rebus plerumque vis fit, ejuſmodi hæ res appellantur interdicto: ſi per alias res eadem facta vis eſt; ea, tametſi verbis interdicti non concluditur, tamen ſententia juris, atque auctoritate, retinetur.

XXIII. Venio nunc ad illud tuum: *Non dejeci, ſi non ſivi accedere.* Puto te ipſum, Piſo, perſpicere, quanto iſta ſit anguſtior

iniquiorque defenſio, quam ſi illa uterere: *Non fuerunt armati; cum fuſtibus et ſaxis fuerunt.* Si mehercule mihi, non copioſo homini ad dicendum, optio detur, utrum malim defendere, non eſſe dejectum eum, cui vi et armis ingredienti ſit occurſum; an, armatos non fuiſſe eos, qui ſine ſcutis ac ſine ferro fuerint: omnino ad probandum utramque rem videam infirmam nugatoriamque eſſe: ad dicendum autem, in altera videar mihi aliquid reperire poſſe, non fuiſſe armatos eos, qui neque ferri quidquam, neque ſcutum ullum, habuerint: hic vero hæream, ſi mihi defendendum ſit, eum, qui pulſus fugatuſque ſit, non eſſe dejectum.

Atque illud in tota defenſione tua mihi maxime mirum videbatur, te dicere, juris-conſultorum auctoritati obtemperari non oportere. Quod ego, tametſi non nunc primum, neque in hac cauſa ſolum, audio, tamen admodum mirabar, abs te quam ob rem diceretur. Nam cæteri tum ad iſtam hortationem decurrunt, cum ſe in cauſa putant habere æquum et bonum, quod defendant: ſi contra verbis et literis, et, ut dici ſolet, ſummo jure, contenditur; ſolent ejuſmodi iniquitati et boni et æqui nomen dignitatemque opponere. Tum illud, quod dicitur, *Sive, nive,* irrident: tum aucupia verborum, et literarum tendiculas, in invidiam vocant: tum vociferantur, ex æquo et bono, non ex callido verſutoque, jure rem judicari oportere: ſcriptum ſequi, calumniatoris eſſe: boni judicis, voluntatem ſcriptoris, auctoritatemque, defendere.

In iſta vero cauſa, cum tu ſis is, qui te verbo literaque defendas: cum tuæ ſint hæ partes, Unde dejectus es? an inde, quo prohibitus es accedere? ejectus es, non dejectus: cum tua ſit hæc oratio, Fateor, me homines coegiſſe; fateor, armaſſe; fateor, tibi mortem eſſe minitatum; fateor, hoc interdicto Prætoris vindicari, ſi voluntas et æquitas valeat; ſed ego invenio in interdicto verbum unum, ubi deliteſcam; non dejeci te ex eo loco, quem in locum prohibui ne venires.

XXIV. In iſta defenſione accuſas eos, qui conſuluntur, quod æquitatis cenſeant rationem, non verbi, haberi oportere. Et hoc

loco Scævolam dixiſti cauſam apud centumviros non tenuiſſe: quem ego antea commemoravi, quod idem faceret, quod tu nunc, (tametſi ille in aliqua cauſa faciebat, tu in nulla facis) tamen probaſſe nemini quod defendit, quia verbis oppugnare æquitatem videbatur. Cum id miror, te hoc in hac re, alieno tempore, et contra quam iſta cauſa poſtulaſſet, defendiſſe; tum illud vulgo in judiciis, et nonnunquam ab ingenioſis hominibus, defendi mihi mirum videri ſolet, nec juris-conſultis concedi, nec jus civile in cauſis ſemper valere, oportere.

Nam qui hoc diſputant, ſi id dicunt, non recte aliquid ſtatuere eos, qui conſulantur; non hoc debent dicere, juri civili, ſed hominibus ſtultis, obtemperari non oportere. Sin illos recte reſpondere concedunt, et aliter judicari dicunt oportere, male judicari oportere dicunt: neque enim fieri poteſt, ut aliud judicari de jure, aliud reſponderi, oporteat; nec ut quiſquam juris numeretur peritus, qui id ſtatuat eſſe jus, quod non oporteat judicari.

At eſt aliquando contra judicatum. Primum utrum recte, an perperam? Si recte; id fuit jus, quod judicatum eſt: ſin aliter; non dubium eſt, utrum judices, an juriſconſulti, vituperandi ſint. Deinde, ſi de jure vario quippiam judicatum eſt; non potius contra juris-conſultos ſtatuunt, ſi aliter pronuntiatum eſt, ac Mucio placuit, quam ex eorum auctoritate, ſi, ut Manilius ſtatuebat, ſic eſt judicatum. Etenim ipſe Craſſus non ita cauſam apud centumviros egit, ut contra juris-conſultos diceret; ſed ut hoc doceret, illud, quod Scævola defendebat, non eſſe juris; et in eam rem non ſolum rationes afferret, ſed etiam Q. Mucio, ſocero ſuo, multiſque peritiſſimis hominibus auctoribus uteretur.

XXV. Nam qui jus civile contemnendum putat, is vincula revellit non modo judiciorum, ſed etiam utilitatis, vitæque communis. Qui autem interpretes juris vituperat; ſi imperitos juris eſſe dicit, de hominibus, non de jure civili, detrahit: ſin peritis non putat eſſe obtemperandum, non homines lædit, ſed leges ac jura labefactat. Quod vobis venire in mentem profecto neceſſe

eſt; nihil eſſe in civitate tam diligenter, quam jus civile, retinendum. Etenim, hoc ſublato, nihil eſt, quare exploratum cuiquam poſſit eſſe, quid ſuum, aut quid alienum, ſit; nihil eſt, quod æquabile inter omnes, atque unum omnibus, eſſe poſſit.

Itaque in cæteris controverſiis atque judiciis, cum quæritur, aliquid factum, necne ſit; verum, an falſum, proferatur; et fictus teſtis ſubornari ſolet, et imponi falſæ tabulæ: nonnunquam, honeſto ac probabili nomine, bono viro, judici, error objici; improbo facultas dari, ut, cum ſciens perperam judicarit, teſtamentum aut tabulas ſecutus eſſe videatur. In jure nihil eſt ejuſmodi, Recuperatores: non tabulæ falſæ, non teſtis improbus: denique nimia iſta, quæ dominatur in civitate, potentia, in hoc ſolo genere quieſcit; quid agat, quomodo aggrediatur judicem, qua denique digitum proferat, non habet.

Illud enim poteſt dici judici ab aliquo non tam verecundo homine, quam gratioſo: Judica hoc factum eſſe, aut nunquam eſſe factum, vel cogitatum: crede huic teſti: has comproba tabulas. Hoc non poteſt: Cui filius agnatus ſit, ejus teſtamentum non eſſe ruptum, judica: quod mulier ſine tutore auctore promiſerit, deberi. Non eſt aditus ad hujuſmodi res, neque potentiæ cujuſquam, neque gratiæ: denique, quo majus hoc ſanctiuſque videatur, ne pretio quidem corrumpi judex in ejuſmodi cauſa poteſt. Iſte veſter teſtis, qui auſus eſt dicere, *Feciſſe videri eum*, de quo ne, cujus rei argueretur quidem, ſcire potuiſſet, ipſe nunquam auderet judicare, deberi viro dotem, quam mulier nullo auctore dixiſſet. O rem præclaram, vobiſque ob hoc retinendam, Recuperatores!

XXVI. Quod enim eſt jus civile? quod neque inflecti gratia, neque perfringi potentia, neque adulterari pecunia, poſſit. Quod ſi non modo oppreſſum, ſed etiam deſertum, aut negligentius adſervatum, erit; nihil eſt, quod quiſquam ſeſe habere certum, aut a patre accepturum, aut relicturum liberis, arbitretur. Quid enim refert, ædes, aut fundum relictum a patre, aut aliqua ratione habere bene partum, ſi incertum ſit, quæ cum omnia tua

jure mancipii ſint, ea poſſiſne retinere? ſi parum ſit communitum jus? ſi civili ac publica lege contra alicujus gratiam teneri non poteſt? Quid, inquam, prodeſt fundum habere, ſi, quæ decentiſſima deſcripta a majoribus jura finium, poſſeſſionum, aquarum, itinerumque ſunt, hæc perturbari aliqua ratione commutarique poſſunt? Mihi credite; major hereditas venit unicuique veſtrum, in iiſdem bonis, a jure et a legibus, quam ab iis, a quibus illa ipſa bona relicta ſunt. Nam, ut perveniat ad me fundus, teſtamento alicujus fieri poteſt: ut retineam quod meum factum ſit, ſine jure civili non poteſt. Fundus a patre relinqui poteſt: at uſucapio fundi, hoc eſt, finis ſollicitudinis, ac periculi litium, non a patre relinquitur, ſed a legibus. Aquæductus, hauſtus, iter, actus, a patre: ſed rata auctoritas harum rerum omnium a jure civili ſumitur. Quapropter non minus diligenter ea, quæ a majoribus accepiſtis, publica patrimonia juris, quam privatæ rei veſtræ, retinere debetis: non ſolum quod hæc jure civili ſepta ſunt; ſed etiam quod patrimonium unius incommodo dimittitur, jus amitti non poteſt ſine magno incommodo civitatis.

XXVII. In hac ipſa cauſa, Recuperatores, ſi hoc nos non obtinebimus, vi, armatis hominibus, dejectum eſſe eum, quem vi, armatis hominibus, pulſum fugatumque eſſe conſtet; Cæcina rem non amittet, quam ipſam animo forti, ſi tempus ita ferret, amitteret: in poſſeſſionem in præſentia non reſtituetur; nihil amplius. Populi Romani cauſa, civitatis jus, bona, fortunæ, poſſeſſioneſque, in dubium incertumque revocabuntur: veſtra auctoritate hoc conſtituetur, hoc præſcribetur: quicum tu poſthac de poſſeſſione contendes, eum, ſi ingreſſum modo dejeceris, in prædium reſtituas oportebit: ſin autem ingredienti cum armata multitudine obvius fueris, et ita venientem repuleris, fugaris, averteris, non reſtitues. Tum ſtatueritis vim in cæde ſolum, non etiam in animo: niſi cruor appareat, vim non eſſe factam: injuriarum delictum eſſe, qui prohibitus ſit: niſi ex eo loco, ubi veſtigium impreſſerit, dejici neminem poſſe. Juris retinere ſententiam, et æquitatem plurimum valere oportere, an verbo ac

litera jus omne torqueri; vos ſtatuite, Recuperatores, utrum utilius eſſe videatur.

Hoc loco percommode accidit, quod non adeſt is, qui paulo ante affuit, et adeſſe nobis frequenter in hac cauſa ſolet, vir ornatiſſimus, C. Aquilius. Nam, ipſo præſente, de virtute ejus et prudentia timidius dicerem, quod et ipſe pudore quodam afficeretur ex ſua laude, et me ſimilis ratio pudoris a præſentis laude tardaret: cujus auctoritati, dictum eſt, ab illa cauſa concedi nimium non oportere. Non vereor, de tali viro ne plus dicam, quam vos aut ſentiatis, aut apud vos commemorari velitis. Quapropter hoc dicam, nunquam ejus auctoritatem nimium valere, cujus prudentiam populus Romanus in cavendo, non in decipiendo, perſpexerit: qui juris civilis rationem nunquam ab æquitate ſejunxerit: qui tot annos ingenium, laborem, fidem ſuam populo Romano promptam expoſitamque præbuerit: qui ita juſtus et bonus vir eſt, ut natura, non diſciplina, conſultus eſſe videatur: ita peritus ac prudens, ut ex jure civili non ſcientia ſolum quædam, verum etiam bonitas, nata videatur: cujus tantum eſt ingenium, ita prompta fides, ut, quidquid inde haurias, purum liquidumque te haurire ſentias. Quare permagnam initis a nobis gratiam, cum eum auctorem noſtræ defenſionis eſſe dicitis. Illud autem miror, cur vos aliquid contra me ſentire dicatis, cum eum auctorem vos pro me appelletis; noſtrum nominetis. Veruntamen quid ait iſte noſter auctor? Omnibus, quidquid verbis actum, pronuntiatumque ſit, convenit.

XXVIII. Ego ex iſto genere conſultorum non nominem, ut opinor, iſtum ipſum, quo nos auctore rem iſtam agere, et defenſionem cauſæ conſtituere, vos dicitis. Qui, cum iſtam diſputationem mecum ingreſſus eſſet, non poſſe probari quemquam eſſe dejectum, niſi ex eo loco, in quo fuiſſet; rem et ſententiam interdicti mecum facere fatebatur, verbo me excludi dicebat; a verbo autem poſſe recedi non arbitrabatur. Cum exemplis uterer multis, etiam illa materia æquitatis, ab verbo et ab ſcripto, plurimis ſæpe in rebus, jus et æqui bonique rationem eſſe ſejunctam;

ſemperque id valuiſſe plurimum, quod in ſe auctoritatis habuiſſet æquitatiſque plurimum; conſolatus eſt me, et oſtendit, in hac ipſa cauſa nihil eſſe, quod laborarem: nam verba ipſa ſponſionis facere mecum, ſi vellem diligenter attendere. Quonam, inquam, modo? Quia certe, inquit, dejectus eſt Cæcina vi, hominibus armatis, aliquo ex loco: ſi non ex eo loco, quem in locum venire voluit; at ex eo certe, unde fugit. Quid tum? Prætor, inquit, interdixit, ut, unde dejectus eſſet, eo reſtitueretur, hoc eſt, quicunque is locus eſſet, unde dejectus eſſet. Æbutius autem, qui fatetur, aliquo ex loco dejectum eſſe Cæcinam, is, quo modo ſe reſtituiſſe dixit, neceſſe eſt male fecerit ſponſionem.

Quid eſt, Piſo? placet tibi pugnare verbis? placet cauſam juris, et æquitatis, et non noſtræ poſſeſſionis, ſed omnino poſſeſſionum omnium, conſtituere in verbo? Ego, quod mihi videretur, quod a majoribus factitatum, quod horum auctoritate, quibus judicandum eſt, dignum eſſet, oſtendi, id verum, id æquum, id utile omnibus eſſe, ſpectari, quo conſilio et qua ſententia, non quibus quidque verbis, eſſet actum. Tu me ad verbum vocas? non ante venio, quam recuſaro. Nego oportere, nego obtineri poſſe, nego ullam rem eſſe, quæ aut comprehendi ſatis, aut caveri, aut excipi poſſit, ſi, aut præterito aliquo verbo, aut ambigue poſito, ſententia et re cognita, non id, quod intelligitur, ſed id, quod dicitur, valebit.

XXIX. Quoniam ſatis recuſavi; venio jam quo vocas. Quæro abs te, ſimne dejectus, non de Fulciniano fundo: neque enim Prætor, ſi ex eo fundo eſſem dejectus, ita me reſtitui juſſit; ſed eo, unde dejectus eſſem: ſum ex proximo vicini fundo dejectus, qua adibam ad iſtum fundum: ſum de via: ſum certe alicunde, ſive de privato, ſive de publico: eo reſtitui ſum juſſus. Reſtituiſſe te dixiſti: nego me ex decreto Prætoris reſtitutum eſſe. Quid ad hæc dicimus? aut tuo, quemadmodum dicitur, gladio, aut noſtro, defenſio tua conficiatur neceſſe eſt.

Si ad interdicti ſententiam confugis, et, de quo fundo actum ſit tum, cum Æbutius reſtituere jubebatur, id quærendum eſſe

dicis, neque æquitatem rei verbi laqueo capi putas oportere; in meis caſtris præſidiiſque verſaris. Mea, mea eſt iſta defenſio: ego hoc vociferor: ego omnes homines Deoſque teſtor, cum majores vim armatam nulla juris defenſione texerint, non veſtigium ejus, qui dejectus ſit, ſed factum illius, qui dejecerit, in judicium venire: dejectum eſſe, qui fugatus ſit: vim eſſe factam, cui periculum mortis ſit injectum.

Iſtum locum fugis, et reformidas? et me ex hoc, ut ita dicam, campo æquitatis ad iſtas verborum anguſtias, et ad omnes literarum angulos, revocas? in iis ipſis intercludere inſidiis, quas mihi conaris opponere. Non dejeci, ſed ejeci. Peracutum hoc tibi videtur: hic eſt mucro defenſionis tuæ. In eum ipſum cauſa tua incurrat neceſſe eſt. Ego enim tibi refero: Si non ſum ex eo loco dejectus, quo prohibitus ſum accedere, at ex eo ſum dejectus, quo acceſſi, unde fugi. Si Prætor non diſtinxit locum, quo me reſtitui juberet, et reſtitui juſſit; non ſum ex decreto reſtitutus.

Velim, Recuperatores, hoc totum ſi vobis verſutius, quam mea conſuetudo defendendi fert, videbitur, ſic exiſtimetis: primum alium, non me, excogitaſſe: deinde hujus rationis non modo non inventorem, ſed ne probatorem quidem, eſſe me: idque me non ad meam defenſionem attuliſſe, ſed illorum defenſioni retuliſſe: me poſſe pro meo jure dicere, neque in hac re, quam ego protuli, quæri oportere, quibus verbis Prætor interdixit, ſed de quo loco ſit actum, cum interdixit: neque in vi armatorum ſpectari oportere, in quo loco ſit facta vis, verum ſitne facta: te vero nullo modo poſſe defendere, in qua re tu velis, verba ſpectari oportere; in qua re nolis, non oportere.

XXX. Veruntamen ecquid mihi reſpondetur ad illud, quod antea dixi, non ſolum re et ſententia, ſed verbis quoque, hoc interdictum ita eſſe compoſitum, ut nihil commutandum videretur? Attendite diligenter, quæſo, Recuperatores: eſt enim veſtri ingenii, non meam, ſed majorum, prudentiam cognoſcere. Non enim ſum id dicturus, quod ego invenerim, ſed quod illos non

ſugerit. Cum de vi interdicitur, duo genera cauſarum eſſe intelligebant, ad quæ interdictum pertineret: unum, ſi qui ex loco, in quo eſſet; alterum, ſi ab eo loco, quo veniret, vi dejectus eſſet: et horum utrumque, neque præterea quidquam, poteſt accidere, Recuperatores.

Id adeo, ſi placet, conſiderate. Si qui meam familiam de meo fundo dejecerit, ex eo me loco dejecerit. Si qui mihi præſto fuerit cum armatis hominibus extra meum fundum, et me introire prohibuerit; non ex eo, ſed ab eo, loco me dejecerit. Ad hæc duo genera rerum, unum verbum, quod ſatis declararet utraſque res, invenerunt; ut, ſive ex fundo, ſive a fundo, dejectus eſſem, uno atque eodem interdicto reſtituerer, *Unde tu.* Hoc verbum, *Unde*, utrumque declarat; et ex quo loco, et a quo loco. Unde dejectus eſt Cinna? ex urbe. Unde dejeciſti? ab urbe. Unde dejecti Galli? a Capitolio. Unde qui cum Graccho fuerunt? ex Capitolio.

Videtis igitur, hoc uno verbo ſignificari res duas, et ex quo, et a quo, loco. Cum autem eo reſtitui jubet, ita jubet: ut, ſi Galli a majoribus noſtris poſtularent, ut eo reſtituerentur, unde dejecti eſſent, et aliqua vi hoc aſſequi poſſent; non, opinor, eos in cuniculum, qua aggreſſi erant, ſed in Capitolium, reſtitui oporteret. Hoc enim intelligitur: *Unde tu dejeciſti*, ſive ex quo loco, ſive a quo loco, *eo reſtituas*. Hoc jam ſimplex eſt, in eum locum reſtituas: ſive ex hoc loco dejeciſti, reſtitue in hunc locum; ſive ab hoc loco, reſtitue in eum locum, non ex quo, ſed a quo, dejectus eſt. Ut ſi qui ex alto, cum ad patriam acceſſiſſet, tempeſtate ſubito rejectus optaret, ut, cum eſſet a patria dejectus, eo reſtitueretur; hoc, opinor, optaret, ut, a quo loco depulſus eſſet, in eum ſe fortuna reſtitueret, non in ſalum, ſed in ipſam urbem, quam petebat: ſic, quoniam vim verborum neceſſario ſimilitudine rerum aucupamur, qui poſtulat, ut, a quo loco dejectus eſt, hoc eſt, unde dejectus eſt, eo reſtituatur.

XXXI. Cum verba nos eo ducunt, tum res ipſa hoc ſentire atque intelligere cogit. Etenim, Piſo, (redeo nunc ad illa prin-

cipia defenſionis meæ) ſi quis te ex ædibus tuis vi, hominibus armatis, dejecerit, quid ageres? opinor, hoc interdicto, quo nos uſi ſumus, perſequerere. Quid? ſi quis jam de foro redeuntem armatis hominibus domum tuam te introire prohibuerit, quid ageres? uterere eodem interdicto. Cum igitur Prætor interdixerit, unde dejectus es, ut eo reſtituaris; tu hoc idem, quod ego dico, et quod perſpicuum eſt, interpretabere: cum illud verbum, *unde*, in utramque rem valeat, eoque tu reſtitui ſis juſſus; tam te in ædes tuas reſtitui oportere, ſi e veſtibulo, quam ſi ex interiore ædium parte, dejectus ſis.

Ut vero jam, Recuperatores, nulla dubitatio ſit, ſive rem ſive verba ſpectare vultis, quin ſecundum nos judicetis, exoritur hic jam, obrutis rebus omnibus et perditis, illa defenſio, eum dejici poſſe, qui tum poſſideat; qui non poſſideat, nullo modo poſſe. Itaque, ſi ego ſim a tuis ædibus dejectus, reſtitui non oportere; ſi ipſe ſis, oportere. Numera, quam multa in iſta defenſione falſa ſint, Piſo: ac primum illud attende, te jam ex illa ratione eſſe depulſum, quod negabas quemquam dejici poſſe, niſi qui in eo loco fuerit: nunc, qui poſſideat, eum, etiam ſi non fuerit in eo loco, dejici poſſe concedis. Cur ergo aut in illud quotidianum interdictum, *Unde ille me vi dejecit*, additur, *cum ego poſſiderem*, ſi dejici nemo poteſt, qui non poſſidet; aut in hoc interdictum, *De hominibus armatis*, non additur, ſi oportet quæri, poſſederit, necne? Negas dejici, niſi qui poſſideat. Oſtendo, ſi ſine armatis coactiſve hominibus dejectus quiſquam ſit, eum, qui fateatur ſe dejeciſſe, vincere ſponſione, ſi oſtendat, eum non poſſediſſe. Negas dejici, niſi qui poſſideat. Oſtendo ex hoc interdicto, *De armatis hominibus*, qui poſſit oſtendere non poſſediſſe eum, qui dejectus ſit, condemnari tamen ſponſionis neceſſe eſſe, ſi fateatur eſſe dejectum.

XXXII. Dupliciter homines dejiciuntur; aut ſine coactis armatiſve hominibus, aut per ejuſmodi rationem, et vim. Ad duas diſſimiles res duo dejuncta interdicta ſunt. In illa vi quotidiana non ſatis eſt poſſe docere ſe dejectum, niſi oſtendere poſſit, cum

poſſideret, tum dejectum: ne id quidem ſatis eſt, niſi docet ita ſe poſſediſſe, ut nec vi, nec clam, nec precario, poſſederit. Itaque is, qui ſe reſtituiſſe dixit, magna voce ſæpe confiteri ſolet, ſe vi dejeciſſe; verum illud addit, Non poſſidebat: vel etiam, cum hoc ipſum conceſſit, vincit tamen ſponſione, ſi planum facit, ab ſe illum aut vi, aut clam, aut precario, poſſediſſe.

Videtiſne, quot defenſionibus eum, qui ſine armis ac multitudine vim fecerit, uti poſſe majores voluerunt? hunc vero, qui ab jure, officio, bonis moribus, ad ferrum, ad arma, ad cædem confugerit, nudum in cauſa deſtitutumque videtis: ut, qui armatus de poſſeſſione contendiſſet, inermis plane de ſponſione certaret. Ecquid igitur intereſt, Piſo, inter hæc interdicta? ecquid intereſt, utrum hoc additum, Cum A. Cæcina poſſederit, necne? ecquid te ratio juris, ecquid interdictorum diſſimilitudo, ecquid auctoritas majorum, commovet? Si eſſet additum; de eo quæri oporteret: additum non eſt; tamen oportebit?

Atque ego in hoc Cæcinam non defendo. Poſſedit enim Cæcina, Recuperatores: et id, tametſi extra cauſam eſt, percurram tamen brevi, ut non minus hominem ipſum, quam jus commune, defenſum velitis. Cæſenniam poſſediſſe per colonum non negas: qui colonus habuit conductum de Cæſennia fundum. Cum idem ex eadem conductione fuerit in fundo, dubium eſt, quin, ſi Cæſennia tum poſſidebat, cum erat colonus in fundo, poſt ejus mortem heres eodem jure poſſederit? Deinde ipſe Cæcina, cum circuiret prædia, venit in iſtum fundum; rationes a colono accepit: ſunt in eam rem teſtimonia. Poſtea cur, Æbuti, de iſto potius fundo, quam de alio, ſi quem habes, Cæcinæ denuntiabas, ſi Cæcina non poſſidebat? Ipſe porro Cæcina cur ſe moribus deduci volebat; idque tibi de amicorum, etiam de ipſius C. Aquilii, ſententia reſponderat? At enim Sylla legem tulit.

XXXIII. Ut nihil de illo tempore, nihil de calamitate reipublicæ, querar, hoc tibi reſpondeo: adſcripſiſſe eundem Syllam in eandem legem, *Si quid jus non eſſet rogari, ejus ea lege nihilum*

rogatum. Quid eſt, quod jus non ſit? quod populus jubere aut vetare non poſſit? Ut ne longius abeam, declarat iſta adſcriptio eſſe aliquid: nam, niſi eſſet, hoc in omnibus legibus non adſcriberetur. Sed quæro abs te, puteſne, ſi populus juſſerit me tuum, aut item te meum, ſervum eſſe; id juſſum, ratum, atque firmum futurum? Perſpicis hoc nihil eſſe, ut in cæteris, quæ rogavit. Primum illud concedis, non, quidquid populus juſſerit, ratum eſſe oportere: deinde nihil rationis affers, quamobrem, ſi libertas adimi nullo modo poſſit, civitas poſſit. Nam et eodem modo de utraque re traditum nobis eſt; et, ſi ſemel civitas adimi poteſt, retineri libertas non poteſt. Quî enim poteſt jure Quiritium liber eſſe is, qui in numero Quiritium non eſt?

Atque ego, hanc adoleſcentulus cauſam cum agerem contra hominem diſertiſſimum noſtræ civitatis Cottam, probavi. Cum Arretinæ mulieris libertatem defenderem, et Cotta decemviris religionem injeciſſet, non poſſe ſacramentum noſtrum juſtum judicari, quod Arretinis adempta civitas eſſet, et ego vehementius contendiſſem, civitatem adimi non potuiſſe; decemviri prima actione non judicaverunt: poſtea, re quæſita et deliberata, ſacramentum noſtrum juſtum judicaverunt. Atque hoc, et contra dicente Cotta, et Sylla vivo, judicatum eſt. Jam vero in cæteris, ut omnes, qui in eadem cauſa ſunt, et lege agant, et ſuum jus perſequantur, et omnes jure civili ſine cujuſquam aut magiſtratus, aut judicis, aut periti hominis, aut imperiti, dubitatione utantur, quid ego commemorem? Dubium nemini veſtrum eſt. Certe quæri hoc ſolere me non præterit (ut ex me ea, quæ tibi in mentem non veniunt, audias) quemadmodum, ſi civitas adimi non poſſit, in colonias Latinas ſæpe noſtri cives profecti ſint. Aut ſua voluntate, aut legis multa, profecti ſunt: quam multam ſi ſufferre voluiſſent, tum manere in civitate potuiſſent.

XXXIV. Quid? quem pater patratus dedidit, aut ſuus pater, populuſve, vendidit, quo is jure amittit civitatem? Ut religione civitas ſolvatur, civis Romanus traditur: qui, cum eſt acceptus,

eſt eorum, quibus eſt deditus; ſi non accipiunt, ut Mancinum Numantini, retinet integram cauſam, et jus civitatis. Si pater vendidit eum, quem in ſuam poteſtatem ſuſceperat, ex poteſtate dimittit. Jam populus cum eum vendidit, qui miles factus non eſt, non adimit ei libertatem; ſed judicat, non eſſe eum liberum, qui, ut liber ſit, adire periculum noluit. Cum autem incenſum vendit, hoc judicat; cum is, qui in ſervitute juſta fuerit, cenſu liberetur, eum, qui, cum liber eſſet, cenſeri noluerit, ipſum ſibi libertatem abjudicaſſe. Quod ſi maxime iiſce rebus adimi libertas aut civitas poteſt, non intelligunt qui hæc commemorant, ſi per has rationes adimi majores poſſe voluerunt, alio modo noluiſſe?

Nam, ut hæc ex jure civili protulerunt, ſic afferant velim, quibus lege aut Romana civitas aut libertas erepta ſit. Nam quod ad exilium attinet, perſpicue intelligi poteſt, quale ſit: exilium enim non ſupplicium eſt, ſed perfugium portuſque ſupplicii. Nam qui volunt pœnam aliquam ſubterfugere, aut calamitatem, eo ſolum vertunt; hoc eſt, ſedem ac locum mutant. Itaque nulla in lege noſtra reperietur, ut apud cæteras civitates, maleficium ullum exilio eſſe multatum: ſed, cum homines vincula, neces, ignominiaſque vitant, quæ ſunt legibus conſtitutæ; confugiunt, quaſi ad aram, in exilium: qui, ſi in civitate legis vim ſubire vellent, non prius civitatem, quam vitam, amitterent. Quia nolunt; non adimitur his civitas, ſed ab his relinquitur atque deponitur: nam, cum ex noſtro jure duarum civitatum nemo eſſe poſſit, tum amittitur hæc civitas denique, cum is, qui profugit, receptus eſt in exilium, hoc eſt, in aliam civitatem.

XXXV. Non me præterit, Recuperatores, tametſi de hoc jure multa prætereo, tamen me longius prolapſum eſſe, quam ratio veſtri judicii poſtularit: verum id feci, non quod vos in hac cauſa hanc defenſionem deſiderare arbitrarer, ſed ut omnes intelligerent, nec ademptam cuiquam civitatem eſſe, nec adimi poſſe. Hoc cum eos ſcire volui, quibus Sylla voluit injuriam facere,

tum omnes cæteros novos, vetereſque, cives: neque enim ratio afferri poteſt, cur, ſi cuiquam novo civi potuerit adimi civitas, non omnibus patriciis, omnibus antiquiſſimis civibus, poſſit.

Nam ad hanc quidem cauſam nihil hoc pertinuiſſe, primum ex eo intelligi poteſt, quod vos ea de re judicare non debetis; deinde, quod Sylla ipſe ita tulit de civitate, ut non ſuſtulerit horum nexa, atque hereditates. Jubet enim eodem jure eſſe, quo fuerint Ariminenſes: quos quis ignorat duodecim coloniarum fuiſſe, et a populo Romano hereditates capere potuiſſe?

Quod ſi adimi civitas A. Cæcinæ lege potuiſſet, magis illam rationem tamen omnes boni quæreremus, quemadmodum ſpectatiſſimum prudentiſſimumque hominem, ſummo conſilio, ſumma virtute, ſumma auctoritate domeſtica, præditum, levatum injuria, civem retinere poſſemus, quam uti nunc, cum de jure civitatis nihil potuerit deperdere, quiſquam exiſtat, niſi tui, Sexte, ſimilis et ſtultitia et impudentia, qui huic civitatem ademptam eſſe dicat. Qui quoniam, Recuperatores, ſuum jus non deſeruit, neque quidquam illius audaciæ petulantiæque conceſſit; derelinquo jam communem cauſam, populique Romani jus in veſtra fide ac religione depono.

XXXVI. Is homo ita ſe probatum vobis, veſtrique ſimilibus, ſemper voluit, ut id non minus in hac cauſa laborarit: nec contenderit aliud, quam ne jus ſuum diſſolute relinquere videretur: nec minus vereretur, ne contemnere Æbutium, quam ne de eo contemptus eſſe, exiſtimaretur. Quapropter, ſi quid extra judicium eſt, quod homini tribuendum ſit; habetis hominem ſingulari pudore, virtute cognita, et ſpectata fide, ampliſſimum, Etruriæ nomine totius, in utraque fortuna cognitum multis ſignis et virtutis et humanitatis. Si quid in contraria parte in homine offendendum ſit; habetis eum, ut nihil dicam amplius, qui ſe homines coegiſſe fateatur. Sin, hominibus remotis, de cauſa quæritis; cum judicium de vi ſit, is, qui arguitur, vim ſe hominibus armatis feciſſe fateatur: verbo ſe, non æquitate,

defendere conetur : id quoque ei verbum ipſum ereptum eſſe videatis : auctoritatem ſapientiſſimorum hominum facere nobiſcum : in judicium non venire, utrum Cæcina poſſederit, necne ; tamen doceri poſſediſſe : multo etiam minus quæri, A. Cæcinæ fundus ſit, necne ; me tamen idipſum docuiſſe, fundum eſſe Cæcinæ : cum hæc ita ſint, ſtatuite quid vos tempora reipublicæ de armatis hominibus, quid illius confeſſio de vi, quid noſtra deciſio de æquitate, quid ratio interdicti de jure, admoneant, ut judicetis.

Pro Publio Quintio, Or. I.

Edit. Olivet.

p. l.

25 Pro Pub. Quintio T *pro defendenda cauſa Publicanorum* ς *Pro P. Q. oratio ad C. Aquilium incipit*

Oratio prima C *ad Judices oratio*

2 ambæ ς *d.*

3 alteram, C.C *altera G.*

4 Eloquentia C *Eloquentiam*

— ne T *nec*

5 ne C *d.* ne P. ς *nepotis,*

6 id vero χ *d.*

7 videretur C H S T ς χ *videtur*

10 exiguæ - - - gratioſiſſimo T S *d.*

12 nobis χ *d.*

13 cauſam Aquili C H χ *d.*

14 exercitatus C *exercitus*

15 ventum eſt ς *forte ventum eſt* χ *venturus (ſed ſcrib. in marg. ventum eſt)*

26 1 haberem ς *hominum*

— temporis quidem C *temporibus quibus*

2 habui C *habeo*

— rem C *ratio*

3 poſſem C ς χ *poſſim*

— Ita H *Ita ſi*

— cæteris H *aliis*

7 C. C G. *(et ſic ſemper)*

— hos T χ *vos (ſed* χ *ſup. l. hos)*

8 adſunt C H S T ς *ſunt* adſunt, meliori χ *ſunt meliori*

— audire C *audite*

9 virtus χ *(in marg. recenti manu) veritas*

12 pendetur χ *penderet*

13 atque C H ς *neque*

16 ubi conſiſtat C H S T ς χ *ubi res conſiſtat*

18 quo mihi C *quod qui mihi* T *ſi quod mihi* χ *quod mihi*

22 afficit H *conficit*

MSS. C H S T ς, χ 1

p. l.

26 23 decernit C *decernitur*

29 vera C χ *vero*

— homines ς *d.*

— fortiſſimos ς *d.*

32 is ς *id (ſed ſup. lin. rec. manu is)*

27 1 eum χ *quam (ſed ſup. lin. rec. manu quum)*

2 facultatemque ς *facultatem*

5 jecerit C H S ς, χ *legerit (ſed in m. rec. manu* χ *jecerit ſcrib.)*

— illis autem H ς *illis tum*

6 et C ς, χ *d.*

7 adempta χ *attentanda*

8 quaſi C *d.*

— venenatum χ *venenati*

— jecerint C S ς *legerint*

18 quantum C H S χ *quam (ſed in m.* χ *rec. manu ſcrib. quid)*

20 veritatem χ *virtutem (ſed in m. rec. manu veritatem ſcrib.)*

21 adhuc χ *ad hæc*

22 reperiri C *reperi* S *reppeti*

23 potuerit H ς, χ *poterit*

24 Aquili ς *Aquilium*

33 veruntamen non ita ς *verum etiam non tam*

34 quod ei deeſſet ς *quo ei deeſſet* χ *quo eidem eſſet (ſed emend. leg. quo ei deeſſet*

28 3 quæſtum χ *quæſtu*

5 quod C ς, χ *quidem* H *quid*

6 condiſceret ς *contuliſſet* χ *condixerat (ſed rec. manu ſup. lin. ſcrib. condiſceret)*

8 rerum ς *d.*

9 pecuaria C S T *pecuniaria*

10 Liciniis T *Laciniis*

— a præconum conſeſſu χ *ad prætorium (ſed rec. manu ſup. lin. a præconum conſenſu)*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
28 10 confeſſu S ς *conſenſu*
13 impendet χ *impendit*
14 commune ς, χ *commuzzm* (*ſed* χ *emend. commune*)
16 voce C *voce ſibi*
17 quidquid C *quod quidque* H *quod quiſque* ς *quod quicquam*
20 ſolerent C H T ς *ſolent*
22 tamen quia poſtulat H *d.*
32 una ſunt H *ita ſunt*
29 1 aliquantulum C H S T ς, χ *aliquantum*
2 oportere ς, χ *oporteret*
— Gallia C *Gallia Nævius*
5 cum H *cum*
6 poſſe H *poſſet*
— quæ χ *quo*
9 habet χ *habebat*
10 oportebat χ *oportet*
12 imitaretur C *imitabatur*
13 deſiſtit H *deſtitit*
17 per te agebatur T *parte cogebatur*
18 tabulis ς *talibus*
— ad Caſtoris H S *a quæſtoribus*
19 Decidis - - - ſolveretur C ς *d.*
24 enim C *ei*
25 ſibi hic T *d.* χ *ſibi*
— numeraturum ς *miraturum*
27 quia H *qua*
31 Tum C T ς *Cum*
— derideri χ *irrideri*
— vereor - - optimus ς *d.*
33 putaret H *putet*
34 aſſem χ *aſſenſum* (*ſed rec. manu ſcrib. aſſem*)
35 omnibus ς *d.*
— et ς *ſed*
30 4 auctione ς, χ *auctionem*
6 dies ς *d.*
7 auferet C *affert* ς *aufert*
9 ultro χ *ultus* (*ſed rec. manu ſcrib. ultro*)
10 videret ς *videtur*
11 modeſtia χ *moleſtia* (*ſed ſup. l. rec. manu modeſtia*)
13 educatus C H S ς *eductus*
17 in vadimonium H *in vadimonio*
19 perfectum H S *profectum*
— ad C *d.*
23 ſe C H *d.*
32 in II C *quartam* H S T ς, χ IIII
— Februarii S *Februarias Quintius* ς *Februarii Quintius*

p. l.
30 32 Scipione H S ς *Spritione* χ *Spitione* (*ſed emend. Spurione*)
34 Albius C H S *Albinus*
— Quirina C H *Quirinas* T *Quintius* χ *Quirinus*
31 1 nominantur C *nominatur*
3 quod niſi C ς *quod ubi*
— narratum - - - Nævius C ς *d.*
5 Nævius H *Nævius ipſe*
6 atriis Liciniis C S ς *atriis Licinii* T *ab atriis veniunt frequentes Lacinii*
7 ſecunda C *ſeptima* T IIII
8 teſtificatur iſte C T *teſtificantur* χ *teſtificantur iſte* (*ſed emend. iſti*)
— non ſtetiſſe, et ſe ſtetiſſe T *non feciſſe, et ſtetiſſe ſe*
10 a Burrieno prætore C *ab Urieno prætore* H *ab Urreeno prætore* ς *ab Yrcieno pater*
— Nævius C *d.*
18 vanum C S *varium*
20 dejicit ς *dejecit*
23 imbiberit C *inhiberit* χ *inhibuerit* (*ſup. lin. rec. manu*)
26 conſuetudinem ς *conſuetudinemque*
27 et ς, χ *a*
28 detruditur C H S *dejicitur*
29 modo ς, χ *id modo*
30 Gallia C *Galliam*
31 recte T *ratione*——recte - - - prædio ς *d.*
— videtur H *eſſe videbatur*
— e C *eſt* χ *de*
33 qui tum erat in provincia H *d.*
35 vindicandam H S *judicandam*
— poteritis ς *poteris*
32 6 tamen C H S T *tum*
7 Quintium C *d.*
10 expulſor ς *pulſor*
11 petit T *petiit*
14 cujus ex edicto Prætoris ς *quoniam ejus ex edicto prætoris Romam* χ *quoniam ex ejus edicto*
— edicto T *dicto*
— ſint C *ſunt*
16 æquum χ *æquum eſſe*
— nihil H *non*
18 P. Quintium T *C.*
19 ni ς, χ *ſi*
— ni bona ſua ex edicto P. Burrieni - - - eſſent C H S *Si bona ſua ex edicto publico - - - non eſſent* T ς, χ *Si Bona ex edicto P. B. - - - non eſſent*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.

32 23 Clamabat χ *Clamat*
25 iſtiuſmodi χ *hujuſmodi*
28 ſeu recte C *d.* T *ſeu ratione* χ *ſeu recto*
— in utroque C S *ex utroque*
30 ſatiſdare C T ς, χ *ſatiſdaret (ſed in* χ *emend. ſatiſdare)*
31 recuſantes C S *revocantes*
— ſubmoveri C S *commoveri*
34 ſe ς *d.*
35 ſatiſdediſſet ς *ſatiſdaret*
33 2 de ſe T *de re*
— eſt C *d.*
5 ſumpſit: ex ſponſo egit. In hoc ſumma judicii ς *ſumpſit eſponſo, egit in hoc ſumma judicio*
6 hoc C *hac*
8 ita ς *itaque*
9 is poſteriore loco diceret T *d.*
11 intelligis C H S ς *intelligitis* T *intelligetis*
14 adducerent H S *educerent*
15 impetraſſent C S ς *d. (ſed eſt ſpatium)* H *impetrari ſpero*
16 parteſque C H S T χ *teſteſque (ſed in m.* H χ *poteſtaſque)* ς *teſtatuſque*
18 illos - - - fuit ς *d.*
19 probari C *probare*
— poſſet H χ *poſſit*
22 dicendo H *dicendi*
— abſumam ς *aſſumam* χ *adſummam*
24 patiar χ *patiaris*
27 ante C ς, χ *tum*
28 excogitare χ *cogitare*
33 hac ς *hoc*
35 egredi ς *digredi*
34 1 ut et C ς *ut* χ *etſi*
2 et tu C. Aquili - - - auditurus ſis C *d.*
5 ex edicto ς *d.*
6 ſponſio C S *Reſponſio*
8 te C *d.* χ *Prætoris*
19 In hac re te, te C T ς *In hanc rem te*
— teſtem χ *teſte*
20 diutius ς *d.*
24 ais C *ait*
28 quis tam negligens H *d.*
29 ab eo, quicum χ *habeo qui* T *ab eo, qui*
30 receſſiſſet ς *d.*
— perveniſſet, non hæredem χ *d.*
31 vidiſſet C S *adiſſet*

p. l.

34 32 Controverſiam C *Controverſia*
33 experiretur T *experiret*
— Itane C H S ς, χ *Itane eſt*
34 ii C H S T ς, χ *ſi*
35 2 nolit C H S ς, χ *velit*
— amittere T χ *committere*
— ullius χ *vilius*
4 quod χ *d.*
6 videlicet χ *d.*
7 noluiſti C ς *voluiſti*
8 nefarie C *ne fore*
— tum pudenter C H S *tu impudenter* T *tu prudenter* χ *tum prudenter*
10 pudentem χ *prudentem*
15 erat C S χ *erit* ς *aderit*
17 Sexte ς *Sexte petiſſes, ſed* χ *Sexte petiſſet, ſed*
18 aliquanto S χ *aliquando*
20 vero H *d.*
21 facis ς, χ *facit*
22 fere C *d.*
— profuſus C T *perfuſus*
23 ſed abundanti etiam C H *d.*
27 Dubitabitur C H S T ς *dubitatur*
30 plus annum C S *plus quam annum* H *anno plus*
32 negligentiam dices, mirabimur; ſi bonitatem C H S χ *negligentia dices mirabuntur. Si bonitate*
36 3 quod eſt hoc C *quid eſt*
5 Veruntamen petit C H S T ς, χ *Veruntamen petat*
8 id ago H S *hoc id ago*
— neque in eo C *nec in hoc* S *neque nunc in hoc*
— laboro χ *d.*
9 P. C H S T ς, χ *C.*
— igitur χ *d.*
10 pugnas χ *pugnes*
14 orarit C *oraret*
— vocem accuſatoris ς *oratoris vocem*
17 At χ *Ac*
20 nobis C H S *vobis*
22 Num C H S T ς, χ *ut*
24 accipiat χ *acciperet*
25 liberatus H S *d.*
26 non minore H *majore*
29 re pecuniaria C *pecuniæ*
— diſceptare ς *diſputare*
30 eſſe C *d.*
32 abs te χ *d.*
33 jura H *vita* —— jura tam æqua χ *vitam tam æquam*
— quis H *quid*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
36	34	in Quintium χ *d.*
37	1	confitear C ς *confiteatur*
	—	eſſe - - - factum ſit ς *d.*
	2	perinde χ *proinde*
	4	quiſque χ *quiſquam*
	5	dedecore ς *decore*
	6	perveniat C H S *deveniat*
	7	hæc omnia C χ *omnia judicia* H S T ς *hæc omnia judicia*
	11	quoque C H *d.*
	12	vi χ *ut*
	13	facere C *d.*
	14	id χ *d.*
	15	æquiſſimam χ *nequiſſimam*
	17	deberetur C T ς, χ *debetur*
	18	abſtuliſſem ς *abſtuliſſemus*
	20	ingratiis C H S T *ingratis* ς *ingratis id*
	—	debet χ *debuit*
	23	veritati; minæ jactentur: χ *virtuti. minime locentur*
	—	jactentur T ς *locentur*
	25	cedat H S ς, χ *ſedeat*
	26	confeſſum ς *conſenſum*
	27	impendere C *impedire*
	31	ut bona poſſideres ς *d.*
	33	demonſtrat χ *demonſtret*
	—	deſertum ς *diſertum*
38	1	officii C *officio*
	—	omnium ς *omni*
	5	verum H *(in m.)* ς *æquum*
	6	liceret S *liceat*
	—	inimiciſſima H *iniquiſſima*
	8	atque C T ς, χ *aut*
	13	honeſtas egeſtatem H *egeſtas honeſtatem*
	—	aut ς *d.*
	16	ſublevatur C *conſolatur* H *ſublevantur* S *conſolantur*
	17	cujus ς *et cujus*
	18	dedecore ς *decore*
	19	exturbatur T χ *exturbatus*
	20	amandatur H S T ς, χ *mandatur*
	22	relinquit C ς *reliquit*
	23	hercule χ *hæc*
	—	poſſidentur χ *continentur*
	25	quidem certe C H T *quidem* ς *d.*
	29	ducitur ς, χ *indicitur*
	35	fraudantur C T *fraudentur*
	—	eſt χ *ſit*
39	1	ſæpe χ *d.*
	—	deſtituti ς *deſtinati*
	4	civem H S *cives* ς *cive*
	—	vult χ *eſt*
39	4	commemorare ſe, cum χ *commorari ſecum*
	5	ſe ς *d.*
	6	Hæc T *Hoc*
	—	denique χ *d.*
	8	cauſa χ *cauſam*
	9	ipſis χ *ipſo*
	—	incommodi C *incommodum* ς *incommoditer*
	10	Ad vadimonium - - - levaretur ς *d.*
	19	Si dupondius - - - ſtatim T *Si dum predius tuus generetur Sex. Nevi in parvula re captivis vel capitis verere non ſtatim*
	—	dupondius C H S *dupundius*
	—	parvula C S *aliqua*
	—	captionis ς *captivus*
	20	vererere ς *verere*
	—	aut ad eorum - - - ad C. Aquilium T χ *d.*
	21	qui C H S *cui*
	—	conſuluntur H *conſulunt*
	24	aut L. T *aut ad L.*
	—	ſed T ς, χ *d.*
	—	ad te retuliſti ς, χ *te conſuluiſti: ſed ne ipſe quidem ad te retuliſti*
	26	Si mehercule - - - quid ago T *d.*
	28	tu te - - - veniſſes ς *d.*
	30	confitendum C ς, χ *conficiendum*
	—	qua C *quia*
	—	hora ς, χ *d.*
	31	te ς *ex*
	33	tempus χ *d.*
	—	et C ς *d.*
	34	quod C H S *qui tuam* ς, χ *quoniam*
	—	cum tempus erat H S *d.*
40	3	intercedit ς *intercedat*
	4	ejus H *ei*
	5	domum χ *domus*
	—	hac C *ac*
	6	vobis χ *nobis*
	—	recte ς *d.*
	8	ſi H *ſed*
	10	convenire χ *conveniri*
	11	reſpondeas ς, χ *reſpondeatis*
	12	rationem T *orationem*
	14	hæc C T *hoc*
	—	noſtram χ *veſtram*
	17	viderint ς *viderit*
	18	autem C S *tamen*
	—	ita ς *iſta*
	19	invenerim, quærant χ *inveniri queant*
	—	et quo pacto ς *quo pretio*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
40	20	educatus C *advocatus*
	—	vetus eſt C *d.*
	21	ſi C *ſed*
	22	re C *me*
	23	atque dediſcat χ *d.*
	26	verum ς, χ *utrum*
	27	concedamus ς *concedam*
	—	deſeruit H *deſerui te*
	28	cauſa C *d.*
	—	tota χ *totam*
	—	ficta C χ *facta*
	30	At ς, χ *Ac*
	32	Num C *on (forſan non)* T ς *non* χ *Nam*
	33	id C *id hoc*
	—	tibi C *d.*
41	1	aut C *d.*
	6	rediit ς *d.*
	7	Ephemeridem C H S *Ephemeridum*
	9	Februarii χ *Februariis*
	11	homo in primis ς *homo cum primis* χ *hunc cum primis*
	—	Proſecuti C S *Profecti* χ *poſteri*
	12	Albium et Quintium C H S *Albii et Quintii*
	14	adſtipulatore C χ *a ſtipulatore*
	—	comparabuntur χ *comprobantur*
	16	laborabit H *laboravit*
	17	verſabitur χ *verſabatur*
	—	eum C *cum*
	—	gratia H *cauſa*
	19	natura χ *nam*
	—	ſolarium C S ς *ſolatium* χ *ſolacium*
	20	verſatus ς *adverſatus*
	22	omnis C H *omnibus*
	25	inferiorem C H S T *inferiore*
	—	ſe ς, χ *d.*
	27	dedatur ς *credatur* χ *dominatur*
	28	pollicitus χ *ſollicitus*
	32	Recita C H S T χ *Tractat*
	—	edictum T *editum*
	33	latitaret C H S T ς, χ *d.*
	—	ſi C ς *d.*
	34	qui χ *quod*
	35	extabit T *exſtabat*
42	1	Nævi χ *Nevium*
	4	te C ς *d.*
	—	attinebat χ *d.*
	5	ex C H S T χ *d.*
	6	abſentis C H S χ *abſenti*
	10	conſecuta χ *conſervata*
	—	deprehendis C *deprehenſis*
	11	adimit C H ς, χ *ademit*
	12	Hic quoque - - - Quintium ς *d.*
42	14	negat H *recuſat*
	—	vis C *jus*
	—	promittit. In jus vocas: χ *promitti in jus vocat:*
	15	poſtulas χ *poſtulat*
	17	ejectum C H χ *electum*
	18	divitis C *diutius*
	23	idem C ς *d.*
	24	et rem et H *veterem* χ *veterem et*
	27	ſatiſdaret C H S *ſatiſdaretur* T ς, χ *ſatiſdarent*
	28	Prætor ς, χ *prætore*
	30	judicium C H S T ς, χ *d.*
	31	ego H S T *ego te*
	—	cum attendo ς *tecum teneo*
	32	autem C H S *d.*
	34	enim C *eum*
	—	dejeciſſe C H S *dediſſe*
43	2	auxilii cauſa conſtitutus eſt ς, χ *auxilium cauſa conſtituta eſt*
	3	aut C. H *at C.*
	4	vir ς *vix*
	5	acceperit C H T ς, χ *d.*
	6	tribunos C S *a tribuno* ς *a tribunis*
	8	ſuarum C *rerum*
	9	convenire C *conveniri*
	14	Prætoris T ς, χ *Prætoris Romani*
	15	quid C *quod*
	—	interceſſurum —— videturne χ *d.*
	17	moræ C H S ς, χ *morte*
	20	officio, aut hujus χ *officii*
	21	advocat ς *evocat* χ *d.*
	—	teſtatur C H S T *teſtantur*
	—	ſe pro communi neceſſitudine T *d.* C ς *omittunt ſe*
	23	facere χ *dicere*
	24	perſeveret C S *perſeverat*
	25	petat χ *peto, at*
	—	judicium C ς *judicio*
	26	edat T *dederat* χ *debeat*
	—	conditioneſque χ *conditioniſque*
	28	Fit ς *Sic*
	30	Quintius. Jacet res C H S χ *Quintius. Tacet res* ς *Quintius tacet. res*
	34	C. Aquili C H *Aquilli* S ς, χ *Aquili*
	—	commemorari χ *commemorati*
	35	affertur χ *offertur*
	—	quare χ *d.*
44	1	negetur C H S ς, χ *negatur*
	2	id clamitat χ *declamitat*
	3	Nævio ς *d.*
	4	cum Alpheno χ *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.

44 5 concedent T *d.* χ *concedant*

— concedent, non procuratorem - - - fuiſſe C H S *concedant*

10 Erat T *Erat enim*

— ni? qui χ *ni quid*

— eſſet H *erat*

12 cederet C *d. (cum ſpatio)* S *veret (cum ſpatio)* T *vereretne* ς *vereret* χ *vocet*

— ſumme χ *d.*

14 Burrieni C *d. (cum ſpatio)*

17 volebas ς *d.*

19 advocaſti H ς, χ *advocaſtis*

— Tametſi C ς, χ *tamen etſi* T *ſi*

24 impetrabat H S *imperabat*

27 periit ς *petiit*

30 ſi tum χ *ſi non*

— fuiſſe C *fuiſſet*

31 aliquis reperiebatur χ *aliqui reperiebantur*

32 quem H *quos*

34 æquus χ *d.*

45 2 re C *d.*

— At ς, χ *ad*

5 dixeris χ *d.*

— præſtituendæ C H S ς *reſtituendum*

6 horæ ς *ore*

— noſtrum H *tuum*

— arceſſetur C H S *arcebitur*

— judex ipſe arceſſetur - - - ſplendorem noſtrum T *d.*

12 quorum S *d. (cum ſpatio)* χ *ut eorum*

— frequentiam et conſeſſum C ς *frequentiam et conſeſſum ut* S *frequentia et conſenſum ut*

13 de ς *d.*

— qui ς *d.*

15 velitabaris C H *equitabas* T *equitatus*

16 te ς *d.*

— Quare aut doceas oportet T *d.*

18 ſint T χ *ſunt*

— P. C ς *d.*

19 non T *d.*

21 venierint C S *venierunt*

— cur cæteri ſponſores et creditores non convenerint S *poſſeſſores (pro ſponſores)* T *d.*

28 quaſi C H S T ς, χ *qui quaſi*

34 huic ς *d.*

46 2 derogetur χ *d.*

— ſponſionem χ *ſponſione*

p. l.

46 6 Horum nihil dicitur ς *Harum nihil dicit*

7 hæc C H S T ς *hoc*

— viderimus H *videbimus*

9 volent C H S *nolent*

— poſſint χ *velint*

— ſin ς, χ *ſi*

10 negligent C *negligerent* χ *neglexerunt*

11 mendacium ς *d.*

14 non χ *d.*

16 aliis H S *alius*

17 eorum C H S T ς, χ *d.*

— fuiſſe χ *d.*

19 tu ς *cum*

23 in hujus bonis edidiſti χ *in his bonis feciſti*

24 qui te in hæreditaria χ *qui in voluntaria*

25 tuo ς *d.*

28 in hac cauſa χ *d.*

29 cum ς *cum me*

30 fore χ *foro*

31 ſoror χ *ſororem*

32 a me T *et me*

33 eſſe H S *eſſet* χ *d.*

47 2 mihi C ς *d.*

— eſſe χ *d.*

3 eos χ *eo*

4 viſi ς, χ *juſſi*

8 et mehercule C H S T ς *ut mehercule* χ *ut me*

9 quemvis χ *quem jus*

11 ſcena ς *ſcenas*

13 planum ς *plane*

15 poſſis ς *poſſit*

16 hæc H *hæc (in textu, ſed hoc ſup. l.)* ς, χ *hoc*

— contendere C *d.*

17 Nimirum C H S *Nimium*

— eo C χ *ea*

19 deberet χ *debet*

20 adeſtis CHS ς *eſtis*

21 illinc S T ς, χ *illum*

— Cupiditatem C H S *Cupiditate*

22 audaciam C H S *audacia*

— hinc C H S T ς, χ *huic*

25 id H S *d.*

— diem T *d.*

27 DCC millia H S *DCC millibus* T VII *millia*

— optime χ *d.*

31 pridie ς *poſt* C *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
47	31	intercalares C H S *intercalaribus*
	32	ut χ *d.*
	—	jure χ *d.*
	—	DCC millia S *DCC millibus* T VII *millia*
	34	Adminiſtri C H S ς *At miniſtri* χ *aut miniſtri*
	35	Nævii C *d.*
	—	Roma C S T ς, χ *Romam*
	—	Sebuſianos C *Saligines* H S *Sebagnanos* ς *Sebaginnos*
48	2	habeat χ *habebat*
	7	ita ς *iſta*
	8	poſtulaſti H *poſtulares*
	—	curarent ς, χ *curaret*
	9	a ſua C H S ς *ſua*
	11	paſſuum T ς, χ *d.*
	14	hoc χ *hæc*
	—	admiſiſſe C χ *amiſiſſe*
	15	tegere χ *agere*
	—	et χ *de*
	17	feſtinatio C *eſtimatio* H S T χ *extimatio* ς *exiſtimat.o*
	18	tanta H *tacita*
	—	non vim ? non χ *non nimium*
	19	jus ς *vis*
	20	conſilio χ *conſilium*
	21	nonne ς *non*
	23	denique ſi viveres C *d.*
	24	Prætor C H S T χ *Prætor ſi*
	27	tum C H S *cum* ς *dum*
	32	hæc ς *hoc*
	33	poſtea. De ς *poſtea de*
	34	cæcum ς *tecum*
	35	futurum χ *d.*
49	1	præſentis χ *d.*
	—	reliqui temporis ς, χ *relinqui temporis,*
	6	quivis ut ς *qui jus ut* χ *quamvis*
	9	Ni ex ς, χ *ſi ex*
	10	ſint C H S T ς, χ *ſunt*
	11	Id C H S T *id quidem*
	—	Num C H S T *Nunc*
	12	quam χ *qua*
	13	nihil χ *d.*
	14	venerint C H S *venerit*
	15	enim C *idem*
	—	te T χ *d.*
	16	definit ς *defuit*
	18	recte T χ *ratione*
	19	poterunt ς *potuerunt*
	20	invitum ς *d.*
	25	ut tecum - - - poſſideto χ *d.*
49	26	ut Quintio vis ne afferatur C H *ut Quintii jus ne auferatur* T *ut Quintii jus non auferatur*
	27	non H S ς, χ *d.*
	28	eum - - - deſeruiſſet ς *d.*
	29	mitto ς *omitto*
	31	allatas H S *illatas*
	—	Hoc dico * * * Nævium ne appellaſſe quidem Quintium C *Hoc edicti - - - appellaſſet quidem Quintium* H *Hoc edicto nonne appellaſſet (in mar. dico Nævium)* S *Hoc edicti numne appellaſſet quidem* (*cum ſpatio*) T *Hoc editi unum ne appellaſſe*
50	1	poſſet H S T ς, χ *poteſt*
	—	nata et profecta eſſe C *nata eſſe et profecta*
	—	profecta ς *perfecta*
	3	Quintium H *Quintius*
	—	dum χ *aut*
	6	poſſideri χ *poſſidere*
	—	poſtularentur H *poſtularent*
	7	utriuſque C *utrorumque*
	10	quidem χ *d.*
	11	planum H S *planum me*
	12	cur ς *cur non*
	13	poſſideri C *poſſidere*
	15	judicio ς, χ *judicium*
	17	aliquo C H S *alio*
	18	Romano C T ς, χ *d.*
	20	judicium pati paratum ς *judicio parati, paratum* χ *judicio pati peractum fuiſſe*
	—	judicium T *judicio*
	26	tum ς *cum*
	28	judicio C S ς *negotio*
	30	edidit χ *dedit*
	31	vivorum χ *injuriarum*
	33	millia S *millibus*
	35	poſtularet χ *poſtularat*
51	1	edictum, quod - - - Nævium C *d.*
	2	vetaret χ *vetarat*
	—	conſtitit H S ς *conſiſtit*
	4	omnino C H S T ς, χ *omnia*
	5	ſpectetur χ *ſpectaretur*
	—	in univerſis C *univerſi* ς *univerſis*
	6	ac ς *aut*
	—	poſſint C S χ *poſſunt* H *poſſent (ſed u ſupra e)*
	8	attingere C *attigere*
	9	cognoſtis C S T *cognoſcis* χ *d.*
	10	Sex. χ *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
51	11	ex ipſo C H S T *ex hoc* ϛ, χ *ex hoc ipſo*
	12	non C H S T ϛ, χ *d.*
	—	ejectos χ *electos*
	—	eſſe C T *d*
	13	quivis ϛ *quis*
	19	obteſteturque ϛ *d.*
	—	per C H S ϛ, χ *per ſe ac*
	20	ſolitudinem χ *ſolicitudinem*
	21	cum hoc H S T *hoc* ϛ *hæc*
	25	nos noſtram - - - decerneret χ *d.*
	28	utrumne poſſit C *poſſitne* S *utrum poſſitne*
	29	inculta ϛ *multa*
	—	an C χ *at*
	30	atque C ϛ *d.*
	31	addicatur C *adiciatur* H *adyciatur (cum ſpatio)*
	32	comparat χ *comportat*
52	6	his χ *d.*
	10	maluerunt C *maluerant*
	11	Si licet C χ *ſcilicet*
	13	eſt C ϛ *d.*
	—	ditionemque ϛ *dictioneſque* χ *dictionemque*
	14	pudore χ *pudor*

p.	l.	
52	14	ea poteſt C *et potes* H S *et poteſt*
	16	poterit H *poterat*
	17	quod H χ *id quod*
	19	inveniri T *d.*
	21	exturbari C H S ϛ *deturbari*
	23	bonis χ *hominis*
	24	viro C *d.*
	25	quæſtu proſtitit C H S *præſtitit quæſtum* ϛ *queſta præſtitit*
	—	eſt C ϛ *d.*
	27	inimico χ *cum inimico*
	30	impetrare χ *impetraret vix*
	—	non potuit H S ϛ, χ *potuit*
53	1	in T *inde*
	4	propior C S *proprior*
	—	eſt χ *erat*
	—	caperet ; ϛ *caperet*
	12	ſpem χ *ſpes*
	17	te hoc S *hæc te*
	20	efferre C χ *afferre*
	—	ne χ *neque*
	—	de T χ *d.*
	21	ſexageſimo T *hoc*
	23	Sex. C *d.*
	24	perduxit C S T ϛ *produxit*

Pro Sexto Roſcio Amerino Or. II.

Edit. Olivet. MSS. C H R S T χ 1, ♆

p. l.
54 9 metuunt T *timent ſeu metuunt*
11 ſum χ *d.*
— me C *mihi*
21 libere χ *liberius*
— me C *mihi*
55 4 ſit χ *eſt*
— ut χ *d.*
10 minimo χ *omnino*
11 poſſem χ *poſſe*
12 eſſet χ *d.*
— quæratis χ *quæretis*
13 terror χ *error*
— tales C H *talis*
15 conſueverunt T *conſueverint*
20 ſexagies R *ſexagies (ſed in m. ſexaginta)* T *ſexageſies*
21 nummum ſe C H R S χ *nummum ſeſe* T *nummis ſeſe*
26 deleatis χ *deleatiſque*
29 ejecto T *objecto*
— ſperat R S χ *ſperet*
56 8 nonnihil tamen in deferendo χ *ut nihil tamen in defendendo*
— tamen R *tum*
— ſecuti C *Sexti Roſcii*
15 ſententias χ *ſententiam*
16 aſſequantur χ *aſſequatur*
22 diſcedant χ *deſcendant*
32 allevabitis χ *alleviabitis*
35 opprimi H *potius opprimi*
57 4 idem T *eidem*
6 impertias C H T *impartias*
9 acria χ *d.*
11 ſint H T *ſunt*
12 de C H S T χ, ♆ *d.*
— haud remiſſius C *dimiſſius* H R S χ *demiſſius* T *demiſſus*
14 accuſatores χ *accuſatore*
16 acerrime χ *acerrima*
19 prorumpere χ *prorumpe*
23 id χ *d.*

p. l.
57 24 cui χ *cujus*
29 ad χ *ab*
33 Judices C *d.* —— Judices, ea - - - cognoſcere poſſitis χ *d.*
58 3 Amerinus C *d. (ſed Ameriæ ſcribitur ſupra lineam a manu recentiori)*
11 vita χ *jura*
12 hoſpitibus amiciſque χ *hoſtibus inimiciſque*
13 Hic χ *Hic enim*
15 veniret χ *veniſſe*
— vicinitate χ *civitate*
21 atque C H S *d.*
28 T. Roſcii C *Tti Roſci* χ *toti Roſcii*
32 cum C H R S T χ, ♆ *d.*
— ſcientia C H χ *quod ſciam* R T ♆ *quod ſcientia*
34 autem H *alter*
59 2 Palatinas C *Pallatinas* H χ *Pallacinas*
7 Ameriam H *Ameriæ* T *Amerinus (forſan pro Ameriis)*
— Mallius H S χ, ♆ *Manlius*
9 nuntiat χ *nuntiam*
12 ciſiis (*MS. noſt.*) *ſiſſis (cum aſteriſco ſup. lin. et in mar.)* H *ciſſis (cum aſteriſco)* R S T χ, ♆ *ciſſis*
22 ruſticum H S *rus* χ *rure*
23 ne χ *et ne*
24 vos C H R S χ *d.*
25 et χ *d.*
30 nomine χ *nomini*
31 Hæc bona - - nummûm T *d.*
— Hæc bona ſexagies H S emuntur C H S *Hæc bona emuntur ſextertiorum* R *Hæc bona emuntur ſextertionum* χ *Hæc bona emuntur ſeſtertiorum*
32 omnia T *omina*
33 et R *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
59 34 ſunt χ *d.*
60 2 diſtentus ψ *diſtinctus*
3 animadvertat χ *animadverterat*
7 magna χ *tanta*
— qui H S *quin*
8 libertum χ *liberum*
9 iſte T *d.*
11 perditum, χ, ψ *præditum :*
12 ejicit C R S ψ *ejecit*
— patriis T *patrui*
— præcipitem C ψ *præcipitem ſextum* H S *præcipitem ſixtum*
13 exturbat C *turbat*
14 aliena C H R T χ, ψ *alienam*
17 auctione χ *actione*
22 patrium T *patruum*
23 emptio flagitioſa C H R S T χ *emptio*
24 donationes H S *d.*
26 jactantem C *jacientem*
30 et illius χ *illius*
31 Decretum Decurionum C *d.*
33 id C H T *ut* χ *vel*
34 ad eos accedit, et homines ψ *accedit ad homines*
61 1 vellent χ *vellet*
3 quam χ *quam ſe*
7 legatus χ *legatis*
8 inorata ψ *morata*
— reverterunt H S *revertunt*
12 domino χ *dominio*
21 domum H S *domi*
— hoſpitique χ, ψ *hoſpitioque*
26 ut C *et*
28 poſſet C H *poſſit (ſed ſup. l. C ſcribitur e, et in marg. ponitur aſteriſcus)*
29 quoniam C *quo*
31 eum χ *cum eum*
32 primus χ *primum*
33 bonorum χ *horum*
62 2 impulſi χ *depulſi*
4 Judices H *d.*
5 ordiar H RS χ *exordiar*
— a χ *d.*
6 immortalium C *mortalium*
10 videtur χ *videatur*
13 optet C H R S T χ *optetur*
14 cervices χ *cervicem*
— culeum χ, ψ *culeum ſupplicium parricidarum*
16 deſunt. Qui libere dicat, χ, ψ *Deſunt, qui libere dicant :*
— dicat C R T *dicant*

p. l.
62 16 defendat C R T χ *defendant*
17 eſt H T χ *d.*
20 hercules ψ *hercule*
— undique R *d.*
21 omnes T *d.*
— in me χ *minæ*
— impendeant C *impediant* H T χ *impendant*
24 exiſtat H S *exſiſtit*
26 hæc T *hoc*
28 numerum χ *numero*
63 2 noſtræ χ *ſuæ*
8 furioſus χ *furioſum*
10 ſuos H R S ψ *d.*
11 ſervare C H S *conſervare*
— compoſitionem C *poſitionem*
13 atque χ *aut*
15 eſt C *eſſet*
17 num C R S T χ, ψ *non*
20 expoſitam χ *poſitam*
22 de C χ *d.*
— ſequi ψ *conſequi*
25 obſtent χ *obſtant*
26 confictionem χ *confectionem*
29 eſt χ *d.*
— non H *nonne*
64 3 complexa χ *amplexa*
11 vocetur C *vocatur*
16 inductus H S *judicatus*
17 magis C H R S T χ *major*
— Vetus χ *Anetus*
19 hominem H *hominum*
23 eſſe χ *d.*
— objecit C *obicit*
25 a H R S T χ, ψ *d.*
— cupiditate H R *cupiditate eſt*
— et cum officio conjuncta C *cum officio conjuncta* R *d.* T χ *et cum officio*
26 Quæ C *Quæ quare*
27 Patri non placebat ? ψ *d.*
— cauſam χ *rem*
28 quoque χ *quo*
30 ſic χ *ſi*
35 quidem χ *d.*
65 2 perditus H S *perfidus*
— fuerit ψ *fuit*
8 uſuvenit χ *uſu evenit*
10 infirmem ac ψ *confirmem aut (ſed in m. infirmem)*
12 filio ſuo H *filio* C S *d.*
13 Patresfamilias, C H R S *Patresfamiliæ,* χ *Patriſfamiliæ :*
14 ex χ *et*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
65	20	hæc attenta C H R S χ *hæc attente* T *hoc attente*
	21	appellabitur R *appellabatur*
	24	reprehendis : ψ *reprehendis ?*
	—	criminaris : ψ *criminaris ?*
	27	quid R *quod*
	30	At C *Ait*
	32	commonendi χ, ψ *commovendi*
66	2	Ecquid C H R S T χ, ψ *Quid*
	3	Eutychum C *Euthicum*
	4	Chæreſtratum ? χ *terreſtrarum.*
	5	honoris C *honori*
	6	inquies χ *d.*
	7	mihi ψ *nihil*
	—	proferre H S χ, ψ *proferre poſſim*
	8	abeam χ *ob eam*
	—	tribules C H *tribulis*
	9	aſſiduos χ *continuos*
	12	ſit H *d.*
	—	Eutychus C *Euthicus (ſemper)*
	13	hunc C H S *d.*
	14	Veiente C χ, ψ *venientem*
	16	noſtræ C S T χ *noſtram*
	—	videremus C S *viderimus*
	17	ſis, ad ver., et χ *ſi ad ver.,*
	19	patribusfamilias C T χ *patribus familiis*
	—	Jam ψ *Eam*
	23	et ego C *ut ego*
	—	unuſquiſque χ *quiſque*
	24	quod ad C χ, ψ *quo ad*
	25	vitamque hanc χ *d.*
	27	ipſum χ *iſtum*
	29	audio, non ψ *audio ? Num*
	32	licebit T *libere licebit*
	33	Quod χ *Quoniam*
	—	feret C H χ *ferret*
67	3	coluit χ *colunt*
	5	eſſes χ *es*
	17	intelligatur C H S ψ *intelligas* χ *intelligant*
	18	noſtros χ *d.*
	20	conſumpſerint C H R S T χ *conſumpſerunt*
	21	fateatur χ *fatetur*
	22	ruri C *rari*
	—	aſſiduus C *aſſiduis* χ *aſſiduo*
	25	ex χ *d.*
	26	hunc χ *d.*
	27	eſt T *eſt aliud*
	—	iſtum T *iſtud*
	—	exhæredare χ *heredare*
	29	illa χ *illam*
	30	qui χ *d.*
67	31	perraro C H S *raro*
	33	revocaturus R *rure vocaturus*
	35	cœpimus, videamus T *incepimus, videamus* χ *cœpimus judicamus*
68	2	quî C ψ *quid*
	—	ſcias. χ *ſcis ?*
	3	et C *d.*
	5	parens C H S T *pater*
	6	inſitum χ *in ſuum*
	10	voluiſſe χ *noluiſſe*
	12	aliquid H *aliud*
	14	talium C *d.*
	—	exhæredare C *exhæredari*
	16	cogitabat ? T *d.*
	18	ad χ *d.*
	20	quin χ *quid*
	21	vident - - - adductum eſſe χ *d.*
	22	huic C T ψ *huc*
	24	Remmiam B *Reminiam (ſed punctis ſubſcr. et a manu recen. Memiam ſupra ſcrib.)* R *Memiam* S *vac. ſpat.. poſt Remiam* T *Remiam*
	31	poſſit H S χ *poſſim* R *poſſum*
69	3	noctu χ *d.*
	5	ſunt C H S *ſint*
	7	venerint χ *veniunt*
	11	præberi H S χ *præbere* R *præferri*
	13	voletis χ *voltis*
	14	erit χ *eſt*
	—	commiſiſſe, in ſuſpicione latratote. Id χ *commiſiſſe. In ſuſpicione latro te id*
	15	ſic χ *hoc*
	19	eas omnes B *calomnis (cum aſteriſco)* H S T R χ *calumniis* ψ *calonius*
	20	affigent C *affingent* R *effingent* T *affingent ?* χ *affinget*
	23	ſuſpicandum ? χ *ſupplicandum.*
	24	Habebat χ *Habeat*
	25	deliberarit C *deliberaverit* H R S χ *deliberavit*
	26	vobis χ *nobis*
	27	dicis C *dici*
	32	Mehercule C H R S *mehercules*
	34	erat χ *eſt*
70	1	quæſiſſe C S T χ *quæſiſſet*
	2	quidem C H R S χ *quidem eſſe* T *quidem eſſet*
	6	prorſus ut χ *prorſus : et*
	11	ante χ *d.*
	12	ſimul atque attigi, χ *ſimulat attingi :*
	13	pupugiſſet C *pepugiſſet*
	15	nuntiarent χ *nuntiaret*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
70 20 quoniamque C *quoniam*
22 quos χ *Quod*
24 illam χ *d.*
27 noxis χ, ψ *noxiis*
29 maxime C H R S T χ *id maxime*
30 parricidio T *mallio*
31 conveniſſe H χ *conveniſſent*
32 videntur H *viderentur*
35 tum C H S T χ *cum*
71 7 communio χ *commutuo*
11 indigniſſime χ *digniſſime*
12 atque C H S *d.*
13 ita χ *d.*
— Clœlium C R T χ *Clodium* S *Clædium*
14 Tarracinenſem R T *Terracinenſem*
15 adoleſcentibus χ *adoleſcentulis*
16 reperiretur C H R S T χ *reperiebatur*
18 propter χ *prope*
19 Quid poſtea - - - ſenſiſſe? C *Quid poterat ſatis eſſe ſuſpicioſum autem neutrumne ſenſiſſe* H *Quid poterat ſatis eſt ſuſpicioſum autem ne ſenſiſſe* R *Quid poterat. ſane ſuſpicioſum autem neutrum ne ſenſiſſe autem eſſe.* S ψ *Quid poterat ſatis eſt ſuſpicioſum autem neutrum ne ſenſiſſe.* T *Quod poterat ſane ſuſpicionem aut neutrum ne ſenſiſſe.* χ *Quid poterat ſane? Suſpitioſum autem neutrum ne ſenſiſſe.*
24 Tamen T *Tum*
29 qui χ *d.*
30 poſſunt C H S *poſſint*
31 quos C H S *quod*
33 dicantur χ *dicuntur*
34 tamen χ *tam*
— uſquam C χ *unquam*
72 1 Magnam vim H *d.*
3 concepta χ *d.*
— elui C H R T *leniri* S *leni* χ *levi* ψ *leniri*
7 furiarum χ *d.*
9 cogitationes χ *cogitationeſque animi*
— conſcientiæque C H S *amentiæque* ψ *amentiæ*
14 inquinata χ *coinquinata*
17 paternæ χ *paterni*
19 rem; pene χ *rem pone*
20 tum χ *tam*
21 ſint C H R S T χ *ſunt*
22 vindicandum χ *judicandum*

p. l.
72 26 in χ *d.*
27 præſtiterint χ *præſtiterunt*
— ſapientiſſimi χ *d.*
29 eſt χ *eſſet*
35 admonere χ *admovere*
73 3 ipſa C *d.*
4 ii C H R S T χ *d.*
5 culeum H S *culleum*
— ita T *d.*
6 videntur χ *viderunt*
8 ademerunt χ *ademerit*
9 eſſet χ *eſt*
— careret C H S T *et careret* R *etiam careret*
— omnibus χ *d.*
11 immanioribus χ *in marmoribus*
— uteremur C H S *uterentur*
15 eis χ *d.*
— reliquerint χ *reliquerunt*
17 animam χ *animum*
18 fluctuantibus χ *fluctibus*
23 quidem χ *d.*
24 accuſares, χ *accuſatores:*
25 paratiuſque χ *paratiuſve*
32 concederem χ *cederem*
34 abs H *ex*
74 5 Ameria T χ *Ameriæ*
— cur ψ *qui re*
6 Roma H R S T χ *Romæ*
7 neque C *ne*
8 quicum χ *quibuſcum*
9 dedit χ *dediſti*
10 perveniri χ *veniri*
12 depinxeris ψ *pinxeris*
13 quodam χ, ψ *quoquam*
— eſſe χ *fuiſſe*
16 in victu arido χ *invicto animo*
17 maleficia χ *maleficii*
21 gignuntur ψ *gignantur*
— ac C *d.*
23 magiſtra T *miniſtra*
24 qui H S T χ *d.*
25 fuerit χ *fuit*
26 præſertim χ *præſertim hoc*
32 ſpe, promiſſis χ *ſpe promiſit:*
33 confingi χ *confugi*
— id, χ *d.*
34 admiſerit R *deſunt uſque ad finem orationis*
35 in tali crimine ψ *d.*
— innocenti C H S T χ *quod innocenti*
75 1 polliceatur S χ, ψ *polliceantur*
4 non χ *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
75	5	te Metelle C *Metelle* H *et Metelle* ψ *et Tite*
	7	meminiſtine te C *meminiſti* S *meminiſti me* T χ *meminiſtine*
	9	etiam χ *et jam*
	12	propter C *præter*
	13	poteſtas χ *d.*
	14	fugitant, χ *flagitant :*
	19	de χ *d.*
	24	ad hunc χ *adhuc*
	26	convenire H *conveniret*
	28	potes χ *poteſt*
	34	crimen ψ *crimine*
	35	recidere χ *redire*
76	10	concurſabant C *circurſabant* H *circum curſabant* ψ *circumdabant*
	12	Roſcio χ *Roſcius*
	13	objicient χ *objiciebant*
	14	putabunt C *putantur* T χ *putabant*
	16	propterea χ *propter*
	19	ſi χ *ſed*
	—	tam H *cauſa*
	—	diſſeram χ *dixeram*
	22	nobis χ *vobis*
	25	pertinebant χ *pertinebat*
	—	quoniam C H ψ *quomodo* T χ *cum*
	27	reperiet χ *reperit*
	29	me χ *d.*
	32	qui χ *quia*
	35	et eſt C H S χ, ψ *ubi et eſt* T *ubi eſt*
77	8	profiteris C S χ *profitearis*
	—	Capitono C *Capite*
	12	putabat H *prædicabat*
	17	veritatis erat χ *veritas erat :*
	22	nunc ii C H *nuncii* χ *nuntii*
	26	eo T *ei*
	28	accedit χ *accedat*
	29	eſt χ *d.*
	30	cauſa C H S T χ, ψ *d.*
	—	te χ *d.*
	31	adduxerit C S ψ *adduxerunt* T *adduxerint*
	34	municipis ψ *municipiis*
	35	ut χ *in*
	—	potuerunt C *poterunt*
78	8	is qui antea C χ *qui antea*
	14	reformidet C H S T χ *reformidat*
	16	tot C *ſi tot*
	21	te C *d.*
	22	grege annumerer C *gregem annumerer* T *gregem adimerer* ψ *in gregem annumerer*
78	26	commemorare C *memorare*
	—	Mamercos C H S χ, ψ *Mammeos* T *Mameos*
	27	Antiſtium C *Anthiſtium* χ *Antiſtum*
79	1	erant χ *erat*
	2	offuſa C ψ *effuſa* χ *confuſa*
	—	reipublicæ C S ψ *republica*
	9	ſi χ *ſibi*
	10	quamvis C *quam*
	16	ecqua C H S T χ *et quæ*
	18	an χ *ad*
	21	occiſum χ *d.*
	23	tum χ *d.*
	26	aut eorum, qui in bonis erant ψ *aut erant in bonis eorum, qui erant*
	28	appetebant H *appeterent*
	30	quære χ *quare .*
	34	fui χ *fuit*
	—	Reſpondebo H *d.*
80	8	factæ C *facta*
	11	et χ, ψ *ut*
	14	cuicuimodi es T. Roſci C H *quiquimodi es T. Roſci* S χ *quiquimodi eſt Roſci* T *quum ejuſmodi eſt Roſcii* ψ *quicquid modi eſt Roſci*
	18	Tene cum C ψ *Tenes quin* H *Tenes enim quin*
	20	tibi χ *d.*
	24	Mallius C H S χ *Manlius*
	26	quod χ *qui*
	27	inieras χ *inierat*
	28	ullo χ *d.*
	29	Mallius H *Manlius*
	30	quæſo S T χ, ψ *quaſi*
81	4	lucebat ψ *luceſcebat*
	5	hic χ *d.*
	10	ſcelus χ *d.*
	12	audiſſe C ψ *audiſſet*
	13	tanta χ *tantum*
	14	ſua χ *illa*
	19	miſerum χ *d.*
	24	orat C χ *erat*
	27	eſſe χ *d.*
	30	infames C S T χ *infamius*
	31	lemniſcatam C *lemniſcatamque* S *lemnis caput* ψ *lemniſcatam tamquam*
	—	deferatur H S ψ *deferat*
	32	hominis χ *homines*
	33	quem χ *quæ*
	34	LX T *XL*
	—	dejecerit χ *trajecerit*
	—	Quæ C H S T χ, ψ *Qui*
	35	enim ψ *cum*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
82	1	audiet χ *audiat*
	3	minitatum C H S T χ, ψ *meditatum*
	5	vitam H S T χ *juſtam*
	6	libentibus χ *libentius*
	11	magiſtratum χ *magiſtrum*
	—	ſi χ *d.*
	13	poneret χ *ponerent*
	15	is C H S ψ *id*
	16	vindicandum C *judicandum*
	18	Africanus C *Affricanus (et ſic perpetuo fere in inſcriptionibus antiquis)*
	25	ipſorum H *et ipſorum*
	26	et eum χ *et cum*
	28	ecquid C T *et quid* χ *d.*
	30	audaciter C H S T ψ *audacter*
	32	iſtic ſedere. C H S T χ, ψ *iſti credere*
	—	accuſatore T *accuſatorem* χ *accuſator*
	—	muto C ψ *multo*
	34	paulo C T ψ *paulo ante* H S χ *paulo tamen*
	—	tectior C *rectior*
	35	eſſet χ *eſt*
83	1	cum, quæ χ *cumque quæ*
	2	nobis C H S T χ, ψ *vobis*
	5	quo is C *quo* χ *quod is*
	8	At quî χ *Atqui*
	12	plerique H T *plerumque*
	—	produntur T *produnt* ψ *al. producuntur*
	13	hanc H S T χ, ψ *hoc*
	—	putetis C *petetis*
	14	diſputabo C *diſputo*
	—	Roſcios C H S T χ, ψ *Roſcium*
	15	antea C *antea ea*
	18	contulerunt H *tradiderunt*
	19	omnia H S χ *omnino*
	22	cernetis H χ *cernitis*
	—	indicaret χ *judicarit*
	24	quiſnam C H S *quiſquam*
	29	cauſam a χ *rem*
	31	nonne ſatis - - - perliberaliter T *d.*
	—	perliberaliter χ *perlibenter*
	32	aliquid χ *aliud*
84	1	primis C *primus (ſup. l.)* T *primus*
	—	caſtra Capito. χ *caſtra. Capite*
	4	ejus ſcelus C H S T χ, ψ *ejuſcevis*
	5	judicatote. Impedimento χ *judicatore impedimento :*
	7	enuntiat H *enuntiant* T *nuntiat*
	8	monet χ *movet*
	—	res χ *d.*
84	10	aditurum C *auditurum*
	12	oſtendere χ *offendere*
	14	fretus H S T χ, ψ *fretum*
	—	omnes C H T *omnis*
	18	eis H *ejus*
	21	geſſiſſet, ſui χ *egiſſet ſui*
	27	vitæ C *d.*
85	3	quem χ *qui*
	9	** H S T *d.*
	11	judiciique infamiam χ *judiciumque infamia* ψ *judiciumque infamiæ*
	12	recte T χ *ratione*
	—	illum C *illud*
	24	eſt χ *d.*
	28	municipum χ *municipium*
	29	omnium C H S *d.*
	—	tantidem S *totidem*
86	1	læditur C *deditur*
	2	præcaventur C *præcaverunt*
	4	vero C H S T χ *d.*
	—	ſi χ *d.*
	8	eſt T *d.*
	—	ferri C χ *fieri*
	9	novem C H S ψ *d.*
	—	honeſtiſſimos T *fortiſſimos*
	17	deinde - - - coiit χ *d.*
	18	coiit H T *coit*
	—	terret C *tenet*
	—	etiam ψ *etiam jam*
	22	videtis C H χ *videbitis*
	24	et propoſitum C *vel perſpicuum (in m.)*
	25	conſtat χ *conſtant*
	26	illorum H S T χ *de illorum*
	—	dubitabitur C H χ *dubitatur*
	28	a gladiis receſſiſſe C H S T χ, ψ *a gladiatore ceſſiſſe*
	—	aut iſte T *ut is* χ, ψ *aut is*
	29	concedere χ *concederet*
	—	Par C *Pars*
	31	cognoſtis χ *cognoſcitis*
87	3	putantur C H S *ita putantur*
	4	eſſet χ *eſt*
	—	Poſtulabant χ *Poſtulabam*
	8	confiterere χ *confideres*
	11	hoc pugnari C H T χ, ψ *oppugnari* S *oppugnare*
	15	eſt T *d.*
	—	Anne C H S T *At ne*
	16	vos C H S T χ, ψ *vos enim*
	20	velit C *velis*
	21	Non eſt C *Nam*
	27	ſui H S T χ *tui*
	28	de χ *ab*

p. l.
87 30 nunc χ *d.*
33 Roſciis χ *Roſcii*
88 6 eum χ *cum et*
17 ſocietas χ *civitas*
— ſtatuitur C H S T χ, ψ *ſtatuit*
— neque χ *d.*
23 nova χ *d.*
— eſt. Bonorum χ *eſt honorum.*
24 emptor eſt C H S T ψ *emptorem*
— Chryſogonus C H S *Chryſogonum* χ *Chryſogono* ψ *Chryſogonem*
25 quomodo ψ *quo*
28 ac C H S *aut.*
29 conqueramur H χ *conquerantur* ψ *conqueratur*
30 hoc χ *d.*
— potuerunt χ *potuerint*
— ipſa H *d.*
31 enim C *d.*
89 2 receſſerunt C S *diſcepſerunt* H ψ *diſceſſerunt*
— Romæ S χ *Roma*
3 Si C H S T χ *d.*
— quoque lege χ *quoque*
— venierint χ *venerint*
10 ementiretur C *emerentur*
12 de H S T χ *d.*
13 bona non veniſſe: id χ *omnia inveniſſe id*
15 ad χ *d.*
16 ad Kalend. Junias C *Kalendis Januariis* T *Kal. Jan.*
20 corruptæ χ *corrupta*
22 errare χ *errore*
23 rediviam curem C *omittit (ſed eſt Spatium)* H *etiam omittit cum Spatio* S - - - *curæ* T *rem divinam curam (e ſ. l.)* χ *recidivam curæ*
24 de pecunia non T *de pe - - - non*
— ullius H *illius*
28 partim pro C S *partim*
— putetis - - - ea pro me ipſo χ *d.*
31 ex χ ψ *et*
34 hæc a Chryſogono, χ *enim a Chryſogono Jud.*
90 1 venierint χ *venerint*
— deinde C S *d.* deinde - - - venierint χ *d.*
2 quare H *quare iis*
— neque proſcriptus H T *d.*
3 cum H S *quin*
4 quæ - - - venierint χ *d.*
— venierint C *venierit*

p. l.
90 8 partim connivente C H S T χ, ψ *d.*
9 commiſiſſe χ *commiſſæ*
12 præteriri χ *reperiri*
15 pernicii C H S T χ, ψ *pernicie*
17 commoda C H S T χ *commodis*
18 quem T *d.*
20 gubernaret H *gubernet*
21 legibus C S ψ *cum legibus* T χ *ut legibus*
28 Erucius S ψ *poſt hanc Vocem eſt Spatium vacuum pluſquam paginæ et in margine ab ead. manu ſcriptum eſt, "deficit. tantundem enim in codice antiquiſſimo deficiebat."* T *habet nullam Defectionis Notam* C *habet pluſquam totam paginam vacantem* H *habet Spatium aliquot linearum et in margine ab ead. manu ſcribitur, deficit hic multum* χ *parva lacuna eſt*
29 aptam χ *apertam*
— exiſtimant χ *exiſtimavit*
30 Salentinis C H *Sallentinis*
32 animi χ *d.*
33 relaxandi C T *d.*
— plura χ *et plura*
91 1 referta χ *refecta*
— authepſa T *aut capſa*
2 tanto C H S *tanti*
— ut ψ *aut*
3 pretium enumerari C χ, ψ *quid pretium enumerare* H *pretium numerari* S *quid pretium numerare* T *aliquam pecuniam numerare*
7 in domo χ *vi nemo*
8 habeat χ *habebat*
9 artes C S *artis*
— Coquos C S *Cocos*
— piſtores χ *piſcatores* ψ *pictores*
10 cauſa χ *eam*
14 domo ; ψ *modo*
15 quam χ *d.*
17 delibuto C *dilibuto*
19 ut omnes C T *etiam videtis judices ut omnes*
25 exiſtimet C *exiſtumet*
26 me χ *ne*
28 qui vicerunt T *d.*
30 in χ *d.*
31 quibus χ *qui*
32 retineretur χ *retinetur*
35 imperio χ *auctoritate*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
92	1	animadverſum χ *animadvertendum*
	3	extitit H S *exiſtit*
	4	meque χ *neque*
	5	id χ *ubi*
	11	lædetur C H S T χ *læditur*
	13	volunt C *nolunt*
	14	non ψ *d.*
	15	aut C H *d.*
	18	decreviſſem. Decerne χ *decreviſſem decernere.*
	—	recte T *ratione*
	19	judicaris χ *judicares*
	—	recte T *ratione*
	20	reſque χ *res*
	23	recuperarunt C S *reciperarunt*
	25	ominis T ψ *hominis* χ *homines*
	30	quis C *qui*
	—	ac T *et*
	32	miſerumque χ *miſerrimumque*
	35	verſabatur ψ *vexabatur*
	—	nunc vero χ *Judices quæro*
	—	munitet χ *minitet* ψ *immitet*
93	1	quod C T *et quod*
	3	poſſe χ *eſſe*
	7	poſſe χ *d.*
	8	Idcircone T χ *ne*
	—	experrecta C H T χ ψ *expectata*
	10	noſtraſque H S T *atque noſtras*
	14	populoque Romano C *populique R.*
	18	reſiſtetur: ille χ *reſiſtentior ille*
	20	læditur ψ *lædatur*
	—	ſeparatur T *ſuperatur*
	25	iſta H *d.*
	27	hac χ *d.*
	29	te χ *d.*
	31	veſtitum C *veſtitus*
	32	annulumque de digito ſuum tibi C H S ψ *anulumque deditos ſuum tibi* T *anullumque dedit os ſuum ſibi* χ *anulumque dedit. os ſuum ſibi*
	34	innocenti ψ *innocentia*
	35	egeſtate S T χ *egeſtatem*
94	2	eſt C H T ψ *eſſet*
	—	et C H S *d.*
	7	vis C *velis*
	—	ſpoliaſti C H S ψ *d.*
	9	cognoſti S *cognoſci* T *cognoviſti*
	10	ab ſe C T *a ſe* H *ab ſe*
	11	tam T *tamen*
	—	quod C H T χ *d.*
	14	tu χ *te*
	15	patria C *patriam*
	—	injuriam C *injuria*
94	15	Chryſogone C *Chryſogono*
	16	his C *iis*
	20	monumenti χ *monumentum*
	—	reſervavit C H S *clare ſervavit* T χ *dare ſervavit* ψ *clam reſervavit*
	24	hunc C H S T χ *nunc*
	26	neque χ *quem neque*
	27	reliqui T *relinqui*
	31	Balearici C H *Bellarii* S T ψ *Balearis* χ *Halearis*
	—	Nepotis H *Nepoti*
	32	clariſſimum χ *ampliſſimum*
95	2	hoſpitiis - - - hujus T *d.*
	—	hoſpitiis C H S χ *hoſpitis*
	5	reſpublica T *republica*
	6	vindicarent T *indicarent* ψ *judicarent*
	—	iſto in χ *in hoc*
	10	Meſſalla C S *Meſſala*
	—	videtis Judices χ *videtis: id*
	13	tradidit χ *credidit*
	—	quem C H S T ψ *quam*
	15	ſectorum C *ſeptorum*
	19	Meſſallam C H S *Meſſalam*
	21	mallent T *malent*
	22	ſunt χ *ſint*
	23	minus laborarent χ *ſatis laborent*
	26	nobis χ *vobis*
	29	perlitus C H S T χ ψ *præditus*
	30	eadem quæ reipublicæ χ *eademque r. p.*
	—	reipublicæ H *reſp.*
	32	republica C S T ψ *remp.*
	33	veſtros T *noſtros*
	34	reddidit C T *reddit*
96	7	manibus χ *d.*
	11	nihil χ *aliquid*
	13	quæri T *d.*
	14	in altera - - - tempore T *d.*
	—	in altera H S χ ψ *ex altera*
	15	eundemque H *eundem*
	17	filium χ *filiis*
	20	eadem in re C *eandem rem* H *ad eandem rem* S *eadem rem* T *eadem re* χ *eandem eſſe*
	—	veſtram T *noſtram*
	21	eorum χ *d.*
	26	quam ψ *d.*
	—	eſt C H S T χ *d.*
	27	infantium C H S T χ *ad infantium*
	34	hoſtes leniſſimus χ *iſtis leniſſimis*
97	1	diutius H *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.

97 3 leniſſimis T *leviſſimis*
4 conſuetudine C *conſuetudo*
7 amittimus χ *amittemus*
8 crederetur χ *creditur*
9 teſtibus χ *d.*
10 C ψ *habent Spatium aliquot linearum* H S *non habent*
17 perſcriberent C H S χ *perſcriberem*
19 in hujus C H S *hujus*
20 credetur ? ſcripſiſſet C H S χ ψ *crederetur ſcripſiſſe ?*
— non juſſu hujus ψ *et*
21 hic quod - - - - juſſiſſet C S χ *d.*
22 ferri juſſiſſet H *ferre tuliſſet* ψ *ferre juſſiſſet*
26 progrediar C *progredias*

98 1 et C *d.*
5 profer χ *d.*
7 a C H S *d.*
— Perpenna C S ψ *Perpennæ*
— Saturii C H S ψ *Saturi*
8 Chærea C H S *Chære*
10 conficit C *conficis* ψ *confecit*
11 refert C *refer*
12 H-S cccIↃↃↃ C H S *S-S CCCLIII* χ, ψ *CCCLIII*
13 H-S cccIↃↃↃ C H S χ *S-S CCCLIII* ψ *CCCLIII*
16 injuratus H S χ, ψ *juratus*
17 ſibi C H S χ *ſi*
19 ait C H S χ *aut*
— tabulis H *talibus*
20 accepti C H χ *accepi*
— expenſi χ *expenſis*
22 ex adverſariis C H S χ *adverſarii*
26 auctoritatemque C *auctoritatem*
28 conſervare χ *ſervare*
— vetuſtatem C *vetuſtate*
30 inſtituimus ψ *conſtituimus*
31 ducetur C H S χ *duceretur*
33 tabulas C *tabula*
— hæc C H S χ *hæ*
— menſtrua C H S χ *menſtrue*
34 æternæ C H S ψ *alternæ*
— hæc H *hæ*
— ſanctæ χ *d.*
35 hæc C H S χ *hæ*
— fidem ψ *finem*

99 1 amplectuntur C χ *amplectitur*
— hæc ſunt dejecta C H S χ *hæ ſunt dejectæ*

p. l.

99 1 illæ C H *illæ ſunt*
2 codicem χ *judicem*
9 extemplo ψ *exemplo*
— duo C *duos*
10 Tamen C H S *Tum* χ ψ *Cum*
— referri H S χ *d.*
12 quomodo, cum χ *quomodocunque*
16 digeſta H S χ ψ *et digeſta*
20 debere C H S ψ *debere tibi*
23 ipſo ψ *d.*
27 debebatur C H S χ, ψ *debeatur*
29 H-S C H S χ *S-S* ψ *d.*
30 arbitrium C H S χ *eſt arbitrium*
31 certæ C H S χ *d.*
— venimus χ *veniemus*
32 amittamus ψ *omittamus*
34 poſtulavimus ψ *poſtulamus*
35 formulæ C *famulæ*

100 1 Si paret - - - oportere C H S *Si peteret H-S LIII dari* χ, ψ *Si peteret LIII dari*
2 H-S IↃↃↃ C H S *H-S LIII* χ *LIII*
— libellam C H S χ *libellum*
3 perdit ψ *perdidit*
4 quantum C H S χ, ψ *quanto*
— dari C H S χ *clarius*
6 arbitro C H S χ, ψ *arbitrio*
8 H-S IↃↃↃ C H S χ *H-S LIII*
9 arbitrum C *arbitrium*
— quantum C H S χ, ψ *quanto*
— dari C *diri*
10 repromittive C S *repromittique ve* H χ, ψ *repromittique*
— pareret C H S χ *pejeres* ψ *peteres*
— arbiter C *arbitrer*
11 Jam C H S χ *Nam*
13 ſumebas - - - eundem χ *d.*
— eidem C H S ψ *idem*
14 formulam ψ *formam*
16 petiit C H S χ *petit*
17 dari H S *peti* χ, ψ *pari*
— petiit C H χ, ψ *petit*
18 judicem H *judicium*
19 arbitrum C H S *arbitrium*
— arbitro C H S *arbitrio*
20 de tabularum C H S χ, ψ *tabularum*
22 adnumeraſſe C H S χ, ψ *adulteraſſe*
23 expenſum tuliſſe C *expublico ex publico tuliſſe*

Z z z

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
(cum aſteriſco et inductionis nota) H S *ex publico tuliſſe* χ *ex p. tuliſſe*
24 dicat χ *dicit*
30 videar χ *videat*
101 1 reus is C H S *rei ejus* χ *res ejus*
— cui C H S *cui res* χ *cujus*
— fuit ſemper ; χ *fuit. Semper*
6 judicia χ *d.*
— omnia χ *conſilia*
13 quæ tibi C H S χ *tibi*
14 oſtentata ? ψ *oſtenta*
16 neque C H S *d.*
— leviter H S χ *leniter*
19 fidem χ *fiduciam*
21 negotio C χ *negotium*
23 qui ſit C H S χ *quid ſit*
24 alterutram χ *alteram*
27 refervens χ *referens*
33 digniſſimus eſt C χ *digniſſimum eſt* S *digniſſimum eſſe*
102 8 conſuevit χ *conſueverit*
13 exiſtimabas C H S χ *exiſtimabat*
— Chæreæ χ *Cheræ*
15 animiſque χ ψ *animiſque hominum*
17 experiri C S χ *experire*
20 conferte C H S χ *conferre*
22 olere χ *de re*
— nonne H S *non*
25 videtur C H S χ *videretur*
28 Ballionem χ *Babillonem*
31 expreſſa χ *oppreſſa*
32 nihil C H S χ, ψ *mihi*
103 1 pudens impudentem χ *prudens imprudentem*
3 utrumque C H S χ *utrum*
8 amiſiſſe C H *admiſiſſe*
9 H-S ıɔɔɔ χ *H-S LIII*
— H-S ıɔɔɔ - - - tamen C S χ *H-S LIII video ſed tamen*
— ıɔɔɔ H *LIII*
11 H-S ıɔɔɔ C S *H-S LIII* H *LIII*
12 ıɔɔɔ H *LIII* χ *d.*
13 fuiſſent C H S *fuiſſet* χ *fuit*
14 Roſcio C *Ruſcio*
— fuerint H S χ *fuerit*
— Cauſam H *Cauſa*
— requiro C *require*
15 locuples H *locuplex*
— Debebat S *Debebatur*
16 nummis ψ *ſummis*
18 H-S cccıɔɔɔ cccıɔɔɔ cccıɔɔɔ C H *H-S CCCLIII. CCCLIII, CCCLIII.* S *H-S CCCLIII.*

p. l.
103 19 certe H *certo*
— H-S cccıɔɔɔ cccıɔɔɔ cccıɔɔɔ C χ ψ *H-S CCCLIII. CCCLIII. CCCLIII.* S *H-S CCCLIII.*
20 H-S cccıɔɔɔ cccıɔɔɔ C H S χ ψ *H-S CCCLIII. CLIII.*
22 H-S ıɔɔɔ C H S χ *H-S LIII.*
— appetiit S χ *appetit*
25 ſexagies χ *ſexageſies*
26 quæſtum C H S χ *quæſtus*
28 deſtitit χ *reſtitit*
— et H χ, ψ *ſed*
30 ıɔɔɔ C H S χ *LIII*
31 tantas et tam χ *tametſi*
32 ego χ *ergo*
33 vobis C H S χ *nobis*
— certo C S *certe*
104 1 enim C *etiam*
— ex χ *et*
2 publicæ C H S *publica he* χ, ψ *publica hæ*
5 noras H *notas*
8 magnitudinem criminis C *ægritudinem ærumnis* H S χ, ψ *ægritudinem criminis*
10 erat C H S χ, ψ *non erat*
— hunc C H S χ, ψ *nunc*
11 ea C H S χ, ψ *d.*
12 jacere C H S χ, ψ *tacere*
14 noluiſti χ *voluiſti*
— Societatem C H S χ, ψ *Societate*
— feciſſe - - - num H *feciſſe judi-feciſſe juriditionem caſti juriſdictionem* S *feciſſe nidi ditionem* χ *feciſſe venditionem (cum ſpatio poſt feciſſe)* ψ *feciſſe inditionem*
18 arbitrum C *arbitrium*
21 quod ψ *quod ultro*
— commiſiſſes H S χ ψ *commiſiſti*
23 clamitaſti. Judici χ *clamaſti judici*
25 in χ *d.*
26 quid erat - - - condemnaretur χ *d.*
33 proprius χ *propius*
34 bonitate ψ *bonitatem*
105 3 Quid C H S *Quod*
4 Quid Roſcii C H S χ *Quod Roſcii eſt*
5 H-S ıɔɔɔ χ *H-S LIII. eo.* ψ *LIII* 8
6 H-S cccıɔɔɔ χ, ψ *H-S CCCLIII. CCCL.*
7 æſtimabat C *extimabat*
8 membra χ *d.*

p. l.
105 9 quæ H *quo*
10 cccıↄↄↄ C H S χ *CCCLIII*
11 ıↄↄↄ alter cccıↄↄↄ C S χ *LII eo alter LIII* ψ *LII eo alter LIII*
13 ıↄↄↄ C H S *LIII eo* ψ *LIII* 8
— cccıↄↄↄ C S χ, ψ *CCCLIII. LIII* H *L'CCCLIII. LIII.*
14 Roſcius χ *d.*
16 Panurgus. Quod χ, ψ *Panurgus quod*
18 perfectum χ *perſpectum*
20 æſtimat χ *exiſtimat*
21 pravum C S *parvum*
23 poſſet χ *poſſit*
27 in Erote Comœdo χ, ψ *errore commodo*
30 perbrevi χ *pro brevi*
35 Nam C H S χ *Jam*
— docet χ *decet*
106 2 percipi χ *preci*
3 provecta C S χ *projecta*
5 conſecuta C H S χ *ſunt conſecuta*
6 Tarquinienſis χ *Tarquinenſis*
7 injuria ψ *in injuria*
9 ſocietate C H S χ, ψ *d.*
10 pro me C H S *et pro me*
— pro me ? potui ψ *pro me potui*
11 licitum C *litium*
13 juris poſſideat χ *d.*
14 geſſiſti χ *gere et tu tum*
15 decidiſti - - - tuam partem χ *d.*
16 H-S cccıↄↄↄ C H S ψ *H-Sq. CCCLIII* χ *H-Sq. cccl.*
— H-S cccıↄↄↄ tu quoque aufer C H S χ, ψ *H-Sq. tu aufer*
18 augere H S χ *et augere*
20 jacerent χ *jaceret*
25 ſunt H *d.*
— Tum χ *Tum erat*
28 cura χ *et cura*
— liberabo C H S *liberabis* χ *liberalis*
29 ad te χ *a te*
35 debere χ *deberi*
107 2 de S *ſi*
3 relinquit H S χ *reliquit*
5 mentem χ *mente*
6 Fannium Roſcio ψ *Fannio Roſcium*
9 decidit C S *decedit*
10 nec C H S χ *ne*
11 et χ *d.*
13 ſi χ *ſin*
17 cum Flavio - - - Roſcium χ *d.*
18 IV C H S χ *XV*
19 pro H *de*

p. l.
107 20 triennium C *triennio*
— reſtipulationem C H S χ *ſtipulationem*
23 reſtipulatio C H S χ *ſtipulatio*
25 tu χ *tua*
26 hic χ *hoc*
— reſtipulatur H *reſtipulatus*
— ipſe exegit χ *ipſi exigit*
27 tibi χ *ipſe*
29 reſtipulatio C H S χ *ſtipulatio*
30 reſtipulationis C H S χ *ſtipulationis*
— quis C H S χ *quæ*
31 pro labore C H S χ *labore*
32 obiſſet H *obeſſet* S *obeſſent*
— cccıↄↄↄ C H χ, ψ *CCCLIII*
34 reſtipulatio C H S χ, ψ *ſtipulatio*
108 1 At C H S χ, ψ *Et*
— veniat H *veniet*
2 Roſcio C H S χ, ψ *Roſcium*
3 ſed omnino C H *ſe domino*
4 perſequi noluit C H S χ, ψ *perſequendum*
6 redemiſſe ? S *redemiſſe.*
7 repromiſſionem C *repromiſſionem veterem* S *repromiſſionem entem*
8 cccıↄↄↄ C H S *CCCLIII* χ *d.*
— Q. Flavio C H S χ *C. Flavio*
13 a Roſcio C H S χ *Roſcio*
14 id χ *d.*
15 H-S cccıↄↄↄ ſeparatim C H S *H-S CCCLIII ſeparatum*
17 omnino χ *d.*
— a Flavio H-S cccıↄↄↄ C H S *Fabio H-S CCCLIII* χ *Fabio H-S*
18 abſtuliſſe C H S χ, ψ *abſtuliſſet*
19 abſtuliſſe C H S χ *abſtuliſſet*
20 Addictus χ *Adductus*
— Non. Fruſtra χ *Non fruſtra*
21 H-S cccıↄↄↄ C H S *H-S CCCLIII*
— H S cccıↄↄↄ a Flavio χ *d.*
23 cccıↄↄↄ C H S χ *CCCLIII*
24 cauſæ eſt C H S χ, ψ *cauſare*
— ab C *a*
25 planum χ *palam* ψ *(in m.) palam*
27 Quis H S *Qui*
28 graviſſimus C S *graviſſimis*
30 expectabis χ *ſpectabis*
32 eſt. Is C H S χ *teſtis*
33 cccıↄↄↄ C H S χ *CCCLIII*
35 ſpectas χ *ſpectes*
109 3 Nega, nega S *Nega*
— nunc χ *hunc*
6 conſolaris C *conſularis*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
109	7	ornatiſſimorum C H χ *honeſtiſſimorum*
	—	audierunt χ *audierat*
	8	Teſtimonium - - - Ocreæ C H S χ *d.*
	9	Manilio C H S χ *Manlio*
	11	Manilius C H S χ *Manlius*
	—	ccciɔɔɔ C H S χ *CCCLIII*
	12	Manilio C H S χ *Manlio*
	13	recidat C H S χ *tendat*
	14	firmiſſimis H *firmiſſimus*
	15	commutata χ *communita*
	16	abroges χ *arroges*
	17	jurisjurandi C S χ *jusjurandi*
	—	reſponde. Manilio χ *reſponde Manilio*
	—	Manilio H *Manlio*
	19	Manilium H *Manlium*
	21	religioſos C S χ *religioſi*
	26	concoquendum χ *conquerendum*
	27	Manilio C H *Manlio*
	—	juratis χ *juratus*
	29	Reliquum C H S χ, ψ *Relictum*
	—	Cluvium C *Clivium*
	—	Manilio C H S *Manlio*
	31	negabit χ *negabat*
	33	comparabat χ *comparabit*
110	1	Dixit C H S χ *Dicit*
	—	injuratus χ *injuriatus*
	—	Manilio C H *Manlio*
	2	juratus C H S *injuratus* χ *injuriatus*
	5	majore C H S χ, ψ *minore*
	6	perjuriam χ *perjurium*
	15	improbis χ *improbus*
	18	ſi res H *d.*
	23	H-S iɔɔɔ C H S χ *H-S LIII*
	25	non χ *d.*
	—	H-S ccciɔɔɔ C H S *H-S CCCLIII*
	27	nullius χ *nulli*
	31	concinne H S χ *continue*
	32	Mentire C H S *Mentiri*
	34	ccciɔɔɔ H S *CCCLIII* χ *LIII*
111	1	vis C H S χ *d.*
	—	paululum χ *paulum*
	—	tu C H S χ *tui*
	6	petiiſſet C H S *petiſſet*
	7	conceſſiſſet χ *concepiſſet*
	8	Ballione χ *Babillone*
	9	ſimili C *famuli*
	10	tum χ *cum*
	—	incredibile χ *incredibilis*
	11	enim χ *d.*
	14	cur, cum H *cur, non*
111	14	prima χ *primum*
	15	jam χ *d.*
	—	H-S iɔɔɔ C H S χ *H-S LIII* ψ *H-S*
	16	H-S ccciɔɔɔ, quam ccciɔɔɔ, ccciɔɔɔ, ccciɔɔɔ. C H S *H-S CCCLIII. quam CCCLIII. CCCLIII. CCCLIII.* χ *H-S CCCLIII quam CCCLIII.*
	17	dixit H *dicat*
	—	a C H S χ *d.*
	18	reſtipulatione χ *ſtipulatione*
	19	intelligis χ *intelliges*
	23	Petiſſe, inquit, χ *Petiſſem inquam*
	25	id χ *d.*
	28	quemadmodum abſtulit ? ſi potuit C S *d.*
	—	abſtulit ? ſi potuit ; quemadmodum χ *d.*
	30	ſi quod C H S χ *ſi quid*
	—	petiſſet C *petiſſe*
	—	tum C H S χ *cum*
	31	nunc, cum C H S χ, ψ *nunquid*
	32	non, quod C H S χ, ψ *nunquid cum*
	33	cognitor eſt datus C H S χ, ψ *cognitorem dat*
	35	cognitor eſt C S *cognitorem*
112	1	petiit C H S χ *petit*
	2	exegit χ *exigit*
	3	eſt C *d.*
	5	tu χ *cum*
	6	huic peteres χ *d.*
	9	cognitorem χ *cognitorem eſt*
	10	parte χ *d.*
	13	tuam H *tuamne*
	14	H-S ccciɔɔɔ C H S *H-S CCCLIII* χ *H-S*
	15	exegiſti C *exigiſti*
	17	ſocius C *ſocium*
	19	coheredibus C *coheredili*
	23	condonare ψ *condemnare*
	28	ſocietatis C *ſocietati*
	29	qua C H S χ *quæ*
	—	juris peritorum C *juris petiturum*
	30	is C H χ *ejus*
	31	exegiſſet χ *egiſſet*
	—	diſſolveret C H S χ *diſſolvere*
	34	Deſiderantur non pauca C *deeſt reliquum (et ſequuntur quatuor vacuæ paginæ)* S *ſcribitur deeſt ſic - - in margine, et non ſequitur Spatium vacuum ſex linearum*

IN

Q. CÆCILIUM

ORATIO,

MS. ψ In Caium Verrem Oratio prima.

Edit. Olivet. — MS. ψ

p.	l.	
113	4	deſcendere ψ *deſcenderim*
	6	et in hac cauſa ψ *etiam in hanc cauſam*
	15	ſæpe ψ *d.*
	19	ſeſe ψ *ex ſe*
114	5	oporteret ψ *oportet*
	6	adductum ψ *adduci*
115	5	exteriſque ψ *cæteriſque*
	10	ſenatorium volunt ψ *ſenatorum nolunt*
	16	judicandas ψ *vindicandas*
	18	antea ψ *d.*
	27	noſtra ψ *mea*
116	3	C. Verres ψ *C. Verrem*
	—	depopulatus ψ *depopulatum*
	17	quod ita ψ *qui ita*
	21	clariſſimi ψ *centumquinquaginta*
	25	ſcit is ψ *ſatis*
	26	nituntur ψ *utuntur*
117	10	ſed ψ *ſi*
	13	mallem ψ *hi mallent*
	14	mallem ψ *mallent*
	28	lege ψ *legem*
118	10	taceant ψ *tacerent*
	11	offeres ψ *offers*
	14	ſua cauſa ψ *ſuam cauſam defendere*
	21	Nam ψ *Num*
119	19	tamen ψ *cauſam*
	20	ſit ψ *d.*
	—	ut ψ *d.*
	28	omnis ψ *d.*
120	27	eſſe ψ *etiam*

p.	l.	
120	30	te, ſi ψ *ſi te*
121	6	audebis - - - non poſſis ψ *d.*
	15	cuperet ψ *caperet*
	19	vere ψ *Verris*
	26	reperiebat. ψ *reperiebat?*
	30	ad ψ *a*
122	28	patrarit ψ *peccarit*
123	23	dici ψ *temporis*
	34	et ψ *d.*
124	7	ſit? ψ *ſit.*
	12	petitiones ψ *partitiones*
	24	faceſſeris. ψ *faceſſeris?*
	29	periculum ψ *judicium*
125	11	Allienum ψ *alienum*
	—	qui, quid ψ *quicquid*
	26	futurum ψ *facturum*
	28	moratorum ψ *oratorum*
126	4	Menia ψ *enea*
127	12	quibus ψ *qui*
	16	hoc ψ *hæc*
	18	pareret ψ *probarent*
128	5	aliquoties ψ *aliquoties fuiſti*
	24	incertum ψ *inceptum*
	27	At ψ *Ac*
129	33	cauſa parata ψ *patrata*
130	2	multo ψ *merito*
	9	quam cum - - - fueris ψ *d.*
	14	clariſſimum ψ *clariſſimumque*
	17	M. ψ *D.*
131	1	populi Romani ψ *Prætoris*
	3	quod ψ *quæ*

P R O OE M I U M

PRIMÆ ACTIONIS

I N C. V E R R E M.

⸸ In Caium Verrem Oratio Secunda.

Edit. Olivet. — **MS. ⸸**

p. l.
132 15 vobis ⸸ *nobis*
17 vobis ⸸ *nobis*
— Romæ ſed et ⸸ *d.*
133 6 acceſſi ⸸ *conceſſi*
16 judicibus ⸸ *judiciis*
25 vobis ⸸ *d.*
26 conatur ⸸ *conabatur*
134 2 omnibus fecit ⸸ *patefecit*
6 in Siciliam ⸸ *Sicilia*
14 adduceret ⸸ *abduceret*
135 1 hic ⸸ *hæc*
3 vero ⸸ *non*
5 populus Rom. ⸸ *prætor*
6 pecunias ⸸ *pecuniam*
10 convictam ⸸ *conjunctam*
19 cum ⸸ *tum cum*
25 addictio ⸸ *additio*
31 Hoc Prætore ⸸ *Prætores*
137 3 quam ⸸ *quod*
9 ea manſit in conditione ⸸ *manſit in-dictione*
14 conditio ⸸ *conductio*
16 allini ⸸ *adimi*
21 veſtræ ⸸ *noſtræ*
35 maxima ⸸ *maxima victoriam*
138 17 deſignato. ⸸ *deſignato?*
19 Non : omnia ⸸ *Non omnia in*
139 2 meorum ⸸ *d.*
9 Hic ⸸ *Hoc*

p. l.
139 35 pecuniis ⸸ *pecuniæ*
140 9 eam ⸸ *jam*
13 Arceſſit alter Conſul ⸸ *Accerſit alter meus*
14 L. ⸸ *Q.*
28 Conſules et Quæſitor erunt ⸸ *Conſul et Quæſtor erunt.*
— voluntate. ⸸ *voluntate*
141 12 Prætore ⸸ *Prætoribus*
21 excuſando ⸸ *accuſando*
24 Prætorem ⸸ *d.*
25 judicem ⸸ *judices*
142 13 comperendinem ⸸ *comprehendi : non*
143 4 agere ⸸ *habere*
12 tum conſul ⸸ *cum conſule*
27 tricies ⸸ *triginta*
144 2 acciperet ⸸ *reciperet*
145 7 jam ⸸ *d.*
11 quam ⸸ *quamquam*
28 veſtrum ⸸ *noſtrum*
146 15 ac tollere ⸸ *d.*
16 conſtituta ⸸ *d.*
33 qui ſis ⸸ *d.*
147 18 univerſos ⸸ *d.*
23 quadraginta ⸸ *triginta*
25 diuturnitate ⸸ *diuturnitatis*
32 Faciam ⸸ *Factum*
148 12 quadringenties ⸸ *quadringenta millia*

ACTIONIS SECUNDÆ

IN C. VERREM

LIBER PRIMUS.

ψ In C. Verrem Oratio tertia.

Edit. Olivet. — MS. ψ

p.	l.	
149	11	ad audiendum. Præſto ψ *ad audiendum præſto*
	12	facit ψ *fecit*
150	7	certet ψ *certe et*
	22	Acceſſi ψ *Acceſſit*
	29	omnes ψ *homines*
	33	pro cætera ψ *propter*
151	14	ſe ψ *d.*
	—	obſtrinxerit ψ *obſtruxerit*
	30	ſpoliarit ψ *ſpoliaret*
	—	necarit ψ *necaret*
152	1	hoc ψ *d.*
	3	ne ψ *nec*
155	6	conſeſſuque ψ *conſenſuque*
	16	Hæc me, ψ *Hæc me res*
	22	juſtior ψ *illuſtrior*
157	11	quod aut ψ *quod autem*
	29	a quopiam ψ *cuipiam*
	32	qnadringenties ψ *quadringenties millia*
158	7	HS ψ *SS*
	16	nomina ψ *non a*
159	1	in Achaiam ψ *Achaia*
	28	produxit ψ *induxit*
160	18	officiiſque ψ *d.*
	24	ſortem ψ *d.*
	26	aſſentioniſque ψ *diſſentioniſque*
	27	relictionem ψ *rejectionem*
	32	ferre ψ *terrere*
161	2	indicabit ψ *judicabit*
	4	triginta ψ *d.*
	—	XVII ψ *ſedecim*
	5	cohorte ψ *cohortis*
	6	ſexcenta triginta ψ *quingenta quadraginta*
	10	relatis ψ *relictis*
	11	ne ψ *neque*
	28	L. Scipioni ψ *Piſoni*
162	28	haud ſcio ψ *an ſocio*

p.	l.	
162	33	legatus ψ *legatus Pub.*
	35	tum ψ *Cn. Dolabella tum*
163	2	etiam ψ *d.*
	4	quam ψ *aliquam*
	5	in Cn. Carb. ſortem ψ *d.*
	18	ejus ψ *d.*
	21	ut iſte profectus eſt ψ *iſte profectus*
	29	inauditum. Genus ψ *inauditum genus.*
164	18	Delo ψ *de loco*
165	6	ulla ψ *illa*
	17	Tenem ψ *Tenuem*
	21	omnes ψ *Deos*
	31	eras ψ *es*
166	6	Trierarchus ψ *Ariſtarchus*
	34	Flaminino ψ *Flaminio*
167	11	vir clariſſimus ψ *Romanus Conſul*
	13	Olympum ψ *Olynacum (et ſic infra)*
	19	vi ψ *d.*
	24	præſcribenda ψ *perſcribenda*
168	21	accepti ψ *accepi*
	27	confeciſſe ? ψ *confeciſſe.*
169	4	emeris ; ψ *emeris ?*
	22	ad ullam vim ψ *adulterium*
170	32	mittit ψ *mitteret*
171	16	pugna ψ *d.*
	28	concionem ψ *concione*
172	5	diverſabatur ψ *verſabatur*
	30	Tettius ψ *Petirius*
173	1	Tettii ψ *Cettii*
	4	tacuerit ψ *d.*
174	4	pugnaret in con. ψ *pugnaret: in con.*
	17	perpaucis ψ *pro paucis*
	32	me ψ *d.*
175	4	locum ψ *loco*
	25	Recita - - - Neronem ψ *d.*
176	30	poterant ψ *poſſent*
	32	non de ψ *Nonne te.*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
178	8	et principes ⸸ *principes*
	27	Magio ⸸ *Maio*
	30	Dianio ⸸ *Diano*
179	1	cogitabas ⸸ *excogitabas*
	4	in eum ⸸ *mihi eum*
	7	arbitrabere ⸸ *arbitrabare*
	19	populi Romani ⸸ *populo Romano*
180	11	H-S ⸸ *H-S XX d.*
	19	H S ⸸ *SS (et ſic infra)*
	20	cera ⸸ *ceram*
	—	litura ⸸ *littera*
	25	lituraque ⸸ *litteraque*
	27	H-S ⸸ *S-S*
181	8	ſi non ⸸ *ſine*
	—	at quæ ⸸ *atque*
	26	Dolabellæ Præt. ⸸ *Dolabellæ*
	28	eademque ⸸ *ea denique*
	29	cum ⸸ *ad*
	33	iſtius ⸸ *iſti*
182	2	putavit ⸸ *d.*
	12	prorogaretur ⸸ *prorogarentur*
	17	legationis ⸸ *legationem*
	19	perinde ⸸ *proinde*
	22	Prætor ⸸ *Prætores*
	23	impetraſſe. Omen magis patribus ⸸ *imperaſſe omen magiſtratibus*
	—	quam ⸸ *qua*
	25	ea ⸸ *d.*
	28	Præt. P. R. Pecuniæ Redactæ ⸸ *Prætoris et pro Prætore*
	34	H-S decies et octingenta millia ⸸ *d.*
183	18	pecuniæ ⸸ *pecunia*
184	4	ſartorum ⸸ *factorum*
	8	et ⸸ *d.*
	10	P. ⸸ *C.*
	—	C. ⸸ *G. Annio*
	11	eum ⸸ *d.*
	23	ſingulari ⸸ *ſingularis*
	33	Cum - - - Voconiam in ⸸ *bis repetitur*
185	9	quæ ⸸ *quod*
	14	videlicet ⸸ *unum*
	18	ullâ ⸸ *illâ*
	27	quis novi quid ⸸ *quid novi quis*
	28	non ⸸ *d.*
	30	quo ⸸ *quod*
	31	edicto, Prætoris ⸸ *edicto Prætoris,*
186	18	Prætorem ⸸ *Prætores*
	19	Annia. Ea ⸸ *Anna ea*
	21	Itaque ⸸ *Jam*
	25	voluntates ⸸ *d.*
187	16	Dicto ⸸ *edicto*
	18	populus Romanus ⸸ *populus Rom.*
187	18	vindicaſſet ⸸ *vindicandum eſſet*
	21	proximum ⸸ *d.*
	22	oporteret, ⸸ *oporteret, ſi is inteſtato mortuus eſſet*
188	9	nonne ⸸ *nomine*
	22	edixiſſe ? ⸸ *edixiſſe,*
189	14	Prætore ⸸ *Prætore eſſe*
	33	perfacete ⸸ *perfacile*
190	10	qua ⸸ *quæ*
	26	Adimas ⸸ *Adimis*
	33	modeſtum ⸸ *mæſtum*
	34	ſexcenta ⸸ *ſexaginta*
191	20	quam ⸸ *quaſi*
	30	credetur ⸸ *crederetur*
192	4	putavit libertinos ⸸ *d.*
	4	M. ⸸ *A.*
	8	ſartis ⸸ *ſacris*
	11	Judicis tui ⸸ *judiciis tuis*
	33	conſulibus. Is ⸸ *conſulibus is*
193	6	tum vero ⸸ *veruntamen*
	17	Rabonio ⸸ *Cabonio (ſicut infra)*
	26	conſiderat ⸸ *d.*
	32	exigere ⸸ *erigere*
194	26	tectis ⸸ *tectiſque*
	32	Potitius ⸸ *Titius*
195	19	L. ⸸ *Titus*
	29	coactus ⸸ *actus*
196	14	quod ⸸ *d.*
	28	cautum ⸸ *cauta*
197	3	redemerit ⸸ *d.*
	—	ei ⸸ *d.*
	4	ei ⸸ *d.*
	13	IↃLX ⸸ *DLX*
	17	dejectæ ⸸ *delectæ*
	20	delitum ⸸ *deletum*
	27	acceperit ⸸ *acciperet*
	28	ſolvatur ⸸ *ſolvitur*
	29	H-S LXXX millibus ⸸ *S-S H-S LXXX milibus*
198	1	id ⸸ *et in*
	17	Kalendas Decembres ⸸ *Kalendis Decembris*
	23	in acceptum ⸸ *inceptum*
	33	non eſſet uſus ⸸ *d.*
199	1	arbitraretur ⸸ *arbitrarentur*
	—	Nam quid ⸸ *nonne*
	3	DXL ⸸ CCIↃↃↃ
	19	æquitati ⸸ *æquitate*
	20	commendandum ⸸ *commendatum*
	21	ſcelerata locatione ⸸ *ſcelerationе*
200	5	credo. Scilicet ⸸ *credo ſcilicet*
	7	fortunas patrias ⸸ *fortunas, iſte patrias*
	17	teſtes ? ⸸ *teſtes.*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
200	21	commoneretur ψ *commoveretur*
	30	interceſſit ψ *interceſſiſſet*
	31	re ψ *d.*
	34	ut leviſſime dicam ψ *d.*
201	1	ix ψ *vivi*
	4	amiſerit? ψ *amiſerit.*
201	12	ullam ψ *nullam*
	13	deprecari? ψ *deprecari.*
	15	audeam ψ *audes*
	20	conflagrarat ψ *conflagrarit*
	21	fuiſſe ψ *fuiſſet*
	31	noſtra ψ *veſtra*

ACCUSATIONIS

IN C. VERREM

LIBER SECUNDUS.

ψ In C. Verrem Oratio quarta.

Edit. Olivet. — MS. ψ

p.	l.	
202	2	ut poſſim ψ *ut poſſim aliquo modo*
203	8	opes ψ *opus*
	9	concidiſſent ψ *concidiſſet*
204	4	civibus ψ *civitatibus*
	28	conſtitueretur, et poſtea ψ *conſtitueretur. Poſtquam*
	29	ſenſerant. Sic ψ *ſenſerant, ſic*
205	1	ſenatus populique Romani ψ *ſenatus populuſque Romanus*
	5	agros ψ *d.*
	19	perſecuta ψ *proſecuta*
206	14	cauſæ ψ *cauſæ et*
207	19	ad urbem ψ *ab urbe*
	20	agitare ψ *cogitare*
	30	actu ψ *gradu*
	34	omine ψ *homine*
208	1	everrendam ψ *evertendam*
	15	quo Anniæ P. Annii ψ *quo C. Annii*
	18	Prætore ψ *d.*
	26	Erycinum ψ *Ericum*
	27	excurſor et ψ *curſor*
209	14	ex ψ *de*
	22	Agyrinenſes ψ *Agrienſes*
209	25	Ipſo xx anno ψ *Ipſos viginti annos*
	27	cognoſcit. Pecuniam per Volcatium ψ *cognoſcit per Vulcatium; pecuniam*
210	4	a ψ *d.*
	13	Ut - - - affinitate ψ *d.*
	14	attingebat ψ *attingebatur?*
	23	Q. ψ *d.*
	30	opera ψ *opera tanta*
211	3	et ψ *d.*
	8	honeſti ψ *d.*
	13	reddendam? ψ *reddendam.*
	20	noſtrum ψ *veſtrum*
	22	intercedere ψ *interdicere*
	24	accedet ψ *accidet*
	27	paret ψ *patet*
	28	Quiritium ψ *equum*
	30	non oporteat ψ *d.*
	33	petitur ψ *patitur*
212	2	dare ψ *dari*
	3	complectamini ψ *amplectamini*
	8	illi ψ *Siculi*
	23	cognoſcet ψ *cognoſſet*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
212	28	judices, nulli ψ *judices nulli*
213	11	inſanias ψ *inſaniam*
	19	Æſchrio ψ *Heſtrio*
214	4	lex ψ *res*
	8	dicis ψ *judiciis*
	18	ſcelera ψ *d.*
	28	hoc homine ψ *huic homini*
	33	de decem ψ *Prætor ex*
215	23	fore ψ *d.*
	27	lege ψ *lege Rupilia*
216	1	audituros ψ *auditores*
	2	Prætoris ? interponatur ψ *Prætor interponatur :*
	3	calumniæ ? ψ *calumniæ.*
	4	agatur ψ *agitur*
	5	adhibeatur ? ψ *adhibeatur.*
	34	aliquanto ψ *d.*
217	2	te Prætorem ψ *Prætor*
	4	da ψ *de*
	21	pretioſas, veſtem ψ *pretioſam veſtem*
	22	multam, mancipia ψ *multa mancipia*
218	2	pecuniæ ψ *pecunia*
	14	ſuorum ψ *ſuorum comitum*
	15	gener ψ *genere*
	22	altero ψ *aliquo*
	27	per ψ *quæ per*
	28	Æſchrionem ψ *Heſtrionem*
	—	Dionyſodorum ψ *Dionoſodorum*
	35	eum ψ *cum*
	—	quem ψ *eum*
219	13	Syracuſanos ψ *Syracuſanis*
	15	agitare poſſent ψ *agere poſſint*
	16	illis ψ *d.*
	23	arbitrentur ψ *arbitrarentur*
	24	diem ? ψ *diem.*
220	10	cum ψ *quod*
	25	abiſſet ψ *abeſſet*
221	4	enim ? ψ *enim*
	5	re cognita ψ *recognito*
	8	fortunas dediſſe) ψ *fortunam dediſſe ?*
	9	animadvertiſſe ψ *animum advertere*
	10	imprudentiam ψ *improvidentiam*
	28	ut ψ *d.*
	34	Bidinis ψ *libidini*
222	2	dicam ψ *legem*
	3	hominem ψ *homines*
	6	ſecum agi ψ *ſe*
	11	nequa ψ *neve*
	15	abſente Epicrate ψ *abſentem Epicratem*
	22	Utrum ψ *verum*
	27	Sordidati ψ *Sordidaque*
223	7	iſtius ψ *ſuam*
	10	epiſtolas ψ *epulas*
223	11	unam ψ *una*
	17	laudationes ψ *laudationem*
	26	quæ adire vellem ψ *d.*
	28	a Prætore ψ *tempore*
224	1	CCC ψ *CCCC*
	11	præbuiſſet ψ *poſſediſſet*
	21	ſumam ψ *ſumma*
225	6	Prætorem - - - ob ſalutem ψ *patrem - - - abſolute*
	19	Quis poſſet ψ *Qui poſſit*
	29	Sacerdoti ψ *Sacerdotis*
226	12	alterutri ψ *aliter juri*
	20	illi - - - inquit ψ *d.*
	25	conflaret ψ *conflarit*
	27	augere ψ *agere*
227	9	ejus ψ *ſua*
	12	Age ψ *Age aliquando*
	21	nobiſcum ψ *vobiſcum*
	22	Tametſi - - - ſit ψ *d.*
228	10	eſt ψ *eſt tam*
	20	jam ψ *d.*
	21	adverſario tradideris ψ *adverſariis credideris*
	23	Attendite ψ *Attendite enim*
	—	enim ψ *d.*
230	1	compararat ψ *comparabat*
	5	angebatur ψ *tangebatur*
	10	pervulgata ψ *pervagata*
	18	et æquitatem ψ *d.*
	24	ejuſdem ψ *iiſdem*
	26	eorum ψ *illo*
	29	Steſichori ψ *poſtea Sithori*
	31	facta ψ *facta ab eo*
231	12	indicia ψ *invidia*
	15	prope ψ *ipſe*
	17	nihil gratia ψ *d.*
232	1	vellent ψ *vellent, dicerent*
	3	publicas ψ *d.*
	4	cum ψ *d.*
	8	Rupilius ψ *Rutilius*
	12	omni ψ *omnium*
	14	nona ψ *octava*
	16	ipſum ψ *iſtum*
	24	nonam ψ *octavam*
	26	ardere ψ *ardore*
233	1	Venerius ψ *venereus*
	16	anni ψ *amni*
	21	Gellius ψ *Lucullus*
	25	ſenatum ψ *d.*
	33	omnes ψ *d.*
234	3	fere ψ *forte*
	33	reis ψ *reo*
	34	tibi ψ *d.*
235	1	eſſem ψ *eſſes*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
235	7	tribunum ↓ *d.*
	9	tribunorum ↓ *tribunis*
	16	referrentur ↓ *afferrentur*
	18	quod ↓ *quo*
	27	expediet ↓ *expediret*
	—	Primum ↓ *Primum ipſe*
	34	Matro ↓ *Macro*
236	21	in litura ↓ *inlitum ?*
	28	judicaverit ↓ *judicavit*
	35	minime ↓ *neminem*
	—	Quem ↓ *Quid*
237	5	probabis ↓ *probabitis*
	9	in tabulis ↓ *d.*
	13	non ↓ *nomen tributi non*
	23	an te in Sthenii periculum ↓ *ante Sthenii periculum*
	32	obtinet ↓ *obtineat*
238	1	falſi cognitoris ↓ *d.*
	3	arbitraretur ? ↓ *arbitraretur.*
	24	aſcripſit ↓ *aſcripſerit*
239	3	rempublicam ↓ *republica (ſic infra)*
	9	Marii ↓ *Martii*
	10	eum ↓ *cum*
	—	cum ↓ *quod tum*
	24	verrea ↓ *d.*
	34	tu ↓ *tamen*
240	21	me ↓ *non*
	26	cognoſſem ↓ *cognoſcerem*
	28	eſſet ↓ *d.*
241	3	privatimque ↓ *privatimque uno tempore*
	4	me ↓ *d.*
	6	judicatiſque ↓ *vindicatiſque*
	15	ſe ↓ *d.*
242	17	cooptando ↓ *captando*
	33	deduxit Agrigentum ↓ *deduxit. Agrigenti*
243	4	delectum ordinemque ↓ *d.*
	6	cooptari ↓ *coactari*
	10	auferat ↓ *afferat*
	11	conſuetudinemque ↓ *conſuetudineſque*
	17	cooptando ↓ *aptando*
	27	jubebat ↓ *jubeat*
	29	Theomnaſtus ↓ *Themonaſtus*
244	3	id ↓ *d.*
	—	Iſte ↓ *d.*
	5	inquit ↓ *d.*
	6	Reſponſum ↓ *Reſpondit*
	22	acutior ↓ *cautior*
	27	ſi quis ↓ *ſi quid*
245	1	plorantibus ↓ *implorantibus*
	17	eum ↓ *ei*

p.	l.	
245	17	habebat ↓ *habeat*
	32	moleſtia ↓ *moleſtiam*
246	5	habuerit ↓ *habuit*
	18	quid cuique accidiſſet ↓ *d.*
	19	omnium adverſarios ↓ *d.*
	26	venditabat ↓ *vendicabat*
	31	Athenionem ↓ *Athemonem*
247	7	denarium ↓ *denaria*
	8	in ſtatuam. Primum ↓ *in ſtatuam primum :*
	9	collegium ? genus ↓ *collegium genus*
	11	aut ↓ *aut ſi*
	25	tenuiſſimi ↓ *tenuiſſima*
248	2	metueret ↓ *metuerit*
	6	facit ↓ *fecit*
	16	ſi provinciam ↓ *ſe provinciam*
	24	Drepanitano ↓ *Drepanita nos*
	26	tuam ↓ *d.*
249	3	tranſiri ↓ *tranſire*
	—	videatur ↓ *videamur*
	5	expectemus ↓ *exſpectamus*
	8	deferamus ↓ *deferemus*
250	4	adnumerare ↓ *admirari*
	11	honos. Et ↓ *honos et*
	12	filio : ferri ↓ *filio ferri*
	16	iidem ↓ *idem*
	17	iidem ↓ *idem*
	22	malo ↓ *modo*
	23	pecuniam ↓ *pecuniæ*
	27	Primum ↓ *Primam*
	34	novi ↓ *d.*
251	1	poſtulandi ↓ *poſtulandum*
	4	conſcriptos ↓ *conſcripti*
	11	omnia ↓ *d.*
	17	pete ↓ *de te*
	18	Negabunt ↓ *negant*
	22	tuas ↓ *d.*
	—	coactos ↓ *conjectos*
	23	ipſi ↓ *ipſis*
252	9	inſcriptum ↓ *ſcriptum*
	20	aratores ↓ *accuſatores*
	27	datur ↓ *daturus*
	28	exiſtimare ↓ *exiſtimari*
	30	totum ↓ *tantum*
	31	teſtium ↓ *teſtimonium*
	—	ex ↓ *in*
	—	togatum ↓ *civem Romanum*
	33	dicit ↓ *dicet*
253	18	Latino ↓ *Latine*
	24	locis ↓ *d.*
	27	Siciliæ ↓ *Sicilia*
	32	quo ↓ *quomodo*
	34	et Siculorum et civium Romanorum ↓ *maximum*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
254	12	ediderint ⸸ *ediderunt*
	14	obſecrarint ⸸ *obſecrarunt*
	16	pro ⸸ *præ*
255	21	tamen ⸸ *tum*
256	1	Leontinis ⸸ *Leontini*
	4	commune, et ⸸ *commune*
	8	Serapim ⸸ *Sepim*
	10	rem ⸸ *d.*
	20	minus ⸸ *non minus*
	23	publice ⸸ *d.*
	31	Decreta - - - tolluntur ⸸ *d.*
257	2	atque ⸸ *aut*
	29	purgationem ⸸ *vagationem*
258	17	an male ⸸ *d.*
	—	id ⸸ *ideo*
	24	Siciliæ ⸸ *Sicilia*
	26	generatim ⸸ *generatimque*
	30	ſperaris ⸸ *ſperabis*
	33	comprobare ⸸ *probare*
259	13	iis ferebat ⸸ *ferebat is*
	25	re ac ratione ⸸ *oratione*
	33	quod ⸸ *quo*
260	1	exiſtimari, ⸸ *exiſtimari.*
	21	Decumani ⸸ *Decuriani*
	23	quos ⸸ *quibus hoc*
	24	ipſos ⸸ *d.*
260	25	qui ⸸ *quæ*
	26	nititur ⸸ *nitetur*
	30	condemnarunt, horum judicio ⸸ *d.*
261	7	Deliacam ⸸ *Delicatam*
	9	vim ⸸ *vini*
	28	perfeciſtis ⸸ *perficitis*
262	4	mihimet ⸸ *mihi in eo*
	6	in te confingam ⸸ *mecum fingam*
	10	jam ⸸ *eum*
	25	vel ⸸ *ut*
263	15	tantum Melitenſium ⸸ *tantam Melitenſem veſtem*
264	1	Thermis ⸸ *Athenis*
	13	verſuram ⸸ *uſuram*
	28	quicum ⸸ *qui tum*
	29	homo, verſari ⸸ *habeo : adverſari*
	34	ſumme exſpectabant ⸸ *ſumma. Exſpectabant*
265	7	negotiator ⸸ *d.*
	21	et diligentia ⸸ *d.*
	32	litura ⸸ *lituram*
266	7	peccatu ⸸ *peccato*
	11	deprecetur ? ⸸ *deprecetur.*
	21	ne ⸸ *neque*
	23	committebant ⸸ *omittebant*
	—	noluiſſent ⸸ *voluiſſent*

ACCUSATIONIS

IN C. VERREM

LIBER TERTIUS.

⸸ Incipit Oratio Quinta.

Edit. Olivet. MS. ⸸

p.	l.	
267	5	ipſi dicunt ⸸ *indicunt*
	9	hoc ⸸ *d.*
268	28	dico ⸸ *d.*
269	5	neceſſitudineſque ⸸ *neceſſitudiniſque*
	33	magnorum ⸸ *majorum*
270	24	fanorum ⸸ *facinorum*
	25	is erit ⸸ *ipſe erat*
	33	erat ⸸ *erit*
271	4	in audiendi diligentia ⸸ *audiendo diligentiam*
	14	Nam ⸸ *In*
	22	pleriſque ⸸ *cæteriſque*
	23	Aſiæ ⸸ *Aſia*
272	5	vendendi ⸸ *vendundis*
	8	eorumque ⸸ *eorum*
	—	modo ⸸ *in*
	15	jus ſocietatis ⸸ *d.*
	19	aſſecutus es ? ⸸ *aſſecutus es.*
	—	et clariſſimos ⸸ *d.*
	21	diligentiæque ⸸ *prudentiæque*
	23	a liberis ⸸ *d.*
273	8	quæ ⸸ *quam*
	32	decumano ⸸ *decumani*
	35	commutaret ⸸ *commutarit*
274	22	erit ⸸ *erat*
	25	hunc ⸸ *d.*
	27	morum ⸸ *mox*
	29	omnes ⸸ *d.*
	31	uteretur ⸸ *verteretur*
275	1	Prætoris ⸸ *Prætore*
	3	ad ⸸ *ad evertendas*
	15	exaravero ⸸ *et aravero*
	—	immo plus ⸸ *plus uno*
	26	te ⸸ *ut*
	27	plura ⸸ *plana*
	29	recita. Edictum ⸸ *Recita edictum*
	—	octuplum ⸸ *quotuplum*
	35	vectigalia ⸸ *ad vectigalia*

p.	l.	
276	12	Prætore ⸸ *Prætorem*
	24	quos ⸸ *quorum*
	26	ullam ⸸ *unam*
	32	judicia ⸸ *audacia*
277	1	ſine impudentia accipere ⸸ *imprudentia accidere*
	3	multo plus ⸸ *d.*
	4	Damnatus ? poſtulatum ſit ⸸ *d.*
	12	tot ⸸ *d.*
	13	uno ⸸ *d.*
	16	irriſos ⸸ *irritos*
	34	ecquo modo ⸸ *quomodo*
	—	Apronio condemnare ⸸ *d.*
278	2	permiſiſſes ⸸ *permiſiſſent*
	19	videtur ⸸ *videatur*
	25	aratorem ⸸ *aratore*
	30	popoſcerit ⸸ *poſcerent*
	31	quadruplo ⸸ *quadrupli*
279	7	nunquam volet. ⸸ *numquid volet ?*
	17	jam ⸸ *non*
	20	vincti ⸸ *victi*
	24	vis ⸸ *vi*
	28	prohibitio ⸸ *cohibitio*
280	1	quo ⸸ *quod*
	2	a Leontinis ⸸ *ex Leontinio*
	3	num ⸸ *nunc*
281	6	innocentia ? ⸸ *innocentia.*
	8	in ⸸ *d.*
	10	quantumvis ⸸ *quamvis*
	18	pro ⸸ *quod*
	23	id emi ⸸ *idem*
	26	vendideris ⸸ *d.*
	31	in poſterum - - - pop. Rom. ⸸ *d.*
282	1	populo Rom. ⸸ *d*
	2	deferendas ⸸ *deferendas*
	16	ſerant ⸸ *ſerant in*
	18	ſimile ⸸ *ſimiliter*
	30	ad Marcellos - - - patronos ⸸ *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.

283 4 aſſequi ↓ *exequi*
14 Herbitenſis ↓ *Habitenſis*
15 Imacharenſis ↓ *Macharenſis*
— Agyrinenſis ↓ *Aginienſis*
21 uberrima - - - - parte ↓ *uberrimas - - - partes*
25 in tanta improbitate ↓ *d.*

284 12 tamenne ↓ *tamen non*
18 improbam ↓ *probam*
33 Iniqua ↓ *in qua*
— addictis et ↓ *additis*

285 3 promitteretur ↓ *permitteretur*
4 ante ↓ *d.*
5 venditis ↓ *jam venditis*
11 ut ↓ *d.*
17 ac locupletiſſimos ↓ *d.*
21 ſingillatim ↓ *ſigillatim*

286 2 Pergæus ↓ *Pergameus*
9 edicti ↓ *edita*
15 iſte ↓ *teſte*
22 millium ↓ *d.*
31 medimna DCC ↓ *medinam octingentæ*

287 1 DCC ↓ *octingentis*
7 vi ↓ *ubi*
13 diripuit ↓ *dirupit*
28 gratiæ ↓ *gloriæ*

288 3 Verum ↓ *d.*
— cauſa fuit ↓ *caſus affuit*
26 ad Apronium ↓ *Apronio*

289 6 perfricaret ↓ *profricaret*
13 luxu ↓ *lucro*
19 nemo abs te productus ↓ *d.*
21 audietis ↓ *auditis*

290 2 perferre ↓ *ferre*
11 ſterni jubebat; eo vocari ↓ *jubebat evocari*
28 præcone Prætoris ↓ *Prætore*

291 7 Agyrium ↓ *Agirinum*
— apparatoribus, id eſt, ↓ *apparitoribus eo*
11 omnes ↓ *homines*
12 et ſatis fortes ↓ *et ſani fortes et ſancti*
27 Artemidorum, Cornelium medicum, Valerium præconem, Tlepolemum pictorem, et ejuſmodi ↓ *Artemidorum medicum, Cornelium pictorem, et Tlepolemum et hujuſmodi*
34 ſe ↓ *d.*

292 16 Etiam. Quomodo ↓ *etiam quomodo*
17 At arator repetere ↓ *ab aratore petere*
22 Quod ↓ *qui*

p. l.

292 33 Prætorem, quod ↓ *prætorem: et quod*

293 1 emerat ↓ *emerant*
2 pretium ↓ *pretia*
11 tritici medimnum XXXIII millia. ↓ *tritici medinam: viginti quatuor.*
16 medimnûm ↓ *medinam*
22 lucri nomine, imperato et expreſſo ↓ *in lucri nomen imperato expreſſo*
26 iſti ↓ *illi*
31 medimnûm XXXIII, ↓ *medimna triginta tria,*
— An ↓ *At*
33 inſpectantibus ↓ *expectantibus*
34 quos tu, tuique quæſtûs cauſa evocaſti, ↓ *quos tum quæſtus cauſâ evocas,*

294 5 civitatis. Recita ↓ *civitatis Romanæ*
— Literæ Publicæ. Recita teſtimonium publicum ↓ *d.*
7 Animadvertiſtis ↓ *Animadvertis*
8 Pyragro ↓ *Perragi*
15 in injuria ↓ *injuriæ*
16 tantum ↓ *d.*
21 remotiſſimorum a foro, judiciis, et controverſiis; ↓ *remotiſſimorum judiciis: controverſiis,*
28 tritici medimnûm XXXVII millia ↓ *tritici modiorum et millia*
29 medimnûm XVIII millibus. ↓ *modios decem et octo:*
30 tantum ↓ *d.*
33 medimnûm XXV ↓ *modium viginti quinque*
34 prædonum ↓ *prædonis*

295 1 medimnûm ↓ *modios*
— acceſſionem H-S CIↃ CIↃ. De ↓ *acceſſiones H-S ducenta: ducenta de*
2 merces operæ, pretiumque ↓ *merces fere pretiumque*
12 ducebat ↓ *dicebat*
22 Adducitur medimnûm XXXV millibus; dimidio ↓ *Addicitur medimnis ∞. ∞. dimidio*
26 medimnûm CIↃ CIↃ CIↃ IↃC. ↓ *medimna ſexcenta*
27 medimnûm XXXI, referri XXXI, et CCCC. ↓ *medimnis ∞ ∞ ∞ referri quingenta ∞ ∞ quingenta et quatuor*
28 Docimus ↓ *decumis*
30 Docimus, qui ad iſtum ↓ *Decimus ad quem iſte*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
295	31	mimi ↓ *mirai*
296	6	medimnûm CIƆ CIƆ CIƆ IX. ↓ *modios* ∞ ∞ ∞ *ſexcentos*
	7	noluit ↓ *nolunt*
	17	teterrimis ↓ *deterrimis*
	30	pene præterii ↓ *præteriit*
	32	ipſo ↓ *ipſi*
	—	vobis non modo ↓ *d.*
	35	traderet ↓ *tradidit*
297	6	majorum ↓ *malorum*
	7	illius, ſenatus conſulto ↓ *aliquod ſenatus conſultum*
	8	dempſiſſet, hi ↓ *depreſſiſſet : in*
	10	conceſſerat ↓ *conceſſerant*
	12	remittere ↓ *dimittere*
	13	teterrimæ ↓ *teterimæ recte*
	14	populo Romano ↓ *et poſſe*
	23	Tertiæ, tritici modium quinque millibus, ↓ *tritici modios quinque millia*
	28	civitas, tritici modium quinque millibus ↓ *civitatis, tritici modios quingenta millia*
	30	videtis tritici modium ↓ *vidiſtis tritici modios*
	34	an ↓ *ſecundum*
298	14	egens, repente ↓ *atque egens. Repente*
	32	condonaras ↓ *condonares*
	34	piratis ↓ *privatis*
299	2	Sed ↓ *et*
	4	Diognotum ↓ *Diognetum*
	6	quoque ↓ *d.*
	—	ſecundo ↓ *quinto*
	8	CIƆ CIƆ medimnûm ↓ *H-S* ∞. ∞. *modium*
	10	peculii ↓ *peculiis*
	15	apparitores ↓ *aratores*
	16	lucri ↓ *d.*
	17	populo Romano ↓ *prætori*
300	2	DCCC ↓ *noningenta*
	4	DCCCL, H-S MD. ↓ *noningenta H-S* ∞ *ſexcenta*
	6	populo Romano ↓ *prætori*
	11	H-S XXXVII et IƆ ↓ *H-S ſeptem*
	13	modium ↓ *medimnum*
	—	medimnum CIƆ CIƆ CIƆ ↓ *autem* ∞ ∞ ∞
	14	decumano ↓ *decumano H-S* ∞ ∞ ∞
	15	vendidi. Videlicet gloriatur, ↓ *vendidiſti videlicet igitur*
	16	Petrinis ↓ *Petrinio*
	19	CIƆ ↓ *d.*
	29	contra omnia ſenatus-conſulta ↓ *d.*
300	31	vadimonium ↓ *vadium*
301	2	nobilis ↓ *nobilis arator*
	3	nemini ↓ *neminem*
	4	decedit - - - millibus ↓ *dedit - - - millia*
	6	Anneius ↓ *amicus*
	12	magiſtratus ↓ *d.*
	32	inulti ↓ *multi*
	—	provinciales ↓ *graves*
302	3	ſenatorium ↓ *ſenatorum*
	—	imperitorum ↓ *imperatorum*
	5	Anneio ↓ *amico*
	11	quoniam ↓ *quin*
	18	iniqua ↓ *indigna*
	25	quoad ↓ *quod*
	27	VIII millibus ↓ *ſeptem*
	30	CIƆ CIƆ ↓ ∞ ∞ *millia*
303	5	XVIII millia ↓ *ſeptuaginta* ∞ ∞ ∞
	10	ſed ↓ *ſed quæ*
	12	ſaturi ↓ *ſaturati*
	13	Calactinis ↓ *Calatinis*
	14	Calactæ ↓ *Calatæ*
304	2	tamen ↓ *d.*
	5	Entellinorum ↓ *Intellinorum*
	6	Gelenſium ↓ *et Celienſium : Ennenſium :*
	9	Alentinam ↓ *Alliatinam*
	10	Engynam ↓ *Eginam*
	11	decumarum ↓ *decumanorum*
	12	Elorinis ↓ *Florinis*
	21	Ætnenſem et Leontinum ↓ *Ethnenſium et Leontinorum*
305	4	omnia ↓ *d.*
	15	L. medimnum L. H-S millia ↓ *quinquaginta medimna*
	18	ſatis ↓ *ſociis*
	25	deprehendendis ↓ *reprehendendis*
306	11	conſignata. Meæ diligentiæ ↓ *conſignata mea diligentia*
	—	magis ↓ *d.*
	21	teſtimonio ↓ *teſtimonium*
	30	venierunt - - - medimnûm ↓ *venerunt - - - modia*
	34	decumanum ↓ *decumarum*
307	2	quid ſi CCC ? ↓ *d.*
	—	dubitatis ↓ *dubitabis*
	6	iniquitas, ſi tui ↓ *iniquitas ſit, ut*
	9	improbitatem ↓ *iniquitatem*
	17	decumanorum ↓ *decumarum*
	28	ſupplicia ↓ *judicia*
	34	poterat ↓ *poterit*
308	1	venibant ↓ *veniebant*
	5	millium ↓ *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
308	5	medimnis ↓ *medimnum*
	10	decimo ↓ *decumano*
	19	eundem, quem ↓ *eundemque*
309	2	modiûm DXL millia ↓ *modios ſeptingentos triginta*
	5	DXL millium ↓ *ſeptingenta quadraginta*
	7	CCCLVI millia, CCCC modium ↓ *H-S trecenta ſexaginta modia*
	11	medimnûm ↓ *medimna*
	13	minimum - - - peſſimoque ↓ *d.*
	18	modium millibus ↓ *d.*
	24	quanti - - - venierunt ↓ *d.*
310	7	libentes ↓ *libentes multi*
	19	cui ↓ *qui*
	—	merces eſſet ↓ *meritaſſet*
	21	XX ↓ *nonaginta*
311	3	accidit ↓ *actum eſt*
	5	lætos ↓ *latos*
	13	Mutycenſis ↓ *Mutinenſis*
	25	Septuaginta ↓ *viginti*
	31	jugis ↓ *locis, minores*
	33	reliqui ↓ *reliquit*
312	11	literis ↓ *d.*
	15	audacia ↓ *audita*
	25	M. Mummium ↓ *Mimium*
	33	reliqua. Summa vi ↓ *reliqua ſumma.*
313	2	id ↓ *ad*
	—	ſereret ↓ *ſeret*
	3	præſentem ↓ *d.*
	6	quid eſt tandem ↓ *quidem tamen*
	12	poſt, noſtrâ - - - memoriâ, ↓ *poſt noſtram - - - memoriam*
	16	incolumis ↓ *in coloniis*
	17	Levinio ↓ *Levino*
	30	non ſentis ? ↓ *ſentis ?*
314	8	ejectos ↓ *ejectores*
	18	poſteritatem ↓ *poteſtatem*
	19	ſaltem ↓ *ſalutem et*
315	10	Dioclem ↓ *Diodenum*
	13	Elorinus ↓ *Florinus*
	14	decumanum ↓ *decumarum*
	17	propterea quod ↓ *quod quidem*
	23	connitendum ↓ *contendendum*
	27	Prætorem ↓ *d.*
	34	perſequendum ↓ *proſequendum*
	35	refrænaret ↓ *frænaret*
316	7	providere ? ↓ *d.*
	11	quo ↓ *quod quidem*
	13	leges ↓ *legis*
	23	Fremebat ↓ *Tremebat*
	34	ſimulatione ↓ *re ſimulatione pop. Rom.*
317	2	natum ↓ *notum*
	3	quis ↓ *d.*
	13	commode ↓ *commodi*
	24	millium ↓ *d.*
	27	ac ↓ *hæc*
	32	tametſi ↓ *tamen ſi*
318	2	diceret, ↓ *diceret.*
	6	rejici ↓ *recipi*
	15	ipſis ↓ *ipſius*
	19	ſe tibi ↓ *te ſibi*
	25	Scandilius ↓ *Standilius*
	28	ejurare ↓ *evitare*
	29	ejurat ↓ *evitat*
319	10	facere ? Impudenter ↓ *facere impudenter*
	15	adnumerare ↓ *affirmare*
	17	propulſaret ↓ *propulſare*
	26	mercedis ↓ *mercedis nomine*
	27	utrum ↓ *ut tum*
	29	profiterere ↓ *proferres*
	31	hunc ↓ *hinc*
	32	Scandiliano ↓ *Standilio*
320	2	excogitatum ↓ *cogitatum*
	12	judicavit ↓ *judicabit*
	30	Erat ↓ *Erit*
	35	quo ↓ *quod*
321	2	poſſe ↓ *d.*
	12	dicturos ↓ *ducturos*
	13	illum ↓ *illo*
	14	ais ↓ *agis*
	17	virorum ↓ *virorum de te*
	19	veterum ↓ *veterem*
	34	ſcriptâ venirent ↓ *ſcripta viderent*
322	6	maxime. ↓ *maximam.*
	8	modium - - - millibus ↓ *modia - - millia*
	13	Dico ↓ *Doceo*
	22	manifeſtis ↓ *maximis*
323	1	ablaturum ↓ *allaturum*
	21	reddidiſſet ↓ *redemiſſet*
	24	per ↓ *d.*
	27	a ſe ↓ *ſe*
	29	noſtri ↓ *veſtri*
324	2	iri ↓ *rei*
	3	quod ↓ *quo*
	7	præjudicium ↓ *judicium*
	9	Apronium ↓ *Apronio*
325	2	mi frater ↓ *mihi*
	5	habebere ↓ *halcare*
	9	Da, profunde, oppone ↓ *Dare, profundere, apponere*
	12	præcipit ↓ *præcepit*
	17	conficies ↓ *perficies*
	22	arbitrabatur ↓ *arbitratur*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
325	32	metuat, ↓ *metuat?*
326	7	his ↓ *aut*
	28	pudens ↓ *prudens*
327	13	non flagitia ↓ *d.*
	28	ſeveritate ↓ *veritate*
328	3	ereptumque ↓ *abreptumque*
	11	hujus imperati ↓ *d.*
	13	in ↓ *ut*
	14	H-S bis et ↓ *Hi duo de*
	23	avertiſſe ↓ *revertiſſe*
	27	cuiquam ↓ *d.*
329	1	Carpinatii ↓ *Arpinati*
	6	publicanis ↓ *publicani*
	9	impudentiæ ↓ *impudicitiæ*
	11	ita ↓ *d.*
	17	ut ei utrumvis fieri ↓ *cum utrumvis*
	19	ejus ſocietatis publicanorum ↓ *ſex publicorum*
	22	fœnerationis ↓ *fœneratoris*
	24	C. Antiſtii ↓ *Antiſtitis*
	34	impudentiſſimum ↓ *d.*
330	3	præſcriptorem ↓ *perſcriptorem*
	4	etenim ↓ *et*
	12	eſſe ↓ *eſſe cura*
	19	poſſe ↓ *poſſes*
331	5	pertinerent ↓ *pertinent*
	11	Poſco rationes ↓ *Poſt orationes*
	23	Siculum ↓ *Siculorum*
	33	ut neque mihi ↓ *d.*
232	22	XVIII ↓ *duodecim*
	29	æſtimatus ↓ *extimatus*
333	30	exercitus ↓ *exercitus ſingularis*
334	9	illa ↓ *d.*
	14	modium ↓ *modia*
	18	eſt teſtimoniis expoſitum ↓ *ex teſtim. eſt poſitum*
	24	ereptum ↓ *reemptum*
	25	per triennium ↓ *d.*
	26	ſed bis ↓ *d.*
	28	octodecim ↓ *viginti unum*
335	1	forte ↓ *forte eſt*
	11	quid? ↓ *quid vocas?*
	18	averreret ↓ *auferret*
	32	fecerint ↓ *fecerunt*
336	7	mulio ↓ *multo*
	—	advexit ↓ *advexerit*
	8	adire ↓ *abire*
	9	opportunitatis ↓ *opportunitas*
	16	velint ↓ *valent*
	17	totam ↓ *actam*
	19	donis ↓ *bonis*
	—	ſcenicorum ↓ *ſcenicorum bonis*
	25	cuivis ↓ *cui*
	31	XVIII ↓ *octo*
337	7	excellentem ↓ *excellenti*
	9	gratia ↓ *gloria*
338	10	tum ↓ *Te*
	12	ſenatuſconſulto ↓ *Sicilia*
	28	coauctione ↓ *conjunctione*
	35	nollet ↓ *vellet*
339	17	collaturus ↓ *collocaturus*
	21	denarios ↓ *d.*
	23	locumne ↓ *locumve*
	—	Philomelione ↓ *Philomelomeo*
	31	Phintiam ↓ *Plutiam*
340	22	largior. Si ↓ *largior ſi*
341	8	quid eſt? ↓ *quidem*
	16	nam ↓ *Non*
	19	poſcat ↓ *poſſit*
	28	me tibi ↓ *d.*
342	22	republica ↓ *rempublicam*
	35	primis ↓ *primus*
343	6	ne poſthac ↓ *ut poſthæc*
	8	æquitatem conditionis ↓ *æquitatis conditionem*
	9	modium ↓ *modios*
	12	certo ↓ *certe*
	20	pop. Romani ↓ *pop. Romano*
	23	ferenda; debet pop. Romano ↓ *ferenda pop. Romano*
344	18	dicit ↓ *dicet*
	19	alios? ↓ *alios*
	20	crimini ↓ *crimen*
	21	an ↓ *atque*
	23	ex eo quod oportuerit ↓ *d.*
	24	id quod ↓ *id quo*
	26	alii ↓ *aliqui*
345	9	lacrymas ↓ *lacrymarum*
	31	eos ↓ *eis*
346	7	adducis ↓ *abducis*
	12	cum ↓ *d.*
	—	judices ↓ *judices, tecum*
	18	pecuniam ↓ *pecunia*
	23	niſi ↓ *d.*
347	2	ne ↓ *d.*
	6	Proconſulibus ↓ *conſulibus*
	9	geſſiſſe ↓ *geſſiſſe aliquid*
	11	ſi ↓ *ſe*
	12	Antonii ↓ *Antonio*
	13	probarit ↓ *probarint*
	15	utilitatem ↓ *voluntatem*
	19	Sacerdos ↓ *P. N. ſacerdos*
	24	illa æſtimatio ↓ *ulla extimatio*
	—	non modo ↓ *d.*
	26	modius denariis quinque; ↓ *modium H-S quindecim*
	28	annonæ ↓ *annona*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
348	5	pop. Romano ⚓ *pop. Romani (ſic infra)*
	11	annona ⚓ *anno*
	16	dicetis ⚓ *dicitis*
	19	Biennium ⚓ *Biennio*
	28	coarguo ⚓ *arguo*
349	13	anguſtis ⚓ *anguſtiis*
	21	quinos ⚓ *d.*
	24	ferendus ⚓ *referendus*
	26	erit ⚓ *eſt*
	27	denis non licere. ⚓ *d.*
	29	atque ⚓ *neque*
	30	avaritia ⚓ *audacia*
350	7	æſtimet. ⚓ *d.*
	23	vero ⚓ *viros*
350	34	agitare ⚓ *cogitare*
351	2	averratur ⚓ *auferatur*
	3	ullo ⚓ *illud*
	4	obſiſtet ⚓ *obſtet*
	12	a ⚓ *d.*
	18	Feci ⚓ *Fac*
	22	ipſis ⚓ *ipſi*
	29	addi ⚓ *d.*
352	14	Annona ⚓ *Annonæ*
	15	fructuum, non ⚓ *fructum neu*
	17	ſi ⚓ *ſi bene*
	18	autem ⚓ *enim*
	27	feruntur ⚓ *ferentur*
	—	pop, Rom. ⚓ *reipub.*
353	5	ædes ⚓ *ſedes*

ACTIONIS SECUNDÆ

IN C. VERREM

LIBER QUARTUS.

⚓ In C. Verrem Oratio ſexta.

Edit. Olivet. — MS. ⚓

p.	l.	
353	9	non ⚓ *d.*
	16	nego ⚓ *neque*
	17	textili ⚓ *textilem*
	—	conquiſierit ⚓ *quæſierit*
354	2	augendi cauſa ⚓ *cauſa agendi*
	7	ad ⚓ *d.*
	8	acciderit ⚓ *accenderit*
	18	maximeque ⚓ *maxime*
	32	Theſpiis ⚓ *Theſpiade*
355	4	arulæ ⚓ *tabulæ*
	9	quem ⚓ *d.*
	17	benignis ⚓ *benignius*
355	27	pervetus ⚓ *vetus*
	28	noluit ⚓ *voluit*
356	8	illo ⚓ *ille*
	10	in hereditate ⚓ *an hereditatem*
	33	nos ⚓ *vos*
357	3	ei ⚓ *d.*
	5	Dicit ⚓ *Dicet*
	8	nihil pro poteſtate ⚓ *d.*
	18	multis ⚓ *multos*
	29	et D ⚓ *d.*
	30	Juvat ⚓ *Juvant*
	32	M. DC. ⚓ ∞ D.

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
358 7 æſtimentur? In auctione ψ *æſtimentur in actione?*
19 Judices ψ *videri*
27 Judices ψ *inde*
359 6 Ennenſi ψ *Ethnenſi*
13 ita ψ *id*
17 et privatæ rei ψ *arce*
25 Canephoras ψ *Canephoros*
35 Verum ψ *d.*
360 1 Mamertinos ψ *d.*
7 ingratis ψ *gratis*
8 negent, ſi poſſint ψ *d.*
10 malo ψ *modo*
— reſervare ψ *reſervare volui*
18 modium ψ *modia*
30 nonnunquam ψ *nonnunquam etiam,*
32 Phaſelis ψ *Phaſilis*
361 1 et ψ *ea*
11 millibus ψ *d.*
12 irati ψ *irati non*
17 opus erat ψ *oportuerat*
21 hiſce ψ *iſtis*
25 hinc ψ *quod*
362 8 atque ψ *in*
14 Parcenniorum ψ *Percenni*
15 quo ψ *qua*
19 in minuendo ψ *imminuendo*
31 viderent? ψ *viderunt?*
363 11 Prætori; ψ *Prætorem*
12 Quæſivi, an domum ψ *Quemadmodum*
13 admurmuratio ψ *admiratio*
— omnium ψ *omnium veſtrum*
14 hæc ψ *hoc*
15 vi millibus ıↄ ψ *ſexcentis*
16 ıↄ ψ *ſexcentis*
25 ſic a cæteris ψ *d.*
31 minus ψ *minus invidiæ*
364 1 negaſſe ψ *negare*
6 cognoſcere ψ *cognoſcere: de fratribus Cybiratis*
7 Tlepolemus ψ *Dhepolemus*
20 quidque ψ *quicquid*
31 patre ψ *matre*
365 3 Prætoris ψ *Prætorem*
4 ubi ψ *ſimul ut*
8 ut iſti abs te ψ *iſti*
9 popoſcerunt: dixi me daturum C. ψ *dixi daturum.*
366 9 abaci ψ *d.*
12 quo ψ *d.*
15 necne ψ *d.*
30 quid habeas ψ *quas habes*
35 Cacurii ψ *Cacurius*

p. l.
367 3 citream ψ *Loicitream*
33 reſpondet ψ *reſpondit*
368 11 vociferari ψ *vociferare*
— lacrymas ψ *lacrymis*
14 incenſa ψ *incenſam*
24 facinoris ψ *facinore*
29 Res clara ψ *Reclamat*
30 ſolum ψ *ſolum præſentes*
369 22 credo ψ *cedo*
26 emeras? quid ψ *emeras quid*
27 repetiturum ψ *petiturum*
28 redderes ψ *redderetur*
31 Deinde ψ *Denique*
370 4 omnes ψ *omnes alios*
25 Papirio ψ *Papinio*
27 avulſo ψ *vulſo*
30 hâc abſtinentiâ ψ *hæc abſtinentia*
371 12 cupidiſſimorum ψ *avariſſimorum*
13 quopiam ψ *quodpiam*
16 auferebant ψ *afferebant*
17 potuerant ψ *poterant*
29 ſed ne domus quidem ψ *domus nulla*
372 6 Calactino ψ *Galæſtino*
8 ille ψ *illi*
29 et locupletiſſima ψ *d.*
373 10 ad mare ψ *a mare*
23 everriculum ψ *verriculum*
28 leviter ψ *leniter*
31 præſtigias ψ *præſtigia*
35 nummulorum ψ *nummorum*
374 4 Recita ψ *atque hâc totâ de re audiſtis*
8 populi Rom. ψ *Prætoris*
19 pulla ψ *palla*
29 quam ψ *aliquam*
375 8 quid ψ *quin*
10 Prætori ψ *Prætoris*
15 hic ψ *hoc*
21 Agrigento ψ *Agrigenti*
27 in ψ *d.*
32 nomine ψ *non eſt*
34 niſi ψ *d.*
— Neti; Lyſo, ψ *nec vulgo*
376 2 Elori ψ *Pelori*
14 in quo - - - videantur ψ *d.*
23 ipſi ψ *d.*
24 Reip. ψ *pop. Rom.*
29 is quem ψ *iſte*
32 ſuis ψ *his*
377 3 copioſe ψ *diligenter*
5 multum ψ *d.*
11 pop. Rom. ψ *d.*
13 aliud ψ *aliud, quam id,*
14 Spoliatum ψ *expoliatum*
23 opere ψ *opera*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
377	26	potuerunt ↓ *d.*
	28	Maximi ↓ *d. (et infra)*
378	12	copia : ea ↓ *copia et*
	24	Optimo ↓ *d. (ſic infra)*
379	20	putaſti ↓ *putaris*
	25	arbitrabuntur ↓ *arbitrantur*
	26	omnino ↓ *omnia*
	28	liberæ ↓ *d.*
380	1	operam ↓ *opera*
	15	regem ↓ *d.*
	16	omni ↓ *omnes*
	33	qui in ↓ *quid in id*
381	3	Pergæ ↓ *Pergamæ*
	16	quondam ↓ *quoddam*
	18	deletum eſt ↓ *dejectum eſſe*
	—	omniaque, quæ - - - urbi ↓ *omnia quæque - - - ibi*
	22	opere ↓ *opera*
	28	victoria ↓ *hiſtoria*
382	12	poſita ↓ *repoſita*
	21	Hanc ↓ *Hæc*
	32	inſtaret quotidie ; ↓ *inſtaret ; quotidie*
383	4	fora ↓ *loca*
	11	fuerit. Apud ↓ *fuerit apud*
	12	neque liberum ↓ *d.*
	15	totius ↓ *potius*
	30	pertimeſcebas ↓ *timeſcebas*
385	17	pertinere ↓ *minus pertinere*
	18	muneri ↓ *munere*
	23	poſſe ↓ *noſſe*
	28	pro mea parte ↓ *Romæ aperte*
387	14	defert ↓ *defert :*
	16	Prætoris ↓ *Prætor*
388	9	obriguiſſet ↓ *obduruiſſet*
	31	amplitudine ↓ *magnitudine*
389	10	ſucceſſum iſti ↓ *ſeceſſum iſtius*
	15	Æſernino ↓ *Æſerniæ*
	27	teſtis eſt ↓ *d.*
	28	Democritus ↓ *Demetrius*
	32	eſſet ↓ *eſſe*
390	7	eodem ↓ *eorum*
	12	propter multitudinem ↓ *pro multitudine*
	21	rictum ↓ *rictus*
	27	mulcati ↓ *mulctati*
	31	necopinato ↓ *d.*
391	2	infirmis ↓ *infirmus*
	6	nulla lababat ↓ *nutabat*
	12	tam male ↓ *tantum mali*
	23	armati ↓ *armataque*
392	7	numerabuntur ↓ *nominabuntur*
	9	perſpicis ↓ *præcipis*
	14	quia ↓ *d.*
393	4	eſſe factum arbitrarentur ; quemadmodum ↓ *eſſet factum quemadmodum arbitrarentur*
	10	quid ſpectas ? ↓ *d.*
	27	fiant ↓ *erant*
394	6	copia ↓ *prælio*
	18	uno impetu ↓ *d.*
	25	acceſſerint ↓ *acceſſerunt*
	26	ſoleant ↓ *ſolebant*
	28	ego ↓ *d.*
	30	haud ↓ *aut*
395	7	ordiri ↓ *ordiar*
	17	Ennenſium ↓ *Ethnenſium*
	19	iis ↓ *ex his*
	22	Enna ↓ *Ethna*
	24	ab ↓ *d.*
	25	dirempta ↓ *directa*
	26	lætiſſimi ↓ *lectiſſimi*
	28	eſt ſpelunca quædam, converſa ad aquilonem, infinita altitudine ↓ *d.*
	29	qua ↓ *eam* —— curſu ↓ *curru*
396	3	Ennenſis ↓ *Ethnenſis. (ita in cæteris locis)*
	12	fruges ↓ *frugem*
	15	P. Mucio, L. Calpurnio Conſulibus, ↓ *P. Mucio Calpurnio conſule,*
	16	in ↓ *a*
	18	Cereris ↓ *d.*
	22	diutius : etenim ↓ *diutius aures veſtras ;*
397	29	P. Popillio, P. Rupilio ↓ *P. Popillo. P. Rupulo.*
398	1	temeritate fugitivos, ↓ *d.*
	17	facto ↓ *fauſto*
	27	ſociorum ↓ *Siculorum* —— veſtram : ↓ *veſtram auctoritatem*
	32	arceſſita ↓ *acceſſa*
399	3	orationem ↓ *rationem*
	11	ac ↓ *nunc*
	13	purum ↓ *plurimâ* —— id adventu Verris Siculorum ↓ *ad adventum Verris ſingulorum*
	24	cum munito ↓ *communito*
400	1	una ; ↓ *d.*
	6	Acradina ↓ *Achardina*
	17	Temenites ↓ *Temutes*
	22	periculi ↓ *d.*
401	12	picta præclare ; his ↓ *picta. præclaris*
	24	is ↓ *his*
402	8	templo ↓ *in tempore*
	16	crinitum ↓ *cinctum*
	27	concupiſti ? ↓ *concupiſci :*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
402	30	videatur. ↓ *videatur. M.*
	32	potius ↓ *populus*
403	1	porticum ↓ *porticu*
	3	forum ↓ *eorum*
	10	hæc Sappho ↓ *hac Sapho*
	14	certe ↓ *d.*
	23	parvum ↓ *parinum*
	24	non ↓ *d.*
	29	Imperatorem ↓ *Impetratorem*
	34	Imperatoris ↓ *Impetratoris*
404	3	terreſtri ↓ *terreſtris*
	5	invecta ↓ *injecta*
	23	unumquidque ↓ *unum quidquid*
	28	omnes ↓ *omni*
	32	acerbiſſima ↓ *acerrima*
405	1	nullas ↓ *nulla*
	8	venditare ↓ *vendere*
	9	non modo ↓ *d.*
	10	aut ↓ *d.*
	11	Q. - - - C. ↓ *C. - - - Q.*
	12	nobiliſſimas ↓ *ornatiſſimas*
	17	arbitrantur, referri ↓ *arbitrantur. Refert*
	18	pretio adductam civitatem, et ↓ *d.*
	19	accepiſſet ↓ *accepiſſent*
	27	merere velle, ut ↓ *mereri velle*
	28	illa ↓ *illa ne*
	29	ut ↓ *ut ne* —— ut ↓ *aut*
406	1	Paralum ↓ *Parthalum*
	14	illæ ↓ *d.*
	17	exquirebam ↓ *ſcribebam*
	23	neque ↓ *meo*
	25	fuiſſet ↓ *fuit*
	26	Q. ↓ *d.*
407	14	pro ſe ↓ *prope*
	17	multo maximam partem ipſum abſtuliſſe: neque poſtulandum fuiſſe, ut ille palæſtritas diligeret ↓ *d.*
407	20	neque publice ↓ *d.*
	26	ex illius injuriis ↓ *d.*
	28	illos, tum ↓ *illos, tum ego*
408	11	illius ↓ *illis*
	13	repudiatos: ↓ *repudiatos: et*
	15	laudatio ↓ *laudatio aliquid*
	20	primus ↓ *prius*
	25	de ↓ *ex*
	29	id ↓ *ei*
	30	principum ↓ *principium* — ſolent ↓ *ſolet*
	—	Recita. Quod ↓ *Recita quot*
409	1	deinde ↓ *dein*
	2	Quod ↓ *Quot*
	5	Prætore ↓ *populo Romano*
	7	qua ↓ *d.*
	9	in ↓ *d.*
	10	ſenatus conſulto ↓ *ſic illam*
	13	Etenim ſcriptum eſſe ita, Quod ↓ *Ea enim ſcripta eſt: quod*
	17	autem ↓ *ut*
	18	etiam ↓ *eſt*
	23	Ut cum L. fratre ↓ *Ut L. fratri*
	32	At vero ↓ *An eo*
410	10	cives Romani ↓ *civem Romanum*
	31	ſingula ↓ *ſigilla*
	32	ſine amicis ↓ *d.*
411	7	contra. Inſtare ego ↓ *contra recitare*
	8	Contra, ↓ *d.*
	9	noſtras ↓ *veſtras*
	10	-conſultum ↓ *conſulto*
	20	ad ↓ *d.*
	21	Ac ↓ *d.*
	22	populo Romano ↓ *d,*
	33	eſt ↓ *ſit,*
412	7	Verrea ↓ *Verria*

ACCUSATIONIS

IN C. VERREM

LIBER QUINTUS.

Edit. Olivet. MS. ↓

p. l.
413 4 etiam ↓ *d.*
414 4 momenti ↓ *monumenti*
25 laus ↓ *laus et*
415 6 tum ↓ *cum*
10 locorum ↓ *d.*
13 ulla ↓ *d.*
28 illum ↓ *illum ſe*
29 crucem ↓ *cruce*
416 1 C. ↓ *Cn.*
4 re ↓ *d.* —— cum ipſi ↓ *ipſis. et cum ipſis*
6 imminui ↓ *minui*
17 Tricalino ↓ *Triocalino*
24 eadem ↓ *quidem*
25 qua ↓ *qua ſic*
33 Fieri ↓ *d.*
417 22 reſervares ↓ *d.*
28 ſunt, facta ſunt, ↓ *ſunt,*
29 at ↓ *ut*
30 at - - - at ↓ *ut - - - ut.*
418 10 Exortam ↓ *ortam*
15 Prætorem ↓ *Prætoris*
17 Quid? ↓ *Quid.*
18 Quid? ↓ *quid*
19 Quid? ↓ *Quid*
26 centum ↓ *centies*
28 Matrinii ↓ *Matrini*
419 8 exhibere ↓ *exhiberi*
9 affirmare ↓ *affirmat*
18 nunc reus ↓ *in rebus*
28 eſt, ↓ *eſſet*
420 8 ullum ↓ *illum*
25 prævideo ↓ *provideo*
421 12 multos ↓ *multo*
19 pecunia ↓ *pecuniam*

p. l.
421 32 cuſtodiam ↓ *d.*
34 iſte ſit. Ne ↓ *ſit, ne*
422 2 hujus ↓ *iſtius*
4 ſed ↓ *ſed ad*
17 tectum ↓ *cubiculum* — extra ↓ *d.*
20 aſtro ↓ *auſtro*
25 octophoro ↓ *acta foro*
26 Melitenſi ↓ *Melitenſis*
28 admovebat ↓ *apponebat*
30 in ↓ *ad*
32 audiſtis ↓ *audietis*
423 16 plerique ↓ *populique*
21 in ↓ *d.*
27 pulcherrimo ↓ *d.*
28 luco ↓ *loco*
33 lucum - - - lucum ↓ *locum - - - locum*
35 quibuſcum ↓ *quibus*
424 5 patri ↓ *patris*
12 deportaret ↓ *exportaret*
14 talarique ↓ *parique*
425 13 ullo ↓ *illo*
14 Prætoris urbani ↓ *populi Romani*
16 populi Romani ↓ *populo Romano*
426 8 imaginis ↓ *imagines* —— prodendæ ↓ *prodendam*
19 reipublicæ ↓ *rempublicam* —— tibi ↓ *d.*
427 2 intelligis ↓ *intelliges*
18 ſed ↓ *ſed etiam*
25 is ↓ *his*
33 adhibuit ↓ *d.*
428 17 Veliam ↓ *Valleam*
20 Veliæ ↓ *Velleæ*
25 pecunia ↓ *pecunia conſtare*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.

428 29 reſpublica quodam ↓ *reſponſio quondam*
30 criminibus ↓ *judiciis*
429 4 tu ↓ *ut* — turpe ↓ *d.*
6 ædificari ↓ *ædificare*
11 maritimum ↓ *Martonium*
19 Heius ↓ *ejus*
24 materiem ↓ *materies*
25 ex ↓ *d.*
31 quoque ↓ *quod*
34 Jam ↓ *Nam*
430 1 populo Romano ↓ *populus Romanus*
2 ſed ↓ *d.*
9 fœderum ↓ *fœderatum*
21 Cybea, quam Taurominitanis ↓ *d.*
28 ſociorum ↓ *ſeniorum*
431 8 uſurpatum, ac ſemper retentum, ↓ *uſurpato ac ſemper retento*
25 Hieronica ↓ *Hieronicas*
31 cauſa, ↓ *cauſa et*
432 4 quanta in ſcribendo gravitas, ↓ *d.*
5 Decretum ex commentario. ↓ *Romanorum civium :*
8 ſententia. Præclarum ↓ *ſententia præclarum*
26 quiddam ↓ *quidem*
31 tritici empti. Literæ Prætoris ↓ *d.*
32 Frumenti Imperati, Et ↓ *d.*
35 iſti ↓ *iſtam*
433 12 ita ↓ *ita Verres* —— præfuiſſe ↓ *præfuiſti*
23 dederunt : ↓ *debuerunt*
28 leges ↓ *legem*
34 deportares ↓ *portares*
434 8 Cybea ↓ *Cymbea* —— fuit ↓ *tui*
22 is ↓ *is eam*
26 moleſtiam ↓ *moleſtiæ,*
34 certum pretium, ↓ *certo pretio*
35 miſſioni ↓ *miſſione*
435 1 commeatum totius æſtatis ↓ *commeatu ætatis*
— ejus ↓ *et*
7 tantam ↓ *d.*
8 Prætori, ↓ *Prætoris*
14 noſtra ↓ *veſtra*
16 in acta ↓ *noctu*
436 4 maritimi ↓ *Mamertini*
19 eos ↓ *eoſdem* —— ad ſupplicium duci ↓ *et adduci.*
33 Latumias ↓ *Lautumias*
34 Totum ↓ *natum*
35 depreſſo, ↓ *depreſſum,*
437 1 exciſo ↓ *exſciſſum.*

437 6 contrudi ↓ *contradi* —— ſubdititium ↓ *ſubditum*
7 illis in latumiis ↓ *ille in lautumiis*
8 tutiſſimæque ↓ *juſtiſſimæque*
10 amandat ↓ *commendat*
11 reformidat. ↓ *reformidat ?*
19 horruiſſent ↓ *obruiſſent*
28 captum, et ex ↓ *factum : ſex*
438 5 alios ↓ *alio*
7 aliam ↓ *d.*
13 me in ea ↓ *mea*
25 cives Romanos ↓ *civis Romanus*
439 6 Quî ↓ *Quid* —— cum ↓ *in*
7 reus ↓ *hic* —— coarguar, ↓ *arguare,*
9 ne quis ↓ *neque*
10 diceret ↓ *deceret*
11 fore, putaſti, in judicio, coactu, atque afflagitatu meo, ↓ *fore, eſſe putaſti. Judicium coactum atque efflagitatum eo.*
35 Quid ↓ *Qui* —— pridie ↓ *pridie et*
440 16 nunc ↓ *non* —— cuiquam ↓ *d.*
27 ne id credi voles ? ↓ *te derideri vides.*
28 Nico ↓ *in eo*
29 fecit ↓ *fugit*
442 9 Prætoris ↓ *Prætoris populi Romani*
21 navarchis ↓ *Navarchus*
22 iſto ↓ *iſta*
26 clariſſimus, ↓ *clariſſimus ille veſter civis*
443 22 fame ↓ *d.*
23 his ↓ *illis*
29 Ediſſæ : ↓ *Odiſſeæ*
444 8 tunc ↓ *nunc*
13 aliqua tamen ad reſiſtendum ratio fuiſſet. ↓ *d.*
19 Elorum ↓ *Pelorum*
20 hi tamen tam ↓ *ita tamen*
24 Philarchus ↓ *Philargus*
29 Elori ↓ *Pelori*
445 15 nuntio, ↓ *nuntius*
25 Lucebat ↓ *lugebat*
26 Excipitur ↓ *excipit* —— clamore ↓ *clamorem*
32 ubi fuiſſet ↓ *d.*
33 imperator ↓ *imperio*
446 1 que ↓ *d.*
6 digniſſimus ↓ *dignus*
10 Qui ↓ *Qui cum*
23 alluantur ↓ *abluantur*
447 4 natura ↓ *natans*
8 adiſſet ↓ *adeſſet*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
447	13	tenerent ↓ *tenuerint* —— poteſtatem ↓ *poteſtate*
	16	invenerant, jaciebant ↓ *invenerat jaciebat.*
448	8	tota ↓ *toto*
	12	veniret ↓ *venerit*
	21	advocat ↓ *at vocat*
	28	Jam ↓ *Etiam*
	30	et tolli ↓ *extolli*
	34	tabulas ↓ *tabellas*
449	4	Cleomene ↓ *Cleomeni*
	33	prodidiſſent ↓ *perdidiſſent*
	34	ut ↓ *aut*
450	3	proditionis ↓ *perditionis*
	15	Prætoris ↓ *Prætori*
451	1	movebant? ↓ *moveant*
	5	Deſeruerat ↓ *deſtruerat*
	7	aurea ↓ *antea*
	—	nautas. ↓ *nautas ut*
	8	acceperas. Altera parens ex altera parte ↓ *acciperes. Alter. pater*
	21	non navigarit ↓ *cum navigaret* —— ejus ↓ *d.*
	22	cum ↓ *in*
	25	Is tamen ↓ *Iſte*
452	14	ſe ↓ *d.*
	15	vivus ↓ *unius* —— tum ↓ *Cum*
	17	teſtem fore ↓ *d.*
	18	ſed ↓ *ſed tum*
	20	Seſtiique ↓ *Sextique*
	26	totque civium ↓ *d.* —— Vettium ↓ *Vectium*
	27	arceſſit ↓ *accerſit*
453	13	caveat. ↓ *caveret*
	23	filios ↓ *filios ſuos*
	24	ferre ↓ *introferre*
	26	liberum ↓ *liberorum*
	27	ore ↓ *d.*
	28	Prætoris ↓ *Prætor* —— terrorque ↓ *terroreſque*
	29	Seſtius ↓ *Sextius*
454	12	dinumeraſſe ↓ *denumeraſſe*
	18	omnium ↓ *hominum*
	20	producuntur ↓ *perducuntur*
	29	eluere ↓ *luere* —— præceps amentia ferebare ↓ *d.*
	32	eorum ↓ *d.* —— neque illis, deſunt; ↓ *deſivit:*
	33	vivunt ↓ *veniunt*
	35	Philargus ↓ *Philiarchus*
455	1	fugit ↓ *navigavit*
	7	ſedetis? aut ↓ *feretis? aut hæc*
	9	ſatis ↓ *ſatis opus*
	14	agrorum ↓ *agrorum colonos*
455	20	tum ↓ *cum*
	25	eramus ↓ *erramus*
456	5	iſtius carnifici Seſtio ↓ *carnificis exitio*
	7	tanta ↓ *autem*
	8	auctoritate, ↓ *auctoritatis:*
	12	tenebuntur, ↓ *tenebuntur?*
	—	deſeritis? ↓ *deſeritis,*
	13	ſumat? ↓ *ſumant?*
	16	vos ei legi ↓ *eis legis* —— ac vindices ſe ↓ *d.*
	—	dicet. ↓ *dicit.*
	22	jam ↓ *ita*
	23	annos ↓ *d.*
	33	Cyzicum ↓ *Cyticum*
	34	Chium, Samum ↓ *Chion, Samon*
	35	videatis? ſed ↓ *videtis: ſi*
457	7	repetunt ↓ *petunt*
	8	Aſpicite ↓ *d.*
	9	ſociorum. ↓ *ſociorum. Eſt*
	14	floruit princeps, ↓ *floruit; princeps*
	18	aliquod ↓ *d.*
	20	ſuis ↓ *hujus*
	21	recuperaret ↓ *excuperaret*
	34	detulit. Lacrymis ego ↓ *detulit lacrymis. Ego*
458	5	ſeveritatem ↓ *virtutem*
	9	is ita ↓ *iſta*
	25	tuæ ↓ *tua*
	29	objici ↓ *objicere*
	30	ac ↓ *ad*
	31	præcidas ↓ *prædicas*
459	1	non ↓ *ne*
	3	ſevere ↓ *vere*
	11	terram eſſe egreſſum ↓ *terra eſſe projectum*
	20	fuerint ↓ *fuiſſent*
	27	tranſtrum fuiſſe, remigi ↓ *tractum eſſe remum*
460	2	ille? ↓ *ille:*
	3	tui ↓ *te* — criminis ↓ *crimine* — eum ↓ *ejus*
	5	poſſis? ↓ *poſſet*
	12	Romani ↓ *Romanos*
	14	adducere ↓ *abducere*
	28	a prædonibus ↓ *d.*
	31	que ↓ *d.*
461	6	muneri, ↓ *noſtro*
	29	civem Romanum ↓ *civium Romanorum*
462	1	liberius ↓ *libertus*
	4	millibus ↓ *d.*
	5	Ni ↓ *ne*
	9	eum ↓ *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
462 15 tunderentur ↓ *tunderent*
19 vota ↓ *d.*
24 civium ↓ *d.*
27 hæc ↓ *hoc*
33 et dignitatis ↓ *d.*
463 3 populi Romani ↓ *populus Romanus*
6 conſpectum ↓ *conſpectu*
12 accepimus, ↓ *accipimus, qui*
464 1 ex ↓ *d.*
2 adjumentis ↓ *argumentis*
4 abduci ↓ *adduci*
7 tum illa fiebant, quæ L. Suetium, equitem Romanum, lectiſſimum virum, dicere ↓ *cum illa et*
8 et ↓ *d.*
10 jam ↓ *etiam*
— Civis Romanus ↓ *Civium Romanorum*
14 num augere ↓ *non agere*
22 veſtigia, ↓ *veſtigia prius :* — exitus ↓ *exitus et*
25 extat ↓ *erat*
27 ΕΔΙΚΑΙΩΘΗΣΑΝ ↓ ЄΠЄΙΚωΘ-ΗϹΠΗ
465 11 nemini ↓ *nomini*
16 via ↓ *vi*
29 republica ↓ *rempublicam*
32 iis ↓ *hic*
34 clariſſimum virum ↓ *civem veſtrum*
— permulti, ↓ *permulti et*
466 1 Perperna ↓ *perpenna*
4 quibus ↓ *quibus et*
6 monumentum ↓ *monimentum (ſic ubique)*
8 Malo ↓ *d.*
20 P. ↓ *d.*
32 L. ↓ *T.*
34 Syracuſano ↓ *Syracuſarum*
467 2 a ↓ *d.*
10 te ↓ *ante*
20 Hæccine plebi Romanæ ↓ *Hæc in plebe Romana*
26 civium ↓ *civium Romanorum*
28 uſque ↓ *d.*
33 Gavio Coſano ↓ *Ganio Conſano*
468 10 teſtium, res ut dubia eſſe poſſet. Quid ↓ *teſtimonium*
19 hic, quem dico ↓ *et*
21 qui ↓ *quod*
22 illo ↓ *illorum*
24 civem Romanum ↓ *d.*
30 flagitiorum ↓ *flagitiorum, et*
32 defertur ↓ *refertur*

p. l.
469 22 que ↓ *d.*
23 crux ↓ *d.*
25 eximium ↓ *eximiumque*
470 32 quid ↓ *quid enim*
471 3 ut ↓ *d.*
10 extrema India ↓ *extremam Indiam*
24 cives ↓ *civem*
26 ſperant futurum. ↓ *ſperant eſſe futuram*
33 Pretium, ↓ *recium*
34 nominabat ? ↓ *nominabatur*
472 1 aſſervaſſe ↓ *aſſervaſſes*
2 habuiſſe ↓ *habuiſſes* —— Panormo Pretius ↓ *Panhormo recius*
8 nomini, ↓ *novum*
10 more ↓ *nomine*
14 qui ↓ *quoniam*
19 fretu ↓ *freto*
20 affixum ↓ *ea fixum*
473 1 cives ↓ *civem*
6 inanima ↓ *animalia*
16 veritas, ↓ *veritas omnium*
17 adſunt ↓ *abſunt* —— ubicunque ↓ *ubique*
474 4 notatos ↓ *necatos*
5 vi qui ↓ *quia*
6 monendi ↓ *movendi*
8 et ↓ *ex*
17 liberatum ↓ *deliberatum*
21 fuit, regiam ↓ *fuit. Regiam*
31 excuſationibus ↓ *accuſationibus*
475 10 de ↓ *d.*
11 judicibuſque novis ↓ *indicibuſque nobis*
16 quamobrem ↓ *quamobrem quibus*
19 adverſetur ↓ *adverſaretur*
23 antea ↓ *antea de*
24 judicibus ↓ *judiciis*
25 judices ↓ *indices*
28 reſpublica ↓ *reipublicæ*
30 actore ↓ *auctore*
33 imploranda ? ↓ *imploranda eſt ?*
476 20 ſectam ↓ *ſeptam*
477 4 maxime ↓ *maxima*
5 corrupti ↓ *corrumpendi*
22 donis ↓ *bonis* —— item ↓ *d.*
25 abſtulit ↓ *ſuſtulit*
29 Pergæ ↓ *Pergamæ*
31 iterum ↓ *Item*
478 3 Enguinas auguſtiſſimo ↓ *egninos anguſtiſſimo*
11 initis, ↓ *in jus iſtis :*
17 diſpertita ↓ *diſperſa*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
478	23	auferendumque ψ *avertendumque*
	24	ſuſtulerit ψ *ſuſtulit*
	26	factam ψ *factam eſſe*
	29	tradita ψ *credita* —— a ψ *d.*
478	31	veſtri ψ *unde*
	32	cæteros item ψ *cæteroſque idem*
	35	in hoc reo ψ *d.* —— mea ψ *d.*
479	3	elaborarunt ψ *laborarunt*

Pro M. FONTEIO, Or. XI.

Edit. Olivet. MSS. C H S T χ 1, ψ

p.	l.	
479	11	Deſunt permulta H *nulla defectûs Nota* S *in margine legitur deficit Principium*
	18	audaciter H *audacter*
480	23	populo Romano H *populi Romani*
	—	populo - - - compenſarunt S *populo Romano copiiſque remis compenſarunt*
	26	gentium H *generum*
	35	cauſam S *d.*
481	2	M. Fonteii H S *Cn. Pompeii*
	13	oppugnatum H S *oppugnent*
	14	cognoſtis S *cognoſcitis*
	17	et credere - - - an iis S *et credere an adverſariis*
	—	malitis H *d.*
	—	iis H *adverſariis*
	20	affero H S *affert*
	21	ſummæ auctoritatis hominum S *ſumma auctoritas omnium*
	31	eo S *hoc*
482	10	vacationem H *viationem*
	12	poſſimus S *poſſumus*
482	12	non H *d.*
	21	veſtris C *noſtris*
	24	Ad C. Annium - - - Fonteio leg. H *d.*
	—	Annium S *Cannium*
	25	Annio S *Canninio*
	32	hac in Italia H S *in Italiam hac*
	33	Roma H S *Romam*
483	1	Croduni Portium et Numium S *Crodum Portium et Muaium*
	2	H-S H S *d.*
	4	Cobiamacho H S *Cobiomacho*
	—	Narbonem H *Narbonam*
	6	exegiſſet H S *exegiſſent*
	14	* omnia - - - deſiderantur H *nulla lacunæ nota* S *nulla habetur lacuna, ſed majuſculis characteribus ſcribitur: DE CRIMINE VINARIO DE BELLO VO CONTIORUM DE DISPOSITIONE HIBERNORUM. Tum ſequitur At hoc*
	17	poteſt H S *poteſtis*

VARIÆ LECTIONES.

p.	l.	
483	18	debet H S *debetis*
	22	quoniam quidem H S *quidam*
	23	dubitatione H *dominatione*
	26	æſtimandam S *exiſtimandam*
	27	videte H S *d.*
	—	ſint S *ſunt*
484	14	dicantur S *judicantur*
	22	Ecquem H *quem* S *Nec quem*
	—	ecquem H *quem* S *nec quem*
	29	poſſet H S *poſſit*
	33	Fuit, fuit H S *Fuit*
	34	reo H S *reo judicium*
485	5	ut quidque H *quicquam* S *quicquid*
	13	Volgarum H S *Belgarum*
	—	non credere H *d.*
	14	inimicior H S *inimicitior*
	16	optima H S *optimi*
486	6	Induciomarum S *d.*
	7	cogitaſſe H S *cogitaviſſe*
	26	iiſdem H *iſtis*
	29	fidem S *d.*
487	4	veſtram H *noſtram*
	5	ab his H S *aut*
	8	noſtri H *veſtri*
	13	quid ut ſecuti H *quidve ſecum*
	15	dignitatem H *d.*
	25	immani H *inani*
	33	obitis S *datis*
	—	inviſus H S *invitis*
488	8	dubitabitis H *dubitatis*
	15	ſenatum H S *ſenatus*
	20	Q. Maximus H S *Maximus*
	22	aut H *d.*
	—	quidem H S *quod*
	27	eſt H S *d.*
488	27	ut velint H S *volunt*
	29	populo Romano H *populum Romanum*
	34	hoc H *d.*
489	2	Ecquis H S *Quis*
	11	negat H *ignorat*
	15	temperantiſſimus H *temperatiſſimus*
	28	ſed etiam qualis eſſet H *d.*
490	2	non H *nunc*
	3	fuiſſet H *fuiſſent*
	14	quæ H *quæ (punctis ſubnotantur uæ)*
	19	in omnibus H S *omnibus*
	20	maximi H *maxime*
491	9	ſint H *d.*
	14	populi Romani H S *reip.*
	16	At H S *An*
	18	vero, judices H S *d.*
	19	reſiſtemus ? S *reſiſtemus.*
	21	ſuas urbes H *ſuos*
	23	dicat H *dicant*
	24	fuit H S *d.*
	25	depellit H *depellat*
	34	illæ H S *iſtæ*
	35	Pugnat H S *Propugnat*
492	1	nuper H S *d.*
	—	obſidione S *ab obſidione*
	16	reliquum H S *d.*
	20	Nolite H *Noli*
	21	commoveri S *commoneri*
	24	Tendit H *Tendet*
	29	Videtiſne H *Videte ne*
493	6	victoriæ te H *victoria*
	8	civem H S *virum*
	14	populi Romani H *reip.*

Pro A. C Æ C I N A, Or. XII.

Edit. Olivet. MSS. C H S T χ 1, ψ

p. l.
493 21 minus nunc in Cauſa C H S ψ *minus in Cauſa* T *nunc Cauſa*
— Æbutii C χ *Æbuti*
23 decertari T *certari*
25 voluiſſet χ *noluiſſet*
— eum C χ *cum*
494 1 cum C *quondam* T *quo*
2 armandis χ *armis*
3 judicium χ *judicio*
4 ſit C χ *ſit*
6 quoniam C *quom* H S χ *cum* ψ *quomodo*
8 moremque χ *moreſque*
11 ſin a χ *ſine*
14 tum C H χ *cum*
17 actione ψ *ratione*
19 noſtris C H S χ, ψ *veſtris*
20 falſi χ *d.*
24 iis ſive creditur, creditur hoc ipſum quod nos arguimus χ *his ſive crediderim*
— ſive H *ſuum*
27 conſidero χ *deſidero*
495 2 ſed C *d.*
3 videretur H *videbatur*
6 ſunt H T *ſint*
— actore C H S χ *auctore* T *auctore (ſed cum puncto ſub u)*
7 aperta ψ *d.*
— excellens ψ *apertum*
8 ſit C S χ *d.*
11 deminuta C S T *diminuta*
— ea χ *eſt*
12 videatur ψ *videantur* —— video χ *vide*
13 demonſtretur C H S T χ, ψ *demonſtraretur*
14 vobis χ *d.*

p. l.
495 14 arbitrentur C S χ, ψ *arbitrarentur* H *arbitraretur*
17 tam χ *d.*
19 moram ad condemnandum T *maxime ad concedendum (i ſupra lin. ab eadem manu ſcribitur)*
21 conſuetudinem C S χ, ψ *conſuetudine*
22 ſimiles ψ *ſimul*
25 propterea C S χ *d.*
32 maturiſſime ψ *maturrime*
— at ea, in qua C T *at eadem quæ* H S ψ *ac eadem quæ* χ *ac eademque*
33 exiſtimationis C T *eſtimationis* H *extimationis*
496 2 judicis C H S ψ *judiciis* T *judicii*
4 quo χ, ψ *quod*
— eo pœna eſt T *d.*
7 turpis χ, ψ *turpe*
8 judicari S T ψ *vindicari*
9 Recuperatorve χ *Recuperator ut*
12 videatur H *judicatur*
14 perſequar χ, ψ *proſequar*
23 ejus χ *ei*
— leviorem C H S T χ *leniorem*
— poſſit χ *d.*
28 vos H *nos*
30 prolato χ *probato*
31 auferam C H S T χ *afferam*
33 quam T *quem*
497 2 Fulcinius T *Fulcinus*
— Recuperatores C *Reciperatores*
— Tarquinienſi χ *Tarquinenſi (ſic infra)*
4 Cæſenniam S *Ceſenniam* T *Cenſaniam* χ *Cenſenniam*
7 ſua χ *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
497 7 Cæſenniæ T *Cæſeniæ* χ *Cenſenniæ (ſic infra)*
8 vendidit ψ *vendit*
— illis H χ *illius*
— difficillimis χ *difficillimæ*
10 ut C S χ *d.*
14 habebat ψ *habebit*
15 uſumfructum C *uſum fructuum*
23 mulieres χ *mulieris*
24 auctio hereditaria χ *d.*
26 ſuo χ *d.*
29 partitionis T *pactionis*
— ſe T *ſic*
— inferebat ψ *referebat*
— intrudebat T *introdabat*
32 cognoſcitis ψ *ignoſcitis*
— Recuperatores C S *Reciperatoris* H χ *Recuperatoris*
33 aſſentatoris T *aſſentatorum*
34 rixam C H S T χ, ψ *regiam*
— inter T *intra*
498 3 num T *unde*
— propinquus C *propinquum*
— alienius C S T χ, ψ *alienus*
4 minus T *mitius*
6 conjunctus C *convictus*
8 auctio χ *actio*
9 cognatique C *cognati*
— Cæſenniæ S *Ceſenniæ*
11 Fulcinianum χ *Fulcianum*
15 putatis C H S χ, ψ *putetis* T *putabitis*
16 omnibus T *in omnibus*
— hominis C H S T χ, ψ *d.*
— illius χ *illis*
— ad C H S T *d.*
18 poſſet C H S T χ, ψ *poſſe*
21 etiam T *d.*
23 addictum χ *additum*
24 tum ψ *tamen*
— dubitarit ψ *dubitavit*
25 cum id - - - Cæſenniæ χ *d.*
— fere T *vero*
— hi C H S *his* ψ *iis*
27 porro χ *d.*
— collocari χ *collocare*
— expediret - - - maxime C S χ *d.*
30 miraretur χ *miratur*
— poſſet T *poſſet ſibi*
31 emptione T *exceptione*
32 ipſe H *a ſe*
— averterit ψ *adverterit*
499 3 Cæcinæ C *Cæcina*

p. l.
499 4 deunce et ſemuncia C H S T χ, ψ *deuncia et ſemiuncia*
6 mercedem χ *mercede* —— voluit χ *volunt*
7 moleſtiæ ψ *modeſtiæ*
9 auſus eſt χ, ψ *auſus es*
10 is C H S χ, ψ *id*
— jure ψ *vitæ*
16 ita ψ *in*
— calumniam χ *calumniatum*
18 poſſeſſione C S T χ *poſſeſſiones*
19 erciſcundæ C H S T ψ *herciſcundæ*
20 Atque χ *At*
23 mandatu χ *mandatum*
24 ais C H S T χ, ψ *agis*
25 veniit C H S T χ *venit*
27 fundi C *d.*
— viri ψ *fieri*
28 malitioſe C H S ψ *maleficioſe*
— intenderet C H S T χ, ψ *intenderit*
29 de T *d.*
— quo T *qua*
30 veniretur ψ *veniret*
— deduceretur T *deducerentur*
33 agitur C S χ *loquitur* H *loquitur (ſed in margine agitur)*
— non C H S χ *d.*
— fit C S *fuit*
500 5 experiri C H S T *expediri*
— experiri. Tum χ *experiri tamen* ψ *experiri : tamen*
— Tum C H S *Tamen*
6 temere C *removere*
8 nemo putavit T *d.*
9 Atque C *At*
— ad χ *d.*
12 primo χ *primum*
15 ex T *d.*
— oportebat χ *oportebit*
17 eas C *ea*
18 clara χ *data*
19 eum χ *d.*
20 ſententia χ *ſcientia*
23 audiſſet C H S T *audiviſſet*
24 finem χ *fines*
26 una χ *d.*
28 Dolabella C H S T *Dolobella*
30 Reſtituiſſe χ *Reſtituere*
— ſponſio facta eſt : hac de ſponſione C *reſponſione* H S T *ſponſione* χ, ψ *d.*
33 ſecundo - - - haberet χ *d.*
501 1 nos χ *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.

501 8 ita χ *d.*
9 videatur, Recuperatores? Convocavi ψ *videatur Recuperatores convocavi:*
11 et hoc dicit in judicio, te rejeci T *eciam hic debet in judicio ter civi*
12 Vetilius ψ *Vectillus*
16 quod homo - - - credatis T *d.*
17 habetur χ *habeatis*
19 ſeipſum C H S T χ, ψ *ſæpiſſime*
21 Æbutii C S *Æbuti*
22 advenientem χ *venientem*
24 viderer χ *videretur*
32 qua χ *quia*

502 1 adduxiſſe C H S χ *deduxiſſe*
5 de re ipſa atque emptione C χ, ψ *de ipſa atque emptione* H *de ipſa (cum ſpatio)* T *ſeſe ipſa atque emptione*
6 P. Cæſennius S *Cæſennius*
7 gravi C *gravis*
— argentarius χ *argentariis*
8 nec minus - - - Phormio H χ *d.*
12 atque C *eque* H *equeſtris*
13 Fidiculanius C H S T *Fideculanius* χ *Fideculanus*
14 Falcula χ *Facula*
15 perjurio χ *pro vitio*
18 minus abeſſe C T χ, ψ *minus habere* S *d.*
— LIII χ *LVI* ψ *LM*
20 Albiano C H S χ, ψ *Abbiano* T *Albano*
25 voluiſſet C χ, ψ *noluiſſet*
27 fuiſſe χ *fuiſſet*
28 poteſt χ *poſſet*
29 neque H *atque*
33 ſed C H S T χ, ψ *ſe*

503 1 cauſa C H S T χ, ψ *cauſæ*
2 errare ψ *d.*
3 ecce idem C S χ *qui ecce eum* H *ecce eum*
7 Recuperatores C *Reciperatores*
11 utrum eſſe C H S T χ *an eſſe* ψ *in-eſſe*
12 vis χ *jus*
16 Quid C *Quis*
20 Cæcinam C *Cæcina*
23 et χ *d.*
26 Fac - - - interdictum χ *d.*
— per C *propter*
33 a C χ *aut*
35 audire cupio χ *d.*

p. l.

504 2 inermes, qui C H S T ψ *inermeſque*
3 juris χ *d.*
— armis viris χ *armis juris*
4 averterit χ *ad-verterit*
8 Ita χ *Itane*
10 fuerint χ *d.*
12 unum χ *vel unum*
— ſi qui χ *ſi quis*
13 coegiſſent χ *coegiſſet*
— haberem χ *haberent*
14 prohibuiſſent χ *prohibuiſſet*
16 Piſo C S *Piſe*
17 Quando C T *Quomodo* H S *Cum*
18 per C χ *propter*
19 oportuiſſe χ *oportuiſſet*
— ubi non fuerit; hoc interdicto χ *ubi hoc interdicto non fuerint*
23 prohibuerint C S χ *prohibuerunt*
— Calpurnius C *Calphurninius*
27 ad C T *d.*
— ages C H S T χ, ψ *aies*
— injuriarum C *injuriam*
32 tacebit C H S χ *tacebis*
33 reſtituat χ *reſtituas*
— tuas C H S χ *ſuas*
34 factam χ *fictam*
35 interdicit, ψ *interdictis*
— is C H S T χ *d.*

505 2 prohibito S T χ, ψ *d.*
6 nemo C *ne me* T *ſi nemo*
7 dejectus χ *dejectis*
8 tu ψ *cum*
9 dejici C H S χ *dici*
11 dejicitur C χ *dicitur*
12 æquitate C *æquitata*
— uteris H χ, ψ *vertis*
13 quomodo ψ *quo*
14 ita C H S *d.*
— ita eſt χ *etiam*
16 adſervati C ψ *ac ſervati* H *ſervati*
18 nos ψ *nos ipſi*
21 ſi qua C S T *ſi quæ*
22 ſit χ *ſint*
26 bona χ *bonas*
28 ſi, C S T χ, ψ *ſi, in*
29 approbatum H *approbata* T *approbatur*
30 dubitatum T *dubitandum*
— dicatur ψ *dicitur*
34 nulli χ *nullum*

506 3 illa res C H S χ, ψ *iſta re*
— aliquid C H S χ, ψ *aliquid cum* T *aliud cum*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
506 6 an C H S T χ, ψ *an in*
— iiſdem T *in eiſdem*
— ante H *an*
7 etiam C H S T χ *d.*
10 nobis H *nobiſmetipſis*
12 velitis C *videtis*
— Hujuſce C T *Hujus*
19 poſſit χ *poſſet*
20 judicetis ψ *videretis (in marg. judicetis)*
21 interdictum C H S T χ, ψ *d.*
— atque S *d.*
23 Queramur C S *Que ramus*
25 cauſa χ *cauſa non*
— ubi C S χ, ψ *ibi*
27 ibi χ *ubi*
30 eſſe χ *d.*
31 Ego C H S T χ, ψ *et*
— maximos C H S χ *maximus* T *factos*
34 Recuperatores C H *reciperatores*
35 major χ *majore*
507 2 demovet C H S *dimovet*
4 relinquunt C S T χ *relinquent*
— ſtatuerint T *ſtatuerunt*
7 Quod T *Quid*
8 fugerunt H *fugerint*
14 leve C H S χ *bene*
21 igitur fugiebant? C *igitur? fugiebant* S *igitur? fugiebant?*
— propter T *d.*
— metum. S *metum?*
— metuebant T *metuebantur*
22 videlicet C H S T χ, ψ *videlicet poteſtatis*
23 cauſam χ *tamen*
25 armatorum C H S T χ *armorum*
26 ibi C S χ *ubi*
30 Ni C H S T χ, ψ *Ne*
31 eſſet T *d.*
32 in C H S χ *ut*
508 2 coegiſſe C *cogiſſe*
— illum C H S *eum*
— eo C H S χ, ψ *illo*
4 procul χ *prope*
6 periculo C H S T χ, ψ *ridiculo*
— alicunde C H S T χ, ψ *aliunde*
— aut T *d.*
15 debet χ *poteſt*
18 poſthac χ *poteſt hac*
19 cur χ *quid*
24 utrum χ *virum*
26 Potes C H S χ *Poteſt*
27 fuiſſe C S χ *feciſſe*

p. l.
35 unde ſe - - - eo loco T *d.*
— dicit H *dicat*
509 1 metu C *d.*
2 diceresne χ *doceresne*
— eſſe H *d.*
4 utilitate χ *æquitate*
7 in H S T χ, ψ *d.*
9 neceſſe C H S T *ne*
— cui χ *cujus*
10 neceſſe χ *ne* ψ *nec*
11 ſtatu detruſum T *ſtatum detenſum*
13 in C S T χ *d.*
19 eſſe χ *d.*
20 non C H S T χ, ψ *d.*
22 putabimus χ *putabamus*
27 nominentur C *nominerentur (pro nominarentur)* H S χ *nominarentur*
28 ſint H ψ *ſunt*
31 et C χ *aut*
32 aut C H T χ *ac*
— verba rem χ *rem verba*
— verba H *verbum*
35 mehercule C H S T χ, ψ *hercule*
510 1 aucupabimur χ *aucupabamus*
3 poſſit C *poſſent* χ *poſſint*
5 noſtrum χ *veſtrum*
7 aptum H S χ *actum*
— jus T *d.*
9 et H *d.*
12 M'. Curium C *M. Curium*
14 filius χ *filiis*
— mortuus χ *mortuis*
15 erat χ *eſt*
16 non χ *d.*
20 at C H S χ *et*
23 Brutiis immunita H χ *Bristiis imminuta* ψ *Bristiis immunita*
25 in C *d.*
— Quandoquidem C H S T χ *Quandoque*
27 ut χ, ψ *quam*
28 recitatus C H S T ψ *recitatur*
— eſſet χ *eſſe*
29 iſque C S χ *uſque*
30 amitteret C *amittere*
31 certo C S T χ *certe*
34 Intelligetis C H S T χ *Intelligitis*
511 4 reſtituiſſe χ *reſtitiſſe*
5 probari χ *probare*
7 a C S χ *aut*
11 verbum C H S *verborum* T *verbo numerum* χ, ψ *verbo num*
— hoc T *d.*
13 prudentium χ *prudentum*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
511 15 ergo T *igitur*
— immo vero tantum loquuntur C H S χ *d.* T *hebraice vero tantum*
17 propoſuerint T *propoſuerunt*
— me tu C H S χ *meta*
19 numero T *modo*
21 aut C H S ψ *ut*
22 quia χ, ψ *d.*
23 ſubtiliter experiri C H S T χ, ψ *exquiri*
— noluerunt C S χ *voluerunt*
27 abſitve χ *abſit ne*
28 an C H S χ, ψ *aut* T *d.*
30 tuo χ *d.*
31 eandem χ *tandem*
33 vis ſit χ *vi ſit*
35 dejecerit χ *dejicitur*
512 2 dejecerit C H S T χ, ψ *fecerit*
3 quo S *quod*
— unus C H S T χ *d.*
5 Etiam C H S χ, ψ *Etiamſi*
— jam C H S T *d.*
6 ne C H S T χ, ψ *non*
— ſed H S T χ *et*
7 ipſi C H S T χ, ψ *ipſi ſervi*
8 continebuntur C H S χ *continebantur*
11 cogit C H T *cogerit* S χ, ψ *coegerit*
13 non χ *d.*
— ii C H S χ *d.*
14 vis χ *iis*
15 conſueverant C H S *conſuerant* χ *conſuerunt*
— defendes C H S *defenderis* χ *defendens*
16 ipſo χ *d.*
18 reſtitui - - - multitudinis χ *d.*
24 Armatiſve T *Armatiſne*
28 te dices C H S T χ, ψ *dicis te*
29 ponderantur χ *informantur*
31 qui ſaxa - - - eos χ *d.*
— quæ de C H T ψ *qui de* S *quidem*
32 prætereuntes C H S χ *prætereuntem*
33 defringerent χ *deſligerant*
34 habuerint χ *habuerunt*
35 vinces T *dices*
513 2 et χ *d.*
4 recuperatorem C H *reciperatorem*
5 ornatiſſimi C H S χ *paratiſſimi* T *armatiſſimi* ψ *peramantiſſimi*
6 fuiſſe T *eſſe*
10 feciſſes C H S T χ, ψ *feciſſet*
11 hic χ *his*
12 tam C S T χ *jam*

p. l.
513 13 vide C *inde*
— tum C H S T χ *cum*
15 loqui C H S T χ, ψ *d.*
— inermes C H S T *inermis* χ *inermi*
19 in T *d.*
21 per C *propter*
— quæ C H S T χ, ψ *d.*
24 quam ſi C H S χ *quam*
27 quam ſi C H S χ *quam*
— inermibus χ *inermis*
29 ejuſmodi - - - facta vis eſt H *d.*
33 ſivi ψ *ſivi enim ſui*
514 1 uterere χ *uterer*
4 ingredienti T *aggredienti*
— occurſum C *occiſum*
9 neque C *nec*
— habuerint χ *habuerunt*
13 obtemperari C χ *obtemperare*
16 hortationem χ *orationem*
18 defendant C *defendat*
20 Tum C H S T χ *Tu*
— quod T χ *d.*
— Sive, nive C H S χ, ψ *ſi veni be*
21 tum T *tamen*
— aucupia C *aucumen (cum aſteriſco)* H S χ *aucu* T *an cupio*
— tendiculas T *tendiculis*
23 judicari χ *judicare*
— ſcriptum χ *ſcriptam*
24 boni C H S T χ *bonique*
25 auctoritatemque C H S χ *auctoritatiſque*
26 defendas χ *defendis*
27 hæ T *d.*
— an inde - - - accedere H *d.*
28 prohibitus C S T χ *cohibitus*
— ejectus es T *ejectus*
29 oratio χ *ratio*
30 minitatum C H S T *minitatam* χ *minatam*
— interdicto C H S T χ, ψ *interdictum*
31 vindicari χ, ψ *vindicavi*
— valeat χ *valet*
— in χ *d.*
34 conſuluntur χ *conſulum*
35 verbi T *verba*
— haberi C S T χ *habere*
— Et χ *ex*
515 2 antea C H S T *antea* χ *non*
4 defendit C H S T χ *defendis*
8 juris-conſultis χ *juris-conſulti*
11 conſulantur ψ *conſultantur*
— non χ *ne*
— juri H S T χ, ψ *juris*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
515 11 civili C H S χ, ψ *civilis* T *conſultis*
12 obtemperari χ *obtemperare*
14 judicari C H S T χ, ψ *judicare*
— judicari C H S T χ, ψ *judicare*
15 reſponderi ψ *reſpondere*
19 ſin C H S χ *ſi*
21 non C H S T χ, ψ *d.*
23 ſi ut C *ſit ut* H S T χ *ſicut*
26 hoc χ *d.*
29 contemnendum χ *contendendum*
30 revellit C H S T *refellit*
32 ſin peritis C χ, ψ *ſi imperitis* H S *is imperitis* T *ſi peritis*
516 1 eſſe C T *eſt*
2 exploratum χ *explorato*
— cuiquam C *unquam* H *aut quam*
8 objici S *d.* (*cum ſpatio*)
13 agat χ *agit*
— aggrediatur C *aggreditur* χ *aggrediar*
15 poteſt C H S T χ, ψ *pro te eſt*
16 nunquam χ *unquam*
17 cogitatum C H S T χ, ψ *creatum*
18 poteſt C H χ, ψ *poteſt eſſe*
— agnatus C H S ψ *ac natus*
19 ruptum, judica: χ *ruptum. Judica*
20 hujuſmodi C H S *hujuſcemodi*
— res C *rei*
21 cujuſquam χ *cuiquam*
— majus C H χ, ψ *minus*
— ſanctiuſque C S *ſciuſque* H *ſeciuſque* (*ſed in marg. ſanctiuſque*) χ *ſi uſque*
22 ne C H S χ, ψ *de*
— quidem C H S χ, ψ *quod*
24 potuiſſet C H S T χ, ψ *potuiſtis*
26 retinendam C H S T χ, ψ *retinendum*
30 aut H χ *ac*
32 accepturum C *acceptum*
— relicturum C *relictum*
34 bene χ *d.*
— quæ T *ſi quæ*
517 1 parum ſit C H S χ, ψ *pari tum*
— communitum χ *commonitum*
3 quæ H S χ, ψ *quia* T *qua*
5 decentiſſima χ, ψ *decentiſſime*
— ſunt χ *ſint*
11 at uſucapio C H S χ *aut uſucapione* ψ *aut uſucaptione*
— periculi C H S χ, ψ *periculum*
13 harum C H S χ *d.*
— a C H S T χ, ψ *d.*
17 quod T *per*
— dimittitur C H S χ, ψ *dimittetur*
— dimittitur—magno incommodo T *d.*
19 non ψ *d.*

p. l.
517 19 obtinebimus C H S χ *obtineamus*
20 vi C H S T χ, ψ *ut*
21 Cæcina χ *Cæcinam*
22 amittet ψ *admittet*
— ferret, amitteret C S χ, ψ *terræ amitteret*
23 reſtituetur χ *reſtitueretur*
24 bona, fortunæ ψ *bona fortunæ*
25 revocabuntur ψ *revocantur*
26 conſtituetur C H S χ *conſtitueretur*
— præſcribetur C *perſcribetur* H *præſcriberetur* S χ *perſcribere*
27 dejeceris C H S T χ, ψ *delegeris*
28 reſtituas χ, ψ *reſtituat*
30 reſtitues C H T χ *reſtituis*
— Tum ſtatueritis vim in cæde C χ, ψ *tu res ſi equos veſtes ſi vim non in cæde* H *tu res equos veſtes ſi vim non in cæde* S *tures æquos veſtes ſi vim non incede* T *tu res ſi quos veſtes ſi vim non cede*
— non C H S T χ, ψ *ſed*
31 etiam χ *d.*
— animo H S T χ, ψ *animo libidinis*
— injuriarum C H S χ, ψ *in juris*
32 ſit C H S T χ *ſit libidinis*
33 impreſſerit C T *ita preſſerit* H χ, ψ *ira preſſerit*
— dejici χ *duci*
— retinere C H S T χ *retinet*
34 an C H S χ, ψ *libidinis*
518 1 ſtatuite T *ſtatuere*
— utrum utilius eſſe videatur C H S χ, ψ *et viliores eſſe videantur*
3 adeſt ψ *abeſt*
4 nobis χ *d.*
6 quod C H S T χ, ψ *quo*
7 præſentis C H S T χ, ψ *præſenti*
8 auctoritati C *auctoritate*
9 oportere C H T χ *oportet*
11 prudentiam χ *prudentia*
19 liquidumque χ *liquidum*
24 ait χ *aut*
— noſter C H S T χ, ψ *veſter*
— quidquid S *quodque* χ *quidque*
26 nominem C H S χ *neminem*
27 nos C H S χ, ψ *vos*
29 probari C H S T χ, ψ *probare*
30 dejectum C *dejectu*
32 uterer χ *uteretur*
34 bonique C H S χ *boni*
519 1 valuiſſe χ *valuiſſet*
4 facere C H S T χ, ψ *facerent*
8 eo reſtitueretur—dejectus eſſet χ *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
519 9 dejectus C H S ψ *ejectus*
10 quo modo C *quoniam* H S χ *cum*
12 cauſam C *cauſa*
13 non χ *d.*
15 quod C χ *quid*
— quod H T *quid*
19 recuſaro. Nego oportere C *recuſar . . nego oportere (cum duobus punctis)* T *recuſaro*
— obtineri C *obtinere* χ *retineri*
22 poſito χ *poſita*
24 Quoniam H S *Cum* χ *Quum*
25 non de —— fundo eſſem dejectus T *d.*
26 Prætor C H *populus R.* S χ *p. r.*
— ita——dejectus χ *d.*
28 alicunde C H S T *aliunde*
31 gladio χ *gaudio*
33 confugis, et C H S T *confugiſſet* χ *refugiſſet*
34 tum C H χ *d.* S *eum*
— cum H χ *cum eum*
— jubebatur C H S T χ *videbatur*
520 7 cui χ *qui*
8 Iſtum C *Is tu (cum aſteriſco)* H *Is tum* S χ ψ *Is tu*
13 tua χ *d.*
18 Recuperatores C *Reciperatores*
20 excogitaſſe χ *cogitaſſe*
21 non C H S T χ, ψ *nunc*
23 neque C H S T χ *neve*
25 de C H S χ *d.*
26 ſpectari χ *exſpectari*
— facta C H S *acta*
28 verba C *d.*
29 ecquid C H S *et quid*
521 2 loco——ab χ, ψ *d.*
3 in quo——eo loco C H S T *d.*
— vi dejectus eſſet C H S T χ, ψ *d.*
5 Recuperatores C *Reciperatores (ſemper)*
7 dejecerit C S T χ, ψ *delegerit*
— ex eo me loco dejecerit C H S T χ, ψ *d.*
9 eo χ *meo*
— hæc C S χ *hoc*
10 declararet χ *declarat*
12 uno C *una*
14 interdicto χ *dicto*
— dejectus χ *ejectus*
— Cinna C H S T *Cecina* ψ *Cecinna*
— Unde dejeciſti ? ab urbe T *d.*
— dejeciſti S *dejecti*
18 loco C *loco ui (cum aſteriſco. forſan ju. id eſt judices)* H S *loco ui* T *loco iu* χ, ψ *loco vi*

p. l.
521 20 vi C H S χ *in*
21 in cuniculum T *ut in curriculum*
— aggreſſi C H S χ *egreſſi*
22 tu C H S T χ *d.*
23 eo T *d.* ψ *ei*
— Hoc——reſtituas χ *d.*
26 eſt C H S χ *d.*
27 rejectus χ *dejectus*
29 eum χ *eum locum*
— ſe C H S T χ, ψ *ſi*
30 ſic ψ *ſi*
31 ut, a quo C H χ *aut a quo* T *et quo*
33 tum C H S T χ, ψ *jam*
522 1 vi C S T χ *in*
2 dejecerit H *dejiceret* χ *dejeceris*
3 perſequerere H *perſequere* χ *perſequare*
4 ageres C H S T χ, ψ *ages*
5 uterere C H T χ, ψ *utere* S *ut eſt*
— Prætor H *populus r.* S χ *p. r.*
7 interpretabere H *interpretabare*
— cum χ *tum*
8 eoque——in ædes tuas T *ex quo et*
— juſſus χ *viſus*
9 ſi e C S χ, ψ *ſive e* T *ſive ex*
— quam ſi ex interiore T *quaſi ex introire*
11 jam χ *jam te*
12 judicetis C H S *judices*
13 obrutis C H *ebrutis* χ *e brutis* ψ *exemplo obrutis*
18 dejici χ *dici*
— niſi qui —— loco, dejici poſſe C H S T ψ *niſi in dubium eſſe etiam poſſe* χ *niſi in dubium eſſe etiam*
20 concedis S *concedis, eum qui non poſſideat negas deici poſſe* T ψ *concedis eum, qui non poſſideat negas dejici poſſe* χ *concedis poſſe eum qui non poſſideat negas dejici poſſe*
— in T *d.*
21 ſi χ *d.*
24 Negas H T *Nega*
26 ſponſione C H S T ψ *ſponſionem*
28 oſtendere χ *accedere*
31 dejiciuntur χ *decipiuntur*
32 et χ, ψ *aut*
33 dejuncta H *dijuncta*
— interdicta T *d.*
34 poſſit χ *poſſet eum*
523 1 dejectum C H S T χ, ψ *ejectum*
2 ut C H S T χ *d.*
4 cum χ *eum*

p. l.
523 5 vincit χ *vicit*
7 ſine C H S T χ *d.*
10 deſtitutumque C H S T χ, ψ *deſtitutum*
— ut, qui C H S T χ, ψ *qui autem*
12 Ecquid C S T *Et quid*
— inter hæc——intereſt, utrum H *d.*
— interdicta χ *dicta*
— ecquid C S *et quid*
14 ecquid C S *et quid*
— ecquid C H S T *et quid*
— ecquid C H S T *et quid* χ *et*
20 per colonum C *propter uſumfructuum* χ, ψ *propter uſum fructum*
22 Cum C χ *eum*
23 in C S χ *d.*
28 denuntiabas χ *denuntias*
29 etiam de ipſius C. C H S ψ *de his qui de* T *de his qui* χ *de iis qui de*
30 reſponderat C H S χ, ψ *reſponderat et ad eum*
33 querar C S T χ, ψ *raro* H *raro (ſed in marg. "tangam" ab ead. m.)*
34 rogari C H S T *rogarier*
524 1 Sit? ψ *Sic*
— quod H S T χ, ψ *quo*
2 ne C S *me*
— abeam C T *habeam*
— adſcriptio C H S χ *deſcriptio*
4 abs C H S T χ, ψ *d.*
6 ut in cæteris, quæ rogavit. Primum C H S χ, ψ *et ea teris quæ inter primum* T *et ea terriſque inter primum*
9 modo poſſit χ *modo poteſt*
11 Quiritium C S T χ, ψ *Quiritum*
15 defenderem C S *defendere*
— Cotta C H S T *Cottam*
16 religionem C H S T χ *religionis*
19 poſtea——judicaverunt χ *d.*
21 vivo C H S T χ *d.*
22 ſunt χ *ſint*
25 nemini C H S *meum in* χ *meum: ni*
26 eſt H S T *d.*
— præterit ψ *poterit*
30 tum C H S χ, ψ *tamen*
— civitate χ *voluntate*
31 potuiſſent C H S χ, ψ *voluiſſe*
32 dedidit C H S T χ, ψ *dedit*
— ſuus C *in jus*
33 amittit C *amittis*
34 traditur C H S ψ *detraditur* T *detruditur* χ *detrabitur*

p. l.
525 1 ut Mancinum C H S ψ *Mancipi* χ *Mancipii*
2 retinet C H S χ, ψ *retinent*
4 dimittit C *dimitti*
— vendidit C H S χ, ψ *vendit*
7 is C H S χ, ψ *ei*
— fuerit C H S χ, ψ *fuerunt* T *fuerint*
8 liberetur C H χ, ψ *liberentur* T *liberaremur*
— noluerit χ, ψ *voluerit*
9 ipſum χ *juſſum*
— iiſce rebus C S T χ, ψ *viſceribus* H *viſceribus (ſed in marg. "a victoribus")*
13 protulerunt C H S χ, ψ *profuerunt*
— afferant C H S χ, ψ *aderant*
— velim H *vel*
14 Romana C H S χ, ψ *ratione*
15 intelligi poteſt C S χ *d.*
16 perfugium C S T χ *profugium*
— reperietur χ *reperitur*
19 ut C H S T χ, ψ *d.*
20 exilio χ *ex illo*
— multatum C H S T χ *mutatum*
— cum C *eum*
— homines H S T ψ *omnes* χ *omnia*
21 vincula C H S *vincla*
22 aram H S χ, ψ *arma*
24 adimitur C S *adimitis* H *invitis*
25 atque C *aut*
29 Non me χ *Nonne*
30 eſſe H *eſſe ſentio*
31 veſtri C S T χ, ψ *noſtri*
33 nec adimi C H T *neque adimi*
34 Hoc χ *Hæc*
526 6 ea C H S T χ *d.*
— non χ *d.*
7 ipſe C *ipſa*
9 ignorat C *ignoras*
10 a populo Romano C H S χ, ψ *à C. r.* T *a civitate Romana*
12 quæreremus C H S T χ *quæremus*
13 ſumma virtute ψ *d.*
20 Romani χ, ψ *d.*
22 ſimilibus ſemper χ *ſimillimum ſemper eſſe*
23 nec H S χ *atque*
24 ne jus ſuum diſſolute C *nemini diſſoluti* H *nomen diſſoluti* S *ne—diſſolute (cum ſpatio)*
— jus ſuum χ, ψ *d.*
25 vereretur C H S χ *veretur*
— contemnere χ *contendere*
— ne C H S T χ *d.*

VARIÆ LECTIONES.

p. l.
526 26 contemptus χ *contentus*
27 homini C S ψ *virtuti homini* H *virtuti hominis* T χ *virtuti hominum*
28 ſpectata T *expectata*
— ampliſſimum C H S χ, ψ *ampliſſimis* T *ampliſſimis viris*
31 nihil C *mihi*
32 coegiſſe C S *cogiſſe*
— Sin χ *Si in* ψ *(al) Si in*

p. l.
527 1 ereptum C H S T χ, ψ *direptum*
2 auctoritatem C *auctoritate*
3 poſſederit C χ *poſſedit*
4 doceri H S χ, ψ *docere* T *doceret*
— etiam C H S T χ *jam* ψ *tam*
— quæri C H S χ, ψ *quærit* T *quæritur*
5 ſit T *d.*
— me tamen idipſum T *ſed meipſum*

CORRIGENDA.

P. 34 l. 20 mortem—73 18 fluctibus—79 1 adminiſtrabat—85 28 municipum 96 23 proſcriptio—163 19 Cilicia—211 6 proficiſcatur—274 35 convivio 422 28 tenuiſſimo lino—428 29 quondam—434 20 Verres—445 3 incendi

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMSLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA.

4094.